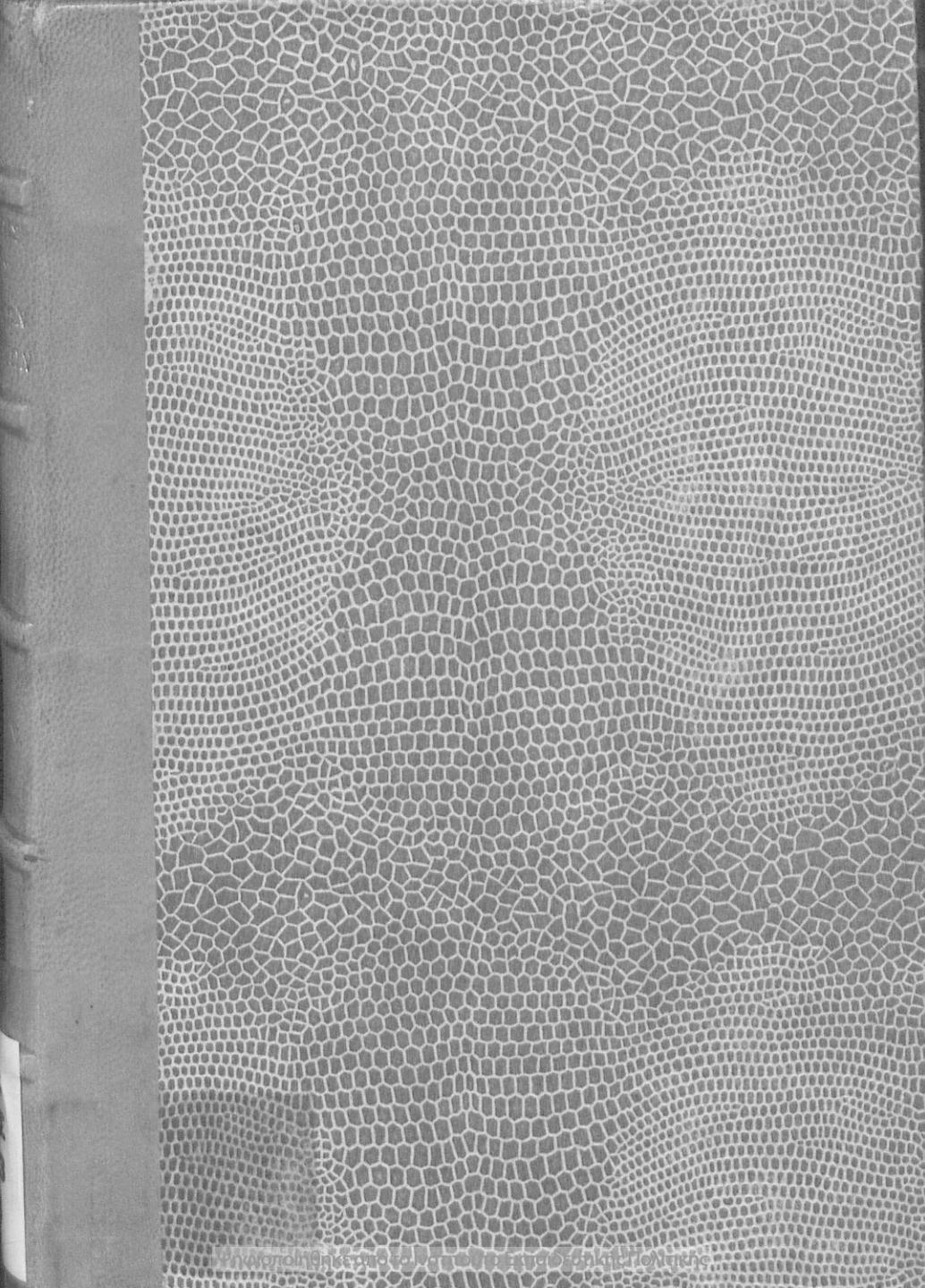
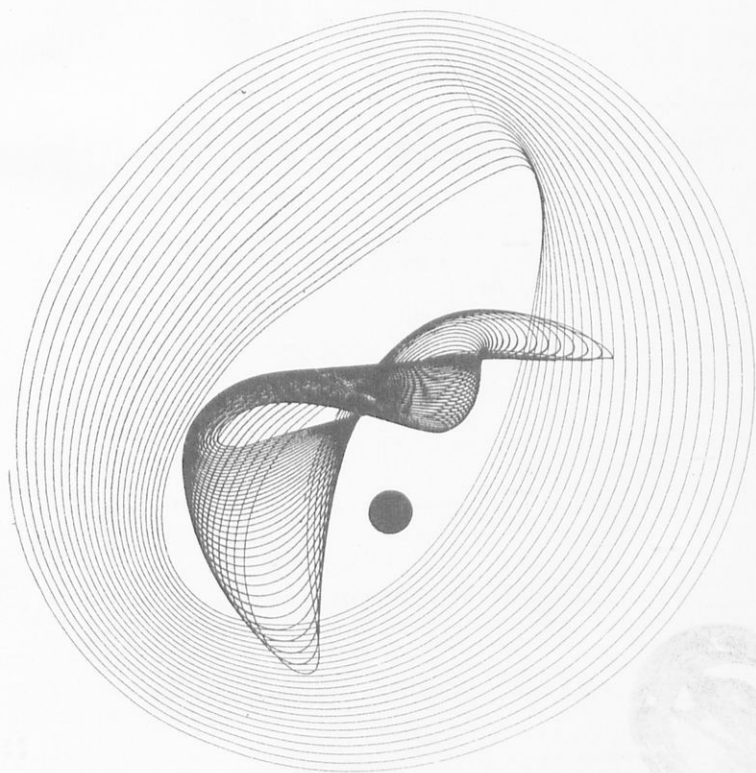

ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

Ἀναλύσεις Λογοτεχνικῶν Κειμένων Τάξις Α' Τεῦχος Β'

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ - ΖΕΥΣ - ΑΘΗΝΑΙ

Η 6 ΝΕΓ
Ν. Α. ΒΛΑΧΑΚΗΣ - Γ. Ν. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ

Βλάχακας, Ν.Α.

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ
Α' ΓΥΜΝ.

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β'

B.10

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΖΕΥΣ,,

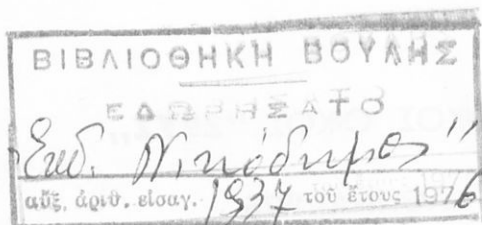
ΑΘΗΝΑΙ 1975

002

102

573

26

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Μάνα δὲ θρίσκειται λέξι καμμία/νάχη στὸν ἦχο της τόση ἄρμονία/ σὰν ποιὸς νὰ σ' ἄκουσε μὲ στήθος κρύο/ ὄνομα θεῖο;» λέγει ὁ ποιητής! Ἡ προσωπικὴ κι ἀπρόσωπη ἑλληνικὴ ποιή-σι εἶδε μὲ πολλὴ ἀγάπη τὴ μάνα κι ἀφιέρωσε σ' αὐτὴ τὰ καλύτερά της τραγούδια. Ἔφησε ν' ἀκουστοῦν οἱ πιὸ τρυφερὲς χορδὲς τῆς καλλιτεχνικῆς ψυχῆς γι' αὐτὸ τὸ αἰθέριο πλάσμα, ποὺ λέγεται μάνα. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀπὸ τὰ θάθη τῆς προϊστορί-ας ἔχουμε πολλὰ ποὺ ἀναφέρονται γύρω ἀπ' τὴ μάνα καὶ τὰ καλὰ παιδιὰ ἢ τὴ μάνα καὶ τὰ παιδιὰ, ποὺ τῆς φέρθηκαν μὲ ἀσέβεια. Ὁ Βιζυηνὸς μὲ ἰδιαίτερη λαχτάρια γράφει γιὰ τὴ μάνα, ποὺ κι ὁ ἴδιος στερήθηκε ἀπὸ μικρός...

ΝΟΗΜΑ: Μιά μάνα εἶχε τέσσερα παιδιά, ποὺ τὰ ἔζησε καὶ τὰ καλοπάντρεψε χωρὶς νὰ θαραυκομήσῃ. Κι ἐνῶ τὰ παιδιά της καλο-περνοῦσαν ἡ Μοῖρα χτύπησε πολὺ ἄσχημα τὴ μάνα! Πέθανε ὁ γέ-ρος της κι ἔμεινε χήρα, χήρα καὶ φτωχή! Μὰ δὲν ἔφτανε μόνο τοῦ-το! Ἀρρώστησε μιὰ κακὴ βραδιά! Καὶ στὴ μοναξιά της ἔστειλε κάποιον ξένο νὰ εἰδοποιήσῃ τὰ παιδιά της νὰ τῆς συμπαρα-σταθοῦν. Καὶ πῆγε ὁ ξένος στὸ γυιό της μὰ ἀλλοίμονο, ἐκεῖνος τῆς παρήγγειλε πὼς ἔχει νὰ φράξῃ τ' ἀμπέλι του καὶ δὲν ἔχει καιρό! Ἡ μάνα στὴν ἀπελπισιὰ της καταράστηκε τὸ γυιό της νὰ φυτρώ-σουν οἱ θάτοι πάνω στὸ κορμί του. Κι ἔγινε ὁ κακογυιὸς σκαντζό-χοιρος καὶ φεύγει στὰ θουνα! Στὴ συνέχεια στέλνει τὸν ξένο στὴ μιὰ της κόρη μὰ κι αὐτῆς ἡ ἀπάντησι δὲν ἦταν καλύτερη: Ὑφαίνει, τῆς παραγγέλλει, καὶ δὲν ἔχει καιρό! Κι ἡ μάνα βλέποντας τὴν ἀ-χαριστία τῆς κόρης της τὴν καταράστηκε: Νὰ ὑφαίνῃ καὶ νὰ εἶναι χωρὶς πανί! Κι ἡ κόρη ἔγινε ἀράχνη καὶ ματαιοπονεῖ! Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη κόρη της παίρνει παρόμοια ἀπάντησι: Θὰ πλύνη καὶ θ' ἀλλά-ξη καὶ δὲν ἔχει καιρό! Ἡ μάνα βλέποντας τὴν τόση ἀπονιά δίνει καὶ σ' αὐτὴ θареиὰ κατάρρα: Ἡ σκάφη νὰ γεῖρῃ καὶ νὰ κολλήσῃ πάνω στὴ ράχι της! Καὶ ἀπὸ τότε ἡ ἀπονὴ κόρη της ἔγινε χελώνα καὶ χαμοσέρνεται... Δὲν πρόφτασεν ὅμως ὁ ξένος νὰ γυρίσῃ ἀπ' τὴν τρί-τη κόρη της κι ἡ κόρη πρόφτασε κι ἦρθε μὲ τὰ προζύμια στὰ χέρια της! Ἡ μάνα θαυμάζει γιὰ τὴν ταχύτητα καὶ ρωτᾷ τὴν κόρη της, γιατί στὰ δάχτυλα ἔχει προζύμια καὶ στὰ χέρια ἀλεύρια. Ἡ κόρη τῆς λέγει πὼς ζύμωνε, ὅταν ἔμαθε γιὰ τὴν ἀρρώστεια της! Ἡ μάνα ἔνιωσε μεγάλη ἀνακούφισι ἀπ' τὴν ἀγάπη τῆς τρίτης κόρης της καὶ τῆς εὐχεται νᾶναι τὸ ἀλεύρι της ἀνθόσκονη κι' ἡ σκάφη της κυψέλη, ὅσο δὲ θὰ ζῇ, νὰ γίνεται μέλι, ὅ,τι κι ἂν πιάνῃ· εἶπε ἡ μάνα κι ἀπο-

κοιμήθηκε για πάντα... Κι από τότε ή κόρη της έγινε μέλισσα
καὶ καλοπερνᾷ!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' ἐνότης: στροφές 1 καὶ 2 «Μιὰ εὐτυχισμένη οἰκογένεια». Β' ἐνότης: στροφές 3—10 «ἡ δυστυχία τῆς μάνας κι ἡ ἀπονιὰ τῶν τριῶν παιδιῶν τῆς». Γ' ἐνότης: στροφές 11—14 «ἡ συμπόνια κι ἡ ἀγάπη τῆς τρίτης κόρης στὴ μάνα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γ λ ω σ σ ι κ ῆ ἔ ρ -
μ η ν ε ί α: ἀνθρώπους μὲ κεφάλι: ἀνθρώπους μὲ ἀξίωμα, μὲ κῦ-
ρος. Μὲ νοικοκυριό: μὲ περιουσία, μὲ θιός, μὲ πλοῦτη. σπιτωθήκα-
νε: ἀποκατεστάθησαν, ἀνοιξαν σπίτι. λαλεῖ: ὁμιλεῖ, λέγει. διάζο-
μαι: θάζω πανὶ στὸν ἀργαλειό (διασίδι: τὸ νῆμα τοῦ ἀργαλειοῦ
καὶ τὸ πανὶ ποὺ ὑφαίνεται). ἄπλυτη ἀλλαγὴ: ἄπλυτη ἀλλαξιὰ· ἐνδυ-
μασία ποὺ δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ πλυθῇ. ἀνθόσκη, ἢ: ἀνθόστα-
γμα/ πολυτίμη οὐσία τῶν λουλουδιῶν.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Μοῖρα, ἢ: ἡ τύχη, τὸ πε-
πρωμένο/ ἡ θεὰ τοῦ πεπρωμένου. θάτος, ὁ: εἶδος ἀγκαθωτοῦ θά-
μνου, ποὺ χρησιμοποιεῖται στὰ χωριά γιὰ φράχτης. σκαντζόχοιρος
ὁ: μικρόσωμο ζῶο τῆς τάξεως τῶν ἐντομοφάγων, ὁ ἐχίνος ὁ χερ-
σαῖος ἢ ἀκανθόχοιρος. Τὸ σῶμα του, πλὴν τῆς κοιλιᾶς, ἀντὶ τριχῶν
φέρει ἀγκάθια. "Όταν θρίσκεται σὲ κίνδυνο μαζεύεται σὰν μπάλλα
καὶ ἀποφεύγει τοὺς ἐχθροὺς του. Μετάξι, τό: εἶναι ἀπὸ τίς πολυ-
τελέστερες κι ἐκλεκτότερες ὑφαντικές Ἴνες, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ
σάλιο τοῦ βόμβου τοῦ σηρικοῦ (μεταξοσκῶληκος). Χρησιμοποι-
εῖται γιὰ τὴν κατασκευὴ πολυτελῶν ὑφασμάτων καὶ ἐνδυμάτων.
Ἀράχνη, ἢ: μικρόσωμον ἐντομο, ποὺ ἔχει τὴν ἱκανότητα, μὲ τὴν
βοήθειαν 6 ἀδένων τοποθετημένων εἰς τὸ ὀπίσθιον μέρος τῆς κοι-
λιᾶς του, νὰ κατασκευάζη, μὲ τὸ παχύρρευστο ὑγρὸ τῶν ἀδένων,
δίχτυ, τὸν περίφημο ἰστό τῆς ἀράχνης. Χελώνα, ἢ: μικρόσωμο ἐρ-
πετὸ μὲ σῶμα κλεισμένο σὲ ὀστέϊνο περίβλημα, τὸ ὄστρακο τῆς χε-
λώνας. Κυψέλη, ἢ: κιβώτιο ἀπὸ λασπωμένα καλάθια ἢ φτιαγμένο
ἀπὸ σανίδια γιὰ κατοικία τῶν μελισσιῶν, κρινιά. Μέλι, τό: εἶναι
σπουδαία καὶ θρεπτικὴ φυτικὴ τροφή μὲ θεραπευτικὲς ιδιότητες.
Σπουδαῖο καὶ μοναδικὸ στὸν κόσμον εἶναι τὸ θυμαρίσιο ἐλληνικὸ
μέλι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Κοσμητικὰ ἐπίθετα: εὐθυμη,
μεγάλοι, ἄσχημην, φτωχή, κακή, ξένον, ἀπονη, ἄπλυτη, γλυκερό.
Σύνθετα: εὐθυμη, πάντρεψε (ὑπ-ανδρεύω), νοικοκυριό, ἄσχημην, πέ-
θανεν, ἀρρώστησε, κακογυιός, σκαντζόχοιρος, ἀπονη, ματαιοπονεῖ,
ἄπλυτη, προφτάζει, ἀνθόσκη, χαμόγελο, ἀποκοιμιέται, καλοπερ-
νᾷ. Ἀσύνδετο: στ. 3—4, 13. Πολυσύνδετα: στ. 19, 27, 29, 35. Μετα-

φορές: μέ κεφάλι — γίνανε μεγάλοι — νά μέ κοιτάξη, ἀποκοιμιέ-
ται. Ἐπιφωνήσεις: στ. 11, 14, 22, 32, 35, 36, 38, 43, 50, 52. Ἐπαναφο-
ρά: τέσσερα... τέσσερα. Ἐπαναλήψεις: ἕνα - ἕνα, χήρα - χήρα, μέ-
λι - μέλι. Ἐρωτήσεις: στ. 44, 46. Κατάρες: στ. 21—22, 28—29, 37—38.
Εὐχές: στ. 49—52. Εἰκόνες ὑπάρχουν πολλές.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Ἡ φροντίδα τῆς μάνας γιά τὰ παιδιά της εἶναι
μεγάλη. 2. Μετά τή χαρά καί τήν εὐτυχία συνήθως ἔρχεται ἡ λύπη.
3. Οἱ γονεῖς στά γηρατειά τους θέλουν νά ἔχουν κοντά τους τὰ παι-
διά τους. 4. Ἡ ἀχαριστία τῶν παιδιῶν πικραίνει τοὺς γονεῖς καί τοὺς
ἀναγκάζει νά τὰ καταριῶνται. 5. Ἡ κατάρα τῶν γονιῶν εἶναι κατα-
στρεπτική γιά τὰ παιδιά. 6. Ἡ συμπόνια τῶν παιδιῶν πρὸς τοὺς γο-
νεῖς εἶναι πρᾶξι ἀγγέλων. 7. Ἡ εὐχή τῶν γονιῶν στηρίζει θεμέλια
οἴκου, ἡ δὲ κατάρα ξεθεμελιώνει.

Κεντρικὴ ἰδέα: Εὐχὴ γονέων στηρίζει θεμέλια οἴκου!

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό, παραστατικό κι ἀκριβολόγο, δρα-
ματικό.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ, ξεκάθαρη μὲ ἰδιαίτερη εὐ-
καμψία στοὺς διαλόγους.

ΜΕΤΡΟ: Ὁ 1ος καί 3ος στίχος ἔχουν μέτρο ἱαμβο 15σύλλαβο, παρ-
οξύτονο καταληκτικό, μὲ τομὴ σταθερὴ μετὰ τὴν ὀγδόη συλλαβή, ὁ
δὲ 2ος καί 4ος στίχος Τροχαϊκὸς 5σύλλαβος, ὀξύτονος. Συνηχήσεις
πρέπει νά γίνουν γιά νά μετρηθῇ καλὰ ὁ στίχος: σῶμα του — εἶπε —
ν(ᾶ ὕ)φαίνη — τότε (ε ἦ) ἄπονη — ἡ κόρ(η εἰ)χε — εἶδ(η)χ(ω) — ἀ-
ποκοιμιέ(ται) — κείνη, πολλές ἄλλες τίς ἔχει ἀποφύγει μὲ τὴν προσθή-
κη συμφῶνων: μὴν ἔφθανεν ἀρρώστησε — ἄσχημην εὐχὴ κ.ἄ. Στὸ στί-
χο 5 ἔχει μιὰ κακοφωνία: ἔρῃκε καί.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὶς Αἰτιολογικὲς
Παραδόσεις. Παράδοσι σὰν εἶδος λαϊκῆς φιλολογίας εἶναι διήγησι
μυθική, συζυασμένη μὲ τόπο καί χρόνο ὠρισμένο ἢ μὲ ὠρισμένα
ἱστορικά πρόσωπα, ζῶα ἢ φυσικὰ φαινόμενα, ποὺ ὁ λαὸς πιστεύει
σὰν ἀληθινά.

Οἱ Παραδόσεις εἶναι δημιουργήματα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, ποὺ
ἔχει τὴν ἱκανότητα νά φτειάχνῃ μύθους. Δημιουργία τῶν παραδόσε-
ων: 1) Ἡ ἱστορικὴ μνήμη τοῦ λαοῦ εἶναι πηγὴ διηγήσεων. 2) Τὰ διά-
φορα φυσικὰ παράδοξα (βαθουλώματα, ἵχνη ποδιῶν, θράχοι μὲ πα-
ράξενα σχήματα). 3) Τὰ ὄνειρα. Εἶδη παραδόσεων: 1) Καθαρὰ
μυθολογικὲς: ἡ Νιόβη, τὸ Φλανδρὼ κ.ἄ. 2) Ἱστορικὲς: Τὸ κυπαρίσ-
σι τοῦ Μυστρᾶ κ.ἄ. 3) Αἰτιολογικὲς: ὁ Κρασποπούλος, ὁ γκιώνης, ἡ
δεκοχτούρα κ.ἄ. 4) Θρησκευτικὲς: ὁ Ἅγιος Γεώργιος μὲ τὸν δρά-
κο, τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἀδάμ κ.ἄ. Οἱ παραδόσεις κι οἱ μῦθοι γεννῇ-

θηκαν από τη στενή σχέση των ανθρώπων με τη φύσι, στη μυθοπλαστική φαντασία των Ἑλλήνων, μπορούσαν εύκολα νὰ μεταμορφωθοῦν τὰ μὲν ζῶα σὲ ἀνθρώπους, τὰ δὲ φαινόμενα τῆς φύσεως σὲ ζωντανὰ ὄντα (π.χ. ἡ πούλια, ὁ γαλαξίας κ.ἄ.). Ἡ ποικιλία κι ἡ ζωηρότητα στὴ διήγησι, ἡ τέχνη στὸ δέσιμο χαρίζουν ἰδιαίτερη ὁμορφιά. Ἡ παράδοσι εἶναι πρωτόγονη στὴ μορφή σὲ σύγκρισι μὲ τὸ παραμῦθι, ποὺ εἶναι τεχνικό, ἀλλὰ εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν πραγματικότητα ἀπ' τὸ παραμῦθι. (Βλ. καί: παροιμίες, παραδόσεις, μῦθοι· στὸ τέλος τοῦ τόμου).

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι στράφηκαν ἐνωρὶς στὸ εἶδος τῶν Μεταμορφώσεων. Οἱ Μεταμορφώσεις εἶναι αἰτιολογικὲς παραδόσεις, ποὺ ἀνήκουν ἰδιαίτερα στὴ διδακτικὴ ποίησι, γενικὰ εἶναι λογοτεχνία διδακτικὴ, π.χ. ὁ Κύκνος ὁ βασιλιάς τῶν Λιγύρων μεταμορφώνεται σὲ πουλί, τὸν κύκνο, ὁ κόρακας ἀπὸ ἄσπρος ἔγινε μαῦρος· ὁ Δίας ἀρπάζει τὴν Εὐρώπη μεταμορφωμένος σὲ ὠραῖο ταῦρο· ἡ Δάφνη στὸ ὁμώνυμο θάμνο· ὁ Λυκάων σὲ λύκο κ.ἄ.

ΑΣΚΗΣΙ: Νὰ συγκεντρωθοῦν στοιχεῖα γιὰ τὶς μεταμορφώσεις στὴν νεώτερη ἑλληνικὴ ζωή. Τὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνη καὶ γιὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ζωή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τόμ. Α', σελ. 152.

Γ. Δροσίνη — Νύχτα Χριστουγεννιάτικη

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ κλπ.)

Α' Ο ΠΟΙΗΤΗΣ: Ὁ Γεώργιος Δροσίνης, ἀπόγονος παλιᾶς μεσολογγίτικης οἰκογένειας ἀρματολῶν κι ἀγωνιστῶν, γεννήθηκε τὸ 1859 στὴν Ἀθήνα. Γράφτηκε ἀρχικὰ στὴ Νομικὴ Σχολή, μεταπήδησε κατόπιν στὴ Φιλολογία κι ὅταν τέλειωσε συνέχισε τὶς σπουδὲς του στὴ Γερμανία. Σὲ ἡλικία 19 χρονῶν δημοσίευσε τοὺς πρώτους στίχους του σὲ περιοδικὰ κι ἀργότερα διηύθυνε τὸ φιλολογικὸ περιοδικὸ «Ἑστία». Ὑπηρέτησε σὲ ἀνώτερες θέσεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ γενικώτερα κοινωνικὴ δράσι του ἦταν πολύμορφη κι εὐεργετικὴ. Παράλληλα, τὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο τὸν καθιέρωσε ἀνάμεσα στὶς ἡγετικὲς πνευματικὲς μορφὲς τῆς χώρας. Ἦταν ἐν' ἀπὸ τὰ ἱδρυτικὰ μέλη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πέθανε τὸ 1951 στὴν Κηφισιά (προάστιο τῆς Ἀθήνας).

Ὁ Γ. Δ. ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ παραγωγικοὺς λογοτέχνες μας. Ἐγράψε πολ-λὰ ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καὶ προσωπικὲς ἀναμνήσεις, παραμῦθια, δυὸ μυθιστορήματα, φιλολογικὲς καὶ λαογραφικὲς μελέτες κι ἐκλαϊκευτικὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ βιβλία. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους του κλπ. ἔμειναν σκορπισμένοι σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς.

Στὰ πρῶτα του ποιήματα δείχνει νὰ διστάζῃ ἀνάμεσα σὲ καθαρεύουσα καὶ δημοτικὴ, ἀργότερα ὅμως στρέφεται ὀριστικὰ στὴ ζωντανή μας γλῶσσα (ποιητικὴ συλλογὴ «Εἰδύλλια», 1884). Ἡ ἐκφράσι του παράμεινε ὥς τὸ τέλος λιτὴ κι εὐκολονόητη, χωρὶς ὑπερβολές, λογοπλασίες ἢ ἀναζητήσεις τύπων

ἀσυνήθιστων κι ἐντυπωσιακῶν. Ἀντλήσε τὰ θέματά του ἀπὸ εἰκόνες τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς στὴν πόλι καὶ στὸ ὕπαιθρο κι ἀπὸ τὰ ἔθιμα καὶ τὰ παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας. Ὑμνήσε τὴν πατρίδα, τραγούδισε τὴ φύσι κι ἔψαλε τὸν ἔρωτα — πάντα συγκρατημένως, οἰκεῖος καὶ λιτός. Ἔτσι, οὔτε τὸ θέμα, οὔτε ἡ γλῶσσα, οὔτε ἡ τεχνικὴ κι ὁ χειρισμὸς θὰ μᾶς ξενίσουν ποτὲ ἢ θὰ μᾶς κενάρισουν, ὅταν διαδάζουμε Δροσίην.

Στὴ μετρικὴ καθωδηγήθηκε ἀπὸ συστηματικὲς μελέτες τοῦ πάνω στὴ λαϊκὴ μας ποίησι. Μὰ δὲν ἐπιδίωξε τὴν ἀπλὴ μίμησι τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (ὅπως, ἄς ποῦμε, ὁ Κρυστάλλης): Προσπάθησε νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ νιώσῃ τὴν πνοὴ τους, μεταφέροντάς τιν, ὅσο μπόρεσε, στὸν δικό του στίχο. Τὸ ἴδιο προσεχτικὰ μελέτησε τὴν ἑλληνικὴ φύσι καὶ σ' αὐτὸ χρωστοῦμε τὴν πληρότητα καὶ τὴν ἀκριβεία τῶν περιγραφῶν του.

Συμπερασματικὰ, μπορεῖ ὁ Γ.Δ. νὰ μὴν ἦταν ἀπὸ τοὺς καθαυτοὺς Μεγάλους, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀληθινὰ πρωτότυπου ἢ βαθυστόχαστου δημιουργοῦ. Ὅμως τὸ ἔργο του, στίχοι καὶ πεζὰ, πάντοτε ἀπλὸ σὲ περιεχόμενο, νοήματα καὶ διατύπωσι, ἄρεσε κι ἀγαπήθηκε ἐξαιρετικὰ, γιὰ πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα. Σ' αὐτὸ κυρίως βρίσκεται ἡ πιδὲ μεγάλη προσφορά του: Βοήθησε στὸ ξεκαθάρισμα τοῦ λογοτεχνικοῦ μας χώρου ἀπὸ τοὺς φωναχτοὺς θρήνους τῶν ρομαντικῶν καὶ τῆ στεγνῆ ἀκαμψία τῆς καθαρῆς. Καί, γι' αὐτὸ, ἄξια συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στοὺς βασικοὺς συντελεστὲς τῆς ἀνανέωσης στὴ λογοτεχνία μας — πλὴν στὸν Κ. Παλαμᾶ, τὸν Ν. Καμπᾶ, τὸν Ἰ. Πολέμη κ.ἄ. Τὸ ἔργο του, ὅσο κι ἂν μὲ σημερινὰ κριτήρια μᾶς φαίνεται κάποτε πενιχρὸ ἢ ἀπλοϊκὸ, ἀξίζει πάντα τὴν ἐκτίμησίν μας καὶ τὴν ἐυγνωμοσύνη μας. (Ἀναλυτικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Δροσίην, συσχετίσι μὲ τὴν ἐποχὴ, τὰ καλλιτεχνικὰ ἰδεολογικὰ κλπ. ρεύματα τῶν καιρῶν, θὰ βρῇτε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ — Παύλου Νικόδημου — Ἐκδόσεις ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ).

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ποίημα, μὲ θέμα τὴ συγκίνησι πού γεννᾶει στὴν ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ ἡ νύχτα τῶν Χριστουγέννων. Ἐχει συμπεριληφθῇ στὴ συλλογὴ «Φευγᾶτα χελιδόνια», πού πρωτοεκδόθηκε στὰ 1911.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: ἄδολα = ἀπότηρευτα, ἀγαθὰ. ζευγολάτης (ζευγος - ἐλαύνω) = ὁ γεωργὸς πού ὁδηγεῖ τὸ ἄλέτρι μὲ τὰ βόδια ἢ τ' ἄλογα. μεσοῦραν = πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ μέσο τ' οὐρανοῦ (ἀπὸ πολὺ ψηλά).

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων, ἄνθρωποι καὶ ζῶα νιώθουν τὴν ἱερότητα τῆς στιγμῆς: Τὰ βόδια γονατίζουν καὶ προσκυνοῦν, ὁ ζευγὸς σταυροκοπιέται εὐλαβικά, οἱ βοσκοὶ ξυπνοῦν ἀπὸ ἀγγελικὲς ἐπουράνιες φωνές καὶ τὶς ξαναδιαλαλοῦν μὲ τὴ φλογέρα τους. Τὰ μεσάνυχτα λάμπει τὸ ἄστρο τῶν Μάγων. Ὅποιοι συλλάβῃ τὸ ἅγιο νόημά του καὶ τὸ ἀκολουθήσῃ, ξαναγεννιέται ψυχικά.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ κ.λ.π. Κύρια ιδέα: ὁ-ποιος εἶναι ἱκανὸς νὰ δεχτῇ τὸ ἅγιο μήνυμα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, θ' ἀνανεωθῇ ψυχικὰ καὶ θὰ καθαριστῇ ἀπὸ ἐλαττώματα καὶ κα-κίες. Παράλληλη διαπίστωσι: Θεϊκὴ γαλήνη κι ἔξαρσι πλημμυρίζει τὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁγία Χριστουγεννιάτικη νύχτα. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ τόσο διαφορετικὴ συγκίνησι, τὸ συναίσθημα εὐλαβικῆς προσμονῆς καὶ μαζὶ γαλήνης κι ἀνακουφίσεως, στάθηκε καὶ τὸ κύριο συναισθηματικὸ κίνητρο τοῦ ποιητῆ.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα δονούμενο ἀπὸ γνήσιο λυρισμό. Μὲ κριτήριον τὸ συναισθηματικὸ κέντρο θάρους του, κατατάσσεται στὴ «θρη-σκευτικὴ ποίησι» καί, πιὸ εἰδικά, στὰ «ἐορτολογικὰ ποιήματα».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: "Ἐξι 4στιχες στροφές σὲ μέτρο ἰαμβικόν. Σὲ κάθε στροφή, οἱ α' καὶ γ' στίχοι εἶναι 12σύλλαβοι (καὶ προπαροξύτονοι — ἀκτάληκτοι), οἱ β' καὶ δ' 5σύλλαβοι (καὶ παροξύτονοι — κατα-ληκτικοί). Ὁμοιοκαταληξία μόνο τοῦ β' στίχου μὲ τὸν δ', ὁ-ξύτονη καὶ πλούσια στὴν 3η καὶ 5η στροφή. Οἱ χασμωδίες θε-ραπεύονται μὲ ἐκθλιψι (ἀπ' τῆς, τ' ἀπόβαθα, ἀπ' ἀγγέλων κ.λ.π.) καὶ συνίζησι (τὰ ἄδολα, λέει, πίστι ἀπ' ὠσαννά ἀπ' κ.λ.π.) Δια-σκελισμὸς στοὺς α' καὶ γ' στίχους ὄλων τῶν στροφῶν. Οἱ στροφές τέλειες.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μποροῦμε νὰ χωρίσωμε τὸ ποίημα σὲ δυὸ ἐνότητες. Στὴν α' (4 πρῶτες στροφές), ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸ ξεχωριστὸ συναισθηματικὸ κλίμα τῆς Χριστουγεννιάτικης νύχτας καὶ τὸν ἀντίλαλόν της στὶς ψυχές. Ἡ β' περικλείει τὴ βαθύτερη ιδέα τοῦ ποιήματος: ἡ δυνατότητα γιὰ ψυχικὴ κάθαρσι καὶ ἠθικὴ ἀναγέννη-σι, πού μᾶς προσφέρεται μὲ τὴ Γέννησι τοῦ Ἰησοῦ. Κάπως δύσκολο νὰ θεωρήσωμε τὴν α' ἐνότητα σὰν «εἰσαγωγὴ» καὶ τὴ β' σὰν «ἀνά-πτυξι» τοῦ καθαυτὸ θέματος: Εἶναι φανερό ὅτι τὰ νοήματα, ἔτσι καθὼς ἀναδύθηκαν ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ, δὲν ὑπακούουν σὲ διά-ταξι λογικὴ, ἀλλὰ στὸ αὐθόρμητο συναίσθημα.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἐντελῶς ἀπλῇ δημοτικῇ, χωρὶς ἰ-διωματισμοὺς ἢ ἀκρότητες, μὲ τύπους κι ἐκφράσεις σ' ὅλους μας γνωστές.

β) Θεμελιακὸ γνῶρισμα τοῦ ὕφους ἢ τέλεια λιτότητα καὶ φυσικό-τητα. Παράλληλα, ἡ σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως κι ἡ προσεγμένη ἀ-κριβολογία εὐκολύνουν ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀκοπὴ ἀφομοίωσι τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη. Ἀμεσα αἰσθητὴ ἡ πνοὴ μιᾶς ἁ-

δουλειά σε κάποιο τυπογραφείο, στην αρχή άμισθος, και τις νύχτες ξενοχτάει γράφοντας άρθρα για κάποιαν έγκυκλοπαίδεια. Έκείνο που πιο πολύ τον πληγώνει, είναι που δεν έχει καθόλου καιρό να διαβάσει. Στο τέλος, κούρασι, πείνα και απόγνωση κλονίζουν την υγεία του. Για λίγο, καταφέρνει να βρῆ άνθρω-πινώτερη δουλειά σε κάποιο περιοδικό, έπειτα στους σιδηροδρόμους Πελοπον-νήσου. Με πεισματική προσπάθεια συνεχίζει τη λογοτεχνική παραγωγή του — παράλληλα όμως προχωρεί κι ή φυματίωσι. Κάποιο μικροποσό που κερδίζει σε λαχείο του δίνει την ευκαιρία να πάη στη Λευκάδα, να τον φροντίσει κάπως ή αδερφή του. Μά είναι άργά: Ἀπρίλη τοῦ 1894 πεθαίνει, στα 26 χρόνια του.

Στο σύντομο διάστημα που είχε στη διάθεσί του, ο Κ.Κ. έγραψε ποιήματα, πεζά και μία λαογραφική μελέτη. Τα θέματά του ξεκινούν από την ίδια πάντα πηγή: Τὸν τόπο του, τὰ βουνά του, τοὺς τοσπαναραίους και τις στάνες τῆς Πίνδου. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο τραγουδάει τὴν πατρίδα, τὴ φύσιν και τὸν ἔρωτα. Ἐγραψεν στὴ δημοτικὴ — πὶο εἰδικά: στὴ δημοτικὴ τῆς λαϊκῆς μας ποιήσεως, πὸν στάθηκε ἀποκλειστικὸ πρότυπό του. Ἡ στιχουργικὴ του προσ-κολλήθηκε σταθερά στὸν 15σύλλαβο και τὴ μετρικὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Γενικά, ὁ Κ.Κ. προσπάθησε νὰ μιμηθῇ στοὺς στίχους του τὸ δημοτικὸ τρα-γούδι: τὴν πλαστικότητα, τὶς εἰκόνες, τὴ μουσικὴ τοῦ λόγου του, τὸ ἄρωμά του. Μερικὲς φορές, παραχώνει στὰ ποιήματά του στίχους ὀλόκληρους ἀπὸ δημοτικά.

Οἱ εἰδικοί διαφωνοῦν στὴν ἀποτίμησιν τοῦ ἔργου του. Εἰδικά ὅμως γιὰ τὸν Κρυστάλλη, ἴσως εἶναι πὶο σωστὰ νὰ τὸν ἀντικρύσωμε μὲ κριτήρια πὶο πλα-τιά ἀπὸ τὰ στενὰ λογοτεχνικά: Βασικά, ἦταν ὁ ἀγνὸς ὀρεσίσιος, πὸν σὲ γλῶσ-σα γνώριμη κι ἀγαπητὴ ξαναθύμισε στὴ σκονισμένη Ἀθῆνα τὸ λησμονημένο ἔθνικὸ της θεμέλιον — τοὺς κάμπους, τὰ βουνά και τοὺς ἀνθρώπους τους. Ὁχι μεγάλος βέβαια, οὔτε ἰδιαίτερα πρωτότυπος. Μὰ ἦταν ὁ ἄνθρωπος πὸν εἶχε τὸ θάρρος νὰ μιλήσῃ μὲ θερμὴν και πάθος γιὰ ὅ,τι πίστευε ἀληθινὰ ἔθνικὸ κι ὠραῖο. Κι ὁ ἀσυμβίβαστος, πὸν δὲ θέλησε νὰ πετύχῃ καταφεύγοντας σὲ γλυ-κερὲς και κοσμαγάπητες κενολογίες — αὐτὸς πὸν τὸν ἴδιον καιρὸ ἔφερναν βρα-βεῖα στὸν ὑποτονικὸ Πόλεμῃ. Αὐτὴ του ἡ εἰλικρίνεια κι ἡ ἀκεραιότητα, παράλ-ληλα μὲ τὴ συμβολὴ του στὸ γλωσσικὸ και τὸ σωστὰ πατριωτικὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου του — αὐτὲς οἱ ὀχι τόσο τρεχούμενες ἀρετὲς του θεμελιώνουν τὴ θέσιν του στὴν πνευματικὴν ἱστορία μας. (Πὶο λεπτομερεῖακὲς πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ και τὸ ἔργο τοῦ Κρυστάλλη, συσχετίσι μὲ τὴν ἐποχὴ, τὶς συνθῆκες, τὰ ἰδεολογικά κ.ἄ. ρεύματα, θὰ βρῆτε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου — ἐκδόσεις ΝΙΚΟΔΗ-ΜΟΣ).

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα, μὲ θέμα τὴν ψυχικὴ ἀνάτασι πὸν προ-καλεῖ στοὺς ἀγνοὺς Χριστιανοὺς ἢ μέρα τῶν Χριστουγέννων.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: λα λ ι ά = ὁμιλία, λόγος. ἀ ν τ η λ ι ά δ α = ἀν-τανάκλασι ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὅταν πέφτῃ σὲ λεία ἢ ἀνοιχτόχρω-μῃ ἐπιφάνεια.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ξημερώνουν Χριστούγεννα. Ὁ ἤχος ἀπὸ τὶς καμπάνες θυμίζει οὐράνιους χερουβεικοὺς ψαλμούς. Χιλιάδες

ἄγγελοι τραγουδοῦν τὴ μεγάλη γιορτὴ καὶ στέλνουν τὴ ματιὰ τους στὴ γῆ μὲ τὸ φῶς τῶν ἀστεριῶν. Ὁ Σταυρὸς ἀντιφεγγίζει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ μᾶς χαρίζει χρυσές ἐλπίδες. Ἡ μέρα τῶν Χριστουγέννων, ὅπως κι ἡ μέρα τῆς Ἀναστάσεως, μᾶς ἀναζωογονοῦν. Ἀπὸ παντοῦ ἔρχονται στίς ἐκκλησιές οἱ Χριστιανοί.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ κ.λ.π. Κεντρικὸς ἄξονας τοῦ νοήματος ἡ διαπίστωση ὅτι: Οἱ μεγάλες μέρες τῆς Χριστιανωσύνης (Χριστοῦγεννα καὶ Ἀνάστασι) χαρίζουν στὸν Χριστιανὸ καινούριες ἐλπίδες καὶ δύναμι ζωῆς. Παράλληλα: "Ἀνθρωποι καὶ οὐρανοὶ συμμετέχουν στὸν ἑορτασμὸ τῶν Χριστουγέννων. Ἐξ ἄλλου, γνωρίζομε ὅτι ὁ ποιητὴς ἔμεινε γιὰ πάντα δεμένος ψυχικὰ μὲ τὸν ἀγαπημένο του κόσμον «τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης». "Ὅταν κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ στὴν Ἀθήνα, μοναδικό του καταφύγιον εἶχε τὶς ἀναμνήσεις του. Ἡ σκληρὴ πραγματικότητα, ποὺ τὸν περίμενε στὴν ἄξενη πολιτεία, τόνωσε ἀκόμα πιὸ πολὺ τὴ νοσταλγία του καὶ ὠραιοποίησε ἀκόμα περισσότερο στὴ μνήμη του τὶς παλιές εἰκόνες. Κι ὅμως εἶναι φυσικόν, οἱ ἀναμνήσεις αὐτὲς ζωντανεύουν μέσα του ἀκόμα πιὸ ἔντονα σὲ μέρες ἐπίσημες κι ἑορταστικὲς: μέρες, ποὺ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπαίθρου τὶς χαίρονται ἀσύγκριτα πιὸ γνήσια καὶ πιὸ ἀληθινά, ἀπ' ὅσο τὶς νιώθει τὸ πλῆθος τῶν πόλεων. "Ἐτσι, ξημερώνοντας Χριστοῦγεννα, ἡ πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Κ.Κ. ἔνιωθε ἀνίκητη ἀνάγκη νὰ μεταφερθῇ νοερὰ στὸ ἀγαπημένο του πλαίσιο καὶ καράθι γι' αὐτὸ τὸ ταξίδι δὲν εἶχε ἄλλο ἀπὸ τοὺς στίχους του.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα μὲ ἀρκετὰ περιγραφικὰ στοιχεῖα μὲ βασικὸ του ὅμως γνώρισμα τὸν πηγαῖο λυρισμό. Μὲ κριτήριον τὸ θέμα του, θὰ τὸ κατατάξωμε στὴ «θρησκευτικὴ — ἑορτολογικὴ ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τέσσερις 4στιχες στροφές καὶ μιὰ 2στιχη. Οἱ στίχοι 15σύλλαβοι (καὶ παροξύτονοι — καταληκτικοί) σὲ μέτρο λαμβανόμεν. Ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτὴ (ὁ α' στ. μὲ τὸν β', ὁ γ' μὲ τὸν δ' κ.ο.κ.) Γιὰ τὴν ἐξάλειψιν τῶν χασμωδιῶν ὁ ποιητὴς μεταχειρίζεται ἐκθλίψεις (ἀπ' τό, ἀπ' τά, εἶν' αὐτές) καὶ συνιζήσεις (τὸ οὐράνιο, ἀχτίδα ἀπὸ, θρησκεία κλπ.). Διασκελισμὸς σ' ἀρκετοὺς στίχους κι ἀνάμεσα 2ῃ — 3ῃ στροφῇ.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Τεχνητὰ κάπως, μποροῦμε νὰ διαιρέσωμε τὸ ποίημα σὲ τρεῖς ἐνότητες. Ἡ α' (1ῃ στροφῇ), περισσότερο περιγραφικὴ, μᾶς εἰσάγει στὸ θέμα: ξημέρωμα Χριστουγέννων. Στὴ β'

ένότητα (στρ. 2—4), τὸ περιχόμενο γίνεται κυρίως συναισθηματικὸ καὶ ὑποκειμενικόν: πῶς αἰσθάνεται ὁ ποιητής. Στὴν γ' τὸ ποίημα κλείνει πάλι μὲ περιγραφή.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἡ ἀπλὴ δημοτικὴ ποὺ συνηθίζει ὁ Κ.Κ. Ἀπὸ τὸ σημερινὸ κείμενο λείπουν οἱ ἰδιωματισμοί, ποὺ τόσο ἀγαπάει καὶ ποὺ δίνουν στοὺς στίχους τοῦ κάτι ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς ὑπαίθρου. Ὅμοια λείπει τὸ εἰδικώτερο ἐκεῖνο λεξιλόγιό του, ποὺ κάνει τὴν ποίησί του νὰ μᾶς θυμίζει τόσο πολὺ τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

β) Πρὶν προχωρήσωμε στὴν ἀνάλυσι τοῦ ὕφους, ἃς ἔχωμε ὑπ' ὄψι μας ὅτι τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα τοῦ Κ.Κ. Δὲν ἔχει τὴ λυρική δύναμι ἄλλων στίχων του, οὔτε τὸ συναισθηματικὸ πλοῦτο τους. Σὲ ἓνα δυὸ σημεῖα πλατυάζει, σὲ βαθμὸ ποὺ μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωσι ὅτι ὁ ποιητής δυσκολεύεται ν' ἀποτελειώσῃ τὸν στίχο τοῦ ἢ τὴ στροφή. (Ἡ κούρασι, ἴσως ἢ πίκρα, ἢ ἀπογοήτευσι. Ἦταν τόσο τραγικὴ ἢ ζωὴ του...). Θὰ προσθέσωμε καὶ τοῦτο: Μερικὲς λέξεις ἔχουν ἔτσι μπῆ (ἴσως ἀπὸ ἀνάγκες μετρικὲς) ποὺ ἀλλοιώνουν τὸ νόημα ἢ τουλάχιστον τὸ δυσκολεύουν. (Π.χ., στὸν α' στ. τῆς 2ης στρ., θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πιστέψῃ ὅτι «χιλιάδες» εἶναι τὰ «Χριστοῦγεννα» κι ὅχι οἱ «ἀγγέλοι». Ἀνάλογα ἐλλειπτικὴ ἢ διαύγεια καὶ στοὺς δυὸ πρώτους στίχους τῆς 5ης στροφῆς). Ἄς προχωρήσωμε τώρα στὴν ἀνάλυσι τῶν συγκεκριμένων ἀρετῶν κλπ. τοῦ ὕφους:

Ἰκανοποιητικὰ (ὅχι ἀπόλυτα) ἀπλὸ καὶ φυσικόν. Γιὰ τὰ κάποια μειονεκτήματα ἀπὸ ἄποψι σαφήνειας, μιλήσαμε πιὸ πάνω. Μερικὲς πρόσθετες ἀσάφειες ἔχουν τὴν αἰτία τους στὰ παρατραβηγμένα ὑπερβατὰ (βλ. ἰδιαιτέρα στὴν 3η στροφή, ὅπου χρειάζεται νὰ διαβάσωμε ἀκόμη δυόμιση στίχους, ὥσπου νὰ δοῦμε ὅτι τὸ «πόσες» πάει στὸ «ἐλπίδες». Κλπ. κλπ.). Θὰ μπορούσαμε ἀκόμα νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἔκφρασι χωλαίνει κάπου κάπου κι ἀπὸ ἄποψι συντομίας καὶ περιεκτικότητος ὅπως τὸ δείχνουν κι οἱ συχνὲς ἐπαναλήψεις (ὅχι λέξεων, ἀλλὰ νοημάτων).

Ἀπὸ σχήματα, θὰ σημειώσωμε πρῶτα πρῶτα τίς ὁμορφες καὶ πρωτότυπες παρομοιώσεις, ποὺ συντελοῦν στὴν, ἃς ποῦμε: οὐράνια πνοὴ τοῦ ποιήματος (ὁ ἀχὸς τῆς καμπάνας μὲ ψαλμούς, οἱ ἀκτίνες τῶν ἄστρων μὲ ἀγγελικὲς ματιές, σὰν ἀπὸ οὐράνιο δῶμα). Κάπως λιγώτερο πετυχημένες ἀπὸ ἄποψι πρωτοτυπίας οἱ μεταφορὲς (στόμα καμπάνας, λαλιὰ καμπάνας, ἢ λαλιὰ σαλεύει). Τὸ πολυσύνδετο (κατεβαίνουν κι ἔρχονται καὶ σημαίνουν) βοηθάει στὴν καλύτερη συγκεκριμενοποίησι τῆς ἀντίστοιχης εἰκόνας. Συναντοῦμε ἀκόμα μερικὲς μετωνυμίες (οἱ ἐκκλησιᾶς σημαίνουν, τὰ

καμπαναριὰ κουνιούνται), ὁ περ θ α τ ᾶ (ἔξον ἀπὸ τὸ πῶς πάνω, καί: χιλιάδες τὰ Χριστούγεννα τὰ τραγουδοῦν ἀγγέλοι, τί ὁμορφὴ δίνεις ἐσὺ λαλιά κλπ.), ἐ π ι φ ῶ ν η σ ι (Θρησκεία!) κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Θρησκευτικὸ — ἑορτολογικὸ ποίημα, ἔντονα λυρικό. Περισσότερο ἀπὸ τὴν (ὄχι τέλεια) τεχνικὴ καὶ διατύπωσι, μᾶς συγκινεῖ τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ διαφαινόμενα συναισθήματα τοῦ ποιητῆ: ἡ γλυκοκόπικρη εὐτυχία του, ὅταν ἀναθυμᾶται Χριστούγεννα στὸν τόπον του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Συγκρίνατε μὲ τὸ προηγούμενον ἀνάλογον ποίημα τοῦ Γ. Δροσίνη. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ νομίζετε ὅτι ἐκφράζει καλύτερα τὸ θέμα καὶ τὴ συγκίνησι τοῦ ποιητῆ; Αἰτιολογήσατε τίς κρίσεις σας.

Λ. Μελᾶ — Ὁ Αἰνεῖας καὶ ὁ πατὴρ του

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Ὁ Λέων Μελᾶς γεννήθηκε τὸ 1812 στὴν Κωνσταντινούπολι. Σπούδασε νομικὰ στὴν Ἰόνιο Ἀκαδημία Κέρκυρας καὶ ἀργότερα στὴν Ἰταλία. Στὴν Ἑλλάδα γύρισε τὸ 1833. Διατέλεσε διαδοχικὰ δικηγόρος, δικαστικός, καθηγητὴς Πανεπιστημίου, ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ Παιδείας. Πικραμένος καὶ ἀηδισμένος ἀπὸ τίς τότε πολιτικοκοινωνικὰς συνθήκας, ἔφυγε γιὰ λίγο στὴν Ἀγγλία. Γύρισε στὰ 1859, δίδαξε στὸ Ἀρσάκειο καὶ βοήθησε μ' ὅλες τίς δυνάμεις του τὴν Κρητικὴ Ἐπανάστασι τοῦ 1866. Πέθανε στὰ 1879.

Ἐγράφε βιβλία κυρίως παιδαγωγικά, μὲ πῶς γνωστὸ τὸν περίφημον «Γεροστάθη»: σειρά ἀπὸ φρονηματιστικὰς καὶ ἡθοπλαστικὰς ἱστορίας γιὰ παιδιὰ, ἐνσωματωμέναι σ' ἐνιαῖον κεντρικὸ μῦθον καὶ διατυπωμέναι σὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα. Τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Λ.Μ., ἀπαλλαγμένον ἀπὸ στόμφο καὶ ρητορισμούς, διαβάσθηκε καὶ ἀγαπήθηκε ἀπ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας τῆς ἐποχῆς — καὶ ἀπὸ πολλοὺς ὡς τίς μέρες μας. Γι' αὐτὸ, ἀντιπροσωπεύει σημαντικὸ σταθμὸν στὴν ἐξέλιξι τῆς λογοτεχνίας μας, μιὰ πού βοήθησε νὰ ξεπεραστῇ ὁ στεῖρος ρομαντισμὸς τῆς «Παλιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς».

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν «Γεροστάθη». Ἀναφέρεται στὸν σεβασμὸν τοῦ Αἰνεῖα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς γονεῖς του συναισθήματα πού χαρακτηρίζαν καὶ τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιάτες. Γιὰ τὰ ὀνόματα, ὄρους κλπ. τοῦ κειμένου, σημειώνομε: Αἰνεῖας = Γιὸς τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἀγχιση καὶ ὁ πῶς σπουδαῖος ἥρωας τῆς Τροίας μετὰ τὸν Ἑκτορα. Ὅταν οἱ Ἕλληνες κυρίευαν τὴν Τροία, ὁ Αἰνεῖας περιπλανήθηκε χρόνια στὶς θάλασσας. Τελικὰ ἔφτασε στὶς ἰταλικὰς ἀκτὲς, ἔχτισε τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ἀποίκισε μὲ τοὺς Τρώας συντρόφους του. Ἔτσι, κατὰ τὸν μῦθον, ἡ καταγωγὴ τῶν Ῥωμαίων ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν ἀρχαία Τροία. Ἐκτωρ = γιὸς τοῦ βασιλεῖ Πριάμου, πολεμικὸς ἀρχηγὸς τῶν Τρώων.

“Όπως τὸν περιγράφει ὁ “Όμηρος, ὁ “Έκτωρ ἦταν πιὸ ἠθικὸς καὶ συμπαθὲς ἀπ’ ὅλους τοὺς ἥρωες τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Τελικὰ σκοτώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀχιλλεΐα. Ἀ γ χ ί σ η ς = πατέρας τοῦ Αἰνεία. Ὁ Δίας τὸν τύφλωσε γιατί κοινολόγησε τὸν δεσμό του μὲ τὴ θεὰ Ἀφροδίτη. Ἀργότερα, ὁ Ρῶμος ἱδρυσε πρὸς τιμὴν του τὴν ὁμώνυμη πόλι, κοντὰ στὸ Λάτιο. ἐ φ έ σ τ ι ο ι = θεοί = οἱ θεοὶ ποὺ τιμοῦσε κάθε οἰκογένεια σὰν ἰδιαίτερους προστάτες της. Τὸ ἄγαλμά τους βρισκόταν πάντα στὴν πιὸ τιμητικὴ θέσι τοῦ σπιτιοῦ, τὴν «ἐστία», (ἀνάλογη μὲ τὸ σημερινὸ τζάκι).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α’ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: “Όταν οἱ “Έλληνες κυρίευαν τὴν Τροία, ἐπέτρεψαν στοὺς Τρῶες νὰ φύγουν, παίρνοντας καθέννας μαζί του ὅ,τι θεωροῦσε πιὸ πολύτιμο. Ὁ Αἰνείας διάλεξε τὸ ἄγαλμα τῶν ἐφεστίων θεῶν. Οἱ “Έλληνες θαύμασαν τὴν εὐσέβειά του καὶ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πάρη ὅποιο ἀγαθὸ θεωροῦσε πιὸ πολύτιμο μετὰ τὸ ἄγαλμα. Τότε ὁ Αἰνείας πῆρε τὸν γέρο καὶ τυφλὸ πατέρα του. Οἱ “Έλληνες συγκινήθηκαν ἀπὸ τὸ ἦθος του καὶ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πάρη ὅλη τὴν περιουσία του. Ἀνάλογος σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς χαρακτηρίζε καὶ τοὺς ἀρχαίους Σπαρτιᾶτες. Γι’ αὐτὸ ἦταν καὶ τόσο ἀφοσιωμένοι στὴν πατρίδα τους. Πραγματικά, μόνον αὐτοὺς ποὺ ἀγαπᾷ τοὺς γονεῖς του εἶναι ἱκανὸς ν’ ἀγαπήσῃ καὶ νὰ σεβαστῇ καὶ τοὺς ἄλλους.

Β’ ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ κλπ. Θὰ διατυπώσωμε τὴν κύρια ἠθικὴ θέσι τοῦ κειμένου μὲ δικά του λόγια: «Τοὺς εὐσεβεῖς καὶ φιλοστόργους τιμοῦν καὶ σέβονται καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ των». Μιὰ παράλληλη ἠθικὴ ἀρχὴ προβάλλει στὴ συνέχεια τοῦ ἀναγνώσματος: Ἀγάπη καὶ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη πρὸς ὅποιονδήποτε ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο. Αὐτὲς οἱ δυὸ πολύτιμες ἀρετὲς ἀποτελοῦν τὸν κεντρικὸ πυρῆνα καὶ ἄξονα τοῦ κειμένου. Ἐξ ἄλλου, γνωρίζομε ὅτι ὁ συγγραφέας ἦταν ἄνθρωπος ἀπόλυτα ἠθικὸς κι ἐνάρετος καὶ φυσικὸ εἶναι νὰ ἐκτιμοῦσε ὅσο κανεὶς τὶς ἀληθινὰς ἀρετὲς. Αὐτὲς προσπάθησε νὰ δείξῃ καὶ νὰ διδάξῃ στοὺς συμπατριῶτες του μ’ ὅλη τὴ ζωὴ του κι ὁλόκληρο τὸ ἔργο του κι αὐτὰ ἦταν τὰ κίνητρα καὶ ὁ σκοπὸς του ὅταν ἔγραφε τὸν «Γεροστάθη» (ἀπ’ ὅπου τὸ σημερινὸ ἀπόσπασμα).

Δ’ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Ἡ εὐσέβεια κι ἡ φιλοστοργία τοῦ Αἰνεία διασαφηνίζονται ἀρκετὰ στὸ κείμενο, ἔτσι ποὺ νὰ περιττεύῃ ἄλλη ἀνάλυσί τους. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ υπογραμμίσωμε καὶ τὴν ἡ-

θική ανωτερότητα τῶν Ἑλλήνων. Παρ' ὅσα εἶχαν ὑποφέρει στὸν δεκάχρονο πόλεμο, παρὰ τὸ μῖσος ποὺ σὰν ἐχθροὶ ἔτρεφαν γιὰ τοὺς Τρῶες, εἶχαν τὴν ἠθικὴ δύναμι νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀρετὴ τοῦ Αἰνεία καὶ νὰ τὴν ἐπιθραβεύσουν.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: πεζογράφημα σὲ συνεχῇ λόγο, κατὰ ἓνα μέρος ἀφηγηματικὸ (διήγησι), κατὰ τὸ ὑπόλοιπο ἠθικολογικόν. "Εἴσι, θὰ κατατάξωμε τὸ ἀπόσπασμα ἀνάλογα μὲ τὸ διπλὸ του περιεχόμενον: Ἀπὸ μίαν ἄποψιν, στὴ «μυθικὴ διηγηματογραφία», ἀπὸ τὴν ἄλλην στὴ «διδασκτικὴ λογοτεχνία».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μιὰ καὶ πρόκειται γιὰ ξεκομμένο ἀπόσπασμα, εἶναι δύσκολον νὰ προχωρήσωμε σὲ ἀνάλυσιν δομῆς. "Ὅπως εἶναι φανερό, ἔχομε δυὸ κομμάτια χωριστά, μὲ κοινὸ σημεῖον ἐπαφῆς τοὺς δυὸ βασικὰς ἀρετὰς: εὐσέβεια — ἀγάπη πρὸς τοὺς γονεῖς. Στὸ πρῶτον μέρος (ὡς «...τιμοῦν καὶ σέβονται»), οἱ δυὸ ἀρετὰς καὶ ἡ σπουδαιότητά τοὺς προβάλλονται ἕμμεσα, ἀπὸ τ' ἀναφερόμενα μυθικὰ περιστατικά. Στὸ δεῦτερον μέρος, θέμα εἶναι πάλιν οἱ ἴδιαι ἀρετὰς (ποὺ τώρα στὸ κῦρος τοὺς προστίθεται καὶ ἡ τήρησί τοὺς ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας), ἰδιαιτέρα ὅμως ἡ θεωρητικὴ διερεύνησί τοὺς καὶ ἡ λογικὴ ἀπόδειξι τῆς ἀξίας τοὺς. Ὁ συγγραφεὺς κατορθώνει, μὲ τὸν διπλὸ αὐτὸ χειρισμὸ τοῦ θέματός του, νὰ διπλασιάσῃ καὶ τὴν ἐντύπωσιν στὸν ἀναγνώστη καὶ τὴν ἐπιδιωκόμενη ἠθοπλαστικὴ ἐπίδρασι.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Πραγματικὰ ἀπλὴ καθαρεύουσα, σὲ ἀνάλογῃ ἀπλῇ, στρωτῇ καὶ μικροπερίοδῃ σύνταξι.

β) ,Εξ ἴσου ἀπλὸ καὶ λιτὸ τὸ ὕφος. Ἡ διατύπωσι σύντομη, σαφὴς καὶ ἀπόλυτα ἀκριβολογημένη. Ἐπαινετὴ ἡ γλωσσικὴ ὁμοιομορφία. Ὁ διδασκτικὸς σκοπός, παρ' ὅλον ποὺ εἶναι φανερός, γίνεται εὐχάριστα ἀποδεκτός ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη, γιατί δὲ συνοδεύεται ἀπὸ σχολαστικότητες ἢ ρητορικοὺς δογματισμούς. Ἐπίθετα λιγοστά, καθ' αὐτὸ εἰκόνες ἀνύπαρκτες. (Τὸ πολὺ νὰ θεωρήσωμε «εἰκόνα» τὴ στιγμήν ποὺ ὁ Αἰνείας φορτῶνεται στοὺς ὤμους τὸν γεροπατέρα του καὶ ξεκινάει). Ἡ χαρακτηριστικὴ ἀπουσία «σχημάτων» ὑπογραμμίζει τὴν ἀπέρριπτον λιτότητα τοῦ κειμένου.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Διδασκτικὸ κείμενον, μὲ περιεχόμενον καὶ στόχους ἠθοπλαστικούς. Χάρης στὴν ἀπλὴν διατύπωσιν καὶ τὸν πολὺπλευρον χειρισμὸ τοῦ θέματος, ὁ συγγραφεὺς μᾶς πείθει γιὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀρετῆς.

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιά Ἄρ. Προβελέγγιο στό τ. Α', σελ. 216.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ποίημα πού ἀναφέρεται στή χάρις στή Σταύρωσι μετατροπῇ τοῦ Γολγοθᾶ, ἀπό τόπο φρίκης κι ἁμαρτίας σέ χῶρο καθαγιασμένο καί ἱερό (συλλ. «Ποιήματα παλαιά καί νέα», α' ἔκδ. 196). "Ὅπως ξέρομε ἀπό τήν Ἱερή Ἱστορία, ὁ Γολγοθᾶς (πού στήν ἑβραϊκή σημαίνει «Κρανίο»), ἦταν ἕνας βραχόλοφος, λίγο ἔξω ἀπό τήν Ἱερουσαλήμ. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐκτελοῦσαν ἐκεῖ μέ σταύρωσι τοὺς καταδικασμένους σέ θάνατο ληστὲς κ.ἄ. "Ἔτσι, φαίνεται πιθανόν ὅτι πραγματικά θρίσκονταν ἐκεῖ κρανία κλπ. ἀπό καταδίκους πού εἶχαν σταυρωθῇ κι ἀφήνονταν ἄθαφτοι. Γι' αὐτὸ καί ὅλοι τὸν θεωροῦσαν τόπο φριχτὸ καί καταραμένο.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: (ὁ ποιητὴς ἀποτείνεται στὸν Γολγοθᾶ). "Ἦσουν ἀσήμαντο κι ἄγωνα βουναλάκι, σπαρμένο κρανία ἐκτελεσμένων, φρίκη κι ἁμαρτία. Ἀπὸ τὴ μέρα ὅμως πού σ' ἀνέβηκε ὁ Ἰησοῦς φορτωμένος τὸν Σταυρό, τὸ χῶμα σου ἁγίασε. Γιατί μέ τὴ Σταύρωσι συντελέστηκε στήν κορφή σου τὸ πιὸ ἱερό μυστήριο.

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ. "Αν περιοριστοῦμε σ' ὅσα ρητὰ μᾶς λέει ὁ ποιητής, ἔχομε κεντρικὸ νόημα τὴ διαπίστωσι ὅτι: Ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἦταν θεία ἐκδήλωσι τόσο ἱερή, πού καθάρισε ἀκόμα καί τὴ φρίκη τοῦ Γολγοθᾶ. Προχωρώντας ὥστόσο πέρα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τοῦ ποιήματος, μπορούμε ν' ἀνιχνεύσωμε μιὰν ἠθικὴ θέσι γενικώτερη καί πιὸ θαθειά: "Ἐχομε χρέος νὰ συλλάβωμε καί νὰ κατανοήσωμε τὸ θεῖο μήνυμα τῆς Σταύρωσεως, γιὰ νὰ καθαρίσωμε ἀπὸ ἁμαρτίες τὴν ψυχὴ μας. Φυσικά, αὐτὸ εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ τὸ λέμε, παρὰ νὰ τὸ κάνωμε. Γιατί ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ στὸν Σταυρό κι ἀνάμεσα σέ δυὸ ληστὲς ἀποτελεῖ κάτι ἀπόλυτα μοναδικὸ στοὺς αἰῶνες. Καί, σὰν ἄνθρωποι πού εἴμαστε, μέ τόσο περιορισμένες νοητικὲς ἱκανότητες, ἀδυνατοῦμε νὰ μετρήσωμε ὅλη τὴ μυστηριακὴ σημασία του. "Ἀς προσπαθήσωμε ὅμως. Τουλάχιστον, ἄς ἀφήσωμε τὴν ψυχὴ μας νὰ πλημμυρίσῃ ἀπὸ εὐλάβεια καί σεβασμὸ κι ἀπὸ ἀπέραντο δέος μπρὸς τὴν Παντοδυναμία καί Παναγαθία τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἄλλου, αὐτὰ τὰ συναισθήματα πρέπει νὰ συγκλόνισαν καί τὸν ποιητὴ, ἴσως κάποια Μεγάλῃ Πέμπτῃ κι ἀκόμα πιὸ ἐνισχυμένα, χάρις στήν καλλιτεχνικὴ του

εὐαισθησία. "Εκφράσι τους λοιπόν, καὶ διέξοδο τῆς τρικυμισμένης ψυχῆς του, ἀποτελεῖ τὸ εὐλαβικὸ σημερινό του ποίημα.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: Λυρικό ποίημα, πού μὲ θάσι τὸ θέμα του καὶ τὴν πνοή του ἐντάσσεται στὴ «θρησκευτικὴ ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: "Εξι ζοτιχες στροφές σὲ μέτρο ἰαμβικό. "Όλοι οἱ στίχοι 11σύλλαβοι, παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί. "Όμοιοκαταληξία ζευγαροπληχτή, ἀκριβέστερα: ζευγαροσταυρωτὴ (ὁ α' στίχος ὁμοιοκαταληκτεῖ μὲ τὸν β', ὁ δ' μὲ τὸν ε', ὁ γ' μὲ τὸν στ' δηλαδή τὸν γ' τῆς ἐπόμενης στροφῆς) καὶ παροξύτονη, ἄλλου μᾶλλον πλούσια (στεῖρο - γῦρο, ἐκείνη - ἐγίνη) κι ἄλλου φτωχή. Διασκελισμός στοὺς περισσότερους στίχους καὶ μεταξύ 5ης κι 6ης στροφῆς. Οἱ χασμωδίες ἀντιμετωπίζονται ἕως ἑνὸς βαθμοῦ μὲ δυὸ ἐκθλίψεις (μεσ' στὸν, τ' οὐρανῶ), μιὰ συνίζησι (τὰ αἵματοκυλισμένα), ἕνα εὐφωνικό σύμφωνο (ῶρα-ν ἄγιασες) κλπ. "Ωστόσο, μετρικὲς ἀνάγκες ἐπέβαλαν τὴν διατήρησι μερικῶν κακοφωνιῶν (καὶ εἰς, καὶ ἁμαρτία, σου ἀγέρα, ἐπάνω εἰς, τὸ ἄχαρο, καὶ ὑψηλό, σου ὦ).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Τὸ ποίημα μπορεῖ νὰ χωριστῇ σὲ δυὸ ἐνότητες. "Η α' (στρ. 1 ὡς καὶ 3η) ἀναφέρεται στὸν πρὶν τὴ Σταύρωσι φριχτὸ καὶ καταραμένο Γολγοθᾶ. "Η β' στὸν ἀπὸ τὴ Σταύρωσι κι ἔπειτα ἐξαγνισμό του. Φανερό τ' ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ δῶ λόγος γιὰ «πρόλογο» κλπ.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) "Απλὴ κι ὁμοίομορφη δημοτικὴ. "Ανάλογα ἀπλὴ κι ἡ σύνταξι (ἐξὸν τὴν τελευταία ἐξάστιχη περίοδο).

β) "Υφος δυνατό, ζωντανό καὶ ταυτόχρονα ἀπλό καὶ ἀρητόρευτο. Τὸ ποίημα ἀναδίνει τὴν εἰλικρινὴ καὶ συνάμα δυνατὴ συγκίνησι τοῦ ποιητῆ: πρῶτα τὴ φρίκη καὶ τὴν ἀποστροφή του ἔπειτα τὴν εὐλαβικὴ ἀγαλλίασι. Τέλεια ἡ σαφήνεια κι ἡ ἀκριβολογία. "Η παραστατικότηα ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὰ καλοδιαλεγμένα ἐπίθετα: ταπεινό, στεῖρο, ἔρημα, φτωχά, καθαρό, αἵματοκυλισμένα κλπ. Οἱ εἰκόνες, παρ' ὅλο πὺ τόσο λιγόλογες, μᾶς ἐντυπωσιάζουν σχεδὸν σὲ κάθε στίχο: Τὸ ἔρημο κι ἄγονο βουνό μὲ μόνους κατοίκους τὴ φρίκη, τὰ κρανία καὶ τὸν θάνατο, ἡ ἄνοδος τοῦ "Ιησοῦ μὲ τὸν Σταυρό κλπ.

Σχήματα σχετικὰ πολλὰ, μὰ διαλεγμένα καὶ σπαρμένα μὲ τρόπο πὺ νὰ μὴ δείχνουν τὸν ποιητικὸ λόγο ἐξεζητημένο ἢ παραφορτωμένο. Οἱ δυνατὲς προσωποποιεῖς δίνουν πρόσθετη ζωντάνια στὸν λόγο (ἡ φρίκη πὺ τριγυρνάει, ὁ θάνατος κι ἡ ἁμαρτία πὺ

βογγοῦν). Ἀπὸ τὶς μεταφορές, μιὰ ἐξαίρεσι (ἀφοσιωμένος ἀγέρας) καὶ δυὸ τρεῖς ταιριαστὲς μὲ τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ ποιήματος, ἀλλὰ ὅχι καὶ τόσο πρωτότυπες (φοβερὸς δρόμος, δῶμα οὐρανοῦ κλπ.). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν παρομοίωσι (ὥσάν ληστής), ποὺ συνηθίζεται σὲ κάθε χειρισμὸ τοῦ θέματος αὐτοῦ. Συναντοῦμε ἀκόμα μιὰ κάπως ρητορική ἐπιφώνησι (ὦ Γολγοθᾶ), ἓνα ἄσύνδετα (ἦσουν, βογγοῦσε..., μαρτύριο, μυστήριον...), ἓνα πολυσύνδετο (καὶ ταπεινὸ καὶ στεῖρο), ὑπέρθατο (κι ἀπὸ τὴν ὥραν ἁγιασες ἐκείνη) κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Λυρικό θρησκευτικὸ ποίημα, μὲ βαθὺ νόημα καὶ σὲ τόσο ἀληθινὰ ὑψηλό. Ἡ αὐθορμησία, ἡ δύναμι καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ παραστατικότητα τοῦ λόγου κάνουν τὸν ἀναγνώστη νὰ δοκιμάσῃ μὲ τὴν ἴδια ἔντασι τὶς συγκινήσεις καὶ τὶς συναίσθηματικές μεταπτώσεις τοῦ ποιητῆ.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἐχομε ἤδη γνωρίσει ἄλλο ἓνα θρησκευτικὸ ποίημα τοῦ Προβελέγγιου («Ἐσπερινός»). Ποιὲς οἱ συγκεκριμένες ὁμοιότητες ἢ διαφορὲς ἀνάμεσα στὰ δυὸ ποιήματα ἀπὸ ἄποψι ὕφους;

Ἄλ. Παπαδιαμάντη — Παιδικὴ Πασχαλιὰ

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Ἀ. Παπαδιαμάντη στὸ τ. Α', σ. 144.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: πεζογράφημα ποὺ περιγράφει τὶς σκηνὲς καὶ τὴ γιορταστικὴ ἀτμόσφαιρα ἀπὸ Μ. Πέμπτη ὡς τὴ Λαμπρὴ, κυρίως ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν παιδιῶν. Σχετικὰ μὲ τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ περιλαμβάνονται στὴ διήγησι, σημειώνομε ξεχωριστὰ τὸ τόσο ὠραῖο ἔθιμο ποὺ ἀναφέρει ὁ Α.Π.: Τὸ πρωτὶ τῆς Μ. Πέμπτης, παιδιὰ ποὺ κρατοῦν καλάμενιο κι ἐθνοστολισμένο Σταυρὸ γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ τραγουδοῦν τοπικὰ «κάλαντα», ταιριαστὰ μὲ τὸ νόημα τῆς μέρας. Ἀνάλογα ἔθιμα ἴσχυαν ὡς πρὶν μερικὰ χρόνια (κι ἴσως δῶ καὶ κεῖ ἰσχύουν ἀκόμα) σὲ πολλὰς περιοχὰς τῆς πατρίδας μας (ἰδιαιτέρα στὴ Μακεδονία μὲ τὰ «ρογκατσάρια», στὰ Αἰγαίο-πελαγίτικα νησιὰ κ.ά.). Δυστυχῶς, ὁ χῶρος δὲ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προχωρήσωμε σὲ περιγραφή τους. Ἀπ' ὅσες ἄλλες συνήθειες τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἀναφέρει ὁ συγγραφέας, οἱ πιὸ πολλὰς εἶναι γνωστὲς (τουλάχιστον στοὺς μεγαλύτερους) καὶ τηροῦνται ἀκόμα (τουλάχιστον στὴν ἐπαρχία).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: κοκκῶνα = κωνσταντινουπολίτικος ιδιωρατισμός, πού σημαίνει: κυρά, κυρία (άνωτερης κοινωνικῆς τάξεως). Ἐδῶ, ὑποδηλώνει τὰ μικρά πασχαλινὰ ψωμιά πού ἐτοίμαζαν οὕτῃ Σκιαθο οἱ μητέρες εἰδικὰ γιὰ τὰ παιδάκια, δίνοντάς τους σχῆμα γυναικάς. κουροῦνα = σταχτόμαυρο πουλί, πού στήν ὄψι καί αὐτό μπόι μοιάζει μέ κοράκι. ψέλισμα = ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖον πρωταρθρώνουν συλλαθές καί λέξεις τὰ νήπια, ὅταν πρωταρχίζουν νὰ μιλοῦν. ρακένδυτος = ντυμένος μέ κουρέλια. ἔφθινε = θάδιζε πρὸς τὸ τέρμα, ἐλαττωνόταν, μίκραινε, τέλειωνε, μαραινόταν ὁ Παθὼν καί Ταφείς = ὁ Ἰησοῦς (τῇ Μ. Παρασκευῇ). περιτέχνης = φτιαγμένος μέ πολλή τέχνη. πυροκρόταλα = (πῦρ, κρότος, κροτῶ): μικρές κροτίδες, «τρακατροῦκες».

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Γυρίζοντας ἀπὸ τὴν λειτουργία τῇ Μ. Πέμπτῃ, ἡ μητέρα θάφει τ' αὐγά. Παιδιά γυρνοῦν ἀπὸ σπίτι σέ σπίτι, ψάλλοντας ὠραῖα καί ταιριαστά κάλαντα. Κατόπιν ἡ νοικοκυρά φτιάχνει τίς πασχαλινές κουλοῦρες. Ὁ «Εὐαγγελινός» τὸ πιὸ μικρὸ παιδάκι, δέ μένει ἱκανοποιημένο μέ καμιὰ κουλούρα κι ἡ μάνα του ἀγωνίζεται νὰ τὸ παρηγορήσῃ. Τῇ Μ. Παρασκευῇ, πᾶνε ὅλοι νὰ προσκυνήσουν τὸν Ἐπιτάφιο. Ἀργότερα, λίγο μετὰ τὰ μεσάνυχτα, θγαίνουν ὅλοι μέ ἀναμμένες λαμπάδες, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν περιφορὰ τοῦ Ἐπιτάφιου. Τὸ Μ. Σάββατο, μεγάλες χαρές περιμένουν τὰ παιδιά: Στολισμένες λαμπάδες, ἐτοιμασία τοῦ ἀρνιοῦ κλπ. Μετὰ τὰ μεσάνυχτα, ἡ λαμπρὴ τελετὴ τῆς Ἀναστάσεως. Φῶτα, χαρές, τρακατροῦκες καί μικροφιλονικίες ἀνάμεσα στὰ παιδιά, πού μαλλώνουν γιὰ τὸ ποιὸς ἔχει ὁμορφότερη λαμπάδα. Τὸ ἀπόγευμα, μετὰ τὴ Δεύτερη Ἀνάστασι καί τὴν Ἀγάπῃ, ἀκολουθεῖ τὸ χαρμόσυνο λαμπριάτικο τραπέζι.

Γ' ΝΟΗΜΑ: Τὸ Πάσχα εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς ἡ πιὸ λαμπρὴ κι ἡ πιὸ χαρούμενη γιορτὴ. Ὅμως περισσότερο τὴ χαίρουνται τὰ παιδιά, γιατί εἶναι λυτρωμένα ἀπὸ ἔγνοιες καί φροντίδες.

Δ' ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ: Ξέρομε ὅτι ὁ Α.Π. ἦταν ἄνθρωπος μέ εἰλικρινὴ κι ἀκλόνητῃ θρησκευτικότητά (βλ. τεῦχος Α', σελ. 145). Σ' ὁλόκληρὴ τὴ ζωὴ του, τὸ ἐνδιαφέρον του ἔμεινε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ προσηλωμένο στὴ θρησκεία καί σ' ὅ,τι συνδεόταν ἅμεσα μαζί της: ἐκκλησία, λειτουργίες, μεγάλες θρησκευτικὲς γιορτὲς κλπ. Παράλληλα, ὁ ἄλλος ἄξονας, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖον στρεφόταν ἀδιάκοπα ἡ σκέψι του, ἦταν τὸ νησί του κι οἱ συγχωριανοί του. Στὰ δύσκολα χρόνια πού ἔζησε στὴν Ἀθήνα, μοναδικό του καταφύ-

γιο άπόμενε ή κάθε τόσο άναπόλησί τους και διέξοδός του ή δυνατότητα νά μιλάη και νά ξαναμιλάη για τόν χαμένο Παράδεισό του. Αυτό τó διπλό συναίσθημα: θρησκευτικότητα και νοσταλγία, ήταν κι αυτή τή φορά τó κίνητρο για τó-σημερινό πεζογράφημα: Νά μās πή για τή Σκιάθο του και τούς εύλαβικούς χριστιανούς της. Νά ξαναζωντανέψη μπροστά μας τόν όμορφο κόσμο τους και τήν άπλή, αλλά γνήσια χριστιανική καρδιά του. (Τό ίδιο ισχύει και για τὰ τόσα άνάλογα κείμενά του: Χριστουγεννιάτικα, πρωτοχροινιάτικα, πασχάλινά).

Ε΄ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Δέ συναντούμε ξεχωριστούς ή ιδιόμορφους χαρακτήρες. Τυπικές παιδικές ψυχές, ξέγνοιαστες κι άχάλαστες άκόμη άπό τήν κακία τής ζωής. Τή μιά στιγμή νιώθουν τρισευτυχισμένα, τήν άλλη τσακώνονται για πράματα, πού σέ μās τούς μεγάλους φαίνονται άσήμαντα. Όστόσο, στο βάθος ζηλεύουμε τήν εύτυχία τους όσο κι αν θέλωμε νά λέμε ότι θεμελιώνεται στήν άγνοια και στήν άπειρία.

Όμοια τυπικές μορφές και οί μεγάλοι: Συμμετέχουν καλόκαρδα στή χαρά τών ήμερών όσο θέβαια τó έπιτρέπουν οί τόσες έγνοιες τους. Φυσικά, φροντίζουν νά εκπληρώνουν άκέραιο τó χρέος τους σά γονείς και οίκογενειάρχες. Σταθερό επίκεντρο τής ζωής τους παραμένει ή θρησκευτική τους πίστι και αυτή τροφοδοτεί τήν καλή τους διάθεσι και τήν εύτυχία τους.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α΄ ΕΙΔΟΣ: πεζογράφημα, πού κατά κύριο μέρος άποτελεϊ περιγραφή (άφηγηματική περιγραφή). Δέν ύπάρχει κεντρικός μύθος, ούτε όποιαδήποτε πλοκή μόνον άπλές και συνηθισμένες σκηνές. Με βάσι τó περιεχόμενό του, θα τó κατατάξωμε: άπό μιá μεριά, στή «θρησκευτική - έορτολογική» πεζογραφία, άπό τήν άλλη στήν «ήθογραφική» λογοτεχνία.

Β΄ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θα χωρίσωμε τó κείμενο σέ 4 ένότητες, αντίστοιχα με τίς 4 έορταστικές μέρες στις όποιες αναφέρεται: 'Η α' ένότητα (ώς «...άμ δέ θάρη!») για τή Μ. Πέμπτη (βάψιμο αυτών, κάλαντα, κουλούρες). 'Η β' (ώς «...Κύριε ξησον!») για τó Μ. Σάββατο (προσκύνησι και περιφορά 'Επιταφίου). 'Η γ' (ώς «...κλαίων και χαίρων!») για τó Μ. Σάββατο (λαμπάδες, έτοιμασία άρνιοϋ)· Και ή δ' και τελευταία για τή μέρα τής Λαμπρής (άναστάσιμη λειτουργία, άγάπη, πασχάλινó τραπέζι). Μέσα στο πλαίσιο αυτό, ό Α.Π. ζωντανεύει τήν άπλή περιγραφή του με χαριτωμένες εικόνες άπό τίς έκδηλώσεις τών παιδιών. "Ας προσέξωμε τó σημείο αυτό. Για νά

μᾶς δώση τὴ χαρούμενη ἀτμόσφαιρα αὐτῶν τῶν μεγάλων ἡμερῶν τῆς Χριστιανωσύνης, προβάλλει λιγώτερο τοὺς ἐνήλικες καὶ πολὺ περισσότερο τὰ παιδιά. Πραγματικά: τέτοια ἀσυνέφιαστη ἀγαλλίαση, τόσο ἀσπίλωτη ἀπὸ ἔγνοιες, μόνο μικρὰ παιδιά μποροῦν νὰ τὴ νιώσουν. Θὰ κλείσωμε τὴ μελέτη τῆς δομῆς μὲ μιὰ παρατήρησι: Στὸ σημερινὸ κείμενο λείπουν οἱ συχνές ἀναδρομές, ποὺ τόσο συνηθίζει ὁ Παπαδιαμάντης. Ὑπάρχει μόνο μιὰ σύντομη παρέκβασι («...ὁ γείτονος Νικόλαος, ὁ σύζυγος τῆς Μηλιάς...») περιττὴ βέβαια, ἀλλ' ἀνῶδυνη, μιὰ ποὺ δὲ σπάει τὴ συνέχεια.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Στὴν ἀφήγησι καὶ στίς περιγραφές, ἡ χαρακτηριστικὴ καθαρεύουσα τοῦ Α.Π., διάσπαρτη μὲ λέξεις ἀρχαϊζουσες κι ἄλλες ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένη. Στοὺς διαλόγους, ἡ τοπικὴ ἰδιωματικὴ διάλεκτος καὶ τὸ πρόσθετο «ἰδίωμα» τοῦ νήπιου, ποὺ ὑπογραμμίζει τὸ ἔντονο παιδικὸ στοιχεῖο τοῦ πεζογραφήματος.

β) Ἀπὸ ἄποψι ὕφους, ξαναβρίσκομε τὴ γνώριμη λιτότητα τοῦ συγγραφέα. Ὅπως πάντα, οἱ περιγραφές του παραστατικές, οἱ διάλογοι ὀλοζώντανοι κι ἀπόλυτα φυσικοί, ἀκόμη καὶ τῶν πολὺ μικρῶν παρ' ὅλο ποὺ δὲν εἶν' εὐκόλο ν' ἀποδώσῃ σωστὰ ἓνας μεγάλος τὴν ἰδιόμορφη λαλιά τους. Τὸ ἴδιο σωστὲς καὶ ζωντανές οἱ ἀσταμάτητες εἰκόνες: τὰ παιδιά στὴν πόρτα ποὺ ψάλλουν, ἡ γκρίνια τοῦ νήπιου κι ἡ μάνα ποὺ τὸ παρηγορεῖ, τὸ ἄλλο παιδάκι τῆς γειτόνισσας ποὺ ξαναλέει μηχανικὰ ὅ,τι ἀκούει, ἡ κατανυκτικὴ περιφορὰ τοῦ Ἐπιτάφιου κλπ. κλπ.

Λιγοστὰ καὶ τὰ σχήματα. (Ἴσως γιὰτὶ ὁ συγγραφέας ἐδῶ μιλάει περισσότερο μὲ τὸ στόμα τῶν παιδιῶν. Καὶ ξέρεي βέβαια ὅτι, παιδιά αὐτῆς τῆς ἡλικίας, δὲν ἔχουν ἀκόμα μάθει νὰ νοθεύουν τὴν ἀμεσότητα τῆς ἐκφράσεως μὲ ἀμφίβολα «στολίδια»). Ἔτσι, ἀνιχνεύομε μόνο δυὸ τρεῖς μετὰφορές, ὅχι ἰδιαίτερα πρωτότυπες (ἡ σελήνη ἔφθινεν, ἡ ἄνοιξις ἔστελνε). Θὰ πρέπει νὰ προσέξωμε μιὰ χαρακτηριστικὴ ἐπανάλυψι, ποὺ ἐπαναδίνεται κάθε τόσο μὲ μικρὲς παραλλαγές καὶ τονίζει τὸ βασικὸ χρῶμα τοῦ κειμένου: (τὴ χαρούμενη διάθεσι). «Τί χαρά, τί δόξα!» Πιὸ πέρα: «Τί χαρά, τί θρίαμβος!» Καὶ στὸ τέλος: «Τί χαρά, τί ἀγαλλίασις!» (ποὺ ἀντιπροσωπεύουν ταυτόχρονα καὶ ἰσορίθμες ἀναφωνήσεις). Ἐπίσης, μιὰν παραστατικὴ ἀντίθεσι: κλαίων καὶ χαίρων.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Πασχαλινὸ πεζογράφημα, ποὺ περιγράφει τὴ χαρὰ μεγάλων καὶ μικρῶν (ἰδίως τῶν μικρῶν) τὶς μέρες τοῦ Πάσχα. Σωστὰ ψυχογραφημένες εἰκόνες καὶ ὁλόδροσοι παιδικοὶ διάλογοι ζωντανεύουν παραστατικὰ τὸ κυρίαρχο τοῦτο συναί-

σθημα. "Ετσι, φέρνοντας στὴ μνήμη μας παρόμοιες δικές μας στιγμές, μᾶς βοηθοῦν νὰ ξανανιώσωμε τὴν ὁμορφὴ χαρὰ τῶν ἐορτῶν ὁθῶα κι ἀνέμελα, ὅπως τὰ μικρὰ τοῦ κειμένου.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Συγκρίνατε μὲ προηγούμενο πεζογράφημα τοῦ ἴδιου συγγραφέα («Ἡ σταχτομαζώχτρα», τ. Α', σελ. 144) καὶ προσδιορίστε τὶς ὁμοιότητες ἢ διαφορὲς στὸ ὕφος καὶ στὸ λεκτικό.

Ἄλ. Παπαδιαμάντη — Ἑξοχικὴ Λαμπρὴ

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Ἄλ. Παπαδιαμάντη: τ. Α', σελ. 144.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἀπόσπασμα (παραλλαγμένο, χάρις στὴν περικοπή, διασκευὴ ἢ πλήρη ἀλλοίωσι πολλῶν φράσεων) ἀπὸ τ' ὁμώνυμο διήγημα τοῦ Α. Παπαδιαμάντη. Θέμα του ὁ ἐορτασμὸς τοῦ Πάσχα σὲ μικρὸ χωριουδάκι τοῦ νησιοῦ, κάτω ἀπὸ κάπως εἰδικὲς συνθήκες. (Π.χ., οἱ ἀπίστευτες γιὰ τὴν ἐποχὴ μας συγκοινωνιακὲς δυσχέρειες, πού τόσο πολὺ ἐπηρέαζαν τὴ ζωὴ ἐκεῖνα τὰ χρόνια στὶς ὄχι πολὺ κεντρικὲς περιοχὲς τοῦ τόπου μας. Παράλληλα, ἡ διαφανόμενη ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα ἀνέχεια τῶν ἱερῶν, ἰδιαίτερα ἐκείνων πού ὑπηρετοῦσαν σὲ μικρὰ χωριά. Πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν μας τὰ στοιχεῖα αὐτά, γιὰ νὰ καταλάβωμε ὅτι ἀποτελοῦσε ἀληθινὴ παλληκαριά ἢ ἀπόφασιν τοῦ παπα Κυριάκου νὰ πάη στὰ Καλύβια). Σχετικὰ μὲ τὰ τοπωνύμια, ὅρους κλπ. τοῦ κειμένου, σημειώνομε: Κ α λ ὕ β ι α = μικρὸς οἰκισμὸς στὴ Σκιάθου. π ο λ ῖ χ ν η = ὑπονοεῖ τὴν κωμόπολιν Σκιάθου, «πρωτεύουσα» τοῦ νησιοῦ. ἔ ξ ρ χ ο ς = ὁ ἱερωμένος πού ἔχει διοριστῇ ἀπὸ τὸν τοπικὸ ἐπίσκοπον ἐπόπτης τῶν μοναστηριῶν τῆς ἐποχῆς. τ ο ὕ ς δ υ σ τ υ χ εῖ ς ἔ κ ε ἰ ν ο υ ς = δυστυχεῖς, γιὰτὶ κοντὰ στὶς τόσες ἄλλες στερήσεις τοὺς ἔλειπε καὶ ὁ πνευματικὸς πατέρας, ὁ παπάς. ἀ π ο μ ε γ ᾶ λ ο τ ζ ᾶ κ ι = ἀπὸ μεγάλη καὶ παλιὰν οἰκογένεια, διακρινόμενη γιὰ τὴν ἀριστοκρατικὴ καταγωγὴ ἢ τὸν πλοῦτον της. τ ο ὕ γ ν η σ ί ο υ ἔ λ λ η ν ι κ ο ὕ κ λ ῆ ρ ο υ = ὁ συγγραφέας βαθιὰ συντηρητικὸς κι ἀμετακίνητα προσηλωμένος στὶς πάτριες παραδόσεις, δὲν συγχωροῦσε τὴν παραμικρὴ παρεκτροπὴ ἀπὸ μέρους ἱερωμένων. Γιὰ τὸν Α.Π., ὅποιος ὠλιγοροῦσε καὶ τὸ παραμικρὸ στὸ καθῆκον του κι ὅποιος ἀποτολμοῦσε πράξει ἢ ἐκδήλωσι ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ σχῆμα του, δὲ μποροῦσε ν' ἀνήκη στὸν «γνήσιο ἑλληνικὸ κλῆρον». Περιττὸ βέβαια νὰ προσθέσωμε ὅτι, ἡ ἀποψη αὕτη τοῦ συγγραφέα, θὰ πρέπει νὰ ἰσχύῃ ἀπόλυτα καὶ σήμερον. τ ὁ ε ἰ σ ὁ δ η μ α τ ῶ ν Κ α λ ὕ β ι ῶ ν = τὰ πενιχρὰ πρόσφορα, πού θὰ προσκόμιζαν οἱ λιγοστοὶ καὶ φτωχοὶ Καλυβιώτες. ἡ π ο ὕ λ ι α

ἦτο ἡ δὲ ὑψηλὰ = ἐκεῖνα τὰ χρόνια, οἱ χωρικοί, ἀγρότες κλπ. ὑπολόγιζαν τὴν ὥρα μὲ τὸν ἥλιο ἢ μὲ τ' ἄστρα καὶ ἰδιαιτέρα μὲ τὴν θέσιν τῆς «πούλιας». Ἡ «πούλια» (Πλειάδες) εἶναι ἀστερισμὸς ἀπὸ πολλὰ ἄστρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μὲ τὸ μάτι διακρίνονται 6 ὥς 8. Ἡ «πούλια» μεσουρανεῖ στὰ μέσα Νοεμβρίου.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: ξωμεριτε (= ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ «ἐξώμε-
ρα» σύνορα): ὁ ὄχι ντόπιος, αὐτὸς ποὺ ἔχει ἔρθει ἢ κατὰγεται ἀπὸ
ἄλλα μέρη. πρὸρρησι = πρόθλεψι, προμάντεμα. ἀλλὰ
ξοκαριὰ = ὅταν ἀλλάζουν οἱ καιρικὲς καὶ μετεωρολογικὲς συν-
θήκες. αὐτανδρο = μὲ ὄλο τὸ πλήρωμα καὶ τοὺς ἐπιβάτες.
μονύδριον (μονή) = μικρὸ μοναστήρι. ἄμεμπτος = ἄψε-
γάδιστος, χωρὶς ἐλαττώματα, ἄψογος. αἰνίττομαι (αἶνος:
διήγησι) = λέω ἢ δηλώνων κάτι ὄχι ξεκάθαρα, ἀλλὰ ἔμμεσα. Ἐπί-
σης: κάνω ἔμμεση ὑπόδειξι. πλῆκτρο = ἐδῶ, τὸ ζύλο μὲ τὸ
ὁποῖο χτυποῦσαν τὸ σήμαντρο. βημόθυρα = ἡ Ὡραία Πύλη
τοῦ ναοῦ. ἀντιψάλλων = ὀξύς καὶ διαπεραστικὸς (ῥιχος).

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ἐκεῖνη τὴν ἀνοιξι, οἱ λιγοστοὶ κάτοικοι
τοῦ μικροῦ χωριοῦ Καλύβια, κινδύνευαν νὰ μείνουν τὸ Πάσχα ἀλει-
τούργητοι. Τὸ χωριὸ δὲν εἶχε δικό του ἐφημέριο. Ὁ παπὰς κάποιου
ἀντικρυνοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ ἐρχόταν στὸ χωριὸ τοὺς κάθε Σαρακο-
στή (τέσσερις φορές τὸ χρόνο), αὐτὴ τὴν φορὰ δὲ μποροῦσε νὰ ἔρθη,
γιατ' εἶχε βυθιστῇ τὸ καρναβάλι ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὴ συγκοινωνία
μὲ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴ. Μερικοὶ Καλυβιώτες πρότειναν νὰ κατέβουν
οἰκογενειακὰ στὴν πόλιν, ἄλλοι ὅμως ἐπέμεναν ὅτι ἔπρεπε νὰ πείσουν
ἕναν ἀπὸ τοὺς δυὸ ἱερεῖς τῆς νὰ ἔρθη νὰ τοὺς λειτουργήσει. Πιὸ κα-
τάλληλος γι' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ ἦταν ὁ παπα Κυριάκος, ποὺ τελι-
κὰ ἀποφάσισε νὰ πάη στὰ Καλύβια. Ἔτσι, νύχτα ἀκόμη, ὁ παπὰς μὲ
τὴν παπαδιά, τὸν γιό του καὶ τὸν ψάλτη ξεκίνησαν. Ἐφτασαν ἔγκαι-
ρα στὸ χωριὸ καὶ τέλεσαν τὴν «Ἀγία Λειτουργία σ' ἕνα μικρὸ ξωκ-
κλήσι. Τὸ μεσημέρι, στρώθηκε τὸ τραπέζι κάτω ἀπὸ τὰ πλατάνια κι
οἱ Καλυβιώτες γιόρτασαν τὸ Πάσχα μὲ τραγούδια καὶ χαρές. Τὸ
δειλινὸ ἔστησαν χορὸ ὥσπου τελικὰ ὁ παπα Κυριάκος κι οἱ δικοὶ του
γύρισαν στὴν κωμόπολιν.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ. Μποροῦμε νὰ διατυπώσωμε ὥς
ἐξῆς τὸν νοηματικὸ πυρῆνα τοῦ ἀναγνώσματος: Ὁ ἀληθινὸς χρι-
στιανὸς βρίσκει πάντα τρόπο νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ θρησκευτικὸ του
καθῆκον, παρ' ὅποιες δυσκολίες ἢ ἐμπόδια. Δευτερώτερα νοήματα:
α) Στὸ πανέμορφο περίγυρο τῆς ἀνοιξιάτικης ἐξοχῆς, ὁ ἑορτασμὸς

τῆς Λαμπρῆς γίνεται ἀκόμα ὠραιότερος. Καί 6) Στούς ἀπλοὺς κι ἀχάλαστους ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου, τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ ἀπ' ὅποιο ἄλλο. Γιὰ τὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τοῦ συγγραφέα, παραπέμπομε στὸ προηγούμενο κείμενό του (βλ. σελ. παρ. 2) Δ). (Θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσωμε ὅτι, στὸ διήγημα αὐτὸ, φαίνεται νὰ συνυπάρχη καὶ κάποιο ἄλλο αἶτιο: κάποια εἰρωνική, μᾶλλον ἐπικριτική διάθεσι ποιὸς ξέρει ἀπὸ ποιές συγκεκριμένες ἀφορμὲς κινημένη. Φυσικά, δὲν περνάει τὰ ὅρια τῆς γνωστῆς μας καλοκαγαθίας τοῦ συγγραφέα. "Ἴσως νὰ θέλῃ μόνο νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀγανάκτησί του γιὰ τὴν ἐγκατάλειψι τῆς ὑπαίθρου ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους τοῦ κέντρου ἢ γιὰ κάποιες ἄπρεπες ἐκδηλώσεις κάποιων συγχωριανῶν του. "Ετσι, π.χ., ἐπανελημμένα κι ἐπιδεικτικὰ σαρκάζει τὸ «ταχύπλουν» παλιοκαραβάκι, ποὺ «δῆθεν» ἐκτελοῦσε τὴ συγκοινωνία «σχεδὸν τακτικῶς, δις τοῦ ἔτους!» Πιὸ κάτω, ἀκολουθεῖ ὑπαινιγμὸς γιὰ κάποιον, ὡς φαίνεται, κληρικὸ «ἀπὸ μεγάλο τζάκι», ποὺ δὲν καταδεχόταν νὰ ἔρθῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ξωμερίτες ἀντίθετα μὲ τὸν παπα Κυριάκο, ποὺ «τοὺς κατεδέχετο». "Ολ' αὐτὰ βέβαια δὲν ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία — μᾶς βοηθοῦν ὅμως νὰ καταλάβωμε σὲ κάθε περίπτωσι καλύτερα τὸ συγκεκριμένο ὕφος τοῦ μεγάλου Σκιαθίτη λογοτέχνη).

Ε' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Στὸ κουτσουρεμένο ἀπόσπασμα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, μᾶς δίνονται μόνον οἱ τυποποιημένοι χαρακτήρες τῶν διηγήσεων τοῦ Παπαδιαμάντη, χωρὶς τὰ ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ καθενός. "Ετσι, εἶναι ὅλοι τους ἀνθρώποι ἀπλοὶ καὶ ἀγαθοί, μὲ κύριο κίνητρο τῆς συμπεριφορᾶς τους τὴ χριστιανικὴ τους πίστι καὶ κύρια ἔγνοια τους τὴν ἐκπλήρωσι τῶν θρησκευτικῶν τους καθηκόντων. "Ολους, λαϊκοὺς καὶ ἱερωμένους, τοὺς χαρακτηρίζει βαθειὰ θρησκευτικότητα — κι αὐτὴ τοὺς δίνει τὴ δύναμι νὰ ξεπεράσουν καθ' ἐμπόδιο. (Κάπως διαφορετικὰ μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας πρόσωπα καὶ πράγματα στὸ πραγματικὸ κείμενό του — ποὺ δὲν τὸ ἔχομε ὅμως ἐδῶ καὶ δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ). Σημαντικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ψυχολογία τους μᾶς δίνει ἡ τελικὴ εἰκόνα τοῦ ἀποσπάσματος: Σὰν ἀληθινοὶ "Ελληνες καὶ Χριστιανοὶ ποὺ εἶναι, δὲ μποροῦν νὰ νιώσουν πραγματικὴ Λαμπρὴ, δίχως παράλληλη ἐθνικὴ ἐκδήλωσι: τοὺς παλιούς κλέφτικους χορούς. "Εχομε δηλαδὴ ἐδῶ μιὰ ἀκόμα ἐπιβεβαίωσι γι' αὐτὸ ποὺ τόσες φορὲς ὡς τώρα τονίσαμε: Γιὰ τὸν "Ελληνα, πατρίδα καὶ θρησκεία ἀποτελοῦν ἀξίες ὑπέρτατες καὶ ἄρρηκτα σφικτοδεμένες.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: ἀφηγηματικὸ πεζογράφημα (διήγημα), γραμμένον ὁ-

λόκληρο σὲ συνεχῇ λόγο. (Στὰ μέρη πού ἔχουν περικοπῇ ἀπὸ τὸν διασκευαστὴ τοῦ Ἀναγνωστικοῦ ὑπάρχουν ἐξαίσιοι διάλογοι, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ χρῶμα πού ξέρει νὰ τοὺς δίνη ὁ Α.Π.). Ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του ἐντάσσεται στὰ «θρησκευτικὰ — ἑορτολογικὰ» διηγήματα — καί, παράλληλα, στὶς «ἠθογραφίες».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Παράτολμη ἢ διαίρεσι σ' ἐνότητες, μιὰ καὶ πρόκειται γιὰ λειψὸ ἀπόσπασμα. "Αν ὥστόσο ἐπιμένωμε, θὰ τὸ χωρίσωμε σὲ τέσσερα μέρη. Στὸ α' (ὡς «...νὰ μείνωσιν ἀλειτούργητοι.»), ἔχομε εἰσαγωγικὴ κατατόπισι σὲ τοπικὲς καὶ χρονικὲς συνθῆκες. Ἡ κατατόπισι συνεχίζεται καὶ στὸ β' μέρος (ὡς «...νὰ ὑπάγῃ.»), ἀναφερόμενη τώρα στὰ πρόσωπα τῆς διηγήσεως. Στὸ γ' (ὡς «...τὴν λειτουργίαν.») μᾶς δίνεται περιγραφή τῆς Ἀναστάσιμης Λειτουργίας. Τὸ δ' περιλαμβάνει τυπικὸ ἐπίλογο. "Ὅπως εἶναι φανερό, ἡ εἰσαγωγή (α' καὶ β' μέρος) τραβάει ὑπερβολικὰ σὲ μᾶκρος, ὅταν τὴ συγκρίνωμε μὲ τὸ ὑπόλοιπο κείμενο. Ἐξ ἄλλου, δὲν ὑπάρχει κεντρικὸς μῦθος οὔτε καθαυτὸ πλοκή. ("Ὅλ' αὐτὰ ἰσχύουν βέβαια γιὰ τὸ κείμενο πού παρατίθεται στὸ Ἀναγνωστικὸ — ὅχι γιὰ τ' ὁμώνυμο διήγημα ὅπως τὸ ἔγραψε ὁ Παπαδιαμάντης).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Ἡ τυπικὴ μεικτὴ τοῦ συγγραφέα: Καθαρεύουσα, μὲ ἀρκετὲς λέξεις λόγιες ἢ ἀρχαῖζουσες (πρόρρησις, τολμητίας, μονύδριον, αἰνιττόμενος κλπ.) κι ἄλλες τόσες ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένη (ξωμερίτες, πούλια, αὐγά, προκομμένον, ἰλλαξοκαιριὲς κ.ἄ.). Μερικὲς περίοδοι παρατραβοῦν σὲ μᾶκρος (7, 8 ἢ 9 ἀράδες).

β) Τὸ ὕφος, ὅπως πάντα στὸν Α.Π.: λιτό, ἀπλό καὶ μὲ κείνη τὴν ιδιότυπη χάρι, πού ἀποτελεῖ ἐν' ἀπὸ τὰ κύρια προτερήματά του. Πρόσωπα καὶ πράματα, δρᾶσι καὶ ψυχολογικὲς καταστάσεις, εἰκονίζονται μὲ ζωντάνια καὶ παραστατικότητα. Στὴ φυσικότητα τοῦ κειμένου (παρὰ τὴν καθαρεύουσά του) συντελοῦν οἱ κάθε τόσο λαϊκὲς ἐκφράσεις: «ἤξευρε ἀπ' ἔξω ὅλα τὰ γράμματα», ἀπὸ μεγάλο τζάκι», «τὸ ἔστρωσαν», κ.ἄ. Παράλληλα, συναντοῦμε πάλι τὶς καθιερωμένες μακρὲς παρεκβάσεις τοῦ Α.Π., ἀναδρομὲς στὰ περασμένα, πληροφορίες ὅχι πάντα ἀπαραίτητες κλπ. κλπ. Ἐπίσης, τὶς μικρὲς ἀπροσεξίες του στὴν ἔκφρασι ἢ στὸ τυπικὸ ὀρισμένων λέξεων (π.χ., ἄλλου ἔξωμερίτες κι ἄλλου — ξωμερίτες, τύποι καθαρεύουσας ἀλλὰ χωρὶς χρονικὴ αὔξησι: «ἐννόει» κλπ.) Τὰ ἐπίθετα ἀκριβο-λογημένα: καλὸς λόγος, ταχύπλου καὶ προκομμένον πλοῖον, ἄξι-νος ἀκτὴ, τολμητίας καὶ πτωχὸς κυβερνήτης, πολυκύμαντος καὶ θορειόπληκτος κλπ. Στὸ ἀπόσπασμα ἔχουν περισωθῇ λίγες ἀλλὰ ὠ-ραῖες εἰκόνες, μὲ κορυφαία τὴν Ἀναστάσιμη Λειτουργία στὸ ξωκ-

κλήσι. Γιὰ τὴ διάχυτη στὸ α' μέρος εἰρωνεῖα μιλήσαμε πιὸ πάνω.

Ἀπὸ σχήματα διακρίνομε μερικές συνηθισμένες μεταφορές (ἢ πόρρησις ἔφθασε, ἐκινδύνευσε..., ἀτυχεῖς νῆσοι, νὰ καταρτίσῃ πνευματικῶς κλπ.), κι ἓνα δυὸ πολυσύνδετα καὶ ἀσύνδετα (ἐφημέριος καὶ ἡγούμενος καὶ ἀδελφὸς τὸ μικρὸν ποῖμνιον, οἱ γείτονες, οἱ ἀδελφοὶ κλπ.).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: (ἀπόσπασμα ἀπὸ) διήγησι, ποὺ ζωντανεῖ με χάρι καὶ ἀπλότητα τὸν ἑορτασμό τῆς Λαμπρῆς σὲ ἐκκλησίαι μικροῦ χωριοῦ. Παράλληλα με τὴ θρησκευτικὴ συγκίνησι (χάρις καὶ στὶς προσωπικὲς ἀνάλογες ἐμπειρίες ποὺ μᾶς ξαναφέρνει στὴ μνήμη), ὁ συγγραφέας μᾶς προσφέρει τὴ γοητεία τοῦ ιδιόμορφου ἀλλὰ τόσο εὐχάριστου λόγου του.

5. ΑΣΚΗΣΙΣ: Μὲ κριτήριό τὴ «Σταχομαζώχτρα», ὅπου τὸ ὕψος τοῦ Α.Π. ἔχει ὑποστῇ σχετικὰ λιγώτερες διορθωτικὲς ἐπεμβάσεις, ποῖα εἶναι τὰ προτερήματα ἢ μειονεκτήματα τοῦ σημεριοῦ διηγήματος;

Δ. Σολωμοῦ — Ἡ μέρα τῆς Λαμπρῆς

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Διογ. Σολωμὸ βλ. στὸ Α' τεῦχος, σελ. 69. Περισσότερες πληροφορίες, κριτικὰ σχόλια, συσχετίσι με ἱστορικὲς κλπ. συνθήκες τῆς ἐποχῆς, βλ. στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου, ἐκδόσεις ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ποίημα «Ὁ Λάμπρος». Εἰδικώτερο θέμα ἐδῶ, ἢ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασι ποὺ νιώθουν ἔμψυχα καὶ ἄψυχα τὴ μέρα τῆς Λαμπρῆς — καὶ τὸ μήνυμα τῆς ἀγάπης, ποὺ περικλείνεται στὴν Ἀνάστασι τοῦ Ἰησοῦ. ("Ἄς σημειωθῇ ὅτι τὸ σολωμικὸ ἀπόσπασμα περιέχει καὶ τρίτη στροφή, ποὺ ἔχει ὅμως παραλειφθῇ στὸ Ἀναγνωστικό). Ὁ Δ. Σ. ἔγραψε τὰ πρῶτα σχεδιάσματα τοῦ «Λάμπρου» ἀνάμεσα 1826 καὶ 1828. Ἀργότερα, ὅταν μετοίκησε στὴν Κέρκυρα, καταπιάστηκε πάλι με τὸ ξαναδούλεμα τοῦ «Λάμπρου», με σκοπὸ νὰ ἐνώσῃ τὰ κομματιαστὰ σχεδιάσματα σ' ἐνιαῖο ποίημα. Τελικὰ, ἡ πρόθεσί του δὲν πραγματοποιήθηκε. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς σημειώνει: «Θὰ μείνῃ ἀποσπασματικὸς, γιατί τὸ ὅλο ποίημα δὲν φτάνει στὸ ὕψος μερικῶν μερῶν». Ἔτσι, ἡ μεγάλη σημασία τοῦ «Λάμπρου» βρίσκεται περισσότερο στὴ γλωσσικὴ μορφή του: Εἶναι ἴσως ἡ πρώτη φορά, ποὺ ὁ Δ. Σ. κατορθώνει νὰ ὑψώσῃ τὴν τότε ἀδούλευτη δημοτικὴ στὸ ἐπίπεδο τέλειον ἐκφραστικοῦ ὄργανου. Σχε-

τικά με ώρισμένες εκφράσεις κλπ. σημειώνουμε: ἄ σ τ έ ρ ι τ ῆ ς α ὐ γ ῆ ς = ὁ αὐγερινός (ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη), τὸ μόνο ἀπ' ὅλα τ' ἄστρα πού λάμπει ἀκόμα στὸν οὐρανὸ σχεδὸν ὥσπου νὰ θγῇ ὁ ἥλιος. ἐ κ κ λ η σ ι έ ς δ α φ ν ο φ ό ρ ε ς = γενικά δαφνοστολισμένες — καὶ εἰδικὰ γιατί στὴν Κέρκυρα συνήθιζαν τὴ νύχτα τῆς Ἀναστάσεως νὰ ρίχνουν κλαδιά δάφνης στὸ δάπεδο τῶν ἐκκλησιῶν.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΠ. ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ἡ λάμπσι τοῦ αὐγερινοῦ κι ὁ ὀλοκάθαρος οὐρανὸς προμηνούσαν πανέμορφη ἡλιόφωτη μέρα. Φυσοῦσε μόνο γλυκὸ κι ἀνάλαφρο ἀεράκι, σὰ νὰ ἔλεγε στοὺς ἀνθρώπους πόσο γλυκεῖα εἶναι ἡ ζωὴ — πόσο μαῦρος ὁ θάνατος. Χριστὸς Ἀνέστη! Ἐτοιμασθῆτε ὅλοι καὶ συναστῆτε στὶς δαφνοστόλιστες ἐκκλησίες. Ἀνοῖξετε ἀγκαλιές γεμάτες εἰρήνη καὶ ὅλοι, ἐχθροὶ καὶ φίλοι φιληθῆτε καὶ πέστε «Χριστὸς Ἀνέστη».

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Τὸ συγκεκριμένο νόημα τοῦ ποιήματος συμπίπτει ἐδῶ μὲ γενικώτερη ἰδεολογικὴ θέσι: Τὸ νόημα τῆς Ἀναστάσεως εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ βασικὸ μήνυμα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας: εἰρήνη καὶ πανανθρώπινη ἀγάπη. Μερικώτερα νοήματα ἔχομε: α) «γλυκεῖα εἶναι ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα». β) "Ἀνθρώποι καὶ φύσι συμμετέχουν στὸν πανηγυρισμὸ τῆς Ἀναστάσεως. "Ὅσο γιὰ τὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τοῦ ποιητῆ, πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψι μας τ' ἀκόλουθα: Τὴν ἐποχὴ πού πρωτοσχεδίασε τὸν «Λάμπρο», ἡ ποίησί του γενικὰ χαρακτηρίζεται γιὰ τὸ ἐθνικο-θρησκευτικὸ της περιεχόμενο καὶ τοὺς παιδευτικοὺς σκοποὺς της. Ὁ ποιητῆς θεωροῦσε τὸ ἔργο του, ὄχι σὰν αὐτοσκοπὸ («ἡ ποίησι γιὰ τὴν ποίησι», κατὰ τὴν ἀρχή: «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη»), ἀλλὰ σὰν προσωπικὴ συμβολὴ του στὸν μεγάλου ἀπελευθερωτικὸ Ἀγῶνα τοῦ Ἑθνους. "Ετσι, καὶ πιὸ εἰδικὰ στὸν «Λάμπρο», κίνητρό του ἦταν ὁ πόθος νὰ συνδυάσῃ στοὺς στίχους τοῦ τῆς θρησκευτικῆς πίστει καὶ τὸ πατριωτικὸ φρόνημα. Καὶ σκοπὸς του νὰ ἐπιδράσῃ ἡθοπλαστικὰ στοὺς ἀγωνιζόμενους συμπατριῶτες του. Εἰδικὰ γιὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ, συναισθήματα πού ἐμπνέουν τὸν ποιητῆ εἶναι: θρησκευτικὴ ἀγαλλίασι γιὰ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Θεάνθρωπου, ἀνθρώπινη χαρὰ γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τῆς ζωῆς στὸν θάνατο — κι ἐνθουσιασμὸς γιὰ τὸ μήνυμα εἰρήνης καὶ ἀγάπης πού ἔφερε ὁ Χριστὸς.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: (ἀπόσπασμα ἀπὸ) λυρικό ποίημα, μὲ περιεχόμενο

μεικτό: φυσιολογικό και θρησκευτικό — έορτολογικό.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Δυό 8στιχες στροφές — πού πιό ειδικά λέγονται «οκτάβες» (ό όρος από την Ιταλική ποίηση, πού ιδιαίτερα καλλιέργησε τὸ στιχουργικό αὐτὸ εἶδος). Στὴ 2η στροφή, ὅλοι οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοί 11σύλλαβοι (καὶ παροξύτονοι — καταληκτικοί). Στὴν πρώτη στροφή, βασικά τὸ μέτρο εἶναι πάλι ἰαμβικό, ὅμως στοὺς πρώτους στίχους τῆς συναντοῦμε καὶ μερικοὺς «ἀνάπαιστους»: Καθαρώ(τατον) κλπ. Ἐπίσης: Τῆς αὐγῆς) τὸ δροσᾶ) κλπ. (υυ— υυ— Βλ. καὶ ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ στὸ Α' τεῦχος, σελ. 30). Ὁμοιοκαταληξία ἢ τυπικὴ τῆς «οκτάβας»: Ὁμοιοκαταληκτοῦν οἱ α', γ' καὶ ε' στίχος, καθὼς καὶ οἱ β', δ' καὶ στ' (ὡς ἐδῶ: πλεχτὴ ὁμοιοκαταληξία) — ἐνῶ οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι ὁμοιοκαταληκτοῦν μεταξὺ τους (εἰδικὰ ἐδῶ: ζευγαρωτὴ ὁμοιοκαταληξία). Δηλαδή, ἔχομε ὁμοιοκαταληξία τοῦ τύπου: αβ αβ αβ γγ. Γιά τὶς χασμωδίες χρησιμοποιεῖται ἐκθλιψι (τ' οὐρανοῦ, τ' ἀέρι μέσ' στῆς), καὶ συνίζησι (ἥλιο ἐπρομηνοῦσε, καὶ ἀπό, κινημένο ἀργοφυσοῦσε κλπ.). Διασκελισμός σ' ἀρκετοὺς στίχους (α', γ', ε' κλπ. κάθε στροφῆς).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μποροῦμε ἴσως νὰ διακρίνωμε δυὸ ἐνόητες: Ἡ α' (1η στροφή) ἔχει τόνο καθαρώτερα φυσιολογικό καὶ «ἐπίγειο», ὑμνώντας ιδιαίτερα τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς. Ἡ β', πλημμυρίζει κι αὐτὴ ἀπὸ ἐνθουσιαστικὴ χαρὰ, ὅμως ἐδῶ τὸ χρῶμα εἶναι ἐντονα θρησκευτικό. (Ὡστόσο, ἂν προσέξωμε θὰ δοῦμε ὅτι, καὶ τῆς 1ης στροφῆς ἡ χαρούμενη διάθεσι, ξεκινάει κι αὐτὴ ἀπὸ παρορμήσεις θρησκευτικές. Τοῦτο φαίνεται καλύτερα, ὅταν συνδέσωμε σωστὰ τὸν τελευταῖο στίχο τῆς («γλυκεῖα ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα») μὲ τὸ νόημα τῆς Ἀναστάσεως — πού ἀκριβῶς συμβολίζει τὴ νίκη τῆς ζωῆς στὸν θάνατο. Τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ σύνδεσι τὴν ὑπογραμμίζει ὁ ποιητὴς μὲ τὰ πρῶτα λόγια τῆς 2ης στροφῆς: «Χριστὸς Ἀνέστη!» Ἀλλὰ καὶ τὸ φυσιολογικό χρῶμα τῆς 1ης στροφῆς, κι αὐτὸ ἀναφέρεται, ὅχι σὲ μιὰν ὁποιαδήποτε αὐγὴ, ἀλλὰ στὴν αὐγὴ τῆς Λαμπρῆς — πού πραγματικά στὴ χώρα μας συμπίπτει μὲ τὴν πιὸ ὁμορφὴ ὥρα τῆς Ἀνοιξέως.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ. α) Δημοτικὴ — καί, πιό ειδικά, ἡ δημοτικὴ πού διδάχτηκε ὁ Σολωμὸς μελετώντας τὰ δημοτικὰ τραγούδια μας. Στὸ σημερινὸ ἀπόσπασμα, ὁ ὁποιοτὴς ἔχει πλησιάζει, σχεδὸν ἔχει φτάσει στὸν ὑψηλὸ του στόχο: «νὰ ὑψώσῃ τὴ γλῶσσα εἰς τὴ σεμνοπρέπεια τῆς τέχνης». Δὲν ὑπάρχει λέξι ἐξεζητημένη, πλαστὴ ἢ ἐντυπωσιακὴ — οὔτε λέξι τετριμμένη ἢ κοινότοπη.

β) Ὑφος ἀθίαστο, φυσικὸ καὶ λαγαρό. Ἐκφράσεις σύντομες ἀλλὰ

όλοκληρωμένες, χωρίς τίποτα να λείπει ή να περισσεύει για την ἀρτίωσι τοῦ νοήματος. «Ὅλες οἱ λέξεις σωστά διαλεγμένες: τόσο τὰ ρήματα (ἐπρομηνούσε, ἐπερνούσε — πού ὁ Σολωμός τὸ γράφει στὸν ιδιωματικό του τύπο: «ἀπερνούσε» — ἀργοφουσούσε, συμμαζώ-χτητε κλπ.), ὅσο καὶ τὰ ἐπίθετα (καθαρώτατον, γλυκό, γλυκειά, εἰρηνοφόρες κλπ.) καὶ τὰ οὐσιαστικά (ἀστέρι, σύγνεφο, καταχνιά, ἀέρι, τὸ φῶς τῆς χαρᾶς κ.ἄ.). Κι ὅχι μόνον ἀπὸ ἀποψι παραστατικότη-τας, ἀκριβολογίας καὶ σαφήνειας — ἀλλὰ καὶ ἡχητικά: ἀκούγοντάς τα σὲ καλὴ ἀπαγγελία, θαρρεῖς πῶς ἀκοῦς γλυκειὰ κι ἀνάλαφρη μουσική, σ' ἐξάισιο ρυθμό. Μὲ δυὸ λόγια, ποιητικός λόγος πού ἀνα-δίνει τέλεια τὰ συναισθήματα τοῦ δημιουργοῦ του: ἄδολη χαρὰ, αἰσιοδοξία, πόθο εἰρήνης καὶ ἀγάπης — ὅλα ὅσα ἀναδρύζουν ἀπὸ ἀγνὴ χριστιανικότητα. "Αῖσες σὲ συντομία καὶ παραστατικότητας οἱ εἰκόνες: ἡ χαρὰ τῆς Λαμπρῆς κάτω ἀπὸ γλυκύτατο ἑλληνικὸ οὐρανό, αὐθόρμητη προσέλευσι τῶν καλόκαρδων χριστιανῶν στοὺς ναοὺς, ἀγκαλιᾶς καὶ φιλιὰ εἰρήνης καὶ ἀγάπης. "Ας προσέξωμε πό-σο ὥραϊα ἔχει ταιριαστῇ μὲ τὰ νοήματα ὁ ρυθμὸς τοῦ λόγου: Στὴν πρώτη στροφή πιὸ ἀργός, ἤρεμος — ὅπως ταιριάζει στὴ γαλήνια ὥρα πού περιγράφεται: Στὴ δευτέρα πιὸ γοργός, ἐνθουσιαστικός, θριαμ-βευτικός.

Σχήματα λίγα καὶ λιτά: Ἀπλὲς ἀλλὰ ποιητικὲς μετὰφορές, πού ἐνισχύουν τὸν λυρικὸ τόνο τοῦ ποιήματος (δροσᾶτο ἀστέρι, γλυ-κὸ ἀέρι, τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς). Μιὰ κυριολεκτικὰ «ἀνάνη» π ρ ο - σ ω π ο π ο ί α: τὸ ἀέρι πού μιλάει στὶς καρδιές. Ἐ π α ν ἄ λ η - ψ ι πού τονίζει τὴν κυρίαρχη παραίνεσι τοῦ ποιητῆ: φιληθῆτε, φιλη-θῆτε (καὶ πού ἀκριβέστερα ἀποτελεῖ ἔ π α λ λ η λ ί α) καὶ τὸ θα-σικὸ μήνυμα: Χριστὸς Ἀνέστη! Χριστὸς Ἀνέστη! (πού ταυτόχρονα εἶναι κι ἔ π ι φ ῶ ν η σ ι ς). Τέλος, ἡ ἐξάισια καὶ τόσο μεστή μου-ρίλα» — καὶ ἡ πετυχημένη π α ρ ῆ χ η σ ι τοῦ λ στοὺς τελευταίους στίχους κάθε στροφῆς.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Θαυμάσιο λυρικὸ ἀπόσπασμα, ἀληθι-νὸς ὕμνος χαρᾶς κι αἰσιοδοξίας γιὰ μιὰ ζωὴ εἰρήνης καὶ ἀγάπης — ὅπως τὴν ὁραματίζεται ἡ θρησκευτικότητα τοῦ ποιητῆ. Λόγος τέ-λεια ἐναρμονισμένος μὲ τὸ περιεχόμενο καὶ ρυθμὸς ἀπόλυτα ταιρια-στός κάθε φορὰ μὲ τὸ νόημα. "Ετσι διαβάζοντάς το, κι ἀκόμα περισ-σότερο ἀκούγοντάς το σωστά ἀπαγγελλόμενο, νιώθεις πραγματικὰ τὴν ψυχὴ σου νὰ φωτίζεται ἀπὸ οὐράνια χαρά.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἐχεμε μελετήσῃ ἄλλο ἓνα κείμενο τοῦ Σολωμοῦ («Ἡ

Διχόνοια»). Ποιές οί συγκεκριμένες διαφορές από άποψι ποιητικού λόγου ανάμεσα στα δυο ποιήματα;

Θεός και θάνατος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 93)

Ποίημα Ἰω. Καρασούτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Κουφός ὁ θάνατος! καί μόλις ἀκούμε τοῦτο, θεριεύει μέσα μας ἡ ἐλπίδα πῶς τοῦτος ὁ ἀνελέητος θεριστής καί ἐξολοθρευτής κάποτε κάποτε δέν ἀκούει σ' ὅλες τῖς προσκλήσεις, ἔχει κι ἀνάπαυλα. Ἀλλοίμονο, μάταια ἐλπίσαμε! Διαβάστε ὅλο τὸ ποίημα πού ἀκολουθεῖ γιά νά δῆτε πῶς εἶναι... θεόκουφος, σὰ ἀνθρώπινα παρακάλια ὅμως...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητής μας πιστεύει ὅτι ὁ Θεός ἔστειλε τὸ θάνατο σ' ἕνα φτωχό γεωργό (γεωπόνο) γιά νά τὸν πάρῃ κι ἔτσι νά τὸν λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια καί τοὺς κόπους. Ὁ θάνατος ὅμως λυπήθηκε τὸν ἄνθρωπο, γιατί, ὅταν πλησίασε στὸ καλύβι του, συγκινήθηκε ἀπὸ τοὺς θρήνους τῶν παιδιῶν του. Γυρίζει λοιπὸν μ' ἀδειανὰ χέρια στὸν ἀφέντη — Θεὸ κι ἀκολουθεῖ τώρα ἕνας δραματικὸς διάλογος, ἀφοῦ τὸν ἐπιπλήττει γιὰ τὸ ἐγύρισε ἄπρακτος. Παράκουσε στὴν ἐντολή του, γιὰ τὴν θάμεναν ἀβοήθητα καί ὀρφανὰ τὰ παιδάκια του. Τὸν διατάσσει νά φέρῃ τότε ἀπὸ τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας μιὰ πέτρα κι ἀφοῦ τὴν ἔφερε καί τὴν ἔσπασε ξεπετάχτηκε ἀπ' ἐκεῖ ζωντανὸ σκουλήκι. Τότε ὁ Θεός φοβερὰ ὀργισμένος τοῦ λέει: Ποιὸς συντηρεῖ αὐτὸ τὸ ζῶφιο καί γενικὰ ποιὸς φροντίζει γιά ὅλα τὰ ὄντα γιά τὰ περασμένα, τὰ τωρινά, τὰ μελλούμενα; Ποιὸς εἶναι ὁ κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου; Καί τότε μὲ τὸ σκῆπτρο του χτυπάει δυνατὰ τὸ θάνατο στὸ κεφάλι, ἔτσι πού τὸν ἐκούφανε τελείως. Καί ἀπὸ τότε παραμένει κουφός καί ἀσυγκίνητος στὶς κλάψες καί τοὺς θρήνους τῶν δύστυχων ἀνθρώπων.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Εἶναι καλύτερα νά μὴ τὸ δοῦμε σὲ ἐνότητες, ἀλλὰ ἀτόφιο καί ἀδιαίρετο.

Γλωσσικῶν καί πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Γ ε ω π ό ν ο ς: δὲ φαίνεται νά εἶναι ἐδῶ ὁ «ἐπιστήμων» γεωπόνος, ἀλλ' ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴ γῆ, ὁ γεωργός (πόνος - κόπος -+ γῆ). ἱ θ ι ς, ἡ: τῆς ἱθιδος, εἶναι αἰγυπτιακὸ πτηνόν, πού τὸ θεωροῦσαν ἱερό, κοκκινόχρωμο τῆς οἰκογενείας τῶν πελαργῶν. μ ε τ ά φ ρ έ ν ο ν: τὸ μέρος τοῦ σώματος τὸ πίσω ἀπὸ τὸ διάφραγμα (μετὰ+φρῆν) τὰ νῶτα. ο ι μ ω γ ῆ: τὸ σκούξιμο, τὸ μοιρολόι (ἀπὸ τὸ ρ. οἰμῶζω). Ἄ ν α ρ χ ο ς: ἡ χωρὶς ἀρχή (ἄπειρος) θεότης. Μιὰ ὀνομασία τοῦ θεοῦ στὴν «ἐπιστημονικὴ» ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα. Φυσικά, λόγω τῶν συμ-

φραζομένων, δέν εἶναι δυνατόν νά πάη ὁ νοῦς μας στήν... ἀταξία καί τήν ἀναρχία! Β έ β η λ ο ς: ὁ ἀνίερος, αὐτὸς ποὺ ποδοπατεῖ καί βρωμίζει ἕναν ἱερὸ χῶρο (ἀπὸ τὸ ρ. θαίνω).

Καλλολογικά στοιχεῖα: Τὸ ποίημα ἔχει ζωντάνια, παραστατικότητα κι αὐτὸ ποὺ λέμε «θεατρικότητα», γιατί παρουσιάζει εἰκόνες ὀπτικοακουστικὲς γεμάτες δραματικότητα. Οἱ ἐρωταποκρίσεις στὸν παράξενο διάλογο Θεοῦ - θανάτου μᾶς τραβοῦν ὅλη τὴν προσοχή. Διακρίνομε καί μερικὰ σχήματα: ὡς ἡ Ἰβίς, ὡς βολίς: παρομοιώσεις, οἰκτιρμὸν εἰς τὰ ἄπωνα στήθη: ἀντίθεσι. τίς, τίς, τίς: ἐπανάληψι. Χαρακτηριστικὰ καί τὰ ἐπίθετα: καλαμίνη, ἔρημα, φρικτόν, μολυβδίνη, ἀνήλια, βέβηλε, ἄμετρα.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἀνεξερεύνητες εἶναι οἱ βουλές τοῦ Θεοῦ καί πρέπει νάχωμε ἀκλόνητη τὴν πίστη μας στὴ θεία Πρόνοια.

"Α λ λ ε ς ἰ δ έ ε ς: α) Ὁ θάνατος εἶναι ἄκαμπτος καί κυριολεκτικὰ κουφὸς στὰ ἀνθρώπινα παρακάλια. β) Πολλὲς φορὲς ὁ θάνατος ἔρχεται (καί πρέπει νά θεωρηθῇ αὐτὸ ἔργο τῆς θείας Πρόνοιας) γιὰ νά λυτρώσῃ τοὺς πάσχοντες ἀπὸ τὰ δεινὰ.

ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: Γλῶσσα καθαρεύουσα, μάλιστα ἐκείνη τῶν Φαναριωτῶν λογίων, ψυχρὴ, ἀλλὰ πολὺ φροντισμένη καί προσεγμένη. "Υφος σεμνὸ καί ὑψηλὸ, ἐπιγραμματικὸ καί κατὰ τόπους ἀναδίνεται πένθιμος λυρισμός.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ — ΣΚΕΨΕΙΣ: Δίνονται ἐδῶ ἀφορμές, γιὰ νά ζωντανέψουν μέσα μας πολλὰ δυνατὰ καί ἀντίθετα συναισθήματα. Συγκινούμαστε καί συμπάσχομε γιὰ τὰ φτωχὰ τῆς καλύβας ποὺ θὰ μείνουν ὀρφανά. Ταυτόχρονα ὅμως καί ἀνακουφίζομαστε ποὺ ὁ θάνατος ἔρχεται σὰ λύτρωσι, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ ξέρει τι πάει νά κάνῃ ὁ χάροντας. Γενικῶς τὴ θλίψι μας τὴν ἀπαλύνει ἡ ἐμπιστοσύνη μας στὸ Θεό, ποὺ «τὰ πάνθ' ὀρᾷ». Δηλαδή ὅπως καί νά τὸ κάνωμε, κλείνοντας αὐτὲς τίς γραμμές, ἐνῶ πάει νά τὰ γκρεμίσει ὅλα μέσα μας ὁ θάνατος, ὅμως ὁ Θεός, ἡ πίστι μας στὸ Θεό, ὄχι μόνο φέρνει τὴν ἰσορροπία, ἀλλὰ κάνει τὴν ἐλπίδα καί τὴ λύτρωσι ν' ἀνθῇ μέσα μας. "Επειτα, ὅσοι ξέρουν τὴν ἀρχαία μυθολογία μας, ἐδῶ μπορεῖ νά θυμηθοῦν πῶς ὁ διαβολεμένος καί παμπόνηρος βασιλιάς Σίσυφος εἶχε δέσει τὸ χάροντα, ἔτσι γιὰ κάμποσο καιρὸ δέν εἶχε «πελατεία» ὁ "Αδης" γι' αὐτὸ καί ὁ δράστης σὰν πέθανε τιμωρήθηκε σκληρά, παραδειγματικὰ (πῶς;). Καί μεῖς ἀναλογιζόμαστε καί κάνομε μιὰ εὐχή· νᾶταν ἀπὸ Θεοῦ ἢ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη νά δενόταν παντοτεινὰ καί «πισθάγκωνα» ὁ θάνατος!!!

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μερικοὺς στί-

χους είναι ωφέλιμο να τους αποστηθίσω κανείς π.χ. «στεναγμοὶ ἠκούοντο... ἡ καλαμίνη», «ὥς θολὶς ὁ θάνατος πίπτει μολυβδίνη», «τίς γινώσκει μέλλοντα, πρότερα, παρόντα;», «Δὲν ἀκούει δέησιν, θρήνους δὲν ἀκούει». β) τὴ δραματικὴ σκηνὴ ποὺ συζητᾶνε Θεὸς καὶ θάνατος μποροῦμε νὰ τὴ ζωγραφίσωμε ὁ καθένας μας μὲ τὴ δική του φαντασία. γ) Ἐπίσης ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ ἀναζητήσῃ κάποιος διάφορες παραστάσεις τοῦ θανάτου — χάροντα (προσωποποιημένον πάνω στὴ φοβερὴ του δρᾶσι), ὅπως στὴν ἀρχαία μας μυθολογία καὶ στὰ μοιρολόγια τοῦ λαοῦ μας. δ) Ὑπάρχουν ζεύγη λέξεων νὰ κλιθοῦν π.χ. θολὶς μολυβδίνη, μάταια ὄτα, ζῶν σκώληξ, ὄρνις ἴβις.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἕνα «κομμάτι» ποὺ μᾶς προβλημάτισε καὶ συγκίνησε. Καὶ κάτι ἀξιοπρόσεχτο· μολονότι ἔχομε νὰ κάνωμε μ' ἓνα θέμα γεμάτο ἀπὸ τὴ φρίκη τοῦ θανάτου, ὅμως ἀπὸ παντοῦ ξεχειλίζει καὶ φαιδρὸς καὶ ἀστεῖος τόνος γύρω ἀπὸ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου... καὶ σκέφτεται κανεὶς ὅτι τοῦτο τὸ περιστατικὸ εἶναι παρηγοριὰ νὰ τὸ διηγούμεστε ἀνάμεσα σὲ χαροκαμμένους λαϊκοὺς ἀνθρώπους, στὸ τραπέζι «τῆς παρηγοριᾶς», στὸ «περίδειπνο».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Γεννήθηκε τὸ 1824 στὴ Σμύρνη καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1873 (αὐτοχτόνησε, πολὺ ἀπαισιόδοξος καὶ δυστυχισμένος). Χρημάτισε καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς στὰ γυμνάσια. Ρομαντικὸς ποιητὴς ποὺ ἔγραψε στὴν καθαρῆς καὶ τὰ θέματά του, ὅπως ὅλων τῆς Φαναριωτικῆς καὶ τῆς Α' Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, ἦσαν ἀπαισιόδοξα καὶ θλιβερὰ ἢ ἐθνικοπατριωτικά. Ποιήτικὲς συλλογές του: Λύρα, μούσα θηλάζουσα, Ἐλεγεῖον εἰς τοὺς εὐεργέτας τῆς Ἑλλάδος Ζωσιμάδας, Κλεονίκη, Εὐαγγελισμὸς τῆς Ἑλλάδος. Μετέφρασε καὶ τὴν «Παναγία τῶν Παρισίων» τοῦ Β. Οὐγκώ, τὴν «Καλύβια τοῦ Θωμᾶ» τῆς Στόου. Βλέπε καὶ σελ. 153 στὴ «σύντομη ἀνασκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικαδῆμου.

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΥΣ ΠΟΙΗΤΕΣ: Μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 στὰ γράμματά μας, καὶ ἰδίως στὸν ποιητικὸ λόγο, ἔχομε μίμησι τοῦ γαλλικοῦ ρομαντισμοῦ, κακὴ ὅμως καὶ ὄχι δημιουργικὴ. Γιατὶ οἱ ποιητὲς γράφουν σὲ μιὰ ψυχρὴ καὶ ἀφύσικη καθαρῆς καὶ θέματα πολὺ ἀπαισιόδοξα καὶ θλιβερὰ, ποὺ δυστυχῶς δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν νεοελληνικὴ πραγματικότητα, ποὺ ξεπήδησε ὅλο ὕγεια καὶ ζωντάνια ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ 1821. Διακρίνομε ἐδῶ 2 ρεύματα, ποὺ σχεδὸν ὅμως ταυτίζονται: Οἱ Φαναριῶτες (γιατὶ κυρίως προέρχονται ἀπὸ τὴν Κων/λι) καὶ τῆς Α' Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (1830—1890). Γνωστοὶ πρῶτοι εἶναι: Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλόγος, Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὁ Παναγ. καὶ Ἀλέξ. Σοῦτσος, ὁ Θεόδ. Ὁρφανίδης, ὁ Ἡλ. Τανταλίδης. Γνωστοὶ δεῦτεροι εἶναι: Καρασούτσας, Βαλαβάνης, Δημήτρ. Παπαρρηγόπουλος, Σπ. Βασιλειάδης, Ἀχιλλ. καὶ Γεώργ. Παράσχος.

Ι. Πολέμη — Κουπὶ καὶ τιμόνι

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Ι. Πολέμη βλέπε στὸ τεῦχος Α', σελ. 60.

Ἀναλυτικώτερες πληροφορίες καὶ στοιχεῖα, κριτικά σχόλια γιὰ τὸ ἔργο του κλπ. βλέπε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου — ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα, μὲ θέμα τὴν ὀργὴ τοῦ ἀδιάκοπα ἐργαζόμενου καὶ τὴν τελικὴ ἀνταρσία του, γιατί πιστεύει ὅτι τὸ τιμὸν εἶναι ἄχρηστο καὶ περιττό. (Συλλογὴ «Ἀλάθαστρα», α' ἔκδοσι 1. 900).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Σὲ στιγμὴ γαλήνης, τὸ κουπὶ λέει ὀργισμένον στὸ τιμὸν: «Ἐγὼ δουλεύω ἀδιάκοπα, ἀντιμετωπίζω τ' ἄγρια κύματα καὶ φέρνω καράβι καὶ φορτίο ὥς τὸ λιμάνι. Ἐνῶ σὺ κάθῃσαι ξεκούραστα καὶ μόνο πού καμαρώνεις. Σήκω φύγε λοιπόν, γιατί εἶσαι ἄχρηστο». Νὰ ὅμως πού πλακώνει τρικυμία. Τὸ κουπὶ ἀγωνίζεται ἡρωϊκά, μὰ δὲν μπορεῖ ν' ἀντιβῇ στὴ μανία τῆς θάλασσας. Στὸ τέλος, ξαποσταμένο καὶ ραγισμένο, παρακαλᾷ τὸ τιμὸν νὰ βοηθήσῃ, γιατί δὲν ἀντέχει ἄλλο.

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ κλπ. Ὅπως εἶναι φανερό, ὁλόκληρο τὸ ποίημα ἀποτελεῖ θαυμάσια «ἀλληγορία»: Τὸ κουπὶ συμβολίζει τὸν ἄνθρωπο πού ἐργάζεται ἀδιάκοπα καὶ σκληρὰ καὶ στὸ τέλος φτάνει νὰ πιστέψῃ ὅτι μόνον αὐτὸς ἀποδίδει. Τοὺς ἄλλους τοὺς θεωρεῖ ἄχρηστους καὶ περιττοὺς. Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ ὅτι αὐτῶν ἡ δουλειὰ εἶναι τὸ ἴδιο ἀπαραίτητη, ἀκόμα κι ὅταν φαίνεται ὅτι δὲν ἐργάζονται ἢ κάνουν κάτι ἀσήμαντο. Ὅταν ὅμως μείνῃ ν' ἀντιμετώπισῃ μοναχὸς τοῦ τῆ σκληρῇ πραγματικότητι, βλέπει ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ τὰ θγάλλῃ πέρα χωρὶς τῆ βοήθεια ἐκείνων, πού νόμιζε περιττοὺς. Ἐτσι, κάτω ἀπὸ τὴ φαινομενικὰ ἀπλὴ διήγησι, προβάλλουν εὐρύτεροι στοχασμοί, πού ἀναφέρονται στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις μέσα στὴ κοινωνία. Ἀναγκαστικά λοιπόν θὰ ξεφύγωμε ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο τοῦ ποιήματος καὶ θὰ δώσωμε στὸ κύριο νόημά του μορφή γενικώτερης ιδεολογικῆς θέσεως: Στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, οἱ προσπάθειες καθενὸς μποροῦν ν' ἀποδώσουν μονάχα ὅταν ὑπάρχῃ ἁρμονικὴ συνεργασία ὅλων καὶ ἀμοιβαία κατανόησι γιὰ τὴ θέσι καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἄλλων. Παράλληλα, ἔχομε μερικὲς ἀκόμα θέσεις, μερικώτερες ἀλλὰ τὸ ἴδιο σπουδαῖες: α) Αὐτὸς, πού δουλεῖα του εἶναι νὰ κατευθύνῃ τὴν δουλειὰ τῶν ἄλλων, εἶναι τὸ ἴδιο ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς γενικῆς προσπάθειας, ὅσο κι ἐκεῖνοι πού μοχθοῦν ἐργαζόμενοι γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ. β) ἡ πραγματικὴ σπουδαιότητα μιᾶς ἐργασίας δὲ μετρίεται μόνο μὲ τὸν φαινόμενο κόπο της. Καὶ γ) ἐγωϊσμός, ἀλαζονεία καὶ περιφρόνησι τῆς προσφορᾶς τῶν ἄλλων ὁδηγοῦν ἄργα ἢ γρήγορα στὴν ἀπομόνωσι καὶ τὴν καταστροφή.

Φυσικά, ιδεολογικά συμπεράσματα τέτοιας σπουδαιότητας χρειάζονται πολύ πιο πλατειάν ανάλυσι και διευκρίνισι — πού ὁ χώρος ὁμως μᾶς ἀπαγορεύει νὰ ἐπιχειρήσωμε ἐδῶ.

Γ' ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ: Δὲν ξέρομε θέβαια ποιά συγκεκριμένα αἷτια ἢ ποιές ἀφορμὲς παρώθησαν τὸ Ι.Π. νὰ γράψῃ αὐτὸ τὸ ποίημα. Μποροῦμε ὁμως νὰ ὑποθέσωμε πῶς θὰ ἔτυχε νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἐργαζόμενους σὲ κάποιαν ἐπιχείρησι νὰ διαμαρτύρωνται, ὅτι αὐτοὶ ἔβγαζαν ὅλη τὴ δουλειά, ἐνῶ π.χ. ὁ ἐργοδηγὸς τοὺς ἦταν σὰν τὸ τιμόνι: «δουλειά του μόνη νὰ γυρίζῃ ἡσυχος καὶ καμαρωτός». Θὰ θέλησε λοιπὸν νὰ προλάβῃ ἀνάλογες παρανοήσεις καὶ προστριβές — ὅσο αὐτὸ περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του καὶ μὲ τρόπο ταιριαστὸ μὲ τὴν ιδιότητά του σὰν ποιητής. Γι' αὐτὸ καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ ποιήματος εἶναι διδακτικὸς.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα μὲ περιεχόμενο «φιλοσοφικό», πού κρύβεται κάτω ἀπὸ διατύπωσι καθαρὰ ἀφηγηματικὴ (ἐπική). Μὲ κριτήριον τὸν διαφαινόμενο σκοπὸ τοῦ ποιητῆ, θὰ τὸ κατατάξωμε στὴ «διδασκτικὴ — συμβουλευτικὴ» ποίησι. Παράλληλα, μὲ βάσι τὰ βαθύτερα νοήματά του θ' ἀποτολμήσωμε ἔνταξι του στὰ «φιλοσοφικά» ποιήματα.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τρεῖς ὁστιχες στροφές σὲ μέτρο τροχαϊκόν. Στὴν ἀπαγγελίᾳ καὶ τὸν τονισμό τῶν λέξεων χρειάζεται ἰδιαίτερη προσοχή: Σὲ κάθε στροφή, οἱ α', β', γ' καὶ ε' στίχοι εἶναι 13σύλλαβοι — κι ἐπομένως, ἀφοῦ εἶναι τροχαϊκοί, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὀξύτονοι ἢ προπαροξύτονοι καὶ καταληκτικοί. (Γιατὶ ἔχομε ἐξήμιση πόδες: —υ —υ —υ —υ —υ —υ --). Ἀντίθετα, ὁμως, διαπιστώνομε ὅτι εἶναι παροξύτονοι καὶ ἀκατάληκτοι. Καὶ τοῦτο γιατί ὁ ποιητὴς χωρίζει κάθε 13σύλλαβο μετὰ τὴν πρώτη συλλαβὴ τοῦ τέταρτου τροχαίου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχωμε δυὸ χωριστὰ μισόστιχα: —υ —υ —υ —) —υ —υ —υ. (Θὰ μπορούσαμε ἐπίσης νὰ ποῦμε ὅτι, σὲ κάθε 13σύλλαβο, ἔχομε: 2 τροχαίους, 1 δάκτυλο, ἔπειτα πάλι τροχαίους. Δηλαδή: —υ —υ —υ) —υ —υ —υ). Ἐξ ἄλλου, ὁ δ' στίχος κάθε στροφῆς εἶναι 12σύλλαβος (ὄχι ὁμως παροξύτονος, ἀλλὰ ὀξύτονος καὶ καταληκτικὸς, γιὰ τὸν ἴδιον λόγον: τὸν χωρισμὸ καὶ πάλι σὲ δυὸ μισόστιχα: —υ —υ —υ) —υ —υ —). Ὁ ἕκτος στίχος κάθε στροφῆς εἶναι κανονικὸς τροχαῖος 5σύλλαβος, ἄρα: ὀξύτονος καὶ καταληκτικὸς. Ὁμοιοκαταληξία μεικτὴ: σ' ὅλες τὶς στροφές ὁμοιοκαταληκτοῦν ὁ α' στίχος μὲ τὸν β' (ζευγαρωτά), ὁ γ' μὲ τὸν ε' καὶ ὁ δ' μὲ τὸν στ' (πλεχτά). Διασκελισμὸς σ' ἀρκετοὺς στίχους, οἱ στροφές τέλειες.

Οί κακοφωνίες αντιμετωπίζονται με έκθλιψεις (ήσυχάζ' ή, κῦμ' ἀφρίζει κλπ.), ἀφαίρεσι (ἐνῶ ὕγω) καὶ συνιζήσεις (θάρη ἀσήκωτα, κουπί ἀνδρειεύεται, ἀγῶνα ἀρχίζει).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μὲ κριτήριο τὰ μερικώτερα νοήματα, θὰ χωρίσωμε τὸ ποίημα σὲ 4 ἐνότητες. Ἡ α' (πρῶτοι δυὸ στίχοι) παίζει ρόλο εἰσαγωγῆς. Μὲ τὴ β' ἐνότητα (ὑπόλοιπη 1η καὶ ὅλη ἡ 2η στροφή) ἀρχίζει ἡ πλοκή, (μιά καὶ τὸ ποίημα παίρνει μορφή καθαρά ἀφηγηματική), πού φτάνει στὸ σημεῖο ἀκμῆς μὲ τὴν γ' ἐνότητα (4 πρῶτοι στίχοι τῆς 3ης στροφῆς). Στὴν δ' ἐνότητα (δυὸ τελευταῖοι στίχοι) ἔχομε λύσι τῆς συγκρούσεως καὶ ἀποκατάστασι τῆς ἐπιθυμητῆς συνεργασίας ἀνάμεσα στὴν καθοδηγητικὴ καὶ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐργασία. "Ὅπως διαπιστώνομε, ἡ δομὴ τοῦ ποιήματος εἶναι σωστή. Καὶ τοῦτο ἰσχύει, ὅχι μόνον γιὰ τὴν ἀνέλιξι τῆς πλοκῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ συμμετρίαν τῶν τεσσάρων ἐνοτήτων καὶ γιὰ τὴ σωστὴ σχέση καθεμιάς μὲ τὴν ἄλλη. Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρίαν, ἃς προσέξωμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ ποιητὴς τὸν σκοπὸν του: "Ἀν ἔδινε στὶς παραινέσεις του μορφή καθαρά διδακτικὴ — συμβουλευτικὴ, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ πέσῃ σὲ συμβατικούς ρητορισμούς καὶ σὲ σχολαστικότητες — καὶ νὰ μὴν κερδίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας. Γι' αὐτό, καταφεύγει στὴν ἁμορφὴ ἀλληγορίαν του. Ντύνει τὶς σκέψεις του μὲ ἀντικειμενικὴ ἀφήγησι — κι ἔτσι ἐξασφαλίζει τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ πετυχαίνει τὸν σκοπὸν του.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Στρωτὴ δημοτικὴ, μὲ λεξιλογικὸ πλοῦτο καὶ ὁμοιομορφία τυπικοῦ.

β) Τὸ ὕφος, πέρ' ἀπὸ τὴ φυσικότητα καὶ τὴ ζωντάνια του, εἶναι ἐντυπωσιακὰ δυνατὸ, χάρις στὸν ρυθμὸ καὶ τὴν ἄριστη ἐπιλογὴ τῶν λέξεων. "Ἔτσι, ἡ ἀγανάκτησι τοῦ κουπιοῦ κι ἡ διάθεσί του γιὰ ἀνταρσία δὲ μᾶς δίνονται μόνο νοηματικὰ — ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἡχητικὴ τοῦ ποιήματος καὶ τὸν ρωμαλέον τόνον του. Στὴν ἐντύπωσιν αὐτὴ συντελοῦν ἀποτελεσματικὰ τ' ἀπάνωτὰ ρήματα, τὰ περισσότερον μὲ νόημα σαφῶς ἐνεργητικόν: θυμώνει, δουλεύω, σέρνω, κουβαλῶ, σχίζω, παλεύω κλπ. Τὸν ἴδιον ρόλον παίζουν καὶ τὰ ταιριαστὰ κάθε φορὰ ἐπίθετα: πρῶτα, τὰ «περήφανο», «ἀλευθέρωτος», «μανιωμένα» — ἔπειτα τὸ «ξένοιαστο καὶ ξεκουρασμένο», ἡσυχὸ καὶ καμαρωτό, ἀχρηστο καὶ περιττό κλπ. Ἐξ ἄλλου, κάθε στιγμή ὀρθώνονται μπροστά μας εἰκόνες ὀλοζώντανες, παρὰ τὴ λιγύλογον διατύπωσί τους. "Ἀν μάλιστα προσέξωμε καλύτερα, θὰ δοῦμε ὅτι ὁ ποιητὴς ἐκφράζεται ἀποκλειστικὰ μὲ εἰκόνες; οὔτε ἀντικειμενικὴ περιγραφή ὑπάρχει, μὰ οὔτε κι ἔκφρασι καθαρά ὑποκειμενικῶν, δικῶν του συναισθημάτων. Τέλος, τὴ δραματικότητα τῆς ἀφηγήσεως ἐπιτείνουν κάθε

στιγμή οί τόσο παραστατικές ἀντιθέσεις: ἡ θάλασσα ἡσυχάζει — τὸ κουπί θυμώνει, ἐγὼ πεθαίνω στὴ δουλειά — ἐσὺ ξένοιαστο, ξεκουρασμένο, ἡσυχο καμαρωτό. "Επειτα, τὸ κουπί ἀνδρειεύεται κι ἀγωνίζεται — τὸ κουπί ραγίζεται. Μιά γενικώτερη ἀντίθεσι διέπει ὅλο τὸ ποίημα, ἀρχίζοντας στὸν πρῶτο στίχο καὶ φτάνοντας νὰ κορυφωθῇ στὸν προτελευταῖο: Τὸ κουπί πρῶτα θυμώνει κι ἀγριεύει, ἔπειτα ἐπαναστατεῖ, ἀντρεύεται (κι ἔχομε ταυτόχρονα ἐδῶ ἓνα ὥραϊο ἀνοδικὸ κ λ ι μ α κ ω τ ὸ) — μὰ στὸ τέλος ραγίζει: "Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ καταντᾷ ἀδικαιολόγητα ἐγώϊστης καὶ προκλητικός, ἀπὸ παρανόησι τοῦ ρόλου τῶν ἄλλων — γιὰ νὰ ταπεινωθῇ τελικὰ, διαπιστώνοντας τὴν προσωπικὴ ἀδυναμία του.

"Αν ἀναζητήσωμε τώρα τὰ εἰδικώτερα σχήματα, μιὰ ποὺ μιλῆσαμε κιόλας γιὰ «ἀντιθέσεις» καὶ «κλιμακωτό». Πρῶτα πρῶτα, ὁλόκληρο τὸ ποίημα ἀποτελεῖ π ρ ο σ ω π ο π ο ι ῖ α, κυρίως τοῦ κουπιοῦ (ποὺ θυμώνει, μιλάει κλπ.), μαζί ὅμως καὶ τοῦ τιμονιοῦ (ποὺ ἀκουμπᾷ ξένοιαστο κλπ.). Καὶ περιτεύει βέβαια νὰ τονίσωμε πόσο κερδίζει τὸ ποίημα σὲ ζωντάνια καὶ ἀμεσότητα μ' αὐτὴν τὴν προσωποποιῖα. Παράλληλα, τὰ ἀ σ ὕ ν δ ε τ α ἀποδίνουν τὴν ἀδιάκοπα ἐπιτεινόμενη ἔντασι: θυμώνει, στρέφεται, λέγει..., δουλεύω, σκίζω, σέρνω, θγαίνω..., φύγε, ξεφορτώσου με, εἶσαι περιττό. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ πιὸ πάνω καὶ τ' ἄλλα κ λ ι μ α κ ω τ ᾱ. Φανερά παραστατικὲς οἱ μετὰ φ ο ρ ῆ ς (ἡ θάλασσα ἡσυχάζει, ἡ τρικυμία πλακώνει, ἡ θάλασσα ἀψηφᾷ χίλια δυὸ κουπιά — ὅπου ἔχομε καὶ μιὰν ὕ π ε ρ θ ο λ ῆ — κλπ.) καὶ ἡ μιὰ π α ρ ο μ ο ῖ ω σ ι (σὰ θεριό). Τέλος, μπορούμε ν' ἀνιχνεύσωμε μιὰ δυὸ π α ρ η χ ῆ σ ε ι ς: τοῦ λ στὸν γ' στίχο τῆς 1ης στροφῆς, ἐνδεχόμενα τοῦ ρ στὸν ε' καὶ στ' στίχο τῆς 2ης στροφῆς κλπ.

3. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: μικρὸ ποίημα, μὲ περιεχόμενο φαινομενικὰ διηγηματικὸ ἀλλὰ οὐσιαστικὰ φιλοσοφικόν. Ρυθμός, νοήματα καὶ ἡχητικὴ τοῦ λόγου, πλοκή, καλολογικὰ στοιχεῖα — ὅλα τέλεια συνταιριασμένα μὲ τὴ δραματικότητα τοῦ θέματος, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκει ὁ ποιητής. "Ετσι, ὄχι μόνο μᾶς χαρίζει ἀξιόλογη αἰσθητικὴ εὐχαρίστησι — ἀλλὰ καὶ μᾶς παρακινεῖ νὰ στοχαστοῦμε πάνω στὸν σπουδαῖο συμβολισμό του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: "Εχομε γνωρίσει ἄλλα δυὸ ποιήματα τοῦ ἴδιου ποιητῆ: «Τρεῖς γενεαὶ» καὶ «Θεσσαλονίκη». Ποιῆς οἱ ὁμοιότητές τους μὲ τὸ σημερινόν, ἀπὸ ἀποψι α) ὕφους καὶ β) τρόπου χειρισμοῦ τοῦ θέματος;

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Ο 'Εμμανουήλ Ροΐδης γεννήθηκε τὸ 1833 στὴν 'Ερμούπολι τῆς Σύρας. Ἡ οἰκογένειά του καταγόταν ἀπὸ τὴ Χίο. Πρωτοέμαθε γράμματα στὴ Γένουα Ἰταλίας, ὅπου ὑπηρετοῦσε πρόξενος ὁ πατέρας του. Τέλειωσε τὸ «Λύκειο» στὴ Σύρα καὶ 19 χρονῶν πῆγε στὴ Γερμανία, ὅπου σπούδασε φιλολογία. Ταξίδεψε σὲ Ρουμανία κι Αἴγυπτο καὶ τὸ 1863 ἐγκαταστάθηκε στὴν 'Ελλάδα. Ἡ πνευματικὴ του καλλιέργεια, οἱ προδευτικὲς ἀντιλήψεις του καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸ του φέροισι ἐντυπωσίασαν τὴν τότε μικρὴ 'Αθήνα. Μὲ ὄπλο τὴν δυνατὴ πένα του, δὲ διστάζει νὰ ἐκφράζη θαρρετὰ τὶς γνώμες του πᾶν ὅτ' ὅλα τὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς. *Εἶται, καὶ μὲ τὸν θόρυβο ποῦ προκαλεῖ, γίνεταί ὁ πιὸ πολυδιαβασμένος λογοτέχνης τοῦ καιροῦ του — καὶ γιὰ πολλὰς δεκαετίαι ἀργότερα. (Ἡ πολυακουσμένη «Πάπισσα Ἰωάννα» δὲ σταμάτησε νὰ τυπώνεται καὶ νὰ ξανατυπώνεται ὥς τις μέρες μας, πάντα ἀπὸ ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴν πρώτη ἐμφάνισί της). *Εἰπὶ 23 χρόνια δὲ σταματάει νὰ μελετᾷ καὶ νὰ γράφῃ. Σιγὰ σιγὰ ὅμως οἱ καιροὶ ἀλλάζουν. Ὁ Ροΐδης ξεμακραίνει ὀλοένα περὶ τὸν πρῶτον ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς ἐπικαιρότητας — καὶ τὸ 1904 πεθαίνει μόνος, φτωχὸς καὶ σχεδὸν λησμονημένος.

Μπορούμε να χωρίσωμε τὸ ἔργο του σὲ δύο κατηγορίες: Καθ'αὐτὸ λογοτεχνικὸ («Πάπισσα Ἰωάννα» καὶ πολλὰ διηγήματα) καὶ κριτικὸ (δοκίμια, μελέτες, ἄρθρα κλπ., σὲ θέματα ἱστορικά, καλλιτεχνικά, γλωσσικά κ.ἄ.). Ἀρχικὰ ἔγραψε σὲ ὑπερκαθαρεύουσα. Μὲ τὸν καιρὸ ἔκοψε τὶς ἀρχαϊστικὲς ὑπερβολὰς ἔμεινε ὅμως ὥς τὸ τέλος στὴν περιοχὴ τῆς καθαρολογίας. (Στὴ δημοτικὴ ἔγραψε μόνον μιὰν ἐπιστολὴν, ἀπάντησι στὶς ἐναντίον κατηγορίες γιὰ τὴν «Πάπισσα», ποὺ ἀπόληξαν σὲ ἀφορισμὸ τοῦ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν). Τὸ ὅφος τοῦ χα-
ρακτηριστικὸ: ἔξυπνο χιούμορ, χάρι, κομψότητα καὶ εἰρωνεία τόσο φιλοδο-
λεμένη καὶ θαυμασιὰ διατυπωμένη, ποὺ τὴν εὗρισκαν ἀπολαυστικὴ ἀκόμα καὶ
κεῖνοι ποὺ θίγονταν ἀπ' αὐτὴ. Ὅσο, ἡ μεγάλῃ του προσφορὰ δὲ βρῖσκε-
ται στὸ λογοτεχνικὸ τοῦ ἔργο: Πολὺ πῖο οὐσιαστικὴ ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ στὸ
ξεκαθάρισμα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Παρ' ὅλο ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε συνηθίσει
πιά νὰ γράφῃ σὲ καθαρεύουσα, πολέμησε τὸν ἀρχαϊσμὸ μὲ συνέπεια, μαχητι-
κότητα καὶ γνῶσι. Παρ' ὅλο ποὺ ἔκρινε τὴν τότε δημοτικὴ ἀδιαμόρφωτῃ ἀκό-
μα κι ἀνεπαρκῇ, πίστευε ἀκράδαντα στὴν τελικὴ ἐπικράτησί της. Παράλληλα
οἱ πλατεῖες γνώσεις τοῦ τὸν βοήθησαν νὰ θεμελιώσῃ τὴν πολεμικὴν τοῦ ἐναν-
τίον τοῦ λογιωτισμοῦ σὲ βάσεις στέρεες κι ἐπιστημονικὲς. Φανέρωσε τὴν ἀξία
παλαιότερων δημοτικιστῶν λογοτεχνῶν (Βηλαρά, Χριστόπουλου, Σολωμοῦ,
μοῦ, Βαλαωρίτη) καὶ ταυτόχρονα ξεσκεπάσει τὴν κενότητα τῶν καθαρευουσιάν-
ων ρομαντικῶν («Παλιὰ Ἀθηναϊκὴ Σχολή»). Ἔτσι, αὐτὸς ὁ καθαρευουσιάν-
ων προασπιστὴς τῆς ζωντανῆς ἐθνικῆς γλώσσας μας ἀξία συγκαταλέγεται ἀ-
νάμεσα στοὺς μεγάλους, ποὺ βοήθησαν στὴν ἐξυγίανσιν τῆς λογοτεχνίας μας.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: τοῦ Ἀναγνώστη τοῦ ἔχει παρθεῖ ἀπὸ ἐντυπώ-
σεις τοῦ Ροῦθη ἀπὸ περιπάτους τοῦ στὴν Ἀττική. Φυσικά, κανεῖς
ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἀθηναίους δὲ θ' ἀναγνωρίσῃ τὴν «ὁδὸν Ἀδρια-
νοῦ» τοῦ Ε.Ρ. στὸν σημερινὸ ὁμώνυμο δρόμο: «Ένας λόγος παραπά-
νω γιὰ νὰ τὸν μελετήσωμε προσεχτικὰ, παίρνοντας ἔτσι κάποιαν

ιδέα για τὸ πῶς ἦταν ἡ πρωτεύουσά μας πρὶν ἑκατὸ χρόνια. Πιὸ ἐνδιαφέρουσες κι ἀπὸ τὴν περιγραφή δρόμου καὶ σπιτιῶν εἶναι οἱ σπαρταριστὲς ζωγραφιὲς τῆς τότε ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Γιατὶ μᾶς φανερῶνουν πολιτισμικὲς συνθήκες, ἀντιλήψεις καὶ τρόπο ζωῆς τόσο ριζικὰ διάφορο ἀπὸ τὸν σημερινό.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: χ ἄ ρ θ α λ α = (ἴσως ἀπὸ τὸ «χαλαρός») κάθε τι ξεαρθρωμένο, ἐρειπωμένο, ἄχρηστο ἀπομεινάρι. ἐ π ι ο ὐ σ α = ἡ ἐπόμενη μέρα. Ἐξ ἄλλου, ὁ κοινὰ λεγόμενος φ α ν ὅ ς τ.ο.ὐ Δ ι ο γ έ ν ο υ ς εἶναι μαρμάρينو ἀρχαιοελληνικὸ μνημεῖο, στημένο τὸ 335 π.Χ. ἀπὸ τὸν Λυσικράτη — γι' αὐτὸ κι ἡ σωστὴ ὀνομασία του εἶναι «μνημεῖο Λυσικράτους». Ὁ Λυσικράτης ἦταν «χορηγὸς» παιδικοῦ χοροῦ, ποὺ κείνο τὸ χρόνο εἶχε νικήσει στοὺς ἀντίστοιχους ἀγῶνες. Τὸ δὲ κοινὰ λεγόμενο Θ η σ ε ῖ ο εἶναι ναὸς ἀφιερωμένος στὸν Ἡφαιστο. Χτίστηκε ἀπὸ πεντελικὸ μάρμαρο στὰ 450 π.Χ. καὶ θρίσκεται στὸ δυτικὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Στὴν ὁδὸ Ἀδριανοῦ, ὁ περιπατητὴς συναντᾷ ἐντιμωρεῖ νὰ θάλλη νοῦς ἀνθρώπου: ἀρχαῖα ἐρείπια, ἀπομεινάρια τῆς τουρκοκρατίας, λογιῆς μαγαζιά κι ἐργαστήρια, σπίτια, στάθλους, σκολειά, στρατώνες — κι ὅλων τῶν εἰδῶν τοὺς ἐπαγγελματίες. Καλύτερη ὥρα γιὰ νὰ τὴ γνωρίση κανεὶς εἶναι τὸ δειλινό, τὸ καλοκαίρι, ποὺ δείχνει σὰν μάτι ἐξοχῆς: μὲ τὰ δέντρα τῆς, τὶς θρύψεις, τὰ παιδιὰ καὶ τὰ φτερωτὰ ἢ τετράποδα ζωντανά. Οἱ νοικοκυρὲς ξεκουράζονται στὶς αὐλές ἢ μπροστὰ στὴν πόρτα τοὺς ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας κι ἀπολαμβάνουν γαλήνιες τὴν ἀνάπαυσί τους.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ. Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι πρόκειται ἀπλὰ καὶ μόνο γιὰ περιγραφή — καὶ μάλιστα σὲ τόνο ἀνάλαφρο καὶ χιουμοριστικό. Γι' αὐτό, ἄς μὴν ψάχνουμε γιὰ ἰδέες κι ἐννοιες, μιὰ καὶ δὲν εἶχε τέτοιες προθέσεις ὁ συγγραφέας. Τὸ πολὺ, νὰ σταθοῦμε σὲ μιὰ διαπίστωσί του: Στὸν κόσμον ποὺ περιγράφει (κόσμον μέσης οἰκονομικῆς καταστάσεως) συναντᾷ γαλήνη καὶ ἡρεμία «δυσέυρετον εἰς τε τὰς πτωχικὰς καὶ τὰς ἀριστοκρατικὰς συνοικίας...». Ἔτσι, ἂνε ἐπιμένωμε σώνει καὶ καλὰ ν' ἀνακαλύψωμε κάποια «θέσι», θὰ σημειώσωμε: Ἡρεμὴ καὶ γαλήνια ζωὴ ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου οἱ δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου ἰσορροποῦν τὶς ἀνάγκες του, χωρὶς ἐλλείμματα καὶ χωρὶς περισσεύματα. Καὶ κάτι ἀκόμη, ὅπως τὸ διατυπώνει ὁ συγγραφέας: «Οἱ κόποι ἔχουν τὸ πλεονέκτημα ν' αὐξάνουν τὴν ἡδονὴν τῆς ἀναπαύσεως».

Δ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Στό κείμενο ἔχομε μόνον ἀνώνυμα πρόσωπα, πού κατοικοῦν στήν ἴδια συνοικία καί ἀνήκουν στήν ἴδια πάνω κάτω οἰκονομική καί κοινωνική τάξι. ("Ἄν θέλωμε νά ψιλολογήσωμε, θά δοῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας διακρίνει δυό τάξεις: Τίς «γυναῖκες» πού ξεκουράζονται σά πεζοδρόμια — καί τίς «νοικοκυρές», πού προτιμοῦν νά μένουν στήν αὐλή τους). Κοινό ψυχολογικό τους γνώρισμα ἡ γαλήνια ἡρεμία, χάρις στή σιγουριά γιά «τὸν ἄρτον τῆς ἐπιούσης». "Ἐτσι, ἔχουν τὴ δυνατότητα νά κάθωνται ξέγνοιαστοι, τρώγοντας, φλυαρώντας, καμαρώνοντας τὸν ἥλιο ἢ τὸ φεγγάρι καί ἀνασαίνοντας «ἐν σιωπηλῇ μακαριότητι τὴν ἑσπερινὴν αἶσαν». Σωστή ἡ ψυχογράφησι, σωστὴ κι ἡ αἰτιολόγησί της.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: •ἀπλὴ περιγραφή, σὲ συνεχῆ λόγῳ. Τὸ ὑποκειμενικὸ — κριτικὸ στοιχεῖο τόσο ἰσχνό, πού δύσκολα δικαιολογεῖ τὴν ἔνταξι τοῦ κειμένου στὴν κατηγορία τῶν «ἐντυπώσεων».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θά χωρίσωμε τὸ κείμενο σὲ δυό ἐνότητες. Στὴν α' (ὡς «... περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου».) ἔχομε προσδιορισμὸ θέματος, χώρου καί χρόνου (: εἰσαγωγή). Στὴ β' ἔχομε τὴν ἀνάπτυξι (κυριολεκτικώτερα ἐδῶ: τὴν «ἔκθεσι») τοῦ θέματος στίς λεπτομέρειές του. "Ἄς προσέξωμε ὅτι ὁ συγγραφέας ἀρχίζει ἀπὸ τὰ γενικὰ καί ἄψυχα, προχωρεῖ ἔπειτα σὲ λεπτομέρειες, χωρὶς ὅμως νά τίς ἐξειδικεύῃ — καί τελειώνει μὲ τὴν κορυφαία καί πιὸ χαρακτηριστικὴν εἰκόνα: Τίς νοικοκυρές πού χαίρονται τὴν ξεκούρασί τους.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἡ σωστὴ καθαρεύουσα τοῦ Ροῖδη, ὅταν εἶχε ξεπεράσει τὸ πρῶτο στάδιο τοῦ ὑπερκαθαρευουσιανισμοῦ: Ἀπλὴ, στρωτὴ, λεξικολογικὰ πλούσια — καί σχετικὰ ὁμοίομορφη. «Σχετικά», γιατί δῶ καί κεῖ ἔχουν παραχωθῇ λίγες λέξεις ἢ τύποι τῆς ὁμιλουμένης (χάρβαλα, σκαλοπάτια, ξεκουράζονται, πεθάνη κλπ.), πλάϊ σὲ μιὰ δυὸ κάπως ἀρχαῖζουσες (ἀμαξοπηγεῖα κ.ἄ.).

β) "Ὅσο γιὰ τὸ ὕφος, μᾶς γοητεύει ἐξ ἀρχῆς ὁ ἀνάλαφρος τόνος, τὸ λεπτὸ πνεῦμα πού σπιθίζει σὲ κάθε ἀράδα — καί ἡ χαρακτηριστικὴ κομψότητα στὴ διατύπωσι. Φανερὴ εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ ἀκριβολογία καί ἡ ζηλευτὴ πυκνότητα τοῦ λόγου. ("Ἄς προσέξωμε, π.χ., αὐτὴ τὴ φράσι: «Τὸ σύνολον ἔχει τὴν μεγαλοπρέπειαν παλαιῶν μοναστηρίων». Μὲ πεντέξι λέξεις, στήνει μπροστά μας ὁλόκληρο πῖνακα, ἐμπλουτίζοντάς τον μάλιστα μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἀτμόσφαιρά του καί μὲ κείνο τὸ ἰδιαιτέρο χρῶμα τοῦ περασμένου χρόνου). Κάποια διάχυτη εἰρωνεία ὑπάρχει σ' ὅλο τὸ κείμενο. Τὴν τονίζουν οἱ

καλοβαλμένες ἀντιθέσεις (πάν ὅ,τι θέλει καὶ πρὸ πάντων ὅσα δὲν θέλει..., ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ὅσον ζῇ καὶ ἀφοῦ πεθάνῃ... — κλπ.) κι ἕνας δυὸ ὑπαίνυγμοί, ἔμμεσοι κι ἀόριστοι ἀλλὰ δηκτικοί. (Π.Χ.: «... φαρμακοπωλεῖα, ἱατρούς, φερετροποιούς...». "Ετσι, παραθέτει ἐδῶ, τάχα στὴν τύχη, ἔννοιες λογικὰ ἄσχετες μεταξύ τους — ἀλλὰ πού μὲ τὴν πλάϊ πλάϊ τοποθέτησί τους πετυχαίνει νὰ τὶς συσχετίσῃ μὲ φανερά πειραχτικὴ διάθεσι). Ἀληθινὰ ζωντανές οἱ διαδοχικὲς εἰκόνες: ὁ κῆπος πίσω ἀπὸ τὸν αἰωνόβιο τοῖχο, οἱ αὐλές πού κάθεμιὰ τους ἀντιπροσωπεύει ὁλόκληρο κόσμος, οἱ νοικοκυρὲς καθὼς στρογγυλοκάθονται μπροστὰ στὶς πόρτες τους κλπ. (Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνωμε ὅτι, αὐτὴ ἡ παραστατικότης τοῦ λόγου, ὀφείλεται λιγώτερο σὲ συσσωρευσι ἐπιθέτων — καὶ περισσότερο στὴ σωστὴ ἐκλογή τῶν ρημάτων ἢ τῶν οὐσιαστικῶν: δένδρα, ἄμπελος, θρύσις, ὄνος, αἶγες — ξεκουράζονται, δροσίζονται, τρώγουν, φλυαροῦν — τὸ μαγειρεῖον, τὸ ζύμωμα, τὸ ράσιμον, τὸ πλύσιμον κλπ.). Ἡ παράλληλη χρῆσι τοῦ ἁσύνδετου σ' ὅλες τὶς πιὸ πάνω φράσεις τονώνει τὴν ἀρχικὴ διαπίστωσι τοῦ συγγραφέα: στὴν ὁδὸ Ἀδριανοῦ ἔχει συσσωρευτῇ «πάν ὅ,τι θέλει καὶ πρὸ πάντων ὅ,τι δὲν θέλει». Ἐξ ἄλλου, στὴ γραφικότης τῆς περιγραφῆς συντελοῦν οἱ παραστατικὲς μεταφορές (πρωταγωνιστεῖ μεγάλη μορὴ, ὁ χρόνος κατῴρθωσεν ἅμαυρῶσιν χωρὶς νὰ χαράξῃ, ὄμιλοι παιδίων κοσμοῦσι κλπ.).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Περιγραφὴ παλίου ἀθηναϊκοῦ δρόμου, διατυπωμένη μὲ πνεῦμα καὶ χάρι. Κυριολεξία στὴν ἔκφρασι, παραστατικότης τῶν εἰκόνων, σωστὴ χρῆσι τῶν καλλογοικῶν στοιχείων καὶ λεπτὴ εἰρωνεία ζωντανεύουν πραγματικὰ μπροστὰ μας ἕνα κόσμος πού ἔσθισεν.

Γ. Δροσίνη — Τὸ χωριό μας

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Γ. Δροσίνην βλ. στὴ σελ. Ἀναλυτικώτερα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του, κριτικὰ σχόλια, συσχετίσι μὲ τὶς λογοτεχνικὲς κλπ. συνθηκὲς τῆς ἐποχῆς του κ.ἄ. βλέπε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ, τοῦ Παύλου Νικόδημου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα μὲ θέμα τὸ χωριὸ τοῦ ποιητῆ καὶ τὶς εἰκόνες, πού ἡ θύμησί του ζωντανεύει στὴ μνήμη του.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Τ' ἄσπρα σπιτάκια τοῦ χωριοῦ ἀπλώνονται σκόρπια στήν πλαγιά, ἀντίκρου στή θάλασσα, ἡλιοφωτα, ὅλο· κάθαρα καί κρυμμένα στό πράσινο. Πρωτοβλέποντάς τα ἀπό τή ράχι τοῦ βουνοῦ, θαρρεῖς πῶς εἶναι κοπάδι ἄσπρα ἀρνάκια, πού βόσκουν σέ καταπράσινο λιθάδι.

Β' ΝΟΗΜΑ κλπ. Ἡ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ μας ἀποτελεῖ πάντα ἀνάμνησι πανέμορφη κι ἀκριβή. Καί κατέχει πάντα πρώτη θέσι στήν καρδιά μας. Ἐξ ἄλλου, ξέρομε ὅτι γενικά ὁ Γ.Δ. ἀγάπησε καί τραγούδησε τήν ἑλληνικήν ὑπαιθρο. Αὐτή ἡ ἀγάπη του γιά τή φύσι τῆς πατρίδας μας καί τήν εἰδυλλιακή ὁμορφιά τῶν χωριῶν της, δυνάμωμένη ἐδῶ μέ τόν ἰδιαίτερο δεσμό πρὸς τή γενέτειρα, στάθηκε κίνητρο καί γιά σημερινό ποίημά του.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: λυρικό ποίημα, πού μέ κριτήριο τὸ περιεχόμενό του ἐντάσσεται στή «φυσιολατρικὴ ποίησι». Ἐξ ἄλλου, ἡ στιχουργικὴ μορφή του τὸ κατατάσσει στὰ «ποιήματα σταθερᾶς μορφῆς» καί εἰδικὰ στὰ «σονέττα».

«Σταθερᾶς μορφῆς» λέμε τὰ εἶδη ἐκεῖνα τῶν ποιημάτων, πού ἡ μορφή τους ὑπακούει σὲ σταθεροὺς κανόνες, σ' ὅτι ἀφορᾷ στήν ὁμοιοκαταληξία, τὸ εἶδος καί ἀριθμὸ τῶν στίχων καί τῶν στροφῶν, τὸ μέτρο κλπ. Τέτοια ποιήματα, ὅπου ὁ ποιητὴς ὑποχρεώνεται νὰ ἐκφραστῇ σὲ ὠρισμένες στροφές, μέ ὠρισμένο ἀριθμὸ στίχων καθεμιά καί ὠρισμένους τρόπους ὁμοιοκαταληξίας, εἶναι κυρίως τὰ ἀκόλουθα: Τὸ δίστιχο, τὸ ἐπίγραμμα, ἡ ὠδή, τὸ σονέττο — καί μερικὰ ἀκόμα, πολὺ πιὸ σπάνια στή νεοελληνικὴ ποίησι.

Στὴν τυπικὴ μορφή του, τὸ σονέττο (ἢ «δεκατετράστιχο») ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσερις στροφές: δυὸ πρῶτες 4στιχες κι ἄλλες δυὸ 3στιχες. Ἡ πρώτη στροφή πρέπει νὰ ἔχη δυὸ ὁμοιοκαταληξίες, κατὰ τὸν τρόπο τῆς πλεχτῆς (αβαβ) ἢ τῆς σταυρωτῆς (αββα), ὅχι τῆς ζευγαρωτῆς (ααββ). Τὶς ἴδιες ὁμοιοκαταληξίες πρέπει νὰ ἔχη ἡ δευτέρη στροφή. Στὶς ἐπόμενες (3στιχες) στροφές, οἱ ὁμοιοκαταληξίες πρέπει νὰ εἶναι δυὸ ἢ τρεῖς — καί πάντα διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς ὁμοιοκαταληξίες τῶν δυὸ πρώτων στροφῶν. (Ἔτσι, ἀπὸ ἀποψι ὁμοιοκαταληξίας, ἔχομε θεωρητικὰ κάπου 60 ἢ 70 μορφές σονέττου). ἀΠράλληλα, ἡ ὁμοιοκαταληξία πρέπει νὰ εἶναι ὅσο γίνεται πιὸ πλούσια (δηλ., μέ λέξεις πού νὰ διαφέρουν ἐτυμολογικά, γραμματικὰ κι ἐννοιολογικά). Π.χ., ὅχι οὐσιαστικὸ μέ οὐσιαστικὸ στὸν

ἴδιον ἀριθμό, καὶ πτῶσι, ὄχι ρῆμα στὸ ἴδιο πρόσωπα καὶ ἀριθμό, ὄχι σύνθετα μὲ ὁμοιες συνθετικά κλπ.). Τὸ μέτρο πρέπει κατὰ κανόνα νὰ εἶναι ἰαμβικὸ καὶ οἱ στίχοι 11σύλλαβοι (σπανιώτερα 9σύλλαβοι ἢ 13σύλλαβοι κλπ.). Τέλος, τὸ καλὸ σονέττο πρέπει νὰ εἶναι γνήσια λυρικό, χωρὶς νὰ ἐξαντλήται σὲ καθαρὰ ἀντικειμενική (ἀπρόσωπη) περιγραφὴν ἢ ἀφήγησι. Ἐπειτ' ἀπ' ὅλ' αὐτὰ καὶ μὲ τόσο αὐστηρὲς προϋποθέσεις, εἶναι εὐκολονόητο ὅτι τὸ καλὸ σονέττο χρειάζεται, ὄχι μόνο τέχνη, ἀλλὰ καὶ τέλεια τεχνική. Τὰ καλύτερα σονέττα στὴ νεοελληνικὴ ποίησι εἶναι τοῦ Μαβίλη καὶ τοῦ Γρυπάρη. Καλὰ σονέττα ἔχουν γράψει κι ὁ Παλαμᾶς κ.ἄ.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τὸ ποίημα ἔχει τὴν τυπικὴ μορφή τοῦ σονέττου: Δυὸ πρῶτες 4στιχες στροφές κι ἄλλες δυὸ 3στιχες. Τὸ μέτρο ἰαμβικό. Στὶς 4στιχες στροφές, ὅλοι οἱ στίχοι εἶναι 9σύλλαβοι, παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί. Στὶς 3στιχες, ὁ πρῶτος στίχος εἶναι 8σύλλαβος (καὶ ὀξύτονος — ἀκατάληκτος) καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ 9σύλλαβοι (παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί). Ἡ ὁμοιοκαταληξία ἐπίσης ἀκολουθεῖ τοὺς εἰδικοὺς κανόνες τοῦ σονέττου: Στὶς 4στιχες στροφές ὁμοιοκαταληκτοὺν οἱ α', γ', ε' καὶ ζ' στίχοι — καὶ οἱ θ', δ', στ' καὶ ζ' στίχοι. Στὶς 3στιχες στροφές, ὁ α' στ. τῆς 3ης στροφῆς ὁμοιοκαταληκτεῖ μὲ τὸν α' τῆς 4ης καί, σὲ κάθε στροφή, ὁ θ' στ. μὲ τὸν γ'. Δηλαδή, ἔχομε ὁμοιοκαταληξία τοῦ τύπου: (αθαθ)αθαθ)γδδ)γγε. Διασκελισμὸ συναντοῦν στοὺς πρῶτους στίχους τῆς 1ης στροφῆς, ἐπίσης ἀπὸ τὴ 2η στὴν 3η καὶ ἀπὸ τὴν 3η στὴν 4η στροφή (στοιχεῖο, ποὺ ἀποτελεῖ στιχουργικὸ μειονέκτημα). Συνιζήσεις ἔχομε: του ἔ-να, σκόρπια ἀσυντρόφευτα, θάλασσα ἀντικρύ, μικρὰ ἀσβεστόχριστα κλπ.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Κανονικά, τὸ ποίημα δὲν πρέπει νὰ κομματιασθῇ σ' ἐνότητες κλπ., γιατί ἀποτελεῖ σύνολο ἀπόλυτα ἐνιαῖο. Τὸ πολὺ, νὰ παρατηρήσωμε ὅτι οἱ 2 πρῶτες στροφές ἔχουν περιεχόμενο καθαρὸ περιγραφικὸ (μὲ τὴ συναισθηματικὴ ὁμως συμμετοχὴ τοῦ ποιητῆ ὑποδηλωμένη ἀπὸ τὰ κοσμητικὰ ἐπίθετα) — ἐνῶ στὴν 3η καὶ 4η στροφή ἡ ὀπτικὴ γωνία μετατίθεται στοῦ «βουνοῦ τὴ ράχη πέρα».

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἐξαιρετικὰ ἀπλὴ δημοτικὴ, μὲ σχετικὰ πολλὰ, ὁμως γνώριμα κι εὐκολονόητα σύνθετα (ἀσυντρόφευτα, ἡλιόφωτα, μονοκόμματα, ἀσβεστόχριστα, κάταστρα, χλωροπράσινο). Κάποιαν ἀντίθεσι πρὸς τὴν πλότητα τοῦ δημοτικοῦ λόγου δημιουργεῖ ἡ σύνταξι, σωρεύοντας 9 στίχους σὲ μιὰ καὶ μόνη περίοδο (2η, 3η καὶ 4η στροφή).

6) Τὸ ὕφος εἶναι καὶ δῶ τὸ γνωστὸ μας ἤδη ἀπέριττο καὶ χαμηλόφωνο ὕφος τοῦ Δροσίνη. Οἱ ἀπανωτοὶ προσδιορισμοὶ (π.χ., πέντε στῆ σειρὰ στοὺς ζ' καὶ η' στίχους) προσθέτουν ἴσως στὴ λεπτομερειακὴ διαγραφὴ τῶν εἰκόνων — ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅμως μεριὰ μειώνουν τὸ προσωπικὸ λυρικὸ στοιχεῖο καὶ περιορίζουν τὸ κείμενο σὲ σχεδὸν καθαρὴ περιγραφή. Ἀναμφισβήτητα καθαρὰ καὶ παραστατικὰ οἱ εἰκόνες, χωρὶς ὥστόσο νὰ διακρίνονται γιὰ τὴν πρωτοτυπία τους. Ἰδιαίτερα ἀπουσία πρωτοτυπίας σημειώνομε στὴν κυρία παρομοίωση τοῦ ποιήματος (τῶν σπιτιῶν μὲ κατάσπρα ἀρνάκια). Σημαντικὰ πιὸ πετυχημένη ἢ πρώτη παρομοίωση: σὰ μονοκόμματα λιθάρια. Καλὰς οἱ μιὰ δυὸ μεταφορὰς (σπιτάκια ἀσυντρόφευτα, χαριτωμένα κλπ.). Ἡ ἐπανάληψις (τ' ἄσπρα σπιτάκια, τ' ἄσπρα σπιτάκια) βοηθεῖ νὰ συγκεντρωθῇ τὸ ἐνδιαφέρον στὸ κεντρικὸ σημεῖο τοῦ πίνακα. Ὅσο γιὰ τὰ διαδοχικὰ ἀσύνηθιστα (ἕνα, σκόρπια, ἀσυντρόφευτα... κρυμμένα, ἡλιόφωτα, χαριτωμένα, μικρά, ἀσθεστόχριστα, καθάρια... κλπ.), ὑποβάλλουν ἐντύπωσι συσσωρεύσεως ἢ ἀσταμάτητης συνέχεις, πού δὲν ἐναρμονίζεται ἀπόλυτα μὲ τὸ νόημα τῶν λέξεων (σκόρπια — ἀνάρια).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: λιτὸ ποιηματάκι, χωρὶς ἐπιτήδευσι καὶ μεγαλοστομίες. Ἔτσι, μᾶς συγκινεῖ, ὅχι τόσο μὲ τὴν τέχνη ἢ τὴ δύναμι τῆς ἐκφράσεως, ὅσο μὲ τὴν εἰλικρινῇ καὶ θερμῇ εἰλικρινείᾳ του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Συγκρίνατε μὲ τὸ προηγούμενο ποίημα τοῦ ἴδιου λογοτέχνου («Νύχτα Χριστουγεννιάτικη») καὶ σημειώστε ὁμοιότητες ἢ διαφορὰς ἀπὸ ἄποψι ποιητικοῦ ὕφους καὶ εἰκόνων.

Κ. Παλαμᾶ — Τὸ χωριό

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Κ. Παλαμᾶ βλ. στὸ Α' τεῦχος, σελ. 64. Λεπτομερέστερες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του, κριτικὰ σχόλια, ἐκτίμησι τοῦ ρόλου του στὶς συνθήκες τῆς ἐποχῆς κλπ., βλέπε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα πού περιγράφει ἕνα γραφικὸ παραθαλάσσιο χωριουδάκι, μὲ εἰκόνες ἀπὸ τὴ φύσιν καὶ ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: ἡ χ ο λ ό γ α ε= ἀντηχοῦσε, ἀνάδινε ἤχους. ἄ γ ν α ν τ ε ύ ω= βλέπω κάτι ἀπὸ μακριὰ καὶ ψηλά, ἐπισκοπῶ.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Τ' ἄσπρα σπιτάκια τοῦ χωριοῦ ἀπλώνονται στὴν ἀκρογιαλιά, σὰ νὰ τὰ ἔχη θγάλει τὸ κῦμα. Παρὰ τὴν ἡλιόλουστη μέρα, δὲ φαίνονται οἱ κάτοικοί του. Ἔχουν πάει ὅλοι στὸν τρύγο. Δὲν ὑπάρχει (στὸ χωριὸ) ποτάμι, οὔτε μεγάλα δέντρα. Μόνο μικρὲς μυρτιές, ροδιές, λυφαριές κλπ. Ἀπὸ τὸ ἀντικρυνὸ βουνό, τὰ σπιτάκια φαίνονται σὰ ροῦχα ἀπλωμένα νὰ στεγνώσουν. Ὁλόκληρο τὸ χωριὸ μοιάζει μωρούλι, ποὺ ἔχει ἀποκοιμηθῇ ἀνάλαφρα στὴν ἀκρογιαλιά. Κι ἡ θάλασσα (μοιάζει νὰ) σιγολέη στὴ γαλήνη τοῦ τοπίου γλυκὸ νανούρισμα γιὰ τὸ χαρωπὸ της βρέφος, τὸ χωριό.

Γ' ΝΟΗΜΑ: τὸ ἴδιο ποὺ διατυπώσαμε περιληπτικὰ στὴ προηγούμενη παράγραφο (μιὰ καὶ στὸ ποίημα δὲν ἐκφράζονται γενικώτερες ιδέες ἢ στοχασμοὶ κλπ., ἀλλὰ δίνονται μόνον εἰκόνες). Ἀκόμα πιὸ συμπυκνωμένα, μποροῦμε νὰ ποῦμε: Στὴ γαλήνια ἡρεμία τῆς ἀκροθαλασσιᾶς, τὸ ἄδριο ἀπὸ κατοίκους χωριουδάκι μοιάζει ἀποκοιμισμένο μωρό. Γιὰ τὰ συναισθηματικὰ κίνητρα τοῦ ποιητῆ, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὁ Κ.Π. δὲν ἦταν φίλος τῶν ταξιδιῶν καὶ τῶν περιηγήσεων. Ἔτσι, πρέπει μᾶλλον νὰ ὑποθέσωμε ὅτι θὰ πρόκειται γιὰ παιδικὴ ἀνάμνησι ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο περίγυρο τῆς πατρίδας του, τοῦ Μεσολογγιοῦ. Στὴν περίπτωσι αὕτη, κίνητρο γιὰ τὸ ποίημα θὰ πρέπει νὰ εἶναι κάποια γενικώτερη νοσταλγία γιὰ τὴν πατρίδα γῆ, ποὺ τὴν ἐνίωθε τόσο μακριὰ του σὰ μακρὰ χρόνια τῆς διαμονῆς του στὴν Ἀθήνα: στὸ «κελλί» του, ὅπως ὠνόμαζε τὸ σπίτι του τῆς ὁδ. Ἀσκληπιοῦ.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα μὲ ἀρκετὰ στοιχεῖα περιγραφῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ πλούσιο λυρισμό. Ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του ἐντάσσεται στὴ «φυσιολατρικὴ ποίησι» καί, πιὸ εἰδικά, στὴ λεγόμενη «ποίηση τοῦ χωριοῦ».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Ἔξι δοτιχες στροφές, σὲ μέτρο ἰαμβικό. Σὲ κάθε στροφή, οἱ α' καὶ γ' στίχοι εἶναι δσύλλαβοι καὶ προπαροξύτονι — ἀκατάληκτοι, οἱ ε' καὶ ζ' πάλι δσύλλαβοι, ἀλλὰ ὀθύτονι (καὶ ἀκατάληκτοι). Οἱ θ', δ' καὶ στ' στίχοι εἶναι 7σύλλαβοι (καὶ παροξύτονι καταληκτικοί). Καὶ ὁ η' (τελευταῖος) κάθε στροφῆς εἶναι 5σύλλαβος (καὶ παροξύτονος καταληκτικός). Αὕτη ἡ ποικιλία κι ἐναλλαγὴ στὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν κατὰ στὴν τελευταία τονιζό-

μενη συλλαβή χαρίζει στο ποίημα ξεχωριστό ρυθμό και χάρι. 'Ομοιοκαταληξία μεικτή: Στο πρώτο μισό κάθε στροφής, ομοιοκαταληκτούν μόνον ο θ' με τὸν δ' στίχο. Στο δεύτερο μισό, ἡ ομοιοκαταληξία εἶναι σταυρωτή (ὁ ε' στ. με τὸν ζ' καὶ ὁ στ' με τὸν η'). Διασκελισμός σ' ἀρκετοὺς στίχους, στροφές τέλειες. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν χασμωδιῶν ἔχουν ἐπιστρατευτὴ ὅλα τὰ μέσα: κυρίως συνίζησι (σάρωνε ἀπαλά, ἡμέρα ἡλιοκαμμένη, τραγοῦδι οὔτε κλπ.), ἀλλὰ κι ἐκθλίψεις (στ' ἀκρογιάλι, γεματ' ἀσπράδα κ.ἄ.), ἀφαιρέσεις (τά 'χαν, θά 'έλεπες κλπ.), κρᾶσι (πῶτυχε) καὶ συναίρεσι.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: "Ὅπως εἶναι φανερό, ἔχομε κυρίως μιὰ σειρὰ εἰκόνες, με τὸ χρῶμα ποὺ δίνει σὲ καθεμίᾳ τους ἡ συναισθηματικὴ διάθεσι τοῦ ποιητῆ. "Ἔτσι, κι ἂν θέβαια ὑποχρεωθούμε νὰ ξεχωρίσωμε καὶ δῶ «ἐνότητες», θά ποῦμε: Πρώτη ἐνότητα οἱ 1η, 2η καὶ 3η στροφή: γενικὴ ἄποψι τοῦ παραθαλάσσιου χωριοῦ. Δεύτερη ἐνότητα ἡ 4η στροφή: ἄλλη ἄποψι τοῦ χωριοῦ, «ἀπ' τὸ βουνό». Τρίτη ἐνότητα οἱ ὑπόλοιπες στροφές: παρομοίωσι τοῦ χωριοῦ με θρέφος ποὺ ἡσυχοκοιμᾶται καὶ τῆς θάλασσας με μητέρα (ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ τώρα σὲ α' πρόσωπο ὁ ποιητής) ποὺ τὸ νανουρίζει στοργικά. (Περιττὸ νὰ ὑπογραμμισθῇ πόσο αὐθαίρετα καὶ σχολαστικὰ εἶν' ὅλ' αὐτά).

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) 'Ωραία καὶ μουσικὴ δημοτικὴ. Οἱ λέξεις ἀπλές καὶ οἰκεῖες, χωρὶς ἐξεζητημένα σύνθετα.

β) Με τὴν πρώτη ἀνάγνωσι, γίνεται αἰσθητὴ ἡ τρυφερότητα, ἡ εὐγενικὰ στοργή, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ὕφος. Τὸ πλούσιο λεξιλόγιο ἐξυπηρετεῖ τὴ σαφήνεια — μὰ καὶ τὴν ἡχητικὴ ἄρμονία τοῦ λόγου. ("Ἄν ἐπιμένωμε νὰ φιλολογήσωμε με κατάχρησι σχολαστικότητας, θά παρατηρούσαμε μόνον ὅτι τὸ «σάρωνε» δύσκολα συνταιριάζεται με τὸ «ἀπαλά», μιὰ καὶ ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς τὶς λέξεις συνδέεται συνήθως με κάποιαν ὀρμητικότητα ἢ γιὰ ἀγριάδα. Κι ἀκόμα, ἐκεῖνο τὸ «ἡλιοκαμμένη» τῆς 2ης στροφῆς δείχνει κάπως ὑπερβολικὰ ἔντονο, μέσα στο γενικώτερο κλίμα ἀπαλότητας καὶ γλυκειᾶς γαλήνης. "Ἰσως τὸ «ἡλιοκαμμένη» νὰ πήγαινε πιὸ ταιριαστά). "Ἄς προσέξωμε τώρα τὸν τρόπο, με τὸν ὁποῖο ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ τὰ ἐπίθετα. Στὴν πρώτη στροφή, 7 ἀπανωτὰ ἐπίθετα κι ἀπ' αὐτὰ τὰ 6 γιὰ τὰ σπιτάκια τοῦ χωριοῦ: μικρούλια, κατακαίνουργα, γυρμένα, φτωχά, χαμηλά, γεματ' ἀσπράδα. "Ἔτσι, ἡ βασικὴ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ συμπληρώνεται ἐξ ἀρχῆς με ὅλα τὰ γνωρίσματά του. 'Απὸ κεῖ καὶ πέρα, οἱ προσδιορισμοὶ ἀπουσιάζουν: "Ἐνα μόνο στὴ 2η στροφή, καλένας στὴν 3η, δυὸ στὴν 4η, ἓνα στὴν τελευταία. Μόνο στὴν 5η στρο-

φή (πού ύξαναφέρνει στὴ μνήμη μας τὴ γενικὴ εἰκόνα τῆς 1ης) ξανασυναντοῦμε ἀφθονία ἐπιθέτων. Μὰ καὶ δῶ, τὰ 4 ἀπὸ τὰ 5 εἶναι πάλι τὰ ἴδια τῆς 1ης: μικρούλι, κατακαίνουργο, γυρμένο, γυρτό. Μ' αὐτὴ τὴν «οἰκονομία» στὴ χρῆσι καὶ κατανομῇ τῶν χαρακτηρισμῶν, ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ὅλα τὰ συστατικὰ γιὰ νὰ πλάσωμε τέλεια στὴ φαντασία μας τὴν εἰκόνα τοῦ χωριοῦ — κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα διατηρεῖ τὸν λόγο του λιτὸ καὶ ἀφόρτωτο. "Ετσι, προβάλλουν μιὰ μιὰ οἱ εἰκόνες, παρουσιάζοντάς μας κάθε φορὰ τὸ χωριὸ μὲ ἄλλην ὅσι ἢ μὲ διαφορετικὸ συναίσθημα — καὶ κάθε φορὰ διατηρώντας ὅλη τὴ διαύγεια τοῦ ἀστόλιστου οὐσιαστικοῦ.

Ἀπὸ τὰ καθαυτὰ σχήματα, θὰ πρωτοσημειώσωμε τὴν ἐ π α ν ἄ λ η ψ ι τοῦ α' καὶ β' στίχου τῆς 1ης στροφῆς στὴν 5η. Προορισμὸς τῆς εἶναι νὰ τονίσῃ τὸ κύριο γνῶρισμα σπιτιῶν καὶ χωριοῦ: μικρούλια, κατακαίνουργα, ριγμένα στ' ἄκρογιάλι. Οἱ λιγοστὲς μ ε τ α φ ο ρ ἔ ς συντείνουν στὴν παραστατικότητά τῆς ἐκφράσεως: σπιτάκια κρυμμένα, ἢ μυρτούλα ξεμύτιζε — ἢ συμπληρώνουν τὸν τόνο γαλήνης: τὰ σάρωνε ἀπαλὰ ἢ θαλασσινὴ φρεσκάδα, τὰ χρύσωνε ἢ μέρα, δὲν τρέχουν στὸν ἀέρα τραγούδια ἢ πουλιὰ κλπ. Ἀνάλογος ὁ ρόλος καὶ τῶν δυὸ τριῶν π α ρ ο μ ο ι ῶ σ ε ω ν: σὰ νὰ τὰ σάρωνε, σὰ ροῦχα. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ σημειώσωμε τὶς π ρ ο σ ω π ο π ο ι ῆ σ ε ι ς τῆς 5ης καὶ τῆς 6ης στροφῆς. Χάρις σ' αὐτές, ὅλα πιὰ ἐμψυχώνονται καὶ παίρνουν δική τους, αὐθυπόστατη ζωὴ: Τὸ χωριόδᾳκι γίνεται ὁλόξανθο θρέφος, ὁ ὕπνος ἔρχεται νὰ τὸ ἀποκοιμίσῃ, στὴ «θασίλισσα τῆς ἐρημιᾶς γαλήνῃ» ἢ θάλασσα σιγονανουρίζει τὸ θρέφος τῆς — προκαλώντας καὶ τὴ θαυμαστικὴ ἐ π ι φ ῶ ν η σ ι τοῦ ποιητῆ. Νοηματικὰ καὶ συναισθηματικὰ πλούσια ἡ π ε ρ ῖ φ ρ α σ ι τῆς 3ης στροφῆς: δὲν ὑπῆρχαν ψηλόκορμα δέντρα πού νὰ ρίχνουν «τὴν περηφάνειά τοῦ ἴσκιου τους». Τέλος, τὰ κάθε τόσο ὕ π ε ρ β α τ ἄ ὀ (ἄρκετὰ συνηθισμένα στὸν παλαμικὸ λόγο) συντείνουν στὸν ρυθμὸ καὶ στὸ εὐχάριστο ἄκουσμα τοῦ ποιήματος.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Περιγραφικὸ — λυρικὸ ποίημα, πού ὕμνει τὴν ἡρεμὴ καὶ λιτὴ ὁμορφιὰ τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου. Νοήματα καὶ εἰκόνες, γλωσσικὴ ἐπένδυσι, ρυθμὸς καὶ μουσικότητα τοῦ λόγου, καλλολογικὰ στοιχεῖα — ὅλα ἁρμονισμένα μὲ τὸ βασικὸ χρῶμα τῆς ἐμπνεύσεως: τὴ γραφικότητα τοῦ τόπου καὶ τὴ «θασίλισσα» γαλήνη. "Ετσι, διαβάζοντας τὸ ποίημα, νιώθεις νὰ ζωντανεύῃ στὴ φαντασία σου ἡ ὁμορφιὰ τοῦ τοπίου — —παράλληλα μὲ τὴν εὐχαρίστησι ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ παλαμικοῦ λόγου.

5. ΑΣΚΗΣΙ: "Εχομε δυὸ ποιήματα, τὸ προηγούμενο τοῦ Δροσίνῃ

καί σημερινό τοῦ Παλαμᾶ, πάνω στοῖς ἴδιο βασικὸ θέμα καί μὲ σχεδὸν ὅμοια συναισθηματικὴ διάθεσι. Ποιὲς οἱ ὁμοιότητες ἢ διαφορὲς α) στὶς εἰκόνες καί τὴν πληρότητά τους, β) στὸν πλοῦτο τῆς ἐκφράσεως;

Ἕ. Ἀγγ. Τανάγρα — Οἱ σπογγαλιεῖς τοῦ Αἰγαίου

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Ὁ Ἄγγελος Τανάγρας (λογοτεχνικὸ ψευδώνυμο τοῦ Ἀγγέλου Εὐεγγελίδη) γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1887. Σπούδασε γιατρός, ὑπηρέτησε χρόνια στὸ Πολεμικὸ Ναυτικὸ καί ἀποστρατεύθηκε στὰ 1923 μὲ βαθμὸ ὑποναύαρχου. Ἀργότερα ἐπιδόθηκε στὴ ψυχοφυσιολογικὴ μελέτη κι ἔρευνα. Ἰδρυσε τὴν «Ἑταιρεία Ψυχικῶν Ἑρευνῶν» (1925) καί τὸ περιοδικὸ «Ψυχικαὶ Ἑρευναι» καί διετέλεσε πολλὰς φορές πρόεδρος σὲ διεθνή συνέδρια ψυχοφυσιολογίας. Παράλληλα ἀσχολήθηκε μὲ τὴ δημοσιογραφία καί τὴ λογοτεχνία. Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1964.

Ἐγράψε σὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα, πού τὴν χαρακτήριζε ἀνομοιομορφία τυπικοῦ καί σχετικὴ ἑλλειψὶς τόνου καί ζωντάνιας. Πολλὰς φορές, εἶναι φανερὴ στὰ κείμενά του ἡ προσπάθειά του νὰ μεταφέρῃ τὶς ἐκφράσεις ἢ τὴ φυσικὴ ροὴ τῆς ὁμιλουμένης στὰ καλὸ ἔπαιον καί τοὺς τύπους τῆς λόγια γλώσσας. Ἔτσι, στὴ νεώτερη λογοτεχνία μας ἀντιπροσωπεύει (μαζί μὲ μερικοὺς ἄλλους) τὸν καθυστερημένον καθαρευουσιανισμό πού ἀγωνίζεται ὅπως ὅπως νὰ ἐπιδιώσῃ. Ὡστόσο, στοὺς διαλόγους του συχνὰ κατέφυγε σὲ γλῶσσα πιὸ ἀπλὴ καί πιὸ φυσικὴ. Ἡ ἔμπνευσί του ἀντλεῖ ἀπὸ ποικίλες περιοχές: πατριωτικὸ καί θρησκευτικὸ συναίσθημα — ἀλλὰ κι ἔρωτας καί λαογραφία καί ἐντυπώσεις κλπ. Ἐκεῖ ἀπὸ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα γύρω ἀπὸ τὶς Ψυχικὰς Ἑρευνες, ἔγραψε μυστιστηρικὰ, διηγήματα καί ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Οἱ περιγραφὲς τοῦ προσεγμένους, ἡ ἀφήγησις συνήθως λιτὴ — χωρὶς ὥστόσο ν' ἀποκομίζῃ πάντοτε ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐντύπωσιν ψυχικῆς συμμετοχῆς τοῦ συγγραφέα σ' ὅσα ἱστορεῖ ἢ περιγράφει.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγάλη ὁμώνυμη νουθέλα (πού μεταφράστηκε καί στὰ γαλλικά). Θέμα τοῦ ἀποσπάσματος: Οἱ προετοιμασίαι κλπ. τῶν σφουγγαράδων, πρὶν ξεκινήσουν γιὰ τὸ μακρυνὸ κι ἐπικίνδυνον ταξίδι τους, μὲ παράλληλα προσπάθεια ν' ἀποδοθῇ ἡ ψυχολογία τους. Ἐνδιαφέρον ἀπὸ λαογραφικὴν κυρίως ἀποψιν τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνώσματος. Σχετικὰ, σημειώνομε: Τὴν ἐποχὴ πού γράφτηκε τὸ κείμενον (γύρω στὰ 1910), μὰ κι ἀργότερα, ἡ σπογγαλιεῖα ἀντιπροσώπευε βασικὴ πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ πολλῶν νησιῶν μας. Ἀργότερα, παρουσιάστηκαν οἱ τεχνητοὶ (πλαστικοὶ) σπόγγοι, πού ἦταν ἀσύγκριτα πιὸ φτηνὴ κι ἔτσι κατὰφεραν νὰ ἐκτοπίσουν τ' ἀληθινὰ σφουγγάρια: αὐτὰ τὰ παράξενα ζωικὰ εἶδη πού τόσο μοιάζουν μὲ φυτὸ — καί πού χρειάζεται νὰ τὰ ἐξεκολλήσῃ ἕνα ἕνα ὁ σφουγγαράς ἀπὸ τὸν βυθὸ, σὲ βάθος 20, 30

κάποτε καὶ περισσότερων μέτρων. Ἀκόμα σήμερᾶ, παρὰ τὶς τόσες τεχνικὲς τελειοποιήσεις στὰ σκάφανδρα κλπ., ἡ δουλειὰ τοῦ σφουγγαῖ ἔιναι πάντα ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπικίνδυνες. "Ἐτσι, χρόνο μὲ χρόνο λιγοστεύουν οἱ νησιῶτες μας, ποὺ παραμένουν ἀκόμα πιστοὶ σ' αὐτὴ τὴν ἀχάριστη δουλειά. "Ὁμως καὶ τώρα, οἱ μέρες τῆς ἀναχωρήσεως τους, κάθε ἄνοιξι (καὶ τοῦ γυρισμοῦ τους, μερικοὺς μῆνες ἀργότερα) ἀποτελοῦν τὸ πιὸ σπουδαῖο γεγονὸς γιὰ τὸ νησί καὶ τοὺς κατοίκους του: Γλέντια, πανηγυρισμοί, ἐπίσημες τελετὲς μὲ κρατικoὺς ἐκπροσώπους — ὅλα ὅσα μποροῦν ν' ἀπαλύνουν κάπως τὴν πίκρα αὐτονῶν ποὺ φεύγουν καὶ τὴν ἀγωνία τῶν ἄλλων, ποὺ γιὰ μῆνες θὰ περιμένουν τὸν γυρισμό τους. "Ὅλ' αὐτά, φυσικά, ὅχι πιὰ στὴν τωρινὴ κοσμοπολίτικη "Υδρα (ὅπως στὸ ἀνάγνωσμα), ἀλλὰ ὅτᾶ μικρὰ νησιά τῶν Δωδεκανήσων καὶ ἰδιαίτερα στὴν Κάλυμνο.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: λ υ κ ό φ ω ς= τὸ μισόφωτο μετὰ τὸ ἡλιοβασιλεμα, σούρουπο. κ α τ α λ α γ ι ά ζ ω= ἡσυχάζω, ἡρεμῶ — καταπραϋνομαι. θ ρ υ α σ μ ό ς= καθαυτὸ σημασία= τέρψι, ἡδονή. Ἐδῶ, μὲ τὴν ἔννοια συγκεχυμένου θόρυβου, βουητοῦ ἀπὸ πολυθόρυθο πλῆθος. ν ω χ ε λ ή ς= ἀργοκίνητος, νωθρός. ε ὕ κ ρ α σ ί α= μέση θερμοκρασία, οὔτε κρύο οὔτε πολλὴ ζέστη. κ ά μ ν ο ν τ ε ς (κάμνω= ὑποβάλλομαι σὲ κάματο): αὐτοὶ ποὺ ἐργάζονται κοπιαστικά, ποὺ μοχθοῦν. τ α ὕ ρ ε ι ο ς= ποὺ ἀνήκει σὲ ταῦρο, ταυρίσιος. ά θ ρ ό τ η ς= ἀπαλότητα, τρυφερότητα. μ ε λ α χ ρ ο ι ν ό ς= ἐδῶ, μὲ σημασία, ἡλιοψημένος. ἐ κ θ ι α σ τ ή ς= ἐδῶ, μὲ σημασία, αὐτὸς ποὺ χρησιμοποιεῖ βία γιὰ νὰ πάρῃ κάτι ἀπὸ κάπου. Γιὰ τοὺς ἐπαγγελματικoὺς ὁρους, ἰδιωματισμοὺς κλπ. τοῦ κειμένου, σημειώνομε: τ ε π ό ζ ι τ α (λ. ἰταλική)= βοηθητικὰ πλοῖα στὸν μικρὸ στόλο τῶν σφουγγαράδικων, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ μεταφορὰ μικρῶν σκαφῶν καὶ γιὰ ἀποθήκη τῶν σπόγγων. ρ ο δ ᾱ δ ε ς= οἱ ναῦτες ποὺ γυρίζουν τὴ ρόδα τῆς ἀεραντλίας γιὰ νὰ στείλουν καθαρὸ ἀέρα στὸ σκάφαντρο τοῦ δύτη. κ ο υ π ᾱ δ ε ς= κωπηλάτες. Κ ά ν ε ι π α ν ι ά= λέγεται γιὰ ἰστιοφόρο, τὴν ὥρα ποὺ σηκώνει τὰ πανιά καὶ ξεκινάει γιὰ ταξίδι. ν ε ο π α λ α μ ι σ μ έ ν η (παλάμη)= λέγεται γιὰ καρὲ να πλοίου φρεσκο - ἀλειμμένη μὲ πίσσα, θειάφι καὶ γράσσο, ὥστε νὰ γίνῃ ἐξωτερικὰ ἀδιαπέραστη ἀπὸ νερό. θ ρ α τ σ έ ρ α (λ. βενετσιάνικη)= μικρὸ ἰστιοφόρο μὲ δύο κατάρτια καὶ πανιά τραπεζοειδῆ. κ ό ρ κ ω μ α= πιθανῶς, ἡ προεξοχή τῆς σκεπῆς τῆς γέφυρας. ("Η= χοντρὸ ναυτικὸ σκοινί, μαζεμένο σὲ κουλούρα). κ ο λ α ο υ ζ έ ρ η ς (λ. τουρκική)= ναύτης

είδικευμένος νὰ παρακολουθῇ τὰ σήματα, πού τοῦ στέλνει ἀπὸ τὸν
θυθὸ ὁ δῦτης μὲ συνθηματικὰ κουνήματα τοῦ σκοινοῦ (=κολαζού-
ζου) — ἢ πού ὁ ἴδιος καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στέλνει ἀνάλογα σήμα-
τα στὸν δῦτη. σ κ ά φ α ν δ ρ ο (σκάφος - ἀνήρ) = εἰδικὴ στολὴ
γιὰ κατὰδуси, ἀδιαπέραστη ἀπὸ νερὸ κι ἐφωδιασμένη μὲ σωλῆνα
γιὰ προμήθεια καθαροῦ ἀέρα κλπ. ἄ ρ μ ε ν α = τὰ κατάρτια, πανιά
κλπ., ὅλα δηλ. τὰ ἐξάρτηματα πού χρειάζεται τὸ ἱστιοφόρο γιὰ νὰ
πλέῃ. μ α ῖ σ τ ρ ά λ ι (λ. βενετσιάνικη) = μέτριος ἢ δυνατὸς ἀνε-
μος ἀπὸ βορειοδυτικά. Β ε γ γ ά ζ η, Σ φ ά ξ, Τ ρ ί π ο λ = παρ-
άκτιες πόλεις τῆς θόρειας Ἀφρικῆς. Στὴ θαλάσσια περιοχὴ τους
βρίσκονται πολλὰ καὶ καλὰ σφουγγάρια.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Δειλινὸ στὴν "Υδρα. Ἡ φύσι ἀρχίζει νὰ
ἤσυχάζῃ, μὰ στὴν προκυμαία καὶ στὰ δρομάκια τῆς πολιτείας πη-
γαίνοέρχονται παρέες ναυτικῶν κι ἀκούγονται φωνές, τραγούδια
καὶ θιολιά. Εἶναι οἱ σφουγγαράδες πού ἐτοιμάζονται γιὰ τὸ τα-
ξίδι τους. Μερικοὶ κλείνουν συμφωνίες, ὁ παπᾶς κάνει ἀγιασμό.
Ἡλιοψημένοι καὶ γεροδεμένοι ναυτικοὶ παρακολουθοῦν εὐλαβικὰ
τὴν τελετὴ, σταυροκοποῦνται καὶ φιλοῦν τὴν Εἰκόνα καὶ τὸ χέρι
τοῦ παπᾶ, πού τοὺς ραντίζει μὲ ἀγιασμό. Ἡ ἀποχώρησι τοῦ ἱερέα
καὶ τῆς Εἰκόνας χαϊρετίζεται μὲ πυροβολισμοὺς. "Ετσι, κάθε μιὰ
δυὸ μέρες φεύγουν καὶ μερικὰ καράβια. Οἱ σφουγγαράδες εἶναι τ'
ἀγαπημένα παιδιὰ τῶν θαλασσῶν μας, γέννημα τῶν κυμάτων κι ἀ-
χώριστα δεμένοι μαζί τους. Γιὰ τίποτα στὸν κόσμον δὲν ἀφήνουν τὴν
ἀγαπημένη τους δουλειὰ καὶ τοὺς κινδύνους τῆς. Δὲν τοὺς νοιάζουν
λεφτά, ξεκούρασι κι ἀσφάλεια. Τὸ μόνο πού τοὺς τραβάει, εἶναι τὸ
ταξίδι, στὰ πυρωμένα ἀφρικανικὰ παράλια καὶ τὸ πολύμηνο παι-
χνίδι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θάνατου.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Παραμερίζοντας τὶς λεπτομέ-
ρειες, ἔχομε γενικώτερο συμπέρασμα ἀπὸ τὸ ἀνάγνωσμα τὸ ἀκό-
λουθο: "Ὅσο πιὸ τραχεῖα κι ἐπικίνδυνη ἡ ζωὴ τοῦ θαλασσινοῦ, τόσο
πιὸ πολὺ δένεται αὐτὸς μαζί τῆς. Μερικώτερο νόημα, παράλληλα
ὁμως καὶ θαρσύνματα ἠθικῇ θέσι: Ἡ θρησκευτικὴ πίστι ἀποτελεῖ
μοναδικὸ στήριγμα καὶ προστασία γιὰ τὸν ἄνθρωπον, στὸν δύσκο-
λο ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Τέλος, μιὰ διαπίστωσι μὲ γενικώτερη ψυχολογι-
κὴ σημασία: Στὶς δύσκολες στιγμές, συχνὰ οἱ ἄνθρωποι πασχίζουν
ν' ἀντλήσουν θάρρος μὲ τεχνητὰς χαρὰς καὶ γλέντια. "Ὅσο γιὰ τὸν
συγγραφέα καὶ τὰ κίνητρά του, ξέρομε ὅτι ἔζησε πολλὰ χρόνια
τῇ ζωῇ τῆς θάλασσας καὶ γνώρισε ἀπὸ κοντὰ τοὺς θαλασσινοὺς
μας: Τὴν ψυχικὴ ἀντοχὴ τους, τὸν ἔρωτα γιὰ τὴ σκληρὴ δουλειὰ
τους, τὴν ἀκλόνητη θρησκευτικὴ πίστι τους. Ἡ ἀγάπη του κι ὁ θαυ-

μασμός του γι' αὐτούς τούς ἀληθινούς ἄντρες τὸν παρακίνησαν νὰ μᾶς ἐκθέσῃ τὴ δύσκολη ζωὴ τους στὴ νομβέλα του — ἀπ' ὅπου καὶ τὸ σημερινὸ κείμενο. Φανερός ὁ σκοπὸς του: νὰ προβάλῃ τὴν ὠραία ψυχὴ τῶν ἡρώων του — καὶ νὰ κερδίσῃ καὶ τὸν δικό μας θαυμασμό γιὰ τὶς ἀρετὲς τους.

Δ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Ὁ συγγραφέας δὲ στήνει μπροστὰ μας ἓνα συγκεκριμένο ἀντιπροσωπευτικὸ ἄτομο: Προτιμᾷ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ γενικὰ τοὺς σφουγγαράδες τοῦ νησιοῦ. Σωστά. Γιατί, τέτοιες ὥρες, οἱ ἀτομικὲς διαφορὲς χλωμαίνουν καὶ σθῆνουν, μιὰ καὶ ἴδιοι εἶναι γιὰ ὅλους οἱ φόβοι κι οἱ κίνδυνοι, κοινὲς οἱ λαχτάρες κι οἱ ἐλπίδες. Χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν ψυχολογικὴ τους κατάστασι ἡ προσπάθεια νὰ γλεντήσουν μὲ «φωνές, τραγούδια καὶ βιολιά» — μ' αὐτὴ τὴν ψεύτικη διασκέδασι, τὴν «πένθιμον». (Θὰ εἶναι τάχα τολμηρὸ νὰ θυμηθοῦμε δῶ τὸν «χορὸ» τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν πρὶν τὴ μάχη;) Ἐπειτα, ὅταν τὸ γλέντι τελειώνει καὶ σιμῶναι πιά ἡ ὥρα νὰ φύγουν, τοὺς σφιχτοδένει πάλι ὅλους ἴδια μέγιστη δύναμι: Ἡ πίστι. Αὐτὴ θὰ τοὺς στηρίξῃ στὸ «παιγνίδι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου», κάτω κεῖ στὶς «πυρῶμένες» ἀκτὲς τῆς Ἀφρικῆς. Κι αὐτὴ πάλι θὰ κρατήσῃ ὀρθίους τοὺς δικούς τους στὸ νησί, ὡς τὴν εὐλογημένη ὥρα τοῦ γυρισμοῦ. Ὅρθά λοιπὸν ξεχωρίζει ὁ συγγραφέας τὰ κοινὰ γνωρίσματα τῆς ομάδας ποὺ ψυχογραφεῖ. (Τὸ πολὺ, νὰ ὑπάρχῃ κάποια μικρὴ ὑπερβολὴ στὴ θεθαίωσί του, ὅτι οἱ σφουγγαράδες γιὰ τίποτα δὲν ἀλλάζουν τὴ δουλειά τους μὲ ὅποιο ἄλλο ἐπάγγελμα «προσοδοφόρον καὶ ἀναπαυτικόν». Αὐτὸ τουλάχιστον φανερώνει ἡ ἀσταμάτητη ἐλάττωσι τοῦ ἀριθμοῦ τους ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον).

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: περιγραφικὴ ἀφήγησι, ποὺ μὲ κριτήριον τὸ θέμα καὶ τὸ περιεχόμενον ἀνήκει στὶς «θαλασσινὲς ἡθογραφίες».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Παρ' ὅλο ποὺ πρόκειται γι' ἀπόσπασμα, τὸ κείμενον παρουσιάζει τυπικὴ δομὴ διηγήσεως, μὲ τρεῖς κύριες ἐνότητες: Ἡ α' (ὡς «... εἶδε τὸ φῶς») ἀντιπροσωπεύει τὴν εἰσαγωγὴν σὲ χῶρον, χρόνον (στὸ ἀπόσπασμα δὲν ὀρίζεται, ἀλλὰ ξέρομε ὅτι πρόκειται γιὰ ἄνοιξι) καὶ εἰδικώτερον ψυχολογικὸ πλαίσιο. Στὴ β' ἐνότητα (ὡς «... εἰς ἄλλα σκάφη») ἔχομε ἀνάπτυξι τοῦ θέματος, μὲ συγκεκριμενοποίησι τῶν στοιχείων του σὲ διαδοχικὰ σκηνές, ἰδιαίτερα μὲ τὴν τελετὴν τοῦ ἀγιασμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ κεντρικὸ σημεῖον τοῦ ἀναγνώσματος. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐδῶ κλείνει ἡ

καθαυτό περιγραφική αφήγησι. Γιατί, στην γ' ένότητα, ἔχομε πιά σάν ἐπίλογο τοὺς στοχασμοὺς τοῦ συγγραφέα γιὰ τοὺς ἥρωές του καὶ τὸν χαρακτηῖρα τους. "Ετσι, νοήματα, σκηνές καὶ τελικὴ ἠθικὴ ἀξιολόγησι τῶν προσώπων διαδέχονται τὸ ἓνα τ' ἄλλο μὲ σωστὴ λογικὴ καὶ ψυχολογικὴ συνέπεια. (Φυσικά, δὲ μπορεῖ νὰ γίνη λόγος γιὰ κεντρικὸ «μῦθος» ἢ καθαυτό πλοκὴ).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Ἀπλὴ καθαρεύουσα, πού ὑποφέρει ἀπὸ αἰσθητὴ ἑλλειψι. ὁμοιομορφίας: Κάθε τόσο παραχώνονται λέξεις ὑπερκαθαρευουσιάνικες ἢ ἀρχαϊκὲς (ὠρυασμός, ταύρειοι κ.ἄ.), λέξεις ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένη (καταλαγιάζη, δρομάκια, ξεφωνητὰ κ. λπ.) — κι ἀκόμα λέξεις τῆς δημοτικῆς ἄτεχνα μεταφερμένες σὲ τύπους τῆς καθαρεύουσας (ὅπως π.χ. ἐκεῖνο τὸ φοβερό «βουτῶν»!). Πολλοὶ οἱ ναυτικοὶ ιδιωματισμοί. Ὡστόσο, ἡ σωστὴ γνῶσι καὶ χρῆσι τοὺς ἀπὸ τὸν συγγραφέα δικαιολογεῖ τὴν ἔνταξι τοὺς σὲ κείμενο, πού φιλοδοξεῖ νὰ ἔχη γνήσιο τοπικὸ κι ἐπαγγελματικὸ χρῶμα.

β) Τὸ ὕφος δὲ στερεῖται κάποια εὐγενικὴν ὑποβλητικότητα — δὲ στέκει ὅμως στὸ ἴδιο ὕφος μὲ τίς ἄλλες ἀρετὲς τοῦ κειμένου, ὅπως σημειώθηκαν πρὶν πάνω (περιγραφικὴ ἀκρίβεια, σωστὴ ψυχογράφησι, λογικὴ καὶ ψυχολογικὴ συνέπεια). Παραστατικότητα ἀξιέπαινη, λιγώτερο ἱκανοποιητικὴ ὅμως ἢ σαφὴνεια τῆς διατυπώσεως κι ἡ ἀκριβολογία. (Π.χ., διαβάζομε: «Ὅμιλοι ναυτικῶν... ἀγκαλιασμένοι συνοδεύουν... τὸ τραγούδι τοῦ συντρόφου των». "Αν ἐδῶ πάρωμε κατὰ λέξει τὰ γραφόμενα, τί νόημα θὰ ἔγῃ; Οἱ ὅμιλοι εἶναι ἀγκαλιασμένοι — ἢ οἱ ναυτικοί; Καὶ ποίαν «συντρόφου» τοὺς τὸ τραγούδι συνοδεύουν «οἱ ὅμιλοι»; Ἀλλοῦ πάλι βλέπομε ὅτι «τέσσερα ἢ πέντε σκάφη κάνουν ἔ ξ α φ ν α πανιά... «Τί νόημα ἔχει ἐδῶ αὐτὸ τὸ «ἔξαφνα» — —ὅταν μάλιστα πρὶν ἀπὸ κάθε ἀναχώρησι καραβιοῦ προηγεῖται ἡ «πένθιμος διασκέδασις»; Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει παράθεσι πολλῶν ἄλλων ὁμοίων περιπτώσεων, πού δὲ δείχνουν βέβαια ὅτι, λέμε «προσεγμένη» ἢ «ἀκριβολογημένη» ἢ «σαφῇ» διατύπωσι). Ἀπὸ ἄλλῃ μεριά, ἡ ἐξαντλητικὴ ἀναλυτικότητα τῆς περιγραφῆς ἀντιμάχεται κάθε ἔννοια πυκνότητος λόγου. Ὡστόσο, πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι δῶ καὶ κεῖ συναντοῦμε μερικὲς ἐκφράσεις ἀληθινὰ πετυχημένες γιὰ τὴν ἐξαίρετὴ ὑποβλητικότητά τοὺς (αἱ μελαγκολίαι τῶν χρωμάτων, ὑποχωροῦν εἰς τὴν ἡμερον γαλήνην τῆς σκιᾶς, οἱ πυρῶμένοι οὐρανοὶ κλπ. — πού ταυτόχρονα ἀντιπροσωπεύουν καὶ θαυμάσιες μ ε τ α φ ο ρ ε ς). Σωστὰ διαλεγμένα τὰ περισσότερα ἐπίθετα, μερικὰ μάλιστα καθαυτό καίρια (νωχελὴς κυματισμός, πένθιμος διασκέδασις — καὶ μερικὰ ἄλλα). Καλὲς κι οἱ εἰκόνες, ἄλλες δοσμένες σὰ φωτογραφίες παρμένες στὴν

τύχη (τὰ καραθία πού ἀργολαλεύουν στ' ὁσοῦρουπο, ἡ συμφωνία δύτη κι ἐφοπλιστῇ, οἱ θαλασσινοὶ πού μετρᾶνε τὴν προκαταβολή, ἡ οἰκογένεια πού ξεπροβοδίζει τὸν ἄνθρωπό της κλπ.) κι ἄλλες σὲ ἀναλυτικὴ περιγραφὴ (σκηνὴ τοῦ ἁγιασμοῦ). Γιὰ τοὺς σωστοὺς ιδιωματοισμούς, μιλήσαμε πιὸ πάνω.

Ἀπὸ σχήματα, σημειώνομε τὶς πολλὰς μετὰ φ ο ρ έ ς, γενικὰ παραστατικὰ καὶ ὑποβλητικὰ (μελαγχολία χρωμάτων, μορφὰι ψημέναι, ἡ εἰκὼν προεδρεύει κλπ.). Πολυχρησιμοποιημένη ἡ πα ρ ο μ ο ί ω σ ι τοῦ ἡλίου πού θασιλεύει μὲ αἱματόχρωμη σφαῖρα. Τὸ κλιμακωτὸ στὴ β' παράγραφο τονίζει ὥραϊα τὴν αὐξανόμενη ἔντασι τῆς τεχνητῆς καὶ «πενθίμου» διασκεδάσεως: φωναὶ — τραγούδια — θιολιά. Τὸ ἴδιο θὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὰ πολλὰ ἀ σ ύ ν δ ε τ α (ὄμιλοι, μορφὰι, ἀγκαλιασμένα... οἰκογένεια, σύζυγος, παιδιά, γέροι γονεῖς, ἀδελφια..., σπογγαλιεῖς, καπετάνιος, κουπᾶδες, ροδᾶδες, κολαουζιέρηδες... — κλπ.): Ἐνισχύουν τὴ δραματικότητα τῶν σκηνῶν καὶ ὑπογραμμίζουν τὴ μαζικὴ συμμετοχὴ στὰ περιγραφόμενα. Ἡ ε ἰ ρ ω ν ε ἷ α στὴν ἀπεικόνισι τῶν σφουγγαράδων (βραχίονες ἔχοντες τὴν ἀ β ρ ό τ η τ α σ ι δ ε ρ έ ν ι ω ν κ ο π ά ν ω ν — ὅπου καὶ παραστατικὴ ἀ ν τ ί θ ε σ ι) παρεισάγει ἔντεχνα πῆγματα χιοῦμορ στὴν ἐπιβλητικὴ σοβαρότητα τῆς στιγμῆς.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Θαλασσινὴ ἡθογραφία, πού ζωντανεύει μὲ γνῶσι κι ἐνδιαφέρον ὧρες ἰδιαίτερα κρίσιμες στὴ ζωὴ τῶν θαλασσινῶν μας. Παρὰ τὶς κάποιες ἀδυναμίες στοῦ ὕφους, οἱ καλοδιαλεγμένες καὶ σωστὲς εἰκόνες, ἡ σωστὴ ψυχογράφησι καὶ, ἀκόμα πιὸ πολύ, ἡ ἀντικειμενικὴ δραματικότητα τοῦ θέματος πραγματοποιοῦν τὸν σκοπὸ τοῦ συγγραφέα: Μᾶς φανερώνουν ἓνα κόσμον πλούσιο σὲ ἀρετὰς — ἀνθρώπους πού ἀντιμετωπίζουν τίμια καὶ θαρρετὰ τὸ δύσκολον «παιγνίδι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου». Ἔτσι, κερδίζεται ἡ συναισθηματικὴ συμμετοχὴ μας στὰ ἱστορούμενα καὶ ἡ συμπάρασάς μας στὸν ἀγῶνα τῶν ἀνάνυμων ἡρώων.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἐπιχειρήστε νὰ μεταγράψετε τὴ β' ἐνότητα τοῦ ἀναγνώσματος ὅσο μορεῖτε πιὸ ἀπλῇ καὶ στρωτῇ δημοτικῇ.

Γ. Δροσίνη — Ἡ ψαρόθαρκα

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Γ. Δ ρ ο σ ί ν η βλέπε στὴ σελ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα πού περιγράφει μιὰ ψαρόθαρκα ὅταν ἐπιστρέφῃ ἀπὸ τὸ ψάρεμα. (Συλλογὴ «Γαλήνη», 1902. Τὰ περισσότερα ποιήματά του ὁ Γ. Δ. τὰ ἔγραψε στοῦ διάστημα πού παραθέριζε σὲ χωριὸ τοῦ Πήλίου).

γου κι ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν εἰκόνα ποῦ τὸν ἐμπνέει. Τῇ συναισθηματικῇ του κατάστασι ἐκφράζουν ἔντονα τὰ ἐπίθετα ποῦ χρησιμοποιεῖ, ἀπλᾶ ἢ σύνθετα: ἀφρόπλαστη, φτερωτή, ἀτίμητα, ζηλευτά, χρυσοστολισμένη, ἀσημόζωστη, ροδοντυμένη, βεργολυγερή. (Ψωτόσο, ἔτσι πλουσιόχρωμα ποῦ εἶναι ὅλα, καὶ τόσο ἀπανωτὰ ποῦ σωρεύονται γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν μιὰν ἀπλῇ ψαρόβαρκα, κινδυνεύουν νὰ δημιουργήσουν ἐντύπωσι μεγαλοστομίας, ἀσυνήθιστης στὴν ποίησι τοῦ Δροσίνη). Ὅπως ἤδη ὑπογραμμίστηκε, ὁλόκληρο τὸ ποίημα ἀποτελεῖ μιὰν εἰκόνα, παραστατικὴ θέβαια καὶ περίσσια λαμπερή. Ἀπὸ τὰ σχήματα, πρῶτες ἔρχονται οἱ **παρομοιώσεις** τῆς ψαρόβαρκας: σὰ νεράϊδα, σὰ νύφη, σὰν ἀρχόντισσα κλπ. Ἡ ἐπιανάληψι συγκεντρώνει τὸ ἐνδιαφέρον στὸ κεντρικὸ σημεῖο τῆς εἰκόνας: ἔρχεται ἡ ψαρόβαρκα, ἔρχεται ἡ ψαρόβαρκα, ἔρχεται. Θὰ μπορούσαμε ἀκόμα ν' ἀνιχνεύσωμε μερικὲς **παρηχήσεις** τοῦ ρ (ἰδιαίτερα στὸν α', β' καὶ γ' στίχο τῆς 1ης στροφῆς, ἐνδεχόμενα καὶ στὸν δ' τῆς 2ης), ποῦ κι αὐτὲς συντείνουν στὴν (ἡχητικὴ) λαμπεράδα τοῦ λόγου.

4. **ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ**: Ποίημα σὲ θέμα ἀπλό, ἀλλὰ ποῦ τὸ φωτίζει μ' ἐξαιρετικὸ πλοῦτο εἰκόνας καὶ ἤχου. Ἔτσι, ἡ αἰσθητικὴ εὐχαρίστησι ἀπὸ τὸν ὠραῖο λόγο ἀρμονίζεται μὲ τὴν ἀστραφτερὴ εἰκόνα τῆς ψαρόβαρκας, ὅπως μᾶς τὴν προβάλλει ὁ ποιητής.

5. **ΑΣΚΗΣΙ**: Μὲ κριτήριον τὸ ὕφος, μὲ ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ προηγούμενα ποιήματα τοῦ Δροσίνη συγγενεῖ περισσότερο τὸ σημερινό; Καὶ σὲ ποιά συγκεκριμένα σημεία;

Γιάννη Περγιαλίτη — Ἡ βαρκούλα

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Ὁ Γιάννης Περγιαλίτης (φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Ἰ. Γιαννούκου) γεννήθηκε τὸ 1866 στὶς Σπέτσες. Σπούδασε στὸ Διδασκαλεῖο Ἀθηνῶν καὶ ὑπηρέτησε πολλὰ χρόνια δάσκαλος σὲ διάφορα σχολεῖα. Ἀπὸ νέος ἀσχολήθηκε καὶ μὲ τὴ λογοτεχνία, δημοσιεύοντας στίχους καὶ πεζὰ του σὲ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς. Πέθανε στὶ Σπέτσες τὸ 1942.

*Ἐγραψε ποιήματα (ποῦ ἐκδόθηκαν σὲ δυὸ συλλογές), διηγήματα καὶ δυὸ τόμους μὲ μύθους, ποῦ θεωροῦνται καὶ τὸ πιὸ ἀξιόπρεστο ἔργο του. Χαμηλόφωνη κι εὐγενικὴ λιτότητα χαρακτηρίζει τὸν ποιητικὸ του λόγο. Τὸ λεκτικὸ του ἀπέριττο καὶ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε ἐπιτήδευσι. Πολλὲς φορὲς ὁ σκοπὸς του εἶναι ὁλοφάνερα διδακτικὸς. Ἐξ ἄλλου, κάτω ἀπὸ τὸ ἀπλό (σὲ μερικὲς περιπτώσεις, ἀπλοϊκὸ) νόημα τῶν στίχων του, κρύβεται κάποτε διάθεσι φιλοσοφικὴ καὶ βαθύτερος συμβολισμός.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ποίημα, με θέμα τη μοίρα μιᾶς θάρκας, στενά δεμένη με τὴν ἐπίγεια καὶ τὴ μεταθανάτια ζωὴ τοῦ ἰδιοκτήτη της.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: π λ α ν ε μ έ ν η = με τὴν ἔννοια ὅτι γιὰ χρόνια περιπλανιόταν ἐδῶ καὶ κεῖ. ξ ε σ κ λ ῖ δ ι = κομμάτι ἢ συντρίμι ἀπὸ κάτι, ἀπομεινάρι. ν ε κ ρ ο κ ρ έ θ α τ ο = φέρετρο.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Μιὰ παλιὰ διαλυμένη θαρκούλα βρισκόταν ὡς χτὲς στὴν ἀκροθαλασσιὰ, ρημαγμένη καὶ παραπεταμένη. Ὁ ἄνεμος περνοῦσε ἄγριος μέσ' ἀπὸ τ' ἀνοιγμένα ξύλα της, παρασέρνοντας ἀλύπητα τὰ κάποια παλιὰ ὄνειρά της. Τὰ κύματα παίρνουν κι αὐτὰ στοὺς βυθοὺς τὰ μυστικά της, πότε γλυκοφιλώντας τὴν καὶ πότε χτυπώντας τὴν. Μὰ νά, πού ἔρχονται ξυλοκόποι καὶ τὴν ἀποκομματιάζουν. Γιατὶ ὁ γεροναύτης (πού τὴν εἶχε) ἄφησε παραγγελία στὰ παιδιά του νὰ τοῦ φτιάξουν τὸ φέρετρό του με τὰ ξύλα τῆς ἀγαπημένης του θάρκας. Ἔτσι, ἀγνώριστη πιά, ἡ θαρκούλα θάφτηκε μαζί με τὸν ναύτη — καὶ τώρα ταξιδεύουν μαζί στὴν ἄλλη ζωή.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ κλπ.: Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἱστορία τῆς παλιᾶς θαρκούλας, ὁ ποιητὴς κρύβει βαθύτερους στοχασμούς του γιὰ τὴ μοίρα ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, στὴ ζωὴ καὶ στὸν θάνατο. Ἄς προσπαθήσωμε νὰ τοὺς ἀνασύρωμε: Πρῶτα πρῶτα, ἡ πικρὴ κατάληξι τῶν πραγμάτων πρῶτα (τῆς θάρκας), ἔπειτα ἀνθρώπων (τοῦ ναύτη), πού πάλαιψαν καὶ μόχθησαν ὀλόκληρη ζωή. (Μποροῦμε μάλιστα νὰ ποῦμε ὅτι, τὸ οὐσιαστικὸ θέμα ἐδῶ, εἶναι τ' ἀνθρώπινα πεπρωμένα — καὶ ἡ θάρκα ἀπλὸ σύμβολό τους). Τί ἀπόμεινε ἀπ' ὅλον αὐτὸ τὸν ἀγῶνα; Ξεχαρβαλωμένα ξύλα, «ξεσκλιδία πόνου» — καὶ μιὰ ὕστατη ἐπιθυμία ἐτοίμοθανάτου: Νὰ τὸν συντροφέψῃ στὸ μνήμα ὅ,τι περισσότερο ἀγάπησε στὴ ζωή. Τὰ ὄνειρά τους (τῆς θάρκας, μᾶς λέει ὁ στίχος, μὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου βέβαια), οἱ μυστικοὶ πόθοι τους, ὅλα ἔμειναν ἀπραγματοποίητα. Τώρα, τοὺς παίρνουν ἀλύπητα καὶ τοὺς ξεσκίζουν καὶ τοὺς σκορποῦν τὰ κύματα κι οἱ ἄνεμοι... Ἀπέραντη πικρία ἀναδίνεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ — καὶ μεταδίνεται ἀνέγγιχτη στὴν ψυχὴ τοῦ προσεχτικοῦ ἀναγνώστη. Ὅμως — αὐτὸ τάχα νὰ εἶναι τὸ τέλος τ' ὀριστικό;... Τὴ στιγμὴ ἴσα ἴσα πού ἡ ἀπόγνωση φαίνεται νὰ κυριαρχῇ, νὰ πού στοὺς δυὸ τελευταίους στίχους προβάλλει ξανὰ ἡ ἐλπίδα: Βέβαια, περιπλάνησι κι ἀγῶνας τέλειωσαν γιὰ τούτῃ τὴν πρόσκαιρη ζωὴ — καὶ πόσο θλιβερά. Μὰ πάντα ἀπομένει ἕν' ἄλλο ταξίδι. Αὐτό, σὲ θάλασσες ἀκύμαντες καὶ δίχως τελειωμό. Ἔτσι, κι ἂν σωστά εἰσδύσαμε στὸν στο-

χασμό του ποιητή, ἔχομε σὰν κύρια ἰδέα, ὄχι μιὰ κραυγὴ ἀπελπισίας, ἀλλὰ μήνυμα αἰσιοδοξίας κι ἐλπίδας. Μήνυμα ἀναγεννητικό, πὺθ θεμελιώνεται στὴ γνήσια χριστιανικὴ πίστι: Σκληρὴ καὶ ἀχάριστη ἢ ἐπίγεια ζωὴ, μὰ ἡ συνέχειά της σ' ἄλλους κόσμους θὰ εἶναι γαλήνια κι αἰώνια. Παράλληλα, ἔχομε μερικὲς ἀκόμα δευτερώτερες ἰδέες, πὺθ κι αὐτὲς συνδέονται ἅμεσα μὲ τὸ νόημα τοῦ ποιήματος: α) "Ὅχι σπάνια, οἱ προσπάθειες, ὁ μόχθος, οἱ ἀγῶνες, ἀποδείχνονται μάταιοι καὶ μένουν ἀδικαίωτοι. β) "Υστατὴ παρηγοριὰ γιὰ τοὺς κακοτυχημένους τῆς ζωῆς εἶναι τουλάχιστον νὰ κρατήσουν κοντὰ τους, ὅ,τι πολὺ ἀγάπησαν.

Δ' ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ, ΣΚΟΠΟΣ κλπ.: Κανονικά, θὰ ἔπρεπε νὰ δεχτοῦμε ὅτι κίνητρο τοῦ ποιητῆ θὰ στάθηκε κάποιον ἀνάλογο μικροπεριστατικό: "Ἴσως τὸ ἀντίκρυσμα μιᾶς τέτοιας ρηγμένης θαρκοῦλας σὲ κάποιον ἔρημη ἄκτη — ἴσως πάλι ὁ ἄδοξος θάνατος κάποιου πολυθασανισμένου φίλου του. "Ὅμως, αὐτὸ θὰ ἦταν μοναχὰ ἡ ἀφορμὴ. Καθαυτὸ ρίζα τῆς ἐμπνεύσεως του θὰ πρέπει νὰ ἦταν γενικώτεροι καὶ μονιμώτεροι στοχασμοὶ του γιὰ τὴ ζωὴ, τὸν θάνατο — καὶ τὴν ἄλλη, τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴ. Αὐτὸ καθαρά καθαρά, ἂν δεχτοῦμε ὅτι (σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυσί μας) ἡ καθαυτὴ «θέσι» του θρῖσκεται συμπτυκνωμένη στοὺς τελευταίους στίχους, ἐπίλογο καὶ κατακλεῖδα δλόκληρου τοῦ ποιήματος. "Εἴσι καταλήγουμε ὅτι ἀπώτερος σκοπὸς του ἦταν: "Ὅχι μόνο νὰ μᾶς προσφέρῃ τὴ λεγόμενη «αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι» — ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς διδάξῃ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια: "Ἄς ἐλπίζω με, πάντα.

Ε' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Παρ' ὅλο πὺθ μνημονεύεται μόνο μὲ πεντέξι λόγια, ἡ ψυχολογικὴ εἰκόνα τοῦ γεροναύτη μᾶς δίνεται ὠλοκληρωμένη καὶ σωστή: "Ετοιμοθάνατο τὸν πρωτογνωρίζομε, μὲ τοὺς πόθους του κιόλας «πεθαμένους» καὶ τὰ μυστικά του πνιγμένα σὲ ποιὸς ξέρει ποιούς «ἄφαντους βυθούς». "Ἀπ' ὅλα κι ἀπ' ὅλους ἀπογοητευμένος — ἀφοῦ οὔτε ἀπὸ τὰ παιδιὰ του δὲ φαίνεται νὰ γυρεῦῃ τίποτα — ἔχει μιὰ μόνο τελευταία ἐπιθυμία: Νὰ «κλειστῇ» γιὰ πάντα στ' ἀγαπημένα «ξύλα». Τί πῖο ἀνθρώπινο καὶ ψυχολογικὰ δικαιολογημένο, μιὰ κι ἄλλο καταφύγιο δὲν τοῦ εἶχε ἀπομείνει;

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα μὲ περιεχόμενο περισσότερο ἀφηγηματικὸ (σχεδὸν ἐπικό), ἀλλὰ πὺθ ὥστόσο διαποτίζεται ἀπὸ πλουσιώτατο λυρισμό. Μὲ βάσι τὸ βαθύτερο νόημά του, θὰ τὸ κατατάξωμε στὴ «φιλοσοφικὴ ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Πέντε 4στιχες στροφές, σὲ μέτρα ἱαμβικό. "Ὅλοι οἱ στίχοι 11σύλλαβοι, παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί. "Ὁμοιοκατα-

ληξία σταυρωτή (ὁ α' στίχος μὲ τὸν γ', ὁ θ' μὲ τὸν δ'). Γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὶς κακοφωνίες, ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ τόσο τὴ συνίζησι (ἀκρογιαλίῃ, ἀπαλὰ εἶτε κλπ.), ὅσο καὶ τὴν ἐκθλιψι καὶ τὴν ἀφαίρεσι (ποὺ ᾔχαν).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μποροῦμε νὰ διακρίνωμε δυὸ μέρη: Στὸ α' (στρ. 1 ὥς καὶ 3η) μᾶς δίνεται ἡ εἰκόνα τῆς θαρκοῦλας, πεταμένης κι ἐγκαταλειμμένης, στὴ θλιθερὴ τῆς μοῖρα. Στὸ θ' μέρος, ἡ διάλυσί της (:τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς της) καὶ ταυτόχρονα ἡ ἀρχὴ μιᾶς μελλομένης ζωῆς.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ καὶ ΥΦΟΣ: α) Δημοτικὴ πραγματικὰ ἀπλὴ κι ὁλότελα ἀρητόρευτη, σύνταξι στρωτὴ καὶ μικροπερίοδη.

β) Ὑφος ἀπόλυτα λιτὸ καὶ φυσικόν. Ἀπὸ τὶς λέξεις καὶ τὶς ἐκφράσεις τοῦ ποιήματος, ἐκείνῳ ποὺ ἀμεσώτερα αἰσθάνεται ὁ ἀναγνώστης εἶναι ἡ πικρα καὶ ἡ χαμηλόφωνη θλίψι. Ἡ διατύπωσι παντοῦ σαφής, ἀκριβολογημένη κι ἀξιοθαύμαστα πυκνή. (Πόσο μεστὲς σὲ νοήματα πολλὰς μικρὰς φράσεις, ἀπὸ δυὸ τρεῖς μόνο λέξεις! Π.χ.: «ἐρείπιο τοῦ χρόνου», «κομμάτι ζωῆς», «ξεσκλίδι πόνου», «πεθαμένοι πόθοι» — ποὺ ταυτόχρονα ἀποτελοῦν ἐξαισίες μ ε τ α φ ο ρ ές). Παρὰ τὴν ὀλοφάνερη λιτότητά του, τὸ λεξιλόγιό ἐξαιρετικὰ πλούσια. Ὡς σημειώσωμε ὅτι, σ' ὀλόκληρο τὸ ποίημα, ἐπαναλαμβάνονται τρεῖς μόνο λέξεις: θαρκοῦλα, περνοῦν, παίρνουν. Κι' αὐτές, ὅχι θέβαια τυχαῖα ἢ ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ ποιητῆ νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃ μὲ συνώνυμες — ἀλλὰ γιατί κι οἱ τρεῖς εἶναι θαρσύναντες γιὰ τὸν συμβολισμό τους. Ποὺ πάει νὰ πῇ ὅτι, δὲν πρόκειται γιὰ ἀνάμνημα, ἀλλὰ γιὰ σκόπιμο σχῆμα: γιὰ καθαυτὸ έπανάληψι). Τὰ ἐπιθετα ἀρμονισμένα μὲ τὸ διπλὸ νόημα τοῦ ποιήματος: τὸ φαινομενικὸ καὶ τὸ θαυότερο. (Π.χ.: ἡ πλανεμένη θαρκοῦλα, οἱ πεθαμένοι πόθοι, τ' ἀπαλὰ ἢ μανιασμένα κύματα, ὁ ἄφαντος θυθὸς κ.ἄ.). Στὸ ἴδιο ὕφος καὶ ὅμοια πολυσήμαντες κι οἱ εἰκόνες: ἡ πεταμένη θάρκα, παίγνιο κυμάτων καὶ ἀνέμων, τὰ ὄρνια ποὺ χυμοῦν καὶ ξεσκίζουν ἀχόρταγα τὶς σάρκες πεθαμένου ἀγριμιοῦ, ὁ ἐτοιμοθάνατος ναύτης ὅταν ἀφήνει παραγγελίαν στὰ παιδιὰ του (ὅμοια «ἐρείπιο χρόνου καὶ ξεσκλίδι πόνου» κι αὐτὸς) κλπ.

Ἀπὸ τὰ καθαυτὸ σχήματα, θὰ ξεχωρίσωμε δυὸ τρεῖς παρομοιώσεις κυριολεκτικὰ συγκλονιστικές: σὰν ἐρείπιο χρόνου, σὰν ὄρνια. Ἐξαιρετὴ ἡ προσωποποίησι ἀνέμου καὶ κυμάτων (περνοῦν καὶ παίρνουν), ποὺ ἐμψυχώνει τὴν ἀντίστοιχὴ εἰκόνα. Πέρ' ἀπὸ τὶς μετὰ φ ο ρ ές ποὺ σημειώσαμε πιὸ πάνω, συναντοῦμε μιὰ δυὸ ἀκόμα, τὸ ἴδιο ὠραῖες: πλανεμένη θαρκοῦλα, ἡ θαρκοῦλα ἐθάφτη. Τέλος, ἰδιαίτερα πετυχημένες καὶ συντελεστικές

κάθε φορά της επιδιωκόμενης έντυπώσεως οί παρήχησις: Στὸν γ' στ. τῆς 2ης στροφῆς, παρήχησι τοῦ π — καὶ ταυτόχρονα παρήχησι τοῦ ρ, ποὺ ὁλοκληρώνεται στὸν ἐπόμενο στίχο γιὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν ἀγριότητα τῆς εἰκόνας. Μιὰ ἀκόμα στοὺς γ' καὶ δ' στίχους τῆς 4ης στροφῆς: τοῦ λ τούτῃ τῇ φορά, μιὰ καὶ δῶ χρειάζεται νὰ συντροφευτῇ ἡχητικά, ὄχι ἀγριάδα ἢ ὀρμή, ἀλλὰ πένθιμη γαλήνη.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: "Ὁμορφο ποίημα, ποὺ κάτω ἀπὸ συγκινητικὴ ἀφήγησι κρύβει φιλοσοφημένο στοχασμό. Τόσο τὸ ἐπιφανειακὸ θέμα, ὅσο καὶ τὸ βαθύτερο νόημα ἐντυπωσιάζουν βαθειὰ τὸν προσεχτικὸ ἀναγνώστη καὶ δίνουν ἄφθονη τροφή στὶς σκέψεις του. Παράλληλα, ἡ προσεγμένη καλλιτεχνικὴ μορφή του προσφέρει αἰσθητικὴ εὐχαρίστησι γνήσια κι ἀληθινή.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Συγκρίνατε μὲ τὸ προηγούμενο ποίημα τοῦ Δροσίνῃ («Ἡ ψαρόβαρκα» α) ἀπὸ ἀποψι ποιητικοῦ λόγου καὶ β) ἀπὸ ἀποψι οὐσιαστικοῦ περιεχόμενου καὶ νοηματικοῦ πλούτου. Συγκεκριμενοποιήστε τίς κρίσεις σας.

Γ. Δροσίνῃ — Στὸ φαρολίμανο

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Γ. Δροσίνῃ βλέπε στή σελ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ποίημα ποὺ περιγράφει τὴ ζωὴ καὶ τὴν κίνησι σὲ γραφικὸ ψαροχώρι, τὴν ὥρα ποὺ γυρίζουν τὰ καϊκία ἀπὸ τὸ ψάρεμα.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: μ ο υ ρ ά γ ι ο (λ. ἰταλική) = προκουαῖα, μῶλος. κ α ν η φ ό ρ ο ς (κάνεον ἢ κανοῦν — φέρω) = ἱστορικά, ἡ ἀρχαία Ἀθηναία κόρη, ποὺ στὴ γιορτὴ τῶν Παναθηναίων κλπ. ἔφερε στὴν κεφαλὴ τῆς κάνιστρο. Ἐδῶ, ἡ κοπέλα ποὺ κουβαλάει καλάθι. τ έ λ ι α (λ. τουρκική) = σύρματα.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Δειλινὸ σὲ φαρολίμανο. Οἱ θάρκες ἔχουν δεθῇ στὴν προκουαῖα καὶ τὰ (θρεγμένα) δίχτυα θαβαίνουν στὶς πλῶρες τους. Ἀπὸ μέσα θαβαίνουν γυναῖκες συγγενεῖς τῶν ψαράδων, κουβαλώντας στητές τὰ ψαροκόφινα, γεμάτα ψάρια. Στὰ τηλεγραφικὰ σύρματα κελαηδοῦν χελιδόνια. Πάπιες κράζουν χαρούμενα καὶ

μιά χήνα λούζεται στο νερό. Ἡ θάλασσα εὐωδιάζει κάτω ἀπὸ τ' ἀπαλὸ χᾶδι τοῦ μπᾶτη.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: "Ἀν πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἐγάλωμε κάποιο νόημα ἀπ' αὐτὸ τὸ «ποίημα — εἰκόνα», δὲ θὰ τ' ἀναζητήσωμε στὰ συγκεκριμένα λόγια τοῦ κειμένου, ἀλλὰ στὴν ἀτμόσφαιρά του καὶ στὰ συναισθήματα ποὺ προκαλεῖ: Ξαλάφρημα ψυχῆς γιὰ τὸν ἐργαζόμενο καὶ τοὺς δικούς του, τὴν ὥρα ποὺ ὁ μόχθος τῆς ἡμέρας τελειώνει, ἔχοντας ἀποδώσει πλούσιους καρπούς. Αὐτὸ τὸ κλίμα ἱκανοποιήσεως καὶ γαλήνιας εὐτυχίας θὰ πρέπει νὰ κέντρισε καὶ τοῦ ποιητῆ τὴν ἔμπνευσι, ἴσως σὲ κάποιον περίπατό του σὲ μικρὸ ψαροχώρι. Μὲ τοὺς στίχους του μᾶς μεταδίνει τὴν ἀνθρώπινη καὶ καλλιτεχνικὴ του συγκίνησι.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: λυρικό ποίημα, ποὺ ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του μπορούμε νὰ ἐντάξωμε στὴ λεγόμενη «εἰδυλλιακὴ ποίησι». Ἐξ ἄλλου, μερικτῆριο τῆ στιχουργικῆ του, ἀνήκει στὰ ποιήματα «σταθερᾶς μορφῆς» καί, πιὸ εἰδικά, στὰ «σονέττα». (Βλέπε σχετικὰ στὴ σελ.).

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Κατὰ τοὺς κανόνες τοῦ σονέττου, δυὸ στροφές 4 στίχες καὶ δυὸ 3στίχες, σὲ μέτρο ἰαμβικό. Οἱ στίχοι 11οὺλλαθοὶ καὶ παροξύτονοι — καταληκτικοί. Ἡ ὁμοιοκαταληξία στὶς 4στίχες στροφές ἐστὶν σταυρωτὴ: αἶθα — αἶθα. Στὶς 3στίχες στροφές ὁ α' στίχης 3ης στροφῆς ὁμοιοκαταληκεῖ μὲ τὸν 6', ὁ γ' μὲ τὸν γ' τῆς 4ης στροφῆς καὶ ὁ α' τῆς 4ης στροφῆς μὲ τὸν 6'. (: γγδ — εεδ). Διασκελισμὸς σὲ λίγους στίχους, οἱ στροφές τέλειες. Οἱ κακοφωνίες ἔχουν ἀντιμετωπιστῇ μὲ μιὰν ἔκθλιψι (ἀπ' τὰ) καὶ συνιζήσεις (δίχτυα οἱ, ἀνάμεσα ἀπὸ κλπ.).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: "Ὅπως εἶπαμε ἤδη, ὁλόκληρο τὸ ποίημα εἶναι μιὰ εἰκόνα ἐμψύχων καὶ ἀψυχων, μὲ οὐσιαστικὸ κέντρο θάρους τὰ συναισθήματα ποὺ ἀναδίνει ἢ ποὺ προκαλεῖ. Τὸ μόνον ποὺ μπορούμε, εἶναι νὰ χωρίσωμε τὴ συνολικὴν αὐτὴν εἰκόνα σὲ τέσσερις μερικώτερες: Στὴν α' στροφή, ἀποψι τοῦ λιμανιοῦ. Στὴ 6', οἱ γυναῖκες ποὺ μεταφέρουν τὰ ψαροκόφινα. Στὴν γ', ἡ συμμετοχὴ κι ἄλλων ἐμψυχων (πουλιῶν) στὴ γενικὴ εὐδαιμονία — καὶ στὴν δ' ἀνάλογη ὁψι τοῦ εὐωδιαστοῦ γιालοῦ.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἀπλὴ δημοτικὴ, μὲ ἐντονὴ ποιητικὴ πνοή. (Ἡ ἀρχαϊκὴ λέξι «κανηφόρος» σωστά δοσμένη σὲ τύπο τῆς δημοτικῆς: οἱ κανηφόρες).

β) Γνώρισμα τοῦ ὕφους ὁ ἥρεμος λυρικός τόνος τοῦ Δροσίνη. Πλούσιο περιεχόμενο, ἐκφράσεις μὲ περιεχόμενο ὑποβλητικό. (Π.χ.: «καλοθύμητες θραδυνές ὦρες», πού εὐθύς θυμίζει σέ καθένα δικές μας ὁμορφες στιγμές ἀπόθραδου. Καί «κανηφόρες» — πού μὲ μιᾶς δίνει στὴν ἀργὴ παρέλασι τῶν γυναικῶν τόνο ἐπίσημο καὶ τελετουργικό, συνδέοντάς την μὲ ἀρχαῖες ἐορταστικές πομπές κλπ.). Ἐξαίρετη ἡ παραστατικότητα τοῦ λόγου κι οἱ εἰκόνες πού μᾶς προσφέρει, ἰδιαίτερα στὴν 1η, 2η καὶ 3η στροφή. Στ σημεῖο αὐτό, ἀξίζει νὰ προσέξωμε ὅτι ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει ἐρέθισμα καὶ μᾶς ὑποβάλλει ὑλικό, γιὰ νὰ δοῦμε μὲ τὴ φαντασία μας πολλὰ περισσότερα ἀπ' ὅσα μᾶς λέει. Π.χ.: «πρὶν ἀναφτοῦν στὰ σπῖτια τὰ λυχνάρια» — πού μᾶς δίνει καλύτερα ἀπ' ὅποια λεπτομερειακὴ περιγραφὴ ἐκείνες τὶς ἀμφίβολες καὶ μυστηριακὲς στιγμές θαμπόφωτου, ὅταν δὲν εἶναι πιά μέρα καὶ δὲν εἶναι ἀκόμα νύχτα. Τέλος, θὰ ὑπογραμμίσωμε τὴν τέλεια ἐκλογὴ τῶν προσδιορισμῶν, τόσο λιτῶν καὶ συνηθισμένων — μὰ καὶ τόσο παραστατικῶν: καλοθύμητες θραδινές (ὦρες), θαρειές (πλῶρες), ὀρθοστημένες (κανηφόρες), ἀπαλὰ (κυλώντας) κλπ.

Σχήματα ἀρκετά, συντονισμένα κι αὐτὰ στὴ γενικὴ πνοὴ γαλήνιας εὐτυχίας. Ξεχωρίζομε ἓνα ἄ σ ὕ ν δ ε τ ο (6' στ. 2ης στροφῆς), δυὸ τρία ὕ π έ ρ θ α τ α πού συντελοῦν στὸν ρυθμὸ τοῦ λόγου (σ' στ. 1ης στρ., γ' καὶ δ' στ. 2ης στρ., α—θ' στ. 3ης στροφῆς), μιὰ δυὸ π α ρ η χ ή σ ε ι ς (στὸν δ' στ. τῆς 1ης στρ. καὶ λιγώτερο στὸν α' στ. τῆς 2ης), μιὰν π ε ρ ί φ ρ α σ ι (6' στ. 3ης στρ.). Μιὰ μόνο μ ε τ α φ ο ρ ᾶ (ὁμπάτης χαϊδεύει). Στὸν δ' στ. τῆς 1ης στροφῆς, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔχομε σ υ ν ε κ δ ο χ ή: οἱ πλῶρες ἀντὶ γιὰ τὰ καῖκια — τὸ μέρος ἀντὶ γιὰ τὸ ὄλο. Ὡστόσο, πρόκειται γιὰ ἀκριβολογία: “Ὅταν ἀνασύρουν τὰ δίχτυα οἱ ψαράδες, συνηθίζουν νὰ τ' ἀποθέτουν βρεγμένα στὴν πλώρη — πού πραγματικά ἔτσι θαραίνει περισσότερο ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο σκάφος. Ἀφήσαμε γιὰ τὸ τέλος τῆς π α ρ ο μ ο ι ῶ σ ε ι ς: Ἡ μιὰ εἶναι πραγματικὸ εὔρημα (οἱ ἀδερφές κλπ. τῶν ψαράδων μὲ ἀρχαῖες κανηφόρες). “Ὅμως οἱ ἄλλες δυὸ — πῶς νὰ τὶς ποῦμε; Δυσκολοχώνευτες; Γιατί, ἀλήθεια, χρειάζεται πάρα πολλὴ «ποιητικὴ ἄδεια» κι ἀκόμα πιὸ πολλὴ καλὴ θέλησι, γιὰ νὰ δεχτοῦμε ὅτι τὰ ψαροκάϊκα μπορεῖ ποτὲ νὰ μοιάζουν μέ... μουλάρια! (Καὶ τόσο ἀντιποιητικὴ ἡ λέξι!). Τὸ ἴδιο δύσκολο νὰ πεισθοῦμε ὅτι μπορεῖ ποτὲ ἡ θάλασσα νὰ εὐωδιάζῃ σάν... καρπούζι! (Δὲν ὑπῆρχε τάχα ἄλλη λέξι, πού νὰ βολεύῃ τὴν ὁμοιοκαταληξία;).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Λυρικό ποίημα, πλημμυρισμένο λιγόλογες μὰ ὀλοκάθαρες εἰδυλλιακὲς εἰκόνες. Ὁ ποιητὴς ζωντανεύει,

ὄχι μόνο τὰ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα ποὺ ζωγραφίζει, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα, τὸ χρῶμα καὶ τὴν πνοὴ τῆς ὥρας καὶ τοῦ τόπου. "Ετσι, πετυχαίνει νὰ μεταφέρει ἀναλλοίωτα στὸν ἀναγνώστη τὰ συναισθήματα ποὺ δόνησαν τὴν ψυχὴ του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: "Εχομε τώρα γνωρίσει τέσσερα ποιήματα τοῦ Δροσίνου. Μὲ θάσι τὰ ὅσα θρήκαμε μελετώντας τα, ἐπιχειρήστε νὰ καταγράψετε τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ποιητικοῦ λόγου τοῦ — ἀποφεύγοντας βέβαια νὰ ξαναπῆτε τὰ ὅσα ἔχομε κιόλας πῆ στὸ θέμα αὐτό.

Γ. Βιζυνοῦ — Στὴ φουρτούνα

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Γ. Βιζυνοῦ βλ. στὸ Α' τεῦχος, σ. 52.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα μὲ θέμα τὴν τρικυμία ποὺ λυσομαίνει στὸ πέλαγος καὶ τὰ συναισθήματα ποὺ προκαλεῖ στὸν ποιητῆ.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: "Αγρία θύελλα κι ἀστραπόθροντα σὲ βουνά, κάμπους καὶ θάλασσα. Τὸ καλυθάκι τρίζει ἀπὸ τὴν ὄρμη τοῦ ἀνέμου, τὰ κύματα λυσομανοῦν. Οἱ γλᾶροι ψάχνουν ἀδιάφορα γιὰ τροφή. "Ομως ἓνας ναυτικὸς κινδυνεύει τούτη τὴν ὥρα νὰ πνιγῇ. Θεέ μου, σὲ παρακαλῶ, σῶσε τον!

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Τὸ νόημα βγαίνει ἀπὸ τὴ σύνδεσι τῶν δυὸ βασικῶν στοιχείων τοῦ ποιήματος: Εἶναι βέβαια ἀφάνταστα ἐπιβλητικὸ τὸ θέαμα, ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ἀφηνιασμένες δυνάμεις τῆς φύσεως σὲ ὥρα μανίας τους. "Ας μὴ μᾶς παρασύρουν, ὅμως καὶ λησμονήσωμε ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ τέτοιες στιγμὲς κινδυνεύουν. Σ' αὐτοὺς ἄς στραφῇ ἡ σκέψι μας κι ἄς προσευχώμαστε στὸν Θεὸ γιὰ τὴ σωτηρίαν τους.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: Ποίημα σὲ θέμα θαλασσινό. Τὸ περιεχόμενο ἀρχικὰ περιγραφικόν, στὸ τέλος θαθεῖα ἀνθρώπινο καὶ θρησκευτικόν.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τέσσερεις 4στιχες στροφές, σὲ μέτρο τροχαϊκόν. Σὲ κάθε στροφή, οἱ α' καὶ γ' στίχοι 5σύλλαβοι καὶ δεξύτονοι — καταληκτικοί, οἱ β' καὶ δ' 6σύλλαβοι, παροξύτονοι καὶ ἀκατάληκτοι,

Ὁμοιοκαταληξία πλεχτή (αβαβ), ὀξύτονη στοὺς α' καὶ γ' στίχους, παροξύτονη στοὺς β' καὶ δ' — καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα ἐξαιρετικὰ πλούσια. (Βλ. ἰδιαίτερα τοὺς α' καὶ γ' στ. τῆς 1ης στροφῆς, α' καὶ γ' τῆς 3ης, ὀλόκληρη τὴν 4η στροφή). Γιὰ ἐξάλειψι τῶν χασμωδιῶν ἄρκεσε μιὰ ἐκθλιψι (στ' ἀνοιχτά). Διασκελισμὸς μόνο στὸν γ' στίχο τῆς 4ης στροφῆς, οἱ στροφές τέλειες.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Διακρίνομε δυὸ ἐνότητες: στὴν α' (1η ὥς καὶ 3η στροφή) ἔχομε εἰκόνες τῆς θύελλας. (Μποροῦμε μάλιστα νὰ διαχωρίσωμε τὰ μερικώτερα θέματά τους, ἀνακαλύπτοντας ἀντίστοιχες ὑπο-ενότητες: Στὴν 1η στρ. ἡ θύελλα στὴ στεριά, στὴ 2η στὴν παραλία, στὴν γ' στὸ πέλαγος). Στὴ δεύτερη ἐνότητα, ἡ προσυχὴ γιὰ σωτηρία τοῦ ναυτή.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Ὑποδειγματικὴ λιτὴ κι ἀπέριττη δημοτικὴ. Καμμιὰ ἐπιτήδευσι — οὐδὲ καν γιὰ τὴ λεγόμενη «ποιητικότητα». β) Καὶ στὸ ὕφος, ἐντυπωσιακώτερη ἀρετὴ ἢ ἀκραία ἀπλότητα καὶ ἡ ἀπόλυτη φυσικότητα τῆς ἐκφράσεως. Παραδειγματικὴ ἡ παραστατικότητα τοῦ λόγου, πού μὲ τέσσερις ἢ πέντε λέξεις κάθε φορὰ (συγκεκριμένα: σὲ κάθε δίστιχο τῆς 1ης, 2ης καὶ 3ης στροφῆς) μᾶς δίνει κι ἀπὸ μιὰ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα γιὰ τὴ μανία τῆς φύσεως: τὰ σκοτεινὰ κι ἀνταριασμένα θουνά, τ' ἀστραπόθροντα (ὀπτικά καὶ ἠχητικά: θροντᾶ κι ἀστράφτει), ἡ θύελλα πού τραντάζει τὸ καλυθάκι, ἡ τρικυμία καὶ τὰ κύματα, ὁ γλᾶρος πού ψάχνει ἀμέριμνα — τέλος, ἡ θάρκα στὸ ἀφρισμένο πέλαγος κι ὁ ναυτὴς πού κινδυνεύει νὰ πνιγῇ. Ἄς ὑπογραμμίσωμε ὅτι, στὶς τρεῖς αὐτὲς στροφές, ὁ λόγος παραμένει ἀπόλυτα ἀντικειμενικὸς καθαυτὸ νατουραλιστικὴ περιγραφή:) φωτογραφία πιστὴ, μὰ ἄψυχη. Ἀντίθετα, στὴν τελευταία στροφή ἀναδύεται ὁ λιτὸς μὰ τόσο ἀνθρώπινος λυρισμὸς τοῦ ποιητῆ, ἐκφράζοντας τὰ συναισθήματα πού τὸν συνταράζουν: ἔγνοια γιὰ τὸν συνάνθρωπο, συμπόνια γιὰ τοὺς «καλοὺς καὶ φτωχοὺς» — θρησκευτικότητα καὶ πίστι. Ἡ νοηματικὴ καὶ συναισθηματικὴ σύνδεσι, ἀνάμεσα στὴν πρώτη νατουραλιστικὴ ἐνότητα καὶ τὴ δεύτερη λυρικὴ, γίνεται θαυμάσια μὲ τὸν 12ο στίχο: «ναύτης κινδυνεύει». Ἔτσι, στὸν ὥς πρὶν ἄψυχο πίνακα εἰσάγεται τῶρα τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο — καὶ μὲ μιᾶς εἰκόνα καὶ λόγος ζωντανεύουν καὶ θερμαίνονται. (Νὰ λοιπὸν ἓνα ἐξαιρετὸ δείγμα γιὰ τὸ πῶς ὁ ἀληθινὸς λογοτέχνης πετυχαίνει ν' ἀρμονίζῃ τὴν ἐκφρασι μὲ τὸ περιεχόμενο, μὲ τὸ κάθε φορὰ μερικώτερο θέμα — καὶ μὲ τὴ θέσι, πού παίρνει σὰν ἀνθρώπος πάνω στὸ θέμα αὐτό). Πρὶν τελειώσωμε μὲ τίς ἀρετὲς τοῦ ὕφους, πρέπει νὰ προσέξωμε καὶ τὴν ὑποδειγματικὴ συντομία τοῦ λόγου.

Συντομία, πού φτάνει νά κόβη ακόμα καί τὰ ἄρθρα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά: ὄχι «ἡ θύελλα», «ὁ ἄνεμος», «ὁ γλᾶρος», «ἡ θάρκα», «ὁ ναύτης» — ἀλλὰ μόνο (καί πόσο πιὸ δυνατά!) θύελλα, ἄνεμος, γλᾶρος, θάρκα, ναύτης. Ἔτσι, ὁ ποιητὴς στήν πίνακες μ' ἐλάχιστες λέξεις, χωρὶς ὅμως νὰ ζημιώνη στ ἐλάχιστο τὴ ζωτάνια καί τὴν ἐνέργειά του.

Παρά τὴ λιτότητα τῆς διατυπώσεως, συναντοῦμε ἄρκετὰ σχήματα. Πρῶτα πρῶτα, μετὰ φ ο ρ έ ς ἐξαίρετες γιὰ τὴν ὑποβλητικότητα τους καί πού ἀποτελοῦν ταυτόχρονα καί μικρὲς π ρ ο σ ω π ο π ο ι ῖ ε ς: ἡ καταχνιά πού θάφτει τὰ θουνά, ὁ γιαλὸς πού λυσσάει κλπ. Ἔπειτα, τὸ τόσο παραστατικὸ π ο λ υ σ ὺ ν δ ε τ ο στὴν 1η στροφή καί τὸ ἰσοδύναμό του στὴ 2η (περνᾷ καί θροντᾷ κι ἀστράφτει — λυσσᾷ καί θογγᾷ κι ἀφρίζει) — πού ἔμμεσα ἐνισχύουν τὴν ἐντύπωσι ἀπὸ τὰ τόσα ἄ σ ὺ ν δ ε τ α τοῦ ποιήματος (μαῦρα, καταχνιά, θύελλα... φουσᾷ, τρίζει, λυσσᾷ... πετᾷ, γυρεύει, κινδυνεύει... κάμε, σῶσε... τὸν καλὸ, τὸν φτωχό...). Τέλος, στὸν θ' καί γ' στ. τῆς 1ης στροφῆς θρίσκομε μιὰ σύντομη π α ρ ῆ χ η σ ι τοῦ ρ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Μικρὸ κι ἀπλὸ ποιηματάκι, ἀλλὰ μὲ περιεχόμενο ἀληθινὰ πλούσιο, ἀρχικὰ σὲ δυνατὲς εἰκόνες κι ἔπειτα σὲ συναισθήματα. Ἡ λιτὴ ἀπέριττη ἔκφρασι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συλλάβουμε ἄμεσα τὴν ψυχικὴ συγκίνησι τοῦ ποιητῆ. Ἔτσι, συντονιζόμαστε ἀπόλυτα, μαζί του — καί ταυτόχρονα γευόμαστε τὴν ὁμορφιά τοῦ καθαυτοῦ δωρικοῦ λόγου του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Σὲ συνδυασμὸ καί μὲ ὅσα ἀποκομίσαμε ἀπὸ προηγούμενα ποιήματα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ («Ἀποχωρισμός», «Τὸ παιδί») — βλ. τεῦχος Α', σελ. 170 καί 174), συγκεντρῶστε σὲ μικρὴ κριτικὴ μελέτη τίς ἀπόψεις σας γιὰ τὰ γνωρίσματα τοῦ ποιητικοῦ του ὅφους.

Ἑμμ. Λυκούδη — Μὲ τὸ παραγάδι

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Ε. Λυκούδη στὸ τεῦχος Α', σελ. 158.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: πεζογράφημα, μὲ θέμα ψάρεμα μὲ παραγάδι. Τὸ παραγάδι ἀποτελεῖται ἀπὸ χοντρή πετονιά μεγάλου μακρὸς (πού οἱ ψαράδες τὴ λένε «μάννα»), ἀπὸ τὴν ὁποία κρέμονται κομμάτια πιὸ ψιλῆς πετονιάς («παράμαλα»), ἔχοντας στὴν ἄκρη τους τὰ κατάλληλα γιὰ κάθε ψάρεμα ἀγκίστρια (50, 100, 200 ἢ πε-

ρισσότερα σέ κάθε παραγάδι). Τò σύνολο αφήνεται νά φτάση στόν
βυθό, όσο γίνεται πιό τεντωμένο. Στίς δυò άκρες τής «μάνας» δένον-
ται δυò χοντρές πετονιές, πού έχουν στήν άκρη τους μεγάλα κομ-
μάτια φελό ή φλασκιά, ώστε νά μένουν στήν επιφάνεια γιά νά δεί-
χνουν τò σημείο όπου έχει ριχτή («καλαριστή»). τò παραγάδι.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: ν η ν η μ ί α = όταν δέ φυσάη καθόλου, άπνοια,
μπουνάτσα. φ υ κ ι ά δ ε ς = βυθός μέ πολλά φύκια, άκατάλληλος
γιά ψάρεμα γιατί δέ συχνάζουν ψάρια. ά μ μ ο υ δ α = βυθός άπό
άμμο. ά π ο χ έ ς — τ ρ α γ ά ν ε ς = βυθοί μέ πετρώματα, θράχια
κλπ., πού συχνάζουν άπό πολλά ψάρια. ά κ ό ρ ε σ τ ο ς (α—κόρος) =
άχόρταγος. ό ρ γ υ ι ά = μονάδα μήκους, μέ μάκρος κυμαινόμενο
κατά έποχές καί τόπους. Πιό συνηθισμένη ή άγγλική όργυιά, ίση
μέ 1,83μ. ξ ε ν ε ρ ί ζ ω = θγαίνω άπό τò νερό. έ ν ά λ ι ο ς = τής
θάλασσας, θαλασσινός.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: 'Ο συγγραφέας μās δίνει τις άνσμνήσεις του
άπό ένα πετυχημένο ψάρεμα μέ παραγάδι, έξω άπό τή Σύρα. Πήγε
στο ψάρεμα μ' ένα ντόπιο ψαρά, φίλο του, πού γνώριζε τέλεια όλους
τούς ψαρότοπους τής περιοχής. Μόλις βγήγαν άπό τò λιμάνι, ό ψα-
ράς άρχισε πάλι νά τούς δίνη τις ίδιες οδηγίες, πού στερεότυπα έλε-
γε καί ξανάλεγε κάθε φορά. Τελικά έφτασαν σέ κατάλληλο μέρος,
έρριξαν τά παραγάδια κι ύστερα άπό λίγο άρχισαν νά τò σηκώνουν.
Στήν άρχή έβγαζαν μόνο χάνους κι ό συγγραφέας στενοχωριόταν.
Κατόπιν όμως τράβηξαν τρία μεγάλα λιθρίνια καί στή συνέχεια λι-
θρίνια καί χάνους. Ήρθαν έπειτα μερικά άγκίστρια μέ τò δόλωμα
άφάγωτο. Τή στιγμή όμως πού τò παραγάδι σχεδόν τέλειωνε, άνέ-
βασαν μιá θαυμάσια συναγρίδα, πού στήν άρχή τήν είχαν πιστέψει
γιά σκυλόψαρο. Κατόπιν έβγαλαν μερικά χελιδονόψαρα, πού πρώτη
φορά τά έβλεπε ό συγγραφέας. 'Ο φίλος του ό ψαράς τά ξαγγίστω-
νε καί τά έρριχνε πάλι στή θάλασσα, γιατί γνώριζε ότι ό συγγρα-
φέας δέ μπορούσε νά υποφέρη τò βογγητό πού αφήνουν όταν τά
βγάλης άπό τò νερό. Τò τελευταίο ψάρι τοῦ πρώτου παραγαδιού
ήταν ένα μεγάλο χριστόψαρο. Σημαντική έκπληξι τούς πρόσφερε τò
δεύτερο παραγάδι: ένα μεγάλο άστακό καί γύρω του άγκαλιασμέ-
νο ένα χοντρό χταπόδι. Γιά νά μήν ξεφύγη τò χταπόδι, ό ψαράς φρόν-
τισε νά τò πιάση μέ τήν άπόχη, πρίν άκόμη τò τραθήξη στήν επιφά-
νεια. "Έτσι τέλειωσε κείνο τò πλούσιο ψάρεμα.

Γ' ΝΟΗΜΑ: Τò ίδιο μέ τò περιεχόμενο, σέ άκράϊα περιληπτική

διατύπωσι: "Εν' ἀξέχαστο καὶ ἰδιαίτερα πλούσιο ψάρεμα μὲ παραγάδι, στ' ἀνοιχτὰ τῆς Σύρας. Φυσικά, κάθε ψάξιμο γιὰ «ἰδέες» καὶ τὰ παρόμοια σὲ κείμενο τοῦ εἵδους αὐτοῦ εἶναι καθαρὴ ματαιοπονία.

Δ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Ἡ τόσο ἀναλυτικὴ περιγραφὴ τοῦ συγγραφέα δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ ἀκόμα πιὸ ἀναλυτικούς χαρακτηρισμούς. Ὁ μπαρμπα-Γιώργης: καλὸς ψαράς, ἀγαθὸς κι ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος, τέλειος γνώστης τῆς δουλειᾶς του καὶ τοῦ μέρους, ἔμπειρος καὶ προνοητικὸς. Ὁ συγγραφέας: θερμὸς φίλος τοῦ ψαρέματος, «ἀκόρεστος» κλπ. Καὶ ἀνίκανος νὰ «ὑποφέρῃ τοὺς σπαρακτικούς θρήνους» τῶν ψαριῶν — ἐκείνων βέβαια πού τὸν πολυενδιέφεραν. Αὐτά.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: ἀφήγησι μὲ πολλὰ στοιχεῖα περιγραφῆς (: «περιγραφικὴ διήγησι») καὶ σύντομους διαλόγους, σὲ θέμα θαλασσινό.

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θὰ τὸ χωρίσωμε σὲ δυὸ ἐνότητες. Ἡ πρώτη (ὡς «... ἐπανελάμβανε τὰς ὁδηγίας του») ἀποτελεῖ κατατόπισι καὶ εἰσαγωγὴ στὴν κυρίως ἀφήγησι — ἡ ὁποία περιλαμβάνεται στὴ θ' ἐνότητα (λεπτομέρειες γιὰ τὸ ψάρεμα καὶ τὰ ψάρια). Ἡ διήγησι (στὴν περίπτωσι πού δὲν πρόκειται γι' ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγαλύτερο πεζογράφημα) κόβεται χωρὶς κανενὸς εἵδους διάλογο.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Στὰ περιγραφικὰ καὶ ἀφηγηματικὰ σημεῖα, σχολαστικὴ καὶ στεγνὴ καθαρεύουσα, πού δὲν ἔχει κὰν τὸ ἐλαφρυντικὸ τῆς ὁμοιομορφίας (ἄλλοι «ψάρευμα» κι ἄλλοι «ψάρεμα» κ.ἄ. παρόμοια). Στούς διαλόγους, ἄρκετὰ πιστὴ ὁμιλουμένη, στολισμένη μ' ἐπαγγελματικούς ἢ τοπικούς ἰδιωματισμούς, ὅταν μάλιστα μιλάῃ ὁ ψαράς). (Τελικά, ὅμως, ὁ συγγραφέας τὸν θάζει κι αὐτὸν νὰ ἐκφράζεται σὰ σοφολογιώτατος: «Μήπως ἠπατήθην; Ἀσφαλῶς ἠπατήθην»). Ἡ σύνταξι πιὸ στρωτὴ, ἀλλὰ κι αὐτὴ μὲ τίς ἰδιομορφίες της. (Π.χ., κόμμα πρὶν ἀπ' ὅλα σχεδὸν τὰ «καί», κακότεχνο μπλέξιμο στὶς παρένθετες δευτερεύουσες προτάσεις κλπ.).

β) Κύρια, πιὸ σωστά: μοναδικὴ ἀρετὴ τοῦ ὕφους ἡ κάποια ἀπλότητα καὶ φυσικότητα. Γιὰ πυκνότητα δὲ μπορεῖ βέβαια νὰ γίνῃ λόγος, μιά καὶ σχεδὸν κάθε φράσι σέρνει οὐρὰ τῆς ἀτέλειωτῆ σειρὰ ἀπὸ ἐπεξηγηματικὲς κλπ. λεπτομέρειες. Οὔτε γι' ἀκριβολογία. (Π.χ., οἱ «παλμοί», πού νιώθει στὸ χέρι ὁ συγγραφέας καθὼς ἀνεβάζει τὸ παραγάδι, θ' ἀποδίδονταν πολὺ ἀκριθέστερα μὲ τὴ λέξι «τινάγματα» — ἢ καὶ «τιναγμούς», ὅπως ὁ ἴδιος κάπου γράφει. Ἐπίσης;

ή συναγρίδα δὲ «θα κοπῇ», ἅμα ξεενερίση ἀπὸ τὸ θάρος τ' ἀχείλι της», ἀλλὰ: «θα κοπῇ ἀπὸ τὸ θάρος, ἅμα ξεενερίση τ' ἀχείλι της». Ἀκόμα, εἶναι πολλὴ ζήτημα ἂν μποροῦν νὰ ποῦμε «πτερύγια» τίς μεμβράνες τῆς νυχτερίδας κλπ. κλπ.). Πολλὲς λέξεις, ἰδίως τὸ «ψάρευμα» καὶ τὸ «ψάρι» ἐπαναλαμβάνονται κουραστικὰ μέσα στὴν ἴδια φράσι. Καὶ πολλὲς ἄλλες εἶναι ὁλότελα περιττές. (Π.χ.: «... ἵνα τὸν ἀπομυζήσῃ διὰ τῶν ἀπομυζητικῶν θηκῶν του κ.ἄ. παρόμοια). Τέλος, κάποια προσπάθεια γιὰ χιούμορ δὲ δίνει ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Τὰ σχήματα, εὐτυχῶς, λίγα: Μερικὲς μετὰφορές (θόσκει ὁ νοῦς, ἔχε τὸν νοῦ σου κλπ.), παρομοιώσεις (ὡς νὰ ἦτο ψάρι, ὡς νὰ μισοπενθηφορῇ κλπ.), προσδιορθώσεις (χάνους, μεγάλους κοκκινωποὺς χάνους... συναγρίς, συνεγρίς πέντε ἕως ἕξ ὀκάδων... ἀστακός, πελώριος ἀστακός... κλπ.).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: περιγραφικὴ διήγησι, ὅπου τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη συντηρεῖται κυρίως χάρις στὸ θέμα (: ψάρεμα μὲ παραγάδι) καὶ στὴν περιγραφὴ τῆς ἐντυπωσιακῆς λείας — καὶ λιγώτερο χάρις στὶς ἀρετὲς τοῦ ὕφους. Ὡραία ἐξαίρεσι στὴν ψυχρότητα τοῦ ὕφους οἱ ζωντανὲς στιχομυθίες, ἰδιαίτερα ὅταν μιλάη ὁ ψαράς. Μὲ δυὸ λόγια: ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι, μένουν ἴσως στὴ μνήμη τὰ ἱστορούμενα περιστατικὰ — ὅχι ὅμως καὶ ἡ τέχνη ἢ ἡ δύναμι τοῦ συγγραφέα.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἔχομε γνωρίσει ἄλλο ἓνα πεζογράφημα τοῦ Ε.Λ. («Συζύγου ἐγκαρτέρησις»). Ποιὲς οἱ διαφορὲς α) στὸ ὕφος καὶ β) στὴν ἐντύπωσι ποὺ ἀσκεῖ στὸν ἀναγνώστη; Καὶ ποῦ τίς ἀποδίδετε;

Ἄρ. Προβελέγγιου — Ἐπιστροφὴ τοῦ ναύτη

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Α. Προβελέγγιο βλ. στὸ τεῦχος Α', σελ. 216. Ἀναλυτικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν λογοτέχνη καὶ τὸ ἔργο του, κριτικὰ σχόλια γιὰ τὸν ρόλο του στὴν ἐξέλιξι τῆς λογοτεχνίας μας κλπ. βλ. στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ, τοῦ Παύλου Νικοδήμου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ποίημα, μὲ θέμα τὰ συναισθήματα τοῦ ναυτικοῦ, ὅταν γυρίζει στὴν πατρίδα. Γιὰ τοὺς ὅρους κλπ. τοῦ κειμένου, σημειώνομε: τρεχαντήρ (= μικρὸ γοργοτάξιδο πλοῖο μὲ πανιά, μὲ βαθεῖα καρένα καὶ ὀξεῖα πρύμνα. Πούλι (= Πλειάδες) = ἀστερισμὸς μὲ πολλὰ ἄστρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μὲ γυμνὸ

μάτι φαίνονται λαμπρότερα τὰ ἔξι ἢ ἑφτά. Τὸν Νοέμβριο ἢ Πούλια μεσουρανεῖ κατὰ τὰ μεσάνυχτα.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: (Μιλᾷει ὁ ναυτικός, τὴν ὥρα πού ταξιδεύοντας πλησιάζει πιά στὴν πατρίδα:) Φύσα, ἀγέρι, νὰ ξυπνήσης τὴ θάλασσα καὶ νὰ ξεσηκώσης ἀφρισμένα κύματα, γιὰ νὰ τρέξη τὸ καράβι μου σὰ νὰ ἔχη φτερά, ἀφήνοντας πίσω του βαθὺ αὐλάκι καὶ προσπερνώντας τὰ βουνὰ (τῆς ἀντικρυνῆς παραλίας). Εἶναι νύχτα καὶ τ' ἄστρα τρεμοφέγγουν στὸν οὐρανό. Ὁ ἄνεμος κάνει τὸ πλοῖο μου νὰ γέρνη ἀνάλαφρα. Νά, τώρα προβάλλει καὶ φεγγοβολεῖ ἡ Πούλια μὲ τὰ ἑφτά ἀστέρια της. (Βλέπω νὰ) προβάλλῃ φωτὸ λουστὴ ἡ πατρίδα μου μέσ' ἀπ' τὰ κύματα. Ἡ μητέρα μου μᾶς περιμένει μὲ λαχτάρα. Τρέξε (καράβι μου) στὰ πόδια της, (γιατί) κοιτάζει ἀνήσυχη πρὸς τὰ δῶ. Πές της ὅτι, ἐσὺ πού μὲ πήρες στὰ ξένα, μὲ φέρνεις πάλι κοντά της.

Β' ΝΟΗΜΑ κλπ.: Φανερό εἶναι ὅτι, σ' αὐτὸ τὸ τόσο λυρικό ποίημα, τὸ κέντρο θάρους πέφτει ἀποκλειστικὰ στὸ συναίσθημα: Γιὰ τὸν ναυτικό, δὲν ὑπάρχει πιὸ ὁμορφὴ καὶ πιὸ συγκινητικὴ στιγμή, ἀπὸ κείνη πού τὸν φέρνει πάλι πίσω στὴν πατρίδα καὶ στοὺς δικούς του. Κι ἀκόμα: Στὸν πόθο τοῦ ξενιτεμένου γιὰ γυρισμό, κύρια θέσι κατέχει ἡ λαχτάρα νὰ ξαναδῇ τὴ μητέρα του, πού τὸν περιμένει μὲ ἀγωνία. Δὲν ὑπάρχει πεδίο γιὰ ἀναζήτησι καθ'αυτὸ «στοχασμῶν» ἢ εὐρύτερων ιδεολογιῶν κλπ. στοιχείων.

Γ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: "Ὅποιος ἔχει ζήσει τέτοιες συγκλονιστικὲς στιγμές, θὰ ἐκτιμῇ καλύτερα τὶς ψυχολογικὲς ἱκανότητες τοῦ ποιητῆ:) Νιώθοντας ὅτι πλησιάζει πιά στὰ μέρη του, ὁ ξενιτεμένος κυριεύεται ἀπὸ ὀλοένα μεγαλύτερη ἀνυπομονησία. Γι' αὐτό, ὅσο γρηγοροὶ καὶ ἂν εἶναι τὸ ταξίδι τοῦ γυρισμοῦ, γυρεύει νὰ γίνη ἀκόμα πιὸ γοργό. Σ' αὐτὴ τὴν ὑπερέντασι, κύριο ρόλο παίζει καὶ ὁ πόθος νὰ λυτρώσῃ μιὰν ὥρα γρηγορώτερα τὴ μάνα του ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς προσμονῆς.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: λυρικό ποίημα, πού ἐντάσσεται στὴ «θαλασσινὴ ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: "Ἐξὶ 4στιχες στροφές σὲ μέτρο ἰαμβικό. (Θὰ μπορούσαμε ὥστόσο νὰ ποῦμε ὅτι, εἰδικὰ στὴν πρώτη καὶ στὴν τελευ-

ταία στροφή, τὸ μέτρο εἶναι δακτυλικό: Ξύπνα το / πέλαγο / τὸ κοι-
μι/σμένο—φύσα ἀγε/ράκι μου / ἔσπερι/νὸ — Μὲ χιόνι / σήκωνε / στε-
φανω/μένο — τὸ κῦμα / ἄ/γέρι μου / τὸ γαλα/νὸ κλπ.). Σὲ κάθε στρο-
φή, οἱ α' καὶ γ' στίχοι εἶναι 11σύλλαβοι (καὶ παροξύτονοι καταλη-
κτικοί), οἱ β' καὶ δ' 10σύλλαβοι (καὶ ὀξύτονοι — ἀκατάληκτοι).
ὀξύτονη στοὺς β' καὶ δ') καί, σὲ μερικοὺς στίχους, ἰδιαίτερα πλού-
σια. Γιὰ τὶς χασμωδίες χρησιμοποιήθηκε ἔκθλιψι (ν' ἀνοίγη, τ' ἀστέ-
ρια, τ' ἀγέρι) καὶ συνίζησι (φύσα ἀγεράκι, κῦμα ἀγέρι, νύστα ἀ-
πλώνεται κ.ἄ. Παραμένουν ὥστόσο ἀρκετὲς κακοφωνίες, μερικές
μάλιστα ἐντυπωσιακὰ δυσάρεστες (ἀγέρι ἥσυχο κλπ.). Διασκέλισμός
σ' ἐλάχιστους στίχους.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Διακρίνομε 3 ἐνότητες: 'Η α' (1η καὶ 2η
στροφή) μὲ τὶς εὐχὲς γιὰ ὀλοένα πιὸ γρήγορο ταξίδι. 'Η β' (3η —
4η στρ.) μὲ περιγραφή τῆς ἀστροφώτιστης νύχτας. Καὶ ἡ γ' μὲ ἔκ-
φρασι τῆς ἰδιαίτερης ἀνυπομονησίας γιὰ ὅσο ταχύτερη συνάντησι
μὲ τὴ μάνα. Φυσικά, μιὰ καὶ στὸ ποίημα ἔχομε κυρίως ξέσπασμα
ψυχικῶν συναισθημάτων καὶ ὄχι καθαυτὸ νοήματα, θὰ ἦταν ἀταίρια-
στη κάθε συζήτησι γιὰ πρόλογο, ἐπίλογο κλπ. (Καὶ μιὰ σχολαστι-
κὴ παρατήρησι: 'Η εἰκόνα τοῦ τρεχαντηριοῦ στὸν γρήγορο δρόμο
του καί, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἀπεικόνισι τοῦ νυχτερινοῦ οὐρανοῦ,
κόβονται σὲ δυὸ κομμάτια καθεμιά, ἔτσι πού νὰ μπλέκονται μετα-
ξύ τους. Λογιά, θὰ ἦταν συνεπέστερο ἴσως νὰ ἔμπαιναν πρῶτοι οἱ
γ' καὶ δ' στίχοι τῆς 3ης στροφῆς — κι ἔπειτα ν' ἀκολουθοῦσαν οἱ α'
καὶ β'. Φυσικά, ὅμως, ἐμᾶς δὲ μᾶς πέφτει λόγος, ἀφοῦ ἔτσι τὸ θέλει
ὁ ποιητής).

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) 'Απλὴ κι ὁμοιόμορφη δημοτικὴ, χωρὶς
καμιὰν ἐπιτήδευσι. Χαρακτηριστικὰ σημειώνομε ὅτι, ἀκόμα καὶ τὰ
ποιητικὰ σύνθετα, παραμένουν ἀπόλυτα οἰκεῖα καὶ γνώριμά μας
ἀπὸ τὸν καθημερινὸ λόγον (τρεμοσβήνουνε, φεγγοβολεῖ, δροσοστό-
λιστη) — μὲ κάπως περισσότερο ποιητικὸ τὸ «ἐφταδιάμαντη»

β) Καὶ τὸ ὕφος ἀπλό, ἀπερίτεχνο καὶ φυσικό. Οἱ εἰκόνες λιτές,
ἀλλὰ καὶ ὠραῖες καὶ διαυγεῖς: τὸ καράβι πού σχίζει τὰ νερὰ ἀφή-
νοντας πίσω του βαθὺ αὐλάκι καὶ γέρνοντας ἀνάλαφρα, τὰ βουνὰ
τῆς κοντινῆς στεριᾶς πού (φαίνονται σὰ νὰ) χάνονται μένοντας πί-
σω, ὁ ἀστροστόλιστος οὐρανός, ἡ θεὰ τῆς ἀναδυόμενης ἀπὸ τὰ κύ-
ματα πατρίδας, ἡ μητέρα πού ψάχνει τὸ πέλαγος μὲ μάτια δακρυ-
σμένα. (Γιὰ τὸ κάποιο μπλέξιμο τῶν εἰκόνων, βλ. πιὸ πάνω, παρ.
3/Γ). 'Αξίζει νὰ προσέξωμε ὅτι, παρὰ τὸ τόσο λυρικό — συναισθημα-
τικὸ χρῶμα τοῦ ποιήματος, ὅλα τὰ ἐπίθετα εἶναι χαρακτηριστικὰ κι

ὄχι κοσμητικά, πάει νά πῃ: χωρίς ὑποκειμενική συναισθηματική φῶρτισι: Κοιμισμένο, ἔσπερινό, στεφανωμένο, γαλανό, βαθύ, ψηλά, ἥσυχο κλπ. Δηλαδή, ὅπως εἶναι στήν ἀντικειμενική πραγματικότητα — κι ὄχι ὅπως ἴσως τὰ νιώθει ὁ ποιητής. Γι' αὐτό κι ὄλες οἱ ἐκφράσεις κι οἱ εἰκόνες εἶναι σαφεῖς καί ἀκριβολογημένες, παραμένοντας ἀντικειμενικές. Τελευταία ἀρετὴ τοῦ ποιήματος ὁ λεξιλογικός του πλοῦτος: Ἐξὸν ἀπὸ τὸ «ἀγέρι», δὲν ὑπάρχει λέξι πού νὰ χρησιμοποιῆται δευτέρη φορά.

Ἀπὸ τὰ σχήματα, θὰ τονίσουμε πρῶτα πρῶτα τὶς ἐξαιρέτες με-
ταφορές (ἀγέρι ξύπνα τὸ πέλαγο τὸ κοιμισμένο, στεφανωμένο
μὲ χιόνι, φτέρωνε τὸ καϊκάκι, ν' ἀνοίγη αὐλάκι στὸ νερό κλπ.) καί
τὶς ἐξ ἴσου πετυχημένες παρομοιώσεις (ἡ ἥσυχία τῆς θά-
λασσας μὲ ὕπνο τῆς, ὁ ἀφρὸς τῶν κυμάτων μὲ χιόνι, ὁ ἀστερισμὸς
τῆς Πούλιας μὲ στεφάνι καί τῶν ἀστεριῶν τῆς μὲ διαμάντια — πού
ταυτόχρονα ἀποτελεῖ καί ὠραία περιφρασι κλπ.). Ἴσως μπο-
ροῦμε ν' ἀνιχνεύσουμε καί μιὰν ὁμορφὴν προσωποποιίαν: τῆς
πατρίδας, πού πλημμυρισμένη φῶς ἀναδύεται σὰν τὴν ἀρχαία θεὰ
μέσ' ἀπὸ τὰ κύματα. Δυνατὴ ἢ ἀντίθεσι στὸ νόημα τῶν δύο
τελευταίων στίχων, πού, περικλείνει καί κάποιαν, ἃς ποῦμε: ἐκδίκη-
σι τοῦ ναύτη γιὰ τὸν ἄλλοτε ξενιτεμό του. Στὸ ἴδιο αὐτὸ σημεῖο, ἀπο-
τελοῦν ἀληθινὸ εὖρημα τὰ δύο ρήματα, μὲ τὴν τόσο ὑποβλητικὴ ση-
μασίαν τους: Τὸ πλοῖο τὸν εἶχε σύρει (:παρὰ τὴ θέλησί του)
στὴν ξενιτιά, ἐνῶ τώρα τὸν φέρνει (θεληματικὰ πιά) πάλι πί-
σω στὴν πατρίδα.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: "Ομορφο κι ἀπλογραμμένο λυρικό ποίη-
μα, πού ἐκφράζει ὥστόσο βαθειὰ συναισθήματα. Ἐξαιρέτη ἡ ψυ-
χογράφει τοῦ ξενιτεμένου ναυτικοῦ, τώρα πού ξαναγυρίζει στὴν
πατρίδα — καί ταυτόχρονα τοῦ παιδιοῦ πού φλέγεται νὰ ξαναδῇ τὴ
μάναν του. "Εκφρασι ἀνεπιτήδευτη κι ἀκριβολογημένη, εἰκόνες ὁλο-
ζώντανες. "Ετσι, χαιρόμαστε τὸν ὠραῖο λόγο τοῦ ποιητῆ — καί συμ-
μεριζόμαστε τὴν χαρούμενη ἀνυπομονησίαν τοῦ ναύτη.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἀπ' ὅσα γράφονται στὴ σελ. 216 τοῦ Α' τεύχους γιὰ
τὸν ποιητικὸν λόγο τοῦ Α. Προβελέγγιου, ποιά σημεῖα ταιριάζουν
ἰδιαιτέρα μὲ τὸ σημερινὸ ποίημά του; Αἰτιολογήστε τὶς κρίσεις σας.

Ἄλ. Μωραϊτίδην — Τὸ ἀλῶνισμα

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Α. Μωραϊτίδην στὸ τεῦχ. Α' σ. 219.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: πεζογράφημα που περιγράφει τὸ ἀλώνισμα τοῦ σταριοῦ μὲ τὸν παλιὸ τρόπο: μὲ ἄλογα στὸ ἀλώνι. (Ἀπὸ τὴν 5 τομὴ συλλογὴ ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων «Μὲ τοῦ βοριά τὰ κύματα»).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

1. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: κ α ρ π ε ρ ᾶ = ἐδῶ, ὅχι μὲ τὴν τρεχούμενη σημασίαν (: γόνιμα, ἀποδοτικὰ σὲ καρπὸ), ἀλλὰ: ποὺ περιέχουν πολὺ καρπὸ. μ α σ τ ί ζ ω = ἐδῶ, μὲ σημασίαν: χτυπᾶω μὲ μαστίγιον, μαστιγώνω. σ κ ι ᾶ δ ι ο ν = καπέλο πλατύγυρο, γιὰ νὰ κρατᾷ πολλὴ σκιά. κ α τ α π α τ ῶ = ἐδῶ, μὲ σημασίαν: πατάω πολλὴ ὥρα, ἐξαντλητικά. κ α λ ᾶ μ η = τὸ στέλεχος τῶν σταχιῶν ἀφοῦ ξεχωριστῇ ὁ καρπός, ἡ καλαμιά.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Στ' ὁροπέδιο τοῦ χωριοῦ, οἱ χωρικοὶ ἔχουν στήσει τὰ θερισμένα στάρια τους σὲ ψηλὲς θημωνιές. Τὸ ἀλώνισμα πρωταρχίζει στὸ ἀλώνι τοῦ μεγαλοκτηματία Δήμου, ὅπου τέσσερα ἄλογα κομματιάζουν καὶ τρίβουν τὰ στάχια. Τὸ ἀφεντικὸ τρέχει ξοπίσω τους λαχανιασμένους, μαστιγώνοντάς τα καὶ παρακινώντας τα μὲ φωνές. Ἡ οἰκονόμα γυναίκα τοῦ μαζεύει μὲ χορτόσκουπα τὰ στάχια ποὺ ξεφεύγουν, διώχνοντας τὰ πουλερικά. Σιγὰ σιγὰ, τὸ ἀλώνισμα, ἀρχίζει καὶ στ' ἄλλα ἀλώνια κι ἀπὸ παντοῦ ἀκούγονται οἱ φωνές τῶν γεωργῶν. "Ὅμως ὁ κοντόχοντρος γερο-Δῆμος κι οἱ κραυγές του ξεχωρίζουν. Χώνεται μὲς στὰ λυμένα δεμάτια, πέφτει, ξανασηκώνεται κι ὀλοένα παρακινεῖ τ' ἄλογα μὲ φωνές καὶ καμουτσικιές. Πιὸ κεῖ, ἀλωνίζει τὴ μικρὴ θημωνιά του ὁ Θανάσος. Τὸ στάρι μαζεύεται σὲ σωρό, ποὺ τὸν βλέπουν ἀκόμα πιὸ ψηλὸ τὰ μάτια τῆς γρηῃς μάνας του, συγκινημένης ποὺ θὰ γευτῇ ποτισμένο ἀπὸ τὸν ἴδρωτα τοῦ γιοῦ της. Στὸ μεταξύ, ὁ ἥλιος ψηλώνει, ἡ μέρα ξεσταίνει. Νὰ ὅμως ποὺ πιάνει δροσερὸ ἀεράκι καὶ δροσίζει τοὺς ἀγρότες, ποὺ ἀρχίζουν τώρα νὰ τραγουδοῦν. Τὸ βραδάκι, ὁ γέρος Δῆμος τελειώνει. Ξεξεύει τ' ἄλογά του, ξεκουράζεται λίγο κι ἐτοιμάζεται νὰ γευτῇ τὸ δεῖπνο, ποὺ τοῦ ἐτοίμασε ἡ γυναίκα του.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Τὸ κείμενο περιορίζεται σὲ ἀπλὴ περιγραφή τοῦ ἀλωνίσματος. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ βγαίνει ἀπ' αὐτὴ τὴν περιγραφή, εἶναι ἡ χαρά, ἡ εὐδαιμονία καὶ ἱκανοποίησι τῶν γεωργῶν. "Ετσι, νόημα τοῦ κειμένου μπορούμε νὰ θέσωμε τὸ ἀκόλουθο: Τὸ ἀλώνισμα εἶναι γιὰ τὸν ἀγρότη ἡ μεγάλη στιγμὴ, ποὺ βλέπει ν' ἀνταμείβωνται οἱ τίμιοι κόποι ὀλόκληρης χρονιάς. "Ενα μερικώτερο νόημα βγαίνει ἔμμεσα ἀπὸ τὴν περιγραφή: Κουραστικὴ καὶ στερημένη ἡ ζωὴ τοῦ γεωργοῦ, μὲ εὐλογημένο ἀπὸ τὸν

Θεό ὁ μόχθος του. "Αν θελήσωμε νὰ πλατύνωμε τὸ κύριο νόημα σὲ γενικώτερη ἀρχή, θὰ ποῦμε: Ἡ πιὸ εὐτυχισμένη στιγμή γιὰ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ὅταν ἀντικρῶζει τῇ δίκαιῃ ἀπόδοσι τῆς τίμιας δουλειᾶς του. Μικρὴ ἢ μεγάλῃ, γι' αὐτὸν εἶναι πάντα πολὺτιμη καὶ ἱερή. (Γι' αὐτό, ἡ μικρὴ σοδειὰ τοῦ Θανασοῦ ἔχει γι' αὐτὸν καὶ τὴ μητέρα του τὴν ἴδια σημασία, πού ἔχει γιὰ τὸν μεγαλοκτηματῖα Δῆμο ἢ πλούσια δική του. "Ἴσως ἀκόμα μεγαλύτερη).

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: ἀφηγηματικὴ περιγραφή μὲ θέμα ἀγροτικόν. Μὲ κριτήριο τὶς περιγραφόμενες συνήθειες κλπ., ἐντάσσεται στὴν ἡθογραφικὴ πεζογραφία.

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θὰ χωρίσωμε 3 ἐνότητες. Ἡ α' (ὡς «... τὸ ἀλώνισμα.») ἀντιπροσωπεύει τυπικὴν εἰσαγωγὴν σὲ χῶρο, χρόνο καὶ συνθήκες. Στὴ β' (ὡς «Τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ, γιέ μου!») ἔχομε ἀνάπτυξι τοῦ κυρίου θέματος: περιγραφή τοῦ ἀλωνίσματος. (Μποροῦμε νὰ χωρίσωμε τὴν ἐνότητα αὐτὴ σὲ δύο: "Ἐνα πρῶτο μέρος ὡς «... ἡ αὐστηρὰ φωνὴ του.», μὲ κύριο πρόσωπο τὸν πλούσιο Δῆμο — κι ἕνα δεύτερο μὲ τὸν φτωχὸ Θανασὸ καὶ τὴ μάνα του). Ἡ γ' ἐνότητα θ' ἀποτελοῦσε τυπικὸ ἐπίλογο, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ τελευταία παράγραφος, ὅπου ἡ γενικότητα τοῦ πίνακα σπάζει κι ἡ περιγραφή ξαναστέλλεται στὸν γέρο Δῆμο καὶ τὴ γυναῖκα του. "Ἐτσι, ὅμως, ξαναγυρίζωμε στὸ θέμα τῆς β' ἐνότητας — καὶ τὸ πεζογράφημα μένει χωρὶς καθαυτὸ τελείωμα.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἡ μεικτὴ καὶ ἀνομοιόμορφη καθαρεύουσα τοῦ Α. Μ., μὲ ἀρκετὲς ἐκφράσεις ἢ τύπους ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένην (στρωμμένα, λαχανιασμένος, ξεζαλίζονται κλπ.), μερικὲς ἔντονα λόγιες (ἀτελευτήτους, σκιάδιον κ.ἄ.) — καὶ μερικὲς στὴν ἀρχαϊκὴ ἢ ἐτυμολογικὴ σημασία τους, διαφορετικὴ ἀπ' αὐτὴ πού ἔχουν γιὰ ὅλο τὸν κόσμον (καμπερά, μαστίζω).

β) Τὸ ὕφος ἐξαίρετα παραστατικόν. Ὀλόκληρὴ ἡ περιγραφή ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰ ζωντανῆς εἰκόνες: Οἱ στοιβαγμένες θημωνιές — ὁ κοντόχοντρος, φωνακλᾶς κι ἀκούραστος γερο-Δῆμος πηλαλὼντας λαχανιασμένος μὲς στὰ λυτὰ δεμάτια — ἡ ὕπερ — οἰκονόμα Δήμainera πού παραφυλάει μὴν τῆς ξεφύγῃ κἀνα σπυρὶ σᾶρι — ἡ τόσο συγκινητικὴ εἰκόνα τῆς γρηᾶς μάνας, πού δὲν παύει νὰ εὐχαριστῇ τὸν Θεό: εἰκόνα πού τὸ βιθλικὸ χρῶμα τῆς ὑπογραμμίζεται μὲ τὴν παρατιθέμενη εὐαγγελικὴ περικοπὴ. Τέλος, ἡ γενικὴ ἄποψι τοῦ ὁροπέδιου, μὲ ὅλους τοὺς χωρικοὺς νὰ δουλεύουν καὶ μαζὶ νὰ τρα-

γουδοῦν. Παράλληλο προτέρημα τοῦ ὕφους ἢ φυσικότητα (ὄση τουλάχιστον μπορεῖ νὰ ὑπάρχη στὸ χρησιμοποιούμενο λεκτικὸ ἰδίωμα). Ἡ ἀκρίβεια τῆς περιγραφῆς φανερώνει τὴν παρατηρητικότητα τοῦ συγγραφέα (π.χ., ὅταν τὸ ἀεράκι σιγοκουνάει πρῶτα τὶς κορφές τῶν πεύκων, τὰ πουλερικά ποὺ τρέχουν κάτι ν' ἀρπάξουν, ἄλογα ποὺ ξεξαλίζονται κι ἀργοτρῶνε τὴ φρεσκοπατημένη καλαμιὰ κλπ. ἢ — ὄχι ὁμῶς πάντα προσεγμένη ἢ διατύπωσι. (Π.χ., βλ. τὴν πρώτη φράσι τῆς β' παραγράφου: «Στὸ ἄλῶνι ἄρχισε τὸ ἄλῶνισμα». Καὶ πρὸς τὸ τέλος: «εἰς τὸ κατακόρυφον» μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ὑψώνεται ἓνας ἥχος ἢ θόρυβος ἢ συναίσθημα — ὄχι ὁμῶς «ὁ ἥλιος». κλπ.). Ἀπὸ τὰ σχήματα, καλύτερες οἱ μετὰ φ ο ρ έ ς (τὰ ἄλῶνια λάμπουν, ποτισμένον μὲ τὸν ἰδρῶτα, ψημμένον μὲ τὰς εὐλογίας κλπ.). Ἡ ἐ π α ν ἄ λ η ψ ι τοῦ «ὄνειρεύεται» ὑπογραμμίζει τὴ συγκίνησι τῆς γρηᾶς μάνας, ποὺ δὲν τολμάει νὰ πιστέψῃ τὰ μάτια τῆς — καὶ παράλληλα μᾶς θυμίζει πόσο πενιχρὰ εἶναι τὰ ὄνειρα τῶν φτωχῶν. Συναντοῦμε ἀκόμα μιὰν π α ρ ο μ ο ί ω σ ι (ὥσάν πύργοι), ἓνα δυὸ π ο λ υ σ ὕ ν δ ε τ α (πηδοῦν καὶ τὰ διαλύουν καὶ τὰ συντρίβουν... παραπατεῖ καὶ πίπτει καὶ σηκώνεται καὶ ξαναπίπτει καὶ πάλιν σηκώνεται — ποὺ ὑποβάλλει παραστατικὰ τὴν πεισματική προσπάθεια τοῦ «πρωτογεωργοῦ») κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Περιγραφή γραφικῆς ἀγροτικῆς σκηνῆς, δοσμένη μὲ ἐξαίρετη παρατηρητικότητα καὶ ζωντανεμένη μὲ ἀντικειμενικότητα σωστὲς εἰκόνες. Τὸ κείμενο φανερώνει τὴν ψυχικὴ συμμετοχὴ τοῦ συγγραφέα στὰ ἱστορούμενα καὶ τὴ μεταδίδει σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ στὸν ἀναγνώστη — παρὰ τὴν ἀκαμψία καὶ ψυχρότητα τῆς γλωσσικῆς ἐπενδύσεως.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἀπὸ ἄποψι δομῆς, ποιά κοινὰ σημεῖα διαπιστώνετε ἀνάμεσα στὸ σημερινὸ καὶ τὸ προηγούμενο πεζογράφημα τοῦ Α. Μ. («Ἄρατε πύλας»). Καὶ ποιές οἱ ὁμοιότητες ἢ διαφορές στὸ ὕφος;

Γ. Δροσίνη — Ψωμί

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Γ. Δ ρ ο σ ί ν η βλ. στή σελ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα γιὰ τὴ σημασία ποὺ ἔχει γιὰ τὴν ἀγροτικὴν οἰκογένεια τὸ ψωμί κι ἡ ἐτοιμασία του — καὶ γιὰ τὴν ἱερότητα ποὺ προσπαίρνει, ὅταν γίνεται πρόσφορο γιὰ τὴν ἐκκλησία. Γιὰ τοὺς ὅρους κλπ. σημειώνομε: π ι ν α κ ω τ ή = ξύλινη σκάφη

μέ χωρίσματα, πού συχνά γινόταν σκαλιστή («πελεκητή») σέ μονοκόμματο ξύλο κι όπου ή νοικοκυρά τοποθετεῖ τὰ φρεσκοζυμωμένα ψωμιά πρὶν τὰ φουρνίσῃ. κ υ ρ ο ύ λ α = στὰ χωριά μας ἡ μάμη, ἡ γιαγιά. ἄ ρ τ ο φ ὀ ρ = ἐκκλησιαστικό σκεῦος, όπου τοποθετεῖται ὁ ἁγιασμένος ἄρτος γιὰ τὴ Θεία Μετάληψι.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: (Ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὸ ψωμί, ὅταν ἐτοιμάζεται ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας, ὅταν τρώγεται κι ὅταν σὰν πρόσφορο καθαγιαζεται στὴν ἐκκλησία:). Καλὸδεχτο τὸ πρῶτο ἀλεύρι τῆς χρονιάς, πού ἔρχεται ἀπὸ τὸν μύλο. Τὸ ζυμώνουν τὰ χέρια τῆς πρώτης νύφης τοῦ σπιτιοῦ, τὸ ἀποθέτουν στὴν καλοφτιαγμένη πινακωτὴ — καὶ τὸ ψήνει στὸν φούρνο ἢ γιαγιά. Πόση χαρά, ὅταν τὸ ἑράδῳ περιμένουν ὅλοι νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν φούρνο τὸ εὐωδιαστὸ ψωμί! Τὸ κόθει μὲ τὰ χέρια του ὁ παπποὺς καὶ τὸ μοιράζει σὲ παιδιὰ κι ἐγγόνια. (Καὶ πόσο ἱερὸ γίνεσαι, ψωμί) ὅταν δίνεσαι στὴν ἐκκλησιά, μερίδιό της καὶ πρόσφορο, μὲ τυπωμένο τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ — καὶ τὴν Κυριακὴ κόθεσαι στὸ ἄρτοφόρι, γιὰ νὰ ἐνωθῇς μὲ τὸ κρασί στὸ ἅγιο δισκοπότηρο!

Β' ΝΟΗΜΑ: κλπ.: Στὴν ὕπαιθρο, καὶ μάλιστα σὲ λίγο πιὸ παλιές ἐποχές), τὸ ψωμί ἔχει σημασία πολὺ πιὸ μεγάλη, ἀπὸ κείνη πού τοῦ ἐξασφαλίζει ὁ ρόλος του σὰ βασικὴ τροφή. Πρῶτα πρῶτα, γιὰ τὸν ἀγρότη εἶναι ἡ δικαίωσι καὶ ἡ χειροπιαστὴ ἀμοιβὴ τοῦ μόχθου του. "Ἐπειτα, συμβολίζει τὴ σιγουριά, τὴν ἐξασφάλισι γιὰ τὴν ἐπιβίωσι: «Υπάρχει ψωμί, δόξα τῷ Θεῷ!» — λέει ὁ χωρικός καὶ νιώθει ἀσφαλισμένος. Τέλος, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ πολὺ περισσότερο μὲ τὸν καθαγιασμό του ἀπὸ τὸν Χριστὸ στὸν ἱερὸ Δεῖπνο («τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον»), τὸ ψωμί ἔχει πάρει ἀξία συμβόλου, πού τὸ συναισθηματικὸ του θάρος δύσκολα μπορεῖ νὰ προσδιοριστῇ μὲ λέξεις. Σ' αὐτὰ τὰ ἐθνικά, λαογραφικά καὶ θρησκευτικὰ στοιχεῖα θρίσκεται κι ὁ πυρήνας τοῦ ποιήματος. "Ἀς προσπαθήσωμε λοιπὸν νὰ περικλείσωμε τὸ νόημά του σὲ λιγόλογη διατύπωσι: Γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολὺ περισσότερο γιὰ τὸν κόσμον τῆς ὕπαιθρου, τὸ ψωμί ἀποτελεῖ σύμβολο πολλαπλὸ καὶ θαυρσημαντὸ. Καὶ γι' αὐτό, κάθε τι πού σχετίζεται μαζί του παίρνει ὅψι καὶ ἀξία πραγματικῆς ἱεροτελεστίας.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: λυρικό ποίημα, πού μὲ κριτήριον τὶς περιγραφόμενες

ἀπλές σκηνές κλπ. μπορούμε νά ἐντάξωμε στὴ «λαογραφικὴ ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τρεῖς ἀνισόστιχες στροφές. Ἡ 1η ἔχει 7 στίχους, ἡ 2η κι ἡ 3η ἀπὸ 5. Μέτρο ἰαμβικό, στίχοι 15σύλλαβοι, παροξύτονοι καταληκτικοὶ καὶ ἀνομοιοκατάληκτοι. Διασκελισμὸς μόνο στὸν δ' καὶ στ' στίχο. Οἱ χασμωδίες ἔχουν ἐξαλειφθῇ μὲ ἐκθλίψεις (τ' ἀνασκουμπωτά, μέσα κλπ.), ἀφαίρεσι (θά ῥθη) καὶ συνιζήσεις (ῥθη ἀπὸ, φοῦρνο ἢ, ξανανιωμένη ἀφήνοντας — καίει, γριά, θεία, Κυριακὴ κλπ.).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Μὲ θάσι τὰ μερικώτερα θέματα, μπορούμε νά θεωρήσωμε κάθε στροφή σὰ χωριστὴ ἐνότητα. Ἡ α' ἀναφέρεται στὴν προετοιμασία τοῦ ψωμοῦ, ἀπὸ τὸ ἄλεσμα τοῦ σταριοῦ στὸν μύλο ὡς τὸ ζύμωμα καὶ τὸ ψήσιμο. Ἡ β' στὸ ἱεροτελεστικὸ μοίρασμα τοῦ φρεσκοψημένου ψωμοῦ στὰ μέλη τῆς οἰκογένειας. Στὴν γ', τὸ ψωμὶ ὑψώνεται σὲ θρησκευτικὸ σύμβολο. "Ετσι, ὁλοκληρώνεται τὸ θέμα ἀπὸ τοῦ ψωμοῦ, ἀπὸ κάθε πλευρά του. Παράλληλα, κλιμακώνεται ἡ σημασία του κι ἡ σπουδαιότητά του: ἀπὸ ἀπλὸ στοιχεῖο διατροφῆς — ὡς ὑπέρτατο σύμβολο τῆς θρησκείας μας.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἀπλὴ δημοτικὴ, μὲ ὁμοιόμορφο τυπικὸ. Σύνταξι στρωτὴ (ἐξὸν ἀπὸ τὴν κάπως μακρόσυρτη 3η στροφή).

β) Τὸ γνωστὸ μας ἥσυχο καὶ μετρημένο ὕφος τοῦ Δροσίνη ὑψώνεται στὸ ποίημα τοῦτο σὲ ὑμνητικὴ ἔξαρσι (ιδίως στὴ 2η καὶ 3η στροφή), πού κι αὐτὴ ὅμως παραμένει ἀρητῶρευτὴ καὶ χωρὶς νά ξεπερνᾷ τὸ μέτρο. Ἡ ἔκφρασι σαφὴς καὶ ἀκριβολογημένη, χωρὶς ἄχρηστες ἀναλυτικότητες καὶ πλατυασμούς. Ἡ παραστατικότητα τοῦ λόγου ἐκδηλώνεται στὶς ἀπανωτὲς εἰκόνες: χαρούμενη ὑποδοχὴ τοῦ ἀλέσματος, ἔπειτα ζύμωμα, πλάσιμο καὶ ψήσιμο τοῦ ψωμοῦ — καὶ ιδίως ὁ θαυμάσιος πίνακας τῆς οἰκογένειας πού ἀνυπομονεῖ γύρω ἀπ τὸ βραδυνὸ τράπέζι καὶ ἡ μοιρασιά τοῦ ψωμοῦ ἀπὸ τὸν παπποῦ. Πρέπει νά προσέξωμε πῶς πετυχαίνει ὁ ποιητὴς νά δίνει σ' ὅλες τὶς σκηνές τὸν τόνο μεγάλῃς γιορτῆς, χρησιμοποιοῦντας κάθε φορὰ τὶς κατάλληλες λέξεις. "Ετσι, ἔχομε πρῶτα τὴ γενικὴ ἀτμόσφαιρα πανηγυρισμοῦ (ἀκόμα κι ἡ σκάφη χαίρεται), καθὼς ἔρχεται τὸ ἀλεύρι ἀπὸ τὸν μύλο. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπίσημη καὶ τιμητικὴ ἀνάθεσι τοῦ ζυμώματος στὴν «πρωτονύφη», ἔπειτα τὸ φούρνισμα, πού γιὰ τὴν ἐπιτυχία του ἐπιστρατεύεται τώρα ἡ πολύχρονη σοφία καὶ πείρα ἥς γιαιγιάς. Γιὰ χάρι του, ἡ γερόντισσα παρατάει τὴν ἀχώριστη ρόκα της — καὶ νιώθει τόσο εὐτυχισμένη, πού ξανανιώνει. Κατόπιν, ἡ τελετουργία τῆς διανομῆς ἀπὸ τὸ πιὸ σεβάσμιο πρόσωπο τῆς οἰκογένειας, πού προσέχει νά μὴ μιάνη τὸ ψωμὶ μὲ μαχαίρι — καὶ γι'

αὐτὸ τὸ σπάει μὲ τὰ χέρια. "Ετσι, ἡ ὁλοένα κλιμακούμενη ἐπισημότητα κορυφώνεται μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου τὸ «πρόσφορο» θὰ γίνη ἅγιος ἄρτος καὶ θὰ «σμίξη μὲ τὸ κρασί στὸ ἅγιο δισκοπότηρο». "Οπως θγαίνει ἀπὸ τὴν 1η στροφὴ, ὁ ποιητὴς ἀναφέρεται στὸ πρῶτο ψωμί πού γίνεται στὸ σπίτι, ἀπὸ τὸ καινούργιο στάρι τῆς χρονιάς. Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ τονίζεται ξεχωριστὰ στὰ διαδοχικὰ σύνθετα: πρωτόπλαστο, πρωτόπλαστο, πρωτόπλαστο — καί, παράλληλα, πρώτη χαρά, πρωτονύφη. ("Αν θέλαμε νὰ γκρινιάσωμε, θὰ παρατηρούσαμε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι, τὸ πρῶτο «πρωτόπλαστο», τοῦ θ' στίχου, θὰ ἔπρεπε ἴσως ν' ἀντικατασταθῇ μὲ ἄλλη λέξι. Γιατὶ δὲν ταιριάζει σὰν προσδιορισμὸς τοῦ «φόρτωμα ἀπὸ τὸν μύλο» — καὶ γιατί κάνει νὰ ἡχῇ ἄσκημα ἢ ἐπανάληψι τοῦ στὸν δ' στίχο: «πρωτόπλαστα ψωμιά», ὅπου ὅμως ἔχει πραγματικὰ τὴ θέσι του).

Σχήματα λίγα καὶ λιτά. Στὸν θ' στ. ἔχομε μιὰ μεταφορά, ὅπου ταυτόχρονα ὑποδηλώνεται καὶ κάποια προσωποποίηση (πρῶτη χαρὰ τῆς σκάφης — ὅπου ἡ ἄψυχη σκάφη «χαίρεται»). Ἐξὸν ἀπὸ τὴν ἐπανάληψι τοῦ «πρωτόπλαστο», πού ἐπισημάνουμε πιὸ πάνω, ἔχομε ἀκόμα μιὰ στὸν στ' στίχο τῆς 1ης στροφῆς, ὅχι ἀπόλυτα ἀναγκαῖα ἢ πετυχημένη κι αὐτὴ (φοῦρνο, φοῦρνο). Ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιφωνήσεις τῆς 2ης στροφῆς ὑπογραμμίζουν τὸν ὕμνητικὸ τόνο τοῦ ποιήματος. Τέλος, ἡ παρομοίωσι τοῦ πρόσφορου μὲ «θυσία τῶν ταπεινῶν στὴ θεία καλωσύνη» ἐξυπηρετεῖ ἄριστα τὴν κλιμάκωσι τῶν νοημάτων ἀπὸ τὰ ὑλικά στὸ ἰδεατό.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Λυρικὸ ποίημα, πού τραγουδάει τὴ μεγάλη σημασία τοῦ ψωμοῦ γιὰ τὴν (ἀγροτικὴν ἰδίως) οἰκογένεια. Καθαρογραμμένες κι ἐπιθλητικὲς εἰκόνες συγκεκριμενοποιοῦν τὰ συναισθήματα καὶ τὸν στοχασμὸ τοῦ ποιητῆ — κι ὁ ποιητικὸς του λόγος μεταγγίζει στὴν ψυχὴ μας τὴ συγκίνησί του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Καταγράψτε ὅσα ἔθιμα, συνήθειες κλπ. γνωρίζετε γιὰ τὴ σημασία, τοὺς συμβολισμοὺς κλπ. τοῦ ψωμοῦ — καὶ γιὰ τὶς μικρὲς οἰκογενειακὲς κλπ. τελετὲς πού σχετίζονται μαζί του.

Γ. Στρατήγη — Ἡ Θημωνιά

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Α' Ὁ Γεώργιος Στρατήγης γεννήθηκε τὸ 1860 στὶς Σπέτσες. Σπούδασε νομικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Γαλλία καὶ ἄσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου καὶ ἀργότερα τοῦ συμβολαιογράφου. Ἀπὸ νέος εἶχ' ἐπιδοθῇ καὶ στὴ

λογοτεχνία και τὸ 1892 κέρδισε βραβεῖο σὲ ποιητικὸ διαγωνισμό. Πέθανε τὸ 1938 στὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Γ.Σ. ἔγραψε πολλὰ ποιήματα (συλλογές «Ροδοδάφνες», «Νέα Ποιήματα», «Τρόπαια» κ.ἄ.), διηγήματα καὶ θεατρικά. Πρωτοχρησιμοποίησε καθαρεύουσα, σὲ μορφὴ σχεδὸν ἀρχαϊκῇ. Ὡστόσο, γράφοντας σ' ἐποχὴ πού οἱ Παλαμᾶς, Δροσίνης κ.ἄ. («Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολή») εἶχαν ἤδη ἐπιβάλει στὴν ποίησι τὴ δημοτικὴ, δὲν ἀργήσε νὰ στραφῇ σὲ γλῶσσα πιὸ ζωντανή: ὄχι βέβαια στὴ γνήσια γλῶσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μας, ἀλλὰ στὸ ἰδίωμα ἐκεῖνο πού ὠνομάστηκε «λόγια δημοτικῇ». Χάρης σ' αὐτὴ τὴ στροφή του, συγκαταλέχτηκε ἀνάμεσα στοὺς ἀνανεωτὲς τῆς λογοτεχνίας μας, πλάι στὸν Παλαμᾶ καὶ τοὺς ἄλλους μεγάλους τῶν χρόνων του. Συχνὰ τὰ θέματά του προέρχονται ἀπὸ τὴν καθημερινὴ οἰκογενειακὴ ζωὴ, τίς μικροσκοπικὰ καὶ τὴν ἀτμόσφαιρά της. Ὡστόσο, ἡ ἔμπνευσί του γενικὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ φλογερὸ πατριωτικὸ συναίσθημα καὶ ὕμνει μεγαλόφωνα τὴ δόξα τῆς φυλῆς ἄλλοτε καὶ τώρα ἢ δραματίζεται μελλούμενα κατορθώματα κλπ. Ἔτσι, στὴν ἱστορία τῆς νεώτερης λογοτεχνίας κατέχει ἰδιαίτερη θέσι, σὰν τυπικὸς ἐκπρόσωπος πατριωτικῆς στιχουργίας, ἡχηρὰ ρομαντικὸς καὶ ὄχι σπάνια ρητορικός. Γιὰ τὴ σύγχρονη κριτικὴ, σημαντικώτερη προσφορά του θεωρεῖται, ὄχι ὁ στίχος του, ἀλλὰ ἓνα ἰδιόμορφο ἔργο του, γραμμένο ὀλέκληρο σὲ τσακωνίτικη διάλεκτο καὶ γι' αὐτὸ σπουδαῖο ἀπὸ ἀποφί γλωσσολογικὴ καὶ λαογραφικὴ («Α. Τσουράνα»: ἡ κυρά Ἄννα).

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα πού ὕμνεϊ τὴ θημωνιά, σὰν πολύτιμο προϊόν ἀνθρώπινου μόχθου καὶ στοιχείο ζωῆς γιὰ ὅλους πρωταρχικὰ καὶ ἀπαραίτητο.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΠ. ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: (Μὲ τὸ στόμα τοῦ ποιητῆ μιλάει στοὺς ἀνθρώπους ἢ θημωνιά:) Εἶμαι ἡ εὐλογημένη θημωνιά, στημένη σὰν πύργος ἀπὸ χρυσὰ δεμάτια (σταχιῶν). Δὲ μὲ χτίζουν μὲ πέτρα, ξύλα καὶ λάσπες, ἀλλὰ οἱ νέοι κι οἱ νιὲς μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ τραγούδια τους. Εἶμαι ἡ κυψέλη πού (μέλι της) κρύβει τὴν πιὸ πολυτίμη τροφὴ τῶν ἀνθρώπων, πιὸ γλυκειὰ κι ἀπὸ τὸ μέλι, πού μὲ μητρικὴ ἀγάπη τοὺς χαρίζει κάθε χρόνο ἢ γῆ. Φεγγαβολᾶ ὅπως ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι. Καὶ ὅλοι, λαὸς καὶ ἄρχοντες, λατρεύουν τὸ χρυσοῦς ἀνθὸ στάρι μου καὶ σέρνονται σκλάβοι μπροστά μου.

Β' ΝΟΗΜΑ κλπ.: Οὐσιαστικά, ἡ θημωνιά ἀντιπροσωπεύει τὸ πρεσκοθερισμένο στάρι. Ἔτσι, ἐνσαρκώνει (κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ) τὸν καρπὸ ὀλόχρονης προσπάθειας καὶ κόπου, πού φυσικὸ εἶναι νὰ δρέπεται μὲ χαρὲς καὶ τραγούδια. Ἐξ ἄλλου, ἀποτελεῖ τὸ πιὸ πολύτιμο δῶρο τῆς μάνας - γῆς: βασικὸ στοιχεῖο διατροφῆς, ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐπιβίωσι ὅλων ἀνεξάριετα τῶν ἀνθρώπων, εἴτε βασιλιάδες ἐναι εἴτε ἀνώνυμος λαός. Ἄς συμπυκνώσωμε τώρα τὸ γενικὸ τοῦτο νόημα: Ἡ θημωνιά (: τὸ στάρι), καρπὸς μόχθων κι

εὐλογημένο δῶρο τῆς γῆς, ἀντιπροσωπεύει θεμελιακὴ προϋπόθεσις ἐπιβιώσεώς μας.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: λυρικό ποίημα, πού ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του συνδέεται μὲ τὴν «ἀγροτική ποίησι».

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τέσσερεις 5στιχες στροφές, σὲ μέτρο ἰαμβικό. Στὴν 1η στροφή, οἱ α', γ' καὶ ε' στίχοι εἶναι 10σύλλαβοι (κι ἐπομένως: δξύτονοι — ἀκατάληκτοι), οἱ β' καὶ δ' 11σύλλαβοι (καὶ παροξύτονοι καταληκτικοί). Στὴ 2η 3η καὶ 4η στροφή, οἱ α', γ' καὶ ε' στίχοι εἶναι 11σύλλαβοι (ἀρα: παροξύτονοι καταληκτικοί) καὶ οἱ β' καὶ δ' 10σύλλαβοι (καὶ δξύτονοι ἀκατάληκτοι. Σὲ κάθε στροφή, ὁμοιοκαταληκτοὺν ὁ α' στ. μὲ τὸν γ' καὶ ε' (στὴν 1η στροφή δξύτονα καὶ μᾶλλον φτωχά, στίς ἄλλες παροξύτονα καὶ σχετικὰ πλούσια) καὶ ὁ β' στ. μὲ τὸν δ' (στὴν 1η στροφή παροξύτονα, στίς ἄλλες δξύτονα καὶ σχετικὰ πλούσια). Δύσκολο νὰ ποῦμε ἂν αὐτὴ ἡ (μετὰ τὴν 1η στροφή) ἀλλαγὴ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον τῆς ὁμοιοκαταληξίας συντελεῖ στὴ στιχουργικὴ ἀρτιότητα τοῦ ποιήματος ἢ τὴ μειώνει. Οἱ χασμωδίες θεραπεύονται μὲ μιὰ δυὸ ἐκθλίψεις (μέσ' ἀπ' τὰ, ἀπ' τὸ) καὶ πολλὰς συνιζήσεις (ἐγὼ εἶμαι, εἶμαι ἢ κλπ. κλπ.).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θὰ χωρίσωμε τὸ ποίημα σὲ τέσσερεις ἐνότητες, ὅσες κι οἱ στροφές. Στὴν α', παρουσιάζεται ἡ «φλογημένη θημωνιά», μιλώντας μὲ τὸ στόμα τοῦ ποιητῆ. Ἡ β' ἀναφέρεται στὸ πῶς «πυργώνεται» ὁ Μὲ ἰδρῶτα, ἀλλὰ καὶ μὲ χαρὲς καὶ τραγούδια. Στὴν γ' τονίζεται ἡ βασικὴ τῆς ιδιότητος: ἀκοίμητη προσφορὰ τῆς στοργικῆς γῆς. Καὶ στὴν δ' ὑπογραμμίζεται ἡ σπουδαιότητά της: τόση, πού μπροστὰ της σέρνεται ἡ ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη. Μποροῦμε ν' ἀνασύρωμε καὶ τίς γνωστὲς ταμπελίτσες μας καὶ νὰ ὀνομάσωμε «πρόλογο» ἢ «εἰσαγωγὴν» τὴν α' ἐνότητα, «κυρίως ἀνάπτυξι θέματος» τὴ β' καὶ τὴν γ' καὶ «ἐπίλογο» τὴν δ' καὶ τελευταία.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Ἐπαινετὰ ὁμοιόμορφη δημοτικὴ. Σύνταξι στρωτὴ στὴν α' καὶ β' στροφή, πιὸ μπερδεμένη στὴν γ' (ιδίως μὲ τίς τόσες δευτερεύουσες προτάσεις καὶ τ' ἀπανωτὰ «πρὸς», μὲ τὰ ὁποῖα εἰσάγονται) καὶ στὴν τελευταία.

β) Κύρια ἐντύπωσι ἀπὸ τὸ ὕφος ὁ θριαμβικὸς τόνος τῆς θημωνιάς

(: τοῦ ποιητῆ). Ἡ ἔκφρασι σύντομη καὶ κοργόρυθμη στήν 1η καὶ 2η στροφή, λιγώτερο στίς ἄλλες. Τὰ νοήματα ἀπλᾶ καὶ σαφῆ (ἐξδὼν ἀπὸ τοὺς γ' καὶ δ' στ. τῆς 1ης στροφῆς, ὅπου δύσκολα θγαίνει ὅποια-δήποτε ἔννοια). Εἰκόνες καθαρὲς ἀληθινές: Ἡ ὁλόρθη καὶ περήφανη θημωνιά (ἐξαίρετα παραστατικό ἐδῶ ἐκεῖνο τὸ «πυργώνομαι»), ἔπειτα οἱ δυὸ ἀντιθετικοὶ πίνακες (: τὸ συνηθισμένο χτίσιμο κτηρίων — τὸ «στήσιμο» τῆς θημωνιάς μὲ ὑλικά τὸν ἰδρώτα, τὴ χαρὰ καὶ τὰ τραγούδια), τέλος τὸ στᾶρι σὰν ἄρχοντας σὲ ὁλόλαμπρο θρόνο καὶ μπρὸς τοῦ «σκλάβθα ἡ ζωὴ» (: ὅλοι ὅσοι ζοῦν στῇ γῇ μας). Μὲ δυὸ λόγια: Ποιητικὸς λόγος ζωντανός, παραστατικὸς καὶ σχετικᾶ φυσικός. (Ἐξαίρεσι ἢ κάποια ὑπερβολικότητα τῆς τελευταίας εἰκόνας. Ἄς ἔχουμε ὅμως ὑπ' ὄψι μας ὅτι, παρόμοιες ὑπερβολές, ἀντιπροσωπεύουν συνηθισμένο ὅπλο στὸ ποιητικὸ ὅπλοστάσιο τοῦ Στρατήγη).

Κυριαρχικὸ ἀπὸ τὰ σχήματα ἡ π ρ ο σ ω π ο π ο ί η σ ι τῆς θημωνιάς σ' ὁλόκληρο τὸ ποίημα. Ἀληθινὰ πετυχημένες οἱ περισσότερες π α ρ ο μ ο ι ῶ σ ε ι ς, πού συντελοῦν στῇ λαμπερῇ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου καὶ τῶν εἰκόνων (τοῦ ἰδρώτα μὲ μαργαριτάρια, τῆς θημωνιάς μὲ ὁλόγιομη κυψέλη, ἥλιο, φεγγάρι, ἄρχοντα τοῦ κόσμου καί, τέλος, μὲ προσκυνητᾶρι). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τίς μετ α φ ο ρ έ ς (πυργώνομαι, μὲ στήνουν μὲ τραγούδια κλπ. ἢ μάνα γῇ κ.ἄ.). Τὰ ὑ π ε ρ β α τ ᾶ ἀναγκαῖα γιὰ τὸν ρυθμὸ καὶ τὸ μέτρο, περισσότερα ὅμως ἀπ' ὅσα ταιριάζουν στῇ στρωτῇ καὶ παρατακτικῇ σύνταξι τῆς δημοτικῆς (β' στ. 1ης στροφῆς, ε' τῆς 2ης, β' τῆς 4ης κλπ.). Ταιριαστὰ μὲ τὸν γενικὰ γοργόρυθμο λόγο τ' ἄ σ ὡ ν δ ε τ α τῆς 2ης στροφῆς (μὲ λιθάρια, μὲ χρώματα, μὲ ξύλα, μὲ νερά — πού ἰσοσταθμίζεται μὲ τὸ ἀσύνδετο τῶν ἐπόμενων στίχων: μὲ στάχια, μὲ τραγούδια, μὲ χαρὰ). Γιὰ τὴν ἀ ν τ ί θ ε σ ι τῶν δυὸ εἰκόνων στὴν ἴδια στροφή ἔγινε λόγος πιὸ πάνω.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ποίημα ὑμνητικὸ καὶ θριαμβικὸ γιὰ τὴ θημωνιά (οὐσιαστικά: τὸ στᾶρι) καὶ τὴ σπουδαιότητά της γιὰ ὁλόκληρην τὴν ἀνθρωπότητα. Διατύπωσι σὲ γλῶσσα ζωντανή κι εὐκολονόητη, ἔτσι πού νά γίνεται εὐχάριστα ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη — παρὰ τὴν κάποια ὑπερβολικότητα τοῦ τόνου σ' ἓνα δυὸ σημεία.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Συγκρίνατε μὲ τὸ προηγούμενο καὶ ἀνάλογον περιεχόμενου ποίημα τοῦ Γ. Δροσίνη («Τὸ Ψωμί») καὶ σημειώστε ὁμοιότητες ἢ διαφορὰς ἀπὸ ἀποψι α) νοηματικοῦ περιεχομένου, β) πλάτους συναισθημάτων, γ) ἀλήθειας καὶ φυσικότητας εἰκόνων.

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' 'Ο Μιχαήλ Μητσάκης γεννήθηκε τὸ 1863 στὰ Μέγαρα. Φοίτησε
δύο χρόνια στὴ Νομικὴ, τελικὰ ὅμως προτίμησε ν' ἀφοσιωθῇ στὴ δημοσιογραφία καὶ λογοτεχνία. Τὸ πνεῦμα του, ἡ ἰσχυρὴ προσωπικότητά καὶ ἡ κριτικὴ
του ὀξυδέρκεια τοῦ ἐξασφάλισαν γρήγορα μιὰν ἀπὸ τίς πρῶτες θέσεις στὸν
φιλολογικὸ κόσμο τοῦ καιροῦ του. ("Ἄς σημειωθῇ ὅτι σὲ δικές του εὐνοϊκές
κριτικὲς χρωστοῦν τὴν ἀνάδειξί τους μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πρῶτους τῆς λογοτεχνί-
ας μας: Κρυστάλλης, Γιορφύρας κ.ἄ.). Δυστυχῶς, σὲ ἡλικία 31 χρονῶν παρρου-
σίασε τὰ πρῶτα συμπτώματα ψυχασθένειας, πού λίγο ἀργότερα τὸν ὡδήγησε
στὸ Ψυχιατεῖο. 'Ο Μ.Μ. ἔζησε δυὸ ἀκόμα θλιβερὲς δεκαετίες, πότε στὸ Φρε-
νοκομεῖο Δαφνίου, πότε στῆς Κέρκυρας καὶ ἄλλοτε σιγνόμενος ἀπὸ γραφεῖο σὲ
γραφεῖο — ὅπου ἀναπαύτηκε στὰ 1916.

γραφείο — ώπου αναπαύτηκε σ'α 1916.
Εγραψε διηγήματα καὶ σατιρικά, ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις, ἄρθρα καὶ δοκίμια. Χρησιμοποίησε αὐστηρὴ καθαρεύουσα (κάποτε κυριαστικά μακροπερί-
κλεια. Οἰδη καὶ μαιανδρικὴ στὴ δομὴ τῆς) καὶ ἦταν ἀ ἑνας ἀπὸ τοὺς δυὸ λογοτέχνες,
ποὺ κατάρθωσαν νὰ δώσουν στὸ τεχνητὸ αὐτὸ Ἱδίωμα ζωντάνια, δύναμι καὶ
κάποια ζεστασία. (Οὔ ἄλλος, ἦταν ὁ Έμμ. Ροΐδης). Ὡστόσο, ὁ καθαρευσι-
στανισμός του δὲ στάθηκε ποτὲ δογματικός ἢ φανατικός. Ὁ Μ.Μ. ὑποστήριζε
κάποιου εἶδους ἐκλεκτικισμό, ποὺ θὰ πλούτιζε τὴν καθαρύουσα ἢ τὴ δημοτι-
κὴ μὲ ὅ,τι ἄξιο κι ὀληθινὸ μπορούσε νὰ προσφέρει ἡ μιὰ στήν ἄλλη — καὶ ἀ-
νάλογα μὲ τὴ γλῶσσα ποὺ σὲ κάθε περίπτωσι θὰ βόλευε καλύτερα τὸν κάθε
λογοτέχνη. Λιγιστὰ πεζὰ του τὰ ἔγραψε σὲ στρωτὴ καὶ σωστὴ δημοτικὴ, κά-
ποτε μάλιστα μὲ πρόθεσι καὶ σκοπὸ καθαρά «πειραματικό». Παρ' ὅλ' αὐτά,
τὸ καθατὸ προσωπικὸ του ὕφος τὸ βρίσκομε κυρίως στὰ καθαρουσιστάνικα
γράψα του. Ἀπὸ ἀποψι σχολῆς καὶ τεχντροπίας, ὁ Μ.Μ. ἦταν ἀπὸ τοὺς
κύριους ἐκπρόσωπους τοῦ «νατουραλισμοῦ» στὴ χώρα μας.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: πεζογράφημα που περιγράφει τὰ συναισθήμα-
τα παιδιοῦ, που ἔφυγε ἀπὸ τὸ χωριό του ὁλόμονο στὴν Ἀθήνα καὶ
ἀκούει τώρα τὸ γράμμα τῆς μητέρας του, καθὼς τοῦ τὸ διαβάζει
ἐν ἄλλο παιδί. Πρόσωπα καὶ καταστάσεις, συνθήκες ἐργασίας κλπ.,
περιγράφονται σὲ πιστὴ ἀντιστοιχία μὲ τὰ κοινωνικὰ κ.ἄ. γνωρίσμα-
τα τῆς ἐποχῆς (ὅπως προσδιορίζεται στὴν ἡμερομηνία τῆς ἐπιστο-
λῆς).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: δ α σ ε ῖ α = πυκνότεριχη. π ε ν ι χ ρ ᾶ (πενία) = φτωχική. κ α τ ε ρ ρ α κ ω μ ἔ ν ο (κατά - ράκος) = κουρελιασμένο. κ α τ ε σ π ι λ ω μ ἔ ν ο ν (κατά - σπίλος = κηλίδα, λεκές, λέρωμα) = καταλερωμένο, καταλεκιασμένο. ἑ ξ ῖ τ η λ α (ἐξιέναι) = πού εύκολα ξεθωριάζουν ἢ σθῆνουν - ξεθωριασμένα, μισοσθησμένα. ἑ π ι τ η δ ε υ μ ἔ ν α = μέ ιδιαίτερη προσοχή - καὶ μτφρ. =

ὄχι φυσικά, φτιαχτά. λ α χ τ α ρ ί ζ ω = κατέχομαι ἀπὸ ἀγωνία, φόβο, ἀνησυχία. ὕ π έ ρ ο χ ο ς = ἐδῶ, μὲ σημασία = ξεχωριστός, ἐξαιρετικός. π λ α ν ᾱ τ α ι = (ὄχι λαθεύει, σφάλλεται — ἀλλά) = περιπλανιέται, γυρνάει δῶ καὶ κεῖ. π ο δ η γ ε τ ε ῖ (ποῦς — ὁδηγῶ) = ὁδηγῶ, δείχνω τὸν δρόμο, ὁδηγῶ κάποιον ποῦ καὶ πῶς νὰ προχωρήσῃ. ἐ π ῖ μ ᾱ λ λ ο ν = ὁλοένα περισσότερο. π ρ ο θ ᾱ ῖ ν ο υ σ α = προχωρώντας, πιὸ κάτω. μ π ε ρ μ π ᾱ ν τ η ς (λ. Ἰταλική) = φαῦλιος, δόλιος, ἀπατεώνας. σ υ ν έ χ ο μ α ι = συγκρατιέμαι. ὕ π ο τ ο ν θ ο ρ ὕ ζ ω = λέω κάτι χαμηλόφωνα, σιγανοψιθυρίζω.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Στὴ γωνία τοῦ δρόμου στέκουν δυὸ παιδιά. Κεφάλι ξέσκεπο (ΣΗΜ.: σ' ἐποχὴ ποῦ τὸ καπέλο ἀποτελοῦσε ἀπαραίτητο στοιχεῖο κόσμιας περιβολῆς), ἀχτένιστα μαλλιά, ροῦχα, φτωχικά. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά ἔχει μόλις λάβει ἓνα γράμμα καί, ἐπειδὴ δὲν ξέρει γράμματα, τὸ δίνει στὸν σύντροφό του νὰ τοῦ τὸ διαβάσῃ. Νὰ τὶ γράφει: Παιδί μου Γιώργο. Ἀπὸ τότε ποῦ ἔφυγες, δέ μπορῶ οὔτε μέρα οὔτε νύχτα νὰ ἡσυχάσω ἀπὸ τὴν ἀγωνία, ὅταν σὲ σκέφτομαι μοναχό σου στὴ μεγάλη πολιτεία, ὅπου χάνονται μεγάλοι, ὄχι ἐσύ, μικρὸ παιδί. Πῆρα τίς 10 δρχ. ποῦ μοῦ ἔστειλες καὶ σοῦ εὐχομαι προκοπὴ κι εὐτυχία. Μοῦ φαίνεται σὰ νὰ σ' ἔχω χάσει καὶ σένα, ὅπως τὸν πατέρα σου...». Τὸ γράμμα εἶναι ἀπὸ τὴ μάνα τοῦ παιδιοῦ, ποῦ κι αὐτὴ δὲν ξέρει γράμματα κι ἔδωσε σ' ἄλλον νὰ τῆς τὸ γράψῃ. Ὁ φίλος τοῦ Γιώργου διαβάζει ἀργά, χωρίζοντας τίς λέξεις μιὰ μιὰ. Κι ὁ ἄλλος ἀκούγοντας θαυμάζει, πῶς γίνεται τὰ μαῦρα τοῦτα σημαδάκια στὸ χαρτὶ νὰ τοῦ μεταδίνουν τὰ λόγια καὶ τίς σκέψεις τῆς μητέρας. Εἶχε φύγει πρὶν τρεῖς μῆνες ἀπὸ τὴν Καλαμάτα καὶ τώρα δουλεύει σὲ μαγαζί. Τὸ γράμμα συνεχίζει: «Ν' ἀκούς τὸν θεϊό σου καὶ τὸ ἀφεντικό σου καὶ νὰ δουλεύῃς πρόθυμα καὶ τίμια. Μὴ σκορπᾷς τὰ λεφτά σου. "Ὅ,τι περισσεύει, δίνετο στὸν θεϊό σου νὰ τὸ φυλάῃ ἢ στέλνε το σὲ μένα. Φρόντισε νὰ πᾶς σὲ κάποιον σχολεῖο γιὰ φτωχὰ παιδιά, ποῦ καθὼς ἔμαθα ὑπάρχει ἐκεῖ, νὰ μάθῃς λίγα γράμματα...». Ἡ μητέρα στέλνει χίλιες ἀκόμα συμβουλές, μὲ πόνο καὶ ἀγάπη. Τὸ παιδί συγκινεῖται ἀκούγοντας τὰ λόγια τῆς μάνας καὶ τὰ μάτια του δακρύζουν. Ξαφνικά ὁμως ἡ μορφὴ του σκοτεινιάζει, καθὼς ὁ ἄλλος συνεχίζοντας διαβάζει: «...Κάποιος δικός μας ποῦ ἦρθε ἀπὸ κεῖ μοῦ εἶπε ὅτι ἔμπλεξες μὲ κακὲς παρέες. Δὲν τὸ πιστεῶ. Μά, ἂν εἶν' ἀλήθεια, δὲ θέλω νὰ σὲ ξέρω γιὰ παιδί μου...». Τάχα, πραγματικά τῆς εἶπαν κάτι τέτοιο; "Ἡ εἶναι τέχνασμα τῆς μάνας, γιὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ; Ὁ μικρὸς φωνάζει ἀγριεμένος: «Ψέματα!» Τὸ γράμμα τελειώνει. Οἱ δυὸ φίλοι κανονίζουν νὰ γράψουν τὴν ἀπάντησι τὸ βράδυ. Καθὼς χωρίζονται, ὁ Γιώργος μουρμουρίζει: «Ψευτές!»

Β' ΝΟΗΜΑ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ. Κεντρικός άξονας του διηγήματος είναι βέβαια η αγάπη της μάνας για τον μικρό ξενιτεμένο της — παράλληλα όμως και του παιδιού ή ξγνοια κι η αγάπη για τη μάνα του. Κυριώτερα νοήματα: 'Ο πιο πολύτιμος κι ειλικρινής σύμβουλος για τὸ παιδί είναι πάντα η μητέρα του. 'Ακόμα: Οί κακές συναναστροφές άποτελοῦν ὕπουλο και μεγάλο κίνδυνο για τούς νέους. 'Επίσης: 'Η παιδεία αντιπροσωπεύει τὸ πιο πολύτιμο κι άποτελεσματικό ὄπλο στὸν άγῶνα της ζωής: «'Οποιος δὲν ξέρει γράμματα χάνεται». Τέλος: Πέρ' άπ' ὅλα τ' άλλα, η φτώχεια αναγκάζει συχνά μικρούς και μεγάλους νά ξενιτεύωνται και νά χωρίζωνται άπό τὸν τόπο τους και τούς δικούς τους. "Αν ἐπιμένωμε νά φτάσωμε σὲ κάποια γενικώτερη κοινωνική - ιδεολογική θέσι, θά ποῦμε: Οί σκληρές ανάγκες της ζωής αντιστρατεύονται κάποτε και τούς πιο ἱερούς ανθρώπινους δεσμούς — μά δὲ μποροῦν νά τούς καταλύσουν.

Δ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ. Ἡ μητέρα: Ἀγράμματη βέβαια, ὅμως σοφὴ ἀπὸ πικρὴ πείρα ζωῆς. Παρ' ὅλο πὺ ἐξῆσε στερημένη καὶ χωμένη στὴν (τότε) ξεμακρυσμένη ἐπαρχία, γνωρίζει πολὺ καλά τοὺς κινδύνους πὺ κυκλῶνουν τὸ παιδί της — καὶ τὸ πὺ ὁδηγοῦν ἢ τεμπελιά, οἱ κακὲς συναναστροφές κι ἡ ἀεργία. Πῶς νὰ μὴν τὴν κυριεύῃ ἀγωνία, ὅταν ξέρη τὸν μικρὸ ξενιτεμένο της ὁλόμονο «σὲ τόσο μεγάλῃ πολιτείᾳ, πὺ χάνονται οἱ μεγάλοι καὶ ὄχι δέκα χρόνῳ παιδί;» Ξέρει ὅτι, ὁ μοναδικὸς δρόμος γιὰ προκοπὴ, βρίσκεται στὴν τίμια ἐργασία. Κι ὅτι ἡ κάποια μὲρφωσι ἀποτελεῖ ἀπαραίτητο ἐφόδιο. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς νουθεσίες, ἐκεῖνο πὺ περισσότερο χρωματίζει τὸ γράμμα της εἶναι ἡ ἀγάπη γιὰ τὸ παιδί της, ἡ τρυφερότατῃ στοργή, ἡ λαχτάρα γιὰ τὴν εὐτυχία του. Ὁ συγγραφέας μᾶς φανερώνει τὴν ξαίρετῃ ψυχογραφικὴ του ἱκανότητα, ὅτι τὴ βάζει νὰ λέῃ: «... κι ἐπαρακάλεσα τὸν Θεὸ μέρες νὰ μοῦ κόθῃ καὶ χρόνους νὰ σοῦ δίνη. Πέτρα νὰ πιάνῃς καὶ μάλαμα νὰ γίνεται». Κι ἀκόμα περισσότερο, ὅταν καταφεύγῃ στὸ ἀπλοϊκὸ της τέχνασμα γιὰ τάχα κατηγορίες «κάποιου ἀπὸ τοὺς πατριῶτες», ὑπολογίζοντας σωστά στὴν ἀντίδρασι τοῦ τίμιου παιδιοῦ της.

Ὁ γιός της ἀντιπροσωπεύει μιὰ ἀπὸ τίς τόσες περιπτώσεις ἀδύναμων πλάσμάτων, πού οἱ συνθήκες ζωῆς τ' ἀναγκάζουν νά συμπεριφερθοῦν σάν ὠριμοὶ ἄντρες — ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ παιδιὰ. Ὁ συγγραφέας μᾶς τὸν δείχνει ἐργατικό, τίμιο, ὑπάκουο, μὲ ἀπέραντη ἀγάπη γιὰ τὴ μάνα του: δακρύζει, ὅταν ἀκούῃ τὸν φίλο του νά τοῦ διαβάξῃ τίς ἀνησυχίες της καὶ τὴν ἀγωνία της. Ἀποκαλυπτική γιὰ τὴν πνευματική του ἀνάπτυξη ἢ ἔκπληξη πού δοκιμάζει ἀνακαλύπτοντας τὴ δύναμη τῆς γραφῆς: «... τ' ἄψυχα αὐτὰ στοιχεῖα... νά ἡ-

μποροῦν νὰ τῷ φέρουν τὴν φωνὴν τῆς μάνας του, ὡς νὰ τὴν ἔχη ἔμπροστά του...». Ὡστόσο, παρὰ τὴν ἔλλειψι ἀκόμα καὶ τῆς πιὸ στοιχειώδους πνευματικῆς καλλιέργειας, στὴν ὁποία τὸν εἶχε καταδικάσει ἡ οἰκονομικὴ του κατάστασι, πόσο ὠραία ἡ ἠθικὴ του ὥριμὴν ἐξανάστασί του θ' ἀντλήσῃ αὔριο τὴ δύναμι πού χρειάζεται, γιὰ μότητα! Ἐπαναστατεῖ ἀκούγοντας τὶς συκοφαντίες — κι ἀπ' αὐτὴ νὰ νικήσῃ στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: Περιγραφικὴ διήγησι, πού κατὰ τὸ κύριο περιεχόμενό της μπορεῖ νὰ ἐνταχθῇ στὴν «ψυχογραφικὴ λογοτεχνία».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. Θὰ χωρίσωμε τὴ διήγησι σὲ πέντε ἐνότητες. Ἡ α' (ὡς «...διερμηνεὺς πράγματι.») μᾶς κατατοπίζει σὲ χῶρο, χρόνο καὶ συνθήκες (: εἰσαγωγή). Μὲ τὴ β' ἐνότητα (ὡς «...νὰ τὴν ἀκούῃ τὴν ἰδίαν.») ἀρχίζει ἡ καθαυτὸ πλοκή: χωρισμὸς μάνας καὶ παιδιοῦ, μητρικὴ ἀγάπη κι ἀγωνία, συμβουλές κλπ. Ἡ γ' (ὡς «... νὰ μάθῃ τί γίνεται.») περικλείει χρονικὴ ἀναδρομὴ, γιὰ τὰ αἶτια πού ἀνάγκασαν μάνα καὶ γιὸ νὰ χωριστοῦν καὶ νὰ βρεθῇ μοναχό του τὸ παιδάκι στὴ «μεγάλῃ πολιτεία». Ἡ πλοκὴ συνεχίζεται στὴν δ' ἐνότητα (ὡς «... νὰ μὲ περιμένῃς στὸ μαγαζί.»), ὅπου ἔχομε τὸ σημεῖο ἀκμῆς, μὲ τὴν ἀναφορὰ ἀπὸ τὴ μάνα γιὰ τὶς ψεύτικες κατηγορίες καὶ τὴν ὠργισμένη ἐξέγερσι τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὴ συκοφαντία. Ἡ τελευταία ἐνότητα κλείνει τὴν ἀφήγησι, χωρὶς ὥστόσο ν' ἀποτελῇ καθαυτὸ ἐπίλογο. Ὅπως διαπιστώνομε, ἡ δομὴ τοῦ πεζογραφήματος δὲν ἀρμονίζεται ἀπόλυτα μὲ τὴν θεωρούμεν ὡς τυπικὴ δομὴ τῆς διηγῆσεως. Ἀκριθέστερα θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε ὡς «εἰκόνα» (ἢ ψυχογραφικὴ τοῦ ἱκανότητά. Πραγματικά: τὸ κύριο βάρος δὲν πέφτει στὰ ἱστορούμενα περιστατικά (ὅπως θὰ γινόταν σὲ καθαυτὸ «διήγησι»), ἀλλὰ στὶς ψυχολογικὲς καταστάσεις πού ἀποτελοῦν αἰτία τους ἢ ἀποτελέσματά τους. Γι' αὐτό, τὴν πρώτη θέσι δὲν ἔχουν ἐδῶ οἱ ἀντικειμενικὲς λεπτομέρειες, ἀλλὰ τὰ ὑποκειμενικὰ συναισθήματα: ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ δεσμὸς μάνας καὶ γιοῦ, πόνος κι ἀνησυχία καὶ λαχτάρα, φιλότιμο καὶ ἀγανάκτησι.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ. α) Στ' ἀφηγηματικὰ καὶ περιγραφικὰ στοιχεῖα αὐστηρὴ καθαρεύουσα, πού κάποτε φτάνει σὲ ἀρχαϊσμοὺς (ἐξίτηλα, ὑποτονθορίζει κλπ.) — κι ἄλλοτε, πιὸ σπάνια βέβαια, καταδέχεται μερικὲς λέξεις ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένη (ποδιά, μάννα, μαγαζί). Ἀντίθετα, στὴ στιχομυθία τῶν δυὸ παιδιῶν συναντοῦμε σωστὴ κι ἀβίαστη ὁμιλουμένη. Στὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς, ἡ ὁμιλου-

μένη παρουσιάζεται κάπως βιασμένη: ἀκριβῶς ὅπως τὴ χρησιμο-
ποιοῦν ὅσοι ξέρουν λίγα γράμματα — καὶ γι' αὐτὸ ἴσα ἴσα προσπα-
θοῦν νὰ δείξουν μὲ τὸ γράψιμό τους ὅτι εἶναι ἀληθινοὶ «γραμματι-
ζοῦμενοι». (Π.χ., τελικὰ ν σὲ πολλές αἰτιατικές, χρονικὴ αὔξησι σὲ
μερικοὺς ἀόριστους πού δὲν τὴ χρειάζονται, ὅπως τὸ «ἐπαρσάκαλε-
σα» κ.ἄ., κι ἀκόμα μερικὲς λέξεις ἀπὸ τὴν ὁμιλουμένη ἀλλὰ σὲ τύπο
καθαρευουσινάνικο: «πατριώτας» κλπ.). Ταιριαστὴ μὲ τὸ χρησιμο-
ποιούμενο τυπικὸ ἢ σύνταξι — καὶ γι' αὐτὸ ἐξαντλητικὰ μακροπε-
ρίοδη καὶ μπλεγμένη στὶς περισσότερες ἀφηγηματικὲς ἢ περιγραφι-
κὲς περιόδους.

β) Ἀνάλογη διάκρισι πρέπει νὰ κάνωμε καὶ στὴ μελέτη τοῦ ὕ-
φους: Ὅπου χρησιμοποιεῖται καθαρεύουσα, δυσκολευόμαστε ν' ἀ-
νακαλύψωμε μερικὲς ἀπὸ τίς πιὸ βασικὲς ἀρετὲς — π.χ., τὴ φυσικό-
τητα ἢ τὴν ἀπλότητα τοῦ λόγου. Τὰ προτερήματα αὐτὰ τὰ συναν-
τοῦμε μονάχα στὸν σύντομο διάλογο καί, σὲ σημαντικὸ βαθμὸ, στὶς
περικοπὲς ἀπὸ τὸ μητρικὸ γράμμα. Παντοῦ ὅμως, σ' ὁλόκληρο τὸ
κείμενο, εἶναι φανερὴ ἡ ἀκριβολογία κι ἡ σαφήνεια, πού χαρακτη-
ρίζουν τὰ γραφτὰ τοῦ Μητσάκη. Μαζί μ' αὐτά, καὶ τὸ ἰδιαίτερα
πλούσιο λεξιλόγιο — πού βοηθαίει μιὰν ἀκόμα ἀρετὴ τοῦ ὕφους: Τὴν
τέλεια παραστατικότητα τοῦ λόγου, ὅπως ἀποδείχεται στὶς τόσες
καὶ τόσο ἀληθινὲς εἰκόνες. (Π.χ., τὰ δυὸ φτωχοντυμένα παιδιὰ στὴ
γωνιά, τὸ ἓνα νὰ διαβάξῃ καὶ τὸ ἄλλο ν' ἀκούῃ — ἡ δραματικὴ αὐ-
τοπροσωπογραφία τῆς μητέρας — ἡ κατάπληξι τοῦ Γιώργου, ὅταν
ἀνακαλύπτῃ τὴ μαγικὴ δύναμι πού ἔχουν «τὰ ἄψυχα καὶ κεχαρα-
γμένα διὰ μελάνης στοιχεῖα» — ἔπειτα, ἡ συγκίνησί του ὅταν ἀκούῃ
τίς συκοφαντίες — τέλος, ἡ σκηνὴ πού τὰ παιδάκια χωρίζονται). Ἡ
ἐνάργεια τῶν εἰκόνων αὐτῶν ὀφείλεται, τόσο στὴν γενικώτερη ψυ-
χογραφικὴ τέχνη τοῦ συγγραφέα, ὅσο καὶ στὴν παρατηρητικότητά
του. (Θὰ τὴν ἀντιληφθοῦμε καλύτερα, ὅταν προσέξωμε μερικὲς καί-
ριες λέξεις ἢ ἐκφράσεις του, μὲ τίς ὁποῖες ἀκριβῶς κατορθώνει νὰ
δώσῃ στοὺς πίνακές του αὐτὴ τὴ θαυμαστὰ «νατουραλιστικὴ» ἀκρί-
βεια. Π.χ., ἐκεῖνο τὸ «προστριθόμενος πρὸς αὐτὸν μηρόν πρὸς μη-
ρόν, ἀγῶνα πρὸς ἀγκῶνα» μᾶς δείχνει πῶς ὁ Γιώργος προσπαθοῦ-
σε νὰ ἔρθῃ ὅσο πιὸ κοντά, κολλητὰ στὸν φίλο του, μὴ καὶ χάσῃ ἢ
δὲν καλοπιάσῃ κάτι ἀπὸ τὸ νόημα τῶν ὅσων τοῦ διάβαζε. Λίγο πιὸ
κάτω, ἡ περιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς, πού ἀναπαρασταίνει τὴν ἀγωνιώ-
δη προσπάθεια ἐκείνου πού τὴν ἔγραψε γιὰ τὴν «καθὼς πρέπει» ἐμ-
φάνισί της. Κατόπιν, ὅταν τελειώῃ ἡ πρώτη περικοπὴ, τὸ «καὶ σέ-
να καὶ τὸν πατέρα σου» φανερώνει τὴν ἀγιάτρευτὴ πληγὴ στὴν καρ-
διὰ τῆς χήρας καὶ τὸν τρόπο της, μήπως τώρα γίνῃ διπλὴ ἢ συμφο-
ρά. Ἡ ἀπλότητα τούτης τῆς ἐκφράσεως μὲ τίς πεντέξι λέξεις εἶναι

χίλιες φορές πιο αποκαλυπτική για το ψυχικό δράμα της μάνας, παρ' όσο θά ήταν με ολόκληρη σελίδα αναλυτικής ψυχογραφήσεως. "Επιτα, το «έποδηγέται»: όχι μόνο στη συνηθισμένη μεταφορική του σημασία, αλλά και στην κυριολεκτική, με την οποία μάς φέρνει δέκα χρόνια πίσω, δείχνοντάς μας τη μάνα να οδηγεί το νήπιό της στην πρώτη του «στράτα». Κλπ.). Τέλος, θά πρέπει να υπογραμμίσουμε την ακρίβεια, αλλά και την παραστατικότητα των προσδιορισμών. Π.χ.: ήλιοκαή, τετριμμένα, κατεσιλωμένον, ξζίτηλα, έπιτηδευμένων κλπ. κλπ. (Με την ευκαιρία, ας προσέθωμε πόσο πολλά είναι τα έπιβετα κι έπιρρήματα στις περιγραφές — πόσο λιγοστά και μετρημένα όταν ο λόγος στο γράμμα της μητέρας γίνεται ζωντανός κι αληθινός).

Τα σχήματα περιωρισμένα σε ποικιλία και αριθμό, δίχως άλλο γιατί τα πολλά στολίδια δε θά ταίριαζαν με την ακριβολογία, που αποτελεί κύρια επιδίωξη του συγγραφέα. Τα μόνα που συναντούμε σε μεγάλο αριθμό είναι τα υπερθατά — που δεν αποτελούν «σχήματα», αλλά δομή της φράσεως καθιερωμένη στην καθαρευουσιάνικη σύνταξη. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τα περισσότερα άσύνδετα: απαραίτητα κι αυτά, όταν ο λόγος απλώνεται σ' έξι κι όχτώ και δέκα άράδες χωρίς τελεία. Στις περικοπές της έπιστολής (όπου δε μιλάει πιά ο ακριβολόγος λογοτέχνης, αλλά ή καρδιά της μητέρας) συναντούμε μερικές απόλυτα φυσικές μεταφορές, που υποβάλλουν έξοχα την ψυχική κατάσταση της μητέρας: χάνονται ο' μεγάλοι, σ' έβαλε σε μαγαζί, με την έννοια σου ξυπνώ, ύπνος δεν μου πάει κλπ. Φυσικά, μερικές μεταφορές άπαντούν και στα περιγραφικά σημεία του κειμένου: το όμμα πλέει, νέφος έσκίασε κ.ά. Με δυσκολία ανακαλύπτουμε δυο τρεις παρομοιώσεις (που τις σημειώνουμε περισσότερο γιατί εισάγονται με το τυπικό «ώς» και λιγότερο γιατί αντιπροσωπεύουν πραγματικές «παρομοιώσεις»: ως προσπαθών να μαντεύση, ως να την έχη έμπροστά του, ως μεγάλοι).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Πεζογράφημα κατά κύριο μέρος ψυχογραφικό. Η παρατηρητικότητα του συγγραφέα, ή διεισδυτικότητα της ματιάς του, ή ικανότητά του να έπισημαίνει τη λεπτομέρεια που χαρακτηρίζει πρόσωπα και καταστάσεις και, παράλληλα, ο πλούσιος και ακριβολογημένος λόγος του, κεντρίζουν και συγκρατούν ως το τέλος το ενδιαφέρον μας. Από την άλλη μεριά, ή κάποια στέγνα και ψυχρότητα της χρησιμοποιούμενης αυστηρής καθαρεύουσας άπαλύνονται από τη σωστή και προσεγμένη χρήση της — και τελικά ξεχνιούνται, χάρις στην ψυχική ζεστασιά που αναδίνουν τ' άποσπάσματα της έπιστολής. "Ετσι, συμμεριζόμαστε τη συγ-

κίνησι τοῦ συγγραφέα — καὶ παράλληλα χαϊρόμαστε τὸν σωστο καὶ καλοδουλεμένο λόγον του.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ποιὰ πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα διαπιστώνετε στὴν καθαρεύουσα τοῦ Μ. Μητσάκη, σὲ σύγκρισι μὲ τὴν καθαρεύουσα τοῦ Ἑμμ. Ροῖδη στὴν «Ὁδὸ Ἀδριανοῦ» (βλ. σελ.);

Ἀρ. Κουρτίδης — Ἡ ὠραιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς φορεσιάς

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Ὁ Ἀριστοτέλης Κουρτίδης γεννήθηκε τὸ 1858 στὸ Μυριοφύτο Θράκης. Σπούδασε φιλοσοφία καὶ παιδαγωγικὴ στὴ Γερμανία καὶ ὅταν γύρισε χρημάτισε καθηγητὴς σὲ Διδασκαλεῖα. Ἰδιαίτερα γόνιμη κρίνεται ἡ προσφορά του, στὸ πεδίο τῆς παιδικῆς λογοτεχνίας. Συνεργάστηκε μὲ πολλὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπὸ τὸ 1880 ὡς τὸ 1894 διετέλεσε ἀρχισυντάκτης στὴ «Διάπλασι τῶν Παίδων». Πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1928.

Ἐκτός ἀπὸ ἱστορικά, ψυχολογικά καὶ παιδαγωγικά συγγράμματα, ὁ Α.Κ. ἔγραψε Ἀναγνωστικά ἐξαιρέτα γιὰ τὴν ἐποχὴ τους καὶ πολλὰ παιδικὰ διηγήματα. Χρησιμοποίησε ἀπλὴ καθαρεύουσα, μὲ φανερὴ ἀνοχὴ ἢ συμπάθεια πρὸς τὴν ὁμιλουμένη. Ἀργότερα πλησίασε πρὸς τὴ δημοτικὴ, ποὺ ἦταν ὅμως τὸ ἴδιο συγκρατημένη, ὅσο μετρημένη ἦταν παλιότερα ἡ καθαρεύουσα του. Γενικά, ἡ σπουδαιότητα τοῦ ἔργου του τοποθετεῖται περισσότερο στὴν Παιδαγωγικὴ καὶ λιγώτερο στὴν καθ'αυτὸ Λογοτεχνία.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Διήγησι γιὰ τὸ πῶς ἓνα δωδεκάχρονο παιδί ἔσωσε συνομήλικό του ἀπὸ βέβαιον πνιγμὸ στὴ θάλασσα.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ὁ Κώστας, 12 χρονῶν παιδί, ἀγαποῦσε ἐξαιρετικὰ τὴ θάλασσα. Ἡ πιὸ μεγάλη χαρὰ του ἦταν τὸ κολύμπι: νὰ σκίζῃ τὰ νερά, νὰ βουτᾷ ὡς τὸν βυθό, νὰ προχωρῇ στὰ βαθεῖα μὲ κύματα ἢ μὲ γαλήνη. Μιὰ Κυριακὴ κατέθηκε πάλι στὴν παραλία, μὲ τὴν ἀπόφασιν ὅμως νὰ μὴ κολυμπήσῃ. Γιατὶ ἡ καινούρια ἄσπρη φορεσιά του, ραμμένη ἀπὸ τὴ μητέρα του μ' ὅλη τὴν ἀγάπη της, ἦταν τόσο ὀμορφῆ, ποὺ ἀπὸ τὸ πρῶν γύριζε καμαρωτὸς τὰ σπιτία ὄλων τῶν συγγενῶν του καὶ ὅλοι τὴ θαύμασαν. Πῶς λοιπὸν νὰ γδυθῇ γιὰ μπάνιο, ἀφήνοντας τὴ καινούρια φορεσιά του στὴν ἀκρογιαλιά; Ἔτσι, περιωρίστηκε νὰ σεργιανίζῃ συλλογισμένος στὴν ἀμμουδιά. Ἐάφνου, ἀκούει τρομαγμένες φωνές: «Πάει ὁ Αἰτώνης! Πνίγεται!» Βαθεῖα στὴ θάλασσα διακρίνει δυὸ χέρια, ποὺ πάλευαν ἀπελπισμένα νὰ κρατηθοῦν στὴν ἐπιφάνεια. Ὅλογυρα δὲ βρίσκονταν ἄλλοι κολυμῶντες ἢ βάρκα. Πιὸ μακρὰ, δυὸ ναῦτες ἀγωνίζονταν νὰ ρίξουν

στη θάλασσα μιὰ βάρκα κι ἕνας ἄλλος ἔτρεχε νὰ βρῇ καὶ νὰ φέρῃ κουπιά. Θὰ πρόφταναν ὅμως; Ὁ Κώστας βλέπει ὅτι δὲ θὰ προφτάσουν. Πετᾶει τότε τὸ σακκάκι του καὶ χωρὶς νὰ γδυθῇ ὁρμάει στὰ κύματα. Ὁ Κόσμος στὴν παραλία φωνάζει, ἀπὸ φόβο μήπως ἀντὶ γιὰ τὸν ἕνα πνιγοῦν τώρα δυό. Μὰ ὁ Κώστας ξέρει καλὸ κολύμπι. Πλησιάζει τὸν μισοπνιγμένο, τὸν πιάνει μὲ προσοχή, καθὼς εἶχε κάποτε διαβάσει, καὶ κρατώντας τον μὲ τὸ ἕνα χέρι κολυμπᾷ μὲ τὸ ἄλλο. "Ετσι, φτάνει στὰ ρηχὰ καὶ βγαίνει μὲ τὸ παιδί στὴν ἄμμου διά. Ὁ Ἀντώνης ἔμοιαζε πεθαμένος κι ἡ μάνα τοῦ ἔσκουζε καὶ χτυπιόταν. Τὸν ἔβαλαν ὅμως μπρούμυτα, νὰ βγάλῃ τὸ νερὸ ποῦ εἶχε καταπιῇ — καὶ σὲ λίγο τὰ μάτια του ἀνοιξαν. "Όταν οἱ ἄλλοι ἀνὰ ζήτησαν τὸν σωτήρα, ὁ Κώστας εἶχε χαθῇ. Μόλις παράδωσε τὸν μισοπνιγμένο, ἀποτραβήχτηκε καὶ κίνησε γιὰ τὸ σπίτι του. Ἀκολούθησε ἀπόμερα δρομάκια, γιατί δὲν ἤθελε νὰ τὸν βλέπουν οἱ γυνστοί, μὲ τὰ χάλια ποῦ εἶχε τώρα ἡ ὥραία φορεσιά του. Μερικὲς γειτόνισσες κουνούσαν τὸ κεφάλι τους ἐλεεινολογώντας τον γιὰ τὴν ἄθλια ἐμφάνισί του. Ὁ Κώστας θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐξηγήσῃ ὅτι αὐτὸ ἐγίνε γιὰ νὰ σώσῃ ἕναν ἄνθρωπο. Μὰ προτίμησε νὰ μὴν πῇ τίποτα. Δὲν τὸν ἐννοιαζε ἡ γνώμη τους. Ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐνοιαζε, καὶ πολὺ μάλιστα, ἦταν τί θὰ ἔλεγε ἡ μητέρα του. Χλωμὸς ἀκόμη ἀπὸ κούρασι, τῆς διηγήθηκε τί εἶχε συμβῇ. Ἐκεῖνη τὸν ἀγκάλιασε κλαίγοντας καὶ τρέμοντας ἀναδρομικὰ γιὰ τὸν κίνδυνο ποῦ εἶχε περάσει. Σὲ λίγο ἦρθε κιὸ πατέρας, τὸν φίλησε καὶ δάκρυσε — γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του... Αὐτὰ θυμᾶται τώρα ὁ Κώστας, ξαναβλέποντας τὴν ὥραία λινὴ φορεσιά του. Τὴν ἔχει φυλάξει ἀπὸ τότε, γιατί τοῦ θυμίζει τίς πιὸ ὁμορφες καὶ δυνατὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς του: τὰ φιλιὰ τῆς μάνας, τὸ δάκρυ τοῦ πατέρα. Δίχως ἄλλο, ἦταν ἡ ὥραϊότερη ἀπ' ὅλες τίς φορεσιὲς ποῦ εἶχε φορέσει ποτέ.

Β' ΝΟΗΜΑ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΠ. Τὸ κεντρικὸ νόημα περικλείνεται στὴν ἀκόλουθη διαπίστωση: "Ἐνα δωδεκάχρονο παιδί ἔχει συναισθησι τοῦ χρέους πρὸς τὸν πλησίον καὶ διακινδυνεύει τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ σώσῃ συνομήλικό του. Μερικώτερα νοήματα: α) Ἀξίζει νὰ στερηθοῦμε μερικὲς μικροχαρές, ὅταν γνωρίζωμε ὅτι συνέπειά τους θὰ εἶναι νὰ λυπηθοῦν ἀγαπημένα μας πρόσωπα. β) Ὁδηγὸς τῶν πράξεών μας ἄς εἶναι ἡ δική μας γνώμη γιὰ τὸ καλὸ καὶ ὀρθὸ — καὶ λιγώτερο οἱ γνώμες τῶν τρίτων. γ) Ἡ ἔγκρισι τῶν γονιῶν μας εἶναι τὸ πιὸ ἔγκυρο καὶ πιὸ σίγουρο κριτήριον γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐνεργειῶν μας. δ) Τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς χαρίσῃ τόσο ἀληθινὴ ἱκανοποίησι κι εὐτυχία, ὅσο ἡ συναίσθησι ὅτι ἐκπληρώνωμε τὸ καθήκον μας, παρ' ὅποιες σὲ βάρος μας συνέπειες ἢ κινδύνους. Καὶ ε) Ἡ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὀριμότητα εἶναι κάποτε ἄσχετες μὲ τὴν

ωριμότητα της ηλικίας. Είναι φανερό ότι, τὰ πιὸ πάνω νοήματα, περικλείουν ταυτόχρονα σπουδαίες ιδεολογικές καὶ ἠθικές ἀρχές καὶ ἀξίες. Πιὸ συγκεκριμένα: Μὲ τούτη τὴ μικρὴν ἱστορίαν του, ὁ Α.Κ. μᾶς δίνει πολὺτιμα στοιχεῖα σὲ θέμα, ποῦ ἔχει τεράστια σπουδαιότητα στὴ ζωὴ μας: τὸ πρόβλημα γιὰ τὴν ἰεράρχησιν τῶν ἀξιών καὶ τὴ σειρά σπουδαιότητάς τους. "Ἐτσι, μᾶς βοηθάει νὰ προσδιορίζωμε σωστὰ τὴ συμπεριφορὰ μας, σὲ κάθε περίπτωσι ὅπου ἐμφανίζονται κίνητρα ἀντίθετα μεταξύ τους. Π.χ., ἀνάμεσα στὴ μικροφάνίζονται τοῦ μπάνιου καὶ τὴ δυσἀρέστησιν τῶν γονιῶν του, ὁ μικρὸς ἡρώας μας κρίνει ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖον ἀπὸ τὸ πρῶτον. "Ἐπειτα, ὅταν βλέπῃ τὸ ἄλλο παιδί νὰ κινδυνεύῃ, νιώθει ὅτι πρῶτιστον καθήκον του εἶναι νὰ βοηθήσῃ τὸν συνάνθρωπον του — κρίνοντας καὶ πάλι ὁρθὰ ὅτι, τώρα, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραβλέψῃ τὴ μικροδυσἀρέσκειαν τῆς μητέρας του κι ἀκόμα ν' ἀδιαφορήσῃ καὶ γιὰ τὴν ἴδιαν τὴ ζωὴν του. Στὴ συνέχειαν, ἐκτιμᾷ ὡς ἕνα βαθμὸν τὴ γνώμην τῶν ἄλλων (τὴ λεγόμενη «κοινὴ γνώμη») καὶ γι' αὐτὸ φροντίζει ν' ἀκολουθήσῃ ἀπόμερα δρομάκιαν. "Ὅταν ὁμως καὶ πάλι βρίσκεται ἀντιμέτωπός της, ἡ συναίσθησις ὅτι ἔχει ἐκπληρώσει τὸ πρῶτιστον χρέος του σὰν ἄνθρωπος τὸν ὀπλίζει μὲ ἠθικὴ δύναμιν ἀρετῇ, γιὰ ν' ἀδιαφορήσῃ γιὰ τὶς γειτόνισσες καὶ τὰ σχολία τους. Τέλος, ἡ τυχὸν ἀμφιβολία ποῦ παραμένει μέσα του γιὰ τὴν ὁρθότητα τῆς συμπεριφορᾶς του ἐξαφανίζεται, ὅταν διαπιστώνῃ ὅτι οἱ γονεῖς του τὴν ἐγκρίνουν — καὶ τότε ὁλοκληρώνεται πιά ἡ ψυχικὴ εὐδαιμονία του. Ἡ ἀντίρρηση ἀξία τῶν διδαγμάτων αὐτῶν στάθηκε καὶ τὸ κίνητρο τοῦ συγγραφέα — παιδαγωγοῦ, γιὰ νὰ γράψῃ τὸ ἀπλό, μὰ ὠραῖον καὶ συγκινητικὸ σημερινὸ διήγημά του.

Δ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ. Ὁ Κώστας ἀντιπροσωπεύει ἐδῶ ἕνα ὠραῖον κι ἀνώτερον ἀνθρώπινον τύπον: Παρὰ τὴ μικρὴν ἡλικίαν του, μπορεῖ νὰ ἐκτιμᾷ σωστὰ τὶ πρέπει νὰ πράξῃ σὲ κάθε συγκεκριμένη περίστασι. Ὁδηγός του δὲν εἶναι ἡ προσωπικὴ του χαρὰ κι εὐχαρίστησις, ἀλλὰ ἡ πραγματώσιν τοῦ ὁρθοῦ. Καί, παρὰ τὴ μικρὴν ἡλικίαν, ἔχει τὴν παλληκαριά νὰ προχωρήσῃ σ' ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους του παρ' ὅποιον προσωπικὸν του κίνδυνον. "Ἐν' ἀκόμα στοιχεῖον, ἐνδεικτικὸν γιὰ τὴν ὠριμότητα καὶ τὴν ἠθικὴν του αὐτάρκειαν: "Ὅταν ἔχῃ σώσει πιά τὸ παιδάκι, δὲν κάθεται νὰ περιμαζέψῃ ἐπαίνους κι ἐγκώμια: Ξέρει ὅτι ἔκαμε αὐτὸ ποῦ ἔπρεπε — καὶ τοῦτο τοῦ ἀρκεῖ. Πόσοι «μεγάλοι» ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν παρόμοια ὠλοκληρωμένον χαρακτήρα; Καὶ πόσοι, ἀντίθετα, κάνουν κάτι «ἥρωικόν» ἢ καὶ μόνο ἐντυπωσιακόν, ὅχι γιὰ τὸ βλέπουν χρέος τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ περὶσυλλέξουν ἐγκώμια κι ἐπευφημίας; Νὰ γιὰτὶ εἶπαμε ὅτι, στὸν Κώστα, βλέπομε ἕναν ἀληθινὰ ὠραῖον ἄνθρωπον.

Ἡ ἱκανότητα τοῦ συγγραφέα φανερώνεται καὶ στὴν ψυχογράφησι τῶν γονιῶν: "Ὅπως εἶναι ἀπόλυτα φυσικό, τὸ πρῶτο συναίσθημα ποὺ δοκιμάζει ἡ μητέρα (κατόπιν κι ὁ πατέρας) εἶναι ἡ ἀνησυχία, ὁ τρόμος, ἃς ἦταν κι ἀναδρομικός, γιὰ τὸν θανάσιμο κίνδυνο ποὺ πέρασε τὸ παιδί. "Επειτα, ὅταν αὐτὴ ἡ πρώτη κι αὐτόματη ψυχικὴ ἀντίδρασι, τὴ θέσι τῆς παίρνει τὸ καμάρι, ἡ περηφάνεια, ποὺ ἔχουν ἕνα τέτοιο παιδί.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: Διήγησι, ποὺ ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της μποροῦμε νὰ κατατάξωμε στὶς «ψυχογραφίες» καὶ παράλληλα στὴν «παιδική (ἢ βοπλαστική) λογοτεχνία». Ἀξιοπρόσεκτη ἡ σωστὴ τεχνικὴ τοῦ συγγραφέα: διδάσκει καὶ φρονηματίζει, χωρὶς νὰ καταφεύγῃ σὲ δογματικές καὶ στεγνὲς συμβουλές.

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. Θὰ χωρίσωμε τὸ κείμενο σὲ ἔξι ἐνότητες. Ἡ α' (ὡς «... σὰν πράσινα κεντήματα») μᾶς σκιαγραφεῖ τὸ κεντρικὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ θάλασσα. Συνεχεῖα τῆς ὡς ἕνα βαθμὸ ἀποτελεῖ κι ἡ β' ἐνότητα (ὡς «... καὶ νὰ ἐπλησίασαν.»), ὅπου καὶ πάλι ἔχομε ἀνάλυσι τῆς τόσο ἰσχυρῆς ἐπιθυμίας τοῦ Κώστα νὰ κολυμπήσῃ. Ἐδῶ ὁμως ἡ ψυχογραφικὴ εἰκόνα τοῦ συμπληρώνεται, μὲ τὴν ἐκλογὴ τοῦ παιδιοῦ ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀντίθετα κίνητρα. Ταυτόχρονα, ἡ ἀφήγησι ἐντοπίζεται πιά σὲ συγκεκριμένο χωρὸ καὶ χρόνον — κι ἔτσι ἀρχίζει ἡ πλοκὴ. Κορυφώνεται στὴν σ' ἐνότητα (ὡς «... ἐκράτει εἰς τὴν ἀγκαλιά της.») μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ μικροῦ ἥρωα νὰ κινδυνεύσῃ, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ ἄλλο παιδί — καὶ φτάνει σὲ αἴσια ἑκθᾶσι, μὲ πραγματοποιήσιν αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως. Στὴν δ' (ὡς «... ἃς ἔλεγαν ὅ,τι ἤθελαν.»), ἡ ἔντασι τῆς δράσεως χαμηλώνει, τὴν ἀντικαθιστᾷ ὁμως ἡ ὀλοένα αὐξανόμενη ψυχολογικὴ ἔντασι: Πῶς θὰ κρίνουν τὴν πρᾶξι του οἱ γονεῖς του; Ἡ ἱκανοποιητικὴ ἑκθᾶσι τοῦ δεύτερου τούτου σημείου ἀκμῆς συντελεῖται στὴν ε' ἐνότητα (ὡς «... ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν ἐδάκρυσε.»). Ἡ στ' καὶ τελευταία ἐνότητα ἀποτελεῖ τυπικὸ ἐπίλογο. "Ὅπως διαπιστώνομε, ἡ δομὴ τοῦ διηγήματος ἀναταποκρίνεται στὸ καθιερωμένο σχῆμα: εἰσαγωγὴ ἢ πρόλογος, ἀνάπτυξι καὶ πλοκὴ (ποὺ παίρνει δυὸ μορφές: ἐξωτερικὴ δράσι — ἐσωτερικὴ ψυχικὴ ἔντασι) καὶ αἴσια ἑκθᾶσί τους, τέλος ἐπίλογος. (Τὸ πολὺ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ παρατηρήσωμε, εἶναι ὅτι τὸ εἰσαγωγικὸ μέρος παίρνει σχετικὰ μεγάλῃ ἑκτασι, χάρις στὴν ὑπερβολικὴ ἀναλυτικότητά της α' καί, κατὰ μέρος, στὴ β' ἐνότητα).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ. α) Καθαρεύουσα ἀληθινὰ ἀπλουστευ-

μένη, πού κάθε τόσο δέχεται και λέξεις ή έκφράσεις από την όμιλουμένη: μακροβούτια, παίρνει φόρα, μουγκρητά κλπ. (Ώστόσο, ό συγγραφέας επιμένει από την άλλη μεριά να ντύνη μερικές λέξεις με καθαρευουσιάνικη περιβολή, παρά τη «λαϊκή» καταγωγή τους: να βουτᾶ, τᾶς φορεσιᾶς κλπ.). Στρωτή και ή σύνταξι (μέ φανερω όμως και δῶ την «κεκτημένη σύνήθεια» παρένθετων δευτερευουσῶν προτάσεων κλπ.).

β) "Υφος ἄρκετά παραστατικό, ὥστε νά συγκεκριμενοποιῇ τὰ περιγραφόμενα ἢ ιστορούμενα σέ ζωντανές εἰκόνες. Π.χ., ὅταν τὸ παιδί ἀναπολεῖ μέ τή φαντασία του τίς χαρές τῆς θάλασσας, ὅταν ξάφνου ἀκούει φωνές καί βλέπει τόν Ἀιτώνη νά πνίγεται, ἡ σκηνή ὅπου σῶζεται ὁ μικρός, ὁ ἐξαιρετος ψυχογραφικός πίνακας τοῦ Κώστα στὸν γυρισμό πρὸς τὸ σπίτι του, ἡ ἐξ ἴσου σωστή ἀπεικόνισι τῆς ὑποδοχῆς του ἀπὸ πατέρα καί μητέρα. Ἀρκετὴ παράλληλη καί τὸ ἴδιο πολύτιμη ἢ ἀπλότητα καί φυσικότητα τῆς ἐκφράσεως. Τὸ πλούσιο λεξιλόγιο καί ἰδιαίτερα οἱ καλοδιαλεγμένοι προσδιορισμοὶ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀκριβολογία στὶς πάντα δύσκολες ψυχογραφικὲς περιγραφές. (Πρόσθετο στοιχεῖο ἀκρίβειας σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος τοῦ Κώστα, στὴν ἀρχὴ τῆς β' ἐνότητος — κι ὁ φανταστικὸς διάλογός του μέ τίς γειτόνισσες, στὸ τέλος τῆς δ'). Οἱ κραυγὲς τῶν παριστάμενων γιὰ τὸν κίνδυνο πού ἀπειλοῦσε τὸν Ἀντώνη ζωντανεύουν τὴν διήγησι καί σπάζουν τὴ μονοτονία τῆς ἀδιάκοπης ἀφηγήσεως ἢ περιγραφῆς σέ γ' πρόσωπο. Μοναδικὸ μειονέκτημα τοῦ ὕφους ἡ ἔλλειψι συντομίας καί ἡ δῶ καί κεῖ περισσευάμενη ἀναλυτικότητα (πού ἴσως ὅμως νά εἶναι ἀπαραίτητη, μιὰ καί πρόκειται γιὰ ἀνάγνωσμα πού προορίζεται γιὰ μικρὰ παιδιὰ).

Ἀπλὰ καί τὰ σχήματα καί μοιρασμένα ἔτσι πού νά μὴν προκαλοῦν ἐντύπωσι πρόσθετων «στολιδιῶν». Ἰδιαίτερα συντελεστικὲς στὴν παραστατικότητα τοῦ λόγου οἱ (ὅχι πρωτότυπες, ὅμως λιτές καί φυσικὲς) παρομοιώσεις (ὡσάν βαρκούλα, σάν ψάρι, σάν δελφίνι κλπ.). Ἀνάλογη δύναμι ἀπεικονίσεως βρίσκομε καί στὶς μεταφορές (νά σχίζη τὴν θάλασσαν, παίρνει φόρα, ταλαντεύεται γλυκὰ κλπ.). Ἡ σημασία πού ἔχει γιὰ τὸ παιδί ἡ θάλασσα καί ἀγάπη του γι' αὐτὴν ὑπογραμμίζονται μέ δυὸ χαρακτηριστικὲς προσωποποιήσεις: τὸν ἐνανούριζε μέ τὸν φλοῖσθον τῆς, τοῦ ἐνέπνεε θάρρος, τὸν ἔκαμε ν' ἀγαπᾷ τὸν κίνδυνον — κλπ. Χωρὶς φανερὸ ρόλο τὰ κάθε τόσο ἀσύνδετα (ἀναπόφευκτο γνῶρισμα τῆς μακροπερίοδος καθαρευουσιάνικης συντάξεως): νά παίξη, νά γλιστρᾷ, νά κάμνη, νά βλέπη..., νά τὴν ἀποχωρισθῇ, νά τὴν ἀφήσῃ, νά ἐμπιστευθῇ κλπ. Συναντοῦμε ἀκόμα ἕνα δυὸ πολυσύνδετα (καί τί δροσερόν καί τί ὠραῖα..., καί ὄλην τὴν καλαισθησίαν καί ὄλην τὴν ἀ-

γάπην...), δυὸ ἀποσιωπήσεις (ἡ πρώτη σὲ μορφή που δὲν τὴ χρησιμοποιοῦμε σήμερα, ἡ δεύτερη καλοβαλμένη), ἄφθονα ὑπερβατὰ κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ἡθοπλαστικὸ διήγημα γιὰ παιδιά, ποὺ πετυχαίνει ὁμως μὲ τὸν μῦθο καὶ τὴν πλοκὴ του νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον κάθε ἀναγνώστη. Βασικὴ ἀρετὴ του ἡ σωστὴ ψυχογράφησι τῶν προσώπων καὶ ἡ (γιὰ τὴν ἐποχὴ του) ἐξαιρετικὰ ἀπλὴ κι εὐκολονόητη διατύπωσι.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Δοκιμάστε νὰ ξαναγράψετε τὸ διήγημα σὲ διατύπωσι πυκνὴ καὶ χωρὶς περιττὴ ἀναλυτικότητα, ἔτσι ποὺ νὰ πιάνη τρεῖς ἢ τρεισήμισι σελίδες — ἀντὶ γιὰ τὶς πέντε τοῦ Ἀναγνωστικοῦ.

Ν. Ἐλάτου — Ἡ σταφίδα τοῦ γείτονα

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Α' Ὁ Νώντας Ἐλάτος (ψευδώνυμο τοῦ Ἐπαμεινώνδα Παπαμιχαήλ) γεννήθηκε τὸ 1871 σὲ χωριὸ τῆς Ἀρκαδίας. Σπούδασε φιλολογία καὶ παιδαγωγικὴ στὴ Γερμανία καὶ γυρίζοντας ἀκολούθησε τὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο. Ἐγραψε παιδαγωγικὰ ἔργα καὶ παιδικὴ λογοτεχνία, σὲ ἀπλὴ καὶ στρωτὴ δημοτικὴ. Πέθανε στὴν Ἀθῆνα τὸ 1951.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Διήγημα, ποὺ μ' εὐκαιρία κάποιου περιστάτικοῦ μᾶς περιγράφει δυὸ ἀντίθετους χαρακτήρες καὶ μᾶς δείχνει τὴν ὑπεροχὴ τοῦ καλοῦ σὲ σύγκρισι μὲ τὸν κακὸ. Γιὰ ὠρισμένες ἀπὸ τὶς ἐκφράσεις τοῦ κειμένου, σημειώνομε: **κάθε χρόνο** καὶ **κάμποσο τόπο**: θέλει νὰ πῇ ὅτι, κάθε χρόνο, ὁ κακὸς γείτονας μετακινοῦσε λαθραῖα τὰ ὄρια τῶν κτημάτων του, βλέποντας ἔτσι κάθε φορὰ κι ἀπὸ λίγη γῆς ἀπὸ τὰ κτήματα τῶν γειτόνων του. **τὸ πρῶτο χέρι**: ἡ ποσότητα τῆς σταφίδας ποὺ εἶχε ἤδη στεγνώσει στὸ ἀλώνι καὶ ἦταν ἔτοιμη γιὰ ἀποθήκευσι. **ἀλώνια**: χωροὶ ἀνάλογοι μὲ τ' ἀλώνια τοῦ σταριοῦ, ὅπου ἀπλώνεται ἡ σταφίδα ὅταν τρυγηθῇ γιὰ νὰ ξεραθῇ (νὰ «σταφιδιάσῃ»). **μαυρομάττα**: ἡ μαύρη σταφίδα, ἀντίθετα πρὸς τὴν ξανθὴ σουλτανίνα. **βλαστολόγημα** - **κορφολόγημα**: ὅροι περίπου συνώνυμοι. **χάρᾶ** - **κῶμα**: χάραγμα τῆς φλούδας τοῦ κλήματος κοντὰ στὴ ρίζα καὶ ἀφαίρεσι μέρους τῆς σὲ σχῆμα δακτύλιου.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ὁ Κατσιβούλης ἦταν κακὸς γείτονας. Δὲν

ένδιαφερόταν για κανένα και τὸ μόνο ποὺ τὸν ἐνοιαζε ἦταν πῶς νὰ μεγαλώσῃ τὰ κτήματά του, ὥς εἶναι καὶ παράνομα. Τὸν περασμένο χρόνο εἶχε ἀφήσει τὴν ἀπλωμένη στὸ ἁλῶνι σταφίδα τοῦ γείτονά του Χριστοδουλιᾶ νὰ παρασυρθῇ ὅλη ἀπὸ τὴ βροχή. Εὐκόλα ὠστόσο θὰ μπορούσε νὰ τὴ γλιτώσῃ αὐτὸς μὲ λίγο κόπο, μιὰ κι ὁ Χριστοδουλιᾶς ἔτυχε τὴ μέρα ἐκείνη ν' ἀπουσιάξῃ ἀπὸ τὸ χωριό. Ἐνα πρωί, ὁ καιρὸς ἔδειχνε ὅτι πλησίαζε μπόρα. Τούτῃ στὴ φορὰ, ἦταν ὁ Κατσιβούλης μὲ τὴν οἰκογένειά του ποὺ ἔλειπαν στὴν πόλι, ἀφήνοντας στὸ σταφιδάλωνα μονάχα τὸν δεκάχρονο γιό του. Βλέποντας τὸν καιρό, ὁ Χριστοδουλιᾶς κι οἱ δικοὶ του βιάστηκαν νὰ μαζώξουν τὴ σταφίδα τους καὶ νὰ τὴν ἀσφαλίσουν στὴν ἀποθήκη. Πάνω ποὺ τέλειωναν, ἄρχισαν νὰ πέφτουν οἱ πρῶτες στάλες. Τὸ παιδί τοῦ Κατσιβούλη ἄρχισε νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ κλαίῃ. Ὁ Χριστοδουλιᾶς ἀδιαφόρησε στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν καταστροφή ποὺ ἀπειλοῦσε τὸν κακὸ γείτονά του. Ἐπειτα ὅμως λυπήθηκε τὴν οἰκογένειά του, ποὺ θὰ ἔμενε χωρὶς πόρο ζωῆς ὁλόκληρο χρόνο καὶ βάλθηκε νὰ μαζέψῃ τὴν ἀπλωμένη σταφίδα τοῦ Κατσιβούλη. Πρόλαθε νὰ τὴν ἀσφάλισῃ στὴν ἀποθήκη ἴσα ἴσα πάνω ποὺ ἔπιανε ἡ μπόρα. Σὲ λίγο, νὰ κι ὁ Κατσιβούλης, ποὺ ἐρχόταν καταμουσκεμένος καὶ τρέχοντας πάνω στ' ἄλογό του. "Ὅταν εἶδε τὸ ἁλῶνι ἄδειο καὶ τὸν Χριστοδουλιᾶ νὰ χαμογελάῃ, σάστισε. «Ἐσὺ νὰ μοῦ κάνῃς τέτοιο καλό!» «Γιατὶ ὅχι;» ἀπάντησε καλόκαρδα ὁ ἄλλος. «Γειτόνοι δὲν εἴμαστε;» Κι ὁ Κατσιβούλης ἀπόμεινε ὅλο ντροπὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του κι εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸν καλὸ γείτονά του.

Β' ΝΟΗΜΑ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΛΠ. ταυτίζονται. Θὰ ἐπιχειρήσω-
με νὰ τὰ συμπυκνώσωμε στὰ ἀκόλουθα εὐαγγελικά ρητά: α) «Ὁ
σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσεις». β) «Καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντες
ὁμᾶς». Καὶ γ) «Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ἐξ ἄλλου,
ὁ κακὸς γείτονας λησμονοῦσε ὅτι «τὸ ἄδικον οὐκ εὐλογεῖται». Εἰ-
δικὰ προσαρμοσμένο στὸ συγκεκριμένο θέμα τοῦ διηγήματος ἔχο-
με τὸ ἀρχαῖο ρητό: «Κρεῖσσον φίλος ἐγγὺς ἢ ἀδελφὸς μακρὰν οἰ-
κῶν». (Ποῦ σημαίνει: Πιὸ πολὺ ἀξίζει ἓνας καλὸς φίλος ποὺ βρί-
σκεται κοντὰ μας, παρὰ ἀδερφὸς μας ποὺ λείπει μακριά. Τέλος, ταυ-
τόσημο καὶ εἰδικὰ ἀναφερόμενο στὶς σχέσεις μεταξύ γειτόνων τὸ
λαϊκὸ γνωμικὸ ποὺ παραθέτει ὁ συγγραφέας: «Πρῶτα θὰ δὴ κανεῖς
τὸν γείτονά του κι ὕστερα τὸν ἥλιο»). Σὰ γενικώτερο ἠθικὸ δίδα-
γμα ἐρχεται ἡ διαπίστωση ὅτι: Ἡ καλὸς νικᾷ τελικὰ κι ἐξα-
φανίζει τὴν κακία.

Γ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Ὁ Κατσιβούλης εἶναι ἀντιπρο-
σωπευτικὸς τύπος ἀνθρώπου ποὺ νοιάζεται μονάχα γιὰ τὸν ἑαυ-

τό του και μοναδικό Θεό του έχει τὸ συμφέρον του. "Ετσι, δὲν εἶναι μόνον ἀπληστος, ἐγωῖσθης καὶ κακός. Εἶναι καὶ ταπεινός καὶ χαίρεκάκος, σὲ βαθμὸ νὰ χαίρεται γιὰ τὴν καταστροφή ἀνθρώπου, ποῦ στιγμή ποῦ ἕνας τέτοιος χαρακτήρας φτάνει νὰ ντραπῇ γιὰ τὰ ἔργα ποτὲ δὲν τὸν εἶχε βλάψει. Τὸ ὅτι ὁμως, ἀργὰ ἢ γρήγορα, ἔρχεται τοῦ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, δείχνει τὴν τεράστια δύναμι τῆς ψυχικῆς καλwsύνης καὶ τὴν ἀγαθοποιὸ ἐπίδρασί της.

Ἀντίθετα, ὁ Χριστοδουλιᾶς εἶναι αὐτὸ ποῦ λέμε «ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ». Στὴν ἀρχή, πασχίζει ν' ἀδιαφορήσῃ γιὰ τὴν καταστροφή ποῦ περιμένει τὸν κακὸ γείτονα: ἀντίδρασι ποῦ δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ποῦμε ἀξιομίμητη, μὰ ποῦ ἀναμφισβήτητα εἶναι φυσικὴ κι ὡς ἕνα βαθμὸ δικαιολογημένη — μιὰ ποῦ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἄγγελοι. Εὐθὺς ὁμως συνέρχεται. Εἶναι ὁ ἀληθινὸς χριστιανός, ποῦ δὲν περιορίζεται νὰ γνωρίζῃ τυπικὰ μόνο τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἰησοῦ (βλ. πιὸ πάνω, παράγρ. 2/β), ἀλλὰ τὰ κάνει πρᾶξι. Ἡ διαγωγή του φανερώνει πόσο ἀνώτερος εἶναι ὁ καλὸς ἀπὸ τὸν κακὸ — καὶ οὐσιαστικὰ πόσο πιὸ ἰσχυρὸς ἀποδείχνεται, ἀφοῦ στὸ τέλος ἐπιβάλλεται. "Ετσι, δὲν εἶναι μόνο ποῦ ἔσωσε τὴν οἰκογένεια τοῦ γείτονα ἀπὸ τὴ δυστυχία. Πέτυχε καὶ κάτι πολὺ πιὸ σπουδαῖο: Βοήθησε ἕνα συνάνθρωπο νὰ ξαναβρῇ τὸν καταχωνιασμένο καὶ ξεχασμένο καλὸν ἑαυτό του. Μὲ δυὸ λόγια ὁ Χριστοδουλιᾶς εἶναι ἀπὸ τοὺς σπάνιους ἐκείνους χαρακτήρες, ποῦ ὁμορφαίνουν τὴν δύσκολη ζωὴ μας καὶ τὴν κάνουν ἄξια νὰ τὴ ζήσουν ἄνθρωποι.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: διήγησι σὲ μορφή μεικτὴ (κατὰ μικρὸς μέρος σὲ διάλογο). Ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του ἀνήκει, τόσο στὴν «ἀγροτικὴ ἡθογραφία», ὅσο καὶ στὴ «διδασκτικὴ λογοτεχνία» (μὲ κριτήριό τις ἡθοπλαστικὲς προθέσεις ποῦ στάθηκαν κίνητρο γιὰ τὸν συγγραφέα).

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θὰ χωρίσωμε τὸ κείμενο σὲ τρεῖς ἐνότητες. Ἡ α' (πρῶτη παράγραφος) μᾶς κατατοπίζει σὲ χῶρο, χρόνον καὶ πρόσωπα (: πρόλογος). Στὴ β' (ὡς «... πρόθυμα σὲ δουλειά») ἀρχίζει ἡ πλοκή, γρήγορα κορυφώνεται καὶ ἀπολήγει στὴν αἶσια ἐκβασί της. (Ἡ μικρὴ ἀναδρομὴ, γιὰ τὴ στάσι τοῦ Κασιθούλη τὸν περασμένο χρόνο, εἶναι τόσο σύντομη, ποῦ οὐσιαστικὰ δὲ σπάζει τὴ συνέχεια τῆς ἀφηγήσεως). Ἡ γ' ἐνότητα, μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Κασιθούλη, τὴ σαστιμάρα του πρῶτα κι ἔπειτα τὴν ντροπὴ του, περικλείνει τὸ ἠθικὸ δίδαγμα τῆς ἱστορίας (: ἐπίλογος).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἀληθινὴ δημοτικὴ, ὑποδειγματικὴ

άστραπές κλπ.), μιά δυο παρομοιώσεις (σάν άποσβολωμένος) κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Μικρή διήγησι, γραμμένη με κέφι, ζωντάνια καί άνεσι. Με θάσι τὸ ιστορούμενο περιστατικό, ζωγραφίζονται με άκρίβεια δυο αντίθετοι ανθρώπινοι χαρακτηήρες (ὁ Ί. γασός καί ὁ Κακός) καί μᾶς πείθουν γιά τήν άνωτερότητα τοῦ καλοψυχου ανθρώπου σέ σχέσι με τὸν μοχθηρό. "Ετσι, τὸ κέρδος μας εἶναι διπλό: ἡ χαρά ἀπὸ τὸ καλὸ λογοτέχνημα — καί τὸ πολύτιμο ἠθικὸ δίδαγμα, πὺ μᾶς δίνεται ἔμμεσα ἀλλὰ πειστικά.

5. ΑΣΚΗΣΙ: "Εχομε γνωρίσει πεζογράφημα τοῦ Ἁλ. Μωραϊτίδη, πὺ κι αὐτὸ ἔχει, θέμα του ἀνάλογα σημαντικές στιγμές τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς («Τὸ ἀλώνισμα»). Ὑπάρχουν κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στοὺς δυο ἥρωές του (Δῆμο — Θανασὸ) καί τοὺς ἥρωες τοῦ σημερνοῦ κειμένου; Καί ποιά νομίζετε ὅτι εἶναι αὐτά;

Ἑμμ. Λυκούδη — Ὁ φοῖνιξ

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιά τὸν Ἑμμ. Λυκούδη βλ. στὸ τ. Α' σ. 158.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: σύντομη μελέτη γιά τὸ μυθολογικὸ πουλί, τίς σχετικές παραδόσεις καί τῇ χρησιμοποίησί του σὰ συμβόλου ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό κι ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσί του στὰ 1828. Τὸ ἀναφερόμενο στὸ κείμενο νόμισμα («φοῖνικες») ἦταν χάλκινο γιά τίς μικρὲς ἀξίες (πεντάρια: ὀβολός, δεκάρα: διώβολον) καί ἀσημένιο γιά τίς μεγαλύτερες. Ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα νομίσματα πὺ ἔκοψε στὰ 1830 ὁ Καποδίστριας, στὸ Ἐθνικὸ Νομισματοκοπεῖο πὺ ὁ ἴδιος εἶχε ιδρύσει.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΚΛΠ. ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ὁ συγγραφέας ἀρχικά μᾶς περιγράφει ἔν' ἀπὸ τὰ πρῶτα καποδιστριακὰ νομίσματα, πὺ εἶχε ἀνάγλυφο τὸν μυθολογικὸ Φοῖνικα. Κατόπιν ἀναφέρεται στοὺς ἀρχαίους θρύλους γιά τὸ παράξενο αὐτὸ πουλί: "Ενας μονάχα φοῖνικας ζοῦσε σ' ὅλοκληρο τὸν κόσμο, στὴν Αἰθιοπία ἴσως ἢ στὴν Αἴγυπτο. Εἶχε μπῶϊ ἀέτοῦ, φτερὰ χρυσὰ στὸν λαιμὸ καί κόκκινα στὸ σῶμα, γαλάζια καί τριανταφυλλόχρωμη οὐρὰ καί λοφίον στὸ κεφάλι. Ζοῦσε 509 χρόνια. "Όταν γερνοῦσε, ἀνέβαινε μοναχός τὸυ σὲ φωτιά πὺ εἶχε ἀνάψει

μέ ἀρωματικά ξύλα καὶ καιγόταν. Ἀπὸ τὴ στάχτη τοῦ ὅμως ξαναγεννιόταν καινούριος φοῖνικας, ποῦ πρώτη του φροντίδα εἶχε νὰ μεταφέρῃ τὰ λείψανα τοῦ κάμενου προγόνου τοῦ σὲ βωμό, στὴν πόλι τοῦ Ἡλίου. Μιὰ λοιπὸν ποῦ κατὰ τοὺς μύθους ὁ φοῖνικας ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη του, τὸν διάλεξε σύμβολό του ὁ Χριστιανισμός, ποῦ βασικὸ τοῦ δόγμα ἔχει τὴν Ἀνάστασι. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ὁ Καποδίστριας ὥρισε τὸν φοῖνικα ἔμβλημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ποῦ πραγματικὰ ἀναστήθηκε μετὰ τόσους αἰῶνες.

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέρουν πανάρχαιοι μῦθοι γιὰ τὸν φοῖνικα, τὸ μυθικὸ αὐτὸ πουλὶ ἀποτελεῖ ἰδανικὸ σύμβολο γιὰ τὴν ἀθανασία ἢ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασι καὶ ἀναγέννησι. (Χαρακτηριστικὴ ἢ ἔκφρασι ποῦ τόσο συνηθίζεται σὲ λόγους πανηγυρικοὺς ἢ καὶ πανηγυριώτικους: «Ἀναγεννήθη ὡς φοῖνιξ ἐκ τῆς τέφρας του... κλπ.»).

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσωμε τὸ κείμενο «μικρὴ πραγματεία (ἢ μικρὴ μελέτῃ) περὶ φοῖνικος» — ἂν ἦταν ἀνάλογες οἱ προθέσεις τοῦ συγγραφέα, κι ἂν ἡ διατύπωσι ἦταν λιγώτερο «λογοτεχνίζουσα» καὶ περισσότερο ἀκριβολογημένη. Μιὰ ὅμως ποῦ οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς δὲν ὑπάρχουν, περιοριζόμαστε νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε ἀπλῶς «κείμενο πληροφοριακόν».

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Τὸ ἀνάγνωσμα χωρίζεται σὲ τρεῖς ἐνότητες: Ἡ α' (ὡς «... κάμπτεται εἰς γονυκλισίαν.») ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγὴν στὸ θέμα. Ἡ β' (ὡς «... τοῦ Ἡλίου ἐπὶ βωμοῦ.») περιέχει κυρίως πληροφορικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ἀρχαῖες μυθολογικὲς παραδόσεις. Ἡ γ' ἀναφέρεται στὴν ἀξιοποίησι τῶν μυθολογικῶν παραδόσεων ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ (νίκη στὸν θάνατο καὶ ἀθανασία ψυχῆς) καὶ τὸν Καποδίστρια (ἀναγέννησι Ἑλλάδος).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Ἡ στεγνὴ καθαρεύουσα ποῦ συναντήσαμε καὶ σὲ προηγούμενα γραπτὰ τοῦ Ε.Λ. Σύνταξι μικροπερίοδη στὰ παρατιθέμενα χωρία ἀρχαίων συγγραφέων, γενικὰ μακροπερίοδη στὸ δικό του κείμενο — μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν ἀφόρητη προτελευταία παράγραφο (πάνω ἀπὸ 9 ἄράδες).

β) Τὸ ὕφος μαρτυρεῖ τὴν καταβαλλόμενη προσπάθεια «λογοτεχνικότητος» καὶ «ποιητικότητος». Ἀπανωτὰ τὰ μεγαλόστομα ἐπιθέτα, βαρύγδουπες μετὰ φ ο ρ έ ς (ἡ ψυχὴ μου κάμπτεται εἰς γονυκλισίαν, σχίζουσα τὰ ἐντάφια σάβανα κ.ἄ. παρόμοια), ρητορι-

κίζουσες έρωτήσεις στις δυο τελευταίες παραγράφους, ή πολυσυνηθισμένη προσωποποίηση της Έλλάδος (που σχίζει τὰ έντάφια σάβανα, άνέστη έκ του τάφου κλπ.) και κοινότοπες παρομοιώσεις (λάμπον ως χρυσός κ.ά. έξ ίσου πρωτότυπα). Δέν λείπουν θέβαια άνακριβολογίες. Π.χ.: Δέν «άνέστη έκ νεκρών τὸ Έλληνικόν Έθνος, καθώς τὸ λέει ὁ συγγραφέας — γιατί τὸ Έθνος δέν εἶχε θέβαια πεθάνει ποτέ. Άνέστη κλπ. τὸ Έλληνικόν Κράτος, δηλ. ή ὀργάνωσι τοῦ Έθνους σ' έξουσία κυριάρχῃ στὸν τόπο του — έξουσία που εἶχε καταλυθῇ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους και τοὺς Τούρκους. Αὐτά.)

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Πληροφοριακὸ κείμενο, ὅπου ὅμως ή πληροφοριοδότησι θολώνεται ἀπὸ τὸ μεγαλόστομο ὕφος, τὶς άνακριβολογίες και ὠρισμένα μικροτεχνάσματα, περισσότερο ταιριαστά σὲ πανηγυρικὸ και λιγώτερο σὲ «μελέτη».

5. ΑΣΚΗΣΙ: Μεταγράψτε τὸ ἀνάγνωσμα σὲ πιὸ αὐστηρὴ μορφή, χρησιμοποιώντας ὅλα τὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα του, ἀλλ' ἀποφεύγοντας τὰ περιττὰ και ὑπερβολικὰ ἐπίθετα, τὶς ρητορικότητες κλπ.

ΆΛ. Φωτιάδῃ — Άετὸς στὸ κοτέτσι

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικὰ)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιὰ τὸν Άλ. Φωτιάδῃ στὸ τ. Α', σελ. 224.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἔμμετρη ἀπόδοσι παλαιοῦ μύθου, που μᾶς δείχνει πόσο διαφορετικὰ αἰσθάνεται και κρίνει ἕνας ἀετὸς ἀπὸ ἕνα πετεινὸ.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Κάποτε ἔπιασαν ζωντανὸ ἕναν ἀετὸ και τὸν φυλάκισαν σ' ἕνα κοτέτσι. (Ὁ ἀετὸς δέν μπορούσε νὰ ὑποφέρῃ τέτοιοι ξεχειλισμὸ και) ὁ πετεινὸς τὸν ρώτησε: «Γιατ' εἶσαι τόσο θλιμμένος; Έδῶ μέσα ἔχεις ἔτοιμο και φαῖ και νερὸ κι ἀπ' ὅλα. Δὲ χρειάζεται πιὰ νὰ γυρνᾷς σὲ (ψηλὲς θουνοκορφές και) κάμπους ὅπου κινδυνεύεις νὰ σκοτωθῇς ἀπὸ κυνηγούς». Κι ὁ ἀετὸς ἀποκρίθηκε: «Έσύ (σάν κόκκορας αἰσθάνεσαι και θέβαια) σάν κόκκορας μιλᾷς».

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Φανερὸ εἶναι ὅτι ἐδῶ ἔχομε κείμενο καθαρὰ ἀλληγορικὸ (ὅπως και σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς μύθους, Αἰσώπειους κ.ά.). Ὁ κόκκορας ἀντιπροσωπεύει αὐτὸν που

ποτέ δὲν ἔμαθε πόσο ἀκριβὸς κι ἀναντικατάστατο ἀπόκτημα εἶναι ἡ λευτεριά. Καὶ μήτε κὰν φαντάζεται πόσο ἀτίμητο ἀγαθὸ εἶναι ὁ αὐτοσεβασμός, πού μονάχα ὄν ἐλεύθερο μπορεῖ νὰ αἰσθανθῇ. Ἀκόμα κι ἂν ὑποπτεύεται τὴν ὑπαρξί τους ἢ ἔτυχε κάποτε νὰ τὴ γνωρίσει, εἶναι κάθε στιγμή πρόθυμος νὰ τ' ἀνταλλάξη μὲ τις μικροανέσεις μιᾶς ἄθλιας καὶ ταπεινωμένης χαμοζωΐας· Μὲ τὴν κάποτε λεγόμενη ἡσυχία, τάξι καὶ ασφάλεια — πού στὴν περίπτωσί του δὲν εἶναι παρὰ ἡ ασφάλεια κι ἡ ἡσυχία τῆς δουλείας καὶ τοῦ ραγιαδισμού. Μὰ δὲν τὸν νοιάζει: Αὐτουνοῦ, τοῦ φτάνει νὰ ἔχη «καὶ τὸ νερό στοῦ ποταμοῦ καὶ τὸ φαῖ στὴν ὥρα». "Ετσι, τὰ φτερὰ πού τοῦ προσοτρύνουν τὸν τόπο του καὶ τὸ φαῖ στὴν ὥρα». "Ετσι, τὰ φτερὰ πού τοῦ προμήθεψε ἡ φύσι τ' ἀχρήστεψε μ' ἐξευτελιστικήν ὑποταγή: Ἀκόμα καὶ γὰρ ἤθελε, αὐτὸς δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ πετάξῃ στὰ ἐλεύθερα «κατὰ τὰς ἀετῶνας» τῶν ἀετῶν. Ἀντίθετα, ὁ ἀετὸς συμβολίζει ἐδῶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀδούλωτης ἀνεξαρτησίας. Εἶναι αὐτὸς πού δὲν ἔχει μάθει καὶ πού δὲ μπορεῖ νὰ ζήσει σκλαβωμένος. Τὴν περηφάνεια του καὶ τὴν ἀτομικὴ του ἀξιοπρέπεια δὲ θὰ δεχτῇ νὰ τ' ἀνταλλάξῃ ποτὲ καὶ μὲ τίποτα — οὔτε μ' ὅλου τοῦ κόσμου τὴ βολή κάδα καὶ τις ἀνέσεις. "Ετσι, μπορούμε νὰ διατυπώσουμε τὸ νόημα μὲ τὴν ἀκόλουθη θέσι: Καθένας σκέφτεται καὶ κρίνει κατὰ πὼς ἔχει μάθει καὶ τοῦ ταιριάζει. Παράλληλα, ἔχομε δῶ καὶ μιὰ γενικώτερη ἰδεολογικὴ ἀρχή: Παρ' ὅσες στερήσεις καὶ κινδύνους, ἡ λευτεριά εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερη ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ καὶ τις ἄθλιες ἀνέσεις τῆς. Τὸ ἴδιο σάλπισε δῶ καὶ δυὸ σχεδὸν αἰῶνες ὁ Ρήγας μὲ τὴν ἀθάνατη κραυγὴ του: «Καλλίτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ, παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή».

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Δέκα άνισοσύλλαβοι στίχοι σὲ μέτρο ἰαμβικό. Οἱ α', β', δ', ε' καὶ στ' στίχοι εἶναι 15σύλλαβοι (παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί), οἱ γ', ζ' καὶ η' 7σύλλαβοι (πάλι παροξύτονοι καὶ καταληκτικοί), ὁ θ' 8σύλλαβος καὶ ὁ ι' 14σύλλαβος (κι οἱ δύο:

οξύτονοι καὶ ἀκατάληκτοι). Ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτὴ (ααββγγ κλπ.), παροξύτονη στοὺς πρώτους 8 στίχους (15σύλλαβους κι 7σύλλαβους) καὶ οξύτονη στοὺς δυὸ τελευταίους (8σύλλαβο καὶ 14σύλλαβο). Οἱ χασμωδίες ἔχουν ἐξαλειφθῇ μὲ ἐκθλιψι (σ' ἓνα, πικραίνει· σ' ἔτσι, μέσ' στὰ), ἀφαίρεσι (τὰ ἔχεις), καὶ συνίζησι (δέρνει ἡ). Διασκελισμὸς στὸν ε' στίχο.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Ἄν εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη, θὰ χωρίσωμὲ τὸ δεκάστιχο ποιηματάκι σὲ τρεῖς ἐνότητες: Μιὰ πρώτη σὰν εἰσαγωγὴ (α' στ.), μιὰ δευτέρη μὲ τὶς ἀπορίας τοῦ ραγιᾶ κόκκορα (στ. β' — θ') καὶ μιὰ τρίτη, ὅπου ὁ ἀετὸς ἐκφράζει τὸν οἶκτο καὶ τὴν ἀηδία του.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Στρωτὴ, σωστὴ καὶ ὁμοιόμορφη δημοτική, ὑποδείγματικὴ ἀπλὴ κι ἀνεπιτήδευτη. Ἀνάλογα κι ἡ σύνταξι.

β) Κύριες ἀρετὲς τοῦ ὕφους ἡ φυσικότητα, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ πυκνότητα τῆς ἐκφράσεως. (Σχολαστικὰ ψιλλολογώντας, θὰ λέγαμε ὅτι ὁ θ' στὸ ἀποτελεῖ νοηματικὰ ἐπανάληψι τοῦ προηγούμενου. Ὡστόσο, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἐπανάληψι τοῦ ἴδιου νοήματος μὲ διαφορετικὴ ἐκφρασι δίνει τὴν ἀπαιτούμενη ἔμφασι στὴ βιοθεωρία τοῦ καλοπερασάκια κόκκορα: Γιατὶ τάχα στενοχωριέται τόσο πολὺ ὁ ἀετὸς — ἀφοῦ «τὰ ἔχει ὅλα τώρα;») Ἐξαιρετὴ ἡ ζωντάνια κι ἡ παραστατικότητα τοῦ λόγου: Βλέπομε πραγματικὰ μπροστὰ μας τοὺς δυὸ συνομιλητὲς — τὸν πετεινὸ νὰ χαίρεται τὶς εὐκολίες τῆς φυλακῆς του καὶ τὸν ἀετὸ πὺ πνίγεται γιατί τοῦ στέρησαν τὴ λευτεριά του.

Ἀπὸ τὰ σχήματα, οὐσιαστικὸ ρόλο στὴν τόση φυσικότητα τῆς ἐκφράσεως παίζουν μερικὲς μετὰφορές, πὺ ὅλοι καθημερινὰ συνηθίζομε: νὰ φᾶς θέλος, σὲ δέρνει λύπη, χαλᾶς τὴν καρδούλα σου. Τὸ «σὰν» τοῦ τελευταίου στίχου δὲν εἰσάγει θέβαια καθαυτὸ π α ρ ο μ ο ί ω σ ι, ἀφοῦ ἔτσι ἡ ἀλλιῶς γιὰ κόκκορα πρόκειται.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Μικρὴ ἔμμετρη ἀλληγορία, ὅπου, ὁ ποιητὴς, ἀντιπαραθέτει δυὸ ἀντίθετες βιοθεωρίες: ἐκείνου πὺ πάνω ἀπ' ὅλα βάζει τὴν ἡσυχία καὶ τὴ σιγουριά τῆς φυλακῆς του — κι ἐκείνου πὺ δὲν ἀλλάζει μὲ τίποτα τὴ λευτεριά καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια του. Γραμμὴν μὲ ἀπόλυτη φυσικότητα καὶ σωστὴ τεχνικὴ, μᾶς χαρίζει μαζὶ μὲ τὸ ὕψηλὸ δίδαγμα καὶ τὴν εὐχαρίστησι τοῦ ἀληθινὰ λαϊκοῦ καὶ ἀπλοῦ λόγου.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Δοκιμάστε νὰ χειριστῆτε τὸ θέμα τοῦ μύθου σὲ μορφὴ μικρῆς μελέτης, μὲ ἀνάλογα συγκρατημένο ὕφος. Παραθέστε καὶ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Ἱστορία. (Π.χ., γιὰ τὴ «φι-

λοσοφία» τοῦ κόκκορα, τοὺς Γραικύλους ποὺ θεοποιοῦσαν ἓνα Νέρωνα — ἢ ὅ,τι ἀνάλογο).

Ἄλ. Μωραϊτίδης — Ὁ ἀναποδιασμένος

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. για τον Άλ. Μωραϊτίδη βλ. στο Α' τεύχος, σελ. 219. Αναλυτικότερες πληροφορίες, κριτικά σχόλια για το έργο του ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ του Παύλου Νικολήμου.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: διήγησι γὰ κάποιον ξεροκέφαλο καπετάνιο, πού ἀπό ἐγωϊσμό καὶ πείσμα προκάλεσε μόνος του τὸ ναυάγιο καὶ τὴν ὀλική καταστροφή τοῦ карабиού του. Γιὰ τὰ τοπωνύμια, ὁρους κλπ. τοῦ κειμένου σημειώνομε: **Θ ρ ί κ ι ο ν** (πιὸ ὠστά=μπρίκι — λ. ἀγγλική) = ἱστιοφόρο μὲ δυὸ κατάρτια, πάρων. **Σ α λ ο ν ί - κ η** = ἡ Θεσσαλονίκη. **Φ ὠ κ ι ε ς** = μικρὰ ξερονήσια στὰ Δωδεκά- νησα. **σ ε ν ι ᾶ λ α** (πιὸ σωστά=σινιάλα — λ. ἰταλική) = γενικά, συνθηματικά σημεῖα, σήματα. Εἰδικώτερα ἐδῶ = οἱ μικρὲς τριγωνι- κές σημαιοῦλες μὲ διάφορα χρώματα καὶ σχέδια, πού σηκώνει τὸ πλοῖο στὸ κατάρτι του γιὰ νὰ δώσῃ συνθηματικά ὠρισμένα σήματα στὸ λιμάνι ἢ σ' ἄλλο πλοῖο.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ: διεγείρω = ξεσηκώνω, ἐρεθίζω, ἐξερεθίζω.
 πόντος = ἡ ἀνοιχτὴ θάλασσα, τὸ πέλαγος. ξηρὸς = ἐδῶ; με-
 σημασία ἀνθρώπου ποὺ δέν τοῦ ἀρέσουν τὰ πολλὰ λόγια, λιγομί-
 λητος, ἀπότομος. ἀπαίσιος = ποὺ προμηνάει κακό, δυσοίωνος.
 ὁ λογιζόμενος = θρῆνος μὲ δυνατὲς κραυγὰς καὶ κλάματα, σκού-
 ρισμο.

Β' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Οί νησιῶτες παραξενεύονταν βλέποντας τὴν κυρὰ Σπύραινα, πού παραμονὴ Χριστουγέννων ἀνέβαινε κάθε τό-
σον στὸν βράχο κι ἀγνάντευε κατὰ τὸ λιμάνι καὶ τὸ πέλαγος. Καὶ κα-
θὼς δὲν ἔβλεπε τίποτα, κατέβαινε πάλι καὶ γυρνοῦσε σπίτι της ἀπελ-
πισμένη. Εἶχε πέσει ἄγρια βαρυχειμωνιά κι ὅλα τὰ πλεούμενα εἰ-
χαν δέσει στὸ λιμάνι. Τὸ βραδάκι, τὴν ὥρα πού ἡ Σπύραινα κατέ-
βαινε πάλι στὸν βράχο, κάποιος ναύτης τὴ ρώτησε ἂν περίμενε
τὸν γιό της. Ἀκούγοντας ὅτι ταξίδευε μὲ τὸν καπετὰν Κωσταντῆ,
γέλασε καὶ εἶπε: «Θὰ εἶπε κάνα ἀστεῖο ὁ γιός σου καὶ κεῖνος ὁ
Ἀναποδιασμένος θὰ θύμωσε καὶ θὰ ἔρριξε τὸ καράβι στὰ βράχια».
Ἡ γριούλα τρόμαξε κι ἄρχισε ν' ἀνησυχῇ. Πραγματικά: ὁ Κων-

σταντής ήταν καλός ναυτικός, μὰ φοβερά ξεροκέφαλος. Καί τόσο ἐγώϊστής, πού ἂν κάποιος ἀπό τοὺς ναῦτες του τολμοῦσε νὰ παρατηρήσῃ ἢ νὰ ὑποδείξῃ κάτι, ἔκανε πάντα τὸ ἀντίθετο, ἀκόμα κι ὅταν ἤξερε ὅτι ἔτσι ἔρριχνε τὸ πλοῖο του σὲ θράχια. Τρεῖς φορές ὡς τώρα εἶχε γίνει αὐτό, μὰ καὶ τὶς τρεῖς εἶχε γλιτώσει μὲ μικροζημιές. Ἡ γριὰ Σπύραινα εἶχε τόσο φοβηθῇ, πού δὲν ξανανέβηκε στὸν θράχο. "Ὅταν ὅμως νύχτωσε, ἔρχεται μιὰ γειτόνισα καὶ τῆς λέει ὅτι ἔφτασε ὁ γιὸς της. Πραγματικά, ὁ καπετὰν Κωσταντής συνήθιζε πάντα νὰ γυρίζῃ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων στὸ νησί. "Ετσι, τὸ θράδυ φάνηκε ψέροντας βόλτες ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ προσπαθώντας νὰ μπῇ, παρ' ὅλο τὸν δυνατό βοριά. Ὁ γιὸς τῆς Σπύραινας, βλέποντας κάποια στιγμή τὸν καπετάνιο νὰ δίνει λαθεμένη κατεύθυνσι στὸ πλοῖο, ξεχάστηκε καὶ τοῦ τὸ εἶπε. Ἐκεῖνος ἦταν ἀπὸ μόνος του ἔτοιμος ν' ἀλλάξῃ πορεία, θύμωσε, τράθηξε ἴσια — κι ἔρριξε τὸ καράβι στὰ θράχια. Οἱ ναῦτες ἔμειναν λίγο, μήπως σώσουν τὸ καΐκι. Μὰ τὸ πλοῖο ἄρχισε νὰ διαλύεται καὶ τὸ μόνο πού μπόρεσαν ἦταν νὰ γλιτώσουν τὰ πράματά τους. Σιγὰ σιγὰ ἔσθησαν καὶ τὰ τελευταῖα φῶτα στὰ σπίτια. Μονάχα ἡ γριὰ Σπύραινα ἔμενε ξάγρυπνη, καμαρώνοντας τὸν γιό της, πού κοιμόταν ὕπνο ἀνήσυχο, ἴσως γιατί τὸν βασάνιζε ἡ σκέψι ὅτι ἄθελά του ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χαθῇ τὸ καράβι.

Γ' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Κεντρικὸ νόημα, πού ταυτόχρονα περικλείνει καὶ τὸ ἠθικὸ δίδαγμα τοῦ διηγήματος: Νοσηρὸς ἐγώϊσμός καὶ πείσμα ὁδηγοῦν πάντα σὲ ζημιές, κάποτε καὶ σὲ τελειωτικὴ καταστροφή. "Ἀς θυμηθοῦμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν μεγάλο Ἀριστοτέλη: «Ἀρετὴ ἐστὶ μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ἑλλειψιν, τῆς δὲ καθ' ὑπερβολήν». Πραγματικά: Ὁ ἄνθρωπος πού δὲν ἔχει καμιὰν αὐτοπεποίθησι, καμιὰν ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του καὶ στὶς δυνάμεις του, εἶναι καταδικασμένος νὰ ἐξαρτιέται ἀπὸ τὶς ὑποδείξεις τῶν ἄλλων, κάποτε καλοπροαίρετες καὶ σωστές, ὅχι σπάνια ὅμως κακόβουλες ἢ λαθεμένες. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὅταν ἡ αὐτοπεποίθησι καὶ αὐτοεμπιστοσύνη ξεπερνάει κάθε μέτρο, καταντάει πεισματικὸς ἐγώϊσμός — πού κι αὐτὸς συνήθως ὁδηγεῖ σὲ καταστροφή. "Ετσι, ἡ σωστὴ ἀρετὴ θρίσκεται στὴ «μεσότητα» ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δύο θαραεῖα ἐλαττώματα: τὴν ἑλλειψι κάθε αὐτοπεποιθήσεως καὶ τὸν ἀκμαῖο καὶ πεισματικὸ ἐγώϊσμό — πού τὶς συνέπειές του τὶς εἶδαμε στὴ στάσι τοῦ καπετὰν Κωσταντῆ. Μιὰ δευτέρη ἀρχή, πού βγαίνει ἀπὸ τὸ διήγημα: Οἱ γνώσεις καὶ ἡ ἀπὸ πείρα ἱκανότητα ἀποτελοῦν πάντα πολύτιμα ἐφόδια ἐπιτυχίας. Μὲ μιὰν ὅμως προϋπόθεσι: νὰ συνοδεύωνται πάντα ἀπὸ φρόνησι. (Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε καὶ δῶ τὸν Ἀριστοτέλη: «Ἡ φρόνησις μήτηρ καὶ τροφὸς ἦν πάσης

έχομε κίολας τὰ βασικά γνώρισματά για τὸν Ἀναποδιασμένο). Στὴν γ' ἐνότητα ἀρχίζει, κορυφώνεται καὶ φτάνει στὴν τελικὴ ἔκβασι ἡ καθαυτὸ πλοκὴ τῆς ἱστορίας. (Ἐκβάσι καταστροφικὴ για τὸν νοικοκύρη, σχετικὰ αἴσια ὅμως για τ' ἄλλα πρόσωπα). Θὰ χωρίσω με σὰν δ' ἐνότητα τὶς δυὸ τελευταῖες παραγράφους (ἀπό: «Οἱ νησιῶται τεθλιμμένοι βαθέως διελύθησαν»), θεωρώντας τὴν σὰν ἐπίλογο. Παρατηροῦμε ὅτι ἡ πρώτη ἐνότητα συνδέεται στενὰ με τὴν τελευταία, μιὰ κι ἀναφέρεται στὸν χρόνο καὶ τὶς σύνθετες τῆς τελικῆς ἐκβάσεως. (Πρὸβλ. ἀνάλογη τεχνικὴ καὶ στὴ «Σταχομαζώστρα» τοῦ Α. Παπαδιαμάντη — τεῦχος Α', σελ. 144). Ἔτσι, πιὸ κανονικὴ τυπικὰ θὰ ἦταν ἡ ἀκόλουθη δομὴ τοῦ διηγήματος: πρῶτα ἡ β' ἐνότητα, κατόπιν ἡ α', στὴ συνέχεια ἡ γ' καὶ ἡ δ'. Αὐτά, ὅταν ἐπιμένω με νὰ τὰ ἐξετάζω με ὅλα με θάσι τοὺς σχολαστικὸς κανόνες. Στὴν πραγματικότητά, ἡ κάπως ἀνορθόδοξη σειρά πού προτιμᾷ ὁ συγγραφέας ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ κεντρίσῃ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ νὰ μᾶς εἰσάγῃ πιὸ γρήγορα στὸ θέμα.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: α) Ἡ γνωστὴ μας καθαρεύουσα τοῦ Α. Μ., αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπαλλαγμένη ἀπ ἀρχαϊσμούς. Στους διαλόγους φυσικὴ ὁμιλουμένη. Σύνταξι σχετικὰ στρωτῇ.

β) Για ν' ἀρχίσω με ἀπὸ τὶς ἀρετές, θὰ ὑπογραμμίσω με τὴν ἀπροσποίητη ἀπλότητά τοῦ ὕφους (ὅση θέβαια μπορεῖ νὰ ἐπιτευχτῇ με καθαρεύουσα). Καὶ τὴ θερμὴ πνοὴ στοργῆς, πού πάντα σχεδὸν ἀναδίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Α.Μ. ὅταν μιλάῃ για τὸ νησί καὶ τοὺς νησιῶτες του. Ἡ πυκνότητά τῆς ἐκφράσεως κάπως πιὸ ἱκανοποιητικὴ, ἀπ' ὅσο σὲ προηγούμενο κείμενό του (βλ. «Ἄρατε πύλας», τεῦχος Α', σελ. 219). Λιγώτερο ἱκανοποιητικὴ ἡ ἔγνοια τοῦ συγγραφέα για σαφήνεια. (Π.χ., διαβάζω με: «Οἱ κάτοικοι... ἡὺχαριστοῦντο βλέποντες τὸ μικρὸν βρίκιον... Ἄλλ' ἀνέμενον καὶ καμμιάν ἀναποδιάν τ ο υ...» Ποιανοῦ ἀναποδιά; Ὅχι θέβαια τοῦ καρabiοῦ, ἀλλὰ τοῦ καπετάνιου — πού δὲν ἀναφέρεται ὅμως πουθενά σ' αὐτὴν τὴν παράγραφο. Καὶ πιὸ κάτω: «Ὁ καπετὰν Κωσταντῆς... κατεγίνετο καὶ αὐτός, μεταβαίνων... καὶ ἐκφωνίζων ἀσυναρτήτους φράσεις». — ὅπου ὅμως ἡ παράγραφος τελειώνει, χωρὶς νὰ πληροφορηθοῦμε σὲ τί «κατεγίνετο». Κλπ. κλπ.). Ἀντίθετα, θὰ ἐπαινέσω με τὴν παραστατικότητά τοῦ λόγου, πού στήνει ἐμπρὸς μας ἀνθρώπους ζωντανὸς κι ἀληθινὸς στὶς ἀντιδράσεις τους — ὅπως τοὺς παρακολουθοῦμε σὲ σειρά εἰκόνες: Ἡ γριά πού ἀνεβοκατεβαίνει ἀνήσυχη στὸν βράχο, οἱ νησιῶτες πού τὴν παρακολουθοῦν ἀπορώντας, ἡ συνάντησι τῆς Σπύραινας με τὸν φλύαρο ναύτη κι ἡ ἀπ' αὐτὴν ἀγωνία τῆς, τὰ δυὸ τρία σκίτσα πού εἰκονίζουν τὸν στραβοκέφαλο καπετάνιο, οἱ σκηνές

τοῦ ναυαγίου κλπ. Καί ὁ τελικός πίνακας, μέ τόν Γεωργάκη στόν παραγμένο ὕπνο του καί τή μάνα του νά τοῦ γυαλίξη τίς μπότες «ἀτάραχος καί γαληνιαία, μετά μητρικῆς ἀγαλλιάσεως» καί «φοροῦσα καινουργές σάλι» — γιά νά τονίση ἀκόμα πιό πολύ τή μεγάλη σημασία τῆς μέρας! Μιά πραγματικά ἐξαίσια εἰκόνα μητρικῆς ἀγάπης κι εὐτυχίας.

Σχήματα λιγοστά καί χωρίς νά μπορούμε νά εἰδικεύσωμε τόν ρόλο καθενός. Συναντοῦμε λίγες ἀλλά ωραίες μετὰ φ ο ρ έ ς καί πα ρ ο μ ο ι ὠ σ ε ι ς (ὥσάν διαμάντια, ὡς νά ἐθραύοντα τὸ ὄσπ' ἀσκελετοῦ κλπ.), μιὰ σ υ ν ε κ δ ο χ ῆ (οὐδέν ἰστίον: τὸ μέρος ἀντιγὰ τὸ ὅλο) κλπ. Γενικά, διαπιστώνομε ἀποφυγὴ παραπανίσιων «στολιδιῶν», πού ὑπογραμμίζει τὸ ἀνεπιτήδευτο τοῦ λόγου καί τὸν αὐθορμητισμὸ τοῦ συγγραφέα.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Θαλασσινὴ ἱστορία, γραμμένη μέ ἀπλότητα καί μέ ἀγάπη γιά τ' ἀναφερόμενα πρόσωπα καί πράγματα. Ὁ συγγραφέας πετυχαίνει νά κρύψῃ τὰ ἠθικά του διδάγματα κάτω ἀπὸ τὸν ἐνδιαφέροντα μῦθο του καί χωρίς νά μᾶς τὰ προβάλλῃ στενὰ καί σχολαστικά. Ἔτσι, μᾶς εὐχαριστεῖ καί μᾶς φρονηματίζει, χωρίς νά μᾶς κουράζῃ.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἐχομε μελετήσει ὡς τώρα τρία πεζογραφήματα τοῦ Ἀλ. Μωραϊτίδη (Ἄρατε πύλας, «Τὸ ἀλώνισμα», «Ὁ Ἀναποδιασμένος»). Ποιὰ τὰ κοινὰ σημεῖα τους ἀπὸ ἄποψι: α) δομῆς καί β) ψυχολογίας κυρίων προσώπων;

1. Πολέμη — Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Βιογραφικά κλπ. γιά τὸν 1. Π ο λ έ μ η βλ. στὸ Α' τεῦχος, σελ. 60. Ἀνολυτικὲς πληροφ. κριτικὰ σχόλια γιά τὸ ἔργο του καί τὸν ρόλο του στὴν ἐξέλιξι τῆς λογοτεχνίας μας κλπ. βλέπε στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικέδημου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ποίημα πού ὑμνεῖ τὸν ἱερὸ βράχο τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνωτικὸ δεσμὸ ἀνάμεσα σὸν ἀρχαῖο καί τὸν νέο Ἑλληνισμό καί ἀθάνατο κήρυκα τῆς αἰώνιας δόξας του.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΛΠ. ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ. (Ὁ ποιητὴς πρωτοαποτείνεται στὴν ἀθάνατη Δόξα τοῦ ἔθνους:) Ὅταν βάρβαροι ἐχθροὶ σ' ἐδιώξαν μέ τὰ ὅπλα

τους (ἀπό τὴν πρωτὴν κατοικία σου), ἀνέβηκες, Δόξα, καὶ μαρμάρωσες ἐκεῖ (: πάνω στὴν Ἀκρόπολι), ὅπως ἡ κόρη τοῦ παραμυθιοῦ. (Ἀπὸ τότε) ὁ βράχος (τῆς Ἀκροπόλεως) ἔγινε (παγκόσμιος) προσκύνημα κι ἔμεινε ἀθάνατος στὸ πέρασμα καὶ στὶς ἀνσταραχὲς τῶν αἰώνων, ἐμπνέοντας (σ' ἀνθρώπους καὶ λαούς) ὑψηλὰ συναισθήματα κι ὄνειρα καὶ συνδέοντας τὴν ἀρχαία (Ἑλληνικὴ) ζωὴ μὲ τὴ νέα. Καὶ τὰ ἐρεῖπιά του κι οἱ μαρμάρινοι κίονες ἔγιναν φωνή, ποὺ σὲ διαλαλεῖ σαλπίζοντας σ' ὁλόκληρη τὴν ὑφήλιο, ὦ ἀληθινὴ καὶ τιμημένη Δόξα!

Β' ΝΟΗΜΑ ΚΛΠ., στὸ σημερινὸ ποίημα, σημαίνει στὴν εὐσία νὰ ξαναδώσουμε τὸ πιὸ πάνω «περιεχόμενο» σὲ ὅσο γίνεται πιὸ περιληπτικὴ διατύπωση. Π.χ.: Ἡ δόξα τῆς πατρίδας μας ἐδρεύει μόνιμα στὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν, σύνδεσμος ἀνάμεσα στὴν ἀρχαία καὶ τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα καὶ προσκύνημα ὁλόκληρης τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητας. Μερικώτερα νοήματα: α) Ἡ Ἀκρόπολι εἶναι ἡ ἀθάνατη πηγὴ ἀκτινοβολίας τῆς ἐθνικῆς μας δόξας. β) Τὸ πνεῦμα τῆς καὶ τὸ κάλλος τῆς ἐμπνέουν τοὺς ἀνθρώπους. γ) Ἀποτελεῖ ἀκατάλυτο σύμβολο τῆς ἱστορικῆς μας συνέχειας. (Παρατήρησι: "Ἀν σταθοῦμε στὸ γράμμα τοῦ κειμένου, μὲ «ἐχθροὺς καὶ βαρβάρους» ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ ὑπονοῇ μοναχὰ τοὺς Ρωμαίους, γιατί ἐκεῖνοι μόνον ἀπὸ τοὺς διαδοχικοὺς κατακτητὲς χρησιμοποιοῦσαν «βέλη καὶ τόξα». Δικαιούμεθα ὅμως νὰ δεχτοῦμε ὅτι συμπεριλαμβάνει καὶ τοὺς Τούρκους — παρ' ὅλο ποὺ τὰ ὅπλα τους δὲν ἦταν βέλη κλπ., ἀλλὰ πυροβόλα).

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ποίημα ὕμνητικὸ γιὰ τὴν αἰώνια Δόξα τῆς Ἑλλάδας καὶ γιὰ τὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν, παντοτινὴ κατοικία τῆς.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Τρεῖς ὁστιχες στροφές σὲ μέτρο ἰαμβικό. Σὲ κάθε στροφή, οἱ α' καὶ δ' στίχοι εἶναι 15σύλλαβοι καὶ παροξύτονοι — καταληκτικοί, οἱ β' καὶ ε' 7σύλλαβοι κι ἐπίσης παροξύτονοι — καταληκτικοί, οἱ γ' καὶ στ' 6σύλλαβοι καὶ ὀξύτονοι ἀκατάληκτοι. (Κάποιο πρόβλημα δημιουργεῖ ὁ δ' στ. τῆς 1ης στροφῆς: "Ὅπως καὶ νὰ τὸν λογαριάσωμε, παραμένει 16σύλλαβος. Στὴν περίπτωσι ὅμως αὐτῇ, θὰ ἔπρεπε ἡ τελευταία λέξι νὰ εἶναι ὀξύτονη ἢ προπαροξύτονη, δηλ. παράμυθι ἢ παραμυθί — πράμα ποὺ ἀποκλείεται βέβαια. "Ἡ νὰ προφέρωμε τὸ «παραμύθι» σὰν «παρ' μύθι», συγκόπτοντας τὴ δεύτερη συλλαβὴ του — ποὺ κι αὐτὸ φυσικὰ ἀποκλείεται. "Ἐτσι, δὲ μένει παρὰ νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ σύνδεσμος «καὶ» ἔχει μῆτ

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Θ' ακολουθήσωμε τὴ διαίρεσι τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σὲ τρεῖς μεγάλες ἐνότητες — χωρίζοντας ὁμῶς τὴν τελευταία σὲ δυὸ ὑποενότητες, γιὰ νὰ μὴ μᾶς λείψῃ κι ὁ καθιερωμένος «ἐπίλογος». Στὴν α' (ὡς «... νὰ ἔσπασε τὸ παλιοκάϊκο.») ἔχομε τὴν εἰσαγωγή σὲ τόπο, χρόνο (παραμονὴ Χριστουγέννων), συνθήκες (προσμονὴ ἐπιστροφῆς ναυτικοῦ) καὶ κύρια πρόσωπα: ἄμεσα ἡ Σπύρainer, ἔμμεσα ὁ γιὸς τῆς κι ὁ Ἀναποδιασμένος καπετάνιος. (Ἡ ἔκτασι τοῦ εἰσαγωγικοῦ τούτου μέρους σχετικὰ μεγάλη, σὲ σύγκρισι μὲ τὸ ὑπόλοιπο). Ἡ β' ἐνότητα περικλείνει μιὰν ἀπὸ τίς παρεκβάσεις, πού τόσο συνηθίζει ὁ Α.Μ. καὶ πού μᾶς κατατοπίζει καλύτερα γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ καπετάν Κωσταντῆ. (Ὑπερβολικὰ ἀναλυτικὴ καί, ὡς ἓνα βαθμὸ, περιττή, μιὰ πού ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ναυτῆ μαρμάρωσες, βοή τοῦ χρόνου κλπ.) καὶ τὴν τολμηρὴ ἀλλὰ ὠραία παρομοίωσι τῶν ἑρειπίων μὲ βροντερὴ σάλπιγγα.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ὑμνος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Δόξα καὶ τὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν. Ὠραῖα νοήματα μὲ ὑψηλόφωνη καὶ λαμπερὴ γλωσσικὴ ἐπένδουσι μαρτυροῦν τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ ποιητῆ καὶ σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὸν μεταδίνουν στὸν ἀναγνώστη.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Μὲ ὕλικὸ ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴ ἐργασία στὸ σημερινὸ καὶ τὰ 3 προηγούμενα ποιήματα τοῦ Ι.Π., καταγράψτε σὲ κριτικὴ μελέτη σας τὰ γενικὰ ἰσχύοντα γνωρίσματα τοῦ ποιητικοῦ του ὅφους.

Κ. Παλαμᾶ — Ἡ Ἀθήνα προστάτις

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Μιὰ καὶ πρόκειται γιὰ (ἄς ποῦμε) διασκευὴ ὁμηρικοῦ κειμένου, γιὰ τὸν ποιητὴ τοῦ πρωτότυπου παραπέμπομε στὴν προηγούμενη ἀνάλυσι. Ὅσο γιὰ τὸν «διασκευαστὴ» Π. Θεοδωρόπουλο, τὸ Ἀναγνωστικὸ δὲ μᾶς δίνει κανένα στοιχεῖο, ὥστε ν' ἀναζητήσωμε καὶ νὰ παραθέσωμε τίς ἐπιβαλλόμενες βιογραφικές, κριτικές κλπ. πληροφορίες.

Α' Βιογραφικὰ κλπ. γιὰ τὸν Κ. Παλαμᾶ βλ. στὸ τεῦχος Α', σελ. 84. Λεπτομερειακὲς πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, συσχετίζι μὲ τὰ ἱδεολογικά, καλλιτεχνικά κλπ. ρεύματα τῆς ἐποχῆς, κριτικὰ σχόλια γιὰ τὴ δημιουργία του καὶ σημασία τῆς προσφορᾶς στὴ νεώτερη λογοτεχνία μας, βλ. στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ μεικτό: Κατὰ τὸ κύριον μέρος του περιλαμβάνει ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μεγάλο ποίημα τοῦ Κ.Π. «Ὑμνος εἰς τὴν Ἀθηνᾶν». Κατὰ τὸ ὑπόλοιπο, πραγματολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν ρό-

συντρίβει στο πέρασμά της την ἀδικία καὶ στὴ θέσι της βασιλεύουν εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη. β) Στὴν ἐμφάνισί της, λαοὶ καὶ ἄρχοντες πανηγυρίζουν. Γεωργοὶ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους, νέοι καὶ νιῆς παντρεύονται μὲ τίς εὐλογίες τῶν δικῶν τους, παλληκάρια καὶ κοπέλες τρυγοῦν τὰ κλήματα (: θαυμάσιο σύνολο ἀσχολιῶν εἰρηνικῶν κι ἀληθινῶν ἀνθρώπων). γ) Καθ'αὐτὸ ἔδρα τῆς θεᾶς εἶναι ἡ πόλις τῆς Ἀθήνας καὶ ἡ «μεγαλόπρεπη Ἀκρόπολις» της. Πέρα ἀπὸ τὰ μερικώτερα αὐτὰ νοήματα, τὸ βαθύτερα ἰδεολογικὸ (ἢ τουλάχιστον: τὸ νοηματικὰ καίριο) σημεῖο τὸ βρίσκουμε στὸν 34ο στίχο: Ἡ Θεὰ (δηλ.: Ὁ,τι συμβολίζει ἡ Ἀθηνᾶ σὲ ἔννοιες καὶ ὑψηλές ἀξίες) κἀνει τὸν ἄνθρωπο ἄνθρωπινώτερο: πιὸ δίκαιο, εἰρηνικὸ, χαρούμενο κι εὐτυχισμένο.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΔΟΣ: ἀπόσπασμα ἀπὸ ὕμνο ἀφιερωμένο στὴ θεὰ Ἀθηνᾶ (ἐγκωμιαστικὴ — λατρευτικὴ ποίηση).

Β' ΠΕΤΡΙΚΗ: Ἀνισόστιχες στροφές, μὲ στίχους 15σύλλαβους καὶ ἀνομοιοκατάληκτους, σὲ μέτρο ἰαμβικόν. Οἱ χασμωδίες θεραπεύονται μ' ἐκθλίψεις (μέσ' στό, ἐσέν' ἀκολουθᾶ, στ' ἀμπέλια), ἀφαιρέσεις (τά 'χτισαν, νὰ 'χουν) καὶ πολλές συνιζήσεις (οἱ ἀντίλαλοι, ζευγαρωμένοι ἀκούγονται, νὰ ἦτανε, συνάζονται οἱ κλπ.). Διασκελισμὸς σ' ἄρκετους στίχους.

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. Παρὰ κίνδυνο πὺ πάντα παρουσιάζουν παρόμοιες βέβηλες ἐπεμβάσεις σὲ λόγο ἀληθινὰ ποιητικόν, θ' ἀποτολμήσωμε νὰ χωρίσωμε τὸ ποίημα σὲ τρεῖς ἐνότητες. Ἡ α' (στ. 1 ὡς 5) ἐγκωμιάζει τὴ θεὰ σὰν ἐχθρὸ καὶ καταλυτὴ τῆς ἀδικίας καὶ φορέα εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης. Ἡ εἰρηνοποιὸς αὐτὴ δυνάμις της ἀναλύεται παραστατικὰ στὴ β' ἐνότητα (στ. 6 ὡς 33): οἱ λαοὶ συγκεντρώνονται ν' ἀκούσουν τοὺς ἄρχοντες, οἱ πολεμιστὲς παρὰβγαίνουν σὲ ἀγωνίσματα εἰρηνικά, ἀγρότες καλλιεργοῦν τὴ γῆ, νέοι καὶ νιῆς παντρεύονται. Στὴν γ' ἐνότητα (στ. 34 ὡς 36) συγκεφαλαιώνεται ἡ ὕψιστη ἐπίδρασις τῆς θεᾶς, πὺ ξανθρὼπίζει τὸν ἄνθρωπο. Φυσικά, τὸ τελευταῖο 2στίχο ἀπόσπασμα παραμένει ἀνεξάρτητο. Οἱ ταμπελίτσες μας μὲ τὰ «πρόλογος», «ἐπίλογος» κλπ. καλύτερα νὰ ξεχαστοῦν.

4. ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ. α) Ἀληθινὰ ποιητικὴ δημοτικὴ, μὲ ἰδιαίτερα πλούσιο λεξιλόγιον. Τὰ πολύχρωμα πολυσύνθετα, πὺ μὲ τὸν καιρὸ χαρακτηρίζουν ὀλοένα περισσότερο τὸν παλαμικὸν λόγο, κάνουν ἥδη ἐντονὴ τὴν παρουσίαν τους.

β) Ὑφος ἐνδουσιαστικόν, ἐγκωμιαστικόν καὶ μεγαλόπρεπον — κα-

"Ας ἔρθωμε τώρα στὰ σχήματα. Θὰ σταθεύμε σὲ μερικά μόνο, ὅσα πὶο σημαντικά γιὰ τὸ χρῶμα, τὸν πλοῦτο ἢ τὴ λάμψι πού χαρίζουν στὸ ποίημα — ὅπως π.χ. οἱ τόσο παραστατικές παρομοιώσεις: (τὰ ψηλὰ σιδεροχτισμένα κάστρα) σὰ γυαλένια, (οἱ βασιλιάδες ἐπιβλητικὰ καθισμένοι στὴ μέση τοῦ λαοῦ) σὰν πατέρες, (ἡ θεὰ πού περνάει) σὰν ἀστραπῇ, σὰν ἄνεμος. Κι ἀκόμα, στὸ τελευταῖο δίστιχο, ἡ ἔμμεση παρομοίωσι τῆς Ἑλλάδας μὲ τὰ τῆς Ἀθηνᾶς — καὶ τῆς Ἀθῆνας μὲ τὸν πιο λαμπρὸ βωμὸ αὐτοῦ τοῦ ναοῦ. Σημαντικὸ ρόλο στὴν ἡχητικὴ ἐντύπωσι ἀπὸ τὸ ἄκουσμα (τὴν ἀπαγγελίαν) τοῦ ποιήματος παίζουν τὰ πολυσύνδετα: κι ἐνῶ κρατεῖς κι ἐνῶ προστάξεις... καὶ κάθονται καὶ διαλαλοῦνε κι ἀκοῦνε καὶ βγαίνουν καὶ παλεύουν..., γίνονται κι ἀντιλαλοῦν καὶ πάνε μπρὸς καὶ πίσω... κλπ. Ἀντιστοιχία τους τ' ἀσύνδετα, πού ἀντὶ τὰ διαστέλλουν καὶ νὰ χωρίζουν ἕνα ἕνα τὰ νοήματα, ἀντίθετα τὰ συσσωρεύουν: περνᾶς, σωριάζονται, συντρίβονται... ταπεινές, ξαρμάτωτες, μονάχες... κλπ. Τὴ δύναμι καὶ τὸν κυριαρχικὸ ρόλο τῆς θεᾶς ὑπογραμμίζει ἡ κάθε τόσο ρυθμικὴ ἐπανάληψι τοῦ «Περνᾶς... Περνᾶς... Περνᾶς...». Ἐξ ἄλλου, στὸν 19ο στίχο ἔχομε πάλι ἐπανάληψι ὁλόκληρου τοῦ 17ου. Πετυχημένη ἡ παρήχησι τοῦ ρ στοὺς στίχους 30 ὡς 33 — καὶ ἰδιαίτερα μαζὶ μὲ παρήχησι τοῦ χ. στὸ «χοροί, χαρὲς ἀρχίζουν» καὶ τὴ δραματικὴ ἀντήχησί της λίγο πιο κάτω, μὲ τὸ «Χάρος». ("Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ μελετήσωμε πιο ἀναλυτικὰ τὸ φιλοσοφικὸ - μεταφυσικὸ περιεχόμενον αὐτῆς τῆς ἀντιθετικῆς ἀντιστοιχίας: «χοροί, χαρὲς — Χάρος». Τὸ ἴδιο θὰ ἔπρεπε καὶ γιὰ κεῖνο τὸν βαρυσήμαντο 34ο στίχο. Μὰ ὁ περιωρισμένος χώρος μας ἀπαγορεύει παρόμοιες ἀπόπειρας). Θὰ τελειώσωμε τὴ βιαστικὴ ἀπαρίθμησι μνημονεύοντας τίς σχετικὰ λίγες ἀλλὰ τόσο δυνατὲς κι ὑποβλητικὲς μετὰφορές (ζευγαρωμένοι ἀντίλαλοι καὶ βρόντοι, φαρμακερὸ κοντάρι, προστάξεις δοῦλο σου τὸ θάνατον, ποιητὲς γεμάτοι ἀπὸ τὸ φῶς σου: καθεμίᾱ τους κι ἀπὸ μιὰ εἰκόνα!) καὶ τὴ σύντομη προσωποποίησι τῶν ἀστρῶν (πού ζηλεύουν τὴ θεά).

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: (ἀπόσπασμα ἀπὸ) ὕμνητικὸ ποίημα στὴ θεὰ Ἀθηνᾶ, σὲ τόνο μεγαλόπρεπο καὶ ὑψηλὰ λατρευτικόν. Τὸν ἐνδουσιαστικὸ λόγον τοῦ ποιητῆ χαρακτηρίζουν ὁλόλαμπρες εἰκόνες, θριαμβευτικὸς ρυθμὸς, χρῶμα καὶ φῶς καθαρὰ ἑλληνικά. Ἔτσι, νιώθομε πραγματικὰ καθηλωμένοι, παρακολουθώντας τὴν ἀστραφτερὴ θεὰ νὰ περνᾷ μπροστὰ μας, χαρίζοντας στοὺς λαοὺς εἰρήνην καὶ πλοῦτον καὶ δικαιοσύνην — κι ἔτσι κάνοντας «ἄνθρωπινότερον τὸν ἄνθρωπον». Ταυτόχρονα, χαιρόμαστε τὴν ἀληθινὴ αἴσθη-

τική ἀπόλαυσι, πού τόσο πλούσια μᾶς προσφέρει ὁ μέγας ἐθνικός ποιητής.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Ἐπιχειρήστε ν' ἀναπτύξετε ἀναλυτικά τὰ βαθειὰ νοήματα, πού περικλείνει ὁ Παλαμᾶς στὸν 340 στίχο τοῦ ἀποσπάσματος, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν στίχων 3—5, 6—7 καὶ 9—12.

... — Ζωὴ καὶ μαθήματα εἰς τὴν Σχολὴν Χείρωνος

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Στὸ Ἀναγνωστικὸ σημειώνεται: «Μετάφρασις Μ. Κωνσταντινίδη» καί, σὰν πρωτότυπο, ἀναγράφεται κάποιο σύγγραμμα μὲ τίτλο «Ἡρῳες», δίχως παραμικρὴ μνεία τοῦ συγγραφέα. Ἀκόμα περισσότερο, στίς «Βιογραφικὰς Σημειώσεις» πού παρατίθενται στὸ τέλος τῶν ἀναγνωσμάτων, οὐδὲ κἀν μνημονεύεται ὁ ὡς ἄνω μεταφραστὴς Μ.Κ., ὥστε νὰ ὀδηγηθῶμε στὴν ἀνέυρεσι στοιχείων γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ καὶ τὸ ἔργο τοῦ. Ἔτσι, μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ παραθέσωμε δῶ τὰς ἀναγκαῖες βιογραφικὰς κλπ. πληροφορίες, τόσο γιὰ τὸν ἄγνωστο συγγραφέα, ὅσο καὶ γιὰ τὸν μεταφραστή.

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: μακρότατη διήγησι, μὲ θέμα τοὺς μύθους καὶ τὰς παραδόσεις γιὰ μιὰ τραγικὴ μυθικὴ οἰκογένεια, γιὰ τὴ «σχολὴ ἡρώων» πού εἶχε ἰδρύσει κάποιος Κένταυρος, γιὰ τὸ πρόγραμμα μαθημάτων τῆς σχολῆς, τέλος γιὰ τὸ πῶς σπουδάζαν στὴ σχολὴ αὐτὴ διάφορα πριγκηπόπουλα καὶ μελλούμενοι βασιλιάδες τῆς Μυθολογίας — ἀνάμεσά τους καὶ ὁ γιὸς τοῦ Αἰσῶνα Ἰάσων. Ὅπως θυμόμαστε ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Δημοτικοῦ («Θεοὶ καὶ Ἡρῳες τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος»), ἡ Ἰωλκὸς ἦταν προϊστορικὴ πόλις τῆς Θεσσαλίας, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Πήλιο καὶ κάπου κοντὰ στὸν Βόλο. Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν οἱ Ἀργοναῦτες τὸν Κρηθέα. Γιὰ τοὺς Πεδρυτὴς τῆς Ἰωλκοῦ ἀναφέρουν οἱ μῦθοι τὸν Κρηθέα. Γιὰ τοὺς Πελλία καὶ Αἰσῶνα, ἄλλη παράδοσι βεβαιώνει πῶς διατήρησαν σχέσεις ἀληθινὰ ἀδερφικὰ καὶ συνεργάστηκαν γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς πατρίδας τους. Οἱ Κένταυροι ἦταν μυθολογικὰ τέρατα, μὲ μορφὴ ἀλόγου ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω καὶ ἀνθρώπινη ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω. Φαίνεται ὅτι ἀφορμὴ γιὰ τὴ σχετικὴ μυθοπλασίαν ἔδωκε ἡ ἱστορικὴ ὑπαρξὶς κάποιας ἄγριας φυλῆς, πού τὰ μέλη τῆς κατοικοῦσαν στὴ Θεσσαλία (πιθανὰ καὶ στὴν Ἠλίδα καὶ τὴν Ἀρκαδίαν) καὶ ἦσαν ἀπίστευτα ἱκανοὶ ἐπιδέξιοι καβαλλάρηδες. Ἔτσι, ἡ λαϊκὴ φαντασία εἶδε σὰν κάτι ἐνιαῖο τὸν καβαλλάρη καὶ τ' ἄλογό του — καὶ τοὺς ἔνωσε στοὺς μυθολογικοὺς Κένταυρους. Ἐξ ἄλλου, φαίνεται ὅτι τὰ μέλη τῆς φυλῆς ἐκείνης ἦταν ἐξαιρετικὰ βάρβαρα καὶ ἄγρια.

“Ετσι, στη Μυθολογία οί Κένταυροι ήταν τέρατα καὶ θηρία, ὄχι μόνο σωματικά, ἀλλὰ καὶ ψυχικά: σκληροὶ φονιάδες, ἄπιστοι, ληστές, ὑβριστὲς ἀνθρώπων καὶ θεῶν κλπ. κλπ. Ἐξαίρεσι ἀποτελοῦσαν μόνον ὁ Χείρων καὶ ἕνας ἀκόμα Κένταυρος, ὁ Φόλος. Ὁ Χείρων διακρινόταν γιὰ τὴ σύνεσι, τὴν εὐσέβεια καὶ τὴ σοφία του. Οἱ μῦθοι τὸν θέλουν ἐφευρέτη τῆς μαντικῆς τέχνης, ἐξαίρετο γιατρὸ καὶ μάλιστα συγγραφέα τῆς «Χειρωνίδος βίβλου», ἱατρικοῦ συγγράμματος τῆς ἐποχῆς. Ὁ Χείρων χρημάτισε δάσκαλος πολλῶν ἡρώων καὶ θεῶν, ὅπως ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ Ἀσκληπιός, ὁ Διόνυσος, ὁ ὁμηρικὸς Πάτροκλος — καὶ ὁ Ἰάσωνας.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α΄ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ. λυκαυγὲς (λύκη: φῶς — αὐγή): τὸ θαμπόφωτο τῆς χαρρυγῆς, γλυκοχάραμα. ἀτραπός: στενὸ καὶ φυσικὸ δρομάκι, ἰδίως στὴν ὑπαιθρο, μονοπάτι. θήρα (θήρ: θηρίο): κυνήγι. χλοερά: σκεπασμένη μὲ χλόη, χορταριασμένη. γυμνικοὶ ἀγῶνες: ἀνάλογοι μὲ τοὺς σημερινούς γυμναστικούς ἢ ἀθλητικούς ἀγῶνες. Οἱ ἀθλητὲς ἀγωνίζονταν γυμνοί. ἰσονομία: ὅταν ἰσχύουν ἴδιοι νόμοι γιὰ ὅλους, ἰσότητα μπρὸς στὸν νόμο. θωπεύω: χαϊδεύω. ἐξεγείρου: τὸ πιθανώτερο εἶναι νὰ πρόκειται γιὰ τυπογραφικὴ ἢ μεταφραστικὴ ἀβλεψία. Μᾶλλον διηγείρου: προκαλοῦν, γεννοῦν. θαλερός: ποὺ βρίσκεται πάνω στὴν ἀκμὴ του, ἀκμαῖος. Ἰάσων (ιαίων: γιατρεύω): θεραπευτής, γιατρευτής.

Β΄ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: “Ὅταν ὁ Αἴσων ἔμαθε ὅτι ὁ (ἀπὸ ἄλλο πατέρα) ἀδερφός του Πελίας σκότωνε ὅλους τοὺς συγγενεῖς, φοβήθηκε γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ γιοῦ του Ἰάσωνα. Τὸν πῆρε λοιπόν, ἀνέθηκε στὸ Πήλιο, πῆγε στὴ σπηλιά ὅπου ζοῦσε ὁ σοφὸς κένταυρος Χείρων καὶ σύστησε στὸν Ἰάσωνα νὰ τὸν πλησιάσῃ ἄφοβα. Τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ Χείρων τραγουδοῦσε πῶς ἔγινε ὁ κόσμος καὶ ἡ θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ καὶ ὕμνοῦσε τὴ μουσικὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἰσονομία — καὶ ἄλλα πολλά. Ἡ φωνὴ του ἦταν τόσο γλυκεῖα, ποὺ μαζεύονταν ὁλόγυρα θेरιά καὶ ἀγριοπούλια γιὰ νὰ τὸν ἀκοῦν. Ὁ Χείρων εἶδε τὸ παιδί, τοῦ ἔγνεψε νὰ πλησιάσῃ καὶ τοῦ εἶπε νὰ φωνάξῃ τὸν πατέρα του. Μπῆκε τότε καὶ ὁ Αἴσων καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸν Κένταυρο ν’ ἀναλάβῃ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γιοῦ του. Δέχτηκε ὁ Χείρων, συμφώνησε ὁ Ἰάσων, ἦρθαν ἔπειτα καὶ οἱ ἄλλοι μαθητὲς καὶ δειπνήσαν ὅλοι μαζί. Κατόπιν ὁ Χείρων βγῆκε καὶ ἄρχισε πάλι νὰ τραγουδάῃ, ἔπαιζε καὶ λύρα — καὶ ὅλοι ἀκούγαν εὐλαβικά καὶ ἔπειτα πῆγαν γιὰ ὕπνο. Τὸ ἄλλο πρωὶ σηκώθηκαν, λούστηκαν στὴν πηγὴ, βγῆκαν περίπατο καὶ ὁ Χείρων τοὺς δίδασκε πῶς νὰ παίζουν σωστά λύρα, λέγοντας ὅτι οἱ καλὲς

τέχνες «ἐξεγείρουν» εὐγενικά αἰσθήματα κλπ. Ἀκολούθησε μάθημα περὶ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνης, ποὺ ὁ Χεῖρων τόνισε ὅτι ἀποτελεῖ βάσι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς — γι' αὐτὸ κι ὁ Θεὸς δῶρισε στὴ γῆ βασιλιάδες, γιὰ νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς κρατικούς ὑπάλληλους καὶ νὰ μὴ γίνονται ἀδικίες. Τὸ ἀπόγευμα ἔκαναν γυμναστική, πυγμαχία, πάλη, δρόμο κλπ. Ἔτσι, ὁ Ἰάσων ἔμαθε κοντὰ στὸν Χεῖωνα ὅλα ὅσα ἔπρεπε γιὰ νὰ γίνῃ μεγάλος ἥρωας — ἀκόμα καὶ ἰατρικὴ καὶ θεραπευτικὴ μὲ βότανα. Κι ὅταν ἦρθε πιά καιρὸς νὰ φύγῃ, ὁ Χεῖρων τοῦ σύστησε νὰ μὴν εἶναι ἀπότομος στὸ φέρεσίμῳ του καὶ νὰ κρατᾷ πάντα τὶς ὑποσχέσεις του. Ὁ Ἰάσων τὸ ὑποσχέθηκε κι ἔφυγε κλαίγοντας ἀπὸ εὐγνωμοσύνη.

Β' ΝΟΗΜΑ ΚΛΠ. Ὁ Ἰάσων κι οἱ ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Χεῖωνα ἦταν, οἱ περισσότεροι, διάδοχοι βασιλιάδων καὶ μελλούμενοι βασιλιάδες οἱ ἴδιοι. Γι' αὐτό, ἔπρεπε νὰ μορφωθοῦν ὅσο πιὸ τέλεια, γιατί μόνον ἔτσι θὰ μπορούσαν ν' ἀποκτήσουν ὅσες χρειάζονταν γιὰ «νὰ καταστήσουν τὸν λαὸν των εὐτυχῇ καὶ τὴν βασιλείαν των κραταίαν καὶ ἔνδοξον». Στὰ χρόνια μας, βέβαια, οἱ στόχοι τῆς παιδείας εἶναι κάπως διαφορετικοὶ — καὶ ἀνάγκη τῆς ἔχουν ὅλοι οἱ νέοι κι ὄχι μοναχὰ τὰ πριγκηπόπουλα. Ὡστόσο, ἡ βασικὴ θέσι τοῦ ἀναγνώσματος, τὸ κύριο νόημά του, διατηροῦν πάντα ὅλη τὴν ἀξία τους κι ἔχουν καὶ σήμερα τὴν ἴδια ἐφαρμογή: Συστηματικὴ, σωστὴ καὶ ὠλοκληρωμένη ἐκπαίδευσι εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ νέοι νὰ ἐκπληρώσουν τὸν μεγάλο κοινωνικὸ τους ρόλο. (Ὁ Ἰ. Στοβαῖος γράφει: «Ἀριστοτέλης ἐρωτηθεὶς τί δεῖ μάλιστα ἀσκεῖν τοὺς νέους, εἶπε· παιδεῖαν»). Ἐνα μερικώτερο νόημα, ἐξ ἴσου ὅμως βαρυσήμαντο καὶ μὲ τὴν ἴδια καθολικὴ ἰσχύ: Δικαιοσύνη καὶ ἰσονομία εἶναι οἱ βάσεις τῆς εὐτυχίας στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. («Πρὸς δικαιοσύνην καὶ νομιμότητα, ἢ οὐκ ἔστι μέρος ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλη ἀρετή, τὰς ἄλλας πάσας περιλαμβάνουσα» — τόνισε ὁ Ἀριστοτέλης).

Δ' Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ δὲ χρειάζεται πρόσθετη ἀπὸ μέρους μας ἀνάλυσι, γιατί ὁ συγγραφέας μᾶς δίνει κάθε πληροφορία γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Χεῖωνα: συνετός, εὐσεβής, ὑπομονετικός, προσεχτικός, σοφὸς κι ὠλοκληρωμένος δάσκαλος, φίλος καὶ θαυμαστής τῆς μουσικῆς κι ὅλων τῶν τεχνῶν, λάτρης τῆς δικαιοσύνης, ὁμνητὴς τῆς εἰρήνης κλπ. κλπ. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Ἰάσωνα: παιδὶ ὑπάκουο κι εὐγενικό, μὲ ἀγάπη καὶ σεβασμὸ γιὰ πατέρα καὶ δάσκαλο, μὲ δίψα γιὰ μάθησι, εὐγνώμων κλπ. κλπ.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: περιγραφικὴ διήγησι, σὲ θέμα μυθολογικὸ ἀλλὰ μὲ

στόχους διδακτικούς. (Στὸ βάθος, ὥστόσο, δὲν πρόκειται τόσο γιὰ «διήγημα», ἀλλὰ γιὰ κείμενο σαφῶς πληροφοριακό: Ὁ συγγραφέας ἐπιδιώκει νὰ φρονηματίσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν ἀναγνώστη, πληροφορώντας τον γιὰ τὴν ὀργάνωσι, τὴ λειτουργία καί, κυρίως, τὴν εὐεργετική ἐπίδρασι, πού εἶχε γιὰ τοὺς μαθητὲς ἢ ἐκπαίδευσί τους στὴ σχολὴ τοῦ Χείρωνα).

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. Πέντε ἐνότητες: Ἡ α' (ὡς «... ὁ χεῖμαρρος Ἄναυρος.») ἀποτελεῖ προοίμιο — εἰσαγωγή καὶ γνωριμία μᾶς μὲ πρόσωπα, χῶρο, χρόνο καὶ συνῆκες. Στὴ β' (ὡς «... ὑπὸ τὴν προστασίαν σου.») ἀρχίζει ἡ ἀνάπτυξι τοῦ κυρίως θέματος, μὲ τὴν προσέλευσι τοῦ μικροῦ γιοῦ τοῦ Αἴσωνα στὴ σχολὴ τοῦ Χείρωνα. Ἡ γ' ἐνότητα (ὡς «... καὶ σὲ καὶ τὸ γένος σου.») μᾶς παρουσιάζει πιὸ λεπτομερειακὰ τὸν κένταυρο - δάσκαλο καὶ τὴ γνωριμία μὲ τὸ νέο μαθητὴ του. Στὴν δ' (ὡς «... ἐκ τούτου δὲ ὠνομάσθη Ἰάσων.») κατατοπιζόμαστε στὴ λειτουργία τῆς σχολῆς, τὴ μέθοδο διδασκαλίας τοῦ Χείρωνα, τὸ πρόγραμμα μαθημάτων, τὴν εὐεργετική ἀπόδοσί τους στὸν Ἰάσωνα κλπ. Ἡ διήγησι κλείνει μὲ τὴν ε' ἐνότητα (ἐπίλογος).

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ. α) Προσεγμένη καθαρεύουσα, μὲ ὁμοίωμα τυπικὸ καὶ στρωτὴ σύνταξι.

β) Ἀπὸ τὸ περιεχόμενο καὶ τοὺς διαφαινόμενους στόχους τοῦ συγγραφέα συνάγεται ὅτι δὲν ἔχομε καθαυτὸ «διήγημα», ἀλλὰ κείμενο πληροφοριακό. Στὴν περίπτωσι αὕτη, διαπιστώνομε ὅτι τὸ ὕφος του δείχνει ἐκζητήσει καὶ προσπάθεια γιὰ «γλαφυρότητα» σαφῶς ἀταίριαστη μὲ τὸ εἶδος τοῦ ἀναγνώσματος. Χαρακτηριστικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψὶ αὕτη ἡ πληθωρική συρροὴ ἐπιθέτων, πού τὰ περισσότερα εἶναι καθαυτὸ λυρικά. Τὸν ἴδιο ἄκαιρο λυρισμὸ συναιτοῦμε καὶ στίς περιγραφές, εἴτε στὴ φύσι, τὴν ἀνατολή, τὴ νύχτα κλπ. ἀναφέρονται, εἴτε στὸν Χείρωνα καὶ τὰ τραγούδια του, εἴτε στὴ διαβίωσι καὶ τίς ἀσχολίες τῶν μαθητῶν. Καί, γιὰ νὰ ἐννοήσωμε τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμε λέγοντας ἀταίριαστη γλαφυρότητα καὶ ἀχρείαστο λυρισμὸ, φτάνει νὰ συγκρίνωμε τὸ ὕφος τοῦ σημερινοῦ κειμένου μὲ ἀνάλογα πληροφοριακὰ - διδακτικὰ κείμενα πού ἔχομε γνωρίσει, ὅπως π.χ. τοῦ Λ. Μελά. Ἐνα δεῦτερο, κι ἀκόμα πιὸ σοβαρὸ, μειονέκτημα βρίσκεται στὴν ἐξαντλητικὴ ἀπεραντολογία του. Τυπικὸ δεῖγμα τῆς ἡσκιαγράφῃσι τοῦ κέντρου - δάσκαλου — κι ἀκόμα πιὸ πολὺ ἡ ἀπαριθμησι τῶν κάθε λογῆς καὶ φύσεως θεμάτων, πού περιλάμβανε στὸ τραγούδι του. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τίς κάθε λίγο ἀχρείαστες διασαφήσεις. (Π.χ., «πηγὴν πλησίον τῆς ρίζης πλατάνου», «ἐκρέμοντο πρὸς τὰ κάτω κλήματα» κλπ. κλπ. — σὰ νὰ ἦταν ποτὲ δυνατό νὰ

βρισκόταν ή πηγή πλησίον τής κορυφής τοῦ πλατάνου ή τὰ κλήματα νά κρέμονταν πρὸς τὰ πάνω). "Ετοι, δὲν ὑπάρχουν περιβώρια νά μιλήσωμε γιὰ ἀπλότητα, φυσικότητα — κι ἀκόμα πιὸ λίγο γιὰ πικρότητα ἐκφράσεως. (Φυσικά, ὑπεύθυνος γιὰ ὅλ' αὐτὰ τ' ἀρνητικά ὑποδείγματα ὕφους εἶναι ὁ ἄγνωστός μας συγγραφέας. Ἡ συνεισφορά τοῦ μεταφραστῆ στὰ μειονεκτήματά του ἐντοπίζεται στὸ ὅτι τὰ «ἑλληνικά» του δὲν εἶναι καθαρὰ ἑλληνικά: Εἶναι μεταφορὰ κειμένου ξενόγλωσσου, μὲ διαφορετικὴ διάρθρωσι καὶ δομὴ τοῦ λόγου, σὲ ἰδίωμα μὲ λέξεις ἑλληνικές. Ἀπ' αὐτὸ καὶ ἡ ἑλλειμματικὴ ἀκριβολογία, ὅπως τὸ «ἐξεγείρου» ποὺ σημειώσαμε ἤδη καὶ ἄλλα παρόμοια, καὶ ἡ λειψὴ σαφήνεια. Π.χ., τί πρέπει νά βγάλωμε ἀπὸ τὴ δεύτερη φράσι στὴν 3ῃ παράγραφο, μὲ τὸ «κατῶρθωσε νά γίνῃ αὐτὸς βασιλεύς»; Ποιὸς «αὐτός»; Ὁ Πελίας ή ὁ Αἴσων; Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες ἀπόψεις τὸ κείμενο «δὲν περπατάει» ἑλληνικά. Π.χ., πῶς πρέπει νά εἶναι τάχα ὁ «κάτασπρος οὐρανός»; Κλπ. κλπ.). Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, πρέπει νά τονίσωμε τὴν παραστατικότητα τοῦ λόγου, ὅπως φανερώνεται σὲ σειρὰ ἐνδιαφέρουσες εἰκόνες. Ὅμως κι αὐτὲς θὰ ἦταν πολὺ πιὸ καθαρὲς καὶ πιὸ ζωντανές, ἂν εἶχαν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν φόρτο τῶσων ἄχρηστων λεπτομερειῶν καὶ τόσο περιττῶν ἐπιθέτων. "Ετσι, σὰν τελικὸ συμπέρασμα προβάλλει ἡ διαπίστωσι: Κείμενο πού, ἀπὸ ἄποψι τουλάχιστον μορφῆς, ἀποτελεῖ καλοδιαλεγμένο παράδειγμα πρὸς ἀποφυγὴν. Εὐτυχῶς, τὰ λεγόμενα «στολίδια τοῦ λόγου» εἶναι λιγοστά: Μόνο μερικὲς μεταφορές (ή ἔκτασις ἀντήχει, αἱ τρίχες ἐκυμάτιζον, χιονόλευκος πῶγων, μέτωπον ὑπερήφανον κλπ.), παρομοιώσεις (ὥσάν νά ἐμαγεύοντο) κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ἀνάγνωσμα ποὺ μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴ σχολὴ τοῦ κένταυρου Χείρωνα, γιὰ τὶς συνῆκες καὶ τὸ πρόγραμμα διδασκαλίας, γιὰ τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδρασί της στὴν πνευματικὴ κλπ. καλλιέργεια τῶν σπουδαστῶν κλπ. Τὸ δίχως ἄλλο ἐνδιαφέρον θέμα ἐξυπηρετεῖται κάπως ἀπὸ τὴν παραστατικότητα τοῦ λόγου — ζημιώνεται ὁμως ἀπὸ τὴν ἀφόρητὴ ἀπεραντολογία, τὴ δίχως λόγο συσσώρευσι ἐπιθέτων καὶ τὴ γενικώτερη ἀπουσία οὐσιαστικῆς περιεκτικότητας.

Ὁμήρου (μτφ. Μ. Στασινοπούλου) — Ἀχιλλέας καὶ Πρίαμος

1. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (πραγματολογικά)

Α' Ὁ "Ὁμηρος γενικὰ ἀναγνωρίζεται σὰν ὁ πιὸ μεγάλος ἀπὸ τοὺς ἐπικούς ποιητὲς ὅλων τῶν αἰώνων κι ὅλων τῶν ἐθνῶν. Δὲν ἔχομε ἐξακριβωμένα στοιχεῖα γιὰ τὴν καταγωγὴν του, τὸν βίον καὶ τὴ δρᾶσιν του. Φαίνεται ὅτι ἔζησε

τὸν 9ο αἰῶνα π.Χ. καὶ τῇ δόξᾳ τῆς γενέτειρας διεκδικοῦσαν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐννιά ἀρχαῖες πολιτείες. Οἱ εἰδικοί δέχονται πιθανώτερον τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀπὸ τὴν Ἰωνία. Τὰ δυὸ μεγάλα ἔπη του, ἡ «Ἰλιάδα» καὶ ἡ «Ὀδύσεια», ἐπὶ αἰῶνες ἦσαν ἄγραφα καὶ μεταδίδονταν ἀπὸ λαϊκοὺς τραγουδιστὲς («ραψωδοὺς») ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ — ὅπως δυὸ χιλιάδες χρόνια ἀργότερα ἔγινε μὲ τ' Ἀκριτικά κι ἔπειτα μὲ τὰ δημοτικά τραγούδια. Ἡ πρώτη καταγραφή τους ἔγινε μ' ἐντολὴ καὶ φροντίδα τοῦ τύραννου τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος, στὸ δεύτερο μισό τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Ἀργότερα, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι χωρῖσαν κάθε ἔπος σὲ 24 μέρη, τιτλοφορώντας καθένα μ' ἓνα γράμμα τοῦ ἀλφάβητου. Ἀπὸ τίς μεταφράσεις τῆς «Ἰλιάδας» καὶ τῆς «Ὀδύσειας» στὰ νεοελληνικά, καλύπτερες θεωροῦνται οἱ κάπως παλιότερες τοῦ Ἀλ. Πάλλη (Ἰλιάδα) καὶ τοῦ Ἀργ. Ἐφταλιώτη (Ὀδύσεια) καὶ μιὰ δυὸ νεώτερες.

Ὁ Μιχαήλ Στᾶσινοπουλὸς γεννήθηκε τὸ 1903 στὴν Καλαμάτα. Σπούδασε νομικά, ἀκολούθησε γιὰ λίγο τὸ δικηγορικὸ στάδιο, ἔπειτα τὸ δικαστικόν. Διετέλεσε καθηγητὴς στὴν Πάντειο Σχολή, πολλὰς φορὲς ὑπουργός, πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας κλπ. Παράλληλα ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λογοτεχνία, δημοσιεύοντας στίχους, δοκίμια, κριτικὰς κλπ. σὲ λογοτεχνικά περιοδικὰ κι ἐφημερίδες.

Περ' ἀπὸ σπουδαῖα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα καὶ τὸ σκορπισμένον στὸν τύπο λογοτεχνικόν του ἔργο, ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς κλπ. Χρησιμοποίησε στρωτὴ δημοτικὴ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἀκρότητες καὶ ἐπιτηδευμένους ἐκφράσεις. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν τεχνотροπία τῶν Συμβολιστῶν, φροντίζει μὲ ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια τὴ μορφή τοῦ λόγου του καὶ τὴν ἡχητικὴν ποιότητα τῶν λέξεων ποὺ χρησιμοποιεῖ. Στὸς στίχους του βρίσκομε δῶ καὶ κεῖ κάποια συγκρατημένη χρησιμοποίησιν αἰσιοδοξίας ἢ χαρᾶς — γενικώτερα ὅμως ἐπικρατεῖ ὁ χαμηλόφωνος τόνος μιᾶς ἐλεγειακῆς μελαγχολίας, μιᾶς γαλήνιας πικρίας, ὅπως σταλάζει ἀπὸ τὴ στοχαστικὴ θεώρησιν τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Χαρακτηριστικὸ γνῶρισμά του ἡ λιτὴ καὶ ἀπαλὴ εὐγενικότητα τοῦ λόγου. (Ἀναλυτικώτερες πληροφορίες καὶ κριτικὰ στοιχεῖα στὴ ΣΥΝΤΟΜΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ τοῦ Παύλου Νικόδημου, ἐκδ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ).

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ Ω τῆς Ἰλιάδας. Θέμα τοῦ ἡ δραματικὴ συνάντησι τοῦ Πρίαμου μὲ τὸν Ἀχιλλέα, ὅταν ὁ κακὸς τυχὸς βασιλιάς ἔρχεται νὰ ζητήσῃ τὸ πτώμα τοῦ γιοῦ του Ἐκτορα, γιὰ νὰ τὸ θάψῃ μὲ τίς πρεπούμενες τιμὰς. Λίγο πρὶν τὸ τέλος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ὁ Ἀχιλλεὺς σκοτώνει σὲ μονομαχίαν τὸν Ἐκτορα, γιὸ τοῦ Πρίαμου καὶ πρῶτο ἥρωα τῶν Τρώων. Ἐπειτα, δένει τὸ σῶμα τοῦ σκοτωμένου ἐχθροῦ στὸ ἄρμα του καὶ τὸ σέρνει θριαμβευτικὰ γύρω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Τροίας, γιὰ νὰ τὸ βλέπουν οἱ πολιορκημένοι καὶ νὰ σπαράξῃ ἀπὸ πόνο ὁ Πρίαμος. Ὁ Δίας ὅργίζεται μὲ τὸ ἄπρεπο φέρισίμο τοῦ Ἀχιλλέου καὶ παραγγέλλει στὸν Πρίαμον νὰ πάῃ μὲ πολλὰ δῶρα στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέου, γιὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ κουφάρι τοῦ παιδιοῦ του. Στὸ ἀπόσπασμα βρίσκομαι ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τίς πολιτισμικὰς συνθήκας, τὰ ἔθιμα κλπ. τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἐποχῆς. Π.χ., τὴν προσφορὰ λύτρων γιὰ ἐξαγορά, ὅχι μόνον αἰχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν. Ἐπίσης, γιὰ τὰ ταφικὰ κλπ. ἔθιμα, ποὺ ἴσχυαν τουλάχιστον γιὰ τίς ἡγεμονικὰς οἰκο-

γένειες καὶ ποὺ ἡ παράβασί τους ἰσοδυναμοῦσε μὲ προσβολὴ τῶν θεῶν. Ἀκόμα, διαπιστώνομε ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀχιλλέα πρὸς τὸν νεκρὸ ἀντίπαλό του, ὅσο κι ἂν ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸν δικαιολογημένο πόνο του γιὰ τὸν θάνατο τοῦ φίλου του Πάτροκλου, ἦταν καὶ τότε τὸ ἴδιο ἀποκρουστικὴ, ὅπως καὶ σήμερα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀγανάχτισαν μαζί του ὅλοι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου. Σχετικὰ μὲ ὠρισμένες ἐκφράσεις τοῦ κειμένου, σημειώνομε: γιὰ τὸν φίλο: ὁ πιὸ στενὸς κι ἀδερφικὸς φίλος τοῦ Ἀχιλλέα ἦταν ὁ Πάτροκλος, ποὺ λίγο πρὶν εἶχε σκοτωθῇ ἀπὸ τὸν Ἑκτορα. Ἀπέραντη ἦταν ἡ θλίψι τοῦ Ἀχιλλέα γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ φίλου του. Γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ, προκάλεσε τὴ μονομαχίαν μὲ τὸν Ἑκτορα, τὸν σκότωσε — κι ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ σέρνῃ μὲ τὸ ἄρμα του τὸν νεκρὸ ἀντίπαλο στὴν πεδιάδα τῆς Τροίας. τὸ καλὺτερό μου: ὁ Ἑκτορας ἦταν πραγματικὰ ὁ πιὸ ἀντρειωμένος κι ὁ πιὸ ἄξιος γιὸς τοῦ Πρίαμου. Ὅπως μᾶς τὸν ζωγραφίζει ὁ Ὅμηρος, ἦταν ὁ πιὸ συμπαθὴς ἀπ' ὅλους τοὺς ὁμηρικὸς ἥρωες.

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Ὁ Πρίαμος μπαίνει στὴ σκηνὴ τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τοῦ λέει: «Θυμήσου ὅτι ὁ πατέρας σου ζῇ μόνο μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ σέ ξαναδῇ. Ἐχασα τόσα παιδιά μου καὶ σὺ μοῦ σκότωσες τὸ πιὸ ἄξιο. Λυπήσου με, πάρε τὰ δῶρα ποὺ σοῦ φέρνω καὶ δώσε μου τὸ πτώμα τοῦ γιοῦ μου». Ἀκούγοντάς τον ὁ Ἀχιλλέας, θυμᾶται καὶ τὸν πατέρα του καὶ τὸν Πάτροκλο κι ἀρχίζει νὰ κλαίῃ. Μαζί ἐκλαιγε κι ὁ Πρίαμος. Στὸ τέλος, ὁ Ἀχιλλέας λέει: «Δύστυχε, πῶς μπόρεσες νὰ ἔρθῃς σέ μένα, ποὺ σκότωσα τόσα παιδιά σου; Ὅμως τώρα πρέπει νὰ πνίξωμε κι οἱ δυὸ τὴ λύπη μας». «Πῶς νὰ γίνῃ αὐτό, πρὶν μοῦ δώσης τὸ σῶμα τοῦ γιοῦ μου; Πάρε τὰ λύτρα, δώσέ μου το — κι οἱ θεοὶ νὰ σέ προστατεύουν». Ἀγρίεψε τότε ὁ Ἀχιλλέας κι ὁ Πρίαμος τρόμαξε καὶ δὲν ξαναμίλησε. Ἐπειτα, ὁ Ἀχιλλέας πρόσταξε νὰ πάρουν τὰ δῶρα τοῦ βασιλιά καὶ νὰ πλύνουν καὶ νὰ μυρῶσουν τὸν σκοτωμένο. Κατόπιν, τὸν ἔβαλε μοναχὸς του στὸ στῶμα κι οἱ σκλάβοι τὸν μετέφεραν στὸ ἀμάξι. Γύρισε κατόπιν ὁ Ἀχιλλέας στὴ σκηνή, ἀνάγγειλε στὸν Πρίαμο ὅτι τὸ πρῶι θὰ μπορούσε νὰ γυρίσῃ στὴν Τροία μὲ τὸ πτώμα τοῦ ἥρωα καὶ τὸν κάλεσε νὰ δειπνήσουν μαζί. Καθὼς ἔτρωγαν, ὁ γέροντας θαύμαζε τὴ λεβεντιὰ τοῦ Ἀχιλλέα κι αὐτὸς τὴν καλωσύνη καὶ τὴ σοφία τοῦ Πρίαμου. Κατόπιν ὁ γεροβασιλιάς ζήτησε νὰ ξαποστάσῃ λίγο. Ὁ Ἀχιλλέας πρόσταξε νὰ ἐτοιμάσουν καὶ ρώτησε τὸν Πρίαμο πόσες μέρες χρειάζονταν γιὰ τὴν κηδεία καὶ τὴν ταφή, γιὰ νὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμο. Ὁ γέροντας ζήτησε ἑννιά μέρες γιὰ τὸν θρῆνο κιὰ μιὰ γιὰ τὴν ταφή

κι ακόμα μιά για νά σταθῇ τὸ μνῆμα. Τὸ ἄλλο πρῶι γύρισε μὲ τὸ κορμί τοῦ γιοῦ στὴν Τροία — καὶ ὅλα ἔγιναν κατὰ πῶς εἶχαν συμφωνηθῇ.

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Κατὰ μέγιστο, τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι συναισθηματικό. Γι' αὐτό, θ' ἀναζητήσωμε τὸ κέντρο θάρους του, ὄχι σὲ νοήματα καὶ ἀρχές, ἀλλὰ σὲ συναισθήματα. "Εἶσι, μὲ θάσι τῇ συμπεριφορᾷ τοῦ Πριάμου διαπιστώνομε: Ἡ ἀγάπη τοῦ πατέρα, μαζί καὶ τὸ χρέος νά τηρηθοῦν τὰ ταφικὰ ἔθιμα, παραμέρισαν στὴν ψυχὴ τοῦ Πριάμου τὴ βασιλικὴ ἀξιοπρέπεια καὶ περηφάνεια του, ἀκόμα καὶ τὸν ἀποτροπιασμό γιὰ τὸν φονιά τοῦ γιοῦ του. (Πιὸ ἀναλυτικά: "Εχομε δῶ ἓνα συναισθημα ἀτομικὸ: τὸ πατρικὸ φίλτρο, κι ἓνα κοινωνικὸ: τὸν σεβασμὸ στὰ ἔθιμα — πού ἐπιβάλλονται καὶ κατανικοῦν ἀντίστοιχα συναισθήματα: τὸ ἀτομικὸ πάλι μῖσος γιὰ τὸν ἐχθρὸ — καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος). Ἐξ ἄλλου, στὸ φέρσιμο τοῦ Ἀχιλλέα βλέπομε νά συγκρούονται συναισθήματα καθαρὰ προσωπικὰ καὶ ὑποκειμενικὰ. Τελικὰ διαπιστώνομε ὅτι: Ἀκόμα κι ἄνθρωπος τόσο ποτισμένος καὶ σκληρυμένος ἀπὸ ἄγριο πάθος ἐκδικήσεως, λυγίζει καὶ μαλακώνει μπρὸς στὴν ἀπέραντη δυστυχία τοῦ γερο Πριάμου — ὄχι σὰ βασιλιά, μὰ σὰν πατέρα. — "Ας προσπαθῶμε τώρα νά βγάλωμε ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς κάποιον γενικώτερο ἠθικὸ — ἰδεολογικὸ συμπέρασμα: "Οταν ὁ ἄνθρωπος δουλῶνεται στ' ἄγρια πάθη του, ξεπέφτει σὲ πράξεις τόσο ἐλεεινές, πού προκαλοῦν ἀκόμα καὶ τῶν θεῶν τὴν ὀργή. Παράλληλα: "Οσο κι ἂν πιστεύωμε μοναδικὸ κι ἀβάσταχτο τὸν δικό μας πόνο, πάντα ὑπάρχουν ἄλλοι πολὺ πιὸ δυστυχισμένοι κι ἀξιολύπητοι ἀπὸ μᾶς.

Γ' ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Στὶς δυὸ προηγούμενες παραγράφους ἀναλύσαμε λίγο πολὺ τοὺς χαρακτήρες τῶν δυὸ κυρίων προσώπων: Ἐξάλλος ἀρχικὰ ὁ Ἀχιλλέας γιὰ τὸν χαμὸ τοῦ φίλου καὶ ἀποκρουστικὰ ἀπάνθρωπος, μαλακώνει στὴ θέα τῆς πιὸ θειοῦ πατρικῆς δυστυχίας. Ξαναβρίσκει λίγο λίγο τὸν ἀνθρώπινο ἑαυτὸ του, περιποιεῖται τὸν κακότυχο Πρίαμο, ἱκανοποιεῖ τὸ αἶτημά του. Ἀκόμα περισσότερο: φτάνει σὲ τόσο ἀνώτερο βαθμὸ ἀντικειμενικότητος, πού εἰλικρινὰ θαυμάζει τὴν ἀγαθωσύνη καὶ τὴ σοφία τοῦ γέροντα. Παρακολουθοῦμε, δηλαδή, τὸ πῶς ὁ σκληρὸς καὶ ἄκαρδος πολεμιστὴς ὑποχωρεῖ σιγὰ σιγὰ μπρὸς στὸν τόνο τοῦ πλησίον — καὶ τῇ θέσει του ξαναπαίρνει ὁ ἄνθρωπος: συμπονετικός, μεγαλόψυχος, εὐγενικός. Περιττεύει βέβαια νά ὑπογραμμίσωμε πόσο σωστὰ ψυχολογεῖ ἐδῶ ὁ "Ομηρος τὸν ἀνθρώπινο χαρακτήρα καὶ πόσο μαστορικὰ μᾶς φανερώνει βαθμιαῖα τὴν ἐσωτερικὴ κι ἀληθινὴ οὐσία

του: τὴν κ α λ ή. — Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ὁ Πρίαμος μᾶς εἰκονίζεται ἐξ ἀρχῆς σὰν προσωποποίησι τῆς ἔσχατης δυστυχίας: σὰ βασιλιάς, σὰν πατριώτης, σὰν πατέρας. Ὡστόσο, ἡ καθαυτὴ ἀνθρώπινη ὑπόστασί του διασώζεται. Δὲν εἶναι μόνο πού θρῖσκει τὴ δύναμι νὰ προστέσῃ στὸν φονιά τοῦ γιοῦ του, γιὰ νὰ δῇ καὶ νὰ περιποιηθῇ κατὰ πῶς πρέπει τὸ πτώμα του. Πέρ' ἀπ' αὐτό, πού ἀναγκάζεται νὰ κάνη, βλέπομε ὅτι διατηρεῖ ὅλη τὴν ψυχικὴ καλωσύνη καὶ τὴ φρονιμάδα τοῦ μυαλοῦ, ὥστε νὰ κερδίσῃ ἀκόμα καὶ τοῦ Ἀχιλλέα τὸν θαυμασμό. Ἀναμφίβολα, ἀπὸ τὰ δυὸ πρόσωπα τοῦ ἀποσπάσματος, πιὸ συμπαθὲς μᾶς εἶναι ὁ τραγικὸς πατέρας.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΜΕΤΡΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛ.

Α' ΕΙΟΣ: Δ ἀπόσπασμα ἀπὸ μεγάλο ἐπικὸ ποίημα, μὲ εἰδικώτερα ψυχογραφικῶ περιεχόμενο.

Β' ΜΕΤΡΙΚΗ: Ἑξηντατέσσερες 15σύλλαβοι ἀνομοιοκατάληκτοι (καὶ παροξύτονοι — καταληκτικοί), σὲ μέτρο ἰαμβικό. Οἱ χασμωδίες ἀντιμετωπίζονται μὲ ἐκθλίψεις (μέσ' στή, μ' ἀλλοίμονο, μ' ὠρφάνεψε κλπ.), ἀφαιρέσεις (ὁπού 'χασα, νὰ 'ρθῆς, σοῦ 'χω) καὶ συνιζήσεις (του ἀγκάλιασε, νὰ ἰδῇ κ.ἄ.).

Γ' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Ἄν ἀποφασίσωμε νὰ κομματιάσωμε καὶ τοῦ Ὀμήρου τὸν ποιητικὸ λόγον σὲ «ἐνότητες», δὲν πρέπει νὰ παρασυρθοῦμε ἀπὸ διαίρεσι πού ἔχει τηρηθῇ στὸ ἔντυπο κείμενον τοῦ Ἀναγνωστικοῦ. Γιατὶ οἱ «λευκὲς γραμμὲς» ἀνάμεσα στὰ 5 μέρη δὲν ὑποδηλώνουν χωρισμὸ σ' ἐνότητες, ἀλλὰ τὸ ὅτι στὰ σημεῖα αὐτὰ παραλείπονται λίγοι ἢ πολλοὶ στίχοι ἀπὸ τ' ὁμηρικὸ πρωτότυπον. Ἐτσι, θὰ χωρίσωμε τὰ ἀσπασματικὰ ἀποσπάσματα σὲ 4 ἐνότητες σὲ σημεῖα διαφορετικά, παίρνοντας κριτήριον τὸ μερικώτερον νόημα καθεμῆς ἢ τὰ κύρια πρόσωπα. Ἐτσι, ἡ α' ἐνότης (στ. 1 ὡς 3) παίρνεται σὰ σύντομον προοίμιον στὸ θέμα τοῦ ὅλου ἀποσπάσματος. Στὴ β' (στ. 4 ὡς 31) ὁ Πρίαμος ἐξηγεῖ τὸν σκοπὸ τῆς ἐπισκέψεώς του καὶ ἐκλιπαρεῖ τὸν Ἀχιλλέα νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὸν νεκρὸ Ἑκτορα. Ὁ Ἀχιλλέας δείχνει πῶς λυγίζει, μὰ ἡ ὀργή του δὲν ἔχει σβῆσιν ἀκόμα. Στὴν γ' ἐνότης (στ. 31 ὡς 61), ὁ Ἀχιλλέας προστάζει νὰ ἐτοιμάσουν τὸν νεκρὸ, ἀναγγέλει στὸν Πρίαμον τὴν ἀπόδοσί του, τὸν φιλοξενεῖ καὶ κανονίζουν μαζὶ τὴ διάρκειαν τῆς ἀπαιτούμενης ἀνακωχῆς. Στὴν δ' καὶ τελευταία ἐνότης ἔχομε τὴν ἔκβασιν: Ὁ Πρίαμος γυρίζει στὴν Τροίαν μὲ τὸ πτώμα τοῦ γιοῦ του. Φανερὴ ἢ ἀπόλυτη λογικὴ καὶ συναισθηματικὴ συνέπεια πού χαρακτηρίζει ὅλον τὸ ἀπόσπασμα καὶ ἡ τέλεια ἐνότης χώρου, χρόνου καὶ μύθου.

Δ' ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ (σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στο μεταφρασμένο κείμενο):

α) Ὑποδειγματικά λιτή καὶ ἀπλὴ δημοτικὴ.

β) Ἀπὸ ἄποψι ὕφους, μᾶς ἐντυπωσιάζει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἡ παραστατικότητα καὶ ἡ ζωντάνια στὴν περιγραφή τῶν διαφόρων σκηνῶν: Ἀληθινὰ δραματικὴ ἡ προσέλευσι τοῦ ταπεινωμένου Τρῶα βασιλιά, ἔπειτα τὸ κλάμα τῶν δυὸ πρωταγωνιστῶν (ὅπου ὁ ἕνας κλαίει τὸν φίλο, ὁ ἄλλος τὸ παιδί του), ὁ ἀκόμα ὠργισμένος Ἀχιλλέας, ἡ περιποίησι τοῦ νεκροῦ ἀπὸ τίς σκλάβες, τὸ δεῖπνο δυὸ ἐχθρῶν ποὺ ἔνωσε ὁ πόνος κλπ. "Αφογὴ ἡ ψυχογράφησι τῶν ἡρώων, εἴτε ὅπως περιγράφονται ἀπὸ τὸν ποιητὴ εἴτε ὅπως παρουσιάζονται ἀπὸ τὰ ἴδια τους τὰ λόγια. "Ας προσέξωμε μερικὲς καίριες λέξεις, γιὰ νὰ ἐκτιμήσωμε καλύτερα τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐκλογῆς τους καὶ τὴν ἀκρίβεια ψυχολογικῆς ἀναλύσεως ποὺ ἐπιτρέπουν Π.χ., ἐκεῖνο τὸ «μ' ὠρφάνεψε»: «Ὁρφανὸ» λέμε τὸ παιδί ποὺ μένει χωρὶς γονιό. "Ὁμως ἐδῶ τῇ λέξει τῇ χρησιμοποιεῖ ὁ πατέρας ποὺ ἔχασε τὸν γιό του — κι αὐτὴ ἡ μετάρθεσι ρόλων δίνει στὴ λέξι ἀσύγκριτα περισσότερη πίκρα καὶ τραγικότητα. Πιο κάτω, ὅταν ὁ Ἀχιλλέας νιώθει ἀκόμα νὰ κοχλάζουν μέσα του ὁ πόνος κι ἡ ὀργὴ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Πάτροκλου, κοιτάζει τὸν ἐπισκέπτη του «λοξά» — κι ἡ λέξι αὐτὴ στήνει μὲ μιᾶς μπροστὰ μας τὸ ψυχολογικὸ του πορτραῖτο μὲ ἀκρίβεια πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅποιαν ἀναλυτικὴ περιγραφή. Τότε, ὁ γέροντας τρομάζει καὶ βουβαίνεται. Ὁ Ἀχιλλέας θγαίνει ἀπὸ τὴ σκηνὴ «σὰ λιοντάρι»: Νὰ μιὰ μονολεκτικὴ παρομοίωσι, ποὺ μᾶς φανερώνει τὴν ἀγριὰδα τοῦ Ἑλλήνα ἥρωα, ταυτόχρονα ὅμως καὶ τὴ μεγαλοπρέπειά του καὶ τὴν ἐπιβολή του σ' ὅλους τοὺς γύρω καὶ τὴν ἀκατάδεχτη περηφάνεια του — καὶ τὴν ἀδιαφιλονίκητη ἐξουσία του. Κατόπιν, ἕνας στίχος ποὺ μὲ τίς λίγες λέξεις του ἀποκαλύπτει ἀπερριπνη εὐγένεια καὶ λεπτότητα ψυχῆς: Ὁ Ἀχιλλέας προστάζει τίς σκλάβες νὰ περιποιηθοῦν τὸν Ἑκτορα «ἐκεῖ κάπου παράμερα», γιὰ νὰ «μὴν τὸν ἰδῇ ὁ γέρος». Νὰ μὴν τὸν δῇ ὁ γέρος καὶ σπαράξη ἀκόμα περισσότερο ἡ πατρικὴ καρδιά του, ἀντικρῦζοντας τὸ πῶμα κακχυπημένο ἔπειτ' ἀπὸ τὴν περιφορὰ του πίσω ἀπὸ τ' ἄρμα, μὲ τὴν πριγκηπικὴ φορεσιά σκισμένη καὶ κουρελιασμένη, τὸ αἷμα τῶν πληγῶν πηγμένο μαύρη λάσπη μὲ τὸ χῶμα. Αὐτὴ ἡ ἀνθρωπιά του, αὐτὴ ἡ λεπτότατη ἔγνοια νὰ προφυλάξῃ τὸν κακότυχο πατέρα ἀπὸ παραπάνω ψυχικὰ μαρτύρια, μᾶς ἐξηγεῖ γιατί ὁ Ἀχιλλέας χαρακτηρίστηκε ὁ πιὸ εὐγενικὸς ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῆς Ἰλιάδας. Τέλος, στὴ σκηνὴ τοῦ δειπνοῦ ἔχομε τὸ ρῆμα «θαυμάζει». Ἔτσι κοινὸ ποὺ μπορεῖ καὶ γιὰ τοὺς δυὸ ὁμοτράπεζους, σθῆναι τίς διαφορὰς ἀνάμεσά

τους και τους εξομοιώνει. Δεν είναι πια ό θριαμβευτής από μιά με-
ριά κι από την άλλη ό ίκέτης — είναι δυό ά ν θ ρ ω π ο ι, πού σέ
τέτοιες δραματικές στιγμές δείχνουν κι οί δυό όμοια ά ν θ ρ ω -
π ι ν η ψυχή: Μπορούν εύλικρινά νά «θαυμάζουν» καθένας τίσ άρε-
τές τοϋ άλλου, έχοντας τή δύναμι νά ξεχάσουν ποιός είναι αυτός ό
άλλος. Κλπ. κλπ. Έξ άλλου, αυτή ή τόσο άψογη έπιλογή τών κα-
τάλληλων λέξεων έξυπηρετεί ταυτόχρονα και τήν πυκνότητα τοϋ
λόγου — και τή σαφήνεια τής έκφράσεως. Ίδιαίτερο ρόλο παίζουν
στό σημείο αυτό οί τόσο άκριβολογημένοι και τόσο ύποβλητικοί προσ-
διορισμοί. Π.χ., τρεμάμενη (φωνή), άμοιρο (παιδί), σιδερένια (καρ-
διά), λεύτερο (λείψανο), στέριο λεβεντόκορμο κ.ά. Άνάλογα ισχύ-
ουν και για πολλά από τά ρήματα: μ' ώρφάνεψε, χόρτασαν κλάμα,
ώμορφοστόλισαν τόν νεκρό κλπ. (Δέ μπορούμε θέβαια νά ξεδιαλύ-
ουμε δώ πόσοι από τούς έπαίνους άνήκουν στόν ποιητή και πόσοι
στόν μεταφραστή του. Φανερό είναι όμως ότι ό Μ.Σ. πάσχισε νά δια-
φυλάξη στη μετάφρασί του τήν όμορφιά, τή δύναμι και τó μεγαλειό
τοϋ πρωτότυπου).

Άπό τά σχήματα, θά έξάρουμε τή δύναμι και ύποβλητικότητα τών
μ ε τ α φ ο ρ ω ν (τρεμάμενη φωνή, χόρτασαν κλάμα, σιδερένια
καρδιά, νά κλείσωμε τίσ λύπες κλπ.). Για τή μοναδική π α ρ ο -
μ ο ί ω σ ι (σά λιοντάρι) μιλήσαμε ήδη. Ή σ υ ν ε κ δ ο χ ή «τά
χέρια σου μ' άφάνισαν» μās βοηθάει ν' άναπαραστήσουμε πιό κα-
θαρή στόν νοϋ μας τή σκηνή όπου σκοτώνεται ό "Εκτορας. Τά λι-
γυστά π ο λ υ σ ύ ν δ ε τ α ύπηρετούν κυρίως τόν ρυθμό και τó
μέτρο (και φιλεϊ και παρακαλεϊ και λέει... λυπήσου με και πάρ'
τηνε και δώσε μου... είπε κι έτοίμασαν και ρώτησε). Συναντούμε ά-
κόμα ένα δυό ά σ ύ ν δ ε τ α κλπ.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΙΚΗ: Άπόσπασμα από τήν «Ίλιάδα». Ή
άπόδοσι τοϋ πρωτότυπου στη νεοελληνική διασώζει τήν παραστατι-
κή δύναμι και τήν αισθητική όμορφιά τοϋ όμηρικού λόγου. Ή δρα-
ματική αντίπαράθεσι τών δυό κύριων προσώπων συγκλονίζει τόν
άναγνώστη, καθώς παρακολουθεί τή σύγκρουσι πανίσχυρων συναι-
σθημάτων σέ ζωντανές εικόνες. Παράλληλη, και τó ίδιο πολύτιμη,
ή αισθητική εύχαρίστησι.

5. ΑΣΚΗΣΙ: Πέρ' από τίσ συγκεκριμένες λέξεις ή έκφράσεις τοϋ
κειμένου πού μελετήσαμε πιό πάνω, άναζητήστε κι όσες άλλες συν-
τελοϋν στήν παραστατικότητα τών εικόνων ή στήν άκρίβεια τής
ψυχογραφήσεως.

Π. Θεοδωροπούλου — Ἄγὼν ἄρματοδρομίας

1. Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Β' ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Διασκευή καὶ περίληψι μέρους ἀπὸ τῆ ραψῶ-
δία Ψ τῆς «Ἰλιάδας». Θέμα τῆς οἱ ἄρματοδρομίες πού ὠργάνωσε
στήν πεδιάδα τῆς Τροίας ὁ Ἀχιλλέας, σὲ μνήμη τοῦ ἐπιστήθιου φί-
λου τοῦ Πάτροκλου, πού τὸν εἶχε σκοτώσει σὲ μάχη ὁ Ἔκτορας.
(Βλ. καὶ προηγούμενη ἀνάλυσι).

2. ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ - ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: Μετὰ ἀπὸ ἄλλες ἐπικήδειες τιμές, ὁ Ἀχιλ-
λέας ὠργάνωσε σὲ μνήμη τοῦ Πάτροκλου ἀγῶνες, μὲ πρῶτο ἀγῶ-
νισμὰ τὴν ἄρματοδρομίαν. Τὸ τεράστιο ἄρματοδρόμιο εἶχε σχῆμα τό-
ξου. Στὴ δεξιὰ τοῦ ἄκρη θρισκόταν ἡ ἀφετηρία. Ἀπέναντι στοῦ τέρ-
μα ὑψωνόταν μικρὸς λόφος, ὅπου κάθισαν οἱ βασιλιάδες. Ὁ ἀνά-
μεσα χῶρος γέμισε λαό. Κριτὴς τοῦ ἀγῶνα ἦταν ὁ Ἀχιλλέας, γιὰ
νὰ εἶναι ὅμως ἰσχυρὲς οἱ ἀποφάσεις τοῦ ἔπρεπε νὰ ἐγκριθοῦν κι ἀπὸ
τοὺς ἄλλους ἀρχηγούς καὶ τὸν λαό. Στὴν ἄρματοδρομίαν εἶχαν δη-
λώσει συμμετοχὴ: ὁ Ἀντίλοχος, πού εὐνοήθηκε ἀπὸ τὴν κλήρωσι
καὶ πῆρε τὴν ἐσωτερικὴ γραμμὴ, δεξιότερά τοῦ ὁ Εὐμηλος, ἔπειτα
ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Μενέλαος, τέταρτος ὁ Μηριόνης καὶ στὴν
ἐξωτερικὴ γραμμὴ ὁ Διομήδης. Μὲ σύνθημα τοῦ Ἀχιλλέου ξεκινοῦν.
Τ' ἄρματα φαίνονται σὰ νὰ πετοῦν κι ἡ σκόνη σηκώνεται σύννεφο.
Ὅταν φτάνουν στὴν καμπή, πρῶτος ἔρχεται ὁ Εὐμηλος. Τοῦ Διομή-
δη τοῦ ξεφεύγει τὸ μαστίγιον καὶ τὸ ἄρμα σιγοτρέχει γιὰ λίγο ἄκυ-
βέρνητο. Ξαναπιάνει ὅμως τὸ μαστίγιον ὁ Διομήδης καὶ καταφέρνει
νὰ ἔρχεται πρῶτος, γιὰ τὸ ἄρμα τοῦ Εὐμηλοῦ ἀναποδογυρίζει
καὶ τσακίζεται, ἐνῶ τ' ἄλογά τοῦ σκορποῦν. Ἀρκετὰ πίσω τοῦ ὁ
Μενέλαος κι ἀκόμα πιὸ πίσω ὁ Ἀντίλοχος — πού σοφίζεται τώρα νὰ
κερδίσει τὴ νίκη μ' ἐπικίνδυνον τέχνασμα. Ἔτσι, κόβει πρὸς τὰ δε-
ξιὰ, ἀναγκάζοντας τὸν Μενέλαον νὰ περάσῃ ἀπὸ κάποιο χαντάκι
μὲ κίνδυνον ν' ἀναποδογυριστῇ ἢ νὰ κόψῃ κι αὐτὸς δεξιὰ, ὅποτε ὅμως
θὰ ἔπρεπε νὰ κρατηθῇ καὶ ν' ἀφήσῃ τὸν Ἀντίλοχον νὰ περάσῃ πρῶ-
τος, γιὰ νὰ μὴ συγκρουστοῦν τ' ἄρματά τοὺς στὸ στενὸ πέρασμα.
Ἔτσι κι ἐγίνε: Ὅταν ὁ Μενέλαος βρέθηκε πλαῖι στὸν Ἀντίλοχον,
τοῦ φωνάζει νὰ κρατήσῃ λίγο τ' ἄλογά του, μὰ ἐκεῖνος ὀρμαίνει καὶ
περνάει πρῶτος τὸ στενὸ πέρασμα, ἀφήνοντας πίσω τὸν Μενέλαον.
Οἱ θεατὲς πού παρακλουθοῦν διαφωνοῦν μεταξύ τοὺς γιὰ τὸ ποῖός
εἶναι ἀληθινὰ πρῶτος. Σὲ λίγο, ὁ ἀγῶνας τελειώνει, μὲ πρῶτον τὸν
Διομήδην, πού κατεβαίνει ἀπὸ τ' ἄρμα καὶ παίρνει περήφανος τὸ

ἐπαθλο. Δεύτερος ἔρχεται ὁ Ἀντίλοχος, πίσω του ὁ Μενέλαος, τέταρτος ὁ Μηριόνης καὶ τελευταῖος ὁ ἄτυχος ὁ Εὐμηλος, σέρνοντας πεζὸς τὸ ἄρμα καὶ τ' ἄλογά του. Ὁ Ἀχιλλέας τὸν λυπᾶται γιὰ τὴν κακοτυχία του. Προτείνει νὰ τοῦ δοθῇ τὸ δεύτερο βραβεῖο, οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ συμφωνοῦν — μὰ ὁ Ἀντίλοχος δὲ δέχεται. «Ἐχεις ἄδικο», λέει στὸν Ἀχιλλέα. «Ὅ,τι ἐπάθε ὁ Εὐμηλος τὸ χρωστάει στὴν ἀσέβειά του. Ἦταν τόσο σίγουρος γιὰ τὴ νίκη, ποὺ δὲ ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν θεῶν πρὶν ξεκινήσῃ — κι οἱ θεοὶ τὸν τιμώρησαν. Γι' αὐτό, δῶσε του ἐσύ ὅ,τι θέλεις ἀπ' ὅσα ἔχεις — μὰ τὸ δεύτερο βραβεῖο δὲ θ' ἀφήσω κανένα νὰ μοῦ τὸ πάρῃ». Ὁ Ἀχιλλέας συμφώνησε, μὰ τὴν ἴδια στιγμή μπῆκε στὴ μέση ὁ Μενέλαος, προκαλώντας τὸν Ἀντίλοχο νὰ ὀρκιστῇ ὅτι τίμια ἦρθε δεύτερος καὶ δὲ μεταχειρίστηκε δόλο. Ὁ Ἀντίλοχος δηλώνει τότε ὅτι πρόθυμα ἀφίνει τὸ βραβεῖο στὸν Μενέλαο, γιατί δὲ θέλει νὰ χάσῃ τὴν ἐκτίμησί του, μήτε νὰ πάρῃ ψεύτικον ὄρκιο. Ἡ ὀργὴ τοῦ Μενέλαου σθίνει κι ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης δηλώνει: «Σὲ συγχωρῶ, Ἀντίλοχε. Ἄλλη φορὰ μὴ μεταχειριστῇς τέτοια τεχνάσματα. Καὶ πάρε τὸ βραβεῖο, παρ' ὅλο ποὺ μοῦ ἀνῆκει, γιὰ νὰ δοῦν κι οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ὅτι δὲν εἶμαι πεισματάρης, οὔτε κάνω κατ'ἀχρησι τοῦ ἀξιώματός μου σὰ βασιλιάς. Ἔτσι, ὁ ἀγώνας τῆς ἄρματοδρομίας ἔγινε τελικὰ ἀγώνας ἡθους, ὅπου δὲν ὑπάρχουν νικητὲς καὶ νικημένοι, μήτε ὕλικά βραβεῖα, παρὰ μόνο τὸ βραβεῖο τῆς ἀρετῆς. Τελικὰ, ὁ Ἀχιλλέας ἔδωσε τὸ τρίτο βραβεῖο στὸν Μενέλαο, τὸ τέταρτο στὸν Μηριόνη κι ἓνα πέμπτο στὸν πατέρα τοῦ Ἀντίλοχου. Θέλησε ἔτσι νὰ δείξῃ ὅτι, γονεῖς ποὺ ἀνατρέφουν τέτοια παιδιὰ, ἀξίζουν νὰ τιμηθοῦν μὲ πανελλήνια βραβεῖα.

Β' ΝΟΗΜΑ — ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ κλπ.: Ἀμα σκεφτοῦμε ὅτι ἡ σὲ πεζὸ ὁμηρικῷ κειμένῳ, καταλαβαίνομε ὅτι θὰ ἔχωμε πλῆθος νοήματα κλπ. θὰ ἐπισημάνωμε τὰ πιὸ σπουδαῖα, ξεδιαλέγοντας αὐτὰ ποὺ περικλείουν καὶ κάποιο πιὸ πλατὺ ἰδεολογικὸ ἢ ἠθικὸ περιεχόμενο (ἠθικὲς ἀρχές μὰ γενικώτερη ἰσχὺ, γενικὰ ἀναγνωρισμένες ἀξίες κλπ.): α) Κρίνοντας μὲ γνήσιο ἀθλητικὸ πνεῦμα, περισσότερο ἀπὸ τὴ σωματικὴ δύναμι καὶ δεξιότητα ἀξίζει νὰ βραβευτῇ τὸ ἦθος τοῦ ἀθλητῆ. β) Σκοπὸς τοῦ ἀληθινοῦ ἀθλητῆ δὲν εἶναι ἡ μὲ ὅποιο μέσον νίκη, ἀλλὰ ἡ τίμια νίκη. γ) Πρωτιά ποὺ κερδίζεται μὲ δόλο δὲ φέρνει τιμὴ σ' αὐτὸν ποὺ τὴν κερδίζει, ἀλλὰ ντροπὴ. δ) Ἡ αὐτοπεποίθησι δὲν πρέπει ποτὲς νὰ ὀδηγῇ σὲ ἀσέβεια. Γιατὶ τελικὰ ἡ προκοπὴ κι ἐπιτυχία ὁλωνῶν μας ἐξαρτιέται μόνον ἀπὸ τὴ Θεία Θέλησι. ε) Ἀξίζει νὰ συγχωρεθοῦν τὰ λάθη ἐκείνου, ποὺ ἔχει τὸν ἀντρισμὸ νὰ τὰ ὁμολογῇ. στ) Ἡ ἐκτίμησι τῶν φίλων εἶναι πιὸ πολύτιμη ἀπὸ πρόσκαιρα ὕλικά βραβεῖα. ζ) Ὁ ἐγῶισμός καὶ ἡ δίψα γιὰ ἀνάδειξι εἶναι

κάποτε κακοὶ σύμβουλοι κι ὄχι σπάνιο ὁδηγοῦν σὲ βαρεῖα ἠθικὰ παραστήματα. Γιατὶ συμμαχοῦν μὲ τὸν δόλο καὶ πνίγουν τὸ αἶσθημα τιμῆς. η) Ἡ ἐπιτυχία στὴν προσπάθεια τῶν γονιῶν ν' ἀναθρέψουν σωστά τὰ παιδιὰ τους ἀποτελεῖ νίκη μεγάλη σὲ δύσκολο καὶ μακρόχρονο ἀγῶνα.

Γ' Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ δεριγράφεται τόσο ἀναλυτικὰ στὸ κείμενο, πὺ περιττεύει ἄλλη διερεύνησι ἀπὸ μέρους μας.

3. ΕΙΔΟΛΟΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΙΚΗ - ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ

Α' ΕΙΔΟΣ: εἰδικὰ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στὸ κείμενο τοῦ Ἀναγνώστικοῦ ἔχομε περιγραφικὴ ἀφήγησι, μὲ θέμα μυθολογικὰ καὶ μὲ σκοποὺς φρονηματιστικούς — ἡθοπλαστικούς.

Β' ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Παίρνοντας τὸ ἀνάγνωσμα σὰν ἀνεξάρτητη ἀφήγησι, θὰ τὸ χωρίσωμε σὲ τέσσερις ἐνότητες. Ἡ α' (ὡς «... καὶ ὁ Κρής Μηριόνη.») μᾶς περιγράφει τὴν κήρυξι καὶ ὀργάνωσι τῆς ἀρματοδρομίας. Ἡ β' (ὡς «... τὰ ἡνία τῶν ἵππων του.») ἰστορεῖ τὴν περιπετειώδη διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνα ὡς τὸν τερματισμὸ του. Στὴν γ' ἐνότητα (ὡς «... τοῦ ἀξιώματός μου θέλω νὰ κάμω.») παρακολουθοῦμε τὶς διαφωνίες τῶν συναθλητῶν, τὴν παραλίγο ἐπιτυχία πὺ θὰ εἶχε τὸ δόλιο τέχνασμα τοῦ Ἀντίλοχου, τὴν παρέμβασι τοῦ Μενέλαου — καὶ τελικὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ γνήσιου ἀθλητικοῦ πνεύματος. Στὸν ἐπίλογο (δ' ἐνότητα) ἔχομε ἠθικὴ ἀποτίμησι ὅσων ἱστορήθηκαν καὶ θράβευσι τοῦ πατέρα τοῦ Ἀντίλοχου. Ἐτοι, τὸ ἀπόσπασμα φανερώνει κανονικὴ δομὴ διηγήματος, μὲ πρόλογο ἢ εἰσαγωγή, ἐνδιαφέρουσα πλοκή, ἔκθασί της καὶ τελικὸ ἠθικὸ δίδαγμα στὸν ἐπίλογο. Ἀπόλυτη ἡ ἐνότητα χώρου, χρόνου καὶ μύθου.

Γ' ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: α) Καλογραμμένη καθαρεύουσα, χωρὶς ἀρχαϊστικὲς ἀκρότητες καὶ μὲ ἀξιέπαινη ὁμοιομορφία τυπικοῦ.

β) Τὸ ὕφος (τοῦ διασκευαστῆ θέβαια, ὄχι τὸ ὁμηρικὸ, πὺ μῆτε ἶχνος του δὲ διασώζεται στὴν περίληψι) ἀρκετὰ λιτὸ καὶ συγκρατημένο. (Δηλαδή: χωρὶς παραγεμίσματα μὲ ἀχρείαστα κοσμητικὰ ἐπίθετα ἢ ἄτοπους λυρισμούς — ὅπως ἀκριβῶς ταιριάζει μὲ κείμενο πὺ κάπως συγγενεῦει μὲ «ἱστορικὸ»). Οἱ διδακτικὲς προθέσεις τοῦ διασκευαστῆ διαφαίνονται στὴν πυκνὴ παράθεσι γενικῶν ἠθικολογικῶν ἀφορισμῶν, ἰδιαίτερα στὴν τρίτη καὶ τέταρτη ἐνότητα: Ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἀσέβειας ἢ τιμωρία τῶν θεῶν... ἢ εὐσέβεια καὶ τὸ δίκαιον ὑπερισχύουν... ὁ μεταχειριζόμενος δόλον δύναται νὰ κερδίσῃ ὕλικὸ βραβεῖον, ἀλλὰ χάνει τὴν αἰώνιαν νίκην τῆς ἀρε-

της... κλπ.). Ἰκανοποιητική ἡ παραστατικότητα, ποῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παρακολουθήσωμε εἰκόνες ὅλο κίνησι καὶ δρᾶσι: ἐκκίνησι τῶν ἄρμάτων, ἀτύχημα Εὐμηλου, τέχιασμα τοῦ Ἀντίλοχου καὶ κρίσιμη συνάντησι μὲ τὸν Μενέλαο, τὸ θέαμα τοῦ ἀτυχου Εὐμηλου ποῦ περὶ τῶν πεζῶς καὶ σέρνοντας ἄρμα καὶ ἄλογα — κλπ. Θὰ κλείσωμε τὶς παρατηρήσεις γιὰ τὶς ἀρετὲς τοῦ ἀναγνώσματος, ὑπογραμμίζοντας τὴ σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως καὶ τὴν ἀκριβολογία της. Λιγώτερο πετυχημένες οἱ ὁμιλίαι τοῦ Ἀντίλοχου καὶ τοῦ Μενέλαου: "Ἔτσι ἄχρωμες ποῦ δίνονται, μοιάζουν περισσότερο μὲ σχολαστικὴ ἀνάπτυξι συλλογισμῶν καὶ λιγώτερο μὲ ζωντανὴ λαλιά ὀρμητικῶν πολεμιστῶν. (Πόσο μακριὰ μας θρίσκεται, ἰδίως ἐδῶ, ἡ πνοὴ ζωῆς, ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ πλούσιο χρῶμα τοῦ ὁμηρικοῦ λόγου...).

Καθαρὸ τὸ κείμενο ἀπὸ φόρτο σχημάτων: λίγες πολυσυνηθισμένες μετὰφορὲς (ἡ κλήρωσις ἠνύνησε, κρότοι καὶ κραυγαὶ γεμίζουν τὸν ἀέρα, συλλαμβάνει σχέδιον κλπ.), μιὰ δυὸ μόνο παρομοιώσεις (ἡ σκόνῃ μὲ σύννεφο), ἄλλα τόσα τὰ ἀσύνητα.

4. ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Περιληπτικὴ διασκευὴ ὁμηρικοῦ κειμένου, μὲ ἀρκετὰ παραστατικὴ διήγησι (ἄρματοδρομίες στὸν κάμπο τῆς Τροίας). "Υφὸς μετρημένο καὶ σοβαρὸ, κατάλληλο γιὰ, ἄς ποῦμε: ἱστορικὸ κείμενο.

5' ΑΣΚΗΣΙ: Ἐπιχειρήστε νὰ μεταγράψετε τὴν γ' ἐνότητα σὲ στρωτὴ δημοτικὴ, ζωντανεύοντας ὅσο μπορεῖται τὰ ἱστορούμενα ἢ περιγραφόμενα.

Ἔκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 150)

Ποίημα (Μετάφρασι Ἀλ. Πάλλη)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Ἀν ὀλόκληρη ἡ Ἰλιάδα — καὶ οἱ 24 ραψωδίες της — ἔχει δυνατὰ νοήματα καὶ ὑπεροχες σκηνὲς μὲ αἰῶνια καὶ πανανθρώπινη ἀξία, τότε πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι ἡ ζ' ραψωδία ἔχει μεγάλη συγκίνησι καὶ ὁμορφιά ποῦ δίνουν πολλὰ καὶ ἀπάνωτ' ἐκτενέες, πολεμικὲς καὶ εἰρηνικὲς, μὲ κορυφαία τὴ συνάντησι τοῦ Τρωαδῆτος ἀρχηγοῦ Ἐκτορα καὶ τῆς γυναίκας του Ἀνδρομάχης. Ὁ ἥρωάς μας ἀπὸ τὴ μάχῃ ἀνέβηκε βιαστικὰ στὴν πόλιν γιὰ ν' ἀποχαιρετίσῃ τοὺς δικούς του, γιατί κάτι τοῦ λέει ὅτι στὴν ἀποφασιστικὴ σύγκρουσι ποῦ θὰ ἀκολουθήσῃ μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς, θὰ πέσῃ. Δὲν τοὺς ἔβρισκε καὶ μὲ βαρεῖα καρδιά κατηφορίζει μέσα στὴν Τροία νὰ φύγῃ, ὅπου ξαφνικὰ τοὺς ἀνταμώνει, τὴ γυναῖκα του μὲ τὸ μικρὸ γιό του

στην άγκαλιά. Τά ύπόλοιπα στό άπόσπασμά μας πού άκολουθεί...

ΝΟΗΜΑ: 'Η 'Ανδρομάχη θερμοπααρακαλεῖ τόν άντρα της "Εκτορα, τόν άρχηγό και πρῶτο παληκάρι της Τροίας, νά λυπηθῇ τὸ παιδί τους και τήν ἴδια πού θά μείνη χήρα και άπροστάτευτη, όταν αὐτὸς ριχτῇ στὸν κίνδυνο τῆς μάχης και πέση χτυπημένος από τοὺς ἐχθρούς. Στη συνέχεια γίνεται πιὸ σπαραχτική ἢ παράκλησί της· δὲν ἔχει ἄλλον στὸν κόσμον· αὐτὸς τῆς εἶναι τώρα και άντρας και πατέρας και μάννα κι άδερφός. Πρέπει νά τήν άκούση λοιπὸν· και νά μείνη και νά άμυνθῇ μέσα στην πόλι, άφοῦ τοποθετήση τοὺς πολεμιστὲς του στ' άδύνατο άμυντικὸ σημεῖο τῆς περιοχῆς. Τότε αὐτὸς τῆς άποκρίνεται ὅλι ὅλα αὐτὰ τὰ συναισθάνεται πολὺ καλά, ἀλλὰ τὸ φιλότιμό του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ν' άφήση τοὺς Τρῶες του χωρὶς τὴν θαρραλέα παρουσία του. Κι ὕστερα συνεχίζει ὅτι τὸ ξέρει ὅτι σίγουρα θά καταστραφῇ ἢ πατρίδα του, θά ρημάξη ὁ δύστυχος λαός του, οἱ γονιοί του, τ' άδέρφια του, ὅλοι θά χαθοῦν. Μ' αὐτὸς λαβώνεται πιὸ πολὺ στὰ φυλλοκάρδια του, σὰν ἀναλογίζεται ὅτι αὐτῇ, τὸ χρυσὸ του ταίρι, θά γίνῃ σκλάβα τῶν ἐχθρῶν, πού θά τὴν ἀναγκάζουν στίς πατρίδες τους νά τοὺς κουβαλάῃ νερό, αὐτὴν τὴν ὑπερήφανη συντροφισσα τοῦ φοβεροῦ πολέμαρχου! Θάθελε νά πεθάνῃ πρῶτα παρὰ νά δῇ αὐτῇ τὴ μαύρη μέρα. "Υστερα ἀπ' αὐτὰ ἄπλωσε τὰ χέρια πρὸς τὸ παιδί, πού ἐκεῖνο τρομαγμένο, ἀπὸ τὸ άστραφτερὸ κράνος τοῦ πατέρα, κρύφτηκε με φωνῆς στὸν κόρφο τῆς τροφοῦ. Πικρογέλασαν τότε κι οἱ δυὸ γονιοί κι άκολουθεῖ ἡ συγκινητικώτερη σκηνή· ὁ "Εκτορας σήκωσε στὰ χέρια τὸ γιό του κι εὐχήθηκε στοὺς θεοὺς νά δώσουν νά γίνῃ καλύτερός του στὸν πόλεμον και νά φέρνῃ κάποτε πιὸ πολλὰ τὰ ματωμένα λάφυρα τῶν ὀχτρῶν, καμάρι και χαρὰ τῆς μάννας του.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μποροῦμε νά τὸ ἐξετάσωμε σὲ 3 ἐνότητες: α) «Τότε ἔτσι... ἡ χώρα». 'Η 'Ανδρομάχη παρακαλεῖ τὸν "Εκτορα νά μὴ κινδυνέψῃ στὴν πρώτη γραμμὴ ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη.

β) «Τότε ὁ μεγάλος... φούντα». Τὸ καθῆκον του δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νά κάνῃ ἄλλοιῶς, μολοντί τὴ συμμερίζεται και καταθλίβεται γιὰ τὸν άφανισμό πού σίγουρα θάρῃ.

γ) «Γέλασε τότε... δακρυσμένα». Χαῖδεύει τὸ γιό του και εὐχεται στοὺς θεοὺς γιὰ τὴ δόξα του (αὐτοῦ τοῦ γιοῦ του).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικῶν και πραγματικῶν ἐρμηνεία: 'Ανδρομάχη: 'Η ὑπερροχή γυναῖκα τοῦ "Εκτορα, πρότυπον σεμνότητος και φρονιμάδας· ἡ

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

τραγική βασίλισσα που πράγματι επέζησε από την καταστροφή και την ξυραν σκλάβοι οί 'Αχαιοί. "Α ρ ν ο ς: ποταμάκι της Τροίας, παραπόταμος του Σκάμανδρου. Βέβαια υπάρχει αρκετά μεγάλος ποταμός "Αρνος στην κεντρική Ιταλία. ά ν ε θ α τ ή (χώρα): τὸ μέρος που ήταν μπορετὸ στοὺς ἐχθροὺς νὰ διαβοῦν εὐκολώτερα καὶ νὰ ἀνέβουν στὴν Τροία. Δ α ν α ο ί: 'Ο "Ομηρος τοὺς "Ελληνες ποὺ στράτευσαν στὴν Τροία μόνο δυὸ τρεῖς φορές τοὺς λέει «Πανέλληνες», συνήθως τοὺς ἀποκαλεῖ Δαναοὺς, 'Αχαιοὺς, 'Αργεῖους.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Βέβαια ἡ ὁμορφιά τοῦ κειμένου μας βρῖσκεται κυρίως στὴν παραστατικότητα καὶ τὴ δραματικότητα τῶν σκηνῶν καὶ στὶς σπαραχτικὲς ἐρωτήσεις, ἀλλὰ διακρίνομε καὶ τὶς μεταφορές: μαύρη γῆς, ἀντιστύλι, τὴν ἐπανάληψι ἐσύ, ἐσύ, ἐσύ. 'Επίσης χαρακτηριστικὰ τὰ ἐπίθετα: θλιβερό, κλαμένη, μαύρη, τρυφερό, γλυκειά, ἀνεβατὴ .

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεία: 'Ο "Εκτορας εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀνδρειότερο ἀπὸ τὰ 50 παιδιὰ τοῦ Πριάμου (μητέρα του ἡ 'Εκάθη). Τὸ μεγάλο φόβητρο τῶν 'Αχαιῶν καὶ τὸ στήριγμα τῶν Τρώων· αὐτὸς εἶναι ποὺ σκότωσε καὶ τὸν Πάτροκλο· νικητὴς τοῦ ἦταν μόνον ὁ 'Αχιλλέας, ποὺ στὸ τέλος καὶ τὸν ἐφόνευσε.

κ ι ο τ ῆ ς: δειλὸς (ἀπὸ τουρκ. Κοΐκ=κακός). 'Ο λαὸς μας λέει τὴν ὥραία παροιμία «ὁ κιότης δὲ γίνεται πραγματευτὴς». δ ι α φ ε ν τ ε ὺ ω: ὑποστηρίζω, διευθύνω, ὑπερασπίζομαι (διὰ + ἀφέντης). "Αν καὶ ἡ σωστὴ προέλευσί του εἶναι ἀπὸ τὸ λατίν. *diendo* = ὑπερασπίζομαι. ἄ σ κ ἔ ρ ι, τ ὁ: στρατὸς (τουρκ. ἀφιερ=στρατιώτης). ἄ χ ν ῆ: ἀδυνατισμένη, ὠχρή, κίτρινη. σ π ι θ ο θ ὁ λ α: πετᾶει σπίθες. ἄ λ ο γ ῖ σ ι α φ ο ὦ ν τ α: τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων τὸ κράνος εἶχε πίσω φούντα ἀπὸ ἀλογίσιες τρίχες («ἴππουρις» λεγόταν). 'Ο "Ομηρος συχνὰ λέει τὸν "Εκτορα, γιὰ τὴν ἀστραφετὴν περικεφαλαία του, «κορυθαίολο».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: 'Εδῶ ἡ δραματικότητα ἔχει φτάσει στὸ κατὰκόρυφο, καθὼς ἔχομε τόσες ἐπαναλήψεις καὶ ἀναδιπλώσεις: ντροπή — ντροπή, θέλω — θέλω κλπ. Διακρίνομε τὶς μεταφορές: σφάζει τὴν καρδιά, χρυσᾶ νιάτα, πικρὴ σκλαβιά, φάη ἢ γῆς. 'Ωραῖα καὶ τὰ ἐπίθετα: γονικό, ξακουστός, δόλια, ἀχνή, ἀγριωπή, ἀλογίσια.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) 'Ο πραγματικὸς ἀρχηγὸς ἔχει τὴ συναίσθησι τῆς εὐθύνης του καὶ μπροστὰ στὸ δίλημμα πατρίδα ἢ οἰκογένεια προτιμᾷ νὰ θυσιάσῃ γιὰ τὴν πατρίδα.

β) Ὁ Ἕκτορας εἶναι πραγματικὸς ἥρωας, γιατί, μολονότι ξέρεῖ ὅτι ὅλα θὰ χαθοῦν, ἀγωνίζεται ἀπελπισμένα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΟΤΗΤΟΣ:

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: γ υ ι ὁ ς τ ο ὺ " Ε κ τ ο ρ α : Ἦταν ὁ Ἀστυάναξ τὸν ἔλεγαν καὶ Σκαμάνδριον, ἔτσι τρυφερά ἀπὸ τὸν Τρωϊκὸ ποταμὸ Σκάμανδρο. Πρόκειται γιὰ τὸ τραγικὸ ἀγοράκι — τί φρίκη! — ποὺ τὴ νυχτιὰ ποὺ κουρσεύτηκε ἡ Τροία οἱ Ἀχαιοὶ μὲ ἀπάνθρωπη ἀγριότητα τὸ πέταξαν ἀπὸ τὰ τεῖχη... μ υ ρ ι σ μ έ ν ο κ ό ρ φ ο : τὴν ὁμηρικὴ ἐποχὴ, καθὼς θέβαια καὶ σὲ κάθε ἐποχῇ, τὶς βασιλίσσες καὶ ἀρχόντισσες συνόδευαν κρατώντας τὸ παιδί τους οἱ τροφοὶ (παραμάνες, ντάντες, βάγιες).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ ἡ ὑπέροχη ὁμορφιὰ βρίσκεται στὴν τόσο ἀνθρώπινη σκηνὴ ποὺ ὁ φοβερὸς πολεμιστὴς ἀγκαλιάζει τρυφερά τὸ γιό του. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ τόσο ἐκφραστικὰ σύνθετα ῥήματα: λαμποκοποῦσε, ἀπιθώνει, πικροχαμογέλασε. Τόσο ὁμορφες ἀκουστικὰ καὶ οἱ μετοχές: ἀντρειωμένος, ματωμένα, παρμένα, μυσμένο.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Κάθε πατέρας ἐπιθυμεῖ ὁ γιός του νὰ γίνῃ καλύτερός του σ' ὅλα. Ἐδῶ ἀξίζει νὰ κάμωμε μιὰ παρατήρησι· δηλαδὴ ἐνὼ περριμέναμε σὰ φυσιολογικώτερο νὰ εὐχηθῇ ὁ Ἕκτορας τὸ παιδί του ν' ἀξιωθῇ νὰ ζήσῃ εὐτυχισμένο μακριὰ ἀπὸ πολέμους καὶ αἵματα, ἐν τούτοις τὸν θέλει νὰ κουβαλᾷ θριαμβευτὴς ματωμένα λάφυρα ὀχτρῶν. Αὕτῃ ἦταν ὅμως ἡ ἀντίληψι στὰ μακρινὴ ἐκείνη ὁμηρικὴ ἐποχῇ.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ Ἕκτορας ἂν καὶ ξέρεῖ ὅτι θ' ἀφήσῃ τὴν ἀγαπημένη του γυναῖκα σὲ χηρεῖα καὶ τὸ καμάρι του, τὸ γιό του, σ' ὀρφάνια, ἔχει πάρει τὴ μεγάλη ἀπόφασί του νὰ μὴ ἄλλῃ μιὰ φορὰ «μπροστάρης» στὸν ἀπελπισμένο ἀγῶνα τοῦ λαοῦ του.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ ποιητικὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα, ἡ τόσο ἐκφραστικὴ καὶ πολυδύναμη, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπόλαυσι σ' αὐτιὰ καὶ στὸ μάτι. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς — μεταφραστὴς ἀναδεικνύεται σὲ πολὺ ἐπιδέξιο χειριστὴ τῆς λαϊκῆς, ζωντανῆς μας γλῶσσας.

ΥΦΟΣ: Ὑφος γλαφυρό, ζωηρὸ καὶ πολὺ παραστατικόν. Εἶναι στιγμὲς ποὺ ὁ λυρισμὸς τῶν στίχων φτάνει σὲ ἀπλησίιστα ὕψη. Σὰν κλείνωμε τοῦτο τὸ «κομμάτι» νοιώδωμε πὼς μᾶς ἔχει διαπεράσει μιὰ ὑπέροχη μουσικὴ.

ΜΕΤΡΟ: Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ (υ—') 15σύλλαβοι ἀνομοιοκατάληκτοι παροξύτονοι (δηλαδὴ παρατηροῦμε τελευταῖο τόνο σὲ κά-

θε στίχο στην παραλήγουσα υπάρχει ή τομή (τ' ἄβωο αὐτό δεν τὸ πονάς, // δὲ μὲ λυπᾶσαι ἐμένα;). Μετὰ τὴν 8η συλλαβὴ σὲ κάθε στίχο. Ἡ στιχουργία εἶναι χωρὶς ψεγάδια καὶ ὁ ρυθμὸς λυγερὸς, γιατί οἱ στίχοι εἶναι σφιχτοδεμένοι καὶ μουσικοὶ σπάνια συναντᾶμε χασμωδίες. Ἐπίσης διακρίνομε καὶ διασκελισμούς τοῦ στίχου (δηλαδή ὅταν ἕνας στίχος συνεχίζῃ τὸ νόημα τοῦ σὸν ἀμέσως ἐπόμενο). Αὐτὸ τὸ «δρασκέλισμα» ὀφείλεται πάντοτε στὴ γοργότητα καὶ σφοδρότητα τοῦ λόγου π.χ. «... τῶν Τρώων σὰ λογιᾶζω / τὰ πάθια». «... τὸ ταίρι, πού τῶν Τρώων / ἦταν τὸ πρῶτο».

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: "Ἄν υπάρχουν ἀναγνώσματα πού μποροῦν νὰ κινήσουν καὶ ν' ἀναστατώσουν ὅλο τὸν συναισθηματικὸ μας μηχανισμό, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τοῦτο τὸ δικό μας εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα. Ραγίζεται ἡ καρδιά μας στὰ δίκαια παρακάλια τῆς Ἄνδρομάχης, πονᾶμε βαθειὰ σὰν ἀναλογιζόμαστε τὴν τύχη πού θὰ ἔχῃ τὸ ἀγοράκι τοῦ αἵτου τῆς Τροίας, τὸ Ἐκτορουδάκι. Μὰ καὶ ἀπέραντο θαυμασμό νοιώσαμε γιὰ τὴν ἀντρίκια στάσι τοῦ πολέμαρχου Ἐκτορα, πού θὰ σταθῇ «μπροστάρης» στὸ στρατὸ του, μολονότι ξέρει, καταλαβαίνει ὅτι εἶναι μελλοθάνατος... Ἐπειτα τὸ συναίσθημα πού κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρη στὸ ποίημα εἶναι ἡ τρυφερότητα καὶ αὐτὸ πού λέμε «ἀνθρωπιά». Μὰ τὸ παιδί, τὸ παιδί καὶ θλαστάρι τους, πού κάνει γιὰ λίγο νὰ γελάσουν τὰ πικραμένα χεῖλη τῶν βαριόμοιρων γονιῶν, μᾶς στηρίζει μιὰ ἐλπίδα μήπως καὶ ἡ οἰκογένεια δὲν διαλυθῇ, μήπως καὶ ἡ τύχη τὰ φέρῃ «δεξιά»...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) "Ὅλοι οἱ στίχοι θεωροῦνται ἑξοχοὶ καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ὑπέροχους τοῦ Ὅμηρου, μερικοὶ ὅμως ξεχωρίζουν καὶ εἶναι πολὺ μορφωτικὸ νὰ τοὺς ἀποστηθίσῃ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς χρησιμοποιεῖ ἀνάλογα π.χ. «Μήπως μὲ ρίξης σὲ χηρεῖα καὶ τὸ παιδί σ' ὀρφάνια», «Ναί, ξέρω, μοῦ τὸ λέει αὐτό... θὰ χαθῇ ἡ πατρίδα», «Μὰ θέλω νὰ μὲ φάῃ ἡ γῆς, ἡ μαύρη πλάκα θέλω», «κι ὅταν τὸ γυιό του φίλησε καὶ χόρεψε στὰ χέρια».

β) Τὸ συγκλονιστικὸ αὐτὸ ποίημα προσφέρεται καὶ πρέπει νὰ γίνῃ θεατρικὴ σκηνὴ στὸ σχολεῖο μέσα στὴν τάξι. Μὰ φαντασθῆτε καὶ τί διδακτικὸ καὶ μορφωτικὸ θέαμα θὰ ἦταν στὴ μικρὴ ὀθόνη, ὅταν χάνωμε τὸν πολὺτιμο καιρὸ μας σὲ ἄλλα φτηνὰ καὶ ἀηδιαστικά της!

γ) Ἐπειτα πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ ἐδῶ εἶναι ἤδη ἀνεξάντλητη πηγὴ γιὰ τὴν τέχνη, τὴν κάθε τέχνη, δίνοντας τὴν ἔμπνευσι καὶ τὸ ὕλικό γιὰ νέες δημιουργίες π.χ. Ἴσως θυμῆθῃ κάποιος ἐδῶ τὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο τραγούδι τοῦ Χατζηδάκι «Ἀπὸ τὸ Τρωϊκὸ τὸ κάστρο ἡ Ἄνδρομάχη τοῦ Ἐκτορα, σὰν κίναγε γιὰ τὴ μάχη, τοῦ φώναζε ψηλὰ ἀπ' τὸ μπαλκόνι, στρατιώτη μου, ὅ-

ποιος στή μάχη κινάει γιά νά πεθάνη, στρατιώτη μου, τόν πόλεμο τόν χάνει... "Ετσι κι ξμένα ή κόρη τοῦ Γαβρίλη σάν ἔφευγα στίς 20 τ' Ἀπρίλη...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶναι ἓνα ἔξοχο, ἀξεπέραστο καί ἀμίμητο θά λέγαμε, ἐπικολυρικό «κομμάτι», πού ἀπό τήν ἀρχαιότητα συγκλονίζει, σήμερα συγκλονίζει καί θά συγκλονίζει τοὺς ἀναγνώστες στό μέλλον.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: "Εκτορας: Πολύ στοργικός σύζυγος καί πατέρας, ἄριστος οἰκογενειάρχης, μὰ καί ἀνδρεῖος στρατιώτης καί ὑποδειγματικός καί ὑπεύθυνος ἀρχηγός τὸ φιλότιμό του δέν τὸν ἀφήνει νά παραβλέψῃ τὸ καθήκον του καί στή σφοδρὴ σύγκρουσι πού γίνεται στήν ψυχὴ του, «τὴν οἰκογένεια ἢ τὴν πατρίδα;», διαλέει τὴν πατρίδα, μὲ τόσο πόνο ὅμως καί δυσκολία! Εἶναι αὐτὸ πού λέμε «ἓνας τραγικός ἥρωας».

Ἀνδρομάχη: Ὑπέροχο ἦθος, φιλόστοργη μητέρα, τρυφερὴ σύζυγος, χαροκαμένη γυναίκα ἀπὸ τὴν πατρική, ἀλλὰ καί ἀπὸ τοῦ ἄντρα της τὴν οἰκογένεια. Δέν εἶναι ἀδύναμη ὕπαρξι, ἀλλὰ οἱ συμφορὲς τὴν κάνουν νά συγκεντρῶνῃ πάνω στὸν μεγάλο, τὸν μοναδικὸ "Εκτορά της, ὅλες τίς ἀγάπες της κι ὅλες τίς ἐλπίδες της.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Πρέπει νά γνωρίζωμε, μολονότι θά τὸ θεβαιωθοῦμε αὐτὸ στίς μεγάλες τάξεις, ὅτι τὸ Ζ' (ἡ ἕκτη ραψωδία τῆς Ἰλιάδας) εἶναι τὸ ὑπεροχώτερο τμῆμα τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως. Ἄλλ' καί τῆς ραψωδίας αὐτῆς κορυφαῖο μέρος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνάγνωσμά μας, ἡ σκηνὴ πού ἀνταμώνεται ὁ "Εκτορας κι ἡ Ἀνδρομάχη, γιὰτὶ εἶναι ἓνα θέμα αἰώνια ἀνθρώπινο καί ἀντιπολεμικό, εἶναι οἱ στίχοι 398—494. Ἐδῶ θέβαια ἔχομε μετάφρασι Ἀλ. Πάλλη, πού θεωρεῖται ἡ καλύτερη γιὰτὶ μπορεῖ κανεὶς νά δῇ συγκριτικὰ καί τίς ἄλλες μεταφράσεις, Ἰακ. Πολυλᾶ, Καζαντζάκη κ.λ.π. Ἐπίσης πρέπει νά ξέρωμε πῶς στίς μεγάλες τάξεις θά τὸ γευτοῦμε καί θά τὸ ἀπολαύσωμε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Γεννήθηκε τὸ 1851 στὸν Πειραιᾶ καί πέθανε στὴν Ἀγγλία τὸ 1933. Σπούδασε φιλολογία καί εἶχε μεγάλη μέρφωσι, ἀλλὰ σταδιοδρόμησε σάν ἔμπορος στὴν Ἀγγλία καί στίς Ἰνδίες (στὸν «ῥῆκο Ράλλη»). Ἐκεῖ γνώρισε στὴν ἴδια δουλειᾷ τὸν Ἀργ. Ἐφταλιώτη, πού ὑπῆρξαν στενοὶ φίλοι καί λόγιοι μὲ τίς ἴδιες ἰδέες. Καί οἱ δύο τους ἦσαν «τὰ πρωτοπαλλήκαρα τοῦ δημοτικισμοῦ». Ὁ Πάλλης, παρ' ὅτι σχεδὸν ἔζησε ὅλη τὴ ζωὴ του στὴν ξενιτιά, ὅμως ἦταν ἑκατὸ τοῖς ἑκατὸ «ρωμίς», τὸν ἔλυανε ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδας καί τὰ θέματά του ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα.

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργου: «Τραγουδάκια γιά παιδιά», «Ταμπουρῆς καί κόπανος» (ποιήματα). «Μηπρυσσὸς» (ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις). Ἐπίσης ἔχει ὠραίες μεταφράσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης, τοῦ Θουκιδίδη, τοῦ Σοφοκλῆ, τοῦ

*Αγγλου Σαίξπηρ, αλλά και ολόκληρης της 'Ιλιάδας του 'Ομήρου, πού κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ.

Ἡ Ἀρχαία Ὀλυμπία

(Ἀναγνωστ. Δ.Ε.Δ.Β. σελ. 152)

Δ. Βικέλα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Κάθε Ἀπρίλη ἀκοῦμε στὸ σχολεῖο μας ὀμιλίες γιὰ τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες* γιὰ τοὺς ἀγῶνες ἐκείνους, πού ἔχουν τὸ ξεκίνημά τους ἀπὸ τὴν ὁμορφὴ ἐκείνη τοποθεσία, πού λέγεται Ὀλυμπία, καὶ πού κάθε τέσσερα χρόνια ἐπαναλαμβάνονται σὲ κάποιο ξένο κράτος καὶ μεταφέρουν καὶ δοξάζουν τὸ ὄνομα τὸ ἐλληνικὸ στὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης. Ἄν τὴν ἐπισκεφτήκαμε ποτὲ αὐτὴ τὴ θέσι, ἂν θὰ πᾶμε ποτὲ ἀπὸ κεῖ καὶ δοῦμε τὰ σπασμένα μάρμαρα, τὶς ἀκροτηριασμένες κολῶνες, τὶς θάσεις πού στέκουν ὀρφανές ἀπὸ ἀγάλματα, θὰ μπορέσουμε νὰ ἀναπλάσουμε στὴ φαντασία μας μιὰ κάποια εἰκόνα ἀπ' τὸ παλιὸ μεγαλεῖο, πού ἀλλοίμονο σήμερα πιά δὲν εἶναι παρὰ μιὰ θύμησι καὶ μιὰ νοσταλγία...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ λογοτέχνης κοσμογυρισμένος ταξιδιώτης τῆς ἐποχῆς του, ἐπισκέφθηκε τὴν ἀρχαία Ὀλυμπία καὶ τόσο μαγεύτηκε ἀπὸ τὴν ζωντανία καὶ τὴ μεγαλοπρέπειά της, πού δὲ μπόρεσε νὰ τὴν συγκρίνῃ μὲ καμμιά ἄλλη ἀρχαία θέσι ἢ πόλι ἢ καὶ τὴν Ἀκρόπολι ἀκόμη. Ἡ Ὀλυμπία εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχαίους τόπους. Ἀπὸ τὸ Κρόνιο βουνὸ ἀγνάντεψε τὰ ἐρείπια τῶν ναῶν, τῶν παλαιστῶν καὶ τῶν ἀναθηματικῶν μνημείων κι ἐνόμισε ὅτι ξανάζησε μπρὸς τοῦ κάθε τι, πού εἶχε ὁμορφὸ ἢ ἀρχαία Ἑλλάδα! Ἡ θέα τῆς Ὀλυμπίας, τῆς ἐρειπωμένης πιά, τοῦ ἔφερε στὴ θύμησί του τὰ χίλια χρόνια τῆς δόξας «ῆς Ἑλλάδας, «ἄκουσε» τὶς πολλὲς φωνές, πού ζητωκραύγαν τὸν Θεμιστοκλῆ, καὶ τὰ στεφάνια τὰ πολλὰ, πού τραγούδησε ὁ Πίνδαρος μὲ τοὺς ὕμνους του, τώρα εἶναι τρυφερὰ μπρὸς του! «Εἶδε» μὲ τὰ μάτια τῆς φαντασίας του τὸν Θουκυδίδη μικρὸ παιδί νὰ ἀκούῃ τὸν πατέρα τῆς Ἱστορίας, Ἡρόδοτο, κι ἐχάρηκε «βλέποντας» τὰ πολλὰ κι ἐξάίσια καλλιτεχνήματα, πού εἶχαν ἐδῶ κουβαλήσει οἱ καλλιτέχνες γιὰ νὰ τὰ παρουσιάσουν στὸν κόσμον...

Ἡ Ὀλυμπία μοιάζει μ' ἓνα μεγάλο ἀμφιθέατρο. Γύρω — γύρω οἱ λόφοι καὶ στὴ μέση γίνονται οἱ ἀγῶνες. Θεαταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου μὲ τὰ πολύχρωμα ἐνδύματά τους ἀγνάντευαν τοὺς ἀγῶνες. Οἱ γυναῖκες μόνον δὲν μποροῦσαν νὰ παρακολουθήσουν τοὺς ἀγῶνες αὐτούς! Μὰ ἀπὸ κάπου θὰ ἔβλεπαν, ἔστω κι ἀπὸ μακριά. Ἐ-

κεῖνοι οἱ λόφοι ψηλὰ προσφέρονταν γιὰ τέτοιο θέαμα λαμπρό, ἔστω
κι ἀπαγορευμένο. "Ἐβλεπαν, ἔβλεπαν...

Στὴ συνέχεια ὁ λογοτέχνης ἀσχολεῖται γιὰ λίγο μὲ τοὺς νεώτε-
ρους χρόνους (τοὺς χριστιανικούς), μὲ τὴν ἀπαγόρευσι τῶν ἀγώ-
νων, μὲ τοὺς σεισμούς, τὶς καταστροφές τῶν μνημείων, τὶς πλημμύρες
τοῦ Κλαδέου ποταμοῦ, μὲ τὴν ἐγκατάστασί τῶν χριστιανῶν σ' αὐτὰ
τὰ χώματα καὶ μὲ τὴν ἀναγνώρισι τῶν εὐεργεσιῶν, ποὺ πρόσφερε
ὁ Κλάδεος στὴν ἀνθρωπότητα, γιατί μὲ τὶς πλημμύρες του καὶ τὴ
λάσπη, ποὺ συσσώρευσε πάνω στὰ ἐρείπια, διαφύλαξε πολλὰ ἀπὸ
τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Σήμερον ἐπεσκέφθην...
ἀλλὰ καὶ ὑπέρτερον», «Σύγκρισι Ὀλυμπίας κι ἄλλων ἀρχαίων πό-
λεων». Β' «Εἶδον ἀπὸ τοῦ... τὸν κότινον στέφανον» «Περιγραφή τῆς
θέσεως τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν τελουμένων ἐκεῖ». Γ' «Εἰς τὸ στάδιον
...διὰ τῶν πλημμυρῶν του» «οἱ μεταγενέστερες περιπέτειες τῆς Ὀ-
λυμπίας».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γ λ ω σ σ ι κ ῶ ν ἔ ρ-
μ η ν ε ῖ α: "Εποψις, ἡ: ἄποψις, γνώμη, πλευρά, ἀντίληψις. Ἀναθη-
ματικός, ἡ, ὄν: μνημεῖο ἀντὶ ἀφιερώματος. Περιίπτανται: πετοῦν,
φτερουγίζουν γύρω. Ξηρός, ἄ, ὄν: (ἐπὶ ποταμῶν): χωρὶς νερό, ἀπε-
ξηραμένος.

Π ρ α γ μ α τ ι κ ῶ ν ἔ ρ μ η ν ε ῖ α: Ὀλυμπία, ἡ: χῶρος, θέσις
στὴν Ἡλεία, ὅπου ὑπῆρχαν ἱερά, ναοὶ καὶ ἐγίνοντο οἱ πανελλήνιοι
ἀγῶνες (Ὀλυμπιακοί). Ἀκρόπολις, ἡ: ἐννοεῖται ἡ Ἀκρόπολις τῶν
Ἑλλήνων. Πομπηΐα, ἡ: πόλις τῆς Καμπανίας (Κ. Ἰταλίας) ποὺ κατε-
στράφη τὸ 79 μ.Χ. κατόπιν τῆς τρομερῆς ἐκρήξεως τοῦ Βεζουβίου
μαζὶ τῆς καταστράφηκαν ἡ Ἡράκλεια καὶ οἱ Σταβίεις. Ἀνασκαφές,
ποὺ ἔγιναν, ἔφεραν στὸ φῶς σπίτια, δρόμους κ.ἄ. τῆς Πομπηΐας. Οἱ
ἀνασκαφές ποὺ ἄρχισαν τὸν 18 αἰ. μέχρι σήμερα φανέρωσαν ὁλό-
κληρὴ τὴν πόλι, ὅπως ἦταν τὴν ἐποχὴ τῆς καταστροφῆς. Οἱ πλακοί
στρωτοὶ δρόμοι, οἱ πλούσιες ἐπαύλεις μὲ τὴν περίτεχνη ἐπίπλωσι καὶ
διακόσμησι κ.ἄ. παρουσιάζουν μιὰ πόλι μὲ πλούσιο καὶ πολιτισμένο
παρελθόν. Νικόπολις, ἡ: πόλις τῆς Ἠπείρου, στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο,
ποὺ ἔχτισε ὁ Αὐγουστός γιὰ νὰ θυμίζει τὴ νίκη του στὸ "Ἀκτιο (31
π.Χ.) κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Σήμερα ὑπάρχουν τὰ ἐρείπιά της 7 χι-
λιόμ. ἀπὸ τὴν Πρέβεζα. Πλευρών, ἡ: πόλις τῆς Αἰτωλίας, ποὺ ἔχτι-
σε ὁ Πλευρών, γιου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τῆς Προνόης. Τὰ ἐρείπιά της
τοποθετοῦνται παρὰ τὸ σημερινὸ Γυφτόκαστρο. Κρονίον, τό: πευκό-
φυτος γήλοφος Β τῆς Ὀλυμπίας, ποὺ πάνω του εἶχε στηθῆ βωμὸς
στὸν Κρόνο. Προστατεύει διακριτικὰ τὴν "Ἀλτιν. Ἄλλοι λόφοι ποὺ

κλείνουν ἀμφιθεατρικὰ τὴν Ὀλυμπία εἶναι: "Ὀλυμπος, "Ὅσσα, Δρού-
θα, ποὺ σὰν ἐξῶστες χρησίμευαν γιὰ νὰ βλέπουν ἀπὸ μακριὰ οἱ γυ-
ναῖκες τὰ ἀπηγορευμένα ἀγωνίσματα. Χίλια περίπου ἔτη: Ἱστορικῶς
ἡ ἔναρξις τῶν ἀγῶνων τοποθετεῖται στὸ 776 π.Χ., ὅπωςδὴποτε ὁμως
ἄρχισαν πολὺ ἐνωρίτερα. Θεμιστοκλῆς, ὁ: ὁ ἔνδοξος σωτήρας τῶν
Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους (βλ.
Ἱστορία Α' τάξ.). Πίνδαρος, ὁ: ἀρχαῖος "Ελληνας λυρικός ποιη-
τῆς (522—442 π.Χ.) γεννήθηκε στὶς «Κυνὸς Κεφαλῆς» λίγο ἔξω ἀπὸ
τὴ Θήβα. Ἐγίνε ὕμνητῆς τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων. Θουκυδίδης, ὁ:
Ἀθηναῖος ἱστορικός (470—395 π.Χ.) ἔγραψε τὸν Πελοποννησιακὸ
πόλεμο μὲ μοναδικὴν ἀμεροληψία, μεγίστη ἐκφραστικὴ δύναμι, λε-
πτομερῇ διακρίθωσι τῶν γεγονότων καὶ βαθυτάτῃ κρίσι. Ὑπῆρξε
ἕνας ἐπιστήμονας ἱστορικός. Ἡρόδοτος, ὁ: Ἦταν ἀπὸ τὴν Ἀλικαρ-
νασσό. Ἐγραψε Ἱστορία γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ
κυρίως τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔγινε καὶ πολὺ
ἀγαπητὸς στοὺς "Ελληνες. Εἶναι ὁ «Πατέρας τῆς Ἱστορίας». Ἡ διή-
γησί του εἶναι πολὺ χαριτωμένη κι ἔχει ἀξία μεγάλη, γιατί εἶναι ἡ
πρώτη ἐθνικὴ ἱστορία τῆς πατρίδας μας. Χλαμύς, ἡ: κοντὸς μανδύ-
ας τῶν ἀρχαίων ἱππέων. Πέπλος, ὁ: Μεγάλον γυναικεῖον ἔνδυμα ἀπὸ
λεπτὸ ὕφασμα μὲ πολλὰ κεντήματα. Τὸν ἐφόρουσαν βγαίνοντας ἀπὸ
τὸ σπίτι. Μέσα στὸ σπίτι εἶχαν τὸν χιτῶνα. Δήμητρα, ἡ: ἡ θεὰ τῆς
γεωργίας, μητέρα τῆς Περσεφόνης. Ἡραῖο, τό: ναὸς τῆς Ἥρας,
περίστυλος μὲ 16 κολόνες ἀπὸ θελανιδιὰ στὶς μακρὲς πλευρὲς καὶ
6 στὶς μικρὲς. Κάθε κολόνα, ποὺ σάπιζε, μὲ τὸν καιρὸ τὴν ἀντικα-
θιστοῦν μὲ λίθινη. Μέσα στὸ ναὸ ὑπῆρχαν πολλὰ ἀγάλματα τῆς Ἥ-
ρας καὶ τὸ περίφημον ἀγαλμα τοῦ Πραξιτέλη, ὁ Ἑρμῆς. Γιὰ τιμὴ
τῆς Ἥρας γίνονταν τὰ Ἡραῖα, ἀγῶνες παρθένων. Οἱ νικήτριες ἔ-
παιρναν στέφανο ἀπὸ ἐλιά καὶ στὸ σηκὸ τοῦ ναοῦ τοποθετοῦσαν τὴν
εἰκόνα τους. Ἡ Ἰέρεια τῆς Δήμητρας ἀπ' τὶς γυναῖκες μπορούσε
νὰ παρακολουθήσῃ γυμνικοὺς ἀγῶνες. "Οχι καὶ οἱ ἄλλες γυναῖ-
κες. Μόνο μιὰ γυναῖκα ἀπὸ τὴ Ρόδο ἡ Φερενίκη ἢ Καλλιπάτειρα,
κόρη τοῦ ὀλυμπιονίκου Διαγόρα, γιὰ νὰ καμαρώσῃ τὸ γυιό της Πει-
θίδωρο, ποὺ ἀγωνιζόταν, ντύθηκε ἀντρικὰ καὶ μπῆκε λαθραῖα στὸ
Στάδιο. Ἀνακαλύφθηκε ὁμως ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς, γιατί νικοῦσε ὁ
γυιὸς τῆς, πιάστηκε καὶ δικάστηκε ἀπ' τοὺς αὐστηροὺς Ἑλλανοδί-
κες, γιὰ νὰ ἀθωωθῇ, κατ' ἐξαίρεσι, σὰν ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλῆ, σὰν
κόρη, ἀδελφὴ καὶ μάννα ὀλυμπιονικῶν! Ἀλλὰ στὸ ἔξης οἱ γυμνα-
στὲς πῆραν αὐστηρότερα μέτρα γιὰ τοὺς θεατὲς τῶν γυμνικῶν ἀγῶ-
νων. Στάδιο, τό: ἀνακαλύφθηκε τελευταῖα. Εἶχε μῆκος 192, 27 μ.
καὶ πλάτος 28.60 μ., τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλληνικὰ στάδια.
Ὁ ἱππόδρομος δὲν ὑπάρχει πιά, γιατί ἀπὸ χρόνια ὁ Ἀλφειὸς τὸν

παρέσυρε. Είχε μήκος 770 μ. και πλάτος 320 μ., ή δὲ περίμετρος 1538 μ. "Αλτις, ή: Στήν 'Ηλειακή διάλεκτο σήμαινε "Άλσος, βλσος ιερό, αφιερωμένο στὸν Δία. Ήταν χώρος περιφραγμένος, πού μέσα του τοποθετοῦσαν οἱ νικητὲς τὰ ἀγάλματα, προτομές κι ἀνδριάντες τους. Θεοδόσιος, ὁ: Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου (379—395 μ.Χ.). Τὸ 394 κατήγγησε τοὺς ἀγῶνες. Κι ὁ γυιὸς του Θεοδόσιος ὁ Β' (426) ἔδωσε διαταγή νὰ πυρποληθοῦν καὶ νὰ καταστραφθοῦν ὅλα τὰ ἱερὰ τῆς 'Ολυμπίας. Μέχρι τὸ 394 μ.Χ. οἱ ἀγῶνες γίνονταν κανονικά κι ἀπὸ τότε, ἀλλοίμονο, ἤρθε τὸ τέλος... Οἱ σεισμοὶ ἔγιναν τὸ 551 καὶ 552 μ.Χ. Ναὸς τοῦ Δία: 'Ο περίφημος ναὸς, πού ἔκλεινε μέσα του τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων, τὸ χρυσελεφάντινο ἀγαλμα τοῦ Δία! (Βλέπε 'Ιστορία Α').

Καλλολογικά στοιχεῖα: 'Επίθετα: ζωντανή, μεγαλοπρεπής, τελειότεραν, ἰδιωτικοῦ, διάφορον, ὑπέρτερον, ἀναθηματικῶν, στενῆς, μυρίας, ὁλόκληρος, λαμπράν, πολύχρωμοι, ἱεράν, ἀνθοφόρους, ἀλλεπαλλήλους. Σύνθετα: Μεγαλοπρεπής, Νικόπολις, περιίπτανται, ἀμφιθέατρον, ἀνθοφόρους, ἱππόδρομον, ἀλλεπαλλήλους κ.ά. 'Ασύνδετο: εἶδον ἀπὸ τοῦ... ὡς εἰς χάρτην. Παρομοίωσι: ὁμοιάζει πρὸς μέγιστον ἀμφιθέατρον. Εἰκόνες ἔχει πολλές καὶ μποροῦν εὐκόλα νὰ ξεχωρίσουν.

Νοήματα: 1. 'Η 'Ολυμπία ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴν δῇ καθένας, ἔστω κι ἂν ταξειδέψῃ πολὺ κι ἂν ξεδέψῃ πολλὰ... 2. 'Η φαντασία μας μπορεῖ νὰ ἀναπλάσῃ χαμένες εἰκόνες. 3. «'Η 'Ολυμπία εἶναι τι ὅλως διάφορον, ἀλλὰ καὶ ὑπέρτερον». 4. 'Η ἀρχαία 'Ελλάδα ἦταν πηγὴ τοῦ 'Ωραίου καὶ μητέρα τῆς σοφίας!

Κεντρικὴ ἰδέα: «'Η 'Ολυμπία εἶναι τι διάφορον, ἀλλὰ καὶ ὑπέρτερον». Πράγματι ἡ 'Ολυμπία ἦταν καὶ εἶναι ὁ τόπος προσκυνήματος κάθε ἐλευθέρου ἀνθρώπου... Εἶναι ὁ χώρος, πού ἐνσαρκώνει «τὸ σῶφρον καὶ φιλελεύθερον» τοῦ 'Ελληνισμοῦ καὶ συνάμα καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Εἶναι τὸ ἔμβλημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐλευθέρης σκέψεως... Εἶναι ὁ κλάδος τῆς «ἐλαίας», ὁ κλάδος τῆς εἰρήνης, γιὰ τὴν ὁποία τόση δίψα ἔχει ὁ κόσμος σήμερα. "Όσο ὁ κόσμος κρατεῖ κλειστά τ' αὐτιά του στὸ διδάγμα, πού ἀκούγεται ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ φυλλῶματα τῆς περιοχῆς τῆς 'Ολυμπίας, τόσο θὰ βρίσκεται στὸ χεῖλος τοῦ γκρεμοῦ, στὸ χεῖλος κάποιου πολέμου, μεγάλου ἢ μικροῦ.

Γλῶσσα: 'Η γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα. Τοῦτο ἀδικεῖ τὸν λογογράφος: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρὸ κι ἀκριβολόγο.

τέχνη, πού ἔχει μεγάλες δυνάμεις γιὰ περιγραφές, πού συγκινοῦν. Εἶδος: Τὸ εἶδος τοῦ λογοτεχνήματος ἀνήκει στὴν περιγραφή καὶ ἰδιαίτερα στὴν ταξιιδιωτικὴ ἐντύπωση.

τὸ δοῦμε σὲ 3 ἐνότητες: α) "Ενα εἰσαγωγικὸ μέρος, ποὺ ἀναφέρεται στὴ μεγάλη τάσι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γιὰ τὴ γυμναστική. «Μὲ ἐξαιρετικήν... ἀσέβειάν τινα».

β) Τὸ κύριο θέμα, ποὺ ἀναφέρεται μὲ ἀρκετὲς λεπτομέρειες στὴν τέλεσι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων «Οἱ ἀγῶνες... ὁ δῆμος».

γ) ὁ ἐπίλογος ποὺ εἶναι ἐγκώμιο πρὸς τοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς "πλείσται... τὰ Ὀλύμπια».

Στὴν ἐπεξεργασία ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ ἅς τὸ δοῦμε ἀδιαίρετο.

Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: εὐμελέστερα (ὁ, ἡ, τὸ εὐμελές, εὐ+μέλος)= μὲ καλὰ, γερά μέλη, καλοκαμωμένα. σπονδοφόροι (φέρω+σπονδές)= αὐτοὶ ποὺ κομίζουν τὴν ἀνακωχή, οἱ εἰρηνοποιοί. θαλλὸς = θλαστήρι. ἐκεχειρία= τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν (ἔχω+χεῖρα= κρατῶ, κατεβάζω τὸ χέρι). ἱερομηνία= ἡ ἱερὴ περίοδος τοῦ μηνός, ποὺ γινόντουσαν οἱ μεγάλες ἐορτὲς (ἱερός+μῆν ἢ ἱερός+μήνη= σελήνη). Στεντόρεια (φωνή)= πάρα πολὺ δυνατὴ φωνή. Τέτοια φωνὴ εἶχε ὁ Στέντωρ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν, ποὺ ἔλαθε μέρος στὸν Τρωϊκὸ πόλεμο. ἱερονίκης= ὁ νικῶν στοὺς ἱεροὺς ἀγῶνες (καὶ ἱεροὶ ἀγῶνες ἦσαν οἱ Ὀλυμπιακοί). Πρέπει νὰ σημειώσωμε ὅτι οἱ ἄγνωστες λέξεις εἶναι πολλὲς καὶ ἐνδιαφέρουσες, ἀλλὰ ἐξηγοῦνται μέσα στὸ κείμενό μας (π.χ. ἀμφιθαλής, θεωρία κλπ.).

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Ὀλυμπία: Βλέπε τὸ προηγούμενο ἀνάγνωσμα «ἡ ἀρχαία Ὀδυμπία». Ἴφιτος, κότινος, Πίνδαρος: Βλέπε τὸ ἐπόμενο ποίημα «στέφανος τῆς νίκης». Ἰσθμία: Στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου κάθε τριετία πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνα. Νέμεα: Στὴ Νεμέαν τῆς Ἀργολίδας κάθε διετία πρὸς τιμὴν τοῦ Διός. Πύθια: Στοὺς Δελφοὺς κάθε τετραετία πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνα. Μαιῶτις, ἡ (λίμνη): ἡ σημερινὴ θάλασσα τῆς Κριμαίας, δηλαδὴ τμῆμα τοῦ Εὐξεινου Πόντου μεταξὺ τῆς Κριμαϊκῆς χερσονήσου καὶ τῆς ἀπέναντι ἡπειρωτικῆς Ρωσίας. Μεγάλῃ Ἑλλάς (καὶ οἱ λοιπὲς τοποθεσίαι τῆς πρώτης σελίδ. τοῦ ἀναγνώσματος) ἔβλεπε Β' ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς στὸ ἐγχειρίδιο τῆς ἱστορίας μας, στὸ ὁποῖο —σελίδ. 119—122— καὶ περισσότερα γιὰ τοὺς πανελληνίους ἀγῶνες. "Ὅσο γιὰ τίς μεγάλες προσωπικότητες τῆς δευτέρας σελ. τοῦ ἀναγνώσματος μας, ὑπάρχουν καὶ αὐτὲς στὴν ἱστορία μας.

Μιὰ ἀξιοπρόσεχτη παρατήρησι: Ἐνῶ ἔχομε ἐπικεφαλίδα «... καὶ αἱ διεθνεῖς Ὀλυμπιάδες», ἐν τούτοις μέσα στὸ κείμενο — τί περίεργο! — δὲν γίνεται λόγος πούθενά γι' αὐτὲς, γιατί ὁπωσδήποτε αὐτὸ τὸ ἀνάγνωσμα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄλλο μεγαλύτερο κείμενο. Ἀλλὰ μὲ τὴν εὐκαιρίαν θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ παραθέσωμε μερικὰ γιὰ τίς Ὀλυμπιάδες. Ἦταν πανελλήνιο χρονολογικὸ σύστημα

(μιά Ὀλυμπιάδα= 4 ἔτη). Ἡ ἀρχὴ τους ἀπὸ τὸ 776 π.Χ., ἀπὸ τότε ποὺ ἀρχισαν νὰ γράφονται σὲ στήλες τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν. (Ἔτσι, ὅταν μᾶς εἰποῦν ὅτι τὸ τάδε γεγονός ἐγίνε στὴν 82 Ὀλυμπιάδα, θρίσκομε πῶς ἐγίνε τὸ 448 π.Χ.: $82 \times 4 = 328$. $776 - 328 = 448$. Καὶ ἀντίστροφα, θρίσκομε ὅτι ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, 480 π.Χ., ἐγίνε στὴν 74ῃ Ὀλυμπιάδα, γιὰτὶ $776 - 480 = 296$: $296 : 4 = 74$).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τοῦ κειμένου μας εἶναι κυρίως νὰ πληροφορήσῃ καὶ νὰ διδάξῃ καὶ ὄχι νὰ τέρψῃ, γι' αὐτὸ δὲ διακρίνομε ἀρκετὰ καὶ ἐντυπωσιακὰ στοιχεῖα καλαισθητικὰ ὥσ-τόσο ὑπάρχουν κάποιες μεταφορὲς καὶ πολὺ ζωηρὰ εἶναι τὸ πολυσύνδετο: «καὶ οἱ ἄριστοι καρποὶ... πνεύματος», τὸ ἀσύνδετο «ὁ Θαλῆς... ὁ Λουκιανός», τὸ πολυσύνδετο «καὶ τὸν ἔρραине... καὶ ἄνθη». Ἐπίσης ξεχωρίζουν καὶ τὰ ἐπίθετα: κατὰδενδρον, εὐμελέστερα, ἀμφιθαλῆς, στεντορείαν, ἰσάριθμοι, εὐρώστου, φωτεινότερον.

Κεντρικὴ ιδέα: Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες εἶχαν τεράστια ἐθνικὴ, πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ σημασία γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ καθαρεύουσα μὲ κάποιους ἀρχαϊσμούς. Πάντως εἶναι μιὰ καθαρεύουσα ποὺ δὲν κουράζει, ἀλλὰ χτυπᾷ εὐχάριστα, στ' αὐτὶ καὶ στὸ μάτι.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι αὐστηρό, περιγραφικὸ καὶ πυκνὸ. Εἶναι τὸ ὕφος μιᾶς ἐπίσημης ἐκθέσεως.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀρκετὲς φράσεις τραβοῦν τὴν προσοχὴ μας γιὰ νὰ τίς ἀποστηθίσωμε, ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ κρατήσωμε τίς λέξεις ποὺ ἔχουν σχέσι μὲ τὸν ἀθλητισμό: π.χ. εὐμελέστερα σώματα, σπονδοφόροι, ἐκεχειρία, θεωρία, κότινος, ἀμφιθαλῆς στεντορείαν φωνήν. β) ἐνδιαφέρον καὶ μορφωτικὸ θὰ ἦταν ν' ἀναζητήσωμε ἀρχαῖα ἀγωνίσματα, ἐπιδόσεις (ρεκόρ) καὶ σπουδαίους ἀθλητὲς στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. γ) νὰ κάνωμε μιὰ σύγκρισιν γιὰ τὰ ἐλατήρια καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀρχαίου ἀθλητισμοῦ μὲ τὸν σημερινό. δ) Νὰ θυμηθοῦμε ποὺ ἔχουν τελεστῇ παγκόσμιοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στὰ νεώτερα χρόνια. ε) Γιὰ γλωσσικὴ ἄσκησιν ὑπάρχουν πολὺ χτυπητὰ ζευγάρια λέξεων νὰ κλιθοῦν π.χ. ἀμφιθαλῆς παῖς, πολλὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ἐπιθλητικότης.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Γιὰ τὸ χῶρον τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνες ἔχουν γραφῇ πολλὰ καὶ σπουδαῖα πεζὰ καὶ ποιήματα. Παραθέτομε μερικά: Τὰ στὸ βιβλίον μας γειτονικὰ πρὸς τὸ ἀνάγνωσμά μας: Ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία (Δ. Βικέλα), στέφανος τῆς νίκης, ποίημα (Ἰω. Πολέμη), ὕμνος Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ποίημα (Κ. Παλαμᾶ),

τὰ Ὀλύμπια (ἓνα ὥραϊο πεζοτράγουδο τοῦ Π. Νιρβάνα), ἡ Καλλιπείρα, ὥραϊο ποίημα (Λ. Μαβίλη).

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΟΣ: Ἀνήκει σ' αὐτὰ πού λέγονται ἱστορικές πραγματείες, μέ σκοπό πληροφοριακό καί διδαχτικό, μορφωτικό τέλος.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν ἓνα πολύ διαφωτιστικό καί κατατοπιστικό κείμενο σχετικά μέ τήν τέλεσι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων στήν ἀρχαιότητα, πού περιδιαβάζοντάς το νοιώθομε τόσο ὑπερήφανοι σάν Ἕλληνες γιά τή σπουδαία προσφορά μας, πού ἐγεννήσαμε καί διαδώσαμε στόν κόσμο τήν εὐγενική ιδέα τοῦ ἀθλητισμοῦ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Γεννήθηκε στό χωριό Βλάστη τῆς Κοζάνης τό 1870 καί πέθανε στήν Ἀθήνα τό 1960. Σπουδαῖος ἀρχαιολόγος στό Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, ὑπῆρξε καί ἀκαδημαϊκός. Οἱ ἀρχαιολογικές του μελέτες εἶναι σημαντικές· ἀλλά καί ὁ ἰδιωτικός καί δημόσιος βίος τῶν ἀρχαίων καί ἡ ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων (κυρίως Ἀθηνῶν καί Σπάρτης) τόν ἀπασχόλησαν. Αὐτό τό ἀπόσπασμα ἀνήκει στό ἔργο του «οἱ ἀγῶνες μου».

Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 157)

Ποίημα Κ. Παλαμά

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες πιστεύεται ὅτι ἄρχισαν τό 776 π.Χ. Τοῦτο εἶναι καί τό 1ο ἔτος τῆς 1ης Ὀλυμπιάδος. Ὅπωςδήποτε ὅμως οἱ ἀγῶνες ἄρχισαν πολύ ἐνωρίτερα, τουλάχιστο ἓνα αἰῶνα ἐνωρίτερα. Μέχρι τό 394 μ.Χ. ὁ Μέγας Θεοδοσίος, αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, (379—395) γιά λόγους θρησκευτικούς, κατήργησε αὐτούς τούς πανελλήνιους ἀγῶνες. Ὁ δὲ γυιός του, Θεοδοσίος Β' (426), ἔδωσε διαταγή νά πυρποληθοῦν καί νά καταστραφοῦν ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς Ὀλυμπίας! Μιά ἀπέραντη σιγαλιά ἀπλώθηκε σ' ὅλη τήν πανελλήνια αὐτή περιοχή, πού θά κρατήση πολλοὺς αἰῶνες. Ἡ Ὀλυμπία δὲν ἦταν πιά παρά ἓνα παραμῦθι ὥραϊο καί νοσταλγικό, πού περνοῦσε ἀπό γενιά σέ γενιά ἀτόφιο καί μαγευτικό. Καί μέ τοῦ καιροῦ τὰ γυρίσματα ἔφτασεν ἡ ὥρα γιά νά ξαναζήσουν οἱ ἀγῶνες, νά γίνη ζωὴ τὸ παραμῦθι, ὅπως καί τὸ παραμῦθι τῆς Ἰλιάδας, πού ἔγινε ἱστορία ἀπ' τή στιγμή, πού ὁ Σλήμαν ἔσκαψε τήν πρώτη ἀνιχνευτική τομὴ στήν Τροία...

Οἱ ἀνασκαφές ἔγιναν κι ἐκεῖ καί τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἄρχισαν νά ξεπηδοῦν μέσα ἀπὸ τὴ μάνα γῆ, πού ἦταν φυλαγμένα, καί νά παίρνουν ζωὴ καί κίνησι! Στὸ περασμένο αἰῶνα σέ διεθνικὸ συνέδριο μέ πρότασι τοῦ Γάλλου Κουμπερτέν ἀποφασίστηκε νά ξαναζήσουν

οὐκ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καὶ μάλιστα μὲ πανανθρώπινο χαρακτήρα καὶ νὰ ξαναρχίσουν «γιά τὸ ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα νὰ παλεύουν θαυμαστές ψυχές ἀντρίκειες...». Ἀποφασίστηκε μάλιστα ἡ ἀναβίωσι αὐτῆς νὰ ξαναρχίσῃ ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1896 στὸ καλλιμάρμαρο Στάδιο, ποῦ ἔφτιαξε μὲ δαπάνες τοῦ ὁ Γ. Ἀθέρωφ, καὶ μὲ συμμετοχὴ ἀθλητῶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη. Γιортές ἄρχισαν νὰ προετοιμάζουν τὸ παγκόσμιον γεγονός! Γιὰ νὰ τιμηθοῦν, ὅπως ἔπρεπε, ἦταν ἀνάγκη νὰ γίνῃ κάποιος χαιρετισμός, κάποιος ὕμνος καὶ ἔτρεξαν στὸ μεγάλο ποιητὴ, τὸν Κ. Παλαμᾶ, ποῦ μὲ τὴ θεία του ποιητικὴ ψυχὴ ἔφτιαξε τὸν Ὑμνον τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, ἓνα θαῦμα ποιητικόν, ποῦ στολισμένο καὶ μὲ τὴν μουσικὴ τοῦ Σ. Σαμάρα, ἔκανε καρδιές νὰ συγκινηθοῦν, μάτια νὰ δακρῦσουν ἀπὸ τὴ μεγάλη συγκίνησι καὶ ποῦ ἀκόμη καὶ σήμερα ἀτόφιο Ἑλληνικόν, μὲ τὴν ἴδια μουσικὴ καὶ τὸν ἴδιον παλμὸ στολίζει τοὺς ἀγῶνες σ' ὅλα τὰ μήκη καὶ πλάτη τοῦ κόσμου, γιὰ νὰ θυμίζῃ, ὅτι ἀπ' τὴν Ἑλλάδα «ἐρρῦν τὰ κρεῖττω...».

ΝΟΗΜΑ: Μὲ ποιητικά, αἰθέρια, φτερουγίσματα ὁ Παλαμᾶς ἐπικαλεῖται τὸν ἀγνὸν πατέρα τοῦ Ὠραίου, τοῦ Μεγάλου καὶ τ' Ἀληθινοῦ, τὸ Ἀρχαῖον Πνεῦμα, τὸ Ἀθάνατο, νὰ κατεβῇ, νὰ φανερωθῇ καὶ νὰ ξαναστράψῃ ἐδῶ στὴ δόξα τῆς δικῆς του γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ. Σ' ὅλους τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνες νὰ λάμπῃ, τὸ παρακαλεῖ, καὶ νὰ κἀνῃ σιδερένια κι ἄξια τὰ κορμιά. «Ὀλὴ ἡ Ἑλλάδα, πέρα γιὰ πέρα, ἀστραποβολᾷ μαζί του σὰν ἓνας λευκοπόρφυρος ναός, ὑπερμεγέθης καὶ σ' αὐτὸ τὸ ναὸ καταφτάνει κάθε λαὸς γιὰ νὰ προσκυνήσῃ...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ ποίημα τοῦτο δὲ μποροῦμε παρὰ νὰ τοῦ δοῦμε σὰν μιὰ ἐνότητα δεμένη σφιχτὰ κι ἀξεχώριστα. «Ἐπὶ κλησὶ πρὸς τὸ Ἀθάνατο Πνεῦμα, τὸ Ἀρχαῖον».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ἐπίθετα: ἀθάνατο, ἀγνέ, εὐγενῶν, ἀμάραντο, σιδερένιο, ἄξιο, λευκοπόρφυρος. Σύνθετα: ἀθάνατο, ἀμάραντο, λευκοπόρφυρος, προσκυνητής. Προσωποποιήσι: στ. 1ος. Πολυσύνδετο: στ. 5ος. Παρομοίωσι: στ. 10ος. Ἐπιμερισμός: στ. 9ος. Ἀσύνδετο: στ. 1ος.

Νοήματα: 1. Τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικόν Πνεῦμα εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ Ὠραίου, τοῦ Μεγάλου καὶ τ' Ἀληθινοῦ. 2. Πατρίδα τοῦ Ἀρχαίου Πνεύματος εἶναι ἡ Ἑλλάς. 3. Ὁ δρόμος, τὸ πάλεμα καὶ τὸ λιθάρι εἶναι ἀγῶνες εὐγενικοί. 4. «Ὀλὴ ἡ Ἑλλάς εἶναι ἓνας ἀπέραντος ναός κι ὅλος ὁ κόσμος προσκυνητὴς του!»

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ἐπανεμφάνισι τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πνεύματος στὸ σημερινὸν κόσμον εἶναι ἀναγκαία κι ἐπιθυμητή! Οἱ Ἕλληνες πέτυχαν μιὰ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὰ ἔργα τῆς Ψυχῆς καὶ τοῦ Νοῦ. Μ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία κατάρθωσαν ὅλα τ' ἄλλα: Τ' ἀγάλματα, τοὺς

ναούς, τὴν Τραγωδία, τὴν Ποίησι, τοὺς ἀγῶνες. Κι ἀπὸ τότε ὅλος ὁ κόσμος ζῇ καὶ κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦτο τὸ ἀνέσπερο, τὸ φῶς τὸ Ἑλληνικό, καὶ δὲ μπόρεσε ἀκόμη νὰ ἐπιτύχῃ τὸ συνταίριασμα τὸ ἰδανικό, γι' αὐτὸ παραπαίει καὶ δὲ μπορεῖ νὰ θρῇ τὴ γαλήνη καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς!!

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος εἶναι ὑψηλόν, μεγαλόπρεπο καὶ θαυμάσιο! Ὑψηλές καὶ μεγαλόπρεπες ἰδέες παρουσιάζονται καὶ συγκινοῦν τὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ ὁμορφη, ἡ ἀγνή δημοτικὴ γλῶσσα, ποὺ θγαίνει μέσα ἀπ' τὰ στήθη τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ λαοῦ σὰν ἅγιο λουλούδι, σὰν αἰθέρια ὀπτασία... Δὲν ἔχει ὑπερβολικὲς καλολογικὲς καὶ μορφικὲς διακοσμήσεις. Ἐπικρατεῖ Ἑλληνικὴ ἀπλότητα κι ἡρεμία πρωτοφανέρωτη, παρὰ τὰ ὑψηλὰ πετάγματα, τὰ ποιητικά.

ΜΕΤΡΟΝ: Τὸ μέτρο εἶναι ἱάμβος· ὁ 1ος καὶ 3ος στίχος εἶναι 13 σύλλαβος, παροξύτονος, καταληκτικός· ὁ 2ος καὶ 4ος στ. εἶναι 12 σύλλαβος, ὀξύτονος κι ἀκατάληκτος. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι πλεχτή, καθαρὴ, ἐπιτυχημένη.

ΕΙΔΟΣ: Ἀνήκει στὴ Λυρική ποίησι καὶ ἰδιαίτερα στὸν Ὕμνο. Ὁ Ὕμνος εἶναι ἐπαινετικὸ κι ἐνθουσιαστικὸ τραγούδι γεμᾶτο λυρικὴ ἔξαρσι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 84.

Στέφανος νίκης

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 157)

Ποίημα Ἰ. Πολέμη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: "Ὅλοι μας ὅπωςδὴποτε ἔχομε πάρει μερίδιο ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὴ συγκίνησι ποὺ δίνει ἡ ἀπονομὴ ἐπάθλων στοὺς νικητὲς ἀθλητικῶν ἀγώνων· γιατί σίγουρα ὅλοι μας παρακολουθήσαμε, παρακολουθοῦμε καὶ θὰ παρακολουθοῦμε τέτοιους ἀγῶνες. Ἄς ἀφήσωμε ποὺ ἓνα μέρος μας μετέχει σ' αὐτὰ τὰ εὐγενικὰ ἀγωνίσματα, πολὺ δὲ περισσότερο ποὺ ἔχει πάρει διάκρισι καὶ ἔπαινο. Καὶ τί τιμὴ τέλος σ' ὅσους ἔχουν ἀνεβῇ στὸ μεσαῖο καὶ ψηλότερο βᾶθρο!... Ἀλλ' ἄς ἀφήσωμε τώρα τὸν ποιητὴ μας νὰ μᾶς κερᾶσῃ τέτοια συγκίνησι ἀπὸ τὴν πρώτη πηγὴ, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς μὲ τέχνη μᾶς μεταφέρει ἀρχαίους θεατὲς στὸ περιβάλλον στεφανώματος νικητῇ σὲ Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες. Ἐκεῖ ὁ ἴδιος, τόσο γνώστης ἀλλὰ καὶ προσωπικὰ συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ

Κεντρική ιδέα: Ἡ νίκη στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ἦταν τὸ τιμητικώτερο κατόρθωμα, γιατί ἔδινε δόξα ὄχι μόνο στο νικητὴ, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν πατρίδα του.

ΑΛΛΕΣ ΙΔΕΕΣ: α) Ὁ Ὀλυμπιονίκης κέντριζε καὶ τὸ φιλότιμο τῶν ἄλλων γιὰ νὰ τὸν μιμηθοῦν καὶ νὰ γευτοῦν τὴν συγκίνησι καὶ τέτοια τιμὴ. β) Τὸ βραβεῖο στοὺς Ὀλυμπιονίκες δὲν ἦταν ὑλικό, ἀλλ' ἠθικό· ἓνα ἀπλό ἐλιόκλαδο. Ὁ ἀγὼν «στεφανίτης καὶ ὄχι «χρηματίτης». Ἀλήθεια μὲ πόση λύπη καὶ ντροπὴ μᾶς γεμίζει αὐτὴ ἡ σύγκρισι! Σήμερα ἡ ἱερὴ ιδέα τοῦ ἀθλητισμοῦ νοθεμένη καὶ χαλασμένη ἀπὸ συμφέροντα καὶ σκοπιμότητες!... Πόσο σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μᾶς ξεπερνοῦν —δηλαδή ὅλο τὸ σύγχρονο κόσμο— οἱ ἀρχαῖοι μας!

ΓΛΩΣΣΑ: Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ τὴν τόσο ἐκφραστικὴ καὶ πολὺχρωμὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα, τὴ γλαφυρὴ ποιητικὴ δημοτικὴ μας, τὴν τόσο ἀπολαυστικὴ στ' αὐτὶ καὶ στο μάτι.

ΥΦΟΣ: ζωηρό, παραστατικό, ἐπιγραμματικό καὶ ὕμνητικό. Ὁ ποιητὴς πέτυχε νὰ δώσῃ αὐτὸ τὸ παντοτεινῆς ἐπικαιρότητας καὶ αἰώνιας ὁμορφιάς περιεχόμενο μ' ἓναν ὀρμητικό, ἀντρίκιο, χορευτικό καὶ τραγουδιστικό ρυθμό.

ΜΕΤΡΟ: Ἐδῶ ἔχομε 19 στίχους χωρὶς ὁμοιοκαταληξία καὶ πού δὲν εἶναι τοποθετημένοι σὲ σύστημα στροφῶν. Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι ἱαμβικοί 15σύλλαβοι παροξύτονοι, μὲ τομὴ μετὰ τὴν 8η συλλαβὴ π.χ. «τὴν εἶδα πού / τὴ φύτρεν // ὁ Ἡρακλῆς / στὴν Ἄλτι». Οἱ στίχοι, μολονότι ἔχουν καὶ κάποιες χασμωδίες καὶ συνιζήσεις, εἶναι καλοδουλεμένοι, λυγροί, μὲ ζωηρὸ καὶ ὁμορφὸ ρυθμό.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Οἱ στίχοι εἶναι τόσο πυκνοὶ καὶ ἐπιγραμματικοί, πού ὅλοι εἶναι εὐκολοὶ γιὰ ἀποστήθισι· ὥστόσο ξεχωρίζουν μερικοὶ πιὸ ἐκφραστικοὶ καὶ τέλειοι. «Καὶ βλέπω τὸν ἴμορφον καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι, νὰ ξεκινᾷ ἀπ' τὸ σωρό», «τὴν ξέρω κείνη τὴν ἐλιά, τὴν ἄγρια, τὴν ἄγια». Μὰ σχεδὸν ὅλες οἱ ἐλιές μας, οἱ ἐλληνικὲς ἐλιές εἶναι τέτοιες! «χαρὰ στὸν γέρο τὸν γονιὸ πού τὸν θαρρεῖ ἀπὸ πέρα, χαρὰ στὴ μάννα μακριὰ πού καρτερεῖ μὲ πόθο». β) τραγούδι, καὶ μάλιστα χορωδικό, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ τοῦτο τὸ ὁμορφὸ καὶ ρυθμικὸ στιχοῦργημα. γ) Ἐπειτα ὑπάρχει τὴν ζωντάνια καὶ κίνησι καὶ ἀπανωτὲς σκηνές — αὐτὸ πού λέμε θεατρικότητα— δῶ μέσα, πού φαντασθῇτε τί ὠραῖο καὶ τί μορφωτικό θὰ ἦταν οἱ εἰδικοί νὰ μᾶς τὸ ξεδίπλωναν στὴ μικρὴ ὀθόνη!... δ) Ἀξίζει νὰ συγκεντρώσωμε τὰ μὲ σχετικὸ θέμα κείμενα, ἰδίως τὰ ἔμμετρα. π.χ. ἐκεῖνο τὸ ὑπέροχο, τὸ «καλλιπάτειρα» τοῦ

ποιες ψυχές μακρινές, σ' άλλες χώρες καὶ πέθαναν μὲ τὸν καημὸ
της, ποὺ δὲν τὴν εἶδαν ποτέ· στὴν Ἀθήνα, ποὺ ἦταν τὸ σχολεῖο ὅλης
τῆς Ἑλλάδας, κάποτε στὰ παλιὰ χρόνια, πρὶν ἀκόμη ἡ κουκουβά-
για πιάση φωλιά πάνω στοὺς θράχους τῆς Ἀκρόπολης, ἔγινε ἕνας
καυγᾶς! Ἀλλὰ τί καυγᾶς! Μαλλώσανε δυὸ θεοί...

ΝΟΗΜΑ: Κάποια ἀπ' τὶς ὁμορφες μέρες, τότε ποὺ οἱ ἄνθρωποι,
μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἦταν ἀπλοῖ, ὁ βασιλιάς τῆς Ἀθήνας Κέκροπας
περνοῦσε τὴν ὥρα του στὴν λιακάδα, πάνω στὴν Ἀκρόπολι καὶ παρα-
κολουθοῦσε τὶς κόρες του, ποὺ τραγουδοῦσαν κεντῶντας τὸν πέπλο
τῆς Ἀθηνᾶς. Στὴν εἴσοδο τῆς Ἀκροπόλεως ἀκούστηκαν φωνές δυ-
νατὲς καὶ θυμωμένες. Δυὸ ἄνθρωποι ἀνέβαιναν στὴν Ἀκρόπολι μαλ-
λώνοντας. Καθένας ἤθελε δική του τὴν πόλι. Ὁ Κέκροπας, σὰν τὸν
εἶδαν, τοὺς φάνηκε καλὸς γιὰ πρόχειρος δικαστὴς στὴ διαφορὰ
τοὺς κι ἐπλησίασαν γιὰ νὰ τοὺς κρίνῃ, νὰ τοὺς ἀποδώσῃ τὸ δίκιο.
Ὅταν ὅμως ὁ Κέκροπας ἄκουσε πῶς μάλλωναν γιὰ τὸ ποιὸς θὰ
πάρῃ τὴν Ἀθήνα, παραξενεμένος τοὺς εἰδοποιεῖ νὰ πάψουν νὰ ἐλπί-
ζουν, γιατί ἡ πόλι εἶναι δική του!! Τότε οἱ δυὸ ἄγνωστοι, ἄντρας
καὶ γυναίκα, φανερώθηκαν στὸν Κέκροπα ὅτι ἦταν ἡ Ἀθηνᾶ κι ὁ
Ποσειδῶν! Καθένας ἔλεγε τὰ ἐπιχειρήματά του στὸν κριτὴ καὶ πε-
ρίμεναν τὴν κρίσι. Ὁ Κέκροπας ὅμως συνετὰ παρεμβαίνει καὶ τοὺς
εἰδοποιεῖ ὅτι οἱ ὑποσχέσεις τοὺς γιὰ τὰ δῶρα τὰ μελλούμενα πρὸς
τὴν πόλι εἶναι μεγάλες καὶ σαγηνευτικές. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι θεω-
ροῦν ἄξιο εὐγνωμοσύνης ὅχι ὅποιον τάξει πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ
εὐεργετεῖ πραγματικὰ τοὺς ἀνθρώπους! Κι ἂν τοῦτο εἶναι σωστὸ
καὶ στοὺς Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, ἃς δοκιμάσουν νὰ δώσουν τώρα
κάποιο δῶρο στὴν πόλι γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ κρίνῃ κι αὐτὸς, ἀνάλο-
γα μὲ τὴν ἀξία τοῦ δώρου, τὸ ποιὸς τὴ δικαιιοῦται!

Τότε κι οἱ δυὸ Θεοί, ποὺ χάρηκαν γιὰ τὴν καλὴ ἰδέα τοῦ Κέκρο-
πα, ἔβαλαν σ' ἐφαρμογὴ καὶ σὲ πρᾶξι τὶς ὑποσχέσεις τοὺς: Ὁ Πο-
σειδῶνας μὲ ἕνα χτύπημα τῆς τρίαινάς του ἀνοίξε ἕνα πηγάδι μὲ
πλούσιο νερό, γιὰ νὰ ποτίσῃ τὴν διψασμένη, ἀπὸ τότε, Ἀθήνα! Ὁ
Κέκροπας θαυμάζει γιὰ τὸ πλούσιο δῶρο τοῦ Ποσειδῶνα καὶ στρέ-
φεται πρὸς τὴν Ἀθηνᾶ, γιὰ νὰ δῇ σὰν τὶ δῶρο μπορεῖ αὐτὴ νὰ προσ-
φέρῃ στοὺς κατοίκους. Κι ἡ Ἀθηνᾶ, ποὺ κατάλαβε τὸ νόημα τῶν λό-
γων τοῦ Κέκροπα, χτύπησε τὸ πόδι της τὸ χῶμα κι ἀμέσως ἄρχισε
ν' ἀνεβαίνει ἀπ' τὸ ἔδαφος, τρυφερὸ καὶ πράσινο, ἕνα δέντρο, ποὺ σὲ
λίγο γέμισε καρποὺς πράσινους. Ἐκοψε ἡ Ἀθηνᾶ κι ἔδωσε στὸν
Κέκροπα νὰ δοκιμάσῃ, ἀλλ' αὐτὸς ἔκανε μιὰ γκριμάτσα στὸ πρόσωπό
του ἀπ' τὴν πίκρα τοῦ καρποῦ! Νὰ ὅμως ποὺ οἱ καρποὶ ὠρίμασαν
κι ἔγιναν μαῦροι. Τότε ἡ Ἀθηνᾶ πρόσφερε καὶ πάλι στὸν Κέκροπα

νὰ δοκιμάση κι ἄφου ἐκεῖνος γεύτηκε τὴ γλύκα τοῦ καρποῦ τῆς ἐ-
λίας, ξέχασε τὴ χαρὰ τῆς πηγῆς... Κι ἡ Ἀθηνᾶ ἄρχισε νὰ ἐπαυῖ τὶς
χάρες καὶ τὶς χαρές, ποὺ θὰ προσφέρει τὸ δέντρο αὐτὸ στοὺς ἀνθρώ-
πους τῆς πόλης ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὸν ἄνθρωπο, ἀφου τοῦτο θὰ
ἐκπροσωπῇ στὸ ἐξῆς τὴν πολυπόθητο γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἰρήνη!...
Ἡ εἰρήνη θὰ φέρη τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν εὐτυχία στοὺς ἀνθρώπους.
Οἱ ἄγῳνες θὰ ἔχουν γιὰ βραβεῖο τὸ στεφάνι, ποὺ θὰναι φτειαγμένο
ἀπ' τὸ δικό της κλαδί...

Ὁ Κέκροπας μὲ τὴ σύνεσι, πού τὸν χαρακτηρίζει, εἶπε καλὰ λόγια καὶ γιὰ τὰ δυὸ δῶρα, παρακάλεσε καὶ τοὺς δυὸ θεοὺς νὰ εἶναι εὐνοϊκοὶ πρὸς τὴν πόλιν του, σὰν ἄνθρωπος ὅμως προτίμησε, ὅχι τοὺς κεραυνούς καὶ τὸ κακὸ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, καὶ ἔδωσε τὴν πόλιν στὴν Ἀθηνᾶ... Ὁ Ποσειδῶνας ὅμως χάνοντας ἔτσι τὴν πόλιν ἀναπῆδησε θυμωμένος καὶ ἐχτύπησε τὸ χῶμα τῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὴν τρίαινα τόσο δυνατὰ, πού τὰ σημάδια τῆς ἔμειναν πάνω στὸ βράχο, πού εἶναι μέσα στὸ Ἑρέχθειο!!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο μπο-
ρεῖ νὰ χωριστῇ σὲ τρεῖς ἐνότητες: Α' οἱ 4 πρῶτες γραμμὲς (πρό-
λογος), Β' » Ἐξαφνα εἰς τὴν... καὶ διαρκὲς αὐτῆς φῶς» ἡ ἔρις τῶν
δυὸ θεῶν καὶ τὰ δῶρα τοὺς πρὸς τὴν Ἀθήναι. Γ' οἱ 4 τελευταῖες
γραμμὲς (ἐπίλογος).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεῖα:
 εὐσχημος, ος, ον: μέ ὠραῖο παράστημα. ἐφήμερος, ος, ον: προσω-
 ρινός, παροδικός. Φρέαρ, τό: πηγάδι. Ρύαξ, ό: τὸ αὐλάκι. Βῶλος,
 ό: μικρὴ μᾶζα χύματος.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἀθηνᾶ, ἡ: Ἡ πιὸ ἀγαπητὴ θεὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἀττικῆς. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι ὁ γῆκε πάνοπλη ἀπ' τὸ κεφάλι τοῦ Δία. Ἡ-φαν ἡ θεὰ τῆς σοφίας, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς ἐργατικότητος (Ἐργάνη Ἀθηνᾶ) καὶ τῆς ἀγνότητος. Προστάτευε καὶ τοὺς ἥρωες. Οἱ Ἀθηναῖοι τῆς εἶχαν ἀφιερῶσαι τὸν Παρθενῶνα καὶ εἶχαν ὀρίσει γι' αὐτὴν γιορτὴ (Παναθήναια). Σύμβολά της ἦταν ἡ κουκουβάγια (γλαῦξ) σύμβολο τῆς σοφίας, τὸ δόρυ, ἡ αἰγίδα (δέρμα γι-δοῦ / προστασία), ἡ ἐλιά κλπ. Ποσειδῶνας, ὁ: Γυῖος τῆς Ρέας καὶ τοῦ Κρόνου. Ἦταν κυρίαρχος τῶν νερῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς θάλασσης. Σύμβολό του εἶχε τὴν τρίαινα. Μ' αὐτὴ προκαλοῦσε τὶς τρικυμίες στὴ θάλασσα καὶ τοὺς σεισμοὺς στὴν ξηρὰ. Κέκροτας, ὁ: Γυῖος τῆς Γαίας, ἱδρυσεν τὴν Ἀθῆνα καὶ ἐγένετο ὁ πρῶτος τῆς βασιλείας. Ἔμαθε τοὺς Ἀθηναίους νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἐλιά καὶ γενικὰ τὴν γῆ. Ἡ παράδοσι λέει πῶς ἦρθε ἀπ' τὴν Αἴγυπτο καὶ ἔλαθε γιὰ γυ-

ναίκα του τὴν κόρη τοῦ ἄρχοντα Ἀκταίου Ἀγρραυλον. Ἐφερε τὸν πολιτισμὸ στὴν Ἀττικὴ καὶ παίρνοντας τὴ θέσι τοῦ βασιλιᾶ, μετὰ τῷ θάνατο τοῦ πεθεροῦ του, ὠχύρωσε τὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐχώρισε τὸ λαὸ σὲ 4 φυλές, ποὺ ἡ πρώτη ἔφερε τὸ ὄνομά του. Βασίλεψε 50 χρόνια καὶ μετὰ τὸ θάνατό του τιμῆθηκε σὰν ἥρωας. Πέπλος, ὁ: Ὁ πέπλος τῆς Ἀθηναῖς ἦταν μάλλινο φόρεμα, ὄχι καλύπτρα. Τὸν ὕφαιναν οἱ ἐργαστῖνες, γυναῖκες καὶ παρθένες ἀπὸ ὅλες τὶς φυλές τῆς Ἀθήνας. Τὸ χρῶμα του ἦταν κίτρινο καὶ στολιζόταν μὲ κεντήματα (παραστάσεις μὲ σκηνές τῆς μάχης τῶν θεῶν καὶ τῶν γιγάντων). Τὸν πέπλο ἔφερναν πάνω σὲ κατάρτι μακροῦ πλοίου (πάνω σὲ ρόδες) στὴν Ἀκρόπολι μὲ δημόσια πομπὴ στὴ γιορτὴ τῶν Παναθηναίων. Κεκροπία, ἡ: ἦταν ἡ Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν ἀρχικὰ καὶ μετὰ ὀλόκληρη ἡ Ἀττικὴ, ἀπὸ τὸν Κέκροπα. Καρία, ἡ: Ἐπαρχιακὴ παραθαλάσσια χώρα τῆς Μ. Ἀσίας, μετὰ ξὺ Λυκίας, Φρυγίας καὶ Λυδίας. Τρίαίνα, ἡ: Κοντάρι, καμάκι μὲ τρεῖς μύτες (τριαινώω: σκαλίζω, σκάβω). Ἦταν τὸ σύμβολο τοῦ Ποσειδῶνα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ὠραῖαν, λαμπρός, σκεπτικός, θορυβώδεις, εὖρωστος, ἀθλητικός, ὑγρὸν εὐσχημος μεγαλοπρεπής, πρόχειρος, θνητός, ἀποκρήμνον, ξηράν, σπάνια, τεχνητός, ἔρημον, καταπράσινον, εὐφορον, τροπαιούχους, πλαγία, θαλερόν, πολύκαρπον, παχύτατος, καρποφόρον, γλυκύν, ἐναντίαν, χαριέστατον, προσφιλὴς, οὐράνιον, εὐτυχής, θεῖα, ἀνεκτίμητα, εὐσπλαχνικοί, ἡμερον, διαρκές, κ.ἄ. Σύνθετα: ὑπεράνω, μεγαλοφώνως, εὖρωστος, εὐσχημος, μεγαλοπρεπής, ὀλοκληρίαν, φιλονικῶμεν, μετριοπαθῶς, πρόχειρος, ἀποκρήμνου, ἀναμεταξύ, ἐφήμερος, τροπαιούχους, ἀμερολήπτως, πολύκαρπον, πλουτοδότης, προσφιλὴς, προπαρασκευάζουν, κ.ἄ. Παρομοίωσι: ὡς ἐὰν ἐφιλονίκουν. Μεταφορές: ζῶνω, ὑγράς ἀγκάλας, νὰ τὴν σφίξω, ὑγρά νῶτα, ἂν τὸ ἴδιον ἰσχύη καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπον (ἀντὶ εἰς τοὺς θεοὺς), ἐσχίσθη εἰς δύο, ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεως, εἶχε σχεδὸν κλίνει, ἀφοῦ ἐνδύση, τῆς φρονήσεως θυγατέρα, Ἀσύνδετο: Πᾶσα ἡμέρα... μεταβάλλεται εἰς χρυσόν. Οἱ διάλογοι εἶναι ταχεῖς καὶ ζωηροί, χωρὶς νὰ τοὺς λείπη τὸ πάθος, γι' αὐτὸ μποροῦν καὶ νὰ χαρακτηρισθοῦν πολὺ ἀνθρώπινοι. Οἱ θεοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἦταν ἀνθρωπόμορφοι. Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες δὲν ἐτιμήθηκαν μὲ καμμιὰ Θεοφάνεια ὅπως στὸ Ἰσραὴλ καὶ αἰσθάνονταν τὴν ἀνάγκη ὅπως δὴ ποτε κάποιου θεοῦ, ἔφτειαξαν τοὺς δικούς τους θεοὺς. Κι ἀφοῦ δὲν θὰ τοὺς ἐνιωθαν ἄλλοιῳ, τοὺς ἔφτειαξαν μὲ θάσι τὰ δικά τους προτερήματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα. Γι' αὐτὸ βλέπουμε ἀνθρώπινα προτερήματα καὶ ἐλαττώματα νὰ παρουσιάζωνται στοὺς θεοὺς. Ἀκόμη οἱ θεοὶ ἀνακατεῦνταν πολὺ συχνὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ σὲ

περιπτώσεις διαφωνίας, δεν παρέλιπαν να βάλουν για κριτές τους ανθρώπους (π.χ. οί 3 θεές που έβαλαν για κριτή τὸν Πάρι: "Ἡρα, Ἀθηνᾶ, Ἀφροδίτη). Εἰκόνες: Εἶναι πολλές καὶ παραστατικές οἱ εἰκόνες καὶ γεμάτες κίνησι: ὁ Κέκροπας κι οἱ κόρες του πάνω στὸ θρόνο τῆς Ἀκρόπολης —ἡ προσωπογραφία τοῦ Ποσειδῶνα— Τὸ χτύπημα τοῦ θράχου μὲ τὴν τρίαινα —τὸ φύτρωμα τῆς ἐλιάς.

Νοήματα: 1. Τόση ἦταν ἡ χάρι τῆς Ἀθήνας, ὥστε κι οἱ θεοὶ τὴ διεκδικοῦσαν. 2. "Ἀξιος εὐγνωμοσύνης εἶναι, ὅποιος πραγματικά εὐεργετῇ. 3. Ἡ συνετὴ σκέψι εἶναι ἀπὸ ὄλους σεβαστῇ. 4. Ἡ θάλασσα γιὰ τοὺς Ἕλληνες εἶναι τὸ πεδίο τῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν θριάμβων τους. 5. Ἡ θάλασσα ἦταν ὁ παράγων πολιτισμοῦ καὶ δόξας τῆς Ἑλλάδας. 6. «Μηδενὶ δίκην δικάσης, πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης». Πλάτων. 7. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ κόρη τῆς λογικῆς. 8. Ἡ εἰρήνη στηρίζει τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν εὐτυχία τῶν ἐθνῶν. 9. Λαοὶ χωρὶς εἰρήνη, φυτεύουν χωρὶς νὰ θερίζουν, καταστρέφουν χωρὶς νὰ οἰκοδομοῦν.

Κεντρικὴ ιδέα: Τόση ἦταν καὶ εἶναι ἡ χάρι τῆς Ἀθήνας, ὥστε ἐχθροὶ καὶ φίλοι νὰ τὴ ζηλεύουν καὶ νὰ θέλουν νὰ τὴν ἀποκτήσουν ἢ τουλάχιστον νὰ ζήσουν κοντὰ της...

ΥΦΟΣ: Μὲ ὕφος γλαφυρό, πού εἶναι γεμάτο γοργότητα καὶ ξέχωρη παραστατικότητα ὁ Ραγκαβῆς περιγράφει τὰ γεγονότα μὲ τόση πειστικότητα, πού νομίζει κανεὶς ὅτι ἦταν πράγματι μπρὸς σ' αὐτὴν τὴν συνάντησι καὶ εἶδε κι ἄκουσε, ὅσα διάβασε. Ἰδιαίτερα οἱ διάλογοι εἶναι τόσο φυσικοί, πού κρατοῦν ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τοῦ πιὸ δύσπιστου ἀναγνώστη.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα καὶ σ' αὐτὸ τὸ λογοτέχνημα τοῦ Ραγκαβῆ εἶναι ἡ καθαρεύουσα· μιὰ καθαρεύουσα πού μάταια προσπαθεῖ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν νεώτερη ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸ μόνο πού κατορθώνει εἶναι νὰ ἀδικῇ τὴν πνευματικὴ δύναμι τοῦ Ραγκαβῆ, πού ὅπωςδήποτε εἶναι ἀναμφισβήτητη καὶ θὰ μπορούσε νὰ θρίσκεται σὲ καλλίτερη θέσι στὸ λογοτεχνικὸ μας στερέωμα, ὅπως ἔχει καὶ στὸ ἐπιστημονικό.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφὴ τὴν ἱστορικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴν Γεγονотоγραφία· γίνεται ἡ ἐκθεσι κάποιου περιστατικοῦ, ἐδῶ τῆς φιλονεικίας τῶν δυὸ θεῶν γιὰ τὴν ὀνομασία τῆς πόλεως τοῦ Κέκροπα, τῆς Ἀθήνας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς (1809—1892). Ἦταν μεγάλος λόγιος καὶ πολυμερὴς διάνοια: Στιχουργός, πεζογράφος, μεταφραστής, θεατρογράφος, κριτικός, ἱστορικός, ἀρχαιολόγος, ἀξιωματικός, καθηγητὴς Πανεπιστημίου, πρεσβευτὴς, ὑπουργός!! «Εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ τὸν ἀγαπήσουν κι

οί 9 Μοῦσες μαζί...». Ἔργα του: «Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας» (τ. 2), «Ἐκλογὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων», «Ἑλληνικὴ χρηστομάθεια» (τ. 3), «οἱ Τριάκοντα τύραννοι» (δρᾶμα), «τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος» (κωμῶ-
δία) κ.ἄ.

Φαέθων, υἱὸς Ἀπόλλωνος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 162)

Ἀλεξ. Ραγκαβή

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἀμέτρητα εἶναι δυστυχῶς τὰ περιστατικὰ καὶ τὰ ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴ μας ζωὴ, πού παιδιὰ ζωηρὰ καὶ τολμηρὰ — ἢ ἔστω ἓνα ἀπ' αὐτὰ — μέσα στὴν οἰκογένειαν ἀπεί-
θησαν στὶς πατρικὲς συμβουλὲς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συντριφοῦν. Βέ-
βαια τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἔσπασαν τὴν ἀπαγορευμένη ζώνη ἔχοντας ἐμ-
πιστοσύνη στὶς δυνάμεις τους καὶ στὸ περίσσειμα τῆς ζωντάνιας
τους. Κι ὅμως ὅλα ἔχουν ἓνα μέτρο. Ἔτσι καθημερινὰ ἔχομε ἄμεση
ἀντίληψι ἀπὸ τὸ περιβάλλον μας ἢ μαθαίνομε ἀπὸ πληροφορίες ἢ
τὶς ἐφημερίδες ὅτι ὁ τάδε νεαρὸς τσακίστηκε ὁδηγώντας κρυφὰ τὴ
«ΦΙΑΤ» τοῦ πατέρα, ὁ ἄλλος ἀδέξιός καὶ ἄπειρος, πνίγηκε μὲ τὸ
«κρίς - κράфт» τοῦ θεοῦ, καὶ πόσα ἄλλα καὶ πόσα πού δὲν προλα-
βαίνομε νὰ τὰ μετράμε... Ἀλλ' ἄς παρακολουθήσωμε τώρα τὴ θλι-
θερὴ κατάληξι ἐκείνου τοῦ μυθικοῦ Φαέθοντα, τὴ συντριβὴ αὐτοῦ
τοῦ τόσον ἄξιου παληκαριοῦ, πού συγκεντρώνει σ' ὅλους τοὺς αἰῶ-
νες καὶ γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς ὅλες τὶς ἀνάλογες περιπτώσεις.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Κατὰ τὴ μυθικὴ
παράδοσι σὲ μιὰ ὁμορφὴ κοιλάδα μὲ πανώριο ἄλλσος (ἢ κοιλάδα
τῶν Τεμπῶν πρέπει νᾶναι) ζῇ καὶ εὐτυχεῖ ἡ θνητὴ οἰκογένεια τοῦ
θεοῦ Ἀπόλλωνα: Ἡ σύζυγός του Κλυμένη ἀνατρέφει ὑποδειγματικὰ
τὶς θυγατέρες της καὶ τὸν ὠραιότατο γυιό της Φαέθοντα πού σιγὰ
σιγὰ αὐτὸς ἀπ' τὰ πολλὰ προσόντα πού διαθέτει καὶ τὰ παινέματα
πού τοῦ κάνουν, γίνεται πολὺ ἐγώιστής. Μὰ τὸν πολὺ ἄερα «τὸν
πῆραν τὰ μυαλά του» τὴν ἡμέρα πού διπλὰ θριάμβευσε, καὶ στὴν
ἵπποδρομίᾳ καὶ στὴν ἄρματοδρομίᾳ. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ ἀπαιτῇ
παράλογα καὶ ἀλλόκοτα πράγματα, πολιορκεῖ τὸν πατέρα του Ἀ-
πόλλωνα νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ὁδηγήσῃ τὸ χρυσοῦ οὐράνιο ἄρμα του.
Ὁ θεός, ἔχοντάς του φοβερὴ ἀδυναμία καὶ δεσμευμένος μὲ ὄρκο,
ὑποχώρησε καὶ στὸν Ὀλυμπο τοῦ δίδαξε πῶς νὰ ὁδηγήσῃ τὸ θεϊκὸ
ἄρμα. Ὁ φλογερὸς λοιπὸν νέος μας ἀνυπόμονα ἄρχισε νὰ οὐρανο-
δρομῇ, ἀλλὰ τὰ 4 λευκὰ ἄλογα γρήγορα κατάλαβαν ὅτι ἔχουν νὰ
κάνουν μὲ ξένο κι ἄπειρο ἀναβάτη καὶ δὲν πειθαρχοῦν. Ἔτσι τὸ
ἄρμα τοῦ Ἡλίου κατεβαίνει πότε χαμηλὰ (καὶ κινδυνεύει ἡ γῆ νὰ

καὶ) καὶ τότε ἀνεθαίνει ψηλὰ (ἡ γῆ κινδυνεύει τότε νὰ παγώσῃ). Ὁ Δίας εὐτυχῶς προλαβαίνει τὸ κακὸ καὶ τὴν «ἀναρχία» τοῦ Σύμπαντος, κατακεραυνώνοντας τὸν νεαρὸ οὐρανοδόξο. Ἔτσι ἀκρωτηριασμένο τὸ κουφάρι τοῦ λεβεντονιοῦ πέφτει δίπλα στὴ μητέρα καὶ τὶς ἀδελφές πού τὸν καρτεροῦν μὲ «κομμένη τὴν ἀνάσα», τὰ ἀφηνιασμένα ἄλογα, ἐπιστρέφουν στὸν Ὁλυμπο στὸ στάβλο τους, ἡ γῆ σώθηκε. Ἀπαρηγόρητες οἱ γυναῖκες θάβουν τὸν πανῶριο καὶ παράτολμονό κι ὁ πατέρας Ἀπόλλωνας τοὺς κάνει τὸ καλὸ νὰ τὶς μεταμορφώσῃ σὲ ἱτιές, πού γέρνουν τὰ κλωνάρια τους στὸν ποταμὸ «κλαίουσες». Κι ὁ λαὸς πίστεψε πῶς τὰ καυτὰ δάκρυά τους πού πέφτουν στὸ ποτάμι γίνονται πηχτὸ κίτρινο ἤλεκτρο (κεχριμπάρι).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μερικοί θέλουν νὰ τὸ σπουδάζουν σὲ περισσότερες, ἡμεῖς ἂς τὸ δοῦμε σὲ 3 μεγάλες. α) «Μίαν φορὰν... ὁ θεὸς Ἀπόλλων»: παρουσίᾳ τῶν προσώπων καὶ τῶν σχετικῶν παραδόσεων (ὁ πρόλογος). β) «Μετά τινα... στεφάνους»: Οἱ ἐπίγειοι θρίαμβοι τοῦ Φαέθοντα. γ) «Ὅρια δὲν εἶχεν... ἤλεκτρον»: Ἐδῶ (ποῦ εἶναι τὸ κύριο σῶμα τῆς διηγήσεως) ἡ παράτολμη πρᾶξι καὶ ἡ καταστροφὴ τοῦ ἥρωά μας, καθὼς καὶ ἡ μεταμόρφωσι τῶν δικῶν του, σὰν ἐπίλογος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: οἰηματίας= ἐγωῖστής, φαντασμένος (ἀπὸ τὸ γνωστὸ μας ἀρχαῖο ρ. οἶομαι= νομίζω). φιλαυτία= ὑπερβολικὴ ἀγάπη στὸν ἑαυτό μας (φιλῶ+ἑαυτὸν). ἄλλσος, τὸ= τεχνητὸ δασύλλιο. παρόρρησις= παρακίνησις. ἐπιδίδω= προκόβω.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Φαέθων: Σὲ ὁποιαδήποτε μυθολογία θελήσῃ βρῖσκει κανεὶς περισσότερα γιὰ τὸν πανόμορφο καὶ ὁλόξαν-
θον αὐτὸν ἡμίθεο, τὸ γυιὸ τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ὠκεανίδας νύμ-
φης Κλυμένης, γυναίκας τοῦ Αἰθίοπα βασιλιᾷ Μέρπορος. Κατὰ τὸν
Ἡσίοδο τὸν ἄρπαξε ἡ Ἀφροδίτη καὶ τὸν ἔκαμε φύλακα στὸ νὰό της.
Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρο ἦταν ἑγγονος τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡμέρας.
Βασικὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι μετοχή (Φαέθων) τοῦ ρ. Φαέθω= φω-
τίζω, καίω. Πρέπει νὰ ξέρωμε πῶς τὸν συνταραχτικὸ καὶ τραγικὸ
αὐτὸ μῦθο πολὺ τὸν ἐδούλεψε ἡ ἀρχαία τέχνη (λογοτεχνία, γλυπτι-
κὴ καὶ ζωγραφικὴ). "Ετσι ὁ Λουκιανὸς ἔχει γράψει χαριτωμένο διά-
λογο «Φαέθοντα». Ἐπίσης ὠραία τοιχογραφία βρέθηκε στὴν ἀρ-
λογο «Φαέθοντα». Ἐπίσης ὠραία τοιχογραφία βρέθηκε στὴν ἀρ-
λογο «Φαέθοντα». Δίας, Ἀπόλλων:
χαίᾳ Κόρινθο τοῦ χρυσοῦ ἄρματος τοῦ Φαέθοντα. Δίας, Ἀπόλλων:
ποιοὺς δὲν-ξέρει, ἄφθονα στοιχεῖα γιὰ τοὺς δυὸ μεγάλους αὐτοὺς
θεοὺς; Κρόνος: ὁ τιτάν, πατέρας τοῦ Δία, ὁ τόσο σκληρὸς, ποὺ θυ-
μόμαστε ὅτι κατὰτρωγε τὰ παιδιὰ του... (πῶς ἐγλύτωσε ὁ Δίας, ἀλλή-

θεία;). Οὐρανός: ὁ πατέρας τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, μητέρα τους ἡ Γῆ. Καλὸ εἶναι ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε τὴ μυθολογία τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τὴ «Θεογονία» τοῦ Ἡσιόδου «ἐν ἀρχῇ Οὐρανὸς καὶ Γῆ τοῦ παντὸς ἐδυνάστευον κόσμου...».

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ (καὶ φυσικὰ ἐννοοῦμε ὅλο τὸ ἀνᾶγνωσμα) γιὰ νὰ δοθῇ παραστατικὰ καὶ δραματικὰ τὸ θλιβερὸ ἐπεισόδιο, ποὺ ἀρχίζει θέβαια θριαμβικά, χρειάστηκε ὁ συγγραφέας νὰ χρησιμοποιήσῃ πολλὰ καὶ ποικίλα φραστικὰ στολίδια. Διακρίνομε τίς μεταφορὲς καὶ παρομοιώσεις: ἐξώδευε τὸν καιρὸν, ἐχάραζεν ἡ Ἀνατολή. Ὁ λόγος εἶναι μακροπερίοδος, μὲ πυκνὴ στίξι, ἀλλ' εἶναι ἔτσι δουλεμένος ποὺ δὲν κουράζει.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Τὰ περισσὰ χάδια κι οἱ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι πρὸς τὰ παιδιὰ συνήθως τὰ κάνουν ὑπεροπτικὰ καὶ ἐγωϊστικά. β) "Ὅταν τὰ παιδιὰ συγκεντρώνουν πολλὰ σωματικὰ καὶ ψυχοπνευματικὰ προσόντα, τότε θέλουν προσοχὴ πολὺ μεγάλη στὴν ἀνατροφή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Εἰς θεσσαλός: Εἶναι κι αὐτὸ ἓνα στοιχεῖο, ἔξω ἀπὸ τὰ ἄλλα, ποὺ δείχνει ὅτι ὁ χῶρος μας εἶναι τὰ Τέμπε τῆς Θεσσαλίας. Πτερνιστῆρες, οἱ: τὰ σπιρουνία. ἱπποδρόμιον: ἱππικὸς ἀγώνας. θυμοειδής (ῆς, ἐς): ὀρμητικὸς, ζωηρὸς (θυμὸς+εἶδος= φάτσα, μορφή). αἱ ἡνία: τὰ χαλινάρια (οὐδέτ. τὰ ἡνία). εὐφημία (εὐ+φήμη)= ἔπαινος, ζητωκραυγή.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Διακρίνομε τίς παρομοιώσεις: τρέχων ὡς ἀστραπὴ, ὥρμησαν ὡς θέλος, τὴν ὑπερβολή: ἔφθανον αἱ εὐφημίαι μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Ὁμορφὴ εἶναι ἡ ἐπίτασι καὶ κλιμάκωσι: «ὑπερίσχυεν, ἐλάμβανεν στέφανον, ἐπηνεῖτο, ἐχειροκροτεῖτο...». Ἀξιοπαρατήρητα εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα: ἄγριος, νευρώδης, ἐπιδεικτικὸς, θυμοειδεῖς, ἀνυπόμονοι, στιβαράς. Ἐδῶ ἡ ἀφήγησι γίνετα ἐντυπωσιακὰ παραστατικὴ, γιὰτὶ ὑπάρχουν οἱ τόσο ζωντανὲς καὶ ἐνδιαφέρουσες σκηνὲς τῆς ἱπποδρομίας καὶ ἄρματοδρομίας.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Γιὰ πολλοστὴ φορὰ θεβαιώνεται κι ἐδῶ ἡ ἀσύγκριτη δόξα τοῦ θριαμβευτῆ σὲ ἀρχαίους ἀθλητικοὺς ἀγῶνες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: περιπάθεια: τρυφερὴ καὶ θερμὴ ἀγάπη. ἐν ἀκαρεῖ: ἀκαριαίως, ἀμέσως, ἀστραπιαῖα. ὀρχοῦμαι: χορεῶ, βαδίζω χορευτά. ἀγαθὴ τύχη: μὲ τὸ καλὸ ἢ ὥρα ἢ καλὴ. δίφρος: τὸ

ΓΛΩΣΣΑ: Είναι μιὰ καλοδουλεμένη καὶ ἀφογή καθαρεύουσα, λαμπερή στὴν ὄρασι καὶ «κουδουνιστὴ» στὴν ἀκοή.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό, ζωηρό καὶ παραστατικό· καὶ εἶναι σημεῖα ποὺ γίνεται ὑψηλό, μεγαλόστομο καὶ ἐπιβλητικό.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Οἱ ἥρωες τῆς διηγῆσεώς μας, Ἀπόλλων, Κλυμένη, ἀδελφές, ὁ ἥρωας Φαέθων, ὁ Δίας διακατέχονται ἀπὸ δυνατές καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες συναισθηματικές καταστάσεις, ποὺ θέλομε δὲ θέλομε, τίς δοκιμάζομε κι ἐμεῖς σὰν ἀναγνώστες καὶ σὰν ἀκροατές. Ἔτσι ἔχομε ἐδῶ στοργὴ γονιῶν, ἀδελφικὴ ἀγάπη, θαυμασμό, ἀνυπομονησία, ἔκπληξι, ἀγωνία, φρίκη, ὀργή, οἶκτο, συντριβή. Ἀλήθεια, ἂν ρωτηθοῦμε στὸ τέλος ἂν νοιώσαμε ἀνακούφισι καὶ λύτρωσι ποὺ κατακεραυνώθηκε ὁ φταίχτης καὶ ἀποκαταστάθηκε ἡ τάξι, σίγουρα θὰ βρεθοῦμε σὲ πολὺ δύσκολη θέσι. Γιατὶ ναὶ μὲν ἐκπληρώθηκε ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ τοῦτος ὁ τραγικὸς νέος, ποὺ κατάκεραυνωμένος καὶ ἀκρωτηριασμένος ἔπεσε... δίπλα μας ἀπὸ τὸ οὐράνιο ὕπερ - τόλμημά του, νοιώθουμε πῶς εἶναι σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα μας, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δοκίμασε νὰ μᾶς ἀντιπροσωπεύσῃ στοὺς πόθους καὶ στὰ ὄνειρά μας· Φοβερὴ ἡ καταστροφὴ ἀλλὰ ἀσυνήθιστη καὶ ἀλλόκοτη καὶ ἡ συγκίνησι τοῦ ἥρωά μας!

ΣΚΟΠΟΣ — ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ: Εἶναι φανερό πῶς τοῦτο τὸ ἀνάγνωσμα θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ γιὰ τὸ πόσο ὀλέθριο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ ἡ «κακοκεφαλιά». Δὲ μπορούμε νὰ ξεπεράσωμε τὰ μέτρα μας· μεγαλοδύναμοι μπορεῖ νὰ εἴμαστε —μερικοὶ μάλιστα ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι—, ὅχι ὅμως καὶ παντοδύναμοι...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Παρὰ τὴν αὐστηρὴν καθαρεύουσα, ἀρκετὰ κομμάτια τραβοῦν τὴν προσοχή μας γιὰ νὰ τὰ ἀποστηθίσωμε καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε ἀνάλογα· π.χ. «ἡ μετριοφροσύνη τῶν προτερημάτων ὁ στολισμός», «ζήτησον ἐπίσης νὰ ἡνιοχῆς τὴν βροντὴν καὶ τὸν κεραυνόν». Δυνατὴ φράσι, ποὺ μᾶς θυμίζει σήμερα τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου στὸ διάστημα..., «ἡ ὑπεροψία εἶναι μέγα ἀμάρτημα. Ἀμάρτημα πολλάκις θανάσιμον», «αἱ ὤραι τῆς νυκτός... ὀρχούμεναι ἐπλησίαζον»: Ὑπέροχη φράσι καὶ εἰκόνα νὰ τὴν κρατᾶμε γιὰ τίς ἐκθέσεις μας σχετικὲς μὲ «τὸ φαινόμενο τῆς αὐγῆς». «ὁ ἥλιος ἐκινεῖτο ὡς ἂν ἐμέθυε». Τρομερὴ εἰκόνα ποὺ μᾶς φέρνει σύγκρουο, ὅπως π.χ. ὅταν βλέπουμε στὸν ὕπνο μας ἐφιάλτες. Ἄν κι ἐδῶ μπορούμε ν' ἀντιστρέψωμε μιὰ χαρὰ τὰ πράγματα καὶ νὰ λέμε πῶς «ποτέ δὲν εἶναι ὁ ἥλιος... μεθυσμένος, ἀλλ' οἱ μεθυσμένοι ἄνθρωποι βλέπουν αὐτὰ τὰ σκαμπανεβάσματά του...».

β) Τὸ ἀνάγνωσμά μας δίνει λαθὴ γιὰ νὰ κάνωμε πολλές κι ἐντυπωσιακές ζωγραφιές π.χ. ἀπὸ τὴν ἵπποδρομία καὶ ἄρματοδρομίαν, ἀπὸ τὴν οἰκογενεϊκὰ συζήτησι (ἐκεῖ πού τὸν θερμοπαρακαλοῦν ὄλοι γιὰ ν' ἀλλάξη γνώμη), ἀπὸ τὴν οὐράνια πορεία τοῦ ἄρματος μὲ τοὺς κλυδωνισμούς, τὴν πυρπόλησι καὶ τοὺς πάγους τῆς γῆς (ἀλήθεια τέτοιες ὑπερκόσμιες καὶ συνταραχτικὲς εἰκόνες μόνο στὴν Π. Διαθήκη ἔχομε δεῖ!). Τέλος τὸν ἀκρωτηριασμένο νέο μὲ τὶς ἀπαρηγόρητες γυναικές. γ) Τὸ θέμα μας εἶναι τόσο ἐνδιαφέρον θεατρικὰ, πού στ' ἀλήθεια ἀποροῦμε γιατί δὲν τὸ εἶδαμε ἀκόμη διασκευασμένο στὴ μεγάλη καὶ στὴ μικρὴ ὁθόνη!... δ) Ἀξίζει τὸν κόπο, μὲ ἀφορμὴ τὸ ἀνάγνωσμά μας, νὰ συγκεντρώσωμε ἀρκετὲς περιπτώσεις ἀνυπακοῆς καὶ ἀποκοτιᾶς νέων, πού τὶς πλήρωσαν μὲ τὴ ζωὴ τους π.χ. τὴν περίπτωσι τοῦ Ἰκάρου. Πάντως ὁ μῦθος γιὰ τὸ Φαέθοντα εἶναι πάντοτε πολὺ ἐνδιαφέρων καὶ ἀνθρώπινος καὶ πάντοτε... σύγχρονος, ἰδίως σήμερον μὲ τὶς διαστημικὲς πτήσεις, πού ἡ τεχνολογικὴ πραγματικότητα ἄφησε πίσω καὶ τὶς πρὸ τολμηρὲς φαντασίαις τοῦ Ἰουλίου Βέρν... ε) Εἶναι εὐκόλο νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς πὼς ὑπάρχουν ἀρκετοὶ συνδυασμοὶ ὁμοιοπτώτων γραμματικῶν τύπων γιὰ νὰ ἀσκηθοῦμε στὴν κλίσι τῶν ὀνομάτων π.χ. ἄγνωστόν τινα βαθεῖαν κοιλάδα, θαυμασίαν ἀνεσις καὶ ἐπιδεξιότης, πολῦτιμος κιτρίνη ὕλη. Ἐπίσης ὠφέλιμο εἶναι ν' ἀναζητήσωμε τὰ συνώνυμα ἀρκετῶν λέξεων π.χ. τοῦ οἰηματίας (ἐγωϊστής, ὑπερόπτης, φαντασμένος), φιλαυτίας (ὑπερηφάνια, ἐγωϊσμός κλπ.).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ μιὰ διήγησι, πού εἶναι ἀφηγηματικὴ ἀνάπτυξι ἐνὸς παμπάλαιου ἀλληγορικοῦ μύθου. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μύθους πού λέγονται αἰτιολογικοί, γιὰ τὴ δικαιολογοῦν καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐξηγήσουν τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν ἓνα συναρπαστικὸ κείμενο πού μᾶς ἔμαθε τόσα πράγματα, ἴσως ἄγνωστά μας μέχρι τώρα, ἀλλὰ πρὸ παντὸς μᾶς ἄφησε τόσα διδάγματα, μὲ πρῶτο καὶ καλύτερο πὼς, μ' ὅσα καὶ προσόντα νὰ διαθέτωμε, δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειροῦμε νὰ ξεπερνοῦμε τὰ μέτρα μας. Γιατὶ σὰν «καβαλήσωμε τὸ καλάμι» ὑπάρχει κίνδυνος φοβερός ν' ἀφανιστοῦμε, ἀλλὰ κι ἄλλους ν' ἀφανίσωμε.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ἀμέσως προηγούμενο «ἡ ἔρις Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος», καθὼς καὶ τὸ ποίημα «Θεὸς καὶ θάνατος» τοῦ Καρασούτσα (Ἀπὸ τῆ θρησκευτικῆ ζωῆ) γιὰ τὴν Α' Ἀθηναϊκὴ Σχολὴ κλπ.

Λυκούργος

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 167)

Λέοντος Μελά

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὸν ἑναστρο οὐρανὸ ὑπάρχουν τὰ μεγάλα καὶ φωτεινὰ ἄστρα, γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα κινοῦνται καὶ φωτίζονται τὰ ἄλλα μικρὰ καὶ χωρὶς δικό τους φῶς ἄστρα... "Ἐτσι καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία συμβαίνει· ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοὺς πολλοὺς παρουσιάζονται πότε πότε καὶ μερικοί, ποὺ εἶναι προωρισμένοι νὰ σημαδέψουν μὲ τὴν παρουσία τους τὴν ἐποχὴ τους! Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχουν τὸ θεϊκὸ ἐκεῖνο φύσημα, τὸ πνεῦμα, καὶ προωρίστηκαν νὰ γίνουν ὁδηγοὶ κάποιου λαοῦ. "Ἐχουμε πολλὰ τέτοια παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ στὴν ἐπιστῆμη, στὶς τέχνες καὶ στὰ γράμματα, τόσα πολλὰ παραδείγματα μεγάλων ἀνδρῶν, ὥστε νὰ σκέπτονται οἱ νεώτεροι ἄνθρωποι, ἂν ὑπάρχη κάτι, ποὺ δὲν τὸ βρῆκαν οἱ "Ἕλληνες, ἂν ὑπάρχη κάτι καινούργιο πάνω στὴ γῆ!... Μέσα σ' αὐτὸ τὸ χῶρο τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ζῇ καὶ κινεῖται πάντα τὸ πρόσωπο τοῦ Λυκούργου. Ὁ Λυκούργος ἦταν γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Σπάρτης Εὐνόμου καὶ ἀδερφὸς νεώτερος τοῦ Πολυδέκτου, τοῦ ὁποῖου τὸ γιὺ Χαρίλαο, ποὺ γεννήθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, ὄχι μόνο δὲν καταπάτησε τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ τοῦ κράτησε τὸ θρόνο μέχρι νὰ ἐνηλικιωθῇ!...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Λυκούργος σὰν τὸ μεγαλύτερο κι ὠραιότερο ἔργο τοῦ Νομοθέτη θεωροῦσε τὴν ἀνατροφή τῶν νέων, γιατί ἀπ' τὰ ἥθη καὶ τὴν ἀγωγή τῶν πολιτῶν κρέμεται κι ἡ εὐτυχία τῶν πόλεων. Εὐτυχισμένες δὲ εἶναι οἱ πόλεις - χῶρες, στὶς ὁποῖες οἱ πολῖτες πειθαρχοῦν στοὺς νόμους ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη, ἀλλὰ ἀπὸ δικὴ τους θέλησι. Ἡ παράδοσι λέει, πὼς γιὰ νὰ πείσῃ τοὺς Σπαρτιᾶτες ὅτι ἡ ἀγωγή κάνει μεγάλο καλὸ στὸ χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου, παρουσίασε σ' αὐτοὺς δυὸ σκυλιά· τὸ ἓνα τὸ εἶχε ἀναθρέψει γιὰ τὸ κυνῆγι κι ἦταν ζωηρὸ κι εὐκίνητο, τὸ ἄλλο δὲ εἶχε ἀφήσει νὰ μεγαλώσῃ χωρὶς ἐκπαίδευσι κι ἔγινε λαίμαργο κι ὀκνηρὸ.

Γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Σπάρτη πολῖτες γεροὺς καὶ ρωμαλέους, πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ὁ νομοθέτης ἀπ' τὴ μάνα. Αὐτὸ ἔκαμε κι ὁ Λυκούργος. Καὶ μάλιστα ὥρισε νὰ γυμνάζωνται κι οἱ κοπέλλες στὸ δρόμο, στὴν πάλη, στὸ δίσκο καὶ στ' ἀκόντιο. Μὲ τὴν ἐξάσκησι αὐτὴ ἔγιναν ὑψηλόφρονες οἱ Σπαρτιάτισσες, γι' αὐτὸ καὶ βρέθηκαν μανάδες, ποὺ στέλνοντας τὰ παιδιά τους στὴ μάχη καὶ δίνοντας τὴν ἀσπίδα, τοὺς εἶπαν τὸ περίφημο «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς»!! Ἡ Γοργὼ κι ἡ Ἀργιλεωνὶς ἄφησαν ὄνομα ἔνδοξο στὴν αἰωνιότητα μὲ τὴν ἀνδροπρεπῆ συμπεριφορά τους ἀπέναντι στὰ παιδιά τους. Ἀλλὰ κι ἄλλες, κι ἄλλες Σπαρ-

τιάτισσες, πού δὲν ἔτυχε νὰ μείνη τ' ὄνομα τους στὴν ἱστορία... Γενικά γιὰ τὸν δειλὸ καὶ τὸν λιποτάκτη δὲν ὑπῆρχε θέσι στὴ Σπάρτη! Μὲ τέτοιες μάνες ἡ Σπάρτη ἐθριάμβευσε.

Στὴ συνέχεια ὁ λογοτέχνης ἀσχολεῖται μὲ τὸν τρόπο διαπαιδαγωγίσεως κι ἐκπαιδεύσεως, ὡς καὶ τὴν τροφὴν, ἐνδυμασίαν καὶ συμπεριφορὰν τῶν παιδιῶν ἀπ' τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας τους, πού ἡ πολιτεία μεριμνᾷ γι' αὐτά, χωρὶς τὴν παρέμβασιν τῆς οἰκογένειας. Οἱ νέοι ἦταν σώφρονες, κόσμιοι κι ἐντροπαλοὶ μπρὸς στοὺς μεγάλους. Ἀποφεύγαν δὲ πάρα πολὺ κάθε τί, πού δὲν ἄρμοζε στὴν εὐγενῆ συμπεριφορὰ τοῦ νέου, κι ἐλεύθερου ἀνθρώπου, ὅπως τὸ μεθύσι, οἱ διάφορες ἄλλες κραιπάλες κ.ἄ.

Ἀπ' τὶς Καλὰς Τέχνας τὰ Σπαρτιατόπουλα διδάσκονταν μόνον τὸ χορὸν, τὸ σεμνόπρεπο ἄσμα καὶ τὴ μουσικὴ (αὐλὸς, κιθάρα). Γνωστὸς ἀκόμη εἶναι κι ὁ τρίδιπλος χορὸς τῶν Σπαρτιατῶν, στὸν ὁποῖο οἱ γέροντες, οἱ ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά μὲ τρόπο ἀξιοθαύμαστο κι οἱ τρεῖς γενιὲς ἐκθέτουν τὰ πεπραγμένα ἢ τὰ μελλοντικά τους σχέδια. Ἀπὸ 20 χρόνων μέχρι καὶ 60 οἱ Σπαρτιάται ἦταν ὑπόχρεοι στρατεύσεως. Γερουσιαστὲς γίνονταν οἱ πάνω ἀπὸ 60 χρόνων γιὰ ἀντικατάστασιν ὧσων πέθαιναν γερουσιαστῶν. Δὲν ἀγανακτοῦσε κανεὶς ὅποιος δὲν εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἐκλεγῇ.

Μόλις ὁ Λυκοῦργος διεπίστωσε ὅτι οἱ Σπαρτιάτες συνήθισαν νὰ ἐφαρμόζουν τοὺς νόμους, ἐχάρηκε πάρα πολὺ. Συγκέντρωσε τὶς ἀρχές καὶ τὸ λαὸ καὶ τοὺς ζήτησε νὰ ὀρκισθοῦν ὅτι δὲ θὰ ἀλλάξουν τὴ νομοθεσίαν τοῦ μέχρι νὰ γυρίσῃ ἀπ' τοὺς Δελφούς, ὅπου θὰ μεταβῇ γιὰ νὰ συμβουλευθῇ τὸν θεὸ γιὰ τὴν ἀξία τῆς νομοθεσίας αὐτῆς. Ἡ Πυθίαν τοῦ ἐδήλωσε ὅτι οἱ νόμοι τοῦ εἶναι πολὺ καλοὶ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ προοδεύσῃ, ὅσο κρατεῖ αὐτοὺς τοὺς νόμους. Τὸν χρησμὸ τοῦτον ὁ Λυκοῦργος ἔσπευσε νὰ τὸν κοινοποιήσῃ στὴ Σπάρτη, ἀλλ' αὐτὸς φοβούμενος μήπως ἀποδεσμεύσῃ ἀπ' τὸν ὄρκο τοὺς Σπαρτιάτες ἢ ἐπιστροφῇ τοῦ στὴ Σπάρτη κι ἀλλάξουν τοὺς νόμους, προτίμησε νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἑαυτοῦ σὲ αὐτοεξορία μακριὰ ἀπ' τὴ Σπάρτη, πού τόσο ἀγαποῦσε. Παρὰ τὴν νοσταλγίαν πού ἐνιωθε, ἔφτασε στὴν Κρήτη, ὅπου κι ἀπέθανε ἀργότερα μέσα στὴν πίκρα καὶ στὰ θάνατα τοῦ ξεניתεμένου. Οἱ Σπαρτιάτες, πράγματι, ἐκράτησαν τοὺς νόμους ἐπὶ 500 χρόνια κι ἐθριάμβευσαν.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο χωρίζεται σὲ τρεῖς ἐνότητες: Α' οἱ 5 πρῶτες γραμμὲς (πρόλογος). Β' «Διηγοῦνται ὅτι, διὰ νὰ... ποτίζει τοὺς ξένους», «ὁ Λυκοῦργος καὶ τὸ νομοθετικὸν τοῦ ἔργου». Γ' οἱ 4 τελευταῖες γραμμὲς (ἐπίλογος).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛ. ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεϊα:

Εὐδαιμονία, ἡ: εὐτυχία. Ὑπείκοντες (ὕπείκω: ὑποχωρῶ)= ὑποχωροῦντες, ἐνδίδοντες. Σκύλακας, τοὺς (σκύλαξ, ὁ): τὸ σκυλάκι, τὸ, κουταβάκι. Εὐεξία, ἡ: καλὴ κατάστασις ὑγείας. «Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς»: ἡ αὐτὴν (τὴν ἀσπίδα ἐλεύθερη καὶ δοξασμένη) ἢ ἐπ' αὐτῆς (νὰ μεταφερθῆς νεκρὸς κι ἐνδοξος)! Τὰν, τᾶς: πτώσεις τοῦ ἄρθρου μὲ ἀντωνυμικὴν σημασίαν. Ρίψασπις, ὁ: ἐκεῖνος ποὺ πετᾷ τὴν ἀσπίδα πρὸ τῆς μάχης, δειλός, ἀνανδρός. Εὐρωστος, ὅς, ὅν: ὁ ρωμαλέος. Ἀποφθεγματικός, ἡ, ὅν: ὁποῖος μιλάει μὲ λίγες (λιγόλογος), ἀλλὰ συνετὲς λέξεις. Βδελύττομαι: σιχαίνομαι. Ἀλώθητος, ὅς, ὅν: ὁποῖος δὲν ἔπαθε ἡθικὴ ζημιὰ, ἀμείωτος, ἀκέραιος. Ἀμμες: ἡμεῖς. Ἀλκιμος, ὅς, ὅν: δυνατός, εὐρωστος. Εἰμές (Δωρ.): ἐσμέν: εἴμεθα. Ἐσόμεθα: θὰ γίνωμε. Λῆς (λάω) (Δωρ.): θέλεις. Κάρρονες (κρείσσονες): καλύτεροι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Λυκοῦργος, ὁ: (βλέπε εἰσαγωγικά) ὁ Λυκοῦργος ἦταν γαλήνιος κι ἡρεμος χαρακτήρας· ἡ παράδοσις μάλιστα ἀναφέρει τὸ παρακάτω περιστατικὸ γιὰ τὸν ἡρεμο χαρακτήρα τοῦ Λυκοῦργου. Κάποιος νεαρὸς ἀριστοκράτης, ὁ Ἀλκανδρος, τοῦ ἔβγαλε τὸ ἓνα μάτι. Ὁ Λυκοῦργος χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ψυχραιμία του στάθηκε κι ἔδειξε στοὺς παρευρεθέντες τὸ χαμένο μάτι του. Ἐκεῖνοι ἀγανάχτησαν γιὰ τὸ κακό, ἔπιασαν τὸν Ἀλκανδρο καὶ τὸν παρέδωσαν στὸν Λυκοῦργο, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ μόνος του. Ὁ Λυκοῦργος ἀπομάκρυνε ὅλους τοὺς Σπαρτιᾶτες κι ἐκράτησε μόνον τὸν Ἀλκανδρο. Τὸν πῆρε στὸ σπίτι του, ὅπου βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ δώσῃ νὰ καταλάβῃ πόσο ἀξίζει νᾶναι κανένας ἀνεξίκακος!! Κι ἀπὸ τότε ὁ Ἀλκανδρος ἔγινε ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Λυκ. — Γοργώ, ἡ: Κόρη τοῦ Βασιλιᾶ Κλεομένη καὶ γυναίκα τοῦ Λεωνίδα. Ἐνῶ ἦταν ἀκόμη σὲ μικρὴ ἡλικία κι ἄκουγε τὸν Πέρση πρέσβυ, ποὺ ζητοῦσε ἀπ' τὸν πατέρα της «γῆν καὶ ὕδωρ», ἀνησύχησε κι ἐφώνασε στὸν πατέρα της νὰ διώξῃ τὸν ξένο, γιατί θὰ τὸν καταφέρῃ νὰ ὑποκύψῃ στίς ἀπαιτήσεις τῶν Περσῶν!! Ἀργότερα, βασίλισσα, μόλις ἔμαθε ὅτι στάλθηκε «δελτίον δίπτυχον» (ἐπιστολὴ πάνω σὲ στρωμένη μὲ κερὶ ξύλινη ἐπιφάνεια) ἀπὸ τὸν ἐξόριστο βασιλιᾶ τῆς Σπάρτης Δημάρματο, ποὺ ἔμενε στὴν Περσία, συμβούλευσε τίς ἀρχές τῆς Σπάρτης νὰ ἐξετάσουν μήπως κάτω ἀπ' τὸ κερὶ ὁ Δημάρματος κρύβει κανένα μήνυμα· καὶ πράγματι, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ κериοῦ, βρέθηκε τὸ κρυφὸ μήνυμα, ποὺ ἔλεγε γιὰ τὰ ἐπιθετικὰ κατὰ τῆς Ἑλλάδας σχέδια τοῦ Ξέρξη! Ἀργιλεωνίς, ἡ: ἡ μάνα τοῦ Βρασίδα, στρατηγοῦ ποὺ πέθανε ἐνδοξα στὸν Πελ.) κὸ πόλεμο (431—404 π.Χ.). Ἀσπίς, ἡ: ἀμυντικὸ μέσο ἀπὸ ξύλο, πλεκτὲς θέργες δέρμα, ὕφασμα, χαλκὸ κ. ἄ. μέταλλα. Τὸ σχῆμα της ἦταν κατὰ ἐποχὲς διάφορο (λ.χ. ὀχτάσχημο στοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, στρογγυλὸ, τετράγωνο, τριγωνικὸ

κλπ. Ἐφερε διάφορα σχήματα, παραστάσεις ἢ χρώματα πάνω στήν ἐξωτερική της ἐπιφάνεια. Πολλές φορές ἦταν καὶ σημάδι διακρίσεως τῆς στρατιωτικῆς μονάδος (ὅπως σήμερα ἡ σημαία τῶν ταγματῶν, συνταγματῶν κ.ἄ. Μετὰ βραχύτητος νὰ ἀποκρίνονται: Ἦταν παροιμιώδης ἡ ἀποστροφή τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῆς φλυαρίας. Ὅταν ρώτησε κάποιος τὸν Λυκούργου, γιατί οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ εἶναι λιγόλογοι, ἀπάντησε: «Γιατὶ ἡ βραχυλογία εἶναι κοντὰ στὴ σιωπῇ» κι ὁ Φιλωνίδης (ἄρχαῖος κωμικὸς ποιητής) ἔλεγε: «Κρεῖττον σιωπᾶν ἔστιν ἢ λαλεῖν μάτην (ἀσκόπως)». Ἐξ ἄλλου τόση ἐντύπωσι ἔκανε ἡ συνετὴ συνομιλία τῶν Σπαρτιατῶν, ποὺ ἔλεγαν τὸ περὶφημο γνωμικὸ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες: «Τὸ λακωνίζειν ἔστι φιλοσοφεῖν». ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων: ἀπὸ μικρῇ ἡλικία. Εἴλωτες, οἱ: δοῦλοι τῆς Σπάρτης, ποὺ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἔφταναν τὶς 320.000 (βλέπε περισσότερα Ἱστορία Α' τάξεως, σελ. 94 κ.ἑ.). Δελφοί, οἱ: Ἀρχαῖο ἱερὸ στὸν Παρνασσὸ ἀφιερωμένο στὸν Ἀπόλλωνα, περὶφημο γιὰ τὸ Μαντεῖο του καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τὰ Πύθια. Πυθία, ἡ: τίτλος τῆς ἱέρειας τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν, ποὺ ἔδινε τοὺς χρησμούς, ἡ Πυθία, Φημονόη κ.ἄ. Εὐριπίδης, ὁ: ἀρχαῖος Ἀθηναῖος τραγικὸς ποιητὴς (βλ. Ἱστορία Α' σελ. 185).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: διδύμους, κυνηγετικόν, ζωηρόν, εὐκίνητον, θηλυπρεπῆ, λαίμαργον, ὀκνηρόν, δειλός, ἄγαμος, ἄτιμος, ἐπονειδίστου, φθοροποιόν, ἀγνά, ἄφοβα, ἀπαλῶν, ἀλώθητοι, διαρκῆ κ.ἄ. Σύνθετα: Νομοθέτου, εὐδαιμονία, κυνηγετικόν, εὐεξία, ρίψασπις, ἄγαμος, πολυτέλειαν, κακοήθειαν, ἰδιοτροπίας, εὐρωστα, ἀλώθητοι κ.ἄ. Ἀσύνδετα: Εὐτυχεῖς δὲ αἱ πόλεις... ὑπέικοντες. Διηγοῦνται, ὅτι... λαίμαργον καὶ ὀκνηρόν. Ἐγυμνάζοντο νὰ τρέχωσι... ἐπὶ τῶν καλάμων. Κατεβάλλετο δὲ πᾶσα... εὐδαίμονος πολιτείας. Ἐκ δὲ τῶν ὠραίων... καὶ ἡ κιθάρα. Ἐὰν δέ τις δὲν ἐξελέγετο... καλυτέρους αὐτοῦ. Ὅτε ὁ Λυκούργος... ἀρμονικὴν αὐτοῦ κίνησιν. Παρομοιώσεις: ὥς κόραι - ὥς ἀγάλματα. Οἱ εἰκόνες εἶναι πολλές καὶ παραστατικές: οἱ δυὸ σκύλακες — ἡ Γοργὼ μὲ τὸ γυιό της — ἡ ἐξάσκησι κι ἐκπαίδευσι τῶν παιδιῶν — ὁ τριδιπλὸς χορὸς κ.ἄ.

Νοήματα: 1. «...κι ἀπὸ τῆς μάνας τὴν καλὴν βγαίνει τὸ παλληκάρι». 2. «Ἡ συμπεριφορὰ ἐνὸς παιδιοῦ εἶναι πάντοτε ἔργο τῆς μητέρας». 3. Τὸ «ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς» ἀντηχεῖ μέσα στὴν αἰωνιότητα σὰν φωνὴ γενναιότητος, αὐτογνωσίας κι ὑψηλῆς ἀξιοπρεπειας. 4. Ὁ δειλὸς κι ὁ ρίψασπις εἶναι «ἄχθος ἀρούρης». 5. Ἀπὸ τὴν καλὴν ἀνατροφή τῶν γυναικῶν κρέμεται κι ἡ εὐτυχία τῶν λαῶν. 6. Ἡ Σπαρτιάτικη ἀγωγή θαυμάζεται ἀκόμη καὶ σήμερα. 7. Ὁ σύντομος καὶ εὐρωστος λόγος ἀποδεικνύει νοῦν ὑγιᾶ καὶ εὐρωστον. 8. Οἱ τρεῖς χοροὶ τῆς Σπάρτης εἶναι τὸ μέγα μήνυμα τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος.

9. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λυκούργου εἶναι τρανὸ παράδειγμα γιὰ μίμησι. 10. Ὅταν ἡ Πατρίδα εὐτυχῇ, αἰσθανόμαστε κι ἑμεῖς τὴν εὐτυχία.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λυκούργου εἶναι τρανὸ παράδειγμα γιὰ μίμησι.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι ἀπλὸ καὶ φυσικόν. Τὶς μεγάλες ἰδέες τοῦ λογοτέχνης τὶς ἐκφράζει ἀπλῶς κι ἀβίαστα, χωρὶς περιττὰ στολίδια (ἀπόδειξι εἶναι κι ἡ ἀπουσία λογοτ. σχημάτων). Ἡ ἐκφραστικότητα, ἡ σαφήνεια κι ἡ ἀκριβολογία τοῦ εἶναι χαρακτηριστικὴ.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπλὴ καθαρεύουσα· ἡ Γλῶσσα τοῦ «Γεροστάθης», τοῦ περίφημου ἐκείνου παιδικοῦ ἀναγνώσματος, ποὺ ἔκανε πολλὰ παιδικὰ ψυχὰς, ἰδιαίτερα τῶν περασμένων δεκαετιῶν, νὰ γιομίσουν μὲ ὄνειρα καὶ ὕψηλὰ παραδείγματα ἀνθρωπισμοῦ, γενναιότητος, δράσης κλπ.

Εἶδος: Τὸ λογοτεχνίωμα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφή κι ἰδιαίτερα στοὺς χαρακτήρες (χαρακτηρισμούς).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε στὸ λογοτεχνίωμα Β' τόμου: «ὁ Αἰνείας καὶ ὁ πατὴρ του».

Ἄριστείδης ὁ δίκαιος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 171)

Λ. Μελά

Εἰσαγωγικά: Ὅποιαν ἱστορία κι ἂν ἀνοίξωμε στὸ κεφάλαιο «Ἄριστείδης», διαβάζομε· «Ὅταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἤκουσθαι ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου «οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει» διότι δὲν θέλει νὰ θεωρεῖται δίκαιος, ἀλλὰ νὰ εἶναι». Ἀλήθεια, ἀναλογίστηκε ποτὲ κανεὶς στὰ σοβαρὰ τί μέγαλη, τί μοναδικὴ τιμὴ εἶναι νὰ γίνῃ τ' ὄνομά σου μέσα στοὺς αἰῶνες, κι ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς, σύμβολο μιᾶς ἀρετῆς, καὶ μάλιστα τῆς πρώτης, τῆς συγκεντρωτικῆς τῶν ἀρετῶν, τῆς Δικαιοσύνης; Ἀλλὰ ὅς θαυμάσωμε «ἐξ ἐπαφῆς» στὶς γραμμὰς ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτὸν τὸν μεγάλο τὸν ἀθάνατο Ἕλληνα.

ΝΟΗΜΑ: Ἐδῶ ὁ συγγραφέας μας ἐπιχειρεῖ μὲ ἀπλότητα καὶ ἀκρίβεια, θασιζόμενος πάντοτε σὲ γεγονότα, νὰ μᾶς δώσῃ τὰ χτυπητότερα καὶ ἐντυπωσιακώτερα χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ σπουδαίους, ἀλλὰ καὶ πιὸ δημοφιλεῖς ἄντρες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τοῦ Ἀριστείδου τοῦ Ἀθηναίου. Στὶς τρεῖς ἀποφασιστικὰ συγκρούσεις μας κατὰ τῶν Περσῶν ὅχι ἀπλῶς ἔλαθε μέρος μὲ ἡγετικὸ ρό-

λο, ἀλλ' ἄφησε στὶς ἐπερχόμενες γενεές ἀξιολίμητα παραδείγμα-
τα ἀρετῆς καὶ φιλολατρίας. "Ἐτσι στὸν Μαραθῶνα μᾶς δίνει «τὸ
μέγιστο μάθημα» πὼς εἶναι μεγάλη μας τιμὴ, πάνω στὴν κρίσιμη
ῥα, νὰ παραχωροῦμε τὰ πρωτεῖα στοὺς ἱκανωτέρους· στὴ Σαλα-
μῖνα, ὅτι πρέπει νὰ ξεχνοῦμε τὶς προσωπικὲς μας διαφορὲς, δίνοντας
τὸ παράδειγμα τῆς συμφιλιώσεως καὶ τῆς θυσίας, μπροστὰ στὴ σω-
τηρία καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς πατρίδας· στὶς Πλαταιές, ὅτι τὴν τιμὴ
καὶ τὴ δόξα δέ μᾶς τὴν δίνει ἡ θέσις, τὸ «πόστο» στὸ πεδίο τῆς μά-
χης, ἀλλ' ἡ προσωπικὴ μας ἱκανότητα καὶ ἀνδρεία.

Κι όταν άμέσως μετά τη νίκη στο Μαραθώνα του ανατέθηκε να φυλάξει τὰ άφθονα και πολύτιμα από τους έχθρους λάφυρα, πράμα που έκτέλεσε με άψογο και ύποδειγματικό τρόπο, μᾶς άφησε πίσω του το πολύ απλό μεγάλο: "Όταν ύπηρετούμε την πατρίδα, αυτό το κάνουμε από καθήκον και ιερό χρέος και όχι για να πλουτίσουμε. Γιατί πρέπει να το παραδεχούμε πώς μόνο με την άρετή και την έντιμότητα του Άριστεϊδη καθώς θέβαια κι άλλων... μικρότερων «Άριστεϊδών» κερδίζονται νίκες σαν στις Πλαταιές και σώζεται ή Έλλάδα και ο πολιτισμός...

Ἀλλὰ δὲν ἐξαντλεῖται τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἥρωά μας στὰ πολεμικὰ πεδία... Θαυμασιώτερος εἶναι στὶς διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς βαρβάρους καὶ στοὺς εἰρηνικοὺς στὴ συνέχεια ἀγῶνες. Γιατὶ δική του εἶναι ἡ ἐξοχη καὶ ὑπερήφανη ἀπάντησι στὶς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ὅτι ἂν θελήσουν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ γίνουν ὑποτελεῖς τοῦ σὺμμαχοῦ του, θὰ τοὺς φορτώσῃ μὲ χρυσάφια καὶ θὰ τοὺς κἀνῃ ἡγεμόνες στὴν Ἑλλάδα. Ἐπίσης δική του ἦταν ἡ καθουχαστικὴ ἀπάντησι πρὸς τοὺς Σπαρτιᾶτες, τοὺς στενόψυχους καὶ ἀμφιβάλλοντες. Καὶ ξέρομε ὅλοι πὼς ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν τίμια καὶ ἀνώτερη στάσι ἀκολούθησε ὁ θρίαμβος καὶ ἡ δόξα τῶν Πλαταιῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Μπορούμε θέβαια να το διακρίνω σε ένότητες, κυρίως 3, γιατί εμφανίζει πρόλογο, κύρια έκθεσι και επίλογο· αλλά προτιμούμε να το δοῦμε ενιαίο και αδιαίρετο.

Γλωσσικὴν ἐρμηνεία: Τρυφηλός: ὁ καλομαθημένος, ποῦ ἀγαπάει τὶς ἀνέσεις καὶ τὶς ἀπολαύσεις, ποῦ ζῇ χωρὶς κόπους. ἀνδρῶν= οἰκοδομῶ ξανά. φιλοτιμία= ἡ ἀγάπη γιὰ τὶς τιμές, ν' ἀποκτήσωμε καλὸ ὄνομα, ἡ «καλὴ» φιλοδοξία.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Βέβαια γιὰ Μαραθῶνα, Σαλαμίνα. Πλαταιές, προτάσεις Μαρδονίου μπορούμε νὰ δοῦμε στὴν ἱστορία τῆς τάξεώς μας, ἀντιστοιχῶς στὶς σελίδ. 140, 150, 153, 152. Ἐπίσης γιὰ τὸν Ἀριστείδη εἶναι ἀρκετὰ τὰ στὶς σελίδ. 143, 144, 161. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μιὰ ἐγκυκλοπαίδεια μπορούμε νὰ βροῦμε περισσότερα θιο-

γραφικά. Πάντως ἀραδιάζομε κι ἐδῶ μερικά βασικά καὶ ἀναγκαῖα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δρᾶσι τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἀθηναίου: Γυῖος τοῦ Λυσιμάχου, ἀπὸ τὸ δῆμο Ἀλωπεκῆς τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς. Ἀριστοκρατικός καὶ συντηρητικός. Ἀπὸ τὸ 493 ἕνας ἀπὸ τοὺς 10 στρατηγοὺς στὸ Μαραθῶνα, στὴ συνέχεια ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἐξορίστηκε στὴν Αἴγινα τὸ 484. Στὴ Σαλαμίνα συμφιλῶνονται τὸ 480, τὸ 479 στὶς Πλαταιές, ἡγέτης τῆς ἀριστερᾶς παρατάξεως, τὸ 478 ὑποδειγματικὸς ὀργανωτὴς τῆς λεγομένης Α΄ Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ ἄσφογος διαχειριστὴς τῶν οἰκονομικῶν τῆς. Τὸ 467 πεθαίνει πᾶμπτωχος· λένε ὅτι ἢ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ κόρες του, ἢ Μυρτώ, ὑπῆρξε ἡ δευτέρη γυναῖκα τοῦ Σωκράτους, παράλληλα μὲ τὴ γνωστὴ Ξανθίππη. Πάντως χρήσιμο εἶναι νὰ γνωρίζωμε πῶς πηγές γιὰ τὸ βίῳ τοῦ Ἀριστείδου εἶναι ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Πλούταρχος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ δὲ διακρίνομε ἄρκετὰ «φραστικὰ στολίδια», γιὰτὶ ὁ συγγραφέας ἐνδιαφέρεται κυρίως νὰ πετύχη ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια. Ὡστόσο ὑπάρχουν καὶ μερικά σχήματα: πῦρ καὶ σίδηρος: εἶναι συνεκδοχὴ· ἥλιος, ἐλευθερία: παραλληλισμός. Μαραθῶνας, Σαλαμίνα, Πλαταιές: ἐδῶ ἔχομε κλιμάκωσι καὶ ἐπίτασι· δίψα τῆς δόξης: μεταφορά. Ἰδιαίτερον καὶ μερικά ἐντυπωσιακὰ ἀσύνδετα· π.χ. «εἰς τὴν μάχην τῆς Σαλαμίνας... νὰ ἀναγνωρίζωμεν», «ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν ἐγένετο... ἐσώθη!».

Ἐπίσης παρατηροῦμε τὰ ἐπίθετα: σῶφρονα, τὴν εὐγενῆ, φιλοχρήματοι, τρυφηλοί, καὶ πολυτελεῖς, πένητες, ἄστεγοι, ἀξιοθαύμαστον.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος δοκιμάστηκε πάνω στὶς πιὸ κρίσιμες ὥρες τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδας του καὶ ἄφησε στὶς ἐπερχόμενες γενεές τὸ πιὸ θαυμαστὸ καὶ ἀνεπανάληπτο παράδειγμα τιμιότητος, ἀφιλοκέρδειας καὶ γενικὰ Ἀρετῆς σὰ δημόσιος ἄνδρας.

ἈΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: Πρέπει νὰ ξέρωμε πῶς ὁ φιλόσοφος Πλάτων δίδαξε ὅτι μέσα στὴ Δικαιοσύνη συγκέντρωνονται ὅλες οἱ ἀρετές. "Εἴσι συμφωνοῦμε πῶς, ὅσα ἄλλα νοήματα παραθέσωμε ἐδῶ, αὐτὰ εἶναι «παράγωγα» καὶ ἀποτελέσματα τῆς Ἀρετῆς του —μὲ κεφαλαῖο!— ποὺ ἦταν ἡ Δικαιοσύνη του. Μάλιστα εἶναι πιὸ σωστὸ τὰ νοήματα αὐτὰ νὰ τὰ ἐκφράσωμε σὰ διδάγματα: α) Στὶς κρίσιμες ὥρες νὰ παραχωροῦμε τὸ προβάδισμα στοὺς πιὸ ἱκανοὺς, β) ν' ἀφήνωμε κατὰ μέρος τὰ προσωπικά μας καὶ νὰ ὁμονοοῦμε γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον («ὑπέρτατος νόμος ἡ σωτηρία τῆς πατρίδος»), γ) Στὸ πεδίο τῆς μάχης δὲν «μετρᾶνε» οἱ θέσεις καὶ τὰ πόστα, ἀλλὰ τὸ ὑψηλὸ φρόνημα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία, δ) Δὲν εἴμαστε κύριοι

του δημοσίου πλούτου, ἀλλ' ἀπλῶς διαχειριστές του, ε) μεγαλύτερος ἠθικός μας πλούτος εἶναι νὰ θγαίνωμε ἀπὸ μιὰ τέτοια διαχείρισι... φτωχότεροι. στ) Εἶναι λοιπὸν πολὺ φυσικό, μὲ ἄντρες τέτοιου ἠθικοῦ ἀναστήματος, νὰ πέφτουν στὸ κενὸ προτάσεις σὰν τοῦ Μαρδονίου καὶ νὰ γελοιοποιοῦνται φόβοι σὰν τῶν Λακεδαιμονίων...

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ καθαρεύουσα, καλοδουλεμένη καὶ πολὺ φροντισμένη, χωρὶς ἀναμείξεις ἄλλων τύπων καὶ ἄλλα ψεγάδια.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι πυκνόν, αὐστηρὸ (ἐνίοτε ἐγγίζει τὸ ἐπιγραμματικόν), ἐπιβλητικὸ καὶ μεγαλόπρεπο.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ — ΣΚΕΨΕΙΣ: Ἀλήθεια μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία μὲ τοῦτο τὸ ἀνάγνωσμα νὰ θυμηθοῦμε ἀρχαῖα μεγαλεῖα καὶ προγονικὲς δόξες, μὲ ἐπικέντρο πάντοτε ἓνα μεγάλο πρωταγωνιστὴ, ἓναν ἄνθρωπο σωστὸ διαμάντι. "Ετοι ἡ νεανικὴ μας καρδιά γοργοχτύπησε τοὺς πιὸ σφοδροὺς καὶ γνήσιους ἐθνικοὺς παλμούς. Πρέπει νὰ παρδεχτοῦμε πῶς καὶ οἱ πιὸ ἀδιάφοροι καὶ «παγωμένοι» ἀναγνώστες δοκίμασαν δυνατὴ ἐθνικὴ ὑπερηφάνια. Ἀλήθεια ἀπὸ ποιοὺς προγόνους κρατιόμαστε! Καὶ τούτη τὴν ὥρα μιὰ θερμὴ εὐχὴ ἀνεβαίνει στὰ χεῖλη μας: "Αμποτε ν' ἀξιώνωμαστε καὶ νὰ τοὺς μοιάζαμε λίγο αὐτοὺς τοὺς ἀκέραιους χαρακτῆρες, τοὺς θράχους τῆς ἠθικῆς! Λίγο, δὲν χρειάζεται πολὺ, ψίχουλα ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοὺς μᾶς ἀρκοῦν!...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: Νομίζομε πῶς τὸ θέμα «Ἀριστείδης ὁ δίκαιος» ἔχει τόσες καὶ τόσες πλευρὲς νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ: α) θὰ πλουτίζαμε τόσο τίς ἱστορικές μας γνώσεις, ἂν στὰ σημεῖα τοῦ κειμένου ποὺ τονίζεται ἡ δρᾶσις του — π.χ. στὸν Μαραθῶνα — ὄχι συγκεκριμένα, προσθέταμε ἐμεῖς τὸ συγκεκριμένο: π.χ. ξέρομε πῶς στὸ Μαραθῶνα πῆρε τὴν ὠραία πρωτοβουλία, στὸ δραματικὸ ἐκεῖνο πολεμικὸ συμβούλιο, καὶ εἰσηγήθηκε νὰ πάρῃ τὴν ἀρχιστρατηγία ὁ Μιλτιάδης, ὁ πολὺπειρος καὶ κατάλληλος, καὶ ἃς μὴν ἦταν πρεσβύτερος.

"Επειτα σκηνὴ, σὰν ἐκεῖνη τὴν ὑπέροχη, τὴ θρυλική, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Αἶγινα κι ἦλθε στὴ Σαλαμίνα καὶ κείνη τὴ φοβερὴ νυχτιὰ κάλεσε τὸ μεγάλο ἀντίπαλό του Θεμιστοκλῆ νὰ συμφιλωθοῦν μὲ τοῦτα τὰ ἀθάνατα λόγια, δὲν εἶναι νὰ ξεχνιέται: «Ἡμέας στασιάζειν χρεὼν ἐστὶ ἐν τε τῷ ἄλλῳ καιρῷ καὶ δὴ καὶ ἐν τῷδε περὶ τοῦ ὁκότερος ἡμέων πλέω ἀγαθὰ τὴν πατρίδα ἐργάζεται» Ἐμεῖς ἔπρεπε νὰ φιλονικοῦμε ἄλλοτε, ὅσο γιὰ τώρα (πρέπει νὰ φιλονικοῦμε) γιὰ τὸ ποιὸς θὰ κάμῃ τὸ μεγαλύτερο καλὸ στὴν πατρίδα».

"Επειτα ποιὸς δὲ θυμᾶται ἐκεῖνο τὸ τόσο γνωστὸ ἐπεισόδιο (καὶ

οί απλοί άνθρωποι του λαού το ξέρουν) με τον αγράμματο άνθρωπο και με το δσπρακο, που θαρέθηκε τον 'Αριστείδη να τον άκούη «δίκαιο»; β) "Επειτα σκεφτόμαστε —γιατί στις άλλες άνεπτυγμένες χῳρες γίνεται αυτό— ότι πόσο ὠφέλιμο θά ήταν να βλέπαμε στην μεγάλη ὁθόνη (την καλή θέβαια...) ή την μικρή (την τηλεόρασι) «γυρισμένη» τη ζωή των μεγάλων άνδρων μας, των άνδρων που ὀφείλομε να γίνουν ὑποδείγματα στη σπουδάζουσα νεολαία (πρώτος και καλύτερος ὁ 'Αριστείδης) ! γ) "Επειτα παρατηρεῖ κανείς —για την άσκησί μας στη γραμματική— πῶς ὑπάρχουν ἐδῶ μέσα αρκετοί συνδυασμοί ὀνομάτων για να κλιθοῦν μαζί π.χ. Τοιοῦτοι φιλοχρήματοι πολυτελεῖς, δυστυχεῖς πένητες άστεγοι, ὠραία ἐκείνη άξιόθαύματος απάντησις.

Ἐπίσης μιὰ χαρά άσκειται και ποιός πάνω στον παθητικό ὀρίστο, γιατί εἶναι άφθονοι διάφοροι τύποι του ἐδῶ. π.χ. ήγωνίσθη, να δοξασθῶμεν, τὰς κατακαείσας, τους διαστραφέντας, ἐφοβήθησαν κ.λ.π.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμά μας εἶναι χαρακτηρισμός ἱστορικού προσώπου.

Μερικά βασικά για τους χαρακτηρισμούς: Βέβαια για να τους χαρακτηρισμούς κάνομε λόγο συστηματικά και πλατειά στην Δ' τάξι' ἐδῶ θά παραθέσωμε μερικά βασικά και κατατοπιστικά στοιχεῖα. Με τὸ χαρακτηρισμὸ φέρνομε στην ἐπιφάνεια και παρουσιάζομε τὰ ψυχοπονευματικά γνωρίσματα ἑνὸς ατόμου ή ὀμάδας. Γιατί βέβαια ἂν μείνωμε μόνο στα ἑξωτερικά χαρακτηριστικά, τότε κάνομε περιγραφή. Ἐχομε τὰ ἑξῆς εἶδη χαρακτηρισμῶν: Ἀτόμου, ὀμάδας (τάξεως, ἐπαγγέλματος) κοινωνικοῦ τύπου (π.χ. ὁ κόλακας, ὁ τεμπέλης, ὁ θρασύδειλος κ.λ.π., ζῶων, φυσικῶν φαινομένων (π.χ. τρικυμία, καταιγίδα κλπ.), καλλιτεχνημάτων, πόλεων, λαῶν, ἱστορικῶν ἐποχῶν.

Ἐπίσης ἔνα εἶδος σύνθετου χαρακτηρισμοῦ εἶναι οἱ συγκρίσεις, οἱ παραλληλισμοί, οἱ ἀντιθέσεις.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Εἶδαμε μιὰ ἀπὸ τίς ἐξοχώτερες ἱστορικῆς φυσιογνωμίες τῆς φυλῆς μας, προσθέτοντας και στοιχεῖα στις γνώσεις μας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο δὲν ἦσαν οἱ γνώσεις, ἀλλ' ή χαρά και ή συγκίνησι που καμαρώσαμε τὸ ἠθικό ἀκτινοβόλημα τοῦ Ἀριστείδου μας. Ἀλήθεια πόσα και πόσα διδάγματα μᾶς ἔμειναν ἀπ' αὐτή την ἠθικώτερη ἑλληνική προσωπικότητα! Νά ἐπὶ τέλους «τὰ πιὸ καθαρὰ χέρια» ἀπὸ ὅσους χειρίστηκαν δημόσια ζητήματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου! Εὔγε, εὔγε σὲ τοῦτα τὰ χέρια, ὀλόλευκα περιστέρια, που μᾶς γνέφουν για να γίνωμε μιμητὲς και συνεχιστὲς!

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 8 τοῦ θρησκευτικοῦ βίου «ὁ Αἰνείας καὶ ὁ πατήρ του» αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

Ὁ Βόσπορος καὶ τὸ Βυζάντιον

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 173)

Ἄδ. Ἀδαμαντίου

ΕἰΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Τὰ πρῶτα 50 χρόνια τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. οἱ Μεγαρεῖς εἶχαν ἰδρύσει μιὰ ἀποικία, τὴν Χαλκηδόνα, στὶς Ἀσιατικὲς ἀκτὲς τοῦ Βοσπόρου, ἀκριβῶς ἀπέναντι στὴ θέσι, ὅπου ἀργότερα ἔγινε ἡ Κων)πολι. Λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἰδρυσι τῆς Χαλκηδόνας, μιὰ ἄλλη ὁμάς Μεγαρέων ἰδρυσε μιὰ ἀποικία στὶς Εὐρωπαϊκὲς ἀκτὲς τοῦ Βοσπόρου τὸ Βυζάντιο, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸ τῶν ἀποίκων Βύζα. Τὰ ἀνώτερα ἐν σχέσει μὲ τὴν Χαλκηδόνα, πρὸντα τοῦ Βυζαντίου, εἶχαν πολὺ ἐκτιμηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Ὁ Ἕλλην ἱστορικὸς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἡρόδοτος (IV, 144) γράφει ὅτι «στρατηγὸς τῶν Περσῶν Μεγάβαζος, ὅταν ἐφθασε στὸ Βυζάντιο, ὠνόμασε τοὺς κατοίκους τῆς Χαλκηδόνας *τυφλοὺς*, γιατί ἔχοντας τὴν δυνατότητα-ἐκλογῆς διάλεξαν τὴν χειρότερη ἀπὸ τίς δυὸ πόλεις, παραβλέποντας τὴν ὑπεροχὴ τῆς θέσεως, ὅπου χτίστηκε ἀργότερα τὸ Βυζάντιο... ὁ Ἀπόλλωνας εἶπε στοὺς Μεγαρεῖς, ὅταν τὸν ρώτησαν, ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ χτίσουν τὴν πόλιν τους, νὰ ἐγκατασταθοῦν ἀπέναντι στὴ χῶρα τῶν *τυφλῶν*!» (Ἱστορία Α. Α. Βασίλειφ, τ. Α', σελ. 78, Πάπυρος). «...Τίς εἶδε ἢ τίς ἤκουσε ποτέ του τέτοιο πρᾶγμα, / οἱ ἀσεβεῖς νὰ πάρουσι τὸ σπίτι τοῦ ἀγίου... / Πλατῆται μὴ ἀνατείλετε τὸν κόσμον νὰ φωτῆτε» / εἰς Πόλης τὰ περίγυρα μὴ λάμψετε, μὴ σταθῆτε, / μὴ ματωθοῦν οἱ ἀκτῖνες σας στὸ αἷμα τῶν Ρωμαίων...» (Ἑμμ. Γεωργιλᾶς, 15ος αἰ. μ.Χ.).

ΝΟΗΜΑ: Στὴν καλύτερη θέσι τῆς ἐλληνικῆς Μεσογείου οἱ Μεγαρεῖς ἰδρυσαν τὸ Βυζάντιο. Χωρίζεται μὲ ἓνα μικρὸ πορθμὸ ἐκεῖ ἡ Εὐρώπη ἀπ' τὴν Ἀσία καὶ ἡ θάλασσα τὸν χειμῶνα τὸν κάνει γλυκό, τὸ δὲ καλοκαίρι ὁροσερό! Τὸ ἔδαφος εἶναι εὐφορο καὶ καθένα, ποὺ ἀσχολεῖται μ' αὐτὸ τὸν κάνει πλούσιον. Λιβάδια καταπράσινα, ποὺ ἀσχολεῖται μ' αὐτὸ τὸν κάνει πλούσιον. Λιβάδια καταπράσινα, ποὺ ὁσκόουν ἀμέτρητα κοπάδια, χωράφια μὲ πλούσια καλλιέργεια, μὲ δέντρα καρποφόρα, ποὺ ὅποιος δοκίμασε τὴ γλύκα τους, θὰ τὴν θυμᾶται γιὰ χρόνια. Δέντρα ἄλλα καταπράσινα, πλατάνια, κυπαρίσσια, δάφνες, μυρσίνες κ.ἄ. ἀνθη κι ὅτι ἄλλο ποθεῖ νὰ ἰδῇ ἀνθρώπου ἢ ψυχῇ, ὑπάρχουν σ' αὐτὸν τὸν ἀπέραντο κι ἡρεμο τόπο καὶ κάνουν τὸν ἄνθρωπον νὰ νομίσῃ ὅτι θρίσκεται στὸν παράδεισον!

Παράλληλα μὲ τὰ πλούτη τῆς στεριᾶς κι ἡ θάλασσα συναγωνί-

ζεται στην προσφορά πλούτου. Ἡ Προποντίδα, πού στενεύει καί κλείνεται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά μὲ τὸ Βόσπορο κι ἀπ' τὴν ἄλλη μὲ τὸν Ἑλλήσποντο, εἶναι σὰν μιὰ μεγάλη λίμνη γιομάτη γαλήνη. Κοπάδια ψαριῶν θρῖσκουν ἐκεῖ καταφύγιο κι οἱ ψαράδες πλουτίζουν ἀπ' τὴ δουλειά τους. Ἀπ' τὰ πολλὰ ποτάμια, πού χύνονται σ' αὐτὴν τὰ νερά της εἶναι γλυκά, δὲν ἔχει θαλάσσια θηρία καί τὰ πολλὰ ψάρια τρέχουν ἐκεῖ γιὰ νὰ γεννήσουν ἡσυχὰ τ' αὐγά τους. Σκουμπριά καί παλαμίδες κατὰ χιλιάδες ψαρεύουν οἱ ψαράδες.

Παράλληλα μὲ τὴν οἰκονομικὴ σημασία, πού ἔχει ἡ στεριά κι ἡ θάλασσα τῆς περιοχῆς, ἡ στρατηγικὴ σημασία τοῦ Βοσπόρου εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὴ — εἶναι τὸ κλειδί τοῦ Εὐξείνου ὁ Βόσπορος!

Ἀπ' τὴν παλιὰ ἐποχὴ ὅποιος κρατοῦσε τὸν Βόσπορο, ἦταν κύριος τῶν δυὸ θαλασσῶν. Μποροῦσε νὰ εἰσπράττει φόρους ἀπὸ τὰ διερχόμενα πλοῖα ἢ καί νὰ ἐμποδίσῃ τὴ διάβασι αὐτῶν. Μόνο μέσα ἀπ' τὸν Βόσπορο μποροῦν νὰ περάσουν τὰ πολλὰ προϊόντα τοῦ Εὐξείνου Πόντου καί τῆς ἐνδοχώρας του. Ἡ φύσι φρόντισε νὰ χάριση καί περίφημο ναύσταθμο στὴν περιοχὴ, τὸν Κεράτιο κόλπο, πού μοιάζει μὲ κέρατο ἐλάφου. Στενὴ εἴσοδος, μεγάλο λιμάνι, μεγάλο βάθος γιὰ μεγάλα πλοῖα, στὸ βάθος στενεύει πάλι, καί γύρω - γύρω εἶναι ἀσφαλισμένος μὲ θουνὰ ἀπὸ τοὺς ὀρμητικοὺς ἀνέμους. Ὁ Βόσπορος μοιάζει μὲ ποτάμι. Ἐχει μῆκος, Εὐξείνος μέχρι Προποντίδα, 27 χιλιόμετρα, καί τὸ μεγαλύτερο πλάτος του εἶναι 3.200, ἐνῶ τὸ μικρότερο μόλις φτάνει τὰ 500 μέτρα. Ἡ ποικιλία τῆς διαδρομῆς εἶναι τόσο πλούσια, πού καθένas διαβάτης εὐχεται νὰ μὴ τελειώσῃ ποτὲ αὐτὴ ἡ διαδρομὴ. Θὰ τὴν νόμιζε γιὰ καμμιά παραμυθένια λίμνη, ἂν δὲν τὸν ξύπναγε ἀπ' τὸ ὄνειρο τὸ ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου. Τοῦτο τὸ ρεῦμα εἶναι μεγάλο, γιὰ τὴν τὰ νερά τοῦ Εὐξείνου Πόντου εἶναι πολλά, ἀπ' τὰ πολλὰ ποτάμια πού χύνονται μέσα, καί ζητοῦν διέξοδο πρὸς τὴν Προποντίδα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Ὁ συγγραφέας εἰσέρχεται κατ' εὐθείαν στὸ θέμα του (IN MEDIAS RES). Δὲν ἔχει κι ἐπίλογο. Εἶναι μιὰ ἐνότητα «Τὰ οἰκονομικὰ καί στρατηγικὰ προτερήματα τοῦ Βοσπόρου».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεία: Βόσπορος, ὁ <βουῖς+πόρος: πέρασμα βοδιοῦ>. Λειμῶν, ὁ: τὸ λιβάδι. Ἀπιδέα, ἡ: ἀχλαδιά. Μυρσίνη, ἡ: τὸ φυτὸ ἢ μυρτιά.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Βόσπορος, ὁ: (βλέπε εἰσαγωγικά) ὁ Θρακικὸς πορθμὸς πού θρῖσκεται μεταξὺ Θράκης καί Βιθυνίας. Ὀνομάστηκε Βόσπορος, γιὰ τὴν πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ ἡ Ἰώ, κόρη τοῦ Ἰναχου καί τῆς Ἀργείας, βασιλιάδων τοῦ Ἀργους, μεταμορφω-

μένη σὲ ἀγελάδα, ἀπὸ τῇ ζήλεια τῆς Ἥρας, γιατί ἡ πανέμορφη θνητὴ Ἰὼ εἶχε τὴν τόλμη νὰ ἀγαπήσῃ τὸν Δία. (βλ. καὶ τραγωδία Εὐριπίδη, «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» στ. 392 κ.έ. «Κυάνεαι κυάνεαι σύνοδοι θαλάσσας, /ἴν' οἷστρος ὁ ποτώμενος Ἀργόθεν / ἄξενον διεπόρευσε τὰν βοῦν / Ἀσιήτιδα γαῖαν / Εὐρώπας διαμείψας...». Βυζάντιον, τό: βλ. Εἰσαγωγικά. Κωνσταντινούπολις, ἡ: Ἡ «βασιλὶς» τῶν πόλεων, ἡ πόλις — κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸ 326—330 μ.Χ. ἀπὸ τὸν Μέγα Κων)νο στὴ θέσιν τὴν προνομιακὴ τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου. Περισσότερο ἀπὸ 1000 χρόνια ἦταν ὁ φωτοδότης τῶν ἀπολιτίστων καὶ τῶν βαρβάρων, στὰ ἀνελέητα δὲ πλήγματα τοῦ βαρβαρωτέρου τινὼ βαρβάρων ὑπέκυψε τὸ 1463, ἀφοῦ σκόρπισε γύρω τῆς τὸ φῶς τὸ «ἀνέσπερον»!...

Προποντίς, ἡ: ἡ θάλασσα ποὺ θρίσκειται μεταξὺ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ θρίσκειται μεταξὺ Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μὲ τὸν ὁποῖο ἐνώνεται ἡ Προποντίδα μὲ τὸ Αἰγαῖο. Ὄνομάστηκε ἔτσι ἀπὸ τὴν Ἑλλη, κόρη τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ὀρχομενοῦ Ἀθάμαντα καὶ τῆς Νεφέλης. Ὁ Ἀθάμας, ἀφοῦ πέθανε ἡ γυναῖκα του, ξαναπαντρεύτηκε. Ἡ μητρικὰ τῶν παιδιῶν τῆς Νεφέλης (Φρίξου καὶ Ἑλλης) δὲν ἦταν καλὴ. Τὰ παιδιὰ δυστυχούσαν. Ὑστερα μάλιστα ἀπὸ χρησμὸ τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν(;) θέλησε ὁ Ἀθάμας νὰ θυσιάσῃ τὸν Φρίξον, γιὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώρα ἀπὸ τὴν ἀφορίαν! Ἡ Νεφέλη ἄρπαξε τὰ παιδιὰ τῆς καὶ τοὺς ἔδωσε κριό, ποὺ εἶχε τὸ «χρυσόμαλλον δέρας» (δέρμα), ποὺ ἔγινε ἀργότερα ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὴν Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. Ὁ κριὸς θὰ πηγαινέ τὰ παιδιὰ στὴν Κολχίδα γιὰ ἀσφάλεια. Ἡ Ἑλλη ὅμως πνίγηκε καθὼς περνοῦσαν τὸν πόντο. Ἀπὸ τότε ὠνομάστηκε Ἑλλήσποντος. Εὐξείνιος Πόντος, ὁ (ἡ Μαύρη θάλασσα): ἡ γνωστὴ τρικυμιώδης θάλασσα Β. τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Ν. τῆς Ρωσίας· τὸ ὄνομά τῆς Εὐξείνιος· (ἀντὶ ἄξενος) ἔλαβε «κατ' εὐφημισμὸν» ἀντὶ δηλ. νὰ ποῦν μιὰ λέξι φοβερή, τὴν ἀλλάσσουν μὲ ἄλλη καλὴ κι εὐχάριστη ἀπὸ φόβο ἢ πρόληψιν).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Θαυμασία, γλυκύν, δροσερόν, χλοεροί, ἄφθονα, δημητριακοί, κατάφορτα, εὐώδεις, καρποφόρα, τραγανά, γαληνιαία, ἀπότομοι, μαγευτικόν, κρημνώδεις, ἀτελείωτη, μαγικάς, κ.ἄ. Σύνθετα: Βόσπορος, Κωνσταντινούπολις, καρποφόρα, κατάφορτα, εὐωδιάν, Προποντίς, Εὐξείνιον, ναύσταθμον, κ.ἄ. Μεταφορές: Γλυκαίνουν τὸ βλέμμα — ἀναπαύουν — πλημμυρίζουν τὴν καρδίαν — μένει ὀπίσω — καταφύγιον. — θυμωμένα νερά — εἶναι τὸ κλειδίον — νανουρίζουν — ἀφύπνιζεν. Παρομοιώσεις: ὥσάν μίαν μεγάλη γαληνιαία λίμνη — ὁμοιάζει πρὸς κέρατον ἐλάφου — ὁμοιάζει μὲ ἓνα ποταμόν. Ἀσύνδετα σχ.: αἱ ἄμπελοι παράγουσιν... ποτὲ δὲν τὰ λοσμηνεῖ. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν καρποφόρων... αἱ μυρσίαι, τὰ

πεῦκα. Ἡ μεγίστη αὕτη θάλασσα... ἐκβάλλουσιν εἰς αὐτήν. Ὑπερβολή: Ἀτελείωτη πρασινάδα. Ἐπανάληψι: ἤσυχα ἤσυχα. Ἐπιφώνησι: Ἄχ, ἄς ἦταν ποτέ νὰ μὴ τελειώσῃ τὸ ταξίδι. Ἐρώτησι: Τί δὲ νὰ εἶπῃ τις... καὶ τόσα ἄλλα;

Νοήματα: 1. Ἡ θάλασσα καθιστᾷ ἓνα τόπον ἥπιο τὸν χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. 2. Ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ σημασία τοῦ Βοσπόρου εἶναι μεγάλη. 3. Ἡ θάλασσα καὶ τὸ εὐφορο ἔδαφος εἶναι παράγοντες καλῆς οἰκονομίας. 4. Οἱ φυσικὲς ὁμορφιὲς τῆς περιοχῆς τοῦ Βοσπόρου εἶναι μαγευτικὲς.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ σημασία τοῦ Βοσπόρου εἶναι μεγάλη.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα, ὁμαλὴ μὲ δημοσιογραφικὴ κυρίως εὐελξία.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφὴ (τοπογραφία).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀδὰμ. Ἀδαμαντίου γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1885 καὶ πέθανε τὸ 1937. Σπούδασε φιλολογία στὴν Ἀθήνα καὶ Βυζαντινολογία στὴ Γαλλία. Διωρίστηκε σχολάρχης στὴν Ἐρμούπολι καὶ καθηγητὴς στὸ Ταϊγάνι τῆς Ρωσίας. Τὸ 1908 ἔγινε ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ 1912 καθηγητὴς τῆς βυζαντινῆς τέχνης στὸ Παν/μιο Ἀθηνῶν. Μελέτησε τίς πηγές, τὴ γλῶσσα, τίς ἐπιδράσεις καὶ τὴ σύνθεσι τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέως». Ἐγράψε τὸ ἔργο του «Βυζαντινὴ Θεσ/νίκη», ὅπου περιγράφει τὴν ἱστορία τῆς Θεσ/νίκης κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ βυζαντινὸς στρατιώτης

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 175)

Ἀδὰμ. Ἀδαμαντίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Σὰν Ἕλληνες ὀφείλομε νὰ γνωρίζωμε τὴν τριπλὴ, τὴν τρισυπόστατη, τὴν «τρισδιάστατη», ἃς ποῦμε καλύτερα, ἐμφάνισι καὶ ἐκδήλωσι τῆς ἀθάνατης φυλῆς μας. Εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνισμός, εἶναι ὁ μεσαιωνικὸς ἢ βυζαντινὸς Ἕλληνισμός (300 μ.Χ. — 1453 μ.Χ.) καὶ εἶναι καὶ ὁ νεώτερος Ἕλληνισμός. Τώρα σ' αὐτὸ κείμενό μας μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ βυζαντινὸς Ἕλληνισμός, ὁ ὁποῖος — δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία καὶ ἀπὸ κανένα — εἶναι σύνθεσι ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας καὶ ρωμαϊκὰ στοιχεῖα, πού ὅλο καὶ ὑποχωροῦν μπροστὰ στὴν κυριαρχία τοῦ καθαροῦ Ἕλληνικοῦ στοιχείου. Ἔτσι εἶναι πολὺ φυσικὸ καὶ ὁ βυζαντινὸς στρατὸς μας νὰ εἶναι κατ' εὐθείαν ἐξέλιξι τοῦ ἀρχαίου Ἕλληνικοῦ καθὼς καὶ τοῦ ρω-

μαϊκού (σὲ πολὺ μικρότερο ποσοστό). Ἄλλ' ἄς παρακολουθήσωμε στὸ ἱστόρημα...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας μας, τόσο ἄλλωστε βαθὺς γνώστης τῶν βυζαντινῶν πραγμάτων, ὑποστηρίζει πῶς οἱ στρατιῶτες τοῦ μεσαιωνικοῦ (τοῦ χριστιανικοῦ) ἑλληνισμοῦ συνεχίζουν τοὺς συναδέλφους τοὺς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (τὸ πρᾶγμα ἀλήθεια θυμίζει σωστὴ σκυταλοδρομία...). Ἀλλὰ καὶ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας εἶχε τὴ συνείδησι ὅτι εἶναι μαζί ἀπόγονος τοῦ θρυλικοῦ Μακεδόνα στρατηλάτη, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱδρυτῆ τῆς Νέας Ρώμης (αὐτὸς ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ χριστιανός... Ρωμαῖος). Καὶ τώρα παρακολουθοῦμε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασία τοῦ ἀμυντικοῦ καὶ ἐπιθετικοῦ ὀπλισμοῦ φαίνεται αὕτῃ ἡ κληρονομημένη ἀνάμιξι· π.χ. ὁ θώρακας – τὸ λωρίκιον (ρωμαϊκὴ λέξι), ἡ ἀσπίδα – τὸ σκουτάριον (ρωμαϊκὴ λέξι), τὸ κοντάριον, τὸ σπαθίον, οἱ περικνημίδες (ἑλληνικὴς λέξεις), ἡ περικεφαλαία – κασίς (ἑλληνικὴ – μακεδονικὴ λέξι). Ἐπίσης, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι, εἶχαν καὶ οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς βαρεῖα ὀπλισμένους καὶ τοὺς ἐλαφρά (σὰν τοὺς ἀρχαίους πελταστῆς). Στὴ συνέχεια ὁ ἱστορικὸς συγγραφέας μας ὑποστηρίζει ὅτι ὁ βυζαντινὸς στρατὸς εἶχε τὴν, μέχρι τότε τουλάχιστον, καλύτερη ὁργάνωσι καὶ συγκρότησι, τὸν τελειότερο ἐφοδιασμό ἀπὸ ὅλους τοὺς, ἀρχαίους βέβαια, στρατοὺς τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ πεζικοῦ καὶ ἱππικοῦ δὲν τοὺς ἔλειπε καὶ τὸ πυροβολικὸ ἄς ποῦμε (τὰ πετροβόλα), τὰ πολιορκητικὰ μηχανήματα κλπ. Κοντὰ σ' αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ παραλείψωμε τὴ θαυμάσια νοσοκομειακὴ τους ὁργάνωσι καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸ τους πρὸς τοὺς νικημένους στρατοὺς. Ἀλλὰ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ ἔθνος, «τὴν ἀφρόκρεμα» θὰ λέγαμε, τοῦ β. στρατοῦ αποτελοῦσαν οἱ ἀνδρειωμένοι φρουροὶ τῶν ἄκρων (συνόρων), οἱ θρυλικοὶ ἀκρίτες, ποὺ τόσο τοὺς ἀποθανάτισαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἐποχῆς (τὰ ἀκριτικά). Τὸ πόσο ἀνάγκη εἶχαν τοὺς στρατιῶτες τοὺς οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες φαίνεται στὶς προσφωνήσεις τους, ποὺ τοὺς ἀποκαλοῦν παιδιὰ τους καὶ στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ. Ἑλληνικὴ ὁρμὴ καὶ ἀνδρεία καὶ χριστιανικὴ πίστι λοιπὸν τὰ γνωρίσματα τοῦ β. στρατιώτη.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: α) «Ἡ ἐνθουσιαστικὴ... οἱ ἱππῶται τῆς Δύσεως»: Οἱ βυζαντινοὶ στρατιῶτες καὶ ὁ ὀπλισμός τους. β) «Κανεῖς ἄλλος... χριστιανικοὶ στρατοί»: Ἡ τέλεια ὁργάνωσι τοῦ β. στρατοῦ. γ) «Εἰς ἰδιαίτερον σῶμα... ἀλώνια»: Οἱ ἀκρίτες. δ) «ὁ στρατὸς... Μ. Κωνσταντίνου»: Ὁ στρατὸς κεφαλὴ τοῦ κράτους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Τὴν ἐπεξεργασία προτιμοῦμε νὰ τὴν κάνωμε ἀδαιρέτα σ' ὅλο τὸ ἀνάγνωσμα καὶ ὄχι κατὰ ἐνότητες.

Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἑρμηνεῖα: Ἐκκληροδοτήθησαν= δόθηκαν σὰν κλῆρος, σὰ μερίδιο (αὐτὸς ποὺ τὰ ἀφήνει λέγεται κληροδότης, κι αὐτὸς ποὺ τὰ παίρνει κληρονόμος). "Ὅσο γιὰ τὰ ὀνόματα τῶν ὄπλων εἶναι ἄρκετὲς οἱ ἐπεξηγήσεις ποὺ δίνονται μέσα στὸ κείμενο. Μόνο γιὰ τὸ: κασίς= περικεφαλαία (καὶ μάλιστα ἡ βαρεῖα τῶν ἱππέων) ἔχομε νὰ παρατηρήσωμε κάτι τὸ ἐνδιαφέρον· ἡ κασίδα (καὶ κασιδιάρης), δηλαδή ἡ γνωστὴ βλάβη τῶν μαλλιῶν, προέρχεται ἀπὸ τὸ: κασίς, -ίδος γιατί εἶναι φανερὸ ἀπ' αὐτὴ πάθαιναν οἱ ἱππεῖς ποὺ φοροῦσαν διαρκῶς... αὐτὴ τὴν κασίδα. Ἐπιμελητεία: Σύγχρονη λέξι γιὰ τὴν φροντίδα ἐφοδιασμοῦ καὶ διατροφῆς τοῦ στρατεύματος (ἀπὸ τὸ ρ. ἐπιμελοῦμαι= φροντίζω). καταλεπτῶς= μὲ λεπτεμέρεια. ἐφοδιοπομπή= ὁλόκληρο μεταγωγικὸ σῶμα στὸ στρατό, ἀπὸ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ ὀχήματα, ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ ἐφοδιάζῃ τὸ στράτευμα (ἐφόδια+πέμπω). βίγλα= σκοπιά, φρουρά, βάρδια (ἀπὸ τὸ λατιν. *vigilo*= ἀγρυπνῶ). ὀπτικὸς τηλεγράφος: βέβαια μὴ παρασυρθοῦμε, δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη... τὰ σήματα μόρς· ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὸ πρωτόγονο μέσο, τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ, τῆς συνεννοήσεως μὲ φωτιές. Εἶναι οἱ περίφημες «φрукτωρίες» (φрукτός= δαυλὸς ἀναμμένος) τῶν ἀρχαίων. νὰ ἐξάρωμεν= νὰ παινέσωμε, νὰ ἐξυψώσωμε (τὸ ρ. ἐξαίρω, ἔξαρις).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπειδὴ τὸ κείμενό μας βασικὰ εἶναι μιὰ αὐστηρὴ ἱστορικὴ ἔκθεσι, εἶναι φυσικὸ ν' ἀπουσιάζουν τὰ στολίδια καὶ οἱ ἐξωτερικὲς ὁμορφιές. Ὁ λόγος εἶναι μακροπερίοδος, χωρὶς ὅμως νὰ κουράζῃ ἀπὸ διάφορες περιττὲς προσθήκες. Μὲ δυσκολία ἀνευρίσκομε μιὰ μεταφορά, ποὺ ἀξίζει ὅμως τόσα πολλά! «ὁ στρατὸς ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες τῆς πολιτείας». Παρατηροῦμε ἐπίσης τὰ ἀσύνδετα: «Εἶχε πολιορκητικὰ μηχανήματα... ξυλίνους πύργους», «πόσον θὰ βαδίσῃ ὁ στρατὸς... νὰ σταθμεύσῃ». Χαρακτηριστικὰ εἶναι καὶ τὰ ἐπίθετα: ἀλυσιδωτόν, ἐπίφοβοι, ὀπτικὸς, ἀνδρειωμένος, δημῶδη, σταυροφόρον (σημαίαν).

Κεντρικὸν νόημα: Ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἦταν ἀκατάβλητος καὶ ἀκαταγώνιστος, γιατί συνδύαζε τὴν ἑλληνικὴ ἀνδρεία μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστι, ἀλλὰ πέρα ἀπ' αὐτὰ εἶχε τέλεια τεχνικὴ ὀργάνωσι.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Τὸ βυζαντινὸ στράτευμα τὸ χαρακτήριζε καὶ φιλανθρωπία καὶ «ἱπποτισμός» πρὸς τὸν νικημένο ἀντίπαλο. Ἐδῶ βέβαια ἕνας ἄρκετὰ γνώστης τῆς β. ἱστορίας ὅπωςδὴποτε θὰ παρατηροῦσε ὅτι σημειώνονται πολλὲς περιπτώσεις ποὺ οἱ βυζαντινοὶ (καὶ αὐτοὶ βέβαια κυρίως ἦσαν οἱ ἀξιωματοῦχοι...) τιμωροῦσαν φριχτὰ καὶ ἀπάνθρωπα τοὺς νικημένους (τυφλώματα κλπ.), ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ!... Αὐτὸ βέβαια δὲ μπορούμε νὰ τὸ διαψεύσωμε, ἀλλὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε πὼς ἦταν οἱ ἐξαίρέσεις καὶ ὄχι ὁ κανόνας.

β) Οί περίφημοι ἀκρίτες ἔφθασαν νὰ εἶναι οἱ χριστιανοὶ "Ἕλληνες ἥρωες. γ) 'Ο βυζαντινὸς στρατὸς ἦταν «ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες τῆς πολιτείας».

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι μιὰ καλοδουλεμένη καὶ καλλιεργημένη καθαρεύουσα χωρὶς ἀναμίξεις ἄλλων στοιχείων. 'Ο 'Αδαμαντίου ἀποδεικνύεται τέλειος γνώστης τῶν μυστικῶν τῆς.

ΥΦΟΣ: Εἶναι πυκνὸ, αὐστηρὸ καὶ φορὲς φορὲς γίνεται ξηρό, γιατί ὁ συγγραφέας ἐνδιαφέρεται νὰ κάμῃ μιὰ ἐξακριβωμένη ἱστορικὴ ἔκθεσι.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μὲ πρῶτο ξεκίνημα τὶς ὀνομασίες τῶν ὄπλων καὶ τῶν «εἰδικότητων» τῶν στρατιωτῶν ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενό μας (μὲ τὰ ἀραῖα γράμματα), θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε περισσότερα στὴν ἱστορία τῆς Β' τάξεως. β) Εὐκόλο εἶναι, ἀλλὰ καὶ πολὺ χρήσιμο, νὰ συγκεντρώναμε ὑπάρχουσες εἰκόνες τῶν διαφόρων στρατιωτῶν μὲ τὸν ὅπλισμόν τους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ σκεφτόμαστε πόσο μορφωτικὸ θὰ ἦταν νὰ βλέπαμε στὴν μεγάλη ἢ τὴ μικρὴ ὁθόνη (τηλεόρασι) παραστάσεις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ. Αὐτὸ βέβαια ἄς τὸ φροντίζουν οἱ ἀρμόδιοι, καὶ οἱ εἰδικοί, σὲ μᾶς δὲ μένει παρὰ νὰ εἴμαστε πρόθυμοι δέκτες...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμά μας ἀνήκει σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται ἱστορικὲς πραγματεῖες ἢ ἱστορικὰ μελετήματα.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: "Ενα κείμενο βέβαια ποὺ θέλει κοίταγμα ἀπὸ πολὺ κοντὰ καὶ μὲ μεγάλη προσοχή, γιατί ἔχει λεπτομερειακὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς διαφεύγουν. Πάντως μόλις τὸ κλείνομε ἔχομε μάθει τόσα πράγματα καὶ ἡ φαντασία μας πυρωμένη καὶ λαχταριστὴ ἔχει πετάξει σὲ θριάμβους καὶ σὲ ἐθνικὰ τρόπαια τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ μας. 'Αλλὰ τὸ πιὸ συγκεκριμένο ποὺ κρατήσαμε εἶναι τοῦτο: βεβαιωθήκαμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ γιὰ τὴ θαυμαστὴ «ἐλληνικὴ διάρκεια». 'Εδῶ βέβαια τὸ διαπιστώσαμε ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ γνωρίσματα τῶν στρατῶν μᾶς ἀρκεῖ αὐτὸ γιὰ σήμερα...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ἀμέσως προηγούμενο πεζογράφημα «ὁ Βόσπορος καὶ τὸ Βυζάντιον».

ἽΟ Διγενὴς Ἀκρίτας

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 178)

Ποίημα Κ. Παλαμᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ θρυλικὴ μορφή τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἀφοῦ συμ-

βολίζει την ίδια την Ἑλλάδα ὄλων τῶν αἰώνων, καὶ στὴν ἀτέλειωτη σειρά τῶν ἱστορικῶν της περιπετειῶν, ἦταν ἐπόμενο ν' ἀποτελέσῃ τὴν ἀνεξάντλητη πηγὴ ἐμπειύσεων γιὰ τὴ Ν. λογοτεχνία μας καὶ γενικώτερα τὴν ἐλληνικὴ τέχνη. Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ συγκλονίστηκε ὀλοφύχα ἀπ' αὐτὸ τὸ «θέμα» καὶ τὸ ἔπιασε μ' ὅλες τὶς ποιητικὲς του κεραεῖες ἦταν ὁ Παλαμᾶς. Εἰδικὰ τὸ «κομμάτι» αὐτὸ ἀπὸ τοὺς «ἰάμβους καὶ ἀναπαιστούς», γραμμένο στὰ δύστυχα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ 1896—97, εἶναι πραγματικὰ προφητικὸ κι ἤθελε νὰ δώσῃ παρηγοριὰ κι ἐλπίδα στὸ λαό μας, ποὺ οἱ ἐθνικὲς συμφορὲς ἐθάραναν τότε σὰν πλάκα τάφου στὴν ψυχὴ του.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Παλαμᾶς πολὺ γρήγορα, σχεδὸν αἰφνιδιαστικὰ θὰ λέγαμε, μπαίνει στὸ θέμα του: Ὁ χάροντας ἀφοῦ νίκησε τὸ Διγενῆ (πῶς μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλοιως;) τὸν ὁδηγεῖ ἔφιππος μαζί μὲ ἄλλους στὸν Ἀδῆ. Τὶ διαφορὰ ὅμως! Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, οἱ ἀνώνυμοι (παρ' ὅτι κι αὐτοὶ ἦσαν λεβέντες) θρηνοῦν γιὰ τὴ στέρξη τῆς ζωῆς τους, ὁ ἀκρίτας ὅμως δὲν καταβάλλεται, γενναῖα τὸν ἀντιμετωπίζει, τὸν προκαλεῖ καὶ τοῦ τονίζει ὅτι μάταιη ἡ νίκη τοῦ κρίμα, ποὺ παρὰ τὴν τρομερὴ τους πάλῃ δὲν τὸν κατάλαβε σὰν ἀντίπαλο!... Αὐτὸς δὲν εἶναι προορισμένος νὰ ἀφανιστῇ, ἀλλὰ θ' ἀναστηθῇ καὶ θὰ ἀνασταίνεται πάντοτε, γιὰτὶ εἶναι ἡ ἀδάμαστη ἡρωικὴ ἐλληνικὴ ψυχὴ ὄλων τῶν ἐποχῶν (ποὺ γνωρίζει νὰ κάνῃ τὸ θαῦμα καὶ τῆς Σαλαμίνας καὶ τοῦ Βυζαντίου). Δὲν κυριεύεται λοιπὸν ἀπὸ τὸ θάνατο, παροδικὸς εἶναι ὁ χαμὸς του, ἔτσι γιὰ νὰ φανῇ ἀκμαϊότερος καὶ ν' ἀνασταίῃ κι ἄλλους λαούς.

Τὸ ποίημα δὲν χρειάζεται καὶ δὲν πρέπει νὰ χωριστῇ σὲ ἐνότητες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Καθά(λ)α: ἐπίρρ. καὶ οὐσιαστ. ἢ καθάλα <λατιν. *caballus*= ἵππος, κοπάδι <κοπάδιον (= τμήμα, κυρίως βοσκημάτων), ὑποκορ. τοῦ ἀρχαίου κοπή. λεβέντης: <τουρκ. *levend* (καὶ ἰταλικ. *levanti*= σῶμα ναυτικῶν πυροβολητῶν. Ἐπίσης λεβένται: πειρατὲς ἀπὸ τὴν ἀνατολή. πούλια: <πλειάς, στὸ ὁποῖο ἔχομε ἀποβολὴ τοῦ ς καὶ ἀνάπτυξι ἐνὸς ου.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Χάροντας: προσωποποίησι τοῦ θανάτου· εἶναι ὁ ψυχοπομπὸς «δαίμονας» τῆς νέας ἐλληνικῆς μυθολογίας, στὴ δημοτικὴ μας ποίησι, τὰ μοιρολόγια καὶ τὶς παραδόσεις μας. Παριστάνεται ἄλλοτε σὰν «πελώριος ξυπόλυτος καὶ λαμπροφορεμένος» κι ἄλλοτε σὰν «μαυροφορεμένος καταβαλλάρης». Διγενής: Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, εἶναι, κατὰ τὸ ἀκριτικὸ ἔτος, γιὸς τοῦ Ἑμίρη τῆς Συρίας Μοσοῦρ καὶ τῆς κόρης τοῦ βυζαντινοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, Εἰρήνης. Αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ παιδί μεγαλώνοντας κάνει μέγαλα, ἀπίθανα κατορθώματα καὶ ἀφοῦ παντρεύεται μὲ τὴν ἀγπημέ-

ΓΛΩΣΣΑ: Μιά μεστή και καθαρή (χωρίς αναμίξεις) δημοτική γλῶσσα πού οί λέξεις της δίνονται τόσο εὐχάριστα και ἀπολαυστικά στο αὐτί και στο μάτι.

ΥΦΟΣ: Ὀρμητικό, ὕψηλό, λιτό, ἀλλά και μεγαλόπρεπο. Χωρίς νά ξεφεύγῃ σέ μεγαλοστομίες και ρητορισμούς ντύνει τόσο ταιριαστά τὸ σοβαρὸ νόημα τοῦ ποιήματος.

ΜΕΤΡΟ: Ὑπάρχει ἐδῶ ποικιλία και ἐναλλαγὴ ρυθμοῦ, ἔτσι πού τὸ ὅλο σῶμα τοῦ ποιήματος ἔχει πλαστικότητα και λυγερὰδα. Συγκεκριμένα στὶς 6 τετράστιχες στροφές του οἱ πολλοὶ στίχοι εἶναι ἱαμβικοὶ (8σύλλαβοι προπαροξύτονοι και 7σύλλαβοι παροξύτονοι). Π.χ. «καθάλα πάει / ὁ χάροντας / τὸ Διγενὴ / στὸν Ἀδῆ». Ἐχομε ὁμως και μερικοὺς ἀναπιστικούς (υυ—'), πού κι αὐτοὶ εἶναι 8σύλλαβοι προπαροξύτονοι και 7σύλλαβοι παροξύτονοι. Π.χ. «στὴ ζωὴ / ξαναφαί/νομαι», «δὲν περνῶ / μὲ τὰ χρόνια». Ἀλλωστε μὴ ξεχνᾶμε τὸν τίτλο τῆς συλλογῆς του, «ἱαμβοὶ και ἀνάπαιστοι». Ὅμοιοκαταληξία παρατηροῦμε μόνο στὸν β' και δ' στίχο κάθε στροφῆς.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ἐδῶ μέσα ἡ ψυχὴ μας δονεῖται ἀπὸ δυνατὲς συγκινήσεις. Συγκεκριμένα στὶς δύο πρῶτες στροφές κυριαρχεῖ τὸ δέος και ὁ βαθὺς μας πόνος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ μοναδικοῦ, τοῦ ἀνεπανάληπτου. Στὶς ὑπόλοιπες ὁμως στροφές ἐξουδετερώνεται ὁ πόνος πού μᾶς εἶχε γονατίσει, γιατί τώρα τοῦ Διγενὴ μας ἡ στάσι ἡ ὑπέροχη κι ἀντρίκια ὅλα τὰ κάνει ὀρθια μέσα μας, τὴν ἐλπίδα, τὴν αὐτοπεποίθησι, τὸ ἐθνικὸ φρόνημα· κι ἀκοῦμε λυτρωτικὴ και παρήγορη τὴν προτροπὴ τοῦ ποιητῆ μας (ἀπὸ ἄλλο τραγούδι του)· «Σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ σὰν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν ἅγιο κρίνο· σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ κι ὁ Διγενὴς δὲ θέλει θρῆνο!...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶναι ποίημα ἐπικὸ στὴ σύλληψι και πορεία (ἀφοῦ τόση συμπακνωμένη ἔνδοξη ἱστορία ὑπάρχει μέσα του), ἀλλά μὲ διάχυτο τόσο τὸ λυρικό στοιχεῖο, ἀφοῦ τὸ «ἐγὼ» μετέχει και πάσχει σ' ὅλους τοὺς στίχους.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Μεγάλος θάνατος και πένθος βαθὺ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα, ἀλλά και μεγαλύτερη ἀνάστασι και τρανώτερο νικηφόρο μήνυμα· γιατί βεβαιωνόμαστε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἄρνησι, ἡ ζωὴ εἶναι ἡ θέσι. Πῶς ἔχομε τὴν ἐντύπωσι ὅτι μᾶς παρηγορεῖ ἐδῶ μέσα ὁ Διγενὴς και σὰν νά εἶναι ἡ αἰώνια Ἐλλάδα, ἀλλά και σὰν ξεχωριστὸ ἄτομο μὲ μεγάλη ἀποστολή...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ποίημα «νίκη», τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 ἀπὸ τὸ «πρόσφατον ἔθνικὸν παρελθὸν τοῦ Α' τεύχους, σελ. 84.

Τὸ προσκύνημα τοῦ Βουλγαροκτόνου

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 179)

Χρ. Τσουντα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἐσὺ 'σαι, ποὺ κορόνα σου φορεῖς τὸ Βράχο; Ἐ-
σὺ 'σαι, / Βράχε, ποὺ τὸ ναὸ κρατᾷς, κορόνα τῆς κορόνα' / Ναέ,
καὶ ποιὸς νὰ σ' ἔκτισε μέσ στους ὡραίους ὡραίῳ / γιὰ τὴν αἰωνιό-
τητα, μὲ κάθε χάρη Ἐσένα;» (Κ. Παλαμᾶς, ἡ φλογέρα τοῦ Βασι-
λιᾶ, ὁ θεῖος Βράχος). Ὁ Περικλῆς, ὁ μεγάλος ὁραματιστὴς καὶ δη-
μιουργὸς τῆς ἀθάνατης Δημοκρατίας, ὁραματίστηκε κι ἐπραγμα-
τοποίησε τὰ μεγάλα ἔργα πάνω στὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν κι
ἔκανε τὴν Ἀθῆνα τὸ καλλιτεχνικὸ κέντρο τῆς Ἑλλάδας. Τὸ περιφη-
μότερο δὲ ἔργο τοῦ θεῖου Βράχου εἶναι ὁ Παρθενῶνας! Εἶναι τὸ
ἀγλαῖσμα τῶν αἰώνων καὶ τὸ θεῖο φῶς, ποὺ φωτίζει ἀκόμη τοὺς
λαοὺς καὶ τοὺς παρακινεῖ νὰ ἐγκαταλείψουν πιά τὴ βία καὶ ὠμό-
τητα καὶ ν' ἀκολουθήσουν τὴν πνευματικὴ ζωὴ, ποῦναι γιομάτη ἀν-
θρωπισμὸ καὶ νόημα. Ἡ Ἱδρυσι τοῦ ναοῦ ἄρχισε τὸ 447 καὶ τέλειω-
σε τὸ 438 π.Χ. Κι ἀφοῦ θαυμάστηκε γιὰ πολλὰ πολλὰ χρόνια, τόση
ἦταν ἡ δύναμί του, ὥστε καὶ ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου νὰ τὴν ἐκ-
τιμῇ. Ὁ ναὸς ἔγινε Χριστιανικὴ ἐκκλησία. Πότε ὅμως, ἀκριβῶς
δὲν εἶναι γνωστὸ· ἴσως μέσα στους χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ καὶ
ἔνωρίτερα. Στὴν ἀρχὴ ἀφιερώθηκε στὴ Σοφία τοῦ Θεοῦ κι ἀργό-
τερα στὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα. Φυσικὸ ἦταν νὰ γίνουν κι
ἄρισμένες ἀλλαγές στὸ ἐσωτερικὸ· προστέθηκε κι ἀψίδα στὴν ἀ-
νατολική του πλευρά. Ἡ πολυκύμαντη ἱστορία του δὲν τελειώνει
βέβαια ἐδῶ. Ὁ Τσουντας ἔλεγε «Τοιουτοτρόπως κατοπτρίζονται εἰς
τὴν ἱστορίαν τοῦ Παρθενῶνος αἱ περιπέτειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους
μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου».

ΝΟΗΜΑ: Τὸν καιρὸ, ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφτειαχναν μπρὸς ἀπ' τὸν
Παρθενῶνα ναὸ ἀφιερωμένο στὴ Ρώμη καὶ τὸν αὐτοκράτορά της
(Αὐγουστο), στὴν Παλαιστίνη γεννιόταν ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, ὁ
Χριστὸς. Ἡ διδασκαλία του ἐπρόκειτο νὰ καταρρίψῃ τὴν ἀρχαία
θρησκεία καὶ τοὺς ναοὺς της. Οἱ ἀπόστολοί του ἔφεραν νωρὶς τὸ
εὐαγγέλιο στὴν Ἑλλάδα. Μεγάλα ὅμως ἦταν τὰ ἐμπόδια τῶν πρῶ-
των Χριστιανῶν, γιατί οἱ ἐθνικοὶ (εἰδωλολάτρες) μὲ τὴ μεγάλη δύ-
ναμι, ποὺ διέθεταν ἔκαναν πολλὰς κι ἄγριες διώξεις. Μὲ τὴν ἀνοδο
τοῦ Κων/νου στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου τὰ πράγματα ἄλλαξαν πρὸς

τὸ συμφέρον τῶν Χριστιανῶν. Τελικὰ μὲ τὴν καινούργια δύναμι, ποῦ
 χε πλάι του ὁ Χριστιανισμὸς ἐπεκράτησε μέχρι τοῦ σημείου, ποῦ
 δὲν ἔμεινε πιά κανένας ὁπαδὸς στὴν ἀρχαία θρησκεία! Τότε οἱ Χρι-
 στιανοὶ μὲ πρωτόγνωρο μῖσος ἐκυνήγησαν κάθε τι τὸ ἀρχαῖο τό-
 σο, ὥστε πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας Τέχνης νὰ χαθοῦν!
 "Εσπαζαν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ κατέστρεφαν τοὺς ναοὺς τοὺς
 («ἀπέσβετο καὶ ἄλλον ὕδωρ») ! Εὐτυχῶς ὅμως γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἀρι-
 στουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ Νέα θρησκεία συνετὰ σκέφτη-
 κε καὶ δὲν τὰ κατὰστρεψε! Τὰ μεταμόρφωσε ὅμως σὲ χριστιανικά.
 Πρῶτος ναὸς, ποῦ ἔγινε χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἦταν ὁ Παρθενώνας.
 "Εγινε ἐκκλησία ἀφιερωμένη στὴν Παναγία ἰσως κατὰ τοὺς χρό-
 νους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ποῦ ἱδρυσε τὸν ναὸ τῆς Ἀγ. Σοφίας στὴν
 Κων/πολι. "Εγιναν βέβαια καὶ ὠρισμένες μεταβολές, ἰδιαιτέρα στὸ
 ἐσωτερικόν, γιὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀνταποκριθῇ στὶς καινούργιες τελε-
 турγικὲς ἀπαιτήσεις καὶ παρ' ὅλες αὐτὲς τίς μετατροπὲς ὁ ἀρχαῖος
 ναὸς δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι τὸ ἀγλίσμα τῶν ἀρχιτεκτονημάτων. Ἦ-
 ταν ὁ ὠραιότερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε μά-
 λιστα ἡ Μητρόπολι τῆς Ἀθήνας χαρισμένος στὴν Παναγία, ποῦ πῆ-
 ρε τὸ ὄνομα Ἀθηνιώτισσα. Κι ἄλλοι βέβαια ναοὶ ἀρχαῖοι ἔγιναν
 χριστιανικὲς ἐκκλησιᾶς (Ἐρέχθειον, ναὸς τῆς Νίκης).

Ἡ Ἀθήνα, ἅψ' ὅτου ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ Κων/λι,
 ἔχασε τὴ μεγάλη της αἴγλη καὶ κατήντησε μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ
 πόλι. Κι ἡ ἐπαρχία γενικὰ στὸ Βυζάντιο, ὅταν ὑπῆρχε ἄξιος αὐτο-
 κράτορας, ζοῦσε ὥραϊα κι ἥσυχα, ἂν ὅμως ὁ αὐτοκράτορας ἦταν
 ἀδύνατος, διάφοροι βάρβαροι λήστευαν τὴν ἐπαρχία! Ληστὲς τῆς
 ξηρᾶς καὶ πειρατὲς τῆς θάλασσας δὲν ἄφησαν καὶ τὴν Ἀθήνα ἀ-
 λώβητη.

Μέσα ὅμως σ' αὐτὴ τὴν καταφρόνια ἡ Ἀθήνα γνώρισε καὶ μιὰ ὑ-
 πέρλαμπρη μέρα (τὸ 1018 μ.Χ.). Ἦταν ἡ μέρα, ποῦ κατέθηκε ὁ νι-
 κητὴς καὶ τροπαιοῦχος Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος. Ὁ Βα-
 σίλειος παρὰ τὴ μέθη τῆς νίκης του, δὲν ἔτρεξε στὸ πολύχρυσο Βυ-
 ζάντιο νὰ πρωτοδώσῃ τὴ λαμπράδα τῆς νίκης ἀλλὰ κατέθηκε στὴν
 πόλι τοῦ φωτός, ποῦχε τώρα πιά γιὰ προστάτριά της τὴν Παναγία.
 Μεγάλο τὸ γεγονός τοῦτο γιὰ τὴν Ἀθήνα! Ἡ Ἀκρόπολι, ἂν εἶχε
 ψυχὴ, θὰ συγκλονιζότανε ἀπ' τὴ χαρὰ της!...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Εἰς ἐποχὴν κατὰ τήν...
 καὶ τοιουτοτρόπως διεσώθησαν» «ὁ ἀρχαῖος κόσμος ὑποχωρεῖ μπρὸς
 στὴ νέα θρησκεία». Β' «Πρῶτος ἐξ ὅλων τῶν ναῶν... καὶ τὴν μεγα-
 λην ἐκατόμωην» «Τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τῆς Ἀθήνας στὸν καιρὸ τοῦ

Χριστιανισμού». Γ' «Μία από τὰς σπανίας... κυριεύσει ἀπὸ τοὺς ἑ-
χθρούς». «Τὸ προσκύνημα τοῦ Βουλγαροκτόνου».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεία.
Εἶδωλον, τό: εἰκόνα ἢ ἄγαλμα λατρείας ψεύτικου θεοῦ. Ἀφίς, ἡ:
καμάρα, τοξωτὸ κατασκεύασμα σὲ εἰκοδομή. Νάρθηξ, ἡ: τὸ πρὸ
τοῦ κυρίως ναοῦ μέρος, πρόναος. Ζωφόρος ἢ ζωφόρος, ἡ: τὸ διά-
ζωμα τοῦ ναοῦ, πού εἶναι πάνω ἀπ' τὸ γεῖσο ἀρχαίου Ἰωνικοῦ ναοῦ,
πού συνήθως ἔφερναν ἀνάγλυφες παραστάσεις. Πάνδεινα, τά: μεγά-
λου συνήθως ἔφερναν ἀνάγλυφες παραστάσεις. Ἐκατόμβη, ἡ (ἐκατὸν+βοῦς):
λα βάσανα, στερήσεις, στενοχώριες. Ἐκατόμβη, ἡ (ἐκατὸν+βοῦς):
Θυσία πολλῶν βοδιῶν / θυσία πολλῶν ἀνθρώπων / μεγάλη θυσία.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὸν αὐτοκράτορα:
πρόκειται γιὰ τὸν μικρὸ κυκλοτερῆ ναό, πού ἀφιέρωσαν στὴ θεὰ Ρώ-
μη καὶ στὸν αὐτοκράτορά της Αὔγουστο, ἀνατολικά τοῦ Παρθενῶ-
μη καὶ πρὶν φτάσουμε στὴ μικρὴ ἐξέδρα, ὅπου σήμερα κυματίζει ἡ
να, καὶ πρὶν φτάσουμε στὴ μικρὴ ἐξέδρα, ὅπου σήμερα κυματίζει ἡ
σημαία. Ἀπωλέσθησαν πολλὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης: Εἶναι γε-
γονός ὅτι οἱ χριστιανοὶ κατέστρεψαν πολλὰ τέτοια μεγάλα ἀρχαῖα
δημιουργήματα. Πῶς τὰ κατέστρεψαν; Τοὺς ναοὺς τοὺς κατεδάφι-
δημιουργήματα. Πῶς τὰ κατέστρεψαν; Τοὺς ναοὺς τοὺς κατεδάφι-
ζαν καὶ τὰ ὑλικά χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ χτίσουν ἐκκλησιᾶς ἢ ἄλ-
λα δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ κτήρια. Τὰ ἀγάλματα τὰ ἔρριχναν μέσα σὲ
ἀσβεστοκάμινα καὶ τὰ ἔκαναν ἀσβέστη! Τὰ μεταλλικὰ δημιουργή-
ματα τὰ ἔλυωναν καὶ χρησιμοποιοῦσαν τὸ μέταλλο γιὰ πρώτη ὕλη!
Τὰ ξύλινα τὰ ἔκαιγαν. Δὲν ἄφηναν τίποτε πού νὰ θυμίζει ἀρχαία
θρησκεία! Παναγία Ἀθηνιώτισσα: βλέπε εἰσαγωγή. Γιὰ τὰ κτή-
ρια τῆς Ἀκροπόλεως: βλέπε Ἱστορία Α' τάξ. σελ. 197 κ.έ. Ἀετώ-
ματα, μετόπαι κλπ.: βλέπε Ἱστορία Α' τάξ. σελ. 189 κ.έ. Εἰς τὴν
Ἀθηνᾶν τὸν πέπλον: Ὁ Πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς ἦταν μάλλινο ὕφασμα,
ὅχι καλύπτρα. Τὸν ὕφαιναν οἱ λεγόμενες ἐργαστῖνες, γυναῖκες
καὶ κόρες ἀπὸ ὅλες τὶς φυλὲς τῶν Ἀθηναίων. Τὸ χρῶμα τοῦ ἦταν
κίτρινο καὶ τὸν κεντοῦσαν μὲ σκηνές ἀπὸ τὴ μάχη τῶν θεῶν καὶ τῶν
Γιγάντων. Τὸν πέπλον τὸν ἔφερναν πάνω σὲ κατάρτι μικροῦ πλοῖ-
ου, πᾶν σὲ ρόδες, μὲ δημόσια τελετὴ στὴν Ἀκρόπολι στὰ Παναθή-
νια. Βασιλείος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (963, 976—1025 μ.Χ.). Ὁ Βα-
σίλειος ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἔκανε ἐκστρατεῖες κατὰ τῶν Βουλγάρων
εἶχε πολλὰς ἐπιτυχίες, ἀλλὰ τὶς κοσμοξάκουστες νίκες τὶς κέρ-
δισε τὸ 1014 στὸ Κλειδίον (μεταξὺ Σερρῶν καὶ Μελενίκου), ὅπου
διελύθη ὁ στρατὸς τῶν Βουλγάρων, καὶ τὸ 1018, ὅποτε ἔληξε μὲ τε-
λειωτικὴ νίκη τοῦ Βασιλείου καὶ διάλυσι τοῦ Βουλγ. κράτους.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὁ λόγος στὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο εἶναι ἐ-
πιστημονικός, γι' αὐτὸ δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον λογοτεχνικό,
καὶ δὲ θὰ ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μὲ σχήματα λόγου.

Νοήματα: 1. 'Ο έρχομός του Θεανθρώπου διέλυσε τὰ σκότη τῆς εἰδωλολατρείας.

2. 'Ο Μ. Κων/νος ἦταν ὁ πρῶτος καὶ μέγας προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ.

3. 'Η μισαλλοδοξία τῶν μοναχῶν κατάστρεψε πολλὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ.

4. Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν καταδίωξαν τὸν Ἑλληνισμό, ἀλλὰ τὸν προσάρμοσαν στὸν χριστιανισμό!

5. 'Η πνευματικὴ ἀκμή κι ἡ πρόοδος τῆς ἐπαρχίας στὴ Βυζαντ. περίοδο ἦταν πάντα ἀποτέλεσμα τῆς δυνατῆς ἢ ἀδυνάτου διοικήσεως τοῦ Αὐτοκράτορα.

6. Τὰ πρωτόλεια τῆς νίκης του ὁ Βασίλειος πρόσφερε στὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα!

Κεντρικὴ ἰδέα: Τὰ πρωτόλεια τῆς νίκης του ὁ Βασίλειος πρόσφερε στὴν Παναγία τὴν Ἀθηνιώτισσα. Τὸ προσκύνημα τοῦτο εἶχε μεγάλη πολιτικὴ σημασία παράλληλα μὲ τὴ θρησκευτικὴ, ἂν σκεφθῇ κανεῖς, ὅτι ἡ Κων/πολι εἶχε νωρὶς ἀντιληφθεῖ τὴ μεγάλη δύναμι καὶ αἴγλη, ποῦ ἔκρυβε ἀκόμη ἡ Ἀθήνα, σὰν Μητρόπολι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀφοῦ ἀπὸ κάμποσους αἰῶνες οἱ ἀνατολικὲς ἐπαρχίες ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν οὐσιαστικά, ἀλλὰ καὶ τυπικὰ γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἔπρεπε νὰ γίνῃ μιὰ ἐπανασύνδεσι μὲ τὴν Ἀθήνα, μιὰ ἀναζωπύρωσι τοῦ θαυμασμοῦ, μιὰ ἐπιστροφή στὸ πνεῦμα τῆς Ἀθήνας, ποῦ ποτὲ δὲν ἦταν διάφορο ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεανθρώπου (βλ. Πράξ. Ἀποστόλ. 17' 16—34 «... ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν, ὥς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν...») κι αὐτὴ τὴν ἀναζωπύρωσι ἔπρεπε νὰ τὴν κάνῃ κάποιος μέγας, κάποιος σπουδαῖος κι εἶχε τὴν τύχη καὶ τὴν τιμὴ νὰ εἶναι ὁ κατὰ πάντα ἄξιος Βασίλειος ὁ Β'.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λόγου εἶναι γλαφυρὸ μὲ ἐπιστημονικὴ κυρίως ἀξίωσι.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα· μιὰ καθαρεύουσα ἀπλῆ, στρωτὴ καὶ καθάρια, ποῦ μὲ μοναδικὴ σαφήνεια καὶ κυριολεξία μᾶς δίνει τὶς σκέψεις τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν Περιγραφή κι ἰδιαίτερα στὴ Γεγονотоγραφία. Ὁ σοφὸς ἀρχαιολόγος μὲ τὴν περιγραφή του αὐτὴ δίνει περιεχόμενο κι ἐσωτερικότητα στὸ θέμα του. Χρησιμοποιεῖ στοιχεῖα ἐπιστημονικά, ποῦ διεγείρουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ

ἀναγνώστου, ἀλλὰ μὲ ποικιλία ἀποφεύγει τὴ μονοτονία καὶ δίνει ὅ,τι πρέπει ἀπαραίτητο νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὰ περιθώρια.

Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βουλγαροκτόνου στὴν Ἀθήνα ἔχει ἐμπνευσθῇ καὶ ὁ Παλαμᾶς καὶ ἔχει γράψῃ τὴ λυρική ἐκείνη ἀποθέωσιν τοῦ Παρθενῶνα στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Χρ. Τσουντας (1857—1937) γεννήθηκε στὴ Στενήμαχο τῆς Ἀν. Θράκης. Σπούδασε φιλολογία στὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ στὴ Γερμανία. Διωρίστηκε καθηγητὴς στὴ Φιλιππούπολιν καὶ ἀργότερα ἔγινε ἐφορος ἀρχαιοτήτων. Σὰν ἀρχαιολόγος ἔκανε ἀνασκαφὰς στὰς Μυκῆνας, Κυκλάδες, Θεσσαλία, Ἑρέτρια, Λακωνικὴ κ.ἄ. Τὸ 1901 ἔγινε καθηγητὴς στὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας, ὅπου δίδαξε μέχρι τὸ 1925. Τὸ 1926 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Ὁ Τσουντας ἦταν ὑπόδειγμα ἐπιμονῆς, ὑπομονῆς, ἐπιμέλειας καὶ παρατηρητικότητος.

7. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

ΓΕΝΙΚΑ: «Επιστήμη είναι ή συστηματική κατάταξι της πείρας», ή δέ «γέννησι της έπιστήμης υπήρξε ό θάνατος της δεισιδαιμονίας». Ό άνθρωπος βρέθηκε μέσα στο άφιλόξενο περιβάλλον μόνος κι έρημος από τη στιγμή που παρουσιάστηκε στη γή. Είχε νά παλαίψη μέ πολλούς και ποικίλους έχθρους και για νά επιβιώση, προσπάθησε νά βρής τρόπους άμύνης κατά τών θηρίων, κατά τών καιρικών συνθηκών και κατά τών άσθενειών. Μέ τόν καιρό όλο και κάποιος θα παρουσίαζε ένα τρόπο άμύνης. Από την στιγμή που άναψε την πρώτη φωτιά, μεγάλη ανακάλυψι για την εποχή του, ως σήμερα πασχίζει ό άνθρωπος για νά βελτιώση τις συνθήκες της ζωής του. Ό άνθρωπος εκείνος, που έχει τη θεία φλόγα μέσα του νά διαβάξη τά μυστικά της φύσεως και νά τά κάνη γνωστά στον πολύ κόσμο, είναι ένας έπιστήμονας, ένας έφευρέτης, αλλά κι ένας ευεργέτης της ανθρωπότητας. Οί έφευρέσεις έχουν ανακουφίσει αίσθητά τόν άνθρωπο και τόν έχουν απαλλάξει από την άμάθεια και τη δεισιδαιμονία. Πολλοί από τούς έφευρέτες αντιμετώπισαν την κατακραυγή ή την καταρίωξι ή και τόν θάνατο από τούς συγχρόνους τους, που δέ μπόρεσαν νά κατανοήσουν άμέσως τό βάθος και τό πλάτος της έφευρέσεώς τους.

Π ρ ο σ ο χ ή όμως στίς έφευρέσεις! Πρέπει νά αποβλέπουν στην καλλιτέρευσι της ανθρώπινης ζωής. Και για νά γίνη τοϋτο, πρέπει αποκλειστικά ό έπιστήμονας νά είναι καλός κι έντιμος άνθρωπος, νά πονή τόν άνθρωπο· άλλοιώς εκείνο, που θα έπινοήση, θα είναι καταστροφή για τόν άνθρωπο, τόν συνάνθρωπό του· «πᾶσα έπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης και της άλλης άρετής, πανουργία ού σοφία φαίνεται» (Πλάτων).

Ό Λουδοβίκος Παστέρ

(Άναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 187)

Δ. Κακλαμάνου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μπρός στα μάτια μας, πάνω άπ' τό κεφάλι μας, μέσα στο σῶμα μας υπάρχει ένας άλλος κόσμος μικρός μικρός, αλλά ίκανός για νά αλλάξη την πορεία της ζωής μας, ίκανός νά θέση τέρμα, μιᾶ και καλή, σ' αυτό τό πιό όμορφο, που μάς χάρισε ό θεός.

σα για ἀπολύμανσι κι ἔλαβε πολλὰ προφυλακτικά μέσα για νά σώ-
ση τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Παστέρ, ἡ παστερίωσι ἢ παστερισμός, ἔσωσε μέχρι
σήμερα πολὺ κόσμο. Πολλοὶ ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο συγκινημένοι ἀπ’
τὶς πολλὰς καὶ σωτήριες ἀνακαλύψεις τοῦ Παστέρ, ἔστειλαν χρή-
ματα σ’ αὐτὸν κι ἰδρύθηκε τὸ Ἰνστιτοῦτο τοῦ Παστέρ στὸ Παρίσι,
ποὺ χρησιμεύει ἀκόμη καὶ σήμερα για θεραπεία κατὰ τῆς λύσσας
καὶ για ἐργαστηριακὰς μικροβιακὰς μελέτες. Ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ
τὸ σύμπλεγμα τὸ χάλκινο, ποὺ ἔχει στηθῇ ἀπ’ ἔξω ἀπ’ τὸ Ἰνστι-
τοῦτο. Παριστᾷ ἓνα τσοπανόπουλο μὲ ἓνα λυσσασμένο λύκο, ποὺ
προσπαθεῖ νά τοῦ δέσῃ τὸ στόμα. Ὁ βοσκὸς αὐτὸς ἦταν ὁ πρῶτος
ποὺ δαγκώθηκε ἀπὸ λυσσασμένο ζῶο καὶ θεραπεύτηκε ἀπ’ τὸν Πά-
στέρ. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο δείχνει τὴ νίκη τοῦ βοσκοῦ ἀλλὰ καὶ
τὴ νίκη τοῦ Παστέρ, ποὺ κατῴρθωσε νά δαμάσῃ τὴν φοβερὴ αὐτὴ
ἀρρώστια.

Ἀφοῦ ἡ συμβολὴ τοῦ Παστέρ στὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν νόσων ἔδω-
σε πολλὰς νίκες κι ἀφοῦ ἔσωσε πολὺ κόσμο, ὁ Παστέρ δουλεύοντας
στὸ ἐργαστήρι του μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς πέθανε στίς
28 Σεπτέμβρι τοῦ 1895 καὶ μὲ τιμὰς μεγάλες θάφτηκε στὸ Πάνθεο
τῶν Παρισίων. Στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸ 1920 λειτουργεῖ «Ἰνστιτοῦτο
Παστέρ».

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο
σκοποῦ ἔχει νά δώσῃ γενικὰς πληροφορίες για τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα
κατὰ τῶν ἀόρατων ἐχθρῶν τοῦ ἀνθρώπου, για τὴν πολὺτιμη συμ-
βολὴ τοῦ Παστέρ, ποὺ μὲ τὸν ἀγῶνα του αὐτὸν ἀπεδείχθη καὶ ὁ με-
γαλύτερος εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπου, γιατί αὐτὸς ἀπὸ τὴν θεραπεία,
ποὺ ὁ ἴδιος ἐπινόησε για πολλὰς ἀρρώστιες, ἔδωσε ἔδαφος καὶ στοὺς
ἄλλους νεώτερους ἐπιστήμονες νά γνωρίσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ νά τὸν
πολεμήσουν σ’ ὅλα τὰ μέτωπα. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀγῶνας γίνεται καὶ σή-
μερα, θὰ γίνεταί κι αὔριο καὶ πάντα, γιατί τὰ μικρόβια εἶναι πολ-
λὰ κι οἱ ἀρρώστιες, ποὺ προξενοῦν ἀναρίθμητες. Ἀκόμη ὁ συγγρα-
φέας θέλει νά ὑπογραμμίσῃ τὴ σημασία, ποὺ ἔχει ἡ ἐπιμονὴ κι ἡ
ὑπομονὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἔχει θέλῃσι, ποὺ θέλει νά σώσῃ τὸν κό-
σμο. Καὶ ὑπάρχει καιρὸς, ὑπάρχει καὶ δύναμι, ὅταν ὑπάρχῃ ἡ θέ-
λησι...

Ἡ κοινωνικὴ θέσι καὶ ὁ οἰκονομικὸς παράγων δὲν εἶναι ἱκανοὶ
νά δημιουργήσουν ἓναν ἐπιστήμονα ἢ ἓναν ἐφευρέτη, ἀλλὰ φτάνει
νά ὑπάρχῃ ἡ θέλησι κι ὅλα θὰ γίνουν, ὅλα θὰ ἐπιτευχθοῦν. Ἀς σκε-
φθοῦμε τὴν περίπτωσι τοῦ Παστέρ: Ἀπὸ ἄσημη πόλι, ἀπὸ ταπεινὴ
γενιά ξεκίνησε, ἀγωνίστηκε, ἀνέθηκε πολὺ ψηλά, εὐεργέτησε τὴν

άνθρωπότητα, όσο κανείς άλλος ίσως, και με τιμές, μεγάλες τιμές, θάφτηκε στο Πάνθεο τῶν ἡρώων τοῦ Παρισιοῦ.

Ἀκόμη τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀήττητος ἐχθρὸς στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ ὅτι κι ὁ πιὸ σκληρὸς ἐχθρὸς δαμάζεται, ἀφοῦ προγραμματισθῇ ὁ ἀγώνας, ληφθοῦν τὰ ἀπαραίτητα μέτρα, ἐπισημανθοῦν οἱ ἀδυναμίες καὶ μὲ σύνεσι κι ἐπιμονὴ καὶ μ' ὅλο τὸ εἶναι μας ριφθοῦμε ἐναντίον του.

Ἀκόμη ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ωραία, τόσο ωραία, κι ὅποιος βοηθήσῃ γιὰ τὴ διατήρησι, τὴν καλὴ τῆς διατήρησι, εἶναι ὁ πιὸ πολύτιμος εὐεργέτης.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ Λουδοβῆκος Παστέρ μὲ τοὺς ἀγῶνες του κατὰ τῶν μικροβίων ἔγινε ὁ μεγαλύτερος εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα, στρωτὴ, πού μπορεῖ νὰ μεταδώσῃ στὸν ὅποιοσδήποτε μορφώσεως ἀναγνώστη τὰ μεγάλα διδάγματα, πού ὑπάρχουν μέσα στὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο.

Εἶδος: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, σ' ἓνα κύκλο δηλ. πού σκοπὸν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὸ εὐρύτερο κοινὸ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, στὸν κύκλο τῆς ἐπιστημονικῆς λογοτεχνίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Κακλαμᾶνος Δημήτριος (1869—1949). Γεννήθηκε στὸ Ναύπλιο καὶ πέθανε στὸ Λονδίνο. Σπούδασε νομικὰ καὶ φιλολογία καὶ δούλεψε σὰν δημοσιογράφος, σὰν ἐκδότης ἐφημερίδας καὶ τέλος ἀσχολήθηκε μὲ τὸ διπλωματικὸ ἐπάγγελμα. Στὴν Κατοχὴ ἀπ' τὸ ραδ. σταθμὸ τοῦ Λονδίνου ἔστειλε τὶς εἰδήσεις καὶ τὶς ἐλπίδες τῆς λευτεριᾶς ἀπὸ τὴν ξενειτιά. Ἔργα του: Περὶ τοῦ ζωγράφου Ν. Γκύζη, ὁ Δ. Βερναρδάκης καὶ τὸ ἔργο του, ὁ Βύρων ἐν Ἑλλάδι, Ζὰν Μωρεὰς κ.ἄ. Ἀσχολήθηκε πολὺ καὶ μὲ τὶς μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικῶν ἔργων. Ἐγράψε στὴν καθαρεύουσα μὲ πολλὴ δύναμι.

Χαρά

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 191)

Ποίημα Ἀλ. Ραγκαβῆ

Εἰσαγωγικά: Στὸν περασμένο αἰῶνα, καὶ προτοῦ —ἐκεῖ στὰ 1880— ἐμφανιστῇ ἡ ποίησι «τῆς σχολῆς τοῦ Παλαμᾶ» ὅπως λέμε, ἡ τόσο ζωντανὴ καὶ γεμάτη ὑγεία νεοελληνικὴ μας αὐτὴ ποίησι, ἔδινε κι ἔπαιρνε ἡ ρομαντικὴ ποίησι (πού τὴν καλλιεργοῦν οἱ ποιητὲς πού ἀνήκουν στὴ «φαναριώτικη» καὶ στὴ «Α' Ἀθηναϊκὴ σχολή»). Ἡ ποίησι αὐτὴ δὲν εἶχε βάθος καὶ ἀλήθεια, ἀλλ' ἦταν ρηχὴ καὶ ἐπι-

φανειακή, πλημμυρισμένη από άπαισιοδοξία (χωρίς όμως πραγματική αίτία), δάκρυα και θρήνους, και σε κείνη την τόσο κρύα και βαρεύουσα. Από ένα λοιπόν τέτοιο «ψυχικό κλίμα» έχει βγῆ το ποίημά μας που ακολουθεῖ, μολοντί ο δημιουργός του (ἢ καλύτερα παραφραστής του, γιατί γιά παράφρασι ποιήματος τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ ποιητῆ Γκαίτε πρόκειται) Ἀλέξ. Ραγκαζῆς ἦταν ἄνθρωπος μέ τεράστια καί πολύπλευρη μόρφωσι καί τόσο ἔχει βοηθήσει, στόν περασμένο αἰώνα, τήν πατρίδα μας στά πρώτα της ἐλεύθερα βήματα μετά τήν τούρκικη σκλαβιά.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητής, ἀλλά καί μαζί του κάθε ἕνας ἀπό μᾶς λέει ὅτι ἀναζητεῖ παντοῦ τή χαρά, ἀλλά δέν τή βρίσκει. Στούς λόφους καί στά ψηλά βουιὰ δέν ὑπάρχει, στίς βαθύσκοιες κοιλάδες μέ τὰ τραγουδιστὰ ρυάκια οὔτε, μήπως μέσα στό δάσος κάτω ἀπό τήν ἀστροφεγγιά, ἐνῶ κελαδοῦν τὰ πτηνά; "Ὅχι γιατί αὐτό τὸ κελάδημα ἦταν θρηνητικό καί ὄχι χαρούμενο.

Στήν συνέχεια ὁ ποιητής λέει ἀναζητώντας τήν δέν τή βρῆκε οὔτε στούς εὐθυμούς χορούς καί στά φανταχτερὰ τραπέζια καί συμπόσια. Καί ποῦ νομίζετε ὅτι τήν πέτυχε; Πέρα πολύ μακριὰ σέ μιὰ στενὴ χωριάτικη κοιλάδα νὰ χοροπηδάῃ μέ τὰ παιδιά... Κι ἐνῶ φώναζε, ποῦ εἰσθε, παιδικὰ μου χρόνια! (Δηλαδή τὰ μόνα ποῦ κάπως θυμᾶται πὼς ἦσαν χαρούμενα), πέταξε κι ἔφυγε ἡ χαρά, μόλις ποῦ πρόλαβε καί τήν εἶδε, καί μάλιστα γιά πρώτη καί τελευταία φορά!...

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Τόμορφο αὐτό ποίημα προτιμοῦμε νὰ τὸ δοῦμε ἀδιαίρετο καί ὄχι κομματιασμένο σέ ἐνότητες, τόσο μικρὸ ποῦ εἶναι!

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Βέβαια δέν ὑπάρχουν γλωσσικὲς δυσκολίες· μόνο μερικὰ σημεῖα πρέπει νὰ προσέξωμε· π.χ. ἐκεῖνα τὰ π λ ῆ ν πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν μέ τὸ ἄ λ λ ἄ: πλὴν χαρά= ἄλλ' ἢ χαρά, πλὴν ἔψαλλε= ἄλλ' ἔψαλλε, πλὴν αὐτῇ= ὄχι αὐτῇ, ἐκτὸς ἀπ' αὐτῇ. εἰς θάλαμους δεῖπνων= δωμάτια ποῦ λαβαίνει χώρα τὸ δεῖπνο. μυρσίνη= ἡ ἀρχαία ὀνομασία τῆς μυρτιάς, πλὴν μόλις τήν εἶδε= ἀλλὰ μόλις.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Στὸ στιχοῦργημα αὐτὸ ὑπάρχουν πολλὰ καί χτυπητὰ φραστικὰ στολίδια. Εἰκόνες καί σκηνές ἐντυπωσιακὲς σχεδὸν σέ κάθε στίχο, μέ πρώτη καί καλύτερη τὴν ἴδια τὴ χαρά, ποῦ εἶναι προσωποποιημένη σέ παιδούλα. Ἄλλο στοιχεῖο ποῦ χαρίζει κινητικότητα καί ζωντάνια εἶναι οἱ συχνὲς ἐρωτήσεις. Διακρίνομε καί τίς μεταφορές: ἐγέλων τὰ φῶτα, χρυσῶν ἀστέρων, πετᾶ ἡ χαρά. Ἄν προσέξωμε, βλέπομε πὼς ὅλη ἡ 4η στροφή εἶναι ἓνα ὁμορφο

αούνδετο. Χαρακτηριστικά και τὰ ἐπίθετα: χλωράν, εὐθύμους, λαμπρούς, ἡχηρούς, ἐσχάτη.

Κεντρική ιδέα: Δυστυχώς ή χαρά στη ζωή μας είναι σχεδόν άπιαστη και φευγαλέα· μόνο στ' άγνα και άνέμελα παιδικά μας χρόνια μπορούμε νά τή γυρέψωμε, αλλά και κεί ἔτσι σά μιὰ φευγαλέα άνάμνησι.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ καθαρεύουσα, τῶν ποιητῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα, πλὴν ὅμως (γιὰ νὰ χρησιμοποιήσωμε κι ἐμεῖς ἐκεῖνο τὸ πλὴν...) δὲν εἶναι ἡ ἀλύγιστη καὶ ἡ ψυχρή, ἀλλ' ἔχει χάρι καὶ δροσιά.

ΥΦΟΣ: Τò ύφος εἶναι φυσικό, πολὺ ζωντανό καὶ πολὺ παραστα-
τικό. Γενικά σ' ὅλο τὸ στιχοῦργημα ὑπάρχει ἕνας ρυθμὸς παιχνιδιά-
ρης, τραγουδιστός, πού σχεδὸν στὸ τέλος κάθε στροφῆς καταντάει
θρῆνος καὶ μοῖρολόι μπορούμε νὰ ποῦμε.

ΜΕΤΡΟ: "Εχομε ἐδῶ 6 τετράστιχες στροφές, πού στήν κάθε μία ἔχομε ρίμα (ὁμοιοκαταληξία) ζευγαρωτὴ (ααββ). Οἱ στίχοι εἶναι ἑνδεκασύλλαβοι ὁξύτονοι μὲ πόδες τρισυλλάβους μεσοτονικοῦς (— ' —), δηλαδή σὲ κάθε πόδι παρατηροῦμε πῶς τονίζεται ἡ με-
σαία συλλαβή: Εἰς βάθη / κοιλάδων / ἐπῆγα / ζητῶν. Βέβαια ἡ στι-
χουργία εἶναι πολὺ προσεγμένη, μολονότι ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὲς χα-
σμωδιές· π.χ. πτηνὸν ἐ/κελάδει εἰς / μυρσίνην / χλωράν. κι αὐτὴ ᾤ-
ταν / ἡ πρώτη / κι ἐσχάτη / φορά. Πάντως τὸ μέτρο αὐτό, πού εἶναι
ἄλλωστε ἀρκετὰ σπάνιο στὴ νεοελληνικὴ μας ποίησι, δίνει τόση πα-
ραστατικότητα κι αὐτὸν τὸ βηματισμὸ καὶ τὸ λαχάνισμα στὸ κυ-
νηγὸ τῆς χαρᾶς...

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ - ΣΚΕΨΕΙΣ: "Α ὅλα κι ὅλα, ἦταν ἓνα παι-
γνίδι καθόλου εὐχάριστο, καθὼς καὶ μεῖς ἀκολουθήσαμε τὸν ποιη-
τὴ μας ξοπίσω του, στήν... ἐκστρατεία του γιὰ τὴν ἀναζήτησι τῆς
ἡμετέρας, λαχανιασμένοι καὶ μὲ τὴν ἀγωνία μας στὸ κατακόρυφο. Ἀ-
λήθεια τί χτυποκάρδι, τί ἐλπίδες πάνω σ' αὐτὸ τὸ ψάξιμο, ἀλλὰ καὶ
τί ἀπογοήτευσι καὶ θλίψι κάθε φορὰ πού ἐρχόταν ἡ διάψευσι!

Δίνει όμως τόσες συγκινήσεις αυτό το γλυκύπικρο παιχνίδι· «ἐδῶ εἶναι ἡ χαρά, ἐκεῖ εἶναι ἡ χαρά, ποῦ εἶναι ἡ χαρά;;». Τὶ καημός, τί καημός! Κυνηγώντας τὸν ἴσκιο σου, τὸν πιάνεις ποτέ; Πρέπει λοιπὸν νὰ τὸ πάρωμε ἀπόφασι πῶς κι ἡ χαρὰ εἶναι ἄπιαστη κι ἀσύλληπτη «μᾶς διδάσκει» ὁ σοφὸς καὶ πολύπειρος ποιητὴς μας. Κι ὁμως, προσέξατε ποῦ κατάληξε, στὰ παιδικὰ του χρόνια. Ἀλλὰ καὶ κεῖ,

άλλοιόμονο, μόνο που την αντίκρουσε, δέ μπόρεσε νά τή σταματήσει καί νά τή ζήσει πάλι, γιατί αὐτὴ ἔκαμε φτερά... Ἀλήθεια θέλει δέ θέλει σκέφτεται κανεῖς στὸ σημεῖο αὐτό: μπορεῖ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι νὰ ἔκαμαν ναοὺς «τῆς ἀπτέρου νίκης», τῆς... ἀπτέρου, ὅμως, χαρᾶς δέ θὰ μπορέσωμε νὰ χτίσωμε ποτέ!...

Πάντως νομίζομε πῶς ὁ ποιητὴς παράλληλα μὲ τὴν ἀπαισιοδοξία του καὶ τὴν πίκρα του ποὺ δέ βρίσκει τὴ χαρὰ, μᾶς ἀφήνει σὲ μᾶς ποὺ εἴμαστε παιδιὰ, πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἀνέμελα καὶ ξέγνοιαστα χρόνια μας, τὴ θερμὴ σύστασι καὶ παρακίνησι νὰ ζήσωμε ὅσο πὶὸ γνήσια, αὐθόρμητα καὶ ἀνέμελα τὴν παιδικὴ μας ἡλικία· μόνο ἐδῶ βρίσκεται ἡ χαρὰ κι ἡ εὐτυχία, γιατί ὕστερα μεγαλώνοντας θὰ μᾶς «ἀφήσῃ γειά», ὅταν ὁ χρόνος θὰ μᾶς φορτώσῃ τὶς ρυτίδες τῶν φροντίδων...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Πολλοὶ στίχοι εἶναι εὐκολοὶ στὴν ἀποστήθισι καὶ χρήσιμοι νὰ τοὺς κρατήσωμε ὅπως π.χ. «μαζί των δὲν ἔπαιζε πλὴν ἡ χαρὰ». Φαντασθῆτε πόσα παιδάκια, ἀναρίθμητα παιδάκια, καὶ σήμερα στὴν πολὺ πολιτισμένη ἐποχὴ μας, προσπαθοῦν νὰ παίξουν, ἀλλὰ δὲ χαίρονται, γιατί, ἀπλούστατα, πεινοῦν...

«Πτηνὸν ἐκελάδει εἰς μυρσίνην χλωράν», «κι αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη κι ἐσχάτη φορά». Ἀλήθεια τί καημός, νὰ παίρνης μόνο μιὰ φευγάλῃ ἀναμνηστικὴ γεύσι ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ εἶναι μιὰ καὶ τελευταία φορά!

«Ποῦ εἶσθε, καλοὶ παιδικοὶ μου καιροί;» Ἀπλὴ κουβέντα στὸ πρῶτο ἄκουσμα, ἀλλὰ πόση θλίψι καὶ μαράζι στάζει τοῦτος ὁ λόγος! Ἄλλος ποιητὴς μας τοῦτο τὸν πικρὸ λόγο τὸν εἶπε ἔτσι· «ποῦναι τὰ χρόνια τ' ἄλλοτινά;», κι ἓνας ἄλλος τὸν εἶπε· «ποῦσαι, πρώτη νιότη· ποῦδειχνες πῶς θὰ γινόμεουν ἄλλος;». Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ λαός μας δὲν πικροτραγουδάει· «Νᾶσαν τὰ νιάτα δυὸ φορές, τὰ γέρατα καμὴ μία...»;

β) Χρήσιμο θὰ ἦταν νὰ συγκεντρώναμε κι ἄλλα ποιήματα σχετικὰ μὲ τὴ χαρὰ ἢ μετὰ παιδικὰ μας χρόνια· π.χ. «ἡ τρελλὴ χαρὰ» τοῦ Γ. Γρυπάρη, ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο ποῦ λέει «Μὲ γυμνὸ πόδι στὰ πλοῦσια του λουλούδια / μὲ ξέπλεγα στὶς αὔρες τὰ μαλλιά της / πετάει ἡ τρελλὴ χαρὰ μὲ τὰ τραγούδια, / παιδούλα δροσερὴ σὰ μοσχόμπάτης». Κι ἓνα ἄλλο τοῦ ἴδιου ποιητῆ Γρυπάρη· «Γιατί ἡ χαρὰ, ἡ λίγη μας χαρὰ / σὲ λύπη θὰ μᾶς βγάλει / σὰ σύγνεφον ἡ θλίψη μᾶς ἐσκέπασε / καὶ γέρνομε στὴ θλίψη τὸ κεφάλι». Κι ἓνας ἄλλος ποιητὴς λέει ἀπλά, ἀλλὰ τόσο ἀληθινά· «θὰ τὰ θυμᾶμαι πάντοτε τὰ παι-

δικά μου χρόνια, / μιὰ μελωδία μακρυνή από βιολιά κι ἀηδονία».

γ) Καί τώρα κάτι άλλο· μέ αγωνία και λαχτάρα ἀναζητήσαμε μαζί μέ τόν ποιητή μας τή χαρά. Καί βέβαια δέν βρήκαμε ούτε ἴχνος ἀπ' αὐτή στίς ἐντυπωσιακές καταστάσεις και στίς ἐξωτερικές ψαινομενικές λάμψεις (ἄλλωστε αὐτό τὸ δίδαγμα ἤθελε νὰ μᾶς ἀφή-ση κι ὁ ποιητής). Αὐτή τὴν ἀπουσία βέβαια τὴν μαντεύαμε κι ἐμεῖς, σὰν ἀκροατὲς και ἀναγνώστες· πρέπει ὅμως νὰ τὸ παραδεχτοῦμε ὅτι δέν περιμέναμε σώνει και καλά νὰ βρεθῇ ἡ χαρά στὰ παιδικὰ χρόνια... "Ἐτσι λοιπὸν μπορεῖ ὁ καθένας μας πρωτοτυπώντας νὰ ἀνακαλύπτει ἄλλοι τὴ χαρά· π.χ. ἄλλος στὴ ζεστασιά μιᾶς ἀγαπη-μένης και μονιασμένης οἰκογένειας, ἄλλος στὴν ἀνάρρωσι ἀπὸ βα-ρεῖα ἀρρώστια προσφιλοῦς προσώπου, ἄλλος στὴν τίμια ἐργασία του, ἄλλος στὴν ἀγαθοεργία κλπ. κλπ.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΓΥΠΩΣΙ: Λοιπὸν πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμε· ξεκι-νήσαμε τοῦτο τὸ ποίημα κάπως ἀνόρεξα· ἴσως ἡ καθαρεύουσα, ἴσως τὸ ὄνομα "Ἀλ. Ραγκαβῆς, πού ὅπως εἶπαμε στὰ «εἰσαγωγικά» μας τὴν ἀνήκει στὴν ὁμάδα ἐκείνη τῶν ποιητῶν, πού γράφουν ἐξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἄβασθα και «φεύτικα». Δίπλα ὅμως τὸ ἄλλο ὄνομα, τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ Γκαίτε (γιατὶ μὴ ξεχνᾶμε παραφρασμένο τοῦ Γκαίτε εἶναι) ἦταν μιὰ ὑπόσχεσι ὅτι θὰ ἀποζημιωθοῦμε. Καί πρά-γματι, εἶναι ἓνα ὑπέροχο ἔμμετρο κατασκευάσμα, γεμάτο ἀπὸ δρα-ματικότητα και ἀνθρώπινη ἀλήθεια. "Ἐτσι ἀφήσαμε τὸν τελευταῖο στίχο, ἀφοῦ διδαχθήκαμε, στοχασθήκαμε, συγκινηθήκαμε...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 11 «Ἡ ἔρις "Ἀθηνᾶς και Ποσειδῶνος" (Ἀπὸ «τὸν παλαιότερο ἐθνικὸ βίον»). Γιὰ τοὺς ρομαντικοὺς "Ἕλληνες ποιη-τὲς βλέπε τὸ ποίημα «Θεὸς και θάνατος» τοῦ "Ι. Καρασούτσα.

Εὐάγγελος Ζάππας

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 195)

Ἀριστ. Κουρτίδου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ πατρίδα μας πολλά, μὰ πάρα πολλά, χρωστάει στὴ δραστηριότητα, στὴν ἐργατικότητα και τὴν προσφορὰ ἀρκετῶν ἐκλεκτῶν τέκνων της. Γιατὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε δι' αὐτὸ τὸ βα-σανισμένο και πολὺπαθο τόπο τίς πιὸ πολλές φορές μπαίνει «μπροστι-νὴ» ἢ πρωτοβουλία και ἡ μεγαλοσύνη τῶν ιδιωτῶν — κι ἔχουν εὐτυχῶς ὑπάρξει πολλοὶ τέτοιοι δημιουργικοὶ και φωτισμένοι ἄνθρωποι μας — κι ὕστερα ἀκολουθεῖ δειλὰ και δισταχτικά τὸ ἐπίσημο κρά-τος, τὸ δημόσιο. Πρόκειται γι' αὐτοὺς πού λέμε «ἐθνικοὺς εὐεργέ-τες».

τες». Κι ὅλοι μας βέβαια κάτι ἔχομε ἀκούσει γιὰ Ἀθέρωφ, Τοσίτσα, Σίνα, Στουρνάρα, Ζάππα, Βαρβάκη, Συγγρό κλπ. Ἀλλ' ἀκόμη πρέπει νάχουμε ἀκούσει καί τοῦτο· πῶς «τὴ μερίδα τοῦ λέοντος» σ' αὐτὴ τὴν πολύτιμη ἐθνικὴ εὐεργεσία τὴν ἔχει δώσει ἡ Ἑπείρος, ἡ Ἑπείρος ἡ φτωχομάννα καὶ λεβεντογένεια. Ἀς δοῦμε στὴ συνέχεια ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ βλαστάρια τῆς, τὸ Βαγγέλη Ζάππα.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ὁ Εὐάγγελος Ζάππας γεννήθηκε τὸ 1800 στὸ Λάμποβο τῆς Β. Ἑπείρου. Παρ' ὅτι ἦταν ἔξυπνος πολὺ, ζωηρὸς καὶ φιλότιμος, γράμματα δὲν ἔμαθε περισσότερο ἀπὸ τὰ στοιχειώδη, γιὰτὶ δὲν τὸ ἐπέτρεπαν οἱ τότε συνθήκες. Ἀπὸ 13 χρόνων τάχθηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ (ποτέ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν κακὸ γιὰ τότε, ἀλλ' ἀντίθετα πολλοὶ πατριῶτες καὶ δυναμικοὶ Ἕλληνες μπόρεσαν ἔτσι μ' αὐτὸ τὸν ἔμμεσο τρόπο, νὰ προσφέρουν πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὸ ἀγωνιζόμενο γένος)· στὴ συνέχεια εἶναι μὲ τὸ ἐκλεκτὸ σῶμα (μετὰ τὸ 1820) τῶν Σουλιωτῶν, τοῦ Μ. Μπότσαρη, πού, προσωρινὰ ὑποστηρίζοντας τὸν Ἀλῆ, πολεμαίει τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου, πού πολιορκοῦν τὸ Σούλι. Καθημερινὰ ἀνδραγαθεῖ καὶ ριψοκινδυνεύει, μὰ ἡ πιὸ παράτολμη πράξι του εἶναι πού ἐθελοντῆς, ἀνήκοντας στὸ σῶμα τοῦ καπετάνιου Ζέρβα, μπῆκε στὸ πολιορκημένο Σούλι καὶ πῆγε μήνυμα. Ἦταν ἓνας τίμιος καὶ δοξασμένος ἀγωνιστῆς καὶ τὸ ἐλευθερωμένο ἔθνος τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταξιάρχου καὶ ἀπονομὴ ἐθνικῶν γαιῶν (κτημάτων).

Καὶ τώρα τὸ εἰρηνικὸ του στάδιο, τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ πιὸ γνωστό. Τὸ 1831, διψώντας γιὰ δρᾶσι καὶ δημιουργία, ἀποχαιρετάει τὸ σκλαβωμένο χωριό του (ἡ μάννα του τότε ἀποφυλακίστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους) καὶ ἀναζητεῖ τὴν τύχη του στὸ Βουκουρέστι. Ἐκεῖ νοικιάζει τὰ χτήματα τῶν ἐλληνικῶν μοναστηριῶν, δείχνει τρομερές ἱκανότητες καὶ πολὺ σύντομα γίνεται ἀμπλουτος. Ἐχει τώρα καὶ βοηθό του καὶ συνεργάτη τὸν ξάδερφό του Κωνσταντῖνο. Κάποτε ἔδινε τὸ αἷμα του ἀλογάριαστα γιὰ τὴν πατρίδα, τώρα ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τῆς προσφέρῃ τὴν περιουσία του. Ἀρχίζει τίς σοβαρὲς δωρεές του. Τὸ 1859 χορήγησε γιὰ νὰ ὀργανωθῇ κατάστημα, «τὰ Ὀλύμπια» ἐκθέσεως γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ στὴ συνέχεια ἰδρύθηκε τὸ μεγαλόπρεπο γνωστό μας κτίριο «τὸ Ζάππειον μέγαρον» γιὰ νὰ γίνωνται ἐκεῖ κάθε τρία χρόνια οἱ ἐκθέσεις τῶν προϊόντων. Πέθανε τὸ 1865 ἀφήνοντας μὲ διαθήκη ὅλη τὴν ἀκίνητη περιουσία του στὸ ἔθνος καὶ χρηματικὸ ποσὸ γιὰ ἐκκλησία καὶ σχολεῖο στὸ χωριό του, τὸ Λάμποβο. Σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη του τὰ ὀστᾶ του, ἀπὸ τὴ Βλαχία, ἐτάφηκαν στὴν αὐλὴ τοῦ Σχολεῖου.

τοῦ Λαμπόβου, ἡ δὲ κεφαλὴ του σ' ἓνα τοῖχο τοῦ Ζαππείου, ἐκεῖ καὶ ἡ ἐπιγραφή «ἐνταῦθα κεῖται ἡ κεφαλὴ Εὐαγγέλου Ζάππα».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μερικοὶ τὸ χωρίζουν σὲ 4, 5 καὶ περισσότερες ἐνότητες, ἐμεῖς προτιμοῦμε νὰ τὸ δοῦμε σὲ δυὸ μεγάλες:

α) «Εἰς ἓν μικρόν... ἐθνικὰς γαίας»: Ἡ παρουσίᾳ τοῦ ἥρωα καὶ τὸ ἀγωνιστικό, πολεμικό του στάδιο στὴν Ἑλλάδα. β) «Ἀλλ' ὁ Βαγ-γέλης... ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΖΑΠΠΑ»: Ἡ ραγδαία οἰκονομικὴ του πρόοδος στὰ ξένα καὶ οἱ ἐθνικὲς του εὐεργεσίαι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: μπαταριά, ἡ: ἡ ἐκπυροκρότησι, ἡ βολή, πολλῶν ὄπλων συγχρόνως. συμπυροκρότησις= ἡ μπαταριά, ἡ ὁμοθροντία ἡ μπαταριά εἶναι τούρκικη λέξις «batarya».

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Βέβαια γιὰ τὸν Εὐάγγ. Ζάππα θεωροῦμε νὰ προσθέσωμε μερικὰ στοιχεῖα ἀκόμη: Οἱ γονεῖς του Βασίλειος καὶ Σωτήρα. Στὴν ἀρχὴ ὁ Ζάππας στὸ Βουκουρέστι ἔκανε τὸν ἐμπειρικό γιατρό (ἔτσι γνωρίστηκε). Στὸ μεγάλο του κτῆμα ἔξω ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι, στὸ Μπροστένι, (Βρεσθένιον), ὅπου καὶ ἔτάφη, εἶχε πολλοὺς ὑδρομύλους. Πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι ὁ Ζάππας δὲν εἶχε «καλὰ στερνά», δυὸ χρόνια μπροστὰ ἀπὸ τὸ θάνατό του ἔπαθε πνευματικὴ διατάραξι, κάτι σὰν τρέλλα δυστυχῶς, ἀπὸ τὴν ὁποία ποτὲ δὲν ἀνέλαβε. Ἡ περιουσία πού ἐκληροδότησε ὑπολογιζόταν σὲ ἑξ ἑκατομμύρια (τῆς ἐποχῆς ἐκείνης).

Λάμπεο: Δυστυχῶς ἡ γενέτειρα τοῦ Ζάππα μας, ἀφοῦ εἶναι στὴ Β. Ἡπειρο, ἀνήκει στὸ κράτος τῆς Ἀλβανίας. Βρίσκεται τετράωρη ἀπόστασι Β. τοῦ Ἀργυροκάστρου, στὴ δεξιὰ ὁχθῆ τοῦ Δρίνου ποταμοῦ.

Γιὰ τὸ Σούλι, Σουλιῶτες, Ἀλῆ Πασᾶ, Μ. Μπότσαρη, Ζέρβα, Κιάφα (στοιχεῖα ἄλλωστε πού λίγο μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ) μπορεῖ νὰ φῇ κανεὶς στὴν ἱστορία τῆς Γ' τάξεως. Πάντως γνωρίζομε ὅτι ὁ Ζάππας συμπολέμησε μὲ τὸ Μ. Μπότσαρη στὶς Κομιτσάδες, Πέντε Πηγάδια, Ρηνιάσα, Βαμάδες κι ἄλλοι. ραμαζάνι: ἡ μουσουλμανικὴ γιορτὴ τῆς νηστείας τους, γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὸ γλέντι τους καὶ τὸ φαγοπότι τους (τὸ μπαῦράμ).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐν παρατηρήσῃ κανεὶς προσεχτικὰ, βρί-

σκει φραστικές όμορφίες. Έτσι βλέπομε τὰ σχήματα: νὰ καταπνί-
ξη τὴν ἐπανάστασιν, τὰ ζωντανὰ δένδρα, ἦτο τὸ δεξί του χέρι, τὰ
πράσινα φαντάσματα: μεταφορές, ὡς ἀστραπὴ εἰσώρμησαν εἶναι πα-
ρομοίωσι. Ἐντυπωσιακὰ εἶναι τὰ ἀσύνδετα: «Ἦτο ἔξυπνον, ζωη-
ρόν, φιλότιμον», «εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους, εἰς ὅλα... χέρι», «οἱ Σου-
λιῶται ἔτρεξαν... καὶ ἐκυρίευσαν». Καταμετροῦμε καὶ τὰ κοσμητι-
κὰ ἐπίθετα: ἔξυπνον, ζωηρόν, φιλότιμον, εὐκαμπτον, εὐκίνητον, χα-
ριτωμένον, ἀνύποπτον.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ :

Γλωσσικὲς δυσκολίες δὲν ὑπάρχουν.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Βλαχία: Ἡ Βλαχία (μὲ πρωτεύουσα τὸ Βουκουρέστι, ποὺ καὶ σήμερα εἶναι ὅλης τῆς Ρουμανίας) καὶ ἡ Μολδαβία ἦσαν οἱ δύο περιοχὲς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὶς δυὸ «παραδου-
νάβιες ἡγεμονίες» ποὺ πολὺ ἤκμαζε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο (εἶχε πα-
ροικίες) πολὺ πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπανάστασι τοῦ 21. προ-
πύλαια: Ὁ μπροστὰ ἀπὸ τὴν κυρία πύλη ἑνὸς περιτειχισμένου οἰ-
κοδομήματος χώρος, μὲ κίονες, στοᾶς κλπ. γιὰ πιὸ μεγαλόπρεπὴ
ἐμφάνισι τοῦ ὅλου. κτίριον διὰ τὰ «Ὀλύμπια»: Αὐτὸ ἱδρύθηκε μετὰ
τὸ θάνατό του (1865) ἀπὸ τὸν ξάδερφό του Κωνσταντῖνο, ποὺ ἦταν
ὁ διαχειριστὴς τῆς μεγάλης περιουσίας του (6.000.000 δρχ. περίπου).
Αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα εἶναι τὸ περίφημο Ζάππειον (ποὺ βέβαια σή-
μερα γίνονται ἐκθέσεις, ἀλλ' ἔργων τέχνης).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Διακρίνομε κι ἐδῶ τὸ χτυπητὸ ἀσύνδετο
«ἐφίλησε μὲ δάκρυα τὸ χέρι... ἔφυγεν εἰς τὴν ξενιτειάν». Χαρακτη-
ριστικὰ εἶναι τὰ ἐπίθετα: ἄφθονον, Πολύτιμος, ἡγεμονικὴν, μεγα-
λοπρεπές, ὠραίαν, στρογγύλην.

Κεντρικὸν νόημα: Ὁ Εὐάγγελος Ζάππας εἶναι ἕνας μεγάλος
Ἕλληνας, «ἄξιος τῆς πατρίδας», γιὰ τὴ νιότη του τῆς ἔδωσε τὸ
αἶμα του κι ὕστερα τὴν τίμια περιουσία του.

ἈΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἄς λείπη ἡ μόρφωσι, δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ
ἐμπόδιο γιὰ τὴν προκοπὴ καὶ τὴ μεγάλη δημιουργίαν· φθάνει νὰ ὑ-
πάρχη ἐργατικότητα, ἐμψυτὴ ἐξυπνάδα καὶ τιμιότητα.

β) Ἡ πατρίδα μὲ τὴ σειρά της πάλι ὀφείλει νὰ εὐγνωμονῇ καὶ νὰ
διακρίνη τοὺς εὐεργέτες της καὶ τὰ ἐκλεκτὰ τέκνα της.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα, ποὺ δὲν παρουσιάζει ἄ-

κρότητες και δυσκολίες, αλλά τη δεχόμαστε τόσο ευχάριστα στο
αὐτὶ καὶ στὸ μάτι.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ - ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ: Δὲ μπορεῖ νὰ γίνη ἄλλοιῶς!
Ἀκόμη καὶ τοῦ πιὸ ἀτομιστῇ καὶ συμφεροντολόγου τὶς διαθέσεις
προεξοφλοῦμε, ὅτι ὁπωσδήποτε δοκιμάζει σ' αὐτὸ τὸ ἀνάγνωσμα σε-
βασμὸ, μεγάλη ἐκτίμησι καὶ θαυμασμὸ γι' αὐτὸν τὸν σπουδαῖο "Ελ-
ληνα, τὸν «ἄνθρωπιστῇ» πλούσιο· συγχρόνως ὅμως τὰ στήθια μας
τὰ φουσκώνει ἐθνικὴ ὑπερηφάνια. Γιατί; τάχα δὲν τοῦ πρέπει τοῦ
Ζάππα καὶ τῶν ὁμοίων του νὰ λέμε «ὅταν θὰ θέλουν οἱ "Ελληνες νὰ
καυχηθοῦν, τέτοιους βγάζει τὸ ἔθνος μας»;

Ἀλλὰ πρὸ παντὸς καὶ κυρίως ὀφείλομε ἐμεῖς οἱ νέοι νὰ πάρωμε πο-
λύτιμα διδάγματα ἀπὸ τὴ στάσι καὶ τὴν πρᾶξι τοῦ Ζάππα, ποὺ τὰ
σπουδαιότερα θαρροῦμε πῶς εἶναι: "Ὅλα, ὅλα γιὰ τὴν πατρίδα, ὅ-
ταν μάλιστα αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλληνικὴ πατρίδα. Ὁ πλοῦτος νὰ γίνη ὑ-
πηρέτης μας, ἐμεῖς σ' αὐτὸν ἀφεντικά, καὶ ὅχι δοῦλοι του.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Πρῶτα πρῶ-
τα ἀξίζει νὰ γνωρίσωμε περισσότερα ἀπὸ τὰ βιογραφικὰ καὶ «τὰ
πεπραγμένα» αὐτοῦ τοῦ μεγάλου πατριώτη καὶ ἀνθρώπου. Π.χ. δὲν
ξέρομε τίποτε ἢ σχεδὸν τίποτε γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ. β) Μὲ τὴν
εὐκαιρίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλου τόχουμε σημειώσει, (Στὸ «Ἀριστείδης ὁ
Δίκαιος») ὑποστηρίζομε πῶς θὰ πρέπει οἱ εἰδικοί καὶ οἱ ἀρμόδιοι
νὰ μᾶς παρουσιάζουν, ἰδίως στὰ σχολεῖα, ἀπὸ τὸν καλὸ κινηματο-
γράφου ἢ τὴ μικρὴ ὀθόνη τὴ ζωὴ καὶ τὴ δρᾶσι τῶν σπουδαιῶν μας
ἀνθρώπων. γ) Εἶναι χρήσιμο νὰ βλέπαμε καὶ γιὰ τὸν ἄλλο Ζάππα,
τὸν Κωνσταντῖνο, τὸ ἄλλο μέρος ἀπὸ τὸ θαυμάσιο «δίδυμο», γιατί
κι αὐτὸς ἦταν σπουδαῖος ἐθνικὸς εὐεργέτης. δ) Ἀλλὰ μιὰ καὶ δό-
θηκε ἡ ἀφορμή, πρέπει νὰ γνωρίσωμε, ἔστω μὲ δυὸ ἀπαραίτητα στοι-
χεῖα, ὅλους τοὺς ἄλλους φιλογενεῖς καὶ πατριῶτες πλουσίους ποὺ
ἀναγνωρίστηκαν ἐπίσημα σὰν «ἐθνικοὶ εὐεργέτες».

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΟΣ: Αὐτὸ τὸ πεζογράφημα ἀνήκει στὸ
εἶδος ποὺ λέγεται βιογραφία. Βέβαια ἐδῶ καλύτερα ταιριάζει νὰ
ποῦμε ὅτι εἶναι «σκιαγραφία προσώπου», γιατί εἶναι πολὺ λειψὰ τὰ
στοιχεῖα· ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ εἶναι τόσο σύντομο τὸ ἀνάγνωσμα, δὲν ἦ-
ταν δυνατόν νὰ εἶχαμε πολλὰ στοιχεῖα.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν ἓνα ἀξιόλογο κείμενο, ποὺ πολλὰ
μᾶς ἔμαθε, πολλὰ μᾶς διδάξε, σὲ πολλὲς σκέψεις μᾶς ἔβαλε· π.χ.
συγκριτικὰ μὲ τὴ στάσι ἄλλων πλουσιῶν συγχρόνων κλπ. Ἀλλὰ τὸ

λιγώτερο πού πήραμε ήταν πληροφορίες γύρω από την πολύ ένδιαφέρουσα προσωπικότητα του Ζάππα. Γιατί κακὰ τὰ ψέματα! Ποιὸς ἤξερε ἀλήθεια λεπτομέρειες σὰν ἐκείνη πού ὁ Βαγγέλης Ζάππας, σωστός αἰλουρος καὶ ἐπιδέξιος «κομμάντος», πέρασε γιὰ τὸ Σούλι μέσα ἀπὸ τὶς ἐχθρικές τάξεις!... Αὐτὸν πού τὸν φαντασθήκαμε ἴσως δυσκίνητο ἡλικιωμένο ἐπιχειρηματία!...

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΕΙΔΟΣ «ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ»: Εἶναι ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον πεζογραφικὸ εἶδος, πού βασικὰ ἀνήκει στὸν ἱστορικὸ κλάδο. Συγκεντρώνει ὅμως στοιχεῖα πού ἀφοροῦν μόνον ἓνα ἄτομο (τὸ ὁποῖο ὅμως ἔχει διακριθεῖ ὅπωςδῆποτε στὴν πολιτική, στὰ στρατιωτικά, ἐπιστῆμη τέχνη, γράμματα, οἰκονομία, "Ἢδη ἀπὸ πολὺ νωρὶς οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν καλλιεργήσει μὲ ἐπιτυχίαν αὐτὸ τὸ εἶδος· π.χ. ὁ Πλούταρχος εἶναι πραγματικὴ πολὺτιμη ἱστορικὴ πηγὴ μὲ τοὺς «παρallήλους βίους» του. Βέβαια στὰ σύγχρονα γράμματα (καὶ ἐννοοῦμε φυσικὰ ἀπὸ παγκόσμια ἄποψι) τὸ εἶδος ἔχει πολὺ καλλιεργηθεῖ καὶ ἀρέσει πολὺ στὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως κανεὶς καλὸς βιογράφος χρειάζεται γινῶσι πολλή, ὑπομονή, σύστημα καὶ μέθοδος, καὶ πρὸ παντὸς ἀγάπη, ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ ἀμεροληψία γιὰ τὸ βιογραφούμενο πρόσωπο. "Όταν ἡ βιογραφία γίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐνδιαφερόμενο, τότε λέγεται αὐτοβιογραφία. Τέτοιες ἔχομε τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Βηλαρά. "Όταν ἡ βιογραφία δὲν εἶναι αὐστηρή, ἀλλ' ὁ συνθέτης τῆς κινεῖται ἐλεύθερα ἀναμειγνύοντας μὲ τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα καὶ μυθιστορηματικά, πλαστὰ δηλαδή, τότε ἔχομε τὴ λεγόμενη «μυθιστορηματικὴ βιογραφία» (εἶδος πού ἔχει τόση «πέρασι» στὴν ἐποχὴ μας). Πολλοὶ συγγραφεῖς μας ἔχουν ἐπιδοθεῖ σ' αὐτὴ τὴν τελευταία, καὶ κυρίως οἱ: Σπ. Μελάς («ὁ γέρος τοῦ Μοριά», «ματωμένα ράσα», «Μισοῦλης»), Μιχ. Περάνθης («ὁ Τσέλιγκας» — γιὰ τὸν Κρυστάλλη, «ὁ κοσμοκαλόγερος» — γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη), Δημητρ. Φωτιάδης («Καραϊσκάκης»).

Στὴν Εὐρώπῃ μεγάλοι δάσκαλοι τοῦ εἶδους εἶναι ὁ Γάλλος Ἀντρέ Μωρουά («Φλέμμινγκ»), ὁ Γερμανὸς Ἑμίλ Λούντβιχ («Ναπολέων»).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ: Βλέπε βιογραφικὰ τοῦ Ἀριστ. Κουρτίδου τὸ ὑπ' ἀριθ. 16 (ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ βίον) «ἡ ὡραιότερα φρεσιά».

Νικόλαος Γύζης

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 199)

Στ. Σπεράντσ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ζωγραφικὴ εἶναι ἡ ἀντανάκλασι τῆς πραγματικότητος στὸν καθρέφτη στῆς ψυχῆς τοῦ καλλιτέχνη καὶ στὴ συνέ-

Χεῖρα ἢ προσωπικὴ πιά ἀναπαράστασι αὐτῆς ἀπ' τὴν ψυχὴν τοῦ στὸν ἔξω κόσμον». Εἶναι τέχνη πολὺ παλιά, ὅσο κι ἡ γλυπτική. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἀκόμη τοῦ ἀνθρώπου τῶν σπηλαίων ἔχουμε ἐξαιρέτα δημιουργήματα ἀγνώστων ζωγράφων, ποὺ γιὰ ἀγνώστους ὡς τὰ σήμερα λόγους ζωγράφισαν μέσα σὲ σπήλαια (Ἄλταμίρα, Λορσ-τὲ κ.ἄ. σπήλαια τῆς Εὐρώπης). Γιὰ νὰ βροῦμε ὅμως ἔργο καθαρῆς ζωγραφικῆς πρέπει νὰ σταθοῦμε στὴν Αἴγυπτο, στὴν Κρήτη, Μυκῆ-νες ἢ Τίρυνθα. Ἐκεῖ θὰ μπορέσουμε νὰ θαυμάσουμε πραγματικά ἢ Τίρυνθα. Ἐκεῖ θὰ μπορέσουμε νὰ θαυμάσουμε πραγματικά ζωγραφικὰ ἔργα. Ἀργότερα ἡ τέχνη θὰ καλλιεργηθῇ στὴν Ἀθή-να, ὅπου θὰ παρουσιαστοῦν μεγάλοι ζωγράφοι, ποὺ ἔργα τους θὰ γνωρίσουμε μόνον ἀπὸ ἀντιγραφές, ποὺ ἔγιναν στὰ διάφορα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀλλὰ καὶ σὰν ἀντίγραφα οἱ ζωγραφιὲς αὐτὲς μᾶς προξενοῦν μεγάλη ἐντύπωσι καὶ μποροῦμε νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν ἀξία τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ Ζωγραφικὴ ὡς «Καλὴ Τέχνη» συνεχίζει καὶ σήμερα νὰ ἔχη τοὺς ἐργάτες της, ἀλλὰ καὶ τοὺς θαυμαστές της. Ἰδιαιτέρα ἡ πατριδα μας, ποὺ ἔχει δημιουργήσει τόσα καὶ τόσα θαύματα παλαιότερα, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης τὸ καλύτερο ζωγράφο τοῦ κόσμου, στὸ εἶδος, τὸν περίφημο σ' ὅλο τὸν κόσμο ἀπὸ τὴν Κρήτη Δομήνικο Θεοτοκόπουλο ἢ EL GRECO, ὅπως εἶναι γνωστὸς στὸν κόσμο!

Ἄλλὰ καὶ σήμερα, στὰ νεώτερα χρόνια, ἡ πατρίδα ἐξακολουθεῖ νὰ παρουσιάξῃ κάθε τόσο καινούργια ταλέντα, πού ἐπιβάλλονται στὸ χωρὸ τὸν διεθνικόν. Παράδειγμα εἶναι ὁ Νικ. Γύζης, ζωγράφος, ἱκανὸς χειριστὴς τοῦ πινέλου καὶ θαυρῶν γνώστης τῶν μυστικῶν τῆς δουλειᾶς του. Ἕνας ἐμπνευσμένος δημιουργός, πού ἐξ αἰτίας τῆς ξενιτιᾶς του, στὰ ἔργα του βλέπουμε μιὰ ἔκφρασι «νοσταλγικῆς μελαγχολίας»!

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Νικόλαος Γύζης γεννήθηκε στὴν Τήνο (1-3-1842) κι ἐνῶ ἦταν ἀκόμη 5 χρόνων, ἔδειξε σημάδια τῆς καλλιτεχνικῆς του ψυχῆς. Γιὰ ὧρες καμάρωνε παλιὰ χαλκογραφία, πού ἦταν κρεμασμένη στὸ πατρικὸ του σπίτι, καί σὰν βρῆκε εὐκαιρία, ἔτρεξε, τὴν ξεκρέμασε κι ἄρχισε νὰ τὴν ἀντιγράφη! Καὶ τὸ ἀντίγραφο ἑτοιμοῖαζε πολὺ μὲ τὸ πρωτότυπο! Στὴν Ἀθήνα μετακόμισε ἡ οἰκογένειά του σὲ λίγο. Ἐκεῖ σὲ κάποιο γειτονικὸ σπίτι ὁ μικρὸς Νίκος ἀποθαύμαζε γιὰ πολὺ δυὸ παλιές χαλκογραφίες, πού πολὺ θὰ ἤθελε νὰ τις ἀντιγράψῃ, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε ἡ μάνα του νὰ πάρῃ τό θάρρος καὶ νὰ τις ζητήσῃ γιὰ νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ταλέντο του ὁ μικρὸς τοῦ γιου! Ὡστου μόνος του, πήρε τὸ θάρρος, τις ζήτησε, τις ἀντίγραψε μὲ ἐπιτυχία μοναδική κι ἔδωσε στὴ μάνα του τὴ χαρὰ νὰ

πιστέψη πώς τὸ παιδί της ἦταν γεννημένο γιὰ καλλιτεχνική ζωὴ καὶ στὸν πατέρα του νὰ διώξη τὰ ὄνειρα, ποὺ ἔφτειαχνε γι' αὐτὸ γιὰ κάποιο ἐπάγγελμα μὲ θάσι!

Τέλος πείστηκε κι ὁ πατέρας καὶ τὸν ἔστειλε στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, τοῦ Πολυτεχνείου, καὶ δήλωσε μάλιστα ὅτι ὁ γυιὸς του ἦταν 12 χρόνων, γιατί ἂν ἔλεγε πώς ἦταν μόνον 8, δὲν θὰ τὸν ἐ-
παιρναν!

Ὁ Γύζης ἄρχισε τὰ μαθήματα στὴ Σχολὴ κι ἄρχισαν καὶ τὰ θρα-
βεῖα νὰ ἔρχονται τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο! Στὰ 23 τοῦ χρόνια πῆρε
ὕποτροφία γιὰ τὸ Μόναχο, ὅπου σπούδασε σ' ἀνώτερα σχολεῖα ζω-
γραφικῆς καὶ τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία ἐκεῖ νὰ ἀποδείξη τὴ μεγάλη
του δύναμι καὶ τὸ πλούσιο ταλέντο, ποὺ ἔκρυβε μὲς στὴν ψυχὴ του.
Μετὰ τὶς σπουδές του ξαναγύρισε στὴν Ἑλλάδα, ἐπισκέφθηκε τὰ
μέρη, ποὺ γεννήθηκε, νυμφεύτηκε, ἀλλὰ ξαναγύρισε στὴν ξενιτιά.
Ἐκεῖ τὸν ἀγάπησαν πολὺ καὶ τὸν ἔκαναν καθηγητὴ καὶ τιμημένο
μέλος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου! Ἀργότερα τὸν ζήτησε ἡ Ἑλ-
ληνικὴ κυβέρνησι νὰ γυρίσῃ στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ἀναλάβῃ σημαν-
τικὴ θέσι στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν! Τοῦτο τὸ δέχτηκε μὲ ἀφάντα-
στη χαρὰ, ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νὰ γυρίσῃ πιά γιὰ πάν-
τα κάτω ἀπ' τὸν λαμπρὸ ἥλιο τῆς Πατρίδας, ἔπεσε ἄρρωστος ἀπὸ
ἐξαντλητικὸ πυρετὸ καὶ πέθανε στὴν ξενιτιά (22-12-1900).

Ἔργα του: Τὸ τάμα, ἡ Ἰουδίθ, τὸ κρυφὸ σχολεῖο, τὸ παραμῦθι
τῆς γιαγιάς, ἡ Δόξα τῶν Ψαρῶν, ἡ ἄρμονία, ἡ ἀποθέωσι τῆς Βαυα-
ρίας, ἡ ἑαρινὴ συμφωνία κλπ. Τὰ ἔργα του εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ
τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ καὶ τὶς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς. Τὸν ἀνάδειξαν
ἓνα μεγάλο ζωγράφο πανευρωπαϊκῆς φήμης! Εἶχε πολὺ ἀγαπήσῃ
τὴν Ἑλλάδα, τὴν εἶχε θατιὰ μὲς στὴν ψυχὴ του καὶ δὲν ἔπαυε, μό-
λις εὑρίσκε τὴν εὐκαιρία, νὰ μιλάγῃ γι' αὐτή, νὰ πονῇ μὲ τὶς πίκρες
τῆς καὶ νὰ χαίρεται μὲ τὶς χαρὲς τῆς. Κρίμα! Δὲν μπόρεσε ὁ μεγά-
λος ζωγράφος μας νὰ φτάσῃ ὅσο γρήγορα ἔπρεπε κοντὰ στὴν πα-
τρίδα, κάτω ἀπ' τὸ θαυματοουργὸ ἥλιο τῆς, νὰ θαυμάσῃ καὶ νὰ ἀπει-
κονίσῃ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸν «ζωγραφιστὸν ὀρίζοντα τῶν Ἀθη-
νῶν», ποὺ τόσο τὸν εἶχε μαγέψει!

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ — ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Ὁ σκοπὸς τοῦ λογο-
τέχνη εἶναι νὰ μᾶς δώσῃ μὲ λίγα λόγια, νὰ καταλάβουμε πολλὰ
γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου μας νεώτερου ζωγρά-
φου, τοῦ Νικ. Γύζη. Ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπ' αὐτὲς τὶς λίγες γραμμὲς
θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ γιὰ τὴ δύναμι, ποὺ κρύβει ἡ παιδικὴ ψυχὴ, τὴ
δύναμι τῇ μεγάλῃ. Καὶ πόσα παιδιὰ δὲν ἔχουν τέτοια ἢ ἀνάλογη δύ-
ναμι καὶ δὲν τὴ σπαταλοῦν μὲ ἄλλα, ἄσχετα, ἔργα...

“Ας παρακολουθήσουμε τη ζωή του Γύζη: Γεννήθηκε σέ νησί κι άπ’ τήν πρώτη του νεότητα άρχισε νά βλέπη κάθε τι γύρω μέ προ-σοχή κι ένδιαφέρον. “Αφησε τήν ψυχή του νά έρθη σ’ έπαφή μέ τά πρώτα πράγματα, τά πρώτα σχήματα, πού είχε μπρός του: Τίς δ-μορφες εικόνες άπ’ τά κατάσπρα σπιτάκια τής Τήνου, τίς άδρές μορφες εικόνες άπ’ τά κατάσπρα σπιτάκια τής Τήνου, τίς άδρές γραμμές τής άρχιτεκτονικής τής Αίγαιοπελαγίτικης, τά πολλά καί διάφανα χρώματα, πού έσερνε ό καθάριος ήλιος στό πελαγήσιο έ-κείνο όλόχρυσο νησί, στά σπίτια του, στίς θαρκοϋλες καί στά καί-κια του, στά δέντρα του, στούς άνθρώπους του... “Εβαλε θατιά στην ψυχή του όλες τίς άποχρώσεις κι όλα τά καμώματα τής έλληνικής θάλασσας κάτω άπ’ τά γλυκοφιλήματα του καθάρου άγέρα του έλληνικού. “Εβαλε μέσ στην ψυχή του όλα αυτά τά αιώνια χαρίσμα-τα τής γαλάζιας μας χώρας κι έφυγε γιά τήν ξενιτιά κι εκεί τά έκανε έργα, πίνακες, τά έκανε ποιήσι (γιατί ή ζωγραφιά είναι ποιή-σι’ μιá ποιήσι,σιωπηλή!...).

Καί στην Έλλάδα, αλλά καί στην ξενιτιά ό Γύζης προώδευε συνέ-χεια κι έπαιρνε θαρβεΐα γιά τήν προκοπή του. “Όλοι, “Έλληνες καί ξένοι, θαυμάζουν τό ταλέντο του Γύζη.

“Ο Γύζης πασχίζει καθημερινώς πάνω άπ’ τή δουλειά του, γιά νά άποδώση πιό πολύ... Πού καιρός γιά χάσιμο! Εΐχε μέσα στην ψυ-χή του χρώματα καί σχέδια, πού έπρεπε, όσο γίνεται γρήγορα, νά θγούν, νά άποτυπωθούν πάνω στούς πίνακες, πάνω στό «μούσαμá» ή τή «λινάτσα» καί νά γίνουν έργα αιώνια, έργα θαυμαστά!

Ξαναγουρίζει στην Έλλάδα. Χαίρεται καί πάλι τήν πατρίδα. Φτειά-νει οίκογένεια καί άφου ξαναγέμισε τήν ψυχή του μέ χρώματα καί σχέδια ξαναγουρίζει στην ξενιτιά, γιά νά μη ξαναγουρίση, άλλοίμο-νο, ποτέ πιά!...

“Ο Γύζης δούλεψε πάνω σέ θέματα έθνικά καί θρησκευτικά, σέ θέματα παρμένα άπ’ τήν έλληνική ζωή. Πόσο άξιοθαύμαστο καί συγκινητικό πραγματικά δέν είναι τό «Κρυφό σχολειό» του; πόση τραγικότητα δέ περικλείει «τό τάμα» του; καί πόση έθνική περηφά-νεια κι άξιοπρέπεια δέν περικλείει «ή Δόξα τών Ψαρών»!

“Ο Γύζης είναι ό καλλιτέχνης, πού έχει κλείσει θατιά μέσ στην ψυχή του τήν Έλλάδα... “Η ψυχή του, κι άς είναι ό ίδιος στην ξενι-τιά, δοκιμάζει τούς ίδιους κραδασμούς, πού θα δοκίμαζε κι έδω άν ήταν, βλέποντας τά θάσανα, πού τήν έρριχναν κατά καιρούς οί «Μεγάλοι». (Τί σημαίνει άραγε «Μεγάλοι» καί τί πήραν άπό μäs; ή τί κακό τάχα νά έπαθαν καί νά θέλουν συνέχεια τό κακό μας; “Ηταν καί τότε «Μεγάλοι» πράγματι! Καί δέν μäs ήθελαν νά με-γαλώσουμε κι έμεΐς; καί δέ μäs θέλουν, κι όλο μäs σπρώχνουν στό κακό καί στην καταστροφή... Νά όπως σήμερα, πού γράφονται αύ-

τὲς οἱ φτωχὲς γραμμές, οἱ «Μεγάλοι» ἐπίβουλα μοιράζουन τὰ ἅγια Ἑλληνικά μας χώματα... Μοιράζουन τὴν Κύπρο «τὴν ἀέρινη»! «Μεγάλοι» εἶναι λοιπὸν οἱ γεννημένοι γιὰ μεγάλα κ α κ ἄ στὸν κόσμον τὸν ἀπλὸ καὶ τὸν ἥρεμο, στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ!... Μὰ πρέπει νὰ ἔχουμε θάρρος! Ἡ Ἑλλάδα ἀντίκρουσε κι ἄλλους «Μεγάλους» καὶ δ ἔ ν π έ θ α ν ε, γιὰτὶ εἶναι Πνεῦμα καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν πεθαίνει!).

Ὁ Γύζης δουλεῦει μὲς στὸ ἐργαστήριό του μὲ ὅλη τὴν ἀγωνία καὶ τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν αὐταπάρνησι πού ἀπαιτεῖ ἓνα θυσιαστήριο. Κι ἦταν γιομάτος ἀγάπη γιὰ τοὺς μαθητὲς του, ἀγάπη κι εἰρήνη. Κι οἱ μαθητὲς του ἦταν γιομάτοι ἀγάπη, σεβασμὸ καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὸ μεγάλο τους Δάσκαλο!

Ἄς προσπαθήσουμε κι ἐμεῖς νὰ ἀξιοποιήσουμε τὸ χρόνο, πού μᾶς περισσεύει. Ἄς τὸν ἀξιοποιήσουμε κι ἄς τὸν μετατρέψουμε σὲ ἔργο, ἔργο μεγάλο καὶ θαυμαστό. Καὶ μὴ ξεχνᾶμε: Οἱ ἀξιόλογοι ἄνθρωποι ἄρχισαν ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ νὰ δουλεύουν τὴ δουλειά, πού σὲ λίγο θὰ τοὺς κἀν μεγάλους κι ὀνομαστούς!

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλ. τ. Α' σελ. 131.

9. ΝΕΩΤΕΡΗ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Τὸ μάγο σας τὸ φῶς

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 206)

Ποίημα Κ. Παλαμῶ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἦταν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδασχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς. Πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ ἅα κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διμερίζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε· καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντες τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ... (Πράξεις Ἀποστόλων θ' 42—47). «...τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά... οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· διεδίδото δὲ ἐκάστῳ, καθότι ἂς τις χρεῖαν εἶχεν...» (Πράξ. Ἀποστ. δ' 32—35).

ΝΟΗΜΑ: Ἡ καμπάνα χτυπάει Χριστούγεννα καὶ δίνει φτερά στὴ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ κι ἡ καρδιά του ἀνοίγει καὶ σπορπίζει τὴν προσευχὴν σὰ θυμίαμα. Ἀγάπες ἅγιες ποὺ ἔχετε εὐλογηθῇ, ποὺ ὑψώνετε τὶς καρδιὲς τὶς παρθένες τῶν πρώτων Χριστιανῶν στὸ τρανὸ δειρο τῶν οὐρανῶν. Ἀγάπες, ποὺ φανήκατε περίσσια μεγαλόδωρες, ποὺ κάτω ἀπ' τὴ δική σας φροντίδα ζοῦσαν μικροί, τρανοί, πλούσιοι καὶ φτωχοὶ καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔδενε μιὰ ψυχὴ. Ἀγάπες, ὦ ἀγάπες! Παρουσιασθῆτε καὶ πάλι μπρὸς μου! Αὐγὲς τῆς τῆς πίστεως, χρυσαυγὲς τοῦ κόσμου, κι ἂς θλέπη μὲ τὸ μαγικὸ σας φῶς ὁ κάθε ἄνθρωπος τὸν συνάνθρωπό του ἀδελφό...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' ἡ πρώτη στροφή «ἡ

Χριστουγεννιάτικη καμπάνα ἀφορμῇ θαθιάς κατάνυξης». Β' οἱ τρεῖς τελευταῖες στροφές «ἐπὶ κλησὶ σὺς χριστιανικὲς Ἀγάπες».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεία: μάγος, ο (ν): γοητευτικός, σαγηνευτικός. Παρθένες, (οἱ καρδιές): οἱ ἀγνές, οἱ ἀμόλυντες.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἀγάπες, οἱ: οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐρρῦθμισαν τὴ ζωὴ τους σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ μαζεύονταν δηλ. κάθε μέρα σὲ κάποιο σπίτι, ἔκαστον κοινὲς προσευχὲς καὶ δοξολογίες στὸ Θεό, παρακολουθοῦσαν μὲ κατάνυξι τὴ διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, κοινωνοῦσαν καὶ στὴ συνέχεια ἔτρωγαν ὅλοι μαζί σὲ κοινὰ τραπέζια. Τὰ σπίτια αὐτὰ λέγονταν Εὐκτήριοι οἶκοι, Ἐκκλησίαι ἢ Κυριακὰ (Κύριος). Ἐτρώγαν τὸ ἴδιο φαγητὸ σὰν ἄτομα τῆς ἴδιας οἰκογένειας καὶ ἀποχωρίζονταν μὲ ἀδελφικὸ ἄσπασμό, ποὺ τὸν ἔλεγαν «Ἀγάπη». («... καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ λέγει αὐτοῖς: Εἰρήνη ὑμῖν...») (Ἰωάν. κ' 20). Τρισευλογημένες: οἱ Ἀγάπες ἦταν εὐλογημένες ἀπὸ τὸν Κύριο καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους. Παρθένες: οἱ καρδιὲς τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἦταν πράγματι ἀγνές καὶ ἀμόλυντες, παρθενικὲς. Ἀρχαίων: τῶν πρώτων Χριστιανῶν, τῶν Χριστ. τῶν ἀποστολικῶν χρόνων. Στὸ ὄνειρο τῶν οὐρανῶν: στὴν Ἀθανασία, στὸν Παράδεισο. Μεγαλόδωρες: (βλ. τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Εὐαγγελίου στὰ «Εἰσαγωγικά»: οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ πουλοῦσαν τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ ἔδιναν τὰ χρήματα στοὺς Ἀποστόλους γιὰ τὶς δαπάνες διατροφῆς καὶ συντήρησης τῶν φτωχῶν, ἀφοῦ τώρα πιά ἔτρωγαν ὅλοι μαζί, πλούσιοι καὶ φτωχοί, ἀφέντες καὶ δοῦλοι, δεμένοι σὲ μιὰ ψυχὴ σ' ἓνα σκοπὸ ἀνώτερο, Χριστιανικό! Φανῆτε πάλι: ὁ ποιητὴς μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του εἶδε καὶ γεύτηκε τὴ χαρὰ ποὺ σκορποῦσαν οἱ πρῶτες Ἀγάπες καὶ τώρα μπρὸς του βλέπει μεγάλη ἀγριότητα στὰ νεώτερα ἡθὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπικαλεῖται τὶς πρῶτες ἐκεῖνες Χριστιανικὲς Ἀγάπες νὰ ξαναφανοῦν, γιὰ νὰ φέρουν καὶ πάλι στὸν ἄνθρωπο τὴν ἀγάπη, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν προκοπή! Αὐγὴς τῆς πίστεως: γιατί ἦταν τὸ πρῶτο κύτταρο τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, ἡ ζύμη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐγίνε ἀργότερα ὅλη ἡ χριστιανικὴ κίνησι: Ἐκκλησία, μυστήρια κλπ. Χρυσαιγὲς τοῦ κόσμου: ὅπως προσμένει ὁ κόσμος τὴν αὐγὴ νὰ ροδίση καὶ νὰ θγῇ χρυσορρόδινος ὁ ἥλιος γιὰ ν' ἀρχίσῃ χαρούμενος μιὰ καινούργια δρόσι, ἔτσι καὶ οἱ πρῶτες Ἀγάπες ἦταν οἱ χρυσαιγὲς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ἀδελφός: Ἡ συμπεριφορὰ τῶν

πρώτων χριστιανῶν μεταξύ τους ἦταν τόσο ἀδελφική (οἱ φτωχοί, τὰ ὀρφανὰ, οἱ χῆρες κι οἱ δοῦλοι εὕρισκαν τὴν ἴδια ἀγάπη καὶ μεταχείρησι μέσα στὶς Ἀγάπες ποὺ θρῖσκει κάθε ἐλεύθερος ἄνθρωπος), ὥστε οἱ εἰδωολάτρεις (ποὺ κι ἀπὸ αὐτοὺς ὅσοι εἶχαν ἀνάγκη εὕρισκαν σ' αὐτὲς περίθαλψι) νὰ θαυμάζουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ νὰ λένε: «Ἰδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκουν!» Πράγματι μέχρι τότε ὁ κόσμος δὲν εἶχε γνωρίσει ἠθικώτερη καὶ πιὸ φιλάνθρωπη ζωὴ!

Καλλολογικά στοιχεία: Ἐπίθετα: Μάγο, ἅγιες, παρθένες, πρώτων, ἀρχαίων, τρανοί, μεγαλόδωρες, μικροί, τρανοί, πλούσιοι, φτωχοί. Σύνθετα: Χριστούγεννα, τρισευλογημένες, μεγαλόδωρες, χρυσαυγές. Μεταφορές: φτερώνει, ἀνοίγεται, ὑψώνετε, παρθένες, σκέπη, ἔδενε, αὐγές, χρυσαυγές. Παρομοιώσι: στ. 12, 13. Πολύπτωτο: στ. 16 (ἄνθρωπος, τὸν ἄνθρωπο).

Νοήματα: 1. Ἡ Χριστιανικὴ καμπάνα εἶναι ἀφορμὴ γιὰ κατάνυξι. 2. Οἱ Ἀγάπες ἦταν εὐλογημένες ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ τοὺς Ἀποστόλους. 3. Οἱ Ἀγάπες ἦταν τὸ πρῶτο φυτώριο, τὸ πρῶτο θερμοκήπιο τῆς χαρᾶς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. 4. Μέσα στὶς Ἀποστολὰς τῆς χαρᾶς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. 5. «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑλληνὶς οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ...». 6. Ἡ ἐπάνοδος τῆς ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανῶν εἶναι ἀναγκαία.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ἐπάνοδος στὴν πρωτοχριστιανικὴ ζωὴ εἶναι ἀναγκαία.

Κάθε γνήσια χριστιανικὴ ψυχὴ ποθεῖ ἐκείνη τὴν ἀγνὴν κι ἄδολη ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν κι ὅσο δὲν τὴν θέλει τὸ μῖσος καὶ τὴν κακία νὰ κυβερνᾷ τὸν κόσμο, τόσο καὶ πιὸ πολὺ τὴ νοσταλγεῖ!...

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπλὸ καὶ φυσικό. Μὲ κυριολεξία, ἡρεμία, χωρὶς περιττὰ στολίδια, μὲ καθαρότητα, ὀρθότητα καὶ συντομία ἐκθέτει τὶς σκέψεις καὶ τὸν μεγάλο τοῦ πόθο ὁ ποιητῆς.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ, ἀπλὴ, στρωτὴ, χαρούμενη κι ἡρεμὴ, ὅπως ἀρμόζει στὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος.

ΜΕΤΡΟ — ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Τὸ μέτρο εἶναι Ἰαμβος. Οἱ περισσότεροι στίχοι εἶναι 10σύλλαβοι καὶ 11σύλλαβοι. Οἱ στ. 2 καὶ

4 είναι θσύλλαβοι. Τὸ μέτρο παρουσιάζει μερικά ἐλαττώματα σέ σχέσι τόνου καὶ ρυθμοῦ. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι πλεχτή στήν Α' στρ. καὶ ζευγαρωτή στίς ἄλλες στροφές. Στὸ ἄκουσμα ἄλλοῦ ὁ στίχος εἶναι ὀξύτονος κι ἄλλοῦ παροξύτονος.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ὁ ποιητὴς κατῶρθωσε νὰ μᾶς συγκινήσῃ καὶ νὰ μᾶς κάνῃ νὰ δοκιμάσουμε συναισθήματα θρησκευτικὰ πολλά, νὰ νοσταλγήσουμε τὴ ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ νὰ ἐπιθυμοῦμε τὴν ἐπάνοδο αὐτῆς τῆς ἀγνῆς ζωῆς στὴ σημερινή ἐποχή, ποὺ δὲ φημίζεται καὶ πολὺ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν κηρυγμάτων τοῦ Θεανθρώπου...

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἀνήκει στὴ θρησκευτικὴ ποίησι καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ θρискόταν στὴν κατάλληλῃ θέσι του, στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἀναλόγου θέματος ποιήματα. Εἶναι λυρικό θρησκευτικὸ ποίημα μὲ ἰδιαίτερα ἔντονη τὴν προσωπικὴ παρουσία τοῦ ποιητῆ. Ὁ Παλαμᾶς μὲς στὴν ψυχὴ του ἔφερνε μόνιμα ἀκοίμητη τὴ λατρεῖα πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ λατρεῖα πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ πρὸς τὴν Μεγαλόχαρη τὴν Παναγία (πρβλ. «Μητέρα τῶν ἀνέλπιδων κι ὅλου τοῦ κόσμου σκέπη») κάτω ἀπὸ σὲ οἱ ἀνέλπιδοι» κι ὅλος ὁ κόσμος ἸΣΟΙ/ ...Στὸν πόλεμο ὁδηγῆτρα Ἐσὺ, μεσίτρα στὴν εἰρήνῃ, / Ὑπέρμαχη Στρατήγισσα, σ' Ἐσὲ τὰ νικητήρια!» (Φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ).

Ἀφορμὴ γιὰ δημιουργία: Μπορεῖ νὰ γίνουν ἐργασίες μὲ θέμα: Οἱ Ἀγάπες τῶν πρώτων χριστιανῶν ποὺ θρискόμαστε σήμερα ἀπὸ πλευρᾶς χριστιανικῆς ἀγάπης· πῶς θὰ συμβάλουμε στὴν ἐπάνοδο στὴ ζωὴ τῶν πρώτων χριστιανῶν· ἡ καμπάνα: Προέλευσι, ὕλικα γιὰ τὴν κατασκευὴ της, χρησιμότητα τῆς καμπάνας, ἡ καμπάνα κατὰ τὴ διάρκειά της σκλαβιάς (σήμαντρα) κλπ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 84.

Ὁ καπετὰν καλόγερος

(Ἀναγνῶστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 205)

Διήγημα Χρ. Χρηστοδασίλη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὰ εἰσαγωγικὰ τοῦ ἀναγνῶστικοῦ μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ καὶ τόσο κατατοπιστικά, γι' αὐτὸ μὲ ἀγωνία καὶ λαχτάρια θέλομε νὰ δοῦμε τὴ συνέχεια...

ΝΟΗΜΑ: Κανείς δὲν ξέρει τίποτε γιὰ τὴν τύχη τοῦ Σπύρου, γιὰ τὸ ἄλογό του γύρισε στὸ σπίτι χωρὶς τὸν καθαλάρη του. "Ἐπese καὶ πνίγηκε στὸ ποτάμι; Πέθανε σὲ καμμιά σπηλιά ἀπὸ τὴ θλίψι του, ἔφυγε μακριὰ ἀπ' τὸν καημό του καὶ πέθανε; Πάντως γιὰ ὅ- τους ἦταν πεθαμένος, τόσο ποὺ οἱ δικοὶ του συχνὰ τοῦ ἔκαναν μνη- μόσυνο. "Υστερα ὅμως ἀπὸ 40 χρόνια, ἀμέσως μετὰ τὸν Α' πόλεμο τῶν Σουλτάνων μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ (κι αὐτὸς ἔγινε στὰ 1792) ἕνας καλόγερος ἐμφανίζεται, 60 πάνω κάτω χρόνων, στὸ μοναστήρι τοῦ Σουλίου τὸ Κούγκι. Ἦρθε ἀπὸ τὸ "Αγιο Όρος κι ἦταν μορφωμέ- νος καὶ πολύγλωσσος. Αὐτὸς ὁ ἱερωμένος δὲν μοίραζε μόνο θρη- σκευτικὰ κημήλια στοὺς Σουλιῶτες, ἀλλὰ καὶ σοφὲς συμβουλές, ὁδηγίες. Σιγὰ σιγὰ ἔγινε ὁ πνευματικὸς πατέρας τους, ἀκόμη καὶ στὶς διαφορὲς καὶ τίς δοσοληψίες ἔδινε λύσεις. "Ἐτσι ὁ παράξενος αὐτὸς καλόγερος, ποὺ ὅμως ποτὲ δὲ φανέρωνε τίποτε γιὰ τὸν ἑαυ- τὸς καλόγερος, ποὺ ὅμως ποτὲ δὲ φανέρωνε τίποτε γιὰ τὸν Σούλι. τὸ του, ἔγινε πρόσωπο πολὺ σεβαστό, ἱερό καλύτερα, στὸ Σούλι. "Αἱ — καλόγερο τὸν ἔλεγαν. "Ἐτσι φτάνομε σ' ἕνα ψυχροσάββατο, ποὺ ἔγινε κάτι τὸ ἀσυνήριστο, τὸ συνταραχτικό. Ὁ "Αἱ — καλόγε- ρος, ποὺ ἦταν τώρα ἡγούμενος, μνημόνευε πάνω στὰ κόλλυβα τὰ ὀνό- ματα τῶν πεθαμένων. Μὰ ἐνῶ εχε φθάσει στὸ χαρτί μὲ τὰ ὀνό- ματα ποὺ τοῦχε δώσει ὁ Φῶτος, ὁ ἀδερφός... τοῦ χαμένου Σπύρου, μνημόνευε τὴ «Χαῖδω» — κι ἄς μὴν ἦταν γραμμένη — καὶ ὄχι τὸ «Σπύρος», ποὺ πεισματικὰ τοῦλεγε νὰ μνημονεύσῃ ὁ Φῶτος. Τότε ὁ τραγικὸς ἡγούμενος κλαίγοντας ἀγκαλιάζει τὸν ἀδερφό του: «Ἡ Χαῖδω, φῶτο μου, θέλει μνημόνευμα! Ὁ Σπύρος ζῇ κι εἶναι μπρο- στά σου!». Καταλαβαίνομε ὅλοι τὴν ἐκπληξι καὶ τὴ συγκίνησι ὅλου τοῦ κόσμου μετὰ τὴν ἀναγνώρισι. Ἀπ' ἐδῶ καὶ μπρὸς εἶναι γιὰ ὅλους ὁ «καπετάν καλόγερος, ποὺ πρωτοστατεῖ στοὺς Σουλιῶτες στοὺς πολέμους τους κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀλλ' εἶναι καὶ ὁ σύμβουλός τους καὶ διαιτητής τους στὶς διαφορὲς τους (ιδίως τῶν καπεταναί- ων). Καὶ τώρα ἡ μεγάλη, ἡ ἀθάνατη πρᾶξι: στὶς 18 Δεκέμβριον 1803, στὴ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ Σουλίου, ὁ καπετάν καλόγερος, γιὰ νὰ μὴ πέσῃ τὸ ἀπὸ χιλιάδες Τουρκαλθανοὺς ζωσμένο Κούγκι στὰ «μαγαρισμένα» χέρια τους, πυροδότησε στὸ ἀποθηκευμένο στὸ ὀ- πόγειο μπαρούτι κι ὅλοι τινάχτηκαν στὸν ἀέρα (αὐτὸς εἶχε ἐκεῖ ἄλλους 12 συντρόφους). Αὐτὸς ἦταν ὁ θρυλικὸς καλόγερος Σαμου- ῆλ ποὺ ἡ ἱστορία τὸν ἔγραψε μὲ χρυσὰ γράμματα δίπλα στὸ ὄνο- μα τοῦ Σουλίου.

θεῇ ἡ κύρια ἔκθεσι σέ 3 ἐνότητες καί τέλος ὁ ἐπίλογος, ἡ 4η ἐνότητα. "Ετσι ἔχομε: α) «Κανείς δέν τόν εἶδε... ἀπό τὸ Σούλι»: χαμένος καί ξεγραμμένος ὁ λεβεντονιὸς ὁ Σπύρος. β) «Μιὰ μέρα... "Αἱ — καλόγερος». Ἡ προσωπικότητα ἐνὸς ξενοφερμένου καλόγερου. γ) «Τὸ ψυχασάββατο... ἀρχηγὸς τοῦ Σουλιοῦ». Ἡ συγκινητικὴ ἀποκάλυψι. δ) «Στὲς 18 Ἀντριῶς... Σαμουήλης!». Ἡ φοβερὴ θυσία.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Προτιμοῦμε νὰ ἐπεξεργασθοῦμε τὸ κείμενο ἀδιαίρετα σ' ὅλες τὶς ἐνότητες.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: σθάρνα: τὸ γεωργικὸ ἐργαλεῖο ποὺ τρίβει τοὺς σθῶλους, ὁ βωλοκόπος. «Τὰ πῆρε σθάρνα» = τὰ παρέσυρε ὅλα. Ἀπὸ τὴ σλαβικὴ λέξι θατηα. σκουτέλα: πιατέλα, γαθάθα < ἰταλικ. σκουτέλλα. Ἐπῆρε τῶν ὀμματιῶν του: ἔφυγε πολὺ μακριὰ (χαρακτηριστικὴ λαϊκὴ φράσι). ξαπόρεσαν: ἀπόρησαν πολὺ, δοκίμασαν μεγάλῃ ἐκπληξι (ξε+ἀπορῶ). κόλλυθα: κυριολεκτικὰ εἶναι μικρὰ νομίσματα καί μικρὰ γλυκίσματα, κι ὕστερα οἱ γνωστὲς προσφορὲς γιὰ τὴ μνημόνευσι τῶν νεκρῶν. γιεροφορεμένος: ἱεροφορεμένος, φορῶντας τὰ ἱερατικὰ του ἄμφια. ἡλιόπλουμη: ποὺ φέγγει σὰν ἥλιος.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Σπύρος: "Ετσι λεγόταν ὁ Σαμουήλ προτοῦ πάρει τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει πῶς ἦταν Σουλιώτης ἄλλοι τὸν θέλουν ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς Παραμυθιάς (στὴν Ἡπειρο κι αὐτὴ) Γουριάνιστα. Ὑπάρχει ὁμως καί ἡ ἐκδοχὴ ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὸ νησί Ἀνδρο. Βέβαια ἦταν φυσικὸ γύρω ἀπὸ τὴν ἡρωϊκὴ μορφή του νὰ δημιουργηθῇ τόσος θρύλος. Κιάφα: χωριὸ τῆς Σουλιώτικης ὁμοσπονδίας (χτίστηκε τὸ 17ο αἰῶνα καί μᾶζι μὲ τὸ Σούλι (τὸ Κακοσούλι), τὸν Ἀθαρίκο καί τὴ Σαμονίθα, καθὼς καί ἄλλα 7 χωριά, στοὺς πρόποδες καί στὶς πλαγιὰς τῶν Κασσωπείων ὀρέων, ἀποτέλεσαν τὴ θρυλικὴ αὐτόνομη συμπολιτεία τῶν Σουλιωτῶν. Παρασούλια ἢ Σουλιτοχώρια: Ἦσαν 66 χωριά, κυρίως καμποχώρια, δεμένα μὲ τὴν ὁμοσπονδίαν τοῦ Σουλίου μὲ μιὰ ὑποτελὴ συμμαχίαν. Κούγκι: Ἀπόκρημνος ὄρος κοντὰ στὸ Σούλι, μὲ ὄχυρὸ πύργον, ποὺ μέσα εἶχε καί τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἀντριάς: "Ετσι λέει ὁ λαὸς μας τὸ μῆνα Δεκέμβριον ἐπειδὴ τότε ἀκμάζει κι «ἀντρεύει» ὁ χειμῶνας. Σὲ μερικὰ μέρη ἔτσι λένε τὸν Νοέμβριον, ἐπειδὴ περιλαμβάνει τὸν Ἅγιον Ἀντρέαν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν, θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ μάθαινε κανεὶς τὰ λαϊκὰ ὀνόματα ὅλων τῶν μηνῶν (π.χ. ὁ Ἰούνιος — θεριστής). Ὑστερα ἀπὸ τὸν πρῶτον πόλεμον: πρέπει νὰ γνωρίζωμε ὅτι οἱ φοβεροὶ καὶ ἀνυπότα-

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ἡ ἀλήθεια σπάνια σέ κείμενα θρίσκομε «ἥρωες» παραδομένους στή σύγκρουσι τόσο σφοδρῶν ψυχικῶν καταστάσεων: πόνος θαθύς, ἀπελπισία, ἀπόγνωσι· κι ὕστερα ἦρθε ἡ καρτερία καί ἡ μεγάλη θέλησι, ἡ παρηγοριά· κι ἀπό κοντά, μέ τὸ τάξιμο καί τὴν ἀφοσίωσι στοὺς μεγάλους σκοποὺς, ἦρθε ὁ ὑπέροχος σεβασμός, ἡ λύτρωσι, ἡ ἀγιοσύνη, καί κείνη ἡ ὑπέροχη θυσία. Γιατί εἶχε ὠριμάσει πιά ὁ καλόγερός μας νὰ κάνῃ τὰ πιὸ δύσκολα πράγματα μέ μιὰ ἀπλή κίνησι... Καί μεῖς, τὰ νεαρά βλαστάρια, οἱ ἀπόγονοι τέτοιων προγόνων, πῶς καμαρώνομε καί πῶς πυρωνόμαστε στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς φλόγες ποὺ ἀσβεστες ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὰ Κούγκια τοῦ Γένους μας! "Α τί ἐξάίσιος χαλασμός! Μὰ δὲν τῶπε ὁ Βαλαωρίτης μας; «κρύθω γιὰ σέ, πατρίδα μου, στὰ σπλάχνα χαλασμό!»;

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ: "Α ἐδῶ ἔχομε νὰ κάμωμε μέ μιὰ μεγάλη καί ὑπέροχη ἀνθρώπινη μορφή. Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ Σπύρος, ὁ λεβεντινός, τὸ ἀγνὸ παληκαρόπουλο, ὁ ἀετὸς τῶν ἡπειρώτικων βουνῶν ποὺ ἤθελε νὰ ζήσῃ τίμια τίς ἀπλές χαρὲς τῆς ζωῆς. Τὸν φθόνησε καί τὸν χτύπησε σὰν κεραυνὸς ἡ μοῖρα. Ἄλλ' ὁ ἴδιος θέλησε καί δὲν ἀφανίστηκε. Μόχθησε, πάλαιψε, μορφώθηκε καί σεβάσμιος ἱερωμένος, ὁ παρηγορητής, ὁ βοηθὸς καί συμβιβαστής. Κι ὅταν ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ἔσπασε τὴν ἀνωδυμία, ἔχομε τότε τὸν πιὸ δραστηκὸ του ρόλο, εἶναι ὁ συνετὸς ἀγωνιστής, ὁ φοβερὸς πολέμαρχος. "Ὡστε ὁ Σπύρος, ὁ "Αῖ - καλόγερος, ὁ καπετὰν καλόγερος, ἡ ὑπέροχη τριάδα ποὺ κουβαλοῦσε ἐντὸς τῆς ταῖς στοιχεῖα τοῦ ἥρωα, τοῦ μάρτυρα, ποὺ ἔδωσαν ἓνα καινούργιο Σαμψών, "Ελληνα καί χριστιανὸ τῶρα, γιὰ νὰ πῇ ἓνα νέο «ἀποθανέντω ἡ ψυχὴ μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων...».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μερικὲς φράσεις τοῦ κειμένου ἀξίζει νὰ κρατηθοῦν καί νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀνάλογα· π.χ. «πῆρε τῶν ὀμματιῶν του», «Ἡ λύπη τρώγει τὴ χάρα κι ὁ καιρὸς τρώγει τὴ λύπη, σὰν τὰ τρώγει ὅλα τὰ πράματα» (ὁ καιρὸς δηλαδὴ), «ῶμνυαν ὅλοι στ' ὄνομά του», «Σπύρο, δέσποτά μου, κι ὄχι Χάϊδω!» (ποὺ ξέρεις, κάπου θὰ μᾶς χρειαστῇ τοῦτος ὁ λόγος εἴτε σὰν ἀστεῖος εἴτε σὰ σοβαρὸς...), «ἀνακατωμένοι μέ φωτιά... λαχτάρα καί κουρνιαχτὸ» (Ἡ ἀλήθεια, θέλετε ἀπ' αὐτὸ τὸ μακρόσυρτο ἀσύνδετο καλὺτερο καί ἀληθινώτερο σχόλιο γιὰ ὅλες τὶς ὑπέροχες ἐλληνικὲς «ἀνατινάξεις» μέσα στοὺς αἰῶνες;). β) καί μέ τὴν εὐκαιρία, θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ καταμετρούσαμε ὅλα αὐτὰ τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ πανώρια «πυροτεχνήματα»

της ιστορίας μας, με τούς πρωταγωνιστές τους' π.χ. Ὁ Χ. Καψάλης, ὁ Ἰωσήφ Ρωγῶν στὸ Μεσολόγγι, ὁ γούμενος Γαβριήλ στὸ Ἀρκάδι κλπ.). γ) Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ πληρέστερο ὁμώνυμο διήγημα τοῦ συγγραφέα μας, ποὺ ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ χῶμε τὴν περιέργεια νὰ τὸ δοῦμε στὸ σύνολό του. Καὶ νομίζομε ὅτι δημιουργοῦμε ἀμέσως μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἄσκηση, ὅταν μᾶς γεν-
θοῦν οἱ ἐξῆς ἀπορίες σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο αὐτὸ ποὺ ἀπουσιάζει ἀπ' ἐδῶ: π.χ. 1) Τὰ πρὸ τοῦ δραματικοῦ θανάτου τῆς Χαίδως
καὶ πῶς τὴν εἶχε γνωρίσει ὁ ἥρωάς μας, 2) Τὴ ζωὴ του στὸ "Άγιο Όρος, 3) Πῶς πήρε τὴν ἀπόφασιν νὰ γυρίσῃ ἀνώνυμος σὲ τοῦτα τὰ
θράχια ποὺ τὸν πονοῦσαν τόσο! δ) Καὶ τώρα κάτι ποὺ ἴσως κρατάει τὴν ἀπορία τοῦ ἀναγνώστη καὶ ἀκροατῇ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ τὰ
«εἰσαγωγικά», γιατί δὲν ἦσαν καὶ τόσο κατατοπιστικά. Ἐραγε κα-
ταλάβαμε ὅτι τὸ φονικὸ τὸ αἰφνίδιο τῆς πανώριας νύφης δὲν ἦταν
καὶ τόσο μυστηριώδες, γιατί ἔγινε ἀπὸ κάποιο λαθεμένο βόλι κά-
ποιου ἀπὸ τοὺς μεθυσμένους χαροκόπους καὶ συμπεθέρους τῆς μοι-
ραίας γαμήλιας συνοδείας; ε) Ἔπειτα πρέπει νὰ συμφωνήσωμε ὅ-
τι τὸ ἀνάγνωσμά μας ἔχει τόσα καὶ τέτοια δραματικὰ στοιχεῖα,
ποὺ μπορεῖ καὶ προσφέρεται νὰ γίνῃ θέατρο καὶ σκηνικὴ παράστα-
σι. Ξαναθυμίζομε ἐδῶ τὸ σπουδαῖο ρόλο τῆς καλῆς θόδνης, μεγάλης
καὶ μικρῆς... στ) Τέλος θυμίζομε ὅτι ὁ ἐθνικός μας ποιητής Ἀριστ.
Βαλαωρίτης ἔχει συνθέσει τὸ ἐπικολλυρικὸ του ποίημα «ἡ δέησι
τοῦ Σαμουὴλ» (ἄλλωστε εἶναι αὐτὸ ποὺ τοῦ κάνομε τότε χρῆσι
στὶς ἐθνικὲς σχολικὲς ἐορτές). Παραθέτομε δυὸ στροφές του· «Σ'
ἐσένα, σὰν ὀρφάνεψα / ἔδωκα τὴν ψυχὴ μου, / τὸ Σούλι μου τ' ἀγ-
κάλιασα / στὸν κόσμον γιὰ παιδί μου... / Τώρα τὸ Σούλι τῷχασα, /
ἤρθ' ἡ στερνὴ μου μέρα, / θάρθω σὲ Σὲ πατέρα — χῶμα τὸ Σούλι
ἐλεύτερο / γιὰ νὰ ταφῶ δὲ μένει' / ἐλέησόν με Πλάστη μου, / συ-
χώρησε νὰ γένει / τὸ Κούγκι μου, ἡ ἐκκλησιά, / τὸ ἱερὸ σου Βῆμα /
τοῦ Σαμουὴλ τὸ μνήμα...».

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἦταν ἓνα πεζογράφημα ἀπὸ τὰ καλὺ-
τερα τοῦ Χρηστοθασίλη μας, γιατί μορφὴ καὶ περιεχόμενον ἔχουν
δοθῇ ἔτσι πού νά κρατοῦν τὴν ἀγωνίαν μας μετέωρη καὶ νά κόβε-
ται κυριολεκτικὰ ἡ ἀνάσα μας. Γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ ἥρωά μας
πλέκεται σωστὴ τραγωδία μὲ τρεῖς κορυφώσεις πού εἶναι συγκλο-
πιστικές: Ἡ μία εἶναι στὸν ἄτυχον καὶ τυχαῖον φόνον τῆς νύφης, ἡ
δεύτερη στὴν συνταραχτικὴ ἐκείνη ἀναγνώρισι τῶν δύο ἀδελφῶν

πάνω στο μελέτημα τῶν ψυχῶν, στὰ κόλλυθα' «... Ὁ Σπύρος ζῇ κι εἶναι μπροστά σου! (Καὶ σίγουρα θὰ ἦταν τοῦτο τὸ σημεῖο «ἡ ἀκμή», «ὁ τόνος τοῦ ὄλου», καθὼς λέμε στὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ τελευταῖο σημεῖο...). Αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἡ τρίτη κορύφωσι, ἡ ψηλότερη, τὸ μεσουράνημα τὸ τραγικόν, τότε ποὺ ὁ φλογερὸς καλόγερός μας «ἀνελήφθη», πύρινη φλόγα κι αὐτός, μαζί μὲ τὸ Κούγκι του στὸν ἑλληνοχριστιανικὸ παράδεισο...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Γεννήθηκε τὸ 1862 στὸ Σούλι καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1937. Σπούδασε στὴν Κων/λι καὶ στὴ Σμύρνη. Ἀπὸ ἐφηβος στὰ Γιάννενα ἀρχίζει ἐθνικοπατριωτικὴ δρᾶσι καὶ καταδιώκεται ἀπὸ τὶς τσερκικὲς ἀρχές. Τρεῖς φορές τὸν ἐπίασαν καὶ τρεῖς κατάφερε νὰ διαφύγῃ. Ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐγκαταστάθηκε ἀπὸ τὸ 1885, συνεχίζει ὁ φλογερὸς αὐτὸς πατριώτης καὶ ἀγωνιστὴς τὴ διπλὴ ἐθνικὴ του δρᾶσι, μὲ τὴν πέννα (μαχητικὸς δημοσιογράφος) καὶ τὸ ὄπλο. Ἐθελοντὴς σὲ πολλοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες. Βουλευτὴς στὰ 1926 καὶ 1935. Γράφει σὲ γνήσια δημοτικὴ καὶ τὰ ἔργα του εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ φύσι καὶ ἱστορία κι ἔχουν πλούσιο λαογραφικὸ καὶ ἠθογραφικὸ στοιχεῖο.

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργου: α) Ποιήματα: «Στ' ἀδέρφια μας», «ὁ μαρμαρωμένος βασιλιάς», «ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης». β) Διηγήματα: «τῆς στάνης», «τῆς ξενιτειᾶς», «Θεσσαλικά», «τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου», «ὁ Κατσαντώνης». γ) Θεατρικά: «Γιὰ τὴν τιμὴ», «ἀγῶνες τοῦ Σουλίου», «κυρὰ Φρυσίνη», «Χριστὸς καὶ Μωχαμέτης», «Παιδομάζωμα». δ) Ἀρθρα καὶ ἀνταποκρίσεις, ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ μελετήματα. Εὐκόλα καταλαβαίνει κανεὶς πὼς ὁ Χρηστο-βασιλῆς στὴ ζωὴ του (περιπέτειες καὶ ἀγῶνες) καὶ στὸ ἔργο του μοιάζει πολὺ τοῦ βασανισμένου ἄλλου Ἡπειρώτη, Κ. Κρυστάλλη. Εἶναι ἓνας τίμιος καὶ εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ἓνας μεγάλος πατριώτης.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ: Εἶναι τὸ ἀφηγηματικὸ ἐκεῖνο εἶδος ποὺ ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρέπει νὰ ἔχῃ: τόπο, χρόνο, πλοκή, πρόσωπα καὶ ὑπόθεσι μὲ ἀρχή, μέσον, τέλος, ποὺ νὰ εἶναι ἀληθοφανὴς (ὄχι ἀληθινὴ, γιατί τότε θὰ ἦταν ἱστορία). Ἄλλοι τὸ θέλουν ὄχι ἐξέχωρο εἶδος, ἄσχετο μὲ τὴ διήγησι, ἀλλὰ μιὰ ἐξελιγμένη καὶ φτασμένη μορφή αὐτῆς. Πάντως ὅπως καὶ νᾶχη, τὸ διήγημα εἶναι ἓνα δύσκολο εἶδος, γιατί μέσα στὴ συντομία του πρέπει νὰ ἐμφανί-ζη συγκεντρωμένα ὅλα τὰ παραπάνω γνωρίσματά του.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΙ (ΑΦΗΓΗΣΙ): Διήγησι εἶναι ἡ ἀπλοῦστερη μορφή τοῦ πεζοῦ λόγου. Εἶναι μιὰ ἔκθεσι γεγονότων πραγματικῇ ἢ πλαστῇ (ἢ καὶ μικρῇ), ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ πληροφορήσῃ, νὰ διδάξῃ, νὰ τέρψῃ.

Εἶδος διήγησις: α) Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον: Μυθική, ἱστορικὴ, πολεμικὴ, ἐρωτικὴ, ἀπὸ τὸ θίον τῶν ζώων, τὸ ἀνέκδο-

το, ή παράδοσι, ή παραβολή, ό θρύλος, ό μύθος, τό παραμύθι κλπ. β) 'Ως πρὸς τὸν τρόπο: Σοβαρή, εὐθυμή, ἀστεία, σατιρική. γ) 'Ως πρὸς τὸ σκοπό: Διδακτική, ἡθοπλαστική, ψυχαγωγική, προπαγανδιστική κλπ. Πάντως παρὰ τὴν ἀπλότητά της, ἡ διήγησι ἀποτελεῖ τὸ πρῶτο ὕλικό, τὴν ἀρχικὴ «φόρμα», γιὰ νὰ πλαστοῦν συνθετώτερα καὶ ἀξιολογώτερα εἶδη, π.χ. διήγημα, νουθέλλα κλπ.

Ὁ Κολοκοτρώνης μέλος τῆς φιλικῆς

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 208)

Σ π. Μελά

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ τόσο πολυσυζητημένη φιλικὴ Ἑταιρεία ιδρύθηκε τὸ 1814 στὴν Ὁδησσὸ τῆς Ρωσίας ἀπὸ ἀπλοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ φλογεροὺς πατριῶτες: Νικ. Σκουφᾶ, Ἀθαν. Τσακάλωφ, Ἐμμ. Ξάνθο, Παναγ. Ἀναγνωστόπουλο. Σκοπὸ εἶχε μὲ πολλὴ μυστικότητα, ἀσφάλεια καὶ μεθοδικότητα νὰ ὀργανώσῃ ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ δουλεύοντος γένους μὲ στόχο τὴν ἀποτίναξι τῆς τουρκικῆς τυραννίας. "Ετσι σ' ὅλη τὴν βαλκανικὴ μὲ καταπληκτικὴ γρηγοράδα ἐξαπλώνεται αὐτὴ ἡ Ἑταιρεία καὶ στὰ μέλη της καταλέγονται ἐξοχότητες καὶ διασημότητες, ἀλλὰ καὶ ἀνώνυμοι ραγιάδες. Πῶς μποροῦσε λοιπὸν ἀπ' αὐτὸ τὸ μεγάλο κάλεσμα νὰ λείψῃ ὁ φυσικὸς ἀρχηγός, ὁ τρανὸς μύστης τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἐλευθερίας; Δὲ μένει παρὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ περιστατικὰ πού ἔκαμαν, ὥστε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ «συναντηθῇ» μὲ τὴ μεγάλη, τὴ μοναδικὴ στιγμή.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ὁ Κολοκοτρώνης, αὐτοεξόριστος στὴ Ζάκυνθο (1806—1821) καὶ περιμένοντας τὴ μεγάλη ἡμέρα τοῦ ξεσηκωμοῦ, περιφρονεῖ τὶς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. "Ετσι στὰ 1818 ὁ ἀπόστολος τῆς φιλικῆς Πάγχαλος σταλμένος ἀπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ τὸν κατηχεῖ καὶ τὸν ὀρκίζει, αὐτὸν τὸν πανέτοιμο, πού λαχταροῦσε χρόνια τούτῃ τὴ μεγάλη ὥρα. Ὁ ὄρκος δόθηκε στὸ ἐκκλησάκι "Αἱ Γεώργης τῆς οἰκογενείας τῶν Λατίνων, περιβάλλον τόσο οἰκεῖο καὶ ἀγαπητὸ στὸ «Γέρο». Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκοτρώνης νοιώθει πολὺ «ἀλλαγμένος», χαίρεται τὴν εὐθύνη του, ἀλλὰ καὶ ἀνυπομονεῖ γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν ὄρκο του.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Ἡ πλοκὴ τοῦ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸ χωρίσωμε σὲ 3 ἐνότητες: α) «Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς... τοῦ 1818»: Ὁ βασιανιστικὸς πόθος τοῦ ξενιτεμένου πολέμαρχου νὰ γυρίσῃ στὸ

Μωριά. β) «Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς... γιὰ τὴν Ἑλλάδα»: Ὁ γέρος ἐν-
θουσιάζεται καὶ συγκλονίζεται, ὅταν νοιώθῃ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν
προσπάθεια τοῦ κατηχητοῦ του. γ) «Τράβηξαν κάτω... ἥσυχος πιά».
Ὁ Κολοκοτρώνης μέσα σὲ ὑποβλητικὴ ἀτμόσφαιρα δίνει τὸν ὄρκο
τοῦ φιλικοῦ συνειδητοποιώντας τὴ μεγάλη του ἀποστολή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ: Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: σφερί,
τὸ= ταξίδι, πόλεμος, στρατός. ψιλή= λεπτὴ, ἀπογυμνωμένη. ἀλάρ-
γα= μακριά. γάζα, ἡ= ἀραιό, διάφανο ὕφασμα ἀπὸ μετάξι ἢ καὶ
λινό, λεπτὸ στρώμα (πιθανὸν ἀρχικὰ νὰ ἦταν προϊόν τῆς πόλεως Γά-
ζας τῆς Παλαιστίνης). ντέρτι, τὸ= καημός, λύπη, πόνος. ρομφαία,
ἡ= πλατὺ δόκοπο σπαθί.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ὁ θρυλικὸς «γέρος τοῦ Μωριά», ἡ ἐξο-
χώτερη ἡγετικὴ μορφή τοῦ 21. Γεννήθηκε τὸ 1770 στὸ Ραμοβοῦνι τῆς
Μεσσηνίας (οἱ γονεῖς του ἀπὸ τὸ Λεοντάρι τῆς Ἀρκαδίας). «Ὅταν
σκοτώθηκε ὁ πατέρας του, ὁ ξακουστὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώ-
νης, ὁ ἥρωάς μας 16 χρόνων ἔγινε ἀρματολὸς κάτω ἀπὸ τὸν περί-
φημο Ζαχαριά. Ἀπ' ἐκείνη τὴν ὥρα ἀρχίζει ἡ καταπληκτικὴ, ἡ «μυ-
θιστορηματικὴ» δρᾶσι του. Ἐδῶ τώρα βέβαια δὲν πρόκειται νὰ κά-
νωμε λόγο γιὰ τὸ θαυμαστὸ ἐπαναστατικὸ καὶ ἐθνικοαπελευθερω-
τικὸ του ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περιοριζόμεστε
νὰ τονίσωμε ὅτι γι' αὐτὸν ἰσχύει ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγαν οἱ ρωμαῖοι «οὐ-
δεμία ἡμέρα, οὐδεμία ὥρα, οὐδὲν λεπτὸν ἄνευ κινδύνου» καὶ παρὰ-
πέμπωμε στὰ ὅσα ἔχουν γραφῇ γιὰ τὸν ἄντρα, ἰδιαίτερα δὲ στὸν Κ.
Παπαρηγόπουλο Τ. 6ος σελ. 51 ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη, στὸν Διον.
Κόκκινο («ἐλληνικὴ ἐπανάστασις», σ' ὅλους τοὺς τόμους του καὶ
σχεδόν... σ' ὅλες τὶς σελίδες του), στ' ἀπομνημονεύματά του («Διή-
γησις περὶ τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς»), στὸ δίτομο ἔρ-
γο τοῦ Σπ. Μελά «ὁ Γέρος τοῦ Μωριά». Ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν ἓνας
φωτεινὸς νοῦς, ἓνας γεννημένος λαϊκὸς ἡγέτης, ποὺ εἶχε τὸ χάρισμα
νὰ μεταδίδῃ στοὺς συναγωνιστές του τὴν πίστι του γιὰ τὸ λυτρωμὸ
τοῦ γένους. Φιλικὴ ἔταιρεία: (Βλέπε καὶ στὰ «εἰσαγωγικά»). Αὐτὴ,
στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον ἦταν ἀκέφαλη, γι' αὐτὸ ἄφηνε πολὺ μυστή-
ριο καὶ ἔλξι στοὺς κατηχουμένους, ἀφοῦ πίσω ἀπὸ «τὴν ὑπερτάτην
ἀόρατον ἀρχὴν» τῆς ἔβλεπαν τὴν κραταιὰ Ρωσία. Τὰ μέλη τῆς δια-
κρίνονταν σὲ ὁμάδες μυσέως· π.χ. βλάμηδες (δηλαδὴ οἱ στρατιω-
τικοὶ ἔτοιμοι), συστημένοι (οἱ γνωστές τοῦ μυστικοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ
τῆς), οἱ ἱερεῖς (αὐτοὶ ποὺ κατηχοῦσαν τοὺς ἄλλους), οἱ ποιμένες
καὶ οἱ ἀφιερωμένοι.

Ἀλὴ Πασᾶς: Ὁ τεπελενλῆς, ὁ θηριώδης γυιὸς τῆς Χάμκως, τῷ

ραννος της Ἡπείρου (1744—1822). Δόλιος, παράσπονδος καὶ αἰμο-
βόρος (τόσο γνωστὸς ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες του μὲ τὸ Σούλι), ἀλλὰ καὶ
τόσο εὐστροφος καὶ διπλωμάτης. Περισσότερον γιὰ τὸ τρομερὸ αὐ-
τὸ «γέννημα» τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου
βλέπει κανεὶς σὲ οποιαδήποτε σχετικὴ ἱστορία. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει
ὁ παραδόξως βοηθητικὸς ρόλος του στὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσι, γιατί
ἀπασχόλησε τόσο τὶς σουλτανικὲς δυνάμεις ἐναντίον του. Ἐπίσης
ἡ αὐλὴ του στὰ Γιάννενα ἦταν ἓνα πραγματικὸ «σεμινάριο» (φυτώ-
ριο) στρατιωτικὸ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὀνομαστοὺς ὀπλαρχηγούς
μας (Διάκος, Ἀνδρουτσος, Καραϊσκάκης κλπ.). Ζάκυνθος: Γιὰ τοῦ-
το τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, «τὸ ἄνθος τῆς ἀνατολῆς», ἰσχύει ὅτι εἶπε ὁ
ποιητὴς γιὰ τὴν Κύπρον· «πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες, δὲν ἄλλαξες
καρδιά». Βέβαια Τούρκου ποδᾶρι δὲν «τὴν πάτησε», ἀλλὰ στὴν πε-
ριοδὸ τῶν νέων χρόνων καὶ μέχρι τὴν ἔνωσί της μὲ τὴν Ἑλλάδα
(1864) ἔχομε κυριαρχία ἀπὸ Βενετούς, Γάλλους, Ἀγγλους, Ρώ-
σους· καὶ τὸ ἦνσι εἶχε γίνει πραγματικὸ θέατρο πολιτικῶν καὶ δι-
πλωματικῶν ζυμώσεων καὶ συνάμα καταφύγιο γιὰ πολλοὺς Ἑλλη-
νιστὲς ἀγῶνες τοῦ 21 καὶ γιὰ τὸν ἄμαχο πληθυσμό. Κολίνος: Ὁ μι-
νερὸς γυιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶχε ἐπίσης τὸ Γενναῖο, ἀγωνιστὴ
σὲ πολλὰ μάχες τοῦ ἀγῶνα· ἐπὶ πρωθυπουργίας του ἔγινε ἡ ἔξωσι
τοῦ Ὄθωνα (1862). Τὸν Πάνο, γαμπρὸ τῆς Μπουμπουλίνας στὴν κό-
ρη της Ἑλένη. Κι αὐτὸς πρωταγωνιστὴς σὲ πολλὰ συγκρούσεις. Εἶ-
ναι τελικὰ τὸ τραγικὸ θῦμα τοῦ α' ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ πολι-
τικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Τὸν Ἰούλιο 1823 ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά
ἔπεσε ἀπὸ σφαῖρα ἑλληνικὴ... Μάνθος Οἰκονόμου: Διανοούμενος Ἡ-
πειρώτης (1770—1821) γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ, σωστὸ πρόβλημα γιὰ
τοὺς μελετητὲς, ἂν ὑπῆρξε δηλαδὴ προδότης ἢ πολῦτιμος γιὰ τὸ γέ-
νος μὲ τὴν ἐπιρροήν του εἶχε στὸν τύραννο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Προτοῦ ἀραδιάσωμε τὰ συγκεκριμένα
καλαισθητικὰ στοιχεῖα, τονίζομε ὅτι ἐδῶ ἔχομε τὴν ἐξαιρετικὴ πε-
ρίπτωσι πού μορφή καὶ περιεχόμενον εἶναι σὲ ἑξοχὴ ἰσορροπία, γιὰ-
τί ζεστοὶ τόνοι καὶ πραγματικὰ στολίδια δημιουργοῦν μιὰ ταιρια-
στὴ ἀτμόσφαιρα γιὰ νὰ κινηθοῦν μέσα της δυνατὲς ἰδέες καὶ ὑψη-
λὲς συγκινήσεις: ζωντανὸς πόθος, μεταφορά, ψιλὴ γάζα πάχνης,
ἐξαίρετη ζωγραφιὰ. ἀσάλευτη πίστι, ἄστραφτε ἡ λευτεριά, μεταφο-
ρές. Ἐξοχα εἶναι τὰ ἐπίθετα: ἀκράτητος, σιωπηλὴ, ἀσάλευτη, κα-
τηχημένος. Ὁμορφα πολὺ τὰ σύνθετα: στερνοπαῖδι, σταχτογάλα-
ζες, βαρυαναστενάξεις.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ μεγάλοι πατριῶτες, οἱ ταμένοι σὲ ἰδανικά, δὲν
παρασύρονται ἀπὸ εὐνοίες καὶ ἀξιώματα. β) Οἱ γνήσιοι ἡγέτες ἀ-

δημονοῦν γιὰ τὴν ὥρα τῆς δράσεως, ἀλλ' ἔχουν ἀσάλευτη πίστι στο σκοπό τους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ: Γλωσσική ἐρμηνεία: χαμπέρι, τὸ (καὶ χαμπάρι) = ἡ εἶδησι (καὶ ρ. χαμπαρίζω = ἐννοῶ). τράβηξε (τραβῶ) = προχωρῶ, σέρνω < ταυρῶ (βυζ. ταῦρος = σύρω τὸν ταῦρο μὲ τὸ σχοινί).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἀναγνώσταρᾶς Πάναγ.: Γενναῖος ὁπλαρχηγὸς καὶ ἀγνὸς ἀγωνιστὴς τοῦ 21. Πιστὸς φίλος καὶ ὁμοϊδεάτης τοῦ Κολοκοτρώνη. Στὴν Κέρκυρα ταγματάρχης στοὺς Ρώσους καὶ ὕστερα θερμὸς προπαγανδιστὴς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. "Ἐπεσε σὰν ὑπουργὸς τοῦ πολέμου 26 Ἀπρίλη 1825 στὴν ἄτυχη καὶ ὀλέθρια σύγκρουσι τῆς Σφακτηρίας.

Πάγκαλος (Γεώργιος): "Ἕλληνας ταγματάρχης στὸ ρωσικὸ στράτο, φλογερὸς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, πού ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη κι ἄλλους ἐπιφανεῖς ἐμύησε. Ὁ ἴδιος εἶναι πού ἐσχημάτισε «λεγεώνα Ἑπειρωτῶν - Σουλιωτῶν καὶ Πελοποννησίων» ἀπὸ δύο χιλιάδες τυφεκιστές.

Καλολογικά στοιχεῖα: Συνηθισμένο ψάρεμα, φῶς ἀστραψε μέσα του, ζωντανὸς δρόμος: μεταφορές. «Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου... ὅ,τι ἔχω»: Ἐδῶ ἔχομε μιὰ πολλὴ ὁμορφὴ ἀσύνδετη κλιμάκωσι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Βίος, οἰκογένεια, ζωὴ, ὅλα γιὰ τὴν Ἑλλάδα αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ διάθεσι τοῦ πραγματικοῦ ἡγέτη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ: Γλωσσική ἐρμηνεία: σκεβρωμένο (καὶ σκευρωμένο) = ζαρωμένο, φαγωμένο < σκευρίον (= κασέλα) < σκευάριον < σκευός. κατανυκτικὴ = συγκινητικὴ (κατὰ + νύσσω) = τρυπῶ (νυστέρι, νύξεις). ραγιάς = ὑπόδουλος. ἀναφιλτῶ, τὸ = κλάμα μὲ λυγμούς. "Ἴσως ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἀναφλύω = ἀνακοχλάζω (μὲ ἀνάπτυξι ἑνὸς ι). κατῶι, τὸ = ὑπόγειο, ἀποθήκη < κατῶγι < κατῶγαιον. σέλα, ἡ (καὶ σέλλα) = κάθομαι, ἐδράζομαι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Μπόχαλη, ἡ: Ὠραῖο προάστειο τῆς Ζακύνθου, 2 χιλιόμ. ἀπὸ τὴν πόλι, κοντὰ στὸ φρούριο ἀπ' ἐδῶ ἡ θεὰ πανοραματικὴ. Ἀη Γιώργης τῶν Λατίνων: Ἀρκετὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ὅσα ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τὸ ἐκκλησιάκι αὐτὸ εἶναι 800 μ. ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, πρὸς τὸ φρούριο. Στὸν περίβολό του εἶναι θαμμένα

τὰ ὁσὰ τοῦ μεγάλου Ζακυνθίου ποιητοῦ Α. Κάλβου. "Ανθιμος Ἀρ-
γυρόπουλος: Ἀρκετὰ ὅσα λέγονται στὸ κείμενο.

Καλολογικά στοιχεία: «Ἀπὸ καρυδιές... πρασινάδα»: Ἀσύνδετο, ἀλλὰ καὶ ὁμορφη εἰκόνα τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδας..., «κορμιὰ δὲν ὑ-
πάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε»: Ὑπερβολή, ἀλλὰ καὶ μεταφορὰ στὸ
«λειτουργᾶνε». «Ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια... τῆς μεγάλης τρικυμίας»:
Σ' αὐτὸ τὸ πυκνὸ χωρίο πρῶτα πρέπει νὰ διακρίνη κανεὶς τὴν πο-
λυσύνθετη εἰκόνα ἢ καλύτερα τὸ «ὄραμα» τῶν ραγιάδων, ποὺ ξεση-
κώνονται καὶ ὀρκίζονται μαζί του κι ὕστερα νὰ παρατηρήσῃ: φτε-
ρουγίζουν οἱ ἀντίλαλοι: προσωποποίησι, σὰν πουλιά: παρομοίωσι,
σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς τρικυμίας: μεταφορὰ καὶ εἰκόνα.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ἡ συνειδητοποίησι τῆς μεγάλης ἀποστολῆς γεμίζει
τὸν πρωταγωνιστὴ μὲ τὸ γλυκὸ μαρτύριο τῆς δημιουργικῆς ἀνη-
συχίας.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ ὀριμασμένος πᾶ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸν ὄρκο
τοῦ Φιλικοῦ, συνειδητοποιεῖ, κι ἔτσι λυτρώνεται, τὸν ἅγιο σκοπὸ του
καὶ τὸ μεγάλο «πεπρωμένο» του.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ καλοδουλεμένη δημοτικὴ μὲ ἀσυνήθιστη ἐκφρα-
στικὴ δύναμι, ἱκανὴ νὰ δώσῃ ὅλες τὶς λεκτικὲς ἀποχρώσεις. Αὐτὸ
εἶναι γλωσσικὸ ὄργανο! Τοῦ δυνατοῦ πεζογράφου μας «τὸ καλὰ-
μι» ἴσως στὴν πιὸ εὐτυχισμένη του ὥρα...

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, σφιχτοδεμένο, συναρπαστικὸ, ὑποβλητικὸ. Ἡ πα-
ρατακτικὴ καὶ συνάμα βραχυπερίοδη μορφή τοῦ λόγου κάνει τὸν
ἀναγνώστη ἢ ἀκροατὴ κυριολεκτικὰ αἰχμάλωτο, ποὺ νὰ μὴ μπορῇ,
ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ... θέλῃ «νὰ πάρῃ ἀνάσα».

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Εἶναι τέτοια ἡ τέχνη τοῦ συγγραφέα ποὺ μᾶς
κάνει ἀμέσως νὰ μεταλάβωμε ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ταπεινότητος
τοῦ ἥρωά μας. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ τὴ
συνηθισμένη συναισθηματικὴ κλίμακα, ποὺ ὀφείλει νὰ διακατέχῃ τὸν
ἀναγνώστη: ἀνυπομονησία, ἀγωνία, συγκίνησι, θαυμασμός, ἐθνικὴ
ἄναγνωση. Ἐδῶ γίνεται κάτι θαυμαστότερο καὶ συνταρακτικώτε-
ρο. Μᾶς πυρπολεῖ κυριολεκτικὰ ἡ ἀκτινοβολία τῆς μεγάλης ψυχῆς
αὐτοῦ. Μᾶς γίνεται ἓνα μάθημα ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ καὶ ἠθικοῦ φρο-
νήματος.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ: Ὁ Κ. παρουσιάζει ἐδῶ ὅλα ἐ-

κείνα τὰ γνωρίσματα ποὺ τὸν καταξιώνουν σὰν ὁλοκληρωμένο ἄνθρωπο καὶ ἀληθινὸ ἀρχηγὸ καὶ ὁδηγητὴ. Εὐλαβικὸς χριστιανός, γνήσιος οἰκογενειάρχης, ἄνθρωπος μὲ βιώματα καὶ στέρεες ρίζες στὴ γῆ του, ἔτσι ποὺ νὰ σοῦ δίνει σιγουριά καὶ ἐγγύησι ποὺ εἶναι μπροστάρης. Εἶναι ὁ φλογερὸς πατριώτης ποὺ κουβαλάει ἐντὸς τοῦ τὸ ὄραμα τοῦ λυτρωμοῦ τοῦ γένους καὶ περιμένει μὲ λαχτάρα τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου». Κι ὅταν ἦρθε ἡ ἐπίσημη ὥρα, τότε πῆρε στοὺς ὤμους τοῦ τῆ μεγάλης εὐθύνης. Ὁ Σολωμὸς λέει κάπου: «Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του»· κι ἐμεῖς ἐδῶ μὲ τὸν Μελά λέμε: «φῶς ἄστραψε μέσα του καὶ γνώρισε... ὁ γέρος τοῦ ἑαυτοῦ του...».

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀξίζει νὰ κρατήσωμε μερικὲς ἑξοχες φράσεις καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιοῦμε ἀνάλογα. Π.χ. «Βλέπω τὴ θάλασσα πλατειὰ καὶ τὴ στεριάν ἀλάργα». Ἀλήθεια ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε δημοτικὸς στίχος τούτη ἡ πονεμένη νοσταλγία τοῦ κάθε Ἑλληνα Ὀδυσσεά, πόσες φορές τὸν εἶπαν καὶ θὰ τὸν ἐπαναλάβουν ξενιτεμένοι Μοραῖτες, σημαντικοὶ καὶ ἀνώνυμοι!! «Φῶς ἄστραψε μέσα του»: Μᾶς θυμίζει τὸν περίφημο σολωμικὸ στίχο «ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του». «Ἐβαλε τὸ μέγαλο, πλατὺ χέρι τοῦ ὁ λευτερωτῆς τῶν ραγιαδῶν». Ὁ λαός, ποὺ περιμένει πάντοτε πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς του, ἔτσι πάντα θέλει τὸ χέρι τους... «κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε». Ὑπέροχη φράσι ποὺ πρέπει νὰ λέγεται σὲ στιγμὲς μοναδικές, σὲ ἱερὲς ὥρες ποὺ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ ἔχουν... λιώσει τὴ σάρκα...

β) Θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ἀναζητούσαμε κι ἄλλα σχετικὰ ἔργα. Κι αὐτὸ τὸ «σχετικὰ» ἓνας μπορεῖ νὰ τὸ πάρη: Ἄλλες μεγάλες στιγμὲς στὴν ἱστορία τοῦ Κολοκοτρώνη, ἄλλος νὰ τὸ πάρη: μάρτυρες καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴ δρᾶσι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Κι ἓνας τρίτος νὰ τὸ πάρη: καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ἢ ξένων ἐπίσημες στιγμὲς μνήσεως σὲ μεγάλους σκοπούς.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ: Τὸ πεζογράφημα αὐτὸ εἶναι μιὰ ἱστορικὴ διήγησι (ποὺ ὅμως ἔχει τὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τῆς ὑποθέσεως σὲ τέτοιο πετυχημένο συνδυασμό, ὥστε νὰ τὴ λογαριάζωμε σὰν ἓνα θαυμάσιο διήγημα), ἀπόσπασμα παρμένο ἀπὸ τὴ δίτομη μυθιστορηματικὴ βιογραφία «ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ» τοῦ συγγραφέα μας.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν μιὰ συναρπαστικὴ ἀφήγησι μὲ λογοτεχνικὲς ἀρετές, ποὺ μᾶς ἔφερε τόσο κοντὰ στὸν πρῶτο πολέμαρχο τοῦ 21 καὶ δοκιμάσαμε τὴν αἴσθησι ὅτι γίναμε καὶ μεῖς μάρτυρες

κή παρουσιάσει τοῦ Νέλσωνα: Μονόφθαλμος καὶ μονόχειρ (αὐτὰ τὰ ... παράσημα οἱ πόλεμοι τοῦ τᾶχαν χαρίσει), ἀδυνατισμένος καὶ ἄσχημος, ἀλλ' ἐπιβλητικός ἔχοντας κάτι «τὸ συναρπαστικὸ καὶ τὸ ἀλλιώτικο». Καὶ σιγὰ ἡ περιέργεια κι ἡ ἐκπληξι τοῦ "Ελληνα γίνεται γιὰ τὸν "Αγγλο σέβας καὶ θαυμασμός. Στὴ συνέχεια καὶ σὲ «σπασμένα» ἰσπανικὰ ἔχομε ἕναν κοφτὸ διάλογο μεταξὺ τῶν δύο ἀντρῶν· ὁ Μιαούλης στὶς ἐρωτήσεις του ἀπαντᾷ ἀφοῦ καὶ εἰλικρινὰ ὅτι εἶναι "Ελληνας, ὅτι ἔκαμε τὸ «σπάσιμο τοῦ μπλόκου» γιὰ κέρδος κι ὅτι ἂν ἦταν αὐτὸς Νέλσων θὰ κρεμοῦσε τὸν Μιαούλη... Καὶ τότε ὁ ξένος πολέμαρχος θαλασσόλυκος, ποὺ λάτρευε τοὺς ἄρχαίους "Ελληνες κι ἐκτιμοῦσε τοὺς συγχρόνους, ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τὴν παλληκαριά καὶ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ "Ελληνα τὸν συγχωρεῖ καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ φύγῃ χαρίζοντάς του τὴ ζωή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Τὸ ἀνάγνωσμα δὲν πρέπει νὰ τὸ κομματιάσωμε σὲ ἐνότητες, ἀλλ' εἶναι τέτοια ἡ πορεία καὶ ἡ ὁρμή του ποὺ πρέπει νὰ τοῦ δοῦμε ἀδιαίρετα.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: μπλόκο= περικύκλωσι, ἀποκλεισμός, φρεγάδα= πολεμικὸ πλοῖο τοῦ παλιοῦ ναυτικοῦ, μὲ πολλὲς σειρὲς κανόνια καὶ μὲ 3 κατάρτια. "Οσο γιὰ σήμερα... ἀγαπητοὶ πολὺ λέει στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ στὰ τραγούδια του. κορβέτα= ἱστιοφόρο φορτηγό, ἀλλὰ καὶ πολεμικὸ μαζί, ἐλαφρότερο ὅμως σὲ ἐξοπλισμὸ ἀπὸ τὴ φρεγάδα. σινιάλο= συνθηματικὸ σημεῖο. λασκάρω= χαλαρώνω. μοῖρα= ἕνα τμῆμα τοῦ στόλου. σκέλεθρο= κοκκαλιάρης, σὰν σκελετὸς «σκελετὸς ἢ τὸ ἀρχ. ἐπίθετο σκελεφρὸς= κατὰξερως. κυνισμός= πολὺ ἀδιάντροπη καὶ ξετσιπωτὴ στάσι (αὐτὸ ἰσχύει σὲ λόγια καὶ σὲ ἔργα. Π.χ. αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι κυνικός)· ἡ λέξι ἀπὸ τὸ κύων= σκύλος. κοπλιμέντο= παίνεμα, ὅχι ὅμως ἀπὸ ὑστεροβουλία ποὺ νὰ γίνεται κολακεία.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Αὐτὴ τὴ γλῶσσα: Πρόκειται γιὰ τὴν ἰσπανικὴ, ποὺ τότε ἦταν ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τῶν ναυτικῶν. ὁ κλασσικὸς ἑλληνισμός: Πρόκειται γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς μεγάλης ἀκμῆς (5ος καὶ 4ος αἰῶνας π.Χ.). Κόχραν: Σπουδαία ναυτικὴ "Αγγλικὴ οἰκογένεια, ποὺ ἔδρασε τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα καὶ ἀνέδειξε πολλοὺς ναυάρχους καὶ στρατιωτικοὺς συγγραφεῖς. "Οσο γιὰ τὸ θεῖο του λόρδον Κόχραν τοῦ κειμένου μας, εἶναι ὁ πιὸ σπουδαῖος, ὁ "Αλέξανδρος - Θωμᾶς (1775—1860). Αὐτὸς εἶχε δοξαστῇ πολὺ στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν νοτιοαμερικανῶν (π.χ. τὸ 1818 στὴ Χιλίη) ἐναντίον τῶν "Ισπανῶν. Ἀλλὰ μᾶς ἐνδιαφέρει πολὺ γιατί ἔχει σχέση με τὴν μεγάλη μας ἐπανάστασι τοῦ 1821. Συγκεκριμένα εἶναι αὐ-

τὸς ποῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ἔθνοσυνέλευσί μας τῆς Τροιζήνας (1827), αὐτῆς ποῦ ἔφερε καὶ τὸν Καποδίστρια ὡς Κυβερνήτη, κλήθηκε σὰν ἀρχινάυαρχος στὸν ἐλληνικὸ στόλο. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πῶς, παρὰ τὶς καλὲς προθέσεις του, δὲν κατάφερε πολλὰ πράγματα, σύμφωνα μὲ τὴ μεγάλη του φήμη, μολονότι διέθετε τὴν περίφημη ναυαρχίδα του, τὴν ἀτμοκίνητη «Καρτερία» μὲ τὰ 64 κανόνια. Ἐξ ἄλλου εἶναι αὐτὸς ποῦ πῆγαινε ὄλο ἀντίθετα (μαζὶ μὲ τὸν ἄλλο καλεσμένο Ἄγγλο, τὸν ἀρχιστράτηγο τῆς ξηρᾶς, τὸν Τσῶρτς) στὰ σχέδια τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πάθαμε τὴ μεγάλη καταστροφή τοῦ Φαλήρου (Ἀπρίλης 1827).

Ὅσο γιὰ τοὺς δυὸ μεγάλους πρωταγωνιστὲς μας, Νέλσωνα καὶ Μιαούλη, θὰ παραθέσωμε δυὸ βασικὰ πράγματα, γιὰ τὰ πολλὰ μπορεῖ —καὶ πρέπει— νὰ τὰ βρῇ κανεὶς στὶς ἱστορίες ἢ τὴν ἐγκυκλοπαίδεια.

Ὁ Νέλσων Ὁράτιος (1758—1805) ἀπὸ τοὺς ἐνδοξοτέρους ἄνδρες τῆς ναυτικῆς ἀγγλικῆς ἱστορίας, δοξάστηκε πολὺ κατὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους ἐνάντια στοὺς ἐνωμένους στόλους Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας, σχεδὸν πάντοτε ἦταν νικητὴς· ἀλλὰ κυρίως δυὸ εἶναι οἱ μεγάλοι θρίαμβοί του, στὸ Ἀμπουκίρ (1798), ποῦ κατάστρεψε τὸ γαλλικὸ στόλο, καὶ στὸ Τραφαλγκάρ (1805), ἀκρωτήριο τῆς Ἰσπανίας κοντὰ στὸ Γιβραλτάρ, μὲ πιὸ συντηρητικὴ νίκη, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴ ναυμαχία πληγώθηκε κι ὁ ἴδιος καὶ πέθανε.

Ἀνδρέας Μιαούλης (1769—1835): Γεννήθηκε στὴν Ὑδρα (ἢ μητέρα του ἦταν ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ ὁ πατέρας του, ὁ ἐμποροπλοίαρχος Ἀθανάσιος Βῶκος, ἦταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Φύλλα τῆς Εὐβοίας. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ναύαρχος τοῦ δοξασμένου ἐλληνικοῦ στόλου τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξε ἡ σπουδαιότερη ναυτικὴ φυσιογνωμία τοῦ μεγάλου Ἀγῶνα παντοῦ θριαμβευτὴς, στὴ Σάμο, στὸ Μεσολόγγι, στὴ Σοῦδα τῆς Κρήτης.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ πεζογράφημά μας ἔχει τόσο πλούσια σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα καλαισθητικὰ μέσα, ποῦ τὸ κάνουν ἐκφραστικώτατο, γεμᾶτο κίνησι, ζωντάνια καὶ χάρι. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε πῶς σχεδὸν σὲ κάθε γραμμὴ του μᾶς περιμένει καὶ μιὰ ὁμορφὴ ἐκπληξί, στὸ μάτι καὶ στὸ αὐτί. Ἔτσι ἀπὸ τὰ σχήματα διακρίνομε τὶς μεταφορές: γλιστρᾶ στὸ λιμάνι, κοπάδι ὄρνια, σὲ πεδραστικὸ κυνήγι, ἀνθρώπινο κουρέλι, πλημμυρίσει ἡ θύμησι, ἔμοιαζε μὲ φάντασμα (εἶναι παρομοίωσι). Τὰ ἀσύνδετα εἶναι πολλὰ καὶ δίνουν τόση γοργότητα καὶ χάρι· π.χ. «δυὸ βάρκες φθάνουν... πιάνουν τὸ Μιαούλη», «ἡ μορφή του στεγνὴ... ψημένη». Ἀλλὰ πρέπει νὰ τοῖς νῆσιν ὅτι τὰ ἐπίθετα, τὰ τόσο ἐκφραστικὰ καὶ χτυπητά, δίνουν καὶ

παίρνουν και κάνουν το κείμενό μας μουσικώτατο: ολόκληρη, στεγνή, έκφραστική, ψημένη, επιβλητική, τραχειά, μαυρισμένη, κολακευτικό, αμίλητος. Μά πώς να μη θυμίσω κανείς το δραματικό διάλογο (που όμως έχει λίγες, πολύ λίγες, μετρημένες λέξεις!) και τις υπέροχες εικόνες, με κορυφαία εκείνη του Νέλσωνα, που αποδεικνύει το συγγραφέα μας καταπληκτικό ζωγράφο σώματος και ψυχής (ψυχογράφο).

Κεντρική ιδέα: 'Η παληκαριά και η ειλικρίνεια είναι δυο βασικοί δείχτες του ανδρισμού, τόσο που συγκινούν, έντυπωσιάζουν και αφοπλίζουν ακόμη και τους αντιπάλους.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: (που όλα είναι «παράγωγα» του κεντρικού). α) Δέ φτάνει βέβαια νάχης ἀρετές και να τις εμφανίζης στην πράξι, αλλά πρέπει και ο άλλος, έδω ο αντίπαλος, να διαθέτη ανάλογες ἀρετές, για να σε καταλάβη και δικαιώση. β) Δέ φτάνει να διαθέτης και να «κουβαλάς» ένα ένδοξο όνομα (Νέλσων - Μιαούλης), αλλά κάθε φορά οι περιστάσεις σε καλούν, ν' ανανεώσης την ἀρετή σου με πραγματικές «έξετάσεις». γ) 'Η φυλή μας, στο πρόσωπο τών αξίων και ένδόξων παιδιών της, αγαπήθηκε και θαυμάστηκε από τον νομαστούς ανθρώπους.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: "Α έδω έχομε να κάνωμε με μεγάλους ανθρώπους και ανάλογες δυνατές ψυχικές καταστάσεις: λίγα λόγια, ελάχιστα, λακωνικώτατα, αλλά πολυς έσωτερικός μονόλογος και διάλογος, μπορούμε να πούμε, στους δυο αυτούς ξεχωριστούς άντρες, τα στοιχεία της θάλασσας... Τι σίγουρα νοιώθει ο Μιαούλης; περιέργεια (φόβο πάντως όχι, πουθενά δεν τον βλέπομε...), ίσως κάποια άνυπομονησία: έκπληξι, σεβασμό, θαυμασμό.

Τι νοιώθει ο Νέλσων; ταραχή, πείσμα, αγανάκτησι, συμπάθεια, θαυμασμό, μεγαλοψυχία. Και μείς, και μείς οι αναγνώστες και ακροατές πώς νοιώθομε; Μά οι δυο αυτοί αίτιοί, οι σε κάθε ώρα και στιγμή άγκαλιασμένοι με τον κίνδυνο και το θάνατο, ήταν πολύ φυσικό να μάς διοχετεύσουν από τη λεβεντιά τους και τη μεγαλοσύνη τους. 'Αλήθεια, σαστίζομε ποιόν να πρωτοκαμαρώσωμε. Τον ξένο που συγχώρεσε, αφού κατάλαβε το μεγαλείο του άλλου; ή τον δικό μας, που με την αγέρωχη στάσι του ανάγκασε τον άλλο να γίνη ιππότης. 'Αλλά και σαν Έλληνες έμεις νοιώθομε μιá απέραντη έθνική υπερηφάνια που τέτοιοι δικόι μας, από τη φυλή μας, κείνα τα δύσκολα και μαύρα χρόνια, όργωναν τις θάλασσες τρυγώντας τα πλούτια τους και πασχίζοντας να ξανακάμουν το έθνος, το έθνος το έλληνι-

κό, τὸ ἐνδοξο καὶ τὸ μεγάλο...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ: Ὁ Νέλσων εἶναι πραγματικὸς τύπος ἡγέτη, ἐπιθλητικὸς καὶ γενναῖος. Εἶναι μεγάλη ψυχὴ, γι' αὐτὸ ξέρεי νὰ ἐκτιμῇ καὶ νὰ ἀμείψῃ τὸν γενναῖο ἀντίπαλο. Naί, αὐτὸς ὁ ἀνάπηρος ἐξωτερικά, ὁ φοβερὰ σηματοδεδεμένος ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὁ μονόχειρ καὶ μονόφθαλμος, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμε θαυμάζοντάς τον πὼς ἦταν τόσο ἄρτιος καὶ πανέμορφος ἐσωτερικά... Ὁ Μισούλης εἶναι ὁ τολμηρὸς καὶ ριψοκίνδυνος ἀγωνιστής, ἀτρόμητος καὶ ἐτοιμασμένος γιὰ ὅλα. Ἀλήθεια τί ὑπέροχο φρόνημα! Γιατὶ ἐνῶ βρίσκεται στὴν κόψι τοῦ ξυραφιοῦ, στὴν κρισιμώτερη στιγμή τῆς πολυτάραχης ζωῆς του, βρίσκει τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὸ κουράγιο νὰ καμαρώνῃ καὶ νὰ σέβεται ἐκείνον ποὺ θὰ τὸν ἀφάνιζε.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μ' ἓνα πραγματικὸ μαέστρο τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας, ἓνα συγγραφέα ποὺ ξέρει τόσο τέλεια τὰ μυστικὰ τῆς δημοτικῆς μας, μιᾶς δημοτικῆς πολὺ ἐκφραστικῆς, λυγρῆς καὶ χαριτωμένης.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι πολὺ παραστατικὸ, ζωηρὸ, καὶ σὲ ἄρκετὰ σημεία δραματικὸ. Καθὼς ὁ λόγος εἶναι κοφτὸς καὶ βραχυπερίοδος, αἰχμαλῶτιζει κυριολεκτικὰ καὶ δὲ θέλομε νᾶχῃ τελειωμὸ τούτῃ ἢ ἀφήγησι.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μᾶς προσφέρεται ἐδῶ νὰ δώσωμε ὠραία ζωγραφικὴ, π.χ. τὸν ναύαρχο Νέλσωνα, ἐξ ἄλλου ἔχει κάμει τόσο ζωντανὸ τὸ πορτραῖτο του ὁ συγγραφέας, ποὺ τὸ χέρι μας δὲν ἔχει παρὰ νὰ ρίχνῃ τὸ χρῶμα πάνω στὸ σκίτσο...

Ἐπίσης τὸν στιβαρὸ καὶ ἀτάραχο Μισούλη πρέπει νὰ ζωγραφίσωμε, καθὼς καὶ τὴ συναρπαστικὴ σκηνὴ τοῦ ἄγριου κυνηγητοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ καραβιοῦ. β) Τὸ ἐπεισόδιο εἶναι τόσο θεατρικὸ καὶ παραστατικὸ ποὺ εἰς ἐπιθυμούσαμε νὰ τὸ βλέπαμε στὴ μεγάλη ἢ στὴ μικρὴ ὀθόνη. γ) Ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν ν' ἀναζητούσαμε κι ἄλλα τέτοια παρόμοια ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ἢ καὶ τὴ λογοτεχνίαν, ποὺ ὁ ἀντίπαλος ἵπποτικὰ χαρίστηκε στὸ γενναῖο ἀντίπαλο (π.χ. θυμὸς μαστε ὅτι ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ὄχι μόνο δὲ σκότωσε τὸν αἰχμάλωτόν του Ἰνδὸ βασιλιά Πῶρο, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς τοῦ ζήτησε νὰ τοῦ φερθῇ βασιλικά, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος τὸν ἄφησε κυρίαρχο στὸ βασίλειόν του). δ) Πρέπει νᾶχωμε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ διαβάσωμε μερικὰ πράγματα γιὰ τὴ δρᾶσιν τοῦ Νέλσωνα καὶ πολὺ περισσότερα τοῦ δικοῦ μας τοῦ Μισούλη.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Τὸ πεζογράφημά μας εἶναι ἱστορική ἀφήγησι, μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ μυθιστορηματικὴ βιογραφία «Ἀνδρ. Μιαούλης» τοῦ Σπ. Μελά.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ὦταν ἓνα δυνατὸ κείμενο, ἀπὸ τὰ καλὺτερα τῆς λογοτεχνίας μας, πού, παράλληλα μὲ τὴ συγκίνησι καὶ τὰ διδάγματα πού πήραμε ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ πραγματικῶν ἀντρῶν, γευθήκαμε, ἔστω φευγαλέα, ἀπὸ τὴν ἀπολαυστικὴ τέχνη τοῦ Σπ. Μελά, ἔτσι πού θέλομε νὰ βροῦμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσωμε πολὺ ἀ κείμενά του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 (ἀπὸ τὴ νεωτέρα ἐθνικὴ ζωὴ) «Ὁ Κολοκοτρώνης μέλος τῆς Φιλικῆς».

Εὐαγγελίζου γῆ

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 214)

Ποίημα Στ. Σπεράντσα

ΕΙΣΑΓΩΓΝΙΚΑ: «Τὸ πουργάρι ἔχω ἰδεῖ, τὸν ἀγριόθαμνο, / πὺ φυτρῶνει μονάχο στὰ πλάγια / κι ὅσο βάθος ἂν σκάψης, κι ἂν κάψης / φωτιά ἴσως τὶς ρίζες του, νὰ τὸ χαλάσης, / ἐὰν τὸ δῆς σὲ λιγάκι ὁλόδροσα / νὰ πετᾷ παραβλάσταρα / σὰν καὶ τοῦτο λογιᾶζω / τῆς φυλῆς μας τὸ ρίζωμα...» ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ, Τραγωδία, (στ. 445-451), Ν. Α. Βλαχάκης). «Ἀκόμη τοῦτ' τὴν ἀνοιξη, / ραγιαδες, ραγιαδες, / καημένη Ρούμελη, / ὅσο νὰ ἔρθῃ ὁ Μόσχοβος, / ραγιαδες, ραγιαδες, / νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι / Μοριά καὶ Ρούμελη» (Δημοτικόν).

ΝΟΗΜΑ: Ὡς σάλπισμα πὺ πέρασε ἀπ' ἀνατολὴν σὲ δύσι, ἡ μιὰ κραυγὴ ἢ μιὰ φωνὴ διαπεραστικὴ μὲ εἶχε ξυπνήσει στὰ βαθιὰ χάρματα καὶ μοῦ φώναξε: σὴκω ξανά μὲ τ' ἄρματα ζωσμένα βγῆκαν καὶ πᾶνε μαζὶ μαζὶ οἱ σκιὲς τοῦ Εἰκοσιένου κι ὁ κόσμος τοὺς ἀκολουθεῖ.

Κι ἔτρεξα μέσα στὸ ἡμίφωτο τοῦ λόγγου, σὲ μέρος μυστικόν. Στὴ συνοδείαν πὺ σταμάτησε ἄρχισε νὰ μιᾷ ἓνας γέρος, πὺ φοροῦσε χρυσὰ ἄμφια. Καὶ λέει: Κρατῆστε ψηλὰ τὸ λάβαρο, πὺ σᾶς δίνω. Εἴστε παιδιὰ τῶν προγόνων σας. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὀρμήστε, πὺ καρτερεῖ χρόνια τούτῃ τῇ στιγμῇ.

Κι οἱ σκιὲς στὸν κάμπο ὤρμησαν κι ἡ ὀρμὴ τους σὰν χεῖμαρρος ἀφρίζει. Κι εἶδα τὸ γέρο μὲ τ' ἄμφια νὰ δακρύζῃ καὶ νὰ τὶς εὐλογῇ.

Κι ἄκουσα τὸ μαρτιάτικο πουλὶ νὰ τραγουδάη: Χαρήτε μιὰν ἀνάστασι τὰ ἐλεύθερα πελάγη κι εὐαγγελίζου γῆ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' στ. 1—6 «ἡ ἀφύπνισι τοῦ ποιητῆ». Β' στ. 7—18 «ἡ ἐπανάστασι τῶν σκλαθωμένων».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεία: Κἂν (ἐδῶ σύνδ. διαζευκτ.): ἦ, εἴτε. Στριγγ(ι)ός, ιὰ (ἡ), ιό: (γιαῖ ἤχους): ὀξύς, διαπεραστικός. Ἡμίφωτος, ἡ, ο: πού ἔχει ἄσθε-νικὸ φῶς, μισοσκότεινος. Λόγγος, ὁ (& λογγιά): δάσος. "Αμφια, τὰ (ἀμφιέννυμι): τὰ λειτουργικὰ ἐνδύματα τῶν κληρικῶν. Λάβαρον, τὸ (Λατιν. LABARUM) (ἐδῶ): ἀγιογραφικὲς παραστάσεις πάνω σὲ ὕφασμα κρεμασμένο σὲ κοντάρι· τὸ χρησιμοποιεῖ ἡ ἐκκλησία σὲ κάθε μεγάλη τελετῇ, πού γίνεται ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησίαν (λιτανεία, μνημόσυνο πεσόντων κλπ.). Πελάη (ἀντὶ πελάγη), τὰ: μεγάλες θάλασσες. Εὐαγγελίζομαι: φέρνω καλὲς ἀγγελίες, ὑποσχέσεις.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: "Ορθρος, ὁ: τὰ ξημερώματα, πολὺ πρῶι (βαθιὰ χαράματα). Κρύφιο μέρος: μέρος, τόπος μυστικός, μακριὰ δηλ. ἀπ' τοὺς Τούρκους (ἡ "Αγία Λαύρα). "Αρματα, τὰ: τὰ ὅπλα. Σκιές, οἱ: οἱ νεκροὶ τοῦ '21. "Ενας γέρος: ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός. Μαρτιάτικο πουλί: τὸ χελιδόνι.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Στριγγιά, βαθύ, κοπαδιαστές, ἡμίφωτο, κρύφιο, χρυσᾶ, μαρτιάτικο, ἐλεύθερα. Σύνθετα: Εὐαγγε-λίζου, εἰκοσιένα, ἡμίφωτο, συνοδεία, προγόνων, χεῖμαρρος εὐλογῇ, ἀνάστασι. Ἀσύνδετο: στ. 1—3. Μεταφορές: οἱ σκιές—χρυσᾶ. Παρομοίωσι: σὰν χεῖμαρρος. Προσωποποιήσι: στ. 16—18. Εἰκόνες: στ. 4—6, 7—9, 13—15.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1) Σὲ κάθε ἐθνικῇ στιγμῇ οἱ ψυχές, τὸ παράδειγμα, τῶν προγόνων μας πάει μπρὸς κι ἀκολουθοῦμε ἐμεῖς.

2) Ἡ ἐκκλησία στὶς δύσκολες τοῦ ἔθνους στιγμὲς εἶχε τὸ προβάδισμα.

3) "Οταν ἡ σημαία μας εἶναι ψηλὰ καὶ προχωρεῖ, ὅλοι οἱ "Ελλή-νες ἀκολουθοῦν μονιασμένοι κατὰ τοῦ βαρβάρου.

4) Ἡ χαρὰ τῆς λευτεριᾶς τῶν Ἑλλήνων πλημμύρισε ξηρὰ καὶ θάλασσα.

Κεντρικὴ ἰδέα: «Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα μονάχα ξαποσταίνω στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι καὶ λαοὺς ἀνασταίνω» (Κ. Παλαμᾶς). Οἱ στί-

χοι 1—3 θέλουν νά δηλώσουν τὸ ξαφνικό, ὅσο καὶ τρομακτικό γιὰ τοὺς ἐχθρούς, ἀπλωμα τῆς Ἐπανάστασης τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821! Δὲν μπόρεσαν οἱ Ἕλληνες νά βαστάξουν πιὸ πολὺ τὸν ζυγὸ. Κι ἂν οἱ βάρβαροι δὲν τοὺς εἶχαν τέλεια ἀποδιοργανώσει, θὰ εἶχαν νωρίτερα τὴ λευτεριά τους. Καὶ δὲν ἦταν πρώτη φορὰ ποὺ πιάσαν τὰ ὅπλα οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν πτώσι τοῦ Βυζαντίου. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὑποδούλωσι ἐγίναν σοβαρὲς προσπάθειες (Μάνη, Σούλι, Κρήτη), γιὰ νά ξεβρωμήσῃ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ «Μάστιγα τοῦ Θεοῦ». Ἀλλοτε μὲ τὴ βοήθεια ξένων δυνάμεων ἢ μὲ τίς ὑποσχέσεις αὐτῶν κι ἄλλοτε στηριγμένοι στίς δικές τους δυνάμεις οἱ Ἕλληνες προσπάθησαν ἥρωικά γιὰ νά διώξουν τὸ «βαρβαρώτερο» βάρβαρο. Καὶ τελικὰ μόνο μὲ τίς δικές τους δυνάμεις οἱ Ἕλληνες κατάρταφον, λίγοι αὐτοί, νά πετύχουν τὸ «θαῦμα», ποὺ μόνο Ἕλληνες μποροῦν τέτοιο θαῦμα, καὶ νά τσακίσουν τοὺς ἀπογόνους τῆς στέπας!

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὕψηλό, μεγαλόπρεπο καὶ θαυμάσιο.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτική, ἀπλή, στρωτὴ κι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ιδιωματισμούς.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ μέτρο εἶναι ἰαμβὸς κι ὁ στίχος (ἂν βγάλουμε τοὺς 3, 6, 9, 12, 15, 18 ποὺ εἶναι ἰαμβικός 15σύλλαβος παροξύτονος (ἢ Τομή του συμβαδίζει μὲ τὸ νόημα). Πρέπει νά γίνουν μερικὲς συνηχίσεις γιὰ νά φανῇ τὸ μέτρο καλύτερα (πέρασ(ε ἅ) πό, μ(ε εἰ)χε, ἅ(κολου)θεῖ, στ(ὸ ἢ)μίφωτο, συνοδ(εῖα), μιλ(εἰ ἔ)νας, (ποὺ ἀμφ)ιά, καὶ λ(έει), παιδ(ιὰ εἰ)στε, Ἑλλάδ(α ὀρμ)ῆστε, (κι οἱ) σκιές, (νά ὀρμ)ήσουν, (ποὺ ἀφρ)ίζει, (κι ἅ)κουσα, (τὰ ἐ)λεύθερα. Ἡ ὁμοιοκαταληξία στοὺς δυὸ πρώτους στίχους κάθε στροφῆς εἶναι ζευγάρωτὴ καὶ στοὺς ἄλλους στίχους εἶναι σταυρωτὴ. Οἱ δούλλαβοι στίχοι κατὰ τὸ ἄκουσμα εἶναι ὀξύτονοι.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἀνήκει στὴν πατριωτικὴ (ἐπική) ποίησι.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Διαβάζοντας τὸ ποίημα τοῦτο αἰσθανόμαστε τὴν ψυχὴ μας νά πλημμυρίζῃ ἀπὸ Πατριωτικά, καὶ Θρησκευτικὰ συναισθήματα. Ἡ ψυχὴ μας φουσκώνει ἀπὸ ὑπερηφάνεια κι ἐθνικὸ φιλότιμο καὶ μιὰ γενναία ὠθησι γιὰ νά τρέξουμε στὸ κάλεσμα τῆς Πατρίδας, ὅταν ἀκουστῇ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 131.

Πῶς ἐσώθη τὸ Μεσολόγγιον

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 215)

(Διασκ.) διήγημα Ἀ. Καρκαβίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Δὲ νικήθηκε ποτὲ ἡ πόλι τοῦ Μεσολογγίου, ἡ πόλι τῶν ἡρώων, ἡρώων, ποὺ δὲν ἔχει κανένα σημεῖο τῆς γῆς νὰ παρουσιάσῃ σὲ τέτοια κλίμακα, μὲ τέτοιο ἡρωισμό. «... κι ὅς' ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τόσ' ἄρματα σὲ κλειοῦνε» τονίζει ὁ Ἑθνικός μας ποιητὴς Σολωμός. Κι ὅμως οὔτε τ' ἀσκέρια τὰ πολλὰ οὔτε κι οἱ ἀρμάδες τῶν ἀνάνδρων μπόρεσαν νὰ λυγίσουν τοὺς ἥρωες. Ἡ Ἀ' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ἐγίνε τὸν Νοέμβρη ὡς τὸν Δεκέμβρη τοῦ 1822. Τρεῖς «σπουδαῖοι» πασᾶδες τὸ πολιορκήσαν, Ὁμέρ Βρυώνης καὶ Κιουταχῆς ἀπὸ τὴν ξηρὰ καὶ Γιουσούφ ἀπὸ τὴ θάλασσα! Ἀφοῦ περίμεναν οἱ Τούρκοι, νὰ φτάσουν στὸ ἀπροχώρητο οἱ πολιορκημένοι ἀπὸ τρόφιμα, νερό, ἀρρώστιες κ.ἄ., ἀποφάσισαν νὰ τοὺς ἐπιτενοῦν ἀπὸ τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ εἶναι οἱ Χριστουγέννων, γιὰ νὰ εἶναι οἱ ἑορτασμοὶ, καὶ μάλιστα τὴν νύχτα τῶν Χριστουγέννων, ἀφροῦρητο. Ἕλληνες στὶς ἐκκλησιὰς καὶ νὰ βροῦν τὸ Μεσολόγγι ἀφροῦρητο. Ἀλλὰ ὁ «Ἕλληνας κυνηγὸς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη Γιάννης Γούναρης ἀπ' τὰ Ἰωάννινα, ποὺ ἔμαθε τὸ τουρκικὸ σχέδιο, θέλησε νὰ τὸ γνωστοποιήσῃ στοὺς Μεσολογγίτες θυσιάζοντας τὰ παιδιὰ του καὶ τὴ γυναῖκα του, ποὺ εἶχαν κρατήσῃ οἱ Τούρκοι στὴν Ἄρτα! (βλέπε Νόημα). Οἱ Τούρκοι ἀπότυχαν ἀφήνοντας κάτω ἀπ' τὰ τείχη 500 Νόημα). Οἱ Τούρκοι ἀπότυχαν ἀφήνοντας κάτω ἀπ' τὰ τείχη 500 νεκροὺς, 12 σημαῖες, τὸ πυροβολικὸ καὶ τὶς ἀποσκευές τους κι ἔφυγαν γιὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ ὁ Ἀχελῷος, ποὺ ὅπως ἦταν ἐκεῖνες τὶς μέρες ὀρμητικὸς, παρέσυρε 500 Τούρκους καὶ τοὺς ἐπνίξε. Μόλις ἔφτασαν στὴν Ἄρτα, ἔσφαξαν τὴ γυναῖκα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Γούναρη. Ὁ Γούναρης γεμάτος συντριβὴ ἐγίνε καλόγερος καὶ μὲ ἐλεημοσύνης περιποιήθηκε τὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας τῆς Ἐλεοῦσας (μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Βραχωρίου) κι ἐκεῖ τέλειωσε τὶς μέρες τοῦ δίνοντας νερό στοὺς κουρασμένους διαβάτες καὶ ζῶντας ἀπ' τὴν ἐλεημοσύνης τους (1845) «Στενὰ Κλεισούρας»).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Γούναρης ἀπὸ μικρὸ παιδί ἦταν ὑπηρετὴς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη καί, σὰν μεγάλωσε, ἐγίνε κυνηγὸς του καὶ φρόντιζε γιὰ τὸ τραπέζι τοῦ Τούρκου. Ὁ Βρυώνης τώρα ἔχει πολιορκήσει τὸ Μεσολόγγι καὶ σχεδιάζει νὰ ἐπιτεθῇ τὴ νύχτα τῶν Χριστουγέννων, ποὺ θὰ βρίσκωνται οἱ Χριστιανοὶ στὶς ἐκκλησιὰς. Ὁ Γούναρης μαθαίνει τὸ μυστικὸ ἀπὸ τὸν σύντροφό του Τούρκο Ἀλὴ ἀγὰ καὶ θέλει νὰ τὸ μνησθῇ στὸ Μεσολόγγι, ἀλλὰ πῶς, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι κρατοῦν στὴν Ἄρτα γιὰ ἐγγύησιν τὴν οἰκογένειά του;

Ὑπνο δὲν εἶχε στὰ βλέφαρά του πρὶν, καθὼς σκεφτόταν τοὺς δι-

κούς του στην "Αρτα, αλλά τώρα καὶ ξύπνιος δὲν εἶχε ἡσυχία, καθὼς σκεφτόταν, ὅτι ἂν ἔλεγε τὸ μυστικό, θὰ σώζονταν τόσοι μὲς στὸ Μεσολόγγι! Ἐκεῖ ποὺ γύριζε στοὺς λόγγους γιὰ τὰ κυνήγια τοῦ ἀφέντη του, ἄκουσε τὶς καμπάνες τοῦ Μεσολογγιοῦ, ποὺ χτυποῦσαν στὸν ἑσπερινὸ τῶν Χριστουγέννων. Μὲς στὴν ψυχὴ του πρὶν ἀπὸ λίγο ἦταν ἡ χαρὰ, γιατί θὰ τέλειωναν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπιχείρησι καὶ θὰ γύριζε γρήγορα στὸ σπίτι νὰ ἀγκαλιάσῃ τὰ παιδιὰ του καὶ τὴ γυναίκα του... Τώρα ὅμως σὰν ἄκουσε τὶς καμπάνες (πόσο γλυκὸς ἦταν ὁ ἀχὸς τους καὶ πόσο τὸν εἶχε στερηθῇ ὁ Γούναρης, ἀφοῦ δὲν εἶχαν οἱ σκλαβωμένοι "Ἕλληνες καμπάνες) ἔνιωσε βαθιὰ μὲς στὴν ψυχὴ του τὴ γενιὰ του, τὴ θρησκεία του, γονάτισε κι ἔκανε τὸ σταυρό του! Καθὼς σκεφτόταν ὅτι γνώριζε τὸ μυστικό κι ἀπὸ αὐτὸν κρεμόταν ἡ τύχη τοῦ Μεσολογγιοῦ, σηκώθηκε, πήρε θάρρος, πήρε τὴν ἀπόφασιν καὶ κατηφόρησε κατὰ τὴν παραλία. Ἐκεῖ ἀπὸ μακριὰ εἶδε νὰ περνᾷ μιὰ βάρκα μὲ τὸ γραμματικὸ τοῦ Μακρῆ, ποὺ πῆγαινε ἀπὸ τὸ Αἰτωλικὸ στὸ Μεσολόγγι. Βγάζει τὸ μαντῆλι του, κάνει νόημα. Ἐκεῖνος ἐπλησίασε κι ἔμαθε τὸ μυστικό. Δυσκολεύτηκε ὁ Γούναρης νὰ τὸν πείσῃ κι ἔκανε σταυροὺς ὄρκους ὁ Γούναρης. Δὲν πολυπιστεύεται, βλέπεις, ὁποῖος φροντίζει γιὰ τὰ τραπέζια τοῦ ἄπιστου, ἐνῶ οἱ "Ἕλληνες ἔκαναν πόλεμον μ' αὐτόν! Τὴ νύχτα χτύπησαν οἱ καμπάνες, ὄχι γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξαπατηθῇ ὁ αἰμοβόρος ἐχθρός! Καὶ νά! Ἐγινε ἡ ἐπίθεσις κι οἱ "Ἕλληνες, ποὺ ἦταν πάνω στὶς σκοπιές, ἀκολουθοῦντες πιστὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ Γούναρη, ἐτσάκισαν τοὺς βάρβαρους! Ὁ Γούναρης ἔκαμε τὸ καθήκον του. Τὸ Μεσολόγγι σώθηκε!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Ἀπὸ μικρὸν παιδίον... εἴμεθα εἰς τὰ σπίτια μας» «Ἡ ἀποκάλυψι τοῦ φοβεροῦ μυστικοῦ». Β' «Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Γούναρης... Τὸ Μεσολόγγιον ἐσώθη» «Ἡ μεγάλη θυσία τοῦ Γούναρη».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Σημείωσι: Τὸ διήγημα τοῦτο εἶναι καὶ διασκευασμένο καὶ ἀπόσπασμα γι' αὐτὸ δὲ θὰ ἀσχοληθοῦμε οὔτε μὲ γλωσσικὰ οὔτε καὶ μὲ καλολογικὰ στοιχεῖα. Θὰ παρακολουθήσουμε μόνον, ὅσο μπορούμε γιὰτὶ εἶναι ἀπόσπασμα, τὴν ψυχικὴ πάλῃ καὶ τὰ συγκρουόμενα συναισθήματα τοῦ Γούναρη. Καλὸ εἶναι νὰ τρέξουμε στὰ ἅπαντα τοῦ Καρκαθίτσα (Παλιὲς Ἀγάπες) καὶ νὰ τὸ διαβάσουμε ἀπ' τὸ πρωτότυπο· θὰ χαροῦμε τὴν ὁμορφὴν γλῶσσαν καὶ τὰ καλολογικὰ σχήματα τοῦ διηγήματος καθὼς καὶ τὶς λεπτεπίλεπτες ἀποχρώσεις τῆς ψυχικῆς πάλῃς τοῦ ἥρωά μας!

Πραγματικῶν κλπ. ἐρμηνεῖα: Ἐὰν ὁ Γούναρης ἔκαμε καμμίαν

ἀπιστίαν: Τοῦτο γίνεται, ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἔχη τὸ λόγο του· δηλ. ὁ Γούναρης παρὰ τὰ πολλὰ χρόνια, ποὺ βρισκόταν κοντὰ σὲ Τούρκους, δὲν ἔδωσε σημάδια ὅτι ὑπῆρχε περίπτωσι νὰ «τουρκέψη...» Γι' αὐτὸ κρατοῦσαν τὰ παιδιὰ του, ποὺ δὲν ὑπάρχει πιὸ ἀγαπητὸ ἔξω ἀπ' τὴν πατρίδα, γιὰ νὰ τὸν «ἔχουν στὸ χέρι». Στὴν ἀρχὴ (Εἰσαγωγικὰ) δίνονται πολλὲς πληροφορίες γιὰ τὴν πολιορκία καὶ γιὰ τὸ Γούναρη.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙ: Ὁ Γούναρης ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια γνώρισε τὴ σκληριὰ (καὶ μάλιστα μπλεγμένος μέσα στὰ δίχτυα τοῦ βάρβαρου κατακτητῆ σὰν ὑπηρέτης του καὶ μαγευμένος ἀπὸ τὴν καθημερινὴ καλοπέραση, ἐκείνου ἐνῶ οἱ πατριῶτες του δὲν εἶχαν» ποὺ τὴν κεφαλὴν κλίνει)), θὰ εἶχε κάποιο ἐλαφρυντικό, ἂν τὸν βλέπαμε νὰ «τουρκεύη». Πόσο, ἀλήθεια, δυνατὴ εἶναι πολλὲς φορές ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου! Ὁ Γούναρης μεγάλωσε μέσα στὴν Τουρκία χωρὶς νὰ ἀφήγῃ τὴν ψυχὴ του νὰ παρασύρεται ἀπὸ ἀλλόδοξα κηρύγματα. Τοῦτο συνέβηκε καὶ σὲ πολλὰ παιδιὰ τοῦ Παιδομαζώματος.

Ὁ Γούναρης πράγματι δούλευε γιὰ τὸν κατακτητῆ, γιατί ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ κάνῃ τοῦτο. Ἡ ὄλη του ὁμως συμπεριφορὰ δὲν εἰσέλιπε ἐμπιστοσύνη στὸν Τοῦρκο, ὅσο κι ἂν ὁ Γούναρης κρατοῦσε τὰ «προσχήματα». Βρίσκεται σὲ πολεμικὸ καταυλισμὸ κάπου ἔξω ἀπ' τὸ Μεσολόγγι. Μέσα στὴ σκηνὴ του ἦταν κι ἄλλοι, Ἀρβανῖτες, κι ἐκοιμοῦνταν, ἐνῶ αὐτὸς δὲν εἶχε ὕπνο. Τὸν πλησιάζει ὁ Ἀλὴ ἀγᾶς. Ἀρβανῖτης ἦταν, κι οἱ Ἀρβανῖτες δὲν εἶχαν σὲ μεγάλη ὑπόληψι τοὺς Τούρκους. Ἦταν φίλοι ἀπὸ παλιά, σύντροφοι ποὺ βρέθηκαν κι οἱ δύο στὴν ἴδια κατάστασι. Ὁ Ἀλὴς γιὰ νὰ ἀνακουφίσῃ τὸ Γούναρη, τοῦ ξεστομίζει τὸ μυστικόν, ποὺ ποιὸς ξέρει πῶς νὰ τὸ ἔμαθε κι αὐτός, ἀφοῦ κι Ἀρβανῖτες δὲν ἦταν ἐμπιστοὶ τῶν Τούρκων. Ἀπὸ τοῦτο τὴ στιγμὴ ὁ Γούναρης βρίσκεται σ' ἓνα μεγάλο ἀγῶνα: Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος δὲ θέλει νὰ πάθῃ κακὸ ἢ οἰκογένειά του, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ δέχεται νὰ θάψῃ τὸ μυστικὸ στὴν ψυχὴ του καὶ νὰ γίνῃ ψυχρὸς θεατὴς τῆς σφαγῆς καὶ τῆς ἀτίμωσης τῶν χριστιανῶν, ποὺ τοὺς ἔχουν μαντρωμένους μες στὸ Μεσολόγγι οἱ Τούρκοι!

Ὁ Γούναρης δὲν εἶχε καμμιά μὀρφωσι, ποὺ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ξεπεράσῃ τὸ τραγικὸ τοῦτο δίλημμα. Ἴσως νὰ μὴ γνώριζε τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθὸν τῶν προγόνων του τὸ ἐνδοξο, ἔτσι μεγαλωμένος ποὺ ἦταν. Κάτι ὁμως βαθὺ καὶ μεγάλο τὸν βασανίζει. Ἡ ἑλληνικὴ τοῦ ψυχὴ, μὲ τίς αἰώνιες καταβολές ποὺ εἶχε μέσα της τὸν ταράζει!

Βγαίνει γιὰ κινήγῃ πρῶτῃ πρῶτῃ. Τὰ θηράματα τὸν γυροφέρνουν ἀφοβα. Ὁ Γούναρης σήμερα δὲν εἶναι κυνηγός· εἶναι κυνηγημένος ἀπὸ δύο μεγάλες σκέψεις ἀπὸ δύο μεγάλα ἰδανικά: Ἀπὸ τὴν Πατρίδα καὶ ἀπὸ τὴν Οἰκογένειαν! Στὴ μιὰ βλέπει τοὺς Μεσολογγίτες σφα-

γμένους και τις γυναίκες άτιμασμένες, τὰ ἑλληνόπουλα σκλαβάκια, πού ἀπλώνουν τὰ χέρια στοὺς Γούναρη νὰ τὰ σώσει, νὰ τὰ πάρη ἀπ' τὰ χέρια τοῦ βάρβαρου. Ὁργίζεται ἡ ἑλληνική του ψυχὴ καὶ κἀνὴ νὰ τρέξη νὰ μολογήσῃ τὸ μυστικόν. Στὴν ἄλλη βλέπει τὴ γυναῖκα του ἀτιμασμένη καὶ σφαγμένη καὶ τὰ παιδάκια του, τὰ χαϊδεμένα του παιδιὰ, τὰ βλέπει νὰ σέρνονται στὴ σκλαβιά καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦν κλαίοντας νὰ κάνῃ κάτι νὰ τὰ σώσει, νὰ τὰ πάρη μαζί του, νὰ τ' ἀγκαλιάσῃ (τὶ τάχα εἶναι πατέρας τους!)... Στὴ σκέψι αὕτῃ ὁ Γούναρης πάει νὰ χάσῃ τὰ λογικά του. Πάει νὰ πισογυρίσῃ, νὰ πᾶν πάλι στὴ σκηνὴ τοῦ Πασᾶ. "Ἄς πῇ ὅτι δὲν τῷξερε τὸ μυστικόν. Κι ἂν δὲν τῷξερε; "Ἀθλίε 'Ἀλλῇ, τί ἔκανες! Τάραξες τὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα καὶ "Ἑλληνα!... Κάνει νὰ φύγῃ. Γκλάν-γκλάν, γκλάν-γκλάν... οἱ καμπάνες ἀπ' τὸ Μεσολόγγι στέλνουν τὸν ἀχὸ τους καὶ τοῦ σκίζουν τὰ σφθικά... Φέρνει στοὺς μυαλό του καὶ πάλι τὰ παιδιὰ τοῦ Μεσολογγίου, τίς 'Ελληνίδες, τοὺς σφαγμένους "Ελληνες κι ἁμέσως ἡ ψυχὴ του παίρνει τὴν ἀπόφασιν. Κι ὁ Γούναρης κατηφορίζει στὴ λιμνοθάλασσα νὰ ξεστομίσῃ τὸ μυστικόν...

Ὁ γραμματικὸς τοῦ Μακρῆ δὲν τὸν πιστεύει! Αὐτὸ μᾶς ἐλειπέ· σκέφτεται ὁ γραμματικὸς. Νὰ μᾶς συμβουλευθῶν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Βρυώνη! Ὁ Γούναρης κάνει τὸ σταυρὸν του γιὰ νὰ πιστέψῃ ὁ ἄλλος.

Μόλις χώρισαν οἱ δυὸ "Ελληνες, πάλι ἄρχισε μέσα του ὁ Γούναρης νὰ βασανίζεται. Μὰ βασανίζεται τώρα μόνο ἀπὸ τὴ μιὰ σκέψιν.

Πόσο τραγικὸ μεγαλεῖο δὲν κρύβει ἡ τελευταία σελίδα τοῦ διηγήματος, πού λείπει, βέβαια, καὶ ἀπ' τὰ δυὸ ἀναγνωστικά (Α & Γ).

Ὁ Γούναρης ἔκανε τὸ καθήκον του στὴ μάνα 'Ελλάδα. Τὸ Μεσολόγγι σώθηκε!...

Κεντρικὴ ἰδέα: Στὸν "Ἑλληνα δὲν ὑπάρχει πολυτιμότερον ἀπὸ τὴν Πατρίδα! Καὶ τοῦτο τὸ διδάσκει ἓνας ἄγραφος Νόμος, πού μεταδίδεται κληρονομικὰ ἀπὸ τὸν καιρὸ πού κατέβηκαν στὴ γῆ αὕτῃ πού θὰ ὀνομάσουν 'Ελλάδα οἱ πρῶτοι Ἀχαιοὶ (2000 π.Χ.). Αὐτὸς ὁ ἄγραφος Νόμος κάνει τοὺς "Ελληνες νὰ θυσιάζουν τὰ πάντα προκειμένου νὰ εὐτυχίσῃ ἡ πατρίδα, γιὰτὶ ἂν εὐτυχῇ ἡ πατρίδα, τότε θὰ εὐτυχῇ καὶ ὁ "Ἕλληνας...

Εἶδος: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο εἶναι διήγημα καὶ ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ διηγηματογραφίαν. Ὁ Καρκαβίτσας ἔχει βαθιὰ ἐνστερνισθῇ τὴν 'Ελλάδα καὶ θέλει μὲ κάθε τρόπο νὰ μεταδώσῃ στὰ "Ἑλλήνπουλα τίς χαρὲς ὅσο καὶ τίς πίκρες τῆς Φυλῆς μας, τοὺς πόνους

καὶ τοὺς καημοὺς τῆς ὅσο καὶ τῇ λαμπράδᾳ καὶ τὸ μεγαλεῖο τὸ ἐλλληνικό.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: ΒΛΕΠΕ Τ. Α' ΣΕΛ. 209.

Ἵδραῖοι, Σπετσιῶται, Ψαριανοί

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 217)

Κ. Παπαρρηγοπούλου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βέβαια ξέρομε ἀπὸ τὴν ἱστορία μας — ἀλλὰ καὶ καθημερινὰ τὸ βλέπομε, τὸ ἀκοῦμε καὶ τὸ παρατηροῦμε — πὼς ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες ἐρίζομε μεταξύ μας καὶ συχνὰ διχαζόμαστε γιὰ ἓνα τίποτε. Ὅμως κι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γνωρίζομε, πάνω στὶς κρίσιμες ὥρες καὶ στοὺς μεγάλους κινδύνους, νὰ γινώμαστε μιὰ ψυχὴ κι ἓνα σῶμα καὶ νὰ δημιουργοῦμε αὐτὰ τὰ θαύματα, γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς θαυμάζει ὁ πολιτισμένος κόσμος, ὁ πραγματικὰ πολιτισμένος ὅμως... Τὸ περιστατικό ἀπὸ τὴν νεώτερη ἱστορία μας ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια στὸ κείμενό μας «βεβαιώνει τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές» καὶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀμέτρητα ποὺ δείχνουν τὴ θαυμαστὴ συνοχὴ τῆς φυλῆς μας.

ΝΟΗΜΑ: Ὄταν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1826 ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι στοὺς Τούρκοι-αἰγυπτίους (Κιουταχὴ καὶ Ἱμπραήμ), τὰ πράγματα ἔγιναν πολὺ δύσκολα γιὰ ὅλη τὴν ἐπανάστασι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἔνδοξα νησιά μας Ὑδρα καὶ Σπέτσες, ποὺ ἐφοβοῦντο ἀποφασιστικὴ πλὴν ἐπίθεσι τοῦ φοβεροῦ Ἱμπραήμ. Γι' αὐτὸ οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας (μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸ Λάζαρο Κουντουριώτη), κι ὕστερα ἀπὸ σύμφωνη ἀπόφασιν ποὺ πῆρε ἡ συνέλευσι τοῦ λαοῦ τῆς, ἔγραψαν πρὸς τοὺς Σπετσιῶτες — ποὺ τοὺς εἶχαν παρακαλέσει μὲ ἀπεσταλμένους τοὺς — ὅτι μὲ πολλὴ χαρὰ δέχονται τὴν ἀδελφικὴ συνένωσι τῶν ναυτικῶν τους δυνάμεων, γιὰ ἀποτελεσματικώτερη ἄμυνα, καὶ τοὺς ἱκέθουν κι ὅσο χρειάζεται, στὴ συνοικία Καμίνια. Καὶ κοντὰ σ' αὐθέλουν κι ὅσο χρειάζεται, στὴ συνοικία Καμίνια. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ τοὺς βεβαιώνουν ὅτι θὰ ξεχάσουν ὅσες τυχὸν διαφορὲς τοὺς χωρίζουν. Πράγματι οἱ Σπετσιῶτες πῆγαν στὴ γειτονικὴ Ὑδρα καὶ συγκατοίκησαν μέσα σ' ἓνα πολὺ φιλόξενο καὶ ἀδερφικὸ περιβάλλον. Ἐπίσης καὶ τοὺς Ψαριανοὺς προσκάλεσαν οἱ ὑπέροχοι Ὑδραῖοι στὸ νησί τους, ποὺ κι ἐκεῖνοι προθυμοποιήθηκαν νὰ ἐνώσουν τίς ναυτικὲς δυνάμεις τους μὲ πολλὰς εὐχαριστίες, ἀλλ' ἢ μετοίκησι

τοῦ πληθυσμοῦ τοὺς δὲν μποροῦσε νὰ γίνη (τὰ Ψαρὰ εἶναι τόσο μακριά, δίπλα στὴ Χίο).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: προεξάρχοντος: μετχ. τοῦ ρ. προεξάρχω= εἶμαι μπροστινός, ἐπὶ κεφαλῆς. κατάλυμα= τόπος κατάλληλος γιὰ στέγασι καὶ διαμονή. πανοικεῖ (ἐπίρρ.)= μὲ ὅλους τοὺς κατοίκους, «σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις» (πᾶς+οἶκος). μετοικεσία= μετακίνησι καὶ ἐγκατάστασι σ' ἄλλο τόπο. Ὑπενθυμίζομε ὅτι σίγουρα τὴ λέξι τὴν πρωτακούσαμε στὸ Εὐαγγέλιο, ἐκεῖ ποὺ λέει «ἀπὸ μετοικεσίας Βαθυλῶνος γενεαὶ δεκατέσσαρες...», δηλαδὴ ποὺ οἱ Βαθυλῶνιοι ὁδήγησαν αἰχμαλώτους τοὺς Ἑβραίους στὴ χώρα τους. δεξιῶση= φιλόξενη ὑποδοχή. Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ ξέρωμε ὅτι, στὴν κυριολεξία, δεξιῶνομαι κάποιον σημαίνει τὸν ὑποδέχομαι δίνοντάς του τὸ δεξὶ μου χέρι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἰμπραήμ: Στρατηγὸς τῶν τουρκοαὶ γυπτίων, ποὺ ἀποβιβάστηκε στὴν Πελοπόννησο τὸ Φλεβάρη τοῦ 1825 κι ἔφερε τὴν ἐπανάστασι σὲ πολὺ δύσκολη θέσι, λεηλατώντας τὴ χώρα. Λάζαρος Κουντουριώτης: Πλούσιος Ὑδραῖος ναυτικός (ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη καὶ πλουσιώτερη τῆς Ὑδρας, πάντοτε ἦσαν πρόκριτοι — στὰ νησιά λέγονται «νοικοκυραῖοι» —), ποὺ πρόσφερε πολλὰ στὸ μεγάλο ἀγῶνα τοῦ 21, γιατί διάθεσε τὰ ¾ τῆς μεγάλης περιουσίας του. Τὰ νησιά μας Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά: Δὲν πρέπει σὰν Ἕλληνες ν' ἀγνοοῦμε, τὸν μεγάλο, τὸν πρῶτο ρόλο, ποὺ ἔπαιξαν αὐτὰ τὰ τρία μικρὰ νησιά μας (τὰ τελείως ἀσήμαντα καὶ ἄγνωστα στὴν ἀρχαιότητα, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὴν Ὑδρα) στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐπανάστασι δὲ θὰ πετύχαινε, χωρὶς τοὺς στόλους καὶ τὶς περιουσίες αὐτῆς τῆς ...«Ἀγίας Τριάδας», τῶν νησιῶν μας. Θεωροῦμε πολὺ ἀπαραίτητο νὰ παραθέσωμε μερικὲς βασικὲς πληροφορίες γιὰ τὸ καθένα. Ὑδρα: Τὸ ξακουστὸ νησί τοῦ Σαρωνικοῦ — μὲ σπουδαῖο τουρισμὸ σήμερα, — 45 ναυτικὰ μίλια ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Αὐτὴ ἐξεγέρθηκε τελευταῖα ἀπὸ τὸ «τρίδυμο» (Ἀπρίλης 1821), γιατί δίσταζαν οἱ «νοικοκυραῖοι» τῆς. Ἀνάδειξε σπουδαίους καὶ πολλοὺς ναυτικούς, τοὺς Κουντουριώτες, τὸν Οἰκονόμου, τὸν Ἰάκωβο Τομπάζη, τὸν Α. Μισοῦλη κ.ἄ. Σπέτσαι: πανόμορφο νησάκι τοῦ Σαρωνικοῦ (μεγάλου τουρισμοῦ), 51 ναυτικὰ μίλια ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Πρῶτη ἀπὸ τὰ νησιά ξεσηκώθηκε (3 Ἀπρίλη 1821), μὲ τὴ θρυλικὴ καπετανισσά της Μπουμπουλίνα. Κι ἄλλοι ἀτρόμητοι ναυτικοὶ ἦσαν ἀπ' ἐκεῖ, δ-

πως ο Ξακουστός Ματρώζος. Ψαρά: μικρό νησάκι, δίπλα στη Χίο (αυτό βέβαια δεν έχει τουρισμό, ζή με τις τρισένδοξες άναμνήσεις). Τους Ψαριανούς τους ξεσήκωσαν οι Σπετσιώτες 10 'Απρίλη 1821, άνήμερα τὸ Πάσχα. 'Απ' ἐδῶ ὁ θρυλικὸς Κ. Κανάρης, ὁ Παπα-νικολῆς, κι ἄλλοι τολμηροὶ πυρπολητές. Τὰ Ψαρά καταστράφηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν 'Ιούνιο τοῦ 1824. "Ὅλοι βέβαια θὰ ξέρωμε γιὰ τὸ ὑπέροχο ἐπίγραμμα τοῦ Σολωμοῦ, ἐμπνευσμένο ἀπ' αὐτὴ τὴν καταστροφή· «Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη ράχη...». Τὰ Καμίνια: Στὰ δυτικὰ τῆς πόλεως (15' μετὰ τὰ πόδια) εἶναι οἱ ἀκρογιαλιές τοῦ μικροῦ καὶ τοῦ μεγάλου Καμινιοῦ.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Βέβαια, ἀφοῦ ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ ἓνα αὐστηρὸ ἱστορικὸ κείμενο, δὲν περιμένουμε νὰ θροῦμε ἐκφραστικές ὁμορφιές κλπ. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅμως πὼς ὁμορφιά του εἶναι ἡ ἀκριβολογία, σαφήνεια καὶ καθαρότητα. Ὡστόσο διακρίνομε ἐπίβετα χαρακτηριστικὰ: ἀπάσας, τοὺς ναυτικούς, ἀδελφικωτάτης, καὶ ἐπιρρ. ὅλως, λίαν, πανοικί, τὸ ταχύτερον, τῷ ὄντι.

Κεντρικὴ ἰδέα: 'Η στενὴ συνεργασία καὶ συναδελφοσύνη τῶν τριῶν ἐνδόξων ναυτικῶν νησιῶν μας στὶς κρίσιμες ὥρες τοῦ μεγάλου ἀγῶνα ἦταν συγκινητικὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη.

ΓΛΩΣΣΑ — ΥΦΟΣ: Ἐχομε γλῶσσα καθαρεύουσα, αὐτὴ τῶν ἱστορικῶν ἐκθέσεων προσεγμένη, ὅμως καὶ καλοδουλεμένη. Τὸ ὑφος εἶναι πυκνὸ, σοβαρὸ καὶ πολὺ φροντισμένο ὡς τὴν κομψότητα.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Παρακολουθώντας γραμμὴ πρὸς γραμμὴ τὸ ἀνάγνωσμα στὴν ἀρχὴ νοιώθουμε περιέργεια καὶ ἀγωνία γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα γιατί ἀνησυχοῦμε μήπως καὶ δοῦμε νὰ ξεφυτρώνουν τίποτε... ἑλληνικοὶ ἐγωῖσμοι καὶ πείσματα. Ἀλλὰ προχωρώντας δοκιμάζομε χαρὰ, σιγουριὰ καὶ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν ἀδελφικὴ συνύπαρξι Ἑλλήνων.

ΑΦΟΡΜΗ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ μαθαίναμε γιὰ μεγάλες πράξεις καὶ ἡρωϊσμοὺς Ὑδραίων, Σπετσιωτῶν, Ψαριανῶν. β) Ν' ἀναζητούσαμε, ὀνομαστικῶς τουλάχιστον, ἄτομα σπουδαῖα ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ νησιά. γ) Ἀλλὰ καὶ λίγη ἄσκησι στὴ γραμματικὴ δὲ θλάπτει..., π.χ. ὑπάρχουν ζευγάρια λέξεων γιὰ νὰ κλιθοῦν μαζί: τοιαύτας σκέψεις, τούτου τοῦ ἀτυχῆματος, ἀδελφικωτάτης δεξιώσεως.

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΟΣ: 'Εδῶ ἔχομε ἱστορική ἔκθεσι, ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ περίφημο ἱστορικὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα μας, «ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: 'Οπωσδήποτε μάθαμε καὶ διδαχθήκαμε. Μὲ τὶς ωραῖες αὐτὲς πράξεις τῶν ἀγωνιστῶν πατεράδων μας, νοιώθουμε νὰ στεκώμαστε πολὺ ψηλά' γιατί ἔτσι ἂν ἐνεργοῦμε, θὰ ἐχνοιοῦνται κάποια ἐλαττώματα τῆς φυλῆς μας καὶ θὰ συμφωνοῦμε πόσο δίκιο εἶχε ὁ μέγας μας ποιητὴς Κάλβος ποὺ ἔλεγε· «ὦ "Ἑλληες, ὦ Θεῖαι ψυχαί, ποὺ εἰς τοὺς μεγάλους κινδύνους φανερώνετε ἀκάματον ἐνέργειαν καὶ ὑψηλὴν φύσιν! (= ἀκούραστη ἐνέργεια καὶ σπουδαῖο χαρακτήρα)»).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: 'Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος γεννήθηκε στὴν Πόλη τὸ 1815 ἀπὸ πατέρα Γορτύνιο καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1891. Σπούδασε στὸ ἐξωτερικὸ, στὴν Ὁδησσό, Γαλλία, Γερμανία. Ἦταν καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ πλῆθος ἱστορικὲς μελέτες καὶ πραγματεῖες, τὸ ἔργο του, ποὺ θεωρεῖται κλασσικὸ, εἶναι «ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», στὸ ὁποῖο, καὶ ὅσοι τὸν κατηγοροῦν γιὰ ἔλλειψι π.χ. ἀρκετῶν πληροφοριῶν, δὲ μποροῦν νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν κριτικὴ δύναμι, σαφήνεια, γλαφυρότητα καὶ ἄλλες λογοτεχνικὲς ἀρετές. "Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε ὁ Παπαρρηγόπουλος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, πραγματικὴ πηγὴ γιὰ τὸ σύγχρονο μελετητὴ. Κι ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐπιχείρησε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ παραξηγημένο Βυζάντιο στὴ συνείδησι Ἑλλήνων καὶ ξένων.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 218)

ἐπίγραμμα Δ. Σολωμοῦ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὰ Ψαρά εἶναι ἓνα μικρὸ νησάκι (μόλις 43 τ. χιλιόμ. ἐπιφάνεια), ποὺ δὲν ἀναφέρεται στοὺς ἀρχαίους χρόνους, γιατί ἦταν ἓνα ἄσημο νησάκι χωρὶς τίποτε τὸ ἰδιαίτερο. Οἱ ἀρχαῖοι, ἔτσι ἀπλῶς τὸ ἔλεγαν Ψύρα ἢ Ψυρίη ("Ὀμηρος). 'Ο Στράβων λέει: «Εἶτα μέλαινα ἄκρα καὶ ἦν τὰ Ψύρα νήσος ἀπὸ 50 σταδίων τῆς ἄκρας, ὑψηλὴ, πόλιν ὁμώνυμον ἔχουσα...». Στὰ Ψαρά ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Διονύσου, χωρὶς νὰ καλλιεργοῦνται ἀμπέλια. Στὸν Μεσαίωνα τὰ Ψαρά δὲν εἶχαν κατοίκους. Μετὰ τὴν πτώσι τῆς Κωνσταντινούπολης (1453) οἱ Ψαριανοὶ πέρασαν στὴ Χίο. Καὶ μόλις τὸν 15 καὶ 16 αἰ. κάτοικοι τῶν γύρω νησιῶν κι ἀπὸ τὴ Μαγνησία ἐγκαταστάθηκαν στὸ νησί γιὰ νὰ μείνουν ἥσυχοι ἀπ' τὶς θηριωδίες τῶν κατακτητῶν. Κι ἔτσι ἄρχισε νὰ ὁργανώνεται μιὰ κάποια κίνησι στὸ

νησάκι τουτο. Μετά τὸ 1770 (ναυμαχία Τσεσμέ, ὅπου ἔχασαν οἱ Τούρκοι), οἱ Ψαριανοὶ ἄρχισαν νὰ ὀργανώνουν στόλο, γιὰ νὰ φτάσουν τὸ 1824 νὰ εἶναι ἡ τρίτη ναυτική δύναμι τῆς Ἑλλάδας μετὰ τὴν Ὑδρα καὶ τὶς Σπέτσες. Οἱ Ψαριανοὶ μπῆκαν στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ τὸ Πάσχα τοῦ 1821 σή-
φωσαν τὴ σημαία τῆς ἐλευθερίας. Στις 20-6-1824, μετὰ τὰ πολλὰ κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν, οἱ Τούρκοι ἔκαψαν τὸ νησί καὶ ἔσφαξαν τοὺς κατοίκους του. Ἡ βαρβαρική αὐτὴ ἐξολόθρευσι τῶν Ψαριανῶν συγκλόνισε ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικό. Ὁ Σολωμός, ποιητικὴ εὐαίσθητη ψυχὴ ἔγραψε τὸ λακωνικό, τὸ περίφημο ἐπίγραμμα, πὺ μὲ τὰ λίγα του λόγια ἐκφράζει εὐγλωττα τὴ μεγάλη τραγωδίαν τοῦ νησιοῦ.

ΝΟΗΜΑ: Στῶν Ψαρῶν τὴ ράχη πὺ εἶναι ὀλόμαυρη ἀπ' τὴ φωτιά τοῦ βάρβαρου περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη μνημονεύει τὰ γενναῖα παλληκάρια καὶ στὰ μαλλιά της φορεῖ στεφάνι φτειγαμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια, πὺ εἶχαν ἀπομείνει στὴ ρημαγμένη τὴ γῆ...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ – ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι μιὰ ἐνότητα, «ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: ράχη, ἡ: ἐπιφάνεια (λοφώδης), γῆ, ξηρά. Μελετᾶ: μνημονεύει, παινεύει, ἀπαθανατίζει. Λαμπρά, τά: τὰ γενναῖα, τὰ ἥρωικά.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Γενικά γιὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ψαρῶν βλ. εἰσαγωγικά.

Καλολογικά στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Ὀλόμαυρη, μονάχη, λαμπρά, λίγα, ἔρημη. Παρήχησι τοῦ λ: στίχ. 3. Μεταφορά: μελετᾶ. Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι μιὰ θαυμάσια ποιητικὴ εἰκόνα, μὲ πλούσιο πλάτος καὶ τεράστιο βάθος, εἰκόνα μὲ περιεχόμενο δραματικό, ὕψηλὸ καὶ μεγαλόπρεπο.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Τὰ Ψαρά εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς αὐτοθυσίας τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ τὸ αἰώνιο σίγμα τῆς θίας τοῦ βαρβαρισμοῦ! 2. Ἡ Δόξα κι ἡ λευτεριά κερδίζονται μὲ αἷμα. 3. Οἱ ἥρωες μένουν στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ αἰώνια ζωντανοί. 4. Ὅπου τιμῶνται ἡ θυσία κι ἡ ἀνδραγαθία, ἐκεῖ παρουσιάζονται καὶ οἱ ἥρωες.

Κεντρικὴ ἰδέα: Τὰ Ψαρά εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς αὐτοθυσί-

ας τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ τὸ αἰώνιο στίγμα τῆς βίας τοῦ βαρβαρισμοῦ! Στὰ Ψαρά ὁ βάρβαρος δὲν ἔδειξε ἀπλᾶ τὰ ἐχθρικά του μίση ἢ ἔνστικτα, ἀλλὰ ἔδειξε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ὅπως λίγο πρὶν στὴ μαρτυρική Χίο, ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ συνυπάρχῃ μὲ πολιτισμένα ἔθνη στὸ χῶρο τῆς Εὐρώπης. Ἀπολίτιστος, βάρβαρος, ποὺ ἔχει κάποια ἱκανότητα προσαρμογῆς καὶ διδασκαλίας ἀπὸ τὸ καλὸ παράδειγμα ἢ τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ἀγαθὰ, μπορεῖ νὰ συζήσῃ μὲ τὸν κόσμον τὸν φωτισμένο. Βάρβαροι, ὅμως ποὺ κυριαρχοῦνται μόνο ἀπὸ ἔνστικτα ἀγρίων ὄντων, οὐδέποτε θὰ μπορέσουν νὰ δεχθοῦν ἐπίδρασι, ἃς εἶναι καὶ ἐξωδερμική, ἀπὸ τὸν πολιτισμένο χῶρο! Καὶ τὸ νὰ πολεμᾷς ἓνα πολιτισμένο ἐχθρὸ εἶναι τιμὴ, γιὰ τὴν θά σου ἀναγνωρίσῃ τὴν ὑπεροχὴ ἢ τουλάχιστο θὰ σοῦ φανῇ ἱπποτικά, ὅταν σὲ καταβάλῃ. Τὸ νὰ πολεμᾷς ὅμως μὲ τὸ βαρβαρότερο ἐχθρὸ, ποὺ φάνηκε ποτὲ στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, εἶναι ἥρωισμός κι αὐτοθυσία, γιὰ τὴν γνωρίζεις ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅτι ἂν χάσῃς, εἶναι σὰν νὰ βρέθῃς μέσα σὲ «λάκκον πεινῶντων λεόντων»! Ἄς εἶναι μάρτυρας σ' αὐτὰ ὁ μακαρίτης Οὐγκώ: «Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα... Ἑρμιὰ παντοῦ...», ἢ ὁ ἐξαιρετὸς ἐκεῖνος Γάλλος ζωγράφος Ντελακρουά, ποὺ μὲ τὸ ἀθάνατο χέρι τοῦ ἀποτύπωσε τὴ θηριωδία τῶν Τούρκων...

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ ἐπιγράμματος εἶναι ὑψηλὸ στὴ σύλληψι, ποὺ μὲ συντομία ἀπλότητα, παραστατικότητα καὶ δραματικότητα συνταράζει τὴν ψυχὴ καὶ μᾶς κάνει νὰ δοκιμάσουμε ὅτι τὸ θλιβερὸ συναίσθημα...

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτική, μιὰ δημοτικὴ ἀπλὴ κι εὐέλικτη καὶ χαριτωμένη, ὅπως εἶναι ἡ δημοτικὴ τοῦ Σολωμοῦ, ποὺ ξεπήδησε μέσα ἀπὸ τὸ λαό, τὸν λαὸ τὸν ἀπλὸ καὶ ποὺ φαντάζει σὰν ὦριο ἀγριολούλουδο.

ΜΕΤΡΟ — ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Ὁ στίχος ἔχει τονισθῇ σὲ μεγαλόπρεπο καὶ θλιβερὸ τόνο, στὸ μέτρο τοῦ ἀνάπαιστου (υυ—). Εἶναι 10σύλλαβος (ἂν θγάλουμε τοὺς 4 καὶ 6 στ. ποὺ εἶναι 9σύλλαβοι ὀξύτονοι) στίχος, παροξύτονος, καταληκτικός. Ἀπαραίτητες εἶναι οἱ συνηγήσεις: παλληκάρ(ια), γινομέν(ο ἄ)πό, χορτάρ(ια), (ποὺ εἶ)χαν. Ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι ζευγαρωτὴ (αβ) καὶ πλεχτὴ (γ—δ) (ζευγαρωτὴ ἢ μικτὴ).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὸ ἐπίγραμμα. Τὸ ἐπίγραμμα ὅμως τοῦτο διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλλα τοῦ εἴδους, ποὺ συνηθί-

ζουν νά σατυρίζουν. Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο βαρὺ, μονολιθικὸ σὰν με-
γαλιθικὸ μνημεῖο, μεγαλόπρεπο, ὅσο καὶ μελαγχολικὸ καὶ θλιθερὸ
καὶ θαυμάσιο, μᾶς δείχνει τὸ πόσο πόνεσε ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου
μας βάρδου, τοῦ Σολωμοῦ, σὰν ἔμαθε τὴν νέα ἐκείνη συμφορὰ τῶν
ἀδελφῶν του...

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Πολλὰ καὶ γιομάτα θλίψι καὶ μελαγχολία
εἶναι τὰ συναισθήματα, ποὺ πλημμυροῦν τὴν ψυχὴ μας, συμπαθη-
τικὰ γιὰ τοὺς "Ἕλληνες καὶ ἀντιπαθητικὰ γιὰ τοὺς βαρβάρους.
Ἡ εἰκόνα τῆς Δόξας, ποὺ τόσο μεγαλόπρεπα κινεῖται μέσα στὸ
χῶρο τῆς τραγωδίας, μᾶς ἐντυπωσιάζει, μᾶς ἀφήνει βωθούς ἀπὸ
συγκίνησι καὶ θαυμασμό!...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 69.

ΤΟΠΙΑ — ΦΥΣΙΣ

(Περιγραφαι)

Τὸ τραγούδι τοῦ ἡλίου

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 221)

Κ. Μάνου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἀλήθεια, πόσες καὶ πόσες φορές, οἱ δόλιοι οἱ θνητοὶ θὰ παίρνουν κουράγιο, ἐλπίδα καὶ χαρὰ ἀπὸ τ' Ἀθάνατο Ἄστρο! Βέβαια δὲ θὰ σταματήσουν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι ὁμαδικὰ (π.χ. στὶς διάφορες πανάρχαιες θρησκείες, αἰγυπτιακὴ κλπ.) εἴτε ἀτομικὰ (οἱ διάφοροι ποιητὲς) νὰ ὑμνοῦν τὸ ζωοδότῃ ἡλίῳ καὶ νὰ μένουν ἐκστατικοὶ μπροστὰ στὴν ἀβασίλευτὴ δόξα του. Γιὰ νὰ δοῦμε τώρα τί λόγια βρῆκε ὁ ποιητὴς μας ἐδῶ γιὰ νὰ τὸν ἐγκωμιάσῃ.

ΝΟΗΜΑ: Στὴν πρώτη στροφὴ ὁ ποιητὴς τὸν ὀνομάζει πατέρα καὶ βασιλιά πὺ δημιουργεῖ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἡμέρα καὶ τὸ φῶς του θερμαίνει καλοὺς καὶ κακοὺς, νικητὲς καὶ νικημένους. Στὴ β' στροφὴ τὸν βλέπει σὰν εὐεργέτη καὶ ἐλεήμονα τῶν πάντων, γιὰτὶ καὶ οἱ κακοὶ ἀφοῦ συντηρηθοῦν ἀπὸ τὴ δύναμί του εἶναι δυνατό νὰ μετανοιώσουν. Στὴ γ' στροφὴ τὸν βλέπει πιά σὰν ἡθικὴ δύναμι, πὺ εὐεργετεῖ κάθε ἀπόκληρο τῆς ζωῆς, ἄρρωστο, δοῦλο, ξένο, φτωχό, φυλακισμένο. Στὴν δ' στροφὴ ὁ λόγος γίνεται γιὰ τὸ θαῦμα τὸ ἐξάισιο τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, πὺ ὅλη ἡ πλάσι κείνη τὴν ὥρα γιορταστικὴ τὸν δοξολογεῖ. Στὴν ε' στροφὴ πρόκειται γιὰ τὸ μεσημεριάτικο μεσουράνημά του, πὺ ὁ ποιητὴς μὲ παιγνιδιάρικη διάθεσι λέει ὅτι κείνη τὴν ὥραν ὁ ἥλιος τυφλώνει κάθε τολμηρὸ πὺ θὰ ἦταν ἀσέβεια νὰ τὸν κοιτάξῃ. Στὴν στ' στροφὴ — πὺ εἶναι καὶ ἡ καλύτερη — ἔχομε τὴ δύσι του, πὺ δυστυχῶς δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ· ἐδῶ μελαγχολοῦμε σὰ σκεφτόμαστε πῶς καὶ τὰ φωτεινότερα μεγαλεῖα ἔχουν τὴ δύσι τους. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς δὲ μένει μὲ τὴ λύπη καὶ τὴν ἥττα, στὴν ζ' καὶ τελευταία στροφὴ, μὲ τὴ θεβαλιότητα πῶς ὁ ἥλιος πάλι θ' ἀνατείλῃ γιὰ νὰ ξανά φέρῃ τὴ ζωὴ, ἐνθου-

ἐμψυχα καὶ ἄψυχα, γι' αὐτὸ κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της τὸν βλέπει καὶ τὸν ὑμνεῖ σὰν πατέρα της καὶ βασιλιά της, ἀλλὰ γιατί ὄχι καὶ σά... θεό της!

ΣΚΕΨΕΙΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ — ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Παρακολουθώντας στίχο πρὸς στίχο τὸ ποίημά μας, ἀλλὰ καὶ συνάμα τὴν «οὐρανοδρομία» μιᾶς ἡμέρας τοῦ ἡλίου, κάνομε τόσες δημιουργικὲς σκέψεις καὶ ἐξάγομε δυνατὰ διδάγματα: α) Ἡ εὐεργεσία τοῦ ἡλίου δὲν κάνει διάκρισι σὲ καλοὺς καὶ κακοὺς, σὲ νικητὲς καὶ νικημένους. Ἐδῶ θέλομε δὲ θέλομε θυμόμαστε ἐκεῖνο τοῦ εὐαγγελίου μας, ὅτι «ὁ κύριος θρέχει καὶ μεριμνᾷ ἐπὶ δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς...». β) Τὸ ὅτι οἱ ἀπόκληροι καὶ κατατρεγμένοι τῆς ζωῆς, στὴ χειρότερη περίπτωσι, δέχονται τὴ θαλπωρὴ καὶ τὴ θωπεία του, ἀπ' ἐδῶ ξεκινοῦν πολλὰς ἐλπίδες τους. γ) Ἔπειτα, μολονότι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ θεωρήσωμε τὸ στιχοῦργημά μας μὲ ἀλληγορικὴ σημασία, τολμοῦμε νὰ ὑποστηρίξωμε πὼς ὁ συνθέτης ἐδῶ στὸ φαινόμενο τὸ θαυμαστὸ τοῦ ἡλίου, ἴσως θέλει νὰ δείξη καὶ τὴν πορεία καὶ τὴν ἐπίδρασι μιᾶς μεγάλης, ὀδηγητικῆς, προσωπικότητος. Ἔτσι στὸ ζενίθ τῆς δόξας του, στὸ μεσουράνημά του, τιμωρεῖ κάθε ἀσεβῆ πού τολμάει νὰ τοῦ ἀντιταχθῇ. Στὴ συνέχεια, στὴν βῆ στροφή (τὴν καλύτερη) ἔχομε τὴ φυσικὴ κάμψι καὶ παρακμή, τὸ σῆσιμο, τοῦ ἡλίου — μεγάλου ἀνθρώπου· ἀλλ' εὐτυχῶς ἔρχεται ἡ τελευταία στροφή, πού ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο ἐπανέρχονται, ὁ ἀφανισμὸς ἦταν προσωρινός. Καὶ γενικὰ, ἀφοῦ ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ τὸν ἥλιο, τὸ δημιουργὸ καὶ συντηρητὴ τῆς ζωῆς, πόσα συναισθήματα καὶ δυνατὲς συγκινήσεις δὲν κατακλύζουν τὴν ψυχὴ μας τούτῃ τὴν ὥρα! φυσιολατρία, αἶσθημα ἀσφαλείας, σιγουριά καὶ ἐλπίδα, ἀγάπη στὴ ζωὴ.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα, ἀπλὴ καὶ καθαρὴ, ξάστερη· ὄχι θέβαια μὲ ἐκφραστικὴ δύναμι, ὅπως συμβαίνει στὰ χέρια πιδ ἀξίων συγγραφέων, ἀλλὰ πάντως τὴ δεχόμαστε τόσο εὐχάριστα, γιατί εἶναι καταληπτή.

ΥΦΟΣ: Ἀπλό, φυσικό, ὑμνητικό χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ σὲ μεγαλοστομίες.

ΜΕΤΡΟ: Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ ἐνδιαφέρουσα μετρικὴ μορφή, στὸ σύνολο καὶ στὶς λεπτομέρειες. Ἔχομε 7 ὀκτάστιχες στροφές (ὀχτάδες λέγονται, μέτρο ἰταλικῆς προελεύσεως) μὲ στίχους ἰαμβικούς ἐνδεκασυλλάβους παροξυτόνους (π.χ. πού δίνεις τὴ ζωὴ

ψημένος, ηλιόλουστος, ηλιόγερμα, ηλιοβασίλεμα, ηλιοχαρος. π.χ. ὁ Παλαμάς λέει γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς Ἀθήνας ὅτι εἶναι «λιοπερίχυτη καὶ λιόκαλη». Καὶ κάποιος ἄλλος «ἡλιοπάτητοι δρόμοι καὶ γύρω μπαξέδες...». Ἀλλὰ γιὰτί τόση ὥρα ξεχάσαμε αὐτὸ τὸ ὑπέροχο σύγχρονο; «... ἔὰ τὸν μεθύσωμε τὸν ἥλιο σίγουρα ναί..., χορεύει ὁ ἥλιος πάνω στὸ νταούλι κι ἀρχινᾷ...». ε) Καὶ τώρα κάτι ποὺ θέβαια δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ κατηγορία γιὰ τὸ ποίημα, ἀλλ' ἔτσι εἶναι· δηλαδὴ ἀποδόθηκαν στὸν ἥλιο μερικὰ προσδιοριστικὰ ἐπίθετα· π.χ. δυνατὲ, καλέ, ἀστραφτερέ, ὀλόλαμπρε, ἀφέντη, βασιλιά κλπ. αὐτὰ δὲν εἶναι πρωτότυπα καὶ τέλεια ἀντιπροσωπευτικά, γι' αὐτὸ ὥραϊο θὰ ἦταν νὰ θροῦμε ἢ νὰ δημιουργήσωμε καταλληλότερα καὶ ταιριαστότερα. στ) Ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια (μιά καὶ εἴμαστε γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο... νὰ ξεκολλήσωμε..., δορυφόροι τοῦ ἄλλωστε εἴμαστε), μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ θυμηθοῦμε κάπως τὸν πλοῦτο τῶν παροιμιῶν καὶ φράσεων ποὺ ἔχουν τὸν ἥλιο· π.χ. «ρίχνεις πετρίες στὸν ἥλιο», «δὲν ἔχει στὸν ἥλιο μοῖρα» κλπ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Πρόκειται γιὰ ἓνα λυρικό ποίημα, μὲ φυσιολατρικὸ ἀλλὰ καὶ διδαχτικό, φιλοσοφικὸ περιεχόμενο. Καὶ ἅμα θέλωμε νὰ ἀκριβολογήσωμε, πρέπει νὰ τὸ ποῦμε ὕμνο, ἐγκώμιο, ὠδή, μολονότι θέβαια δὲν εἶναι τόσο πετυχημένο γιὰ νὰ φέρῃ αὐτὴ τὴν τελευταία ὀνομασία.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Βέβαια πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι δὲν ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ δυνατὸ καὶ πρωτότυπο ποίημα, τουλάχιστον ὅπως μᾶς προδιάθεσε ὁ τίτλος μὲ τὴν τρομερή... ἔλξι, «Τὸ τραγούδι τοῦ ἡλίου». Ἄν ὅχι ὅμως ἴποτε ἄλλο, τὸ κέρδος μας εἶναι ποὺ μᾶς δόθηκε ἡ ἀφορμὴ καὶ πήραμε θαυσιεὲς ἀνάσες μέσα στὴν ἡλιογέννητη φύσι καὶ προπαντός, θυμηθήκαμε καὶ στοχαστήκαμε τόσα ἄλλα πράγματα...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Μάνος Κωνσταντῖνος γεννήθηκε τὸ 1869 στὴν Ἀθήνα καὶ πέθανε, σὲ ἀεροπορικὸ δυστύχημα, στὸ Λαγκαδὰ τὸ 1913. Εἶναι μιά πολὺ συμπαθητικὴ καὶ τίμια μορφή τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, ποὺ δυστυχῶς ἐλάχιστα τὴν ξέρομε. Σπούδασε νομικά, φιλοσοφία, φιλολογία στὴ Γερμανία καὶ γιὰ ἓνα ἐξάμηνο ἔκαμε καθηγητὴς στὴ μελαγχολικὴ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας Ἐλισάβετ (ὕστερα ἔδωσε αὐτὸν τοῦ τὸ ρόλο στὸν Κ. Χρηστομάνο). Πολεμιστὴς ἐβελοντὴς σὲ πολλοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικούς μας πολέμους, στὴν Κρήτη κλπ.), βουλευτὴς καὶ ποιητὴς. Σημειώνωμε πὼς εἶναι ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ὀργανωτὲς τῶν πρώτων Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων (1896), ἔχει ἐκδώσει καὶ τὸν «ὁδηγὸ τοῦ ἀθλητισμοῦ». Ποιητικὴ του συλλογὴ εἶναι «λόγια τῆς καρδιάς» (ὕπάρχουν

ὅμως καὶ ἀνέκδοτα. Ἐπίσης ἔχει μὲ ἐπιτυχία μεταφράσι τὴν τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ «Ἀντιγόνη», πού πολλές φορές ἔχει παιχθῇ στὸ θέατρο.

Ἡ κοιλάς τῶν Τεμπῶν

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 222)

Ἑμμ. Λυκούδη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὰ Τέμπη εἶναι ἡ περίφημη ἐκείνη κοιλάδα τῆς ΒΑ Θεσσαλίας, πού σχηματίζεται ἀπὸ τὸν Πηνειὸ ποταμό, καθὼς διασχίζει στὴ μέση τὴν ἔνωση τῶν δυὸ «ποιητικῶν» μας θουνῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κίσσαβου. Ἔχει ἔκτασι 7—8 χιλόμ. τὸ στενότερο σημεῖο τῆς εἶναι 40μ. καὶ τὸ πλατύτερο 500μ. Ἡ κοιλάδα αὐτὴ εἶναι θεῖο δημιούργημα ἢ καλλίτερα δημιούργημα τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ. Τὸν πιὸ παλιὸ καιρὸ ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάδα ἦταν λίμνη (τὸ δείχνουν καὶ τὰ θράχια τῶν Μετεώρων, τὰ νεροφαγωμένα ἐκεῖνα θράχια πού κρατοῦν στὴν κορυφὴ τους τὰ ἀξιοθαύμαστα ἀπὸ κάθε ἄποψι μοναστήρια) καὶ μὲ τὴν πίεσι τῶν νερῶν ἔγινε ὁ Πηνειός, ἢ καλλίτερα ἄνοιγμα πρὸς τὴ θάλασσα ἀπὸ ὅπου ἄρχισε νὰ κυλᾷ γιὰ τὴ θάλασσα ὁ Πηνειός. Ὅποιος κι ἂν πέρασε ἀπὸ ἐκεῖ, καλλιτέχνης ἢ ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος, δὲ στάθηκε μπορετὸ νὰ μὴ σταθῇ μὲ ἀνοικτὸ τὸ στόμα καὶ διάπλατα μάτια γιὰ νὰ χορτάσῃ τὸ θεϊκὸ μεγαλεῖο, πού χαρίζει ἡ φύσι σ' ὅλες τὶς ἐποχές. Ἀπὸ τὴν παλιά ἐποχὴ μέχρι σήμερα πέρασαν εὐαίσθητες ψυχὲς καλλιτεχνικὲς καὶ ζωγράφισαν ἢ τραγούδησαν ἢ σκάρωσαν σὲ πεζὸ λόγο τὴν πλημύρα τῶν συναισθημάτων, πού ἔπνιγε τὴν ψυχὴ τους.

Ὡς κι ὁ Ἀπόλλωνας, ὁ ἐκλεκτικὸς ἐκεῖνος θεὸς τῶν προγόνων μας, μαγεύτηκε ἀπὸ τὸ θέαμα, πού «εἶπε» καὶ τοῦ ἔφτειαξαν κι ἐκεῖ ναὸ σὰ νὰ μὴν ἔφταναν τὰ τόσα ἄλση καὶ ποτάμια καὶ διάσελα, πού εἶχε «ἰδιοποιηθῇ»! Τὸ μέρος τοῦτο τῶν Τεμπῶν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμορφιά του χρειάστηκε καὶ γιὰ τοὺς πολεμιστὲς, ἀφοῦ μέσα ἀπ' αὐτὸ περνοῦσε δρόμος, πού μποροῦσε νὰ κρατηθῇ κλειστὸς καὶ μόνον ἀπὸ δέκα ἄντρες! Ὁ ἀληθινὸς αὐτὸς παράδεισος, μὲ τὴν πλημύρα τῶν φωτοσκιάσεων, μὲ τὴν ποικιλία τῶν δέντρων καὶ τῶν λουλουδιῶν, τὶς συναυλίες τῶν πουλιῶν καὶ τὰ τόσα ἄλλα χαρίσματα εἶναι γιὰ τὴν πατρίδα μας ὁ καλλίτερος πρεσβευτὴς τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς τῆς πατρίδας μας. (Βλέπε καὶ Α. Καρκαβίτσα: Ζητιᾶνος, κεφ. Δ' τὴν ὠραιότερη περιγραφὴ τῶν Τεμπῶν).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ λαϊκὸς λόγος «ἄλλο πού νὰ βλέπης κι ἄλλο πού ν' ἀκούς» ἔχει ἐδῶ στὰ Τέμπη ὅλη του τὴν ἐφαρμογὴ. Μὴ γυρέψετε

νὰ διαθάσῃτε περιγραφὲς γιὰ τὰ Τέμπη. Μὴ ζητῆστε νὰ σᾶς τὰ διηγηθοῦν. Δὲν πρόκειται κι ἡ πιὸ φτερωτὴ φαντασία νὰ πάρῃ μιὰ γεῦσι ἀπὸ αὐτὸ πού εἶναι τὰ Τέμπη!... "Ἄς εἶναι ὅμως, ὁ λογοτέχνης μας θὰ προσπαθήσῃ, κι ἄς τὸ ξέρεῖ ὅτι θὰ προδώσῃ τὴν ἀλήθεια, τὴν ὁμορφιὰ τῶν Τεμπῶν, θὰ προσπαθήσῃ νὰ χαράξῃ δυὸ γραμμὲς γιὰ ὅσους δὲν μπόρεσαν ἀκόμῃ νὰ τὰ δοῦν μὲ τὰ ...μάτια τους! "Ἄς φαντασθοῦμε δυὸ ψηλὰ βουνά, τὸν "Ὀλυμπο καὶ τὴν "Ὀσσα, πού κατὰ τὴ Δημοτικὴ μας ποίησι πάντα μαλλώνουν καὶ πού στὴν παλιὰ ἐποχὴ ἦταν ἓνα βουνό. Τὸ ἓνα ὅμως τοῦτο βουνό τὸ ἔσχιζε μὲ τὴν τρίαινά του ὁ Ποσειδῶνας γιὰ καλὸ τῶν Θεσσαλῶν, ἀφοῦ ὁ Πηνειὸς μὲ τὰ νερά, πού κουβαλοῦσε ἀπὸ ψηλὰ τοὺς ἔκανε θάλασσα τὴν πεδιάδα. Μπορεῖ ἀκόμῃ νὰ δοῦμε κοιτάζοντας ἀπὸ κάτω τὶς κορφὲς τῶν δυὸ βουνῶν νὰ ἀπέχουν τόσο λίγο μεταξύ τους, ὥστε, ἂν κάποια μεγάλη δύναμι ἔκανε τὸν κόπο νὰ τὰ πλησιάσῃ, θὰ ἔσμιγαν τέλεια. Μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ρεματιά μπορούμε νὰ δοῦμε ψηλὰ τοὺς ἄετοὺς τοῦ "Ὀλυμπο μικροὺς σὰ χελιδόνια. Καὶ κοντὰ στὸ ἀβυσσαλέο ἐκεῖνο χάος μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν ὁμορφιὰ πού ξετυλίγεται μπρὸς στὰ μάτια μας. Ὁ δρόμος πού περνᾷ δίπλα στὸν Πηνειό, ἀλλοῦ κατεβαίνει χαμηλὰ ὡς τὸ νερό κι ἀλλοῦ ἀνεβαίνει σὲ κάμποσο ὕψος. Καθὼς κοιτάζουμε ψηλά, βλέπουμε θράχια σχισμένα σὰν ἀπὸ θεῖα φροντίδα ἢ θράχια, πού κάποτε ἀποφάσισαν νὰ κατρακυλήσουν καὶ σὲ κάποιο σημεῖο τῆς ἄγριας πλαγιάς, λὲς καὶ τὸ μετάνοιωσαν, ἔμειναν ἐκεῖ κρεμασμένα! Βλέπουμε ἀκόμῃ χαράδρες καὶ βαθυλώματα, πού μᾶς θυμίζουν λατρευτικοὺς θωμούς. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς ρωγμὲς βλέπουμε νὰ κρέμονται δέντρα καὶ θάμνοι κι ἀκοῦμε κραυγὲς γερακιῶν καὶ κιρκινεζιῶν καὶ ψηλὰ στὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου κρεμάμενα τὰ ἐρείπια τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς, πού γύρω τους ψηλοπετοῦν οἱ μεγαλόπρεποι ἄετοὶ τοῦ "Ὀλυμπο. Ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς τοῦ Κίσσαςου ξεπετιοῦνται νερά κρυστάλλινα καὶ παγωμένα. Καὶ γιὰ νὰ τελειώῃ ὁ λογοτέχνης μὲ τὴν ἄστοχῃ κι ἀδύναμῃ, ὅπως νομίζει, περιγραφή μᾶς ἐπαναλαμβάνει ὅτι μόνο μὲ τὰ μάτια μας μπορούμε νὰ ἀπολαύσουμε τὸ ὑπερθέαμα τοῦτο.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Α' «Μὴ ζητήσετε περιγραφάς... σύμφωνον περὶ τῶν Τεμπῶν εἰκόνα» «Ἀκατόρθωτῃ εἶναι ἡ πιστὴ περιγραφή τῶν Τεμπῶν». Β' «"Ἄς φαντασθῇ τις ἐν πρώτοις... πρὸς δεξιὰ ἐπὶ τῆς "Ὀσσης» (θέμα) «Προσπάθεια περιγραφῆς τῆς κοιλάδας τῶν Τεμπῶν». Γ' «Τὴν εἰκόνα ταύτην... οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀνθρώπου» (ἐπίλογος) «Μόνον τὰ μάτια μποροῦν νὰ ἀπολαύσουν τὸ θέμα» (ἢ Γ' ἐνότητα εἶναι συμβατικὴ).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεία: Ἀλλότριος, α, ον: ξένος. Κάλαμος, ὁ: καλάμения γραφίδα, μόλυβι, πέννα. οἰκτεῖρας: ἐπειδὴ λυπήθηκε. διέξοδος, ἡ: δρόμος. ἐπισκοπῶ: βλέπω, παρατηρῶ. ρωγμή, ἡ: σχισμή. ὑπομινῆσκω: θυμίζω. Βαθυτεφρόχρους, ουν: σκουρόχρωμος. οἶονει (ἐπίρ.): σάν, κατὰ κάποιο τρόπο, διάτορος, ος, ον (γιά κραυγή): διαπεραστικός, ὀξύς. κρωγμός, ὁ: ἡ κραυγή τῶν ὄρνιων. στοναχή, ἡ (στόναχος): στεναγμός, (ἐδῶ: θορυβώδης ἀπόηχος χαράδρας). περιδινοῦμαι: στριφογυρίζω. Παρειά, ἡ (γιά βουνά): ἡ πλαγιά. ρεῖθρον, τό: αὐλάκι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Τέμπη, τὰ: βλέπε Εἰσαγωγικά. "Ὀλυμπος, ὁ: εἶναι τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς πατρίδας μας (ὕψ. 2917μ.) Βρίσκεται Α. τῆς Θεσσαλινῆς πεδιάδας. "Ὅσσα, ἡ (καὶ Κίσαθος, ὁ): τὸ βουνὸ τῆς Θεσσαλίας, ποὺ εἶναι Α. ἔχει ὕψος 1978μ. Καὶ τὰ δυὸ τοῦτα βουνὰ εἶναι τὰ πιὸ ἀγαπημένα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γιὰ τοὺς θεοὺς τοῦ "Ὀλυμπου, γιὰ τὴν κλεφτουργιὰ καὶ τῶν δυὸ εἶναι χιλιοστραγουδημένα καὶ σήμερα καὶ παλιὰ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαόν. Θεσσαλία, ἡ: μεγάλη κι εὐφορὴ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Θεσσαλία ἀνάνθηρεψε ἀνθρώπους ἀπὸ 100.000 χρόνια π.Χ., ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Μουστερίων χρόνων (Παλαιολ. ἐποχὴ). «Ἡ Ἑλλάδα εἶχε κατοικοὺς (Θεσσαλία) ὅπωςδὴποτε ἀπὸ τὴ λεγόμενη Μουστιέριο περιόδο, ποὺ ἄρχισε περίπου πρὸ 100.000 ἐτῶν» (Βλ. Μιλόισιτς, Καθηγητῆς Παν. Χαϊδελεθέργης, Δρ. Ντρίτριχ Γιούγκ, γεωλόγος, Παλαιοντολόγος Σααρμπρούκεν). «Οἱ αὐξομειώσεις τῆς λίμνης τῆς Θεσσαλίας ἔγιναν ἀπὸ τὶς 30.000 ὡς τὶς 7.000 χρόνια π.Χ.» (ἐ.ἀ.). «Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἡ χώρα τῶν ὀλυμπίων θεῶν καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος» (Δημ. Θεοχάρης). «Ὁ δρόμος τοῦ Πηνειοῦ ἀνάμεσα στὰ δυὸ βουνὰ ὀφείλεται σὲ σεισμοὺς ποὺ φαίνεται νὰ ἔγιναν γύρω στὶς 7.000 χρόνια π.Χ.» Οἱ ἀρχαιότεροι γνωστοὶ συνεικισμοὶ κι ἀκροπόλεις τῆς Ἑλλάδας εἶναι στὴ Θεσσαλία (Σέσκλο, Διμήνι). Ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ξεκίνησε ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία. «Οἱ πρῶτες καλλιέργειες δημητριακῶν ἔγιναν στὴ Θεσσαλία» Πιθανώτατα γύρω στὶς 7.000 χρόνια οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας καλλιέργησαν δυὸ εἶδη σταριοῦ, θρώμη, μπιζέλια, φακές, φυσιτικία» (Τζέιν Ρένφρον, ἀρχαιολόγος Καίμπριτζ). Πηνειός, ὁ: εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ποτάμια τῆς πατρίδας μας. Ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάδα εἶναι δῶρο τοῦ Πηνειοῦ, ἂν καὶ ὡς τὰ σήμερα πολλὲς φορὲς τὴν πνίγει μὲ τὰ νερά του. Ὁ "Ὀμηρος (Β' 750 κ.ἐ.) λέει γιὰ τὸν Πηνειόν: «Καὶ ὅσοι ἀπ' τὸν Τιταρήσιον ποτίζουν τοὺς ἀγρούς των, / ποὺ χύνει μὲς στὸν Πηνειὸν τὰ πρόσχαρα νερά του / καὶ μὲ τὲς ἀργυ-

ρὲς στροφές τοῦ Πηνειοῦ δ ἐ ν σ μ ῖ γ ε ι / καὶ καθαρὸς ἐ π α-
 ν ω θ ἐ ν ὥσάν τὸ λάδι πλέει...» (μετφρ. Πολυλᾶ δηλ. τὰ μὲν νε-
 ρὰ τοῦ Πηνειοῦ εἶναι θολὰ, τὰ δὲ Τιταρησίου ξεκάθαρα καὶ τὰ
 νερὰ τοῦ Τιταρησίου «γλιστροῦν» ἐπάνω στὰ νερὰ τοῦ Πηνειοῦ σὰν
 νὰ εἶναι λάδι». "Ἀρα ὁ "Ὀμηρος εἶχε ἐπισκεφθῇ τὴν περιοχὴ! Κίρ-
 κος, ὁ: εἶδος γερακιοῦ, τὸ κερκινέζι. Κάστρο τῆς Ὠριᾶς: Σὲ πολ-
 λοὺς ἑλληνικοὺς τόπους ὑπάρχουν ἐρείπια παλιῶν φρουρίων, ποὺ
 λέγονται Κάστρα τῆς Ὠριᾶς ἢ τῆς Σουριᾶς (τῆς Ὠραίας). Ὁ λαὸς
 ἔχει πλάσει πολλές π α ρ α ὁ ὁ σ ε ι ς γιὰ αὐτὰ τὰ κάστρα. Μιὰ
 ἀπ' αὐτὲς εἶναι καὶ τῆς Ὠριᾶς. Ἡ Ὠραία βασιλοπούλα εἶναι πο-
 λιορκημένη, μαζί μὲ πολλοὺς μαχητές, ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κι ἄ-
 φοῦ οἱ πολιορκημένες μηχανές καὶ τὰ σχέδια δὲν ἔχουν καλὸ ἀπο-
 τέλεσμα, οἱ Τοῦρκοι ψάχνουν καὶ βρίσκουν κάποιον κατάλληλο καὶ
 θαρραλέο, ποὺ τὸν ντύνουν καλόγηρο ἢ τὸν μασκαρεύουν σὲ γυναί-
 κα ἔγκυο! Μὲ τὰ παρακάλια καὶ πολλὰ κλάμματα κατορθώνει
 νὰ τοῦ ἀνοίξουν τὴν πόρτα τοῦ Κάστρου καὶ νὰ μπῇ, νὰ γλυτώσῃ
 ἀπ' τοὺς Τούρκους· «κι ὅσο ν' ἀνοίξῃ ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε, / κι
 ὅσο νὰ μισανοίξῃ, γέμισ' ἡ αὐλὴ, / κι ὅσο νὰ καλοκλείσῃ, ἡ χώρα
 πάρθηκε...» (Δημοτικό).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἄλλοτρίας, σύμφωνον, τρομε-
 ρᾶς, πανύψηλα, δημοτικὴν, Θεσσαλικὴν, κατακορύφους, τρομακτι-
 κῆς, ἀγρίας, ἀντιθέτους, μελαγχολικὴν, σπηλαιώδεις, διάτοροι,
 γοεραί, βαθυτεφροχρόνων, ἀπρόσιτα, ἀνεξάντλητα, ἀμαξιτῆς κ.ἄ.
 Σύνθετα: Σύμφωνον, πανύψηλα, διέξοδον, κατακορύφους, περιυπτά-
 μενοι, βαθυτεφροχρόνων, ἀνεξάντλητα κ.ἄ. Ἀσύνδετα: Ἀπόδειξις
 τούτου, ὅτι... περὶ τῶν Τεμπῶν εἰκόνα. Ἀλλὰ τὸ ἔν τοῦτο... πρὸς
 τὴν θάλασσαν. Καὶ ἄς τὰ ἴδῃ σήμερον... ἀνελάμβανε νὰ τὰ προσεγ-
 γίσῃ. Ἀλλ' ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἄν... "Ὀλυμπον καὶ "Ὀσσαν. Παντα-
 χόθεν ἀπὸ τῶν παρεῖων... ὡς πάγος. Εἰκὼν ἀποτόμου... ἐπὶ τῆς
 "Ὀσσης. Πολυσύνδετο: Καὶ ἀπὸ τῶν ρωγμῶν τούτων... στοναχαί.
 Μεταφορές: πάντοτε μαλλώνουν, ἡ γῆ ἀνεπλάττετο, τὸ εἶχε πλή-
 ξει, ἀπομακρύνεσα τὸν "Ὀλυμπον. Προσωποποιήσεις: μαλλώνουν
 ἡ ἐργασία τῆς τριαίνης. Ἀντονομασία: ὁ θαλάσσιος θεός. Περί-
 φρασι: οὐδενὸς ὁ κάλαμος (ἀντί: οὐδεὶς συγγραφεὺς). Παρο-
 μοιώσεις: ἐν πρώτοις τοὺς δύο γίγαντας ("Ὀλυμπον καὶ "Ὀσσαν),
 ὡς χελιδόνες, ὡς κρύσταλλα, ὡς πάγος. Ἐπανόρθωσι ἢ ἐπιδιόρθω-
 σι: ὑψηλὰ, πολὺ ὑψηλὰ. Ἀντίθεσι: καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς τρομακτι-
 κῆς... ἡμερον... ἔκστασιν. Ἐπαναφορά: ποῦ μὲν... ποῦ δέ.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν ψυχὴν,

τὴν ἀντίληψι καὶ τὴ φαντασίᾳ κάποιου ἄλλου σὲ κάποιο θέμα. 2. Ἡ ὁμορφιά τῶν Τεμπῶν εἶναι τόσο ἐξαισία, τόσο σαγηνευτικὴ ποὺ δὲν μπορεῖ ἀνθρώπινο χέρι ἢ ἀνθρώπινο στόμα νὰ τὴν περιγράψῃ. 3. Ἡ φυσικὴ ὁμορφιά, τὸ ὠραῖο τοπίο μᾶς μεθ' ἀπὸ χαρά, μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἔκστασι. 4. Ἡ φύσις εἶναι ἕνας ἀξεπέραστος καλλιτέχνης. 5. Τὸ ὠραῖο μόνο μὲ τὰ μάτια ἀπολαμβάνομε.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ὁμορφιά τῶν Τεμπῶν εἶναι τόσο ἐξαισία, τόσο σαγηνευτικὴ, ποὺ δὲν μπορεῖ ἀνθρώπινο χέρι ἢ στόμα νὰ τὴν περιγράψῃ.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι γλαφυρό, μὲ συγκρατημένη παρουσία λογοτεχνικῶν σχημάτων καὶ συναισθηματικῶν στοιχείων. Λέξεις καὶ φράσεις μετρημένες καὶ σμιλεμένες πάνω σὲ λογικὰ πλαίσια χαρακτηρίζουν τὸ λογοτέχνημα.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα μὲ τάσεις νὰ γίνῃ ἀρχαῖζουσα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφή καὶ μάλιστα στὴ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωσι.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ὁ λογοτέχνης συνεπομένως ἀπ' τὴ μαγεία τῆς κοιλάδας τῶν Τεμπῶν προσπαθεῖ νὰ μὴ συγκινήσῃ μὲ τὸ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ μὲ ὅση μεγαλύτερη μπορεῖ ὕναμις ἢ τουλάχιστον προσπάθεια τὴν ὁμορφιά καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἐκείνου δοκίμασε. Κι εἶναι τόσο μεγαλόπρεπο τοῦτο τὸ θέαμα τῶν Τεμπῶν, τόσο ἐξαισία θεϊκό, ποὺ μᾶς τὸ λέει μόλις κἀν... ἀπόκοτη προσπάθεια νὰ μᾶς τὸ περιγράψῃ. Ἡ εἰλικρίνεια τοῦ αὐτοῦ μᾶς κάνει νὰ ἐκτιμήσουμε πιὸ πολὺ αὐτόν, τὸ ἔργο του καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ὁμορφιά τῶν Τεμπῶν. Ὁ λογοτέχνης μπόρεσε πράγματι νὰ μᾶς συγκινήσῃ. Κι εἶναι σπουδαία ψυχικὴ ἐξάσκησις ἢ συγκίνησις, ποὺ γίνεται μέσα ἀπὸ ἕνα λογοτεχνικὸ ἔργο καὶ μάλιστα ἕνα ἔργο, ποὺ εἶναι μπολιασμένο μὲ τὴ θεία παρουσία τῆς ζωγραφικῆς· ναι, βέβαια, τῆς ζωγραφικῆς, ἀφοῦ τὸ λογοτέχνημα εἶναι γεμάτο εἰκόνες, εἰκόνες πολλὰ καὶ γεμάτες φυσικὸ μεγαλεῖο... Τὰ καλαισθητικὰ συναισθήματα, ποὺ μᾶς κάνει νὰ δοκιμάσουμε, ἐξευγενίζουν τὴν ψυχὴν καὶ ἀνυψώνουν τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀνώτερες σφαῖρες, ἠθικὰς, ὅπου μόνο ἡ πνευματικὴ ὁμορφιά ἔχει θέσι. Μὲ τὴ συγκίνησις αὐτὴ εἴμαστε

ίκανοί νά νιώσουμε τήν ὁμορφιά τῆς ζωῆς καί νά καταξιώσουμε κάθε ἀγῶνα, πού κάνουμε γιά νά τήν κερδίσουμε...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: ΒΛΕΠΤΕ Τ. Α΄ ΣΕΛ. 158.

Ἡλιόφωτα μεσάνυχτα

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 224)

Ἀν. Πεζοπόρου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ γῆ μας — ὅσο καί νά μὴν ἔχη δεῖ ἡ κοντὴ μας ὄρασι, ἔχουν ὅμως ἀκούσει τ' αὐτιά μας — ἔχει περίσσιες ὁμορφιές. Ἐξωτικές χῶρες, "Ἄλπεις... αἰώνια παγωμένα βουνά, μαγευτικά ἀκρογιάλια, τοὺς θρύλους τῶν Φιόρδ, καὶ τόσα καὶ τόσα ἄλλα. "Ὅμως γιὰ τὴν ἀλλόκοστη ὁμορφιά τῶν πόλων, τὸ παραμυθένιο φαινόμενο, αὐτὸ πού λένε «ἥλιο τοῦ μεσονυκτίου», σπάνια μᾶς δίνεται ἡ εὐκαιρία ν' ἀκούσουμε γι' αὐτό, ἀφοῦ τώρα τὸ παρακάτω κείμενο μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νά πάρωμε ἔστω μιὰ κάποια γεῦσι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ κόσμου, ἃς προσέξωμε μὲ τεντωμένο ὄλο τὸ εἶναι μας' «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτί...», καθώς ἀκούμε καὶ στὴν ἐκκλησία.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας μας, πού φαίνεται πὼς εἶχε τὸ ὠραῖο προνόμιο νά περάσῃ ἀπὸ τίς ἀκράϊες χῶρες τοῦ Βορᾶ, κοντὰ στὸ Β. Πόλο, μᾶς λέει ὅτι ἐκεῖ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παγετῶνες ὑπάρχει καὶ ἀκμαία βλάστησι καὶ παραμυθένια ὁμορφιά, πού ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι δύσκολο νά περιγραφῇ, μόνο ἡ ζωγραφικὴ μπορεῖ κάπως νά τὴν ἀποδώσῃ. Κι ὅμως, καθὼς ξέρομε, συμβαίνει στὶς πολικὲς περιοχὲς αὐτὸ τὸ μοναδικὸ πανόραμα· δηλαδὴ δύοσι καὶ ἀνατολὴ ν' ἀπέχουν μόνο λίγα λεπτὰ καὶ τὰ μεσάνυχτα ὁ ἥλιος εἶναι παράξενα φωτεινός, πού θαμπώνει τὴν ὄρασί μας. Καὶ στὴ συνέχεια ὁ ταξιδιώτης καὶ κοσμογυριστὴς συγγραφέας μας μᾶς ξετυλίγει στὰ ἐκπληκτὰ μάτια μας παράξενες κοιλάδες, λόφους, βουνά, μαγικά κάστρα καὶ πύργους καὶ παράδοξες πυραμίδες. Ὅργιο σχημάτων καὶ χρωμάτων. Οἱ ἀποχρώσεις τῆς θάλασσας ἀπὸ τὸ μελανό, στὸ ἀσημένιο, στὸ ὀλόχρυσο· γαλάζια βουνά μὲ τίς ἄσπρες ζῶνες τῶν πάγων. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ποικιλία αὐτῶν συνθέσεων, μὲ τὴν κρυστάλλινη ἀτμόσφαιρα καὶ τοὺς τριανταφυλλένιους ὀρίζοντες, ὑπάρχουν καὶ τὰ παράδοξα πουλιά, τὰ ψάρια καὶ τὰ ζῶα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Θά δοῦμε αὐτὸ τὸ συντομώτατο, ἀλλὰ τόσο πυκνὸ κομμάτι ἀδιάσπαστο καὶ ἀδιαίρετο, γιὰτὶ ἀλλιόττικα εἶναι σὰ νά

νομε πώς σίγουρα δεν ἔχουμε συναντήσει ἄλλο κείμενο μὲ τέτοιο ὄργιο ἐπιβέτων: ἀπιστεύτου, ἀπερίγραπτος, κρυστάλλινος, πανηγυρική, πρωτοφανές, ἐκτυφλωτικόν, φλογώδη, ἀνισομεγέθη, ἀσυνήθεις, ἀγερῶχους, πελωρίους πυραμιδοειδῆ, βαθυκύανα, καφφεοκοκκίνους, ἀργυροχρόου, ἰώδεις. Καὶ οἱ εἰκόνες; Μὰ τὸ δήλωσε ἀρχὴ ὁ ἀφηγητὴς μας· ἡ πέννα δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ τίποτε, τὸ λόγο ἐδῶ τὸν ἔχει ὁ ζωγράφος!...

Κεντρικὸ νόημα: Τὰ ἡλιόφωτα μεσάνυχτα στίς πολικές περιοχές τῆς γῆς μας εἶναι ἀπὸ τὰ μοναδικώτερα καὶ ὠραιότερα φαινόμενα ποὺ μπορεῖ νὰ δῇ ὁ ἄνθρωπος.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ λαμπικαρισμένη, κομψὴ καὶ ἄφογη καθαρεύουσα· ὁ συγγραφέας τέλειος γνώστης τῶν μυστικῶν τῆς.

ΥΦΟΣ: Φοβερά περίτεχνο καὶ παραστατικό, πυκνὸ, πλημμυρισμένο ἀπὸ ποίησι καὶ λυρισμό, πολὺ κομψὸ καὶ στιγμὲς στιγμὲς ὄλο μεγαλεῖο καὶ εὐγένεια.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ἀνάλογα μὲ τὴ μοναδικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ φαινομένου εἶναι βέβαια καὶ οἱ συναισθηματικές μας καταστάσεις. Ἔτσι βρίσκουν θέσι στὴν καρδιά μας ἡ ἔκπληξι, ἡ γοητεία, ὁ θαυμασμός, τὸ δέος (τὸ δέος τοῦ μικροῦ καὶ ἀνήμερου ἀνθρώπου μπροστὰ στὸ θαῦμα τῆς Δημιουργίας!). Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνουμε; Ὁ ἀφηγητὴς μᾶς ταξίδεψε ἐδῶ σὲ τόπους, ποὺ μόνο στὰ ἔργα τοῦ Ἰουλίου Βέρν δειλὰ δειλὰ εἶδαμε ἢ στὰ ὄνειρά μας εἶχαμε τὴν τύχη ν' ἀπολαύσουμε! Στιγμὲς στιγμὲς ἔχομε τὴν αἴσθησι ὅτι βρεθήκαμε στὸ μοιραῖο ἐκεῖνο μεσοδιάστημα ποὺ ἀνταμώνει τὸ ἀνθρώπινο μὲ τὸ θεῖο. Γιατὶ ἀμφιβάλλετε πῶς ἀπὸ τοῦτες τίς πηγὲς ξεκινοῦν τὰ παραμύθια, οἱ δρύλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ θρησκείες τοῦ ἀνθρώπου;

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀπὸ τὸ ἀστραφτερὸ αὐτὸ κείμενο πρέπει νὰ κρατήσωμε μερικὲς ὁμορφες φράσεις καὶ νὰ τίς χρησιμοποιοῦμε ἀνάλογα· π.χ. «τὸν ἐκτυφλωτικὸν καὶ φλογώδη δίσκον τοῦ ἡλίου». Ἔτσι π.χ. συμβαίνει στίς ἐκλείψεις τοῦ ἡλίου. «Ὅρη πυραμιδοειδῆ καὶ βαθυκύανα». «Σμήνη ἄλλοκότων πτηνῶν πετοῦν ἄνωθεν». «ἡ θάλασσα φρίσσει ἀπὸ τὰ σκιρτήματά των (τῶν κητῶν ἢ τῶν ψαριῶν)». β) Ἄλλ' ἓνα πράμα, ἓνα μοναδικὸ πράμα δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφύγῃ ἐδῶ. Νομίζομε πῶς ἐδῶ εἶναι ὁ χώρος τοῦ ζωγράφου! Ἀνεξάντλητο ὕλικὸ γιὰ καταπληκτι-

δόνια κρυφὰ τὸ λέει κι ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν "Ἁγία Λαύρα» (Δημοτικό). Τὸ μοναστήρι τῆς "Ἁγίας Λαύρας εἶναι χτισμένο πάνω σ' ἓνα μαγευτικό λόφο. Χτίστηκε τὸ 961 μ.Χ. ἀπὸ καλόγερο τοῦ Ἁγίου Ὁρους 300μ. Α. ἀπὸ τὸ σημερινὸ μοναστήρι. Ἡ λέξι «λαύρα» εἶναι βυζαντινὴ καὶ σημαίνει Μοναστήρι. Τὸ 1585 οἱ Τούρκοι τὴν ἔκαψαν κι ἔσφαξαν τοὺς πρὸ πολλοὺς καλογέρους της. Μετὰ ἀπὸ λίγο τὸ μοναστήρι ξαναχτίστηκε πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν πρώτη θέσι. Σ' αὐτὸ τὸ β' μοναστήρι ὑψώθηκε ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας τὸ 1821. Κι αὐτὸ τὸ β' μοναστήρι ἔκαψε ὁ Ἰμβραῆμ τὸ 1826, χωρὶς νὰ καῖ καὶ τὸ καθολικὸ της. Τὸ σημερινὸ μοναστήρι χτίστηκε μετὰ τὴν ἐπανάστασι. Σεισμοὶ καὶ πυρκαϊῆς κι οἱ Γερμανοὶ ἔκαναν πολλὰ κατὰ καιροὺς φθορὰς στὸ μοναστήρι τοῦτο. Σήμερα ἡ "Ἁγία Λαύρα εἶναι γιὰ τὸν Ἕλληνα ὁ ἱερώτερος τόπος, τόπος σεβαστός, γιατί θυμίζει τὸ ξέσπασμα τοῦ σκλάβου καὶ τὴ χαραυγὴ τῆς λευτεριᾶς.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ λογοτέχνης μᾶς περιγράφει μὲ ἑξαρσι λυρισμοῦ τὰ συναισθήματα, πὺ ἐνίωσε, ὅταν κάποτε ἐπισκέφτηκε τὸ μοναστήρι τῆς "Ἁγίας Λαύρας. Βράδυ ἔφτασε στὸ μοναστήρι, τὴν ὥρα, πὺ οἱ καλόγεροι ἔφελναν τὸ ἀπόδειπνο. Μὲ σεβασμὸ μπῆκε στὸν περίβολο, ἐνῶ ἓνα θαμπὸ φῶς σκόρπιζε τὶς ἀκτῖνες τοῦ μέσα στὸ ναό, ὅπου οἱ καλόγεροι μ' εὐλάβεια ἔκαναν τὶς προσευχὰς τους. Μετὰ τὴν εὐλάβεια, πὺ ἐνίωθε, προστέθηκε κι ὁ θαυμασμός, ὅταν ἔμαθε ὅτι σ' αὐτὸ τὸ χῶρο τὸν περιωρισμένο ζοῦσαν ἄλλοτε 964 καλόγεροι. Στὴ συνέχεια μᾶς ἀναφέρει γιὰ κάποιες ἀπλοϊκὰς ἐπιγραφὰς, πὺ ἔστεκαν ἐκεῖ στοὺς τοίχους κακογραμμένες, ἀδιάφειστοι μάρτυρες μιᾶς θηριωδίας, πὺ πέρασε ἀπ' τὸ ὄμορφο κι ἡσυχὸ ἐκεῖνο μέρος: 4 τοῦ Μάη τοῦ 1826 πέρασε ὁ Ἰμβραῆμ ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα ἀρπάζοντας κι αἰχμαλωτίζοντας κι ἔκαψε τὸ μοναστήρι... "Ἄλλη «πύρινη» ἐπιγραφή πρὸ πέρα μὲ πρὸ μαῦρα χρώματα στέκει πάνω στὸ τοῖχο σὰν μιὰ βουβὴ διαμαρτυρία μέσα στὸ χρόνο, γιὰ νὰ θυμίζει τὸ θάρβαρο, πὺ πέρασε»... καὶ ἠφάνισε τότε πολλοὺς!» Ἡ παλιά Λαύρα δὲν ὑπάρχει πιά. Μόνο τὸ ἐκκλησάκι (καθολικὸ) ὑπάρχει. Μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ ἐκκλησάκι ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασι μπροστὰ στὸ θεὸ καὶ στοὺς λίγους ἀγωνιστές.

Ὁ λογοτέχνης ἄνοιξε τὴ «ἄνοιχτὴ» πόρτα τοῦ ρημαγμένου καθολικοῦ καὶ μπῆκε. Πίσω του ξανάκλεισε μόνη της ἡ πόρτα κι ἔτσι βρέθηκε μόνος μέσα στὸ σκοτεινὸ ἐκκλησάκι. "Ἐφερε στὴ μνήμη του τὶς γενναῖες πράξεις τῶν προγόνων του καί, σὰν σὲ δράμα, πέρασαν μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια του ὅλα ὅσα ἔγιναν τότε ἐκεῖ μέσα. Τὰ εἶδε ὅλα, μὰ ὅλα. Καὶ τὸν ἱεράρχη καὶ τοὺς ἀγωνιστές... Βγήκε ἔξω

κι ἄκόμα ἀντηχοῦσαν στ' αὐτιά του ψαλμοὶ καὶ πολεμικὰ τραγούδια...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Α' «...ἐνθυμοῦμαι τὴν νύκτα... τῆς Ἑθνικῆς Ἀναγεννήσεως» (πρόλογος) «Μιὰ ἐπίσκεψι στὴν "Αγία Λαύρα». «Εἰσῆλθον περιδεῶς... ψαλμοὶ καὶ παιᾶνες» (θέμα) «περιγραφή τῆς "Αγίας Λαύρας». Γ' Διατὶ νὰ μὴ,... Ἑθνικῆς Λαύρας» (ἐπίλογος) «Ἡ "Αγία Λαύρα ἀφορμὴ ἑθνικῆς ἔμπνευσης».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν Ἑρμηνεῖα: διάστροφος, ὅς, ὄν: γεμάτος ἀστέρια. στέφω: στεφανώνω. περιδεῶς: μὲ τρόπον, φοβισμένα. ἔνδον (ἐπίρ.): μέσα, ἐντός. ἀμυδρός, ἄ, ὄν: ἄτονος, ἀσαφής, δυσδιάκριτος. παρωχημένους (χρόνους): περασμένους, παλιούς. ἐπάρατος, ὅς, ὄν: καταραμένος. δηλωθεῖσα: καταστραφεῖσα. οἰονεῖ: σάν. λάθρα (ἄ) (ἐπίρ.): κρυφά. στίλβοντα (στίλβω): λάμποντα. μαρμαρυγή, ἡ: λάμψι. σέλας, τό: τὸ φωτεινὸ μετέωρον, ποὺ παρουσιάζεται στοὺς πόλους τῆς γῆς, φῶς. μολπή, ἡ: ἄσμα, τραγούδι. ἱμάτιον, τό: φόρεμα, ἔνδυμα. ἀναιμάκτος, ὅς, ὄν: χωρὶς αἷμα, χωρὶς νὰ χυθῇ αἷμα (λειτουργική). παιᾶνες, οἱ: ὕμνοι πολεμικοὶ, θούρια.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: "Αγία Λαύρα: Βλέπε Εἰσαγωγικά.
Σινᾶ, τό: εἶναι βουνό στήν ἔρημο Σινᾶ ('Αραβία) μέ πέντε κορ-
φές (Σερβάλ, Μουσᾶ, Οὐμσχομέρ, Κατερίνη καί Ζεθίρ' στή μιά, ἱ-
σως στή Μουσᾶ, δόθηκε στούς Ἑβραίους (Μωϋσῆς) ὁ Δεκάλογος
Στούς πρόποδες τοῦ Σινᾶ εἶναι τὸ περίφημο μοναστήρι τῆς "Αγίας
Αἰκατερίνης (ιδρύθη τὸ 527) μ.Χ.) ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό. Μέσα στὴ
μονή αὕτη θρέθηκε (1858) ὁ κώδικας ὁ Σινᾶϊτικός, ποῦ περιέχει
ὅλη τὴν Ἀγία Γραφή. Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Τίσσεντορφ τὸν
πῆρε μέ δόλο καί τὸν πούλησε στὸν Τσάρο, γιὰ νὰ τὸν πουλήσῃ κι
ἐκεῖνος στούς Ἀγγλους γιὰ τὸ θησαυρὸ τῶν 100.000 χρυσ. λιρῶν!!
Στὸ Σινᾶ, ἐκτός ἀπὸ τὸν Δεκάλογο, ἔζησε ὁ Ἰώθ, εἶδε ὁ Μωϋσῆς
τὴν «καιομένην βάτον» κι ὁ Ἥλιος ἄκουσε τὴν φωνή κι εἶδε τὰ
σημεῖα (Αδ Γραφή). Γαλαξίας, ὁ: Εἶναι τεράστιο ἀστρικό συγκρό-
τημα ἀστρικῶν νεφῶν καί ἀστερων. Φαίνεται ἀπὸ τὴ γῇ σάν μα-
κριά, στενή, λευκή καί νεφελώδης ταινία, ὅταν εἶναι ξάστερη κ
ἀσέληνη νύχτα. Ὁ Γαλιλαῖος πρῶτος εἶδε μέ τηλεσκόπιο τὸ πλη-
θος τῶν ἄστρων, ποῦ περιλαμβάνει ὁ Γαλαξίας καί ποῦ προεΐπε
ὁ Δημόκριτος. Ἡ μυθολογία λέει ὅτι ὁ Γαλαξίας (γάλα) προῆλ-
θε ἀπ' τὸ θεῖο γάλα τῆς Ἥρας ποῦ χήθηκε στὸν οὐρανόν... Ἀπόδει-
πνον, τό: ἡ ἀκολουθία ἢ εὐχή μετὰ τὸ δεῖπνο. Ἱμβραήμ, ὁ: ὁ γνω-
στός ἀπὸ τὴν ἱστορία Αἰγύπτιος στρατηλάτης, θετὸ παιδί τοῦ πα-

σᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἔμεινε στήν ἱστορία σάν ὁ πιό θάρ-
ραρος διώκτης τῶν Ἑλλήνων. Ρομφαία, ἡ: μεγάλο ἀμφίστομο σπα-
θί, τὸ πύρινο σπαθί τῶν ἀρχαγγέλων. Ἱεράρχης, ὁ: Ὁ Παλαιῶν
Πατρῶν Γερμανός.

Π ρ ο σ ο χ ῆ: Πρέπει νὰ προσέξουμε ἰδιαίτερα τίς σημειώσεις,
ποῦ ἄγνωστο χέρι χριστιανοῦ ἔγραψε στὸν τοῖχο, γιὰ νὰ θυμίζη
στοὺς νέους τίς συμφορές, ποῦ σκόρπισε στὴ γενιά μας ὁ θάρρα-
ρος! Οἱ σύντομες αὐτές σημειώσεις συναπαντιῶνται σὲ τοίχους, σὲ
βιβλία παλιά (εὐαγγέλια κ.ἄ.) καὶ λέγονται Ἐ ν θ υ μ ῆ σ ε ι ς
καὶ τίς ἔγραφαν ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι γιὰ συμβάντα, ποῦ κατὰ τὴ
γνώμη τους ἦταν σπουδαῖα «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν νεωτέρων. Πολλὰ
τέτοια σημειώματα εἶναι σημαντικές πηγές γιὰ ἄγνωστες ἱστορικές
λεπτομέρειες.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἄγνωστος, ἀθρόων, διάστε-
ρον, ἅγιον, ἀχαλίνωτον, ἀμυδρόν, ἀσθεστοχτίστους, ἐπάρατος, κα-
τάμονον, ρυπαρῶν, φιλόπατρις, κεραυνοβόλον, ἀκτινοβόλον, φωτει-
νόν, πυρίνην, ἀναιμάκτου, αἱματηράν. Σύνθετα: ἄγνωστος, προσκυ-
νητής, διάστερον, ἀχαλίνωτον, περιδεῶς, ἀπόδειπνον, φιλόπατρις,
κεραυνοβόλον, ἀναιμάκτου κ.ἄ. Ἀσύνδετα Ἐνθυμοῦμαι τὴν νύ-
κτα... Ἑλλάδος. Εἰς τὸ θαθὺ αἶσθημα... ἐθνικῆς ἀναστάσεως. Ἡ
θύρα, κλείσασα... ρυπαρῶν φεγγιτῶν. κ.ἄ. Ἐπιφωνήσεις: ὁ φιλό-
πατρις κληρικός! ἔθνος Ἑλλήνων! εὐλογίαν τῆς ἐκκλησίας! ἀνα-
λαμβάνων τὴν σημαίαν! τέκνα Ἑλλήνων! Ἀποσιωπήσεις: σιωπῆς
τῆς ἐκκλησίας... εὐγενέστατον ἔργον... ψαλμοὶ καὶ παιᾶνες... Παρ-
ομοίωσι: Γαλαξίας (σάν) στέμμα ἀντάξιον. Προσωποποιήσι: σιω-
πῆς τῆς ἐκκλησίας. Εἰκόνες: τὸ λογοτέχνημα τοῦτο εἶναι γεμάτο
εἰκόνες πολλές καὶ παραστατικές.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Ἡ Ἁγία Λαύρα εἶναι γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὅ,τι
τὸ θεοβάδιστο Σινᾶ γιὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες. 2. Οἱ «ἐνθυμήσεις» στοὺς
τοίχους τῶν μονῶν εἶναι σάν τὰ περιστέρια τοῦ ναυαγοῦ!... 3. Τὰ
ἐρείπια μένουν μὲς στὸ χρόνο γιὰ νὰ θυμίζουν τὴ μανία κάθε κο-
σμοεῖστη, κάθε ἀδίστακτου. 4. Ὁ Γερμανὸς πέρασε ἀπὸ τὴν ἀναί-
μακτη στὴν αἱματηρὴ θυσία...

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Ἡ Ἁγία Λαύρα εἶναι γιὰ τοὺς Ἕλληνες ὅ,τι
τὸ θεοβάδιστο Σινᾶ γιὰ τοὺς Ἰσραηλῖτες.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὑψηλὸ καὶ μεγαλόπρεπο. Ἀρχίζει ἀπ' τὰ
αἰσθητά, ποῦ βλέπει μεγαλόπρεπα κι ἀξιοθαύμαστα καὶ φτάνει στὰ

υπεραισθητά και υπερκόσμια με σκέψεις τολμηρές και νοήματα μεγαλόπνοα.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀρχαῖζουσα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Παρὰ τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα τὸ λογοτέχνημα τοῦτο, ἂν μάλιστα ξεφύγουμε ἀπ' τὶς γλωσσικὲς δυσκολίες, ὅπωςδήποτε μᾶς συγκινεῖ ἰδιαίτερα ἢ καλλίτερα μᾶς συγκινεῖ τὸ θέμα, τὸ περιεχόμενο, γιατί γιὰ μᾶς ἡ "Ἁγία Λαύρα εἶναι, ὅ,τι ὁ ἥλιος γιὰ τὰ ἔμβια ὄντα. Μᾶς γεμίζει τὴν ψυχὴ συγκίνησι, ἔθνικὰ καὶ πατριωτικὰ καὶ θρησκευτικὰ συναισθήματα. Μᾶς δίνει ἐνθουσιασμό καὶ χαρὰ καὶ δύναμι γιὰ νὰ συνεχίσουμε τὸν δρόμο τοῦ πεπρωμένου μᾶς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Σπ. Παγανέλης (1856—1933). Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ δημοσιογραφία καὶ ἔγραψε περιγραφὲς ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις κ.ά.

Τὸ "Ἁγιον" Ὅρος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 228)

Γ. Μόδη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ πατρίδα μας, ἡ πανέμορφη Ἑλλάδα ἔχει τόσα καὶ τόσα τοπία, τόσους χώρους «μαγνήτες», ποὺ τραβοῦν ντόπιους καὶ ξένους καὶ τοὺς καλοῦν γιὰ νὰ γαληνέψῃ τὸ πνεῦμα τους καὶ ν' ἀνακουφιστῇ ἡ ψυχὴ τους. Τί νὰ πρωτοαραδιάσῃ κανεὶς; Μυτρά, Ὀλυμπία, "Ἁγία Λαύρα (Καλάβρυτα), Δελφούς, Μετέωρα; Ἀλλὰ νομίζομε τὰ πρωτεῖα σὰν τόπος γαλήνης καὶ αὐτοσυγκέντρωσης τὰ ἔχει ἓνα βουνὸ γραφικὸ, ἐπιθλητικὸ παράξενα καὶ «ἀλιώτικο» ἀπὸ τ' ἄλλα, στὸ νότιο ἄκρο τῆς ἀνατολικώτερης ἀπὸ τὶς 3 «γλῶσσες» τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ "Ἄθως, τὸ ὀνομαστὸ μας «"Ἁγιον Ὅρος». Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας μᾶς καλεῖ ν' ἀκολουθήσωμε τὴ συντροφιά του σ' αὐτὴ τὴν παράξενη πολιτεία, πού, ὅπως ἔχουν πεῖ, «ἐδῶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πεθαίνουν χωρὶς... νὰ γεννιέται κανεὶς». "Ἄς δοῦμε λοιπόν.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ἀφηγητὴς μας ξεκίνησε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη μετὰ τὸ πλοιαράκι τῆς γραμμῆς μαζί με φίλους καὶ πιάνουν στὸ λιμανάκι

Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὁρους γιὰ νὰ κάμουν τὶς ἡμέρες τοῦ Πάσχα ἐκεῖ. Ἀμέσως ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὸ περίφημο θουνὸ ποῦ περήφανο ὑψώνεται καὶ καταλήγει σὲ ὀμαλὴ κορυφή. Καθὼς ἀνεβαίνουν, μὲ μουλάρια, χαίρουν τὸ ἀπέραντο δάσος ἀπὸ καστανιές καὶ θαυμάζουν τὰ σκαρφαλωμένα καὶ σκόρπια μοναστήρια (ἀλλὰ καὶ τὰ μικρότερα κτίσματα, κελλιά, σκῆτες, καλύβες), τὰ ὁποῖα καὶ μᾶς ἀραδιάζει. Πολὺ ἐντύπωσι τοῦ κάνει ἓνα μοναστήρι σὰν αἰτοφωλιά σὲ γιγάντιο βράχο, ἡ Σιμωνόπετρα· κι ὕστερα τὸ ρωσικὸ τοῦ Παντελεήμονος. Στὴ συνέχεια κάνει λόγο γιὰ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὶς Καρυές, ἐκεῖ ποῦ ἔχει τὴν ἔδρα τῆς Διοίκησης τοῦ ἱεροῦ συγκροτήματος. Ἀφηγεῖται ὕστερα μὲ πολλὴ συντομία τὴν ἐπίσκεψί τους σὲ πολλὰ μοναστήρια· πρὶν πολὺ ἐπιμένει στοῦ Βατοπεδίου καὶ στοῦ Ξηροποτάμου καὶ περισσότερο στῆς Λαύρας. Στὴν τελευταίαν γεύθηκαν, ἄς ποῦμε, ἄρκετὰ ἀπὸ τὸ θρόλο καὶ τὴ δόξα τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων Νικηφόρων Φωκά καὶ Ἱ. Τσιμισκῆ. Ἐπειτα δίνει ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν περίπλου τοῦ Ὁρους καὶ κλείνει τέλος τὴν ὁμορφὴ περιγραφὴ, ἀναχωρώντας ἀπὸ τὴ Δάφνη, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐπανέλθουν κάποτε ἐδῶ γιὰ νὰ ἐπισκεφτοῦν καὶ τοὺς πολυτίμους θησαυροὺς τῶν μοναστηριῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Δὲ θεωροῦμε σκόπιμο νὰ κομματιάσωμε τούτῃ τὴ θεία ὁμορφιὰ σὲ ἐνότητες. Ἐπειτα διαπιστώνομε μὲ ἱκανοποίησι πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιά γλωσσικὴ δυσκολία, αὐτὸ ποῦ λέμε «ἄγνωστες λέξεις».

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Ὁ Ἄθως (τὸ Ἅγιον Ὄρος), ποῦ σχεδὸν πιάνει ὅλη τὴν ἀνατολικὴ χερσόνησο τῆς Χαλκιδικῆς, ἔχει ὕψος 2033μ. καὶ τὸ μοναστηριακὸ του συγκρότημα ἀποτελεῖται σήμερα α) ἀπὸ 20 μοναστήρια (17 Ἑλληνικά, 1 ρωσικὸ — ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος — 1 Σερβικὸ, 1 βουλγαρικὸ), β) 5 κοινοβιακὲς σκῆτες (καλογερικὰ οἰκήματα μὲ πολλοὺς καλογήρους, ποῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰ μοναστήρια), καὶ 8 ιδιόρρυθμες σκῆτες, ποῦ ἔχουν δική τους διοίκησι καὶ τρόπο ζωῆς, γ) 325 καλύβες (μεμονωμένα οἰκήματα, ποῦ ὑπάγονται στὶς σκῆτες), δ) 150 κελλιά, ε) ἀπὸ τὰ «καθίσματα», καλυβάκια γιὰ ἓνα μόνο καλόγερο, ποῦ ζῇ ἀπομονωμένος («ἀναχωρητῆς»). Σιμωνόπετρα: Εἶναι τὸ μοναστήρι τοῦ Σίμωνος Πέτρου (κοινοβιακὸ), στὴ Ν.Δ. πλευρὰ τοῦ Ἄθω, τὸ τολμηρότερο οἰκοδόμημα τοῦ Ὁρους χτισμένο στὸν 14 αἰῶνα ἀπὸ τὸν Ἅγιο Σίμωνα. Μονὴ βατοπεδίου: εἶναι ἀπὸ τίς σπουδαιότερες μονές σὲ οἰκοδομήματα, κειμήλια καὶ γραπτὰ μνη-

μεῖα. Ἰδρύθηκε τὸ 972—980 καὶ πῆρε τ' ὄνομά της πιθανῶς ἀπὸ τὴν περιοχή πῶχει πολλὰ βάτα. Δεύτερο μοναστήρι σὲ σπουδαιότητα μετὰ τὴ «μεγίστη Λαύρα», τιμᾶται στὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Αὐτὴ «ἡ μεγίστη Λαύρα», τουλάχιστον στοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἦταν τὸ σπουδαιότερο μοναστήρι (ἀριθμοῦσε 700 μοναχοὺς)· ἰδρύθηκε ὁ 961 ἀπὸ τὸν Ὅσιο Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτη, μὲ δαπάνες τοῦ αὐτοκράτορα Ν. Φωκᾶ καὶ στὴ συνέχεια τοῦ Ἱ. Τσιμισκῆ. Αὐτοὶ εἶναι δυὸ ἀπὸ τοὺς ἐνδοξότερους αὐτοκράτορες τοῦ βυζαντίου, νικητὲς ὅλων τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ κυρίως τῶν Ἀράβων· 963—969 ὁ πρῶτος καὶ 969—976 ὁ δεύτερος. Τὸ Ἅγιον Ὅρος πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι ἔχει πολὺτιμα κειμήλια καὶ χειρόγραφα, ἡ μεγάλῃ του ἀκμὴ ἦταν στὰ βυζαντινὰ χρόνια (40000 μοναχοί, σήμερα 3000)· στὴν τουρκοκρατίᾳ ἦταν τὸ κέντρο τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδοξίας. Βέβαια δὲν ἀγνοεῖ κανεὶς ὅτι ἐκεῖ κυριαρχεῖ ἡ ἀνδροκρατία, ἀπαγορεύεται αὐστηρὰ ἡ εἰσοδος στὶς γυναῖκες, ἂν καὶ μερικὲς φορὲς ξένες ἔχουν παραβιάσει τὸν κανονισμό, ἀπὸ ἀγνοία εἴτε ἀπὸ πονηριά τους... Ξέρξης κλπ: Ἡ ἱστορία ἀναφέρει τὴν καταστροφὴ τοῦ Περσικοῦ στόλου τοῦ Μαρδονίου ἀπὸ τὴ θαλασσοταραχὴ τοῦ ἄκρωτηρίου, στὰ 492 π.Χ. Ἀργότερα ὁ Ξέρξης (480 π.Χ.) γιὰ νὰ μὴ πάθῃ τὸ ἴδιο ἀνοιξε διώρυγα στὸ στενὸ λαίμω τῆς χερσονήσου καὶ πέρασε τὸ στόλο του. Καρυαί: εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς μοναστικῆς πολιτείας, ὅπου ἐδρεύει ἡ διοίκησι τῶν μοναστηριῶν. (τὸ πρωτᾶτον). Βρίσκεται στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ καὶ σὲ ὕψος 370μ. Δάφνη: εἶναι τὸ λιμάνι τῶν Καρυῶν, βρίσκεται στὴ Ν.Δ. πλευρὰ καὶ ἔχει τελωνεῖο, Ο.Τ.Ε. καὶ σταθμὸ Χωροφυλακῆς. Ἱερὰ Σύναξις: Ἡ διοίκησι ἀσκεῖται ἀπὸ ἀντιπροσώπους τῶν 20 μοναστηριῶν, μὲ προϊστάμενο ὅλης τῆς Ἀθωνιάδος τὸν «πρῶτον ἐπιστάτην». Φιρμάνιον: τὸ τουρκικὸ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὁ ἀφηγητὴς κατάφερε μὲ πλούσια καί... ποικίλα ἐκφραστικὰ μέσα νὰ δώσῃ ὅλη τὴ θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ὁμορφιά καὶ μαγεία τοῦ Ὁρους τῆς χριστιανοσύνης. Διακρίνομε τὰ σχήματα: «Ὁρθώνεται ὁ Ἀθῶς... πρὸς τὸν οὐρανόν»: καὶ τί δὲν ἔχομε ἐδῶ; προσωποποιήσι, μεταφορά, παρομοίωσι, ἀσύνδετο. σὰν ἀετοφωλιά, παρομοίωσι «οἰκία παλαιοί.. φούρνοι»: ἀσύνδετο. Τὸ βατοπέδιον εἶναι ἡ Εὐρώπη... παρομοίωσι καὶ ὑπερβολή. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπίθετα δίνουν ἓνα ξεχωριστὸ τόνο ἐδῶ: πανυψηλούς, ἀκατέργαστος, μεγαλοπρεπῆ, πρωτοφανῆ, διαθεσίγιγαντιαῖον, ῥηριπωμένην, σφηνωμένα. Ὅμως τὶς εἰκόνες, τὶς εἰκόνες τὶς ἐξάίσιες καὶ ἀτελείωτες ποὺ ξεδιπλώνονται ἐδῶ, ποῖος μπορεῖ νὰ τὶς μετρήσῃ, μὲ κυρίαρχα χρώματα τὸ πράσι-

νο καὶ τὸ κοκκινωπὸ συνδυασμένα μὲ τὸ γαλάζιο τῆς θάλασσας;

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ἐπίσκεψι στὸ "Ἅγιον" Ὄρος εἶναι σημαντικό γεγονός γιὰ ἓνα ἄνθρωπο (...ἄνδρα βέβαια), καὶ μάλιστα χριστιανό, γιατί φεύγει ἀπ' ἐκεῖ πλημμυρισμένος ἀπὸ θεῖες καὶ φυσικὲς συγκινήσεις.

ἈΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Στὸ "Ἅγιον" Ὄρος λειτουργεῖ μιὰ ἀπὸ τίς πρῶτότυπες καὶ παράδοξες ὠργανωμένες δημοκρατίες τῆς γῆς· β) Ἐδῶ εἶναι τὰ ὠραιότερα καὶ γνησιότερα κειμήλια καὶ δείγματα τοῦ βυζαντινοῦ μας πολιτισμοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ καλλιεργημένη καθαρεύουσα, εὐκόλη ὅμως καὶ στρωτή, πολὺ κατάλληλη νὰ δώσῃ τὴν ἱερότητα καὶ τὴν ἀσυνήθιστη ὁμορφιὰ τοῦ χώρου.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό, παραστατικό, ἀλλὰ συνάμα καὶ σοβαρὸ καὶ ὑψηλό.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ὅπωςδήποτε, καὶ καθὼς ὁμολογοῦν πολλοὶ ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ ἔρθουν ἐδῶ προσκυνητές, ἀναχωρώντας κανεῖς ἀπὸ τὸ "Ὄρος νοιώθει ἀλαφρωμένος ἀπὸ τίς καταπιεστικὲς φροντίδες τῆς ζωῆς («τίς βιοτικὲς μέριμνες»), αὐτὸ ποὺ λέμε λυτρωμένος, γιατί ἀναβαφτίστηκε μέσα στὴ πιὸ γνήσια θρησκευτικὴ ἀτμόσφαιρα πλαισιωμένη ἀπὸ τίς πιὸ σπάνιες φυσικὲς ὁμορφίαις. Ὡστε εὐλάβεια, γαλήνη, ἡρεμία, αὐτοσυγκέντρωσι καὶ ἀνάστασι!

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μερικὲς φράσεις μπορούμε νὰ τίς κρατήσωμε π.χ. «σωστὴ ἀετοφωλιά, στημένη τολμηρότατα», «ἐφύγαμεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἀκούραστοι καὶ περισσότερο χριστιανοί». Φαντασθῆτε τί κακό, νὰ φεύγωμε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, ἀντίθετα, κουρασμένοι καί... λιγότερο χριστιανοί. β) Μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ τὸ «στημένη ἀετοφωλιά» εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ δημιουργοῦμε καὶ μεῖς χαρακτηρισμοὺς σύντομους καὶ περιεκτικούς, ποὺ μπορεῖ μάλιστα νὰ εἶναι πιὸ πετυχημένοι π.χ. ὅπως μερικοὶ ὠραῖοι σὲ ἄλλα βιβλία (γιατί βέβαια αὐτὰ ἐδῶ δὲν εἶναι τόσο ὁμορφα) π.χ. ἔχουν πεῖ τὸ "Ὄρος «σμαραγδένιος "Ἀθῶς», «πέτρινη λόγχη». γ) Ἐπειτα σκέφτεται κανεῖς πόσο κέρδος, ἀφοῦ δυσκολευόμαστε νὰ πᾶμε ἐκεῖ, ἂν ὅλα αὐτὰ τὰ μοναστήρια, μὲ τὸ περιβάλλον τους, ἀπ' ἔξω καὶ μέσα μᾶς τᾶφερναν τόσο κοντὰ μὲ τὴ μικρὴ ἢ τὴ μεγάλη ὀθόνη (ντοκυμαντέρ)! δ) Σχετικὰ ἔργα γιὰ τὸ "Ἅγιον" Ὄρος – γιατί ὑπάρχουν ἄρκετά – μὲ καλύτερο τὸ «"Α.

γιον "Όρος» τοῦ Ζ. Παπαντωνίου. ε) Πολύ μορφωτικό θά ἦταν ν' ἀνακαλύψωμε πόσα μοναστήρια ξέρομε, κυρίως συγκροτήματα (π. χ. Μετέωρα) ἢ ἄλλα «"Αἱγια καὶ "Ιερὰ "Όρη», π.χ. "Αραράτ, Σινά, Θαβώρ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμά μας δὲν εἶναι μόνον μιὰ διηγηματικὴ περιγραφή, ἀλλὰ κάτι περισσότερο, ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν ἓνα περιδιάβασμα μέσα στὰ δῶρα τῆς φύσης, πού τόσο σπάταλα σκόρπισε ὁ Δημιουργός, καὶ στὰ δημιουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης εὐλαθείας καὶ πίστεως. "Ετσι, εἰ-
δομα, ἔστω νοερά, μάθαμε, συγκινηθήκαμε, ἀλλὰ πρὸ παντὸς κεν-
τρίστηκε ἡ περιέργειά μας καὶ μεγάλωσε ἡ δίψα μας νὰ ἐπισκε-
φτοῦμε αὐτὸν τὸν ἀλλιώτικο χῶρο, φυσικὰ ὅσοι... ἐπιτρέπεται.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Γεώργιος Μόδης γεννήθηκε τὸ 1888 στὸ Μοναστήρι τῆς Μακεδονίας. Σπούδασε νομικὰ καὶ εἶναι ἓνας ἄνθρωπος μὲ μεγάλη ἐ-
θνικὴ δρᾶσι καὶ συμμετοχὴ στὰ δημόσια πράγματα. Ἔκαμε πολλές φορές βου-
λευτῆς, καθὼς καὶ ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν καὶ ὑφυπουργὸς Παιδείας. Στὸ ἔργο
του, συγγραφικὸ καὶ τὸ ἄλλο, δείχεται σπουδαῖος μακεδονολάτρης.
Κυριώτερα ἔργα του, πάντοτε ἱστορικὸυ περιεχομένου εἶναι τὰ πεζογραφή-
ματα: Μακεδονικὲς ἱστορίες, στὰ Μακεδονικὰ βουνά, Πεταλούδα (1937), Πόλε-
μος καὶ κατοχὴ (1947), Μακεδονικοὶ ἀγῶνες καὶ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ (1950),
Χωριά - φρούρια τῆς Μακεδονίας (1950).

Ὁ "Αθως

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 230)

Ποίημα Π. Σούτσου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ "Αθως ἀναφέρεται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. (Μυ-
θολογία): Ὁ "Αθως ἦταν ἓνας γίγαντας, γιὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ
τῆς Γῆς. Στὸν πόλεμο θεῶν καὶ γιγάντων ὁ "Αθως ἄρπαξε ἓνα
θουνὸ τῆς Θράκης καὶ τὸ πέταξε γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς θεοὺς. Τὸ
βουνὸ τῆς Θράκης καὶ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ γίγαν-
θου τοῦτο ἔπεσε στὴ Μακεδονία καὶ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ γίγαν-
θου. Σὲ ἄλλη παραλλαγὴ τῆς μυθολογίας ὁ Ποσειδῶνας πέ-
ταξε ἓνα θουνὸ κατὰ τοῦ "Αθω καὶ τὸν ἔθαψε κάτω ἀπ' τὸ θουνὸ
τοῦτο. Ὁ Ζεὺς ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα «'Αθῶς Ζεὺς», γιὰτὶ στὴν κορ-
φῇ τοῦ "Αθω ὑπῆρχε ἀγάλμα τοῦ Δία. (Ἱστορία): Τὸ 492 π.Χ.
μὲ τὴν ἐπίμονη καὶ μεγάλη θαλασσοταραχὴ, πού κάνει, ὁ "Αθως
κατάστρεψε τὸ στόλο τῶν Περσῶν κάνοντας ἔτσι τὴν πρώτη ναυ-
μαχία μὲ τοὺς Πέρσες τὸ θουνὸ κι ἡ θάλασσά του καὶ πῆρε τὴν

πρώτη νίκη! Τò 480 π.Χ. ὁ Ξέρξης ὁ ἴδιος φοβισμένος ἀπ' τὸ πρῶτο μάθημα, ποὺ πῆρε ὁ περσικὸς στόλος μὲ τὸν Μαρδόνιο θέλησε νὰ ἀποφύγῃ τὴν τρικυμία κι ἔκανε τομὴ στὴ μιά του χερσονήσο. Ὁ Ἄθως εἶναι μιὰ μικρὴ κι ἰδιότροπη χερσονήσο τῆς μεγάλης Χαλκιδικῆς χερσονήσου καὶ βουνό (2000 ὕψ.), ποὺ ὑψώνεται στὸ Ν. ἄκρο τῆς Α. χερσονήσου. Στὴ Βυζαντινὴ περίοδο εἶχαν χτιστῇ ἐκεῖ 20 μοναστήρια, ποὺ εἶχαν (κι ἀκόμα ὑπάρχουν) σπουδαῖες βιβλιοθῆκες καὶ ἔργα μεγάλης ἀξίας. Στὸ 16 αἰ. ἦταν. χτισμένα 40 μοναστήρια μὲ 40.000 καλογέρους (σήμερα εἶναι μόνο 3000). Τὰ μοναστήρια εἶναι Ἑλληνικά, Ρωσικά, Σέρβικα καὶ Βουλγάρικα. Στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ὁ Ἄθως ἢ Ἅγιο Ὄρος ἦταν τὸ πνευματικὸ κέντρο τῆς ὀρθοδοξίας κι ἰδιαίτερα τῆς Ἑλλάδας. Πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς εἶναι οἱ Καρυές μὲ 400 κατοίκους περίπου, ὅπου καὶ ἡ ἔδρα τῶν συνεδριάσεων τῶν ἡγουμένων τῶν μονῶν (Πρωτᾶτον).

ΝΟΗΜΑ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν τραγωδία τοῦ Παν. Σούτσου «Ὁδοιπóρος». Εἶναι ἀπὸ τὴ Β' Σκηνὴ τῆς Α' Πράξ. (Ὁ Θεοδόσιος κι ὁ Παῖσιος, μοναχοὶ κι ὁ δεῦτερος σοφὸς ἱεροκῆρυκας τῆς Μονῆς τῶν Ἱσθῆρων, καθισμένοι βαθιὰ χαράματα σὲ κάποιο βράχο τοῦ Ἄθω παρέα μὲ τὸν Ὁδοιπóρο φιλοσοφοῦν γιὰ τὴ ζωὴ, ἐνῶ τὰ χιόνια ἔχουν σκεπάσει τὸν Ἄθω καὶ τὸ ὁλόγιομο φεγγάρι πᾶει στὴ δύσι του. Ὁ Ὁδοιπóρος κάθεται πάνω σ' ἕνα βράχο σκεπτικὸς κι ὥς τὸν βλέπουν ἔτσι συλλογισμένο οἱ δυὸ μοναχοί, τὸν προτρέπουν νὰ συνέλῃ καὶ νὰ προσέξῃ μὴ πέσῃ στὸν γκρεμό. Τότε ὁ Ὁδοιπóρος ἀρχίζει νὰ διατυπώῃ τίς σκέψεις του μαγεμένος ἀπὸ τὸ ὕψος καὶ τὰ κάλλη τοῦ Ἄθωνα. Βλέποντας τὸν Ἄθωνα, ποὺ εἶναι ψηλὸς δοξάζει τὸν Πλάστη. Τὸν ἀποκαλεῖ κρυσταλλωμένο, γιατί τὰ χιόνια τὸν ἔχουν σκεπάσει κι ὁ πάγος κι ἡ ξάστερη νύχτα ἔχουν κάνει κρύσταλλο τὸ χιόνι. Λέγει γιὰ τὴν κορφή, ποὺ δέχεται πρώτη τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ (ἡλίου) καὶ τὰ πόδια του, οἱ ρίζες του, φτάνουν στὰ σκοτάδια τοῦ Ἄδη. Διαμαντένιο διάδημα στεφανώνει τὸ κεφάλι του, τὰ δάση του ἔχει γιὰ ζουνάρι του, τὰ σύννεφα γιὰ μαλλιά του, ἡ ἀστραπὴ εἶναι τὸ βλέμμα του, ὁ χεῖμαρρος ἡ φωνὴ του κι ἔρροντερή πνοή του ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Ἄθωνα, ὅπως ὁ πρῶτος ἀρχαῖος ἄνθρωπος τῆς φύσης, ἔτσι κι ἐσύ πῆρες τὴν πρώτην ζωὴ (τότε), ἀλλὰ σὺ τελευταῖος θὰ παραδοθῇς στὸ χρόνο τὸν αἰμοβόρο. Βλέπεις κάτω ἀπ' τὰ πόδια σου νὰ περνᾷ ἡ σκόνῃ τῶν αἰώνων (εἶσαι δηλ. αἰώνιος ἐσύ). Τὸ μέτωπό σου ποτὲ δὲν ἔλousε κατακλυσμὸς κι ἡ θάλασσα φιλεῖ τίς ἄκρες τῶν ποδιῶν σου. Στὴ συνέχεια ὁ Ὁδοιπóρος ἀπευθύνεται

στη Φύσι, πού ζούν αιώνια τόσα παιδιά της, πού κι ἄς μὴν ἔχουν ψυχὴ οὔτε αἰσθήσεις (ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος...).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Τὸ ποίημα εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν τραγωδίαν τοῦ Π. Σούτσου «Ὁδοιπόρος» κι ἀποτελεῖ μιὰν ἐνό- τητα (Οἱ στ. 7, 8 δὲν ὑπάρχουν στὸ ἔργο) μὲ ἐπιγραφή «ἡ περιγρα- φὴ τοῦ "Αθωνα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Ἑρμηνευτικά: Κρυ- σταλλωμένε: γιατί εἶναι χιονισμένος αὐτὴ τὴ βραδιά· ὁ οὐρανὸς εἶναι ξάστερος κι ἔχει πέσει παγωνιά, τὸ χιόνι κρυστάλλωσε ἀπ' τὸν πάγο. Τὸ ὕψος σου...: ὁ "Αθως εἶναι μεγάλο βουνό (1000μ.) σὲ σύγκρισί μὲ ἄλλα πολλὰ μικρά. Στ. 2: Ἐδῶ μᾶς θυμίζει τὸ τοῦ Προφητάνακτα Δαβίδ: «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, χτυ- πᾷε στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ, πού εἶναι ψηλότερη καὶ βλέπει ἐνω- ρίτερα τὸν ἥλιο. Στ. 4: Οἱ ἄκτες τοῦ "Αθωνα εἶναι ἀπότομες καὶ ἡ θάλασσα ἐκεῖ γύρω εἶναι πολὺ βαθιά (ἄρα τὰ «πόδια» τοῦ "Αθω- να στηρίζονται πολὺ βαθιά, στὸν "Αδη... Στ. 5: ἡ κορφή του εἶναι γυμνή, ἀπὸ δέντρα κι ἀπὸ μακριὰ μοιάζει μὲ διαμάντι (λευκὴ), ἀλλὰ κι ἡ παρουσία τοῦ χιονιοῦ κάνει τὴν κορφή ν' ἀσπρίζει πῶς πολὺ. «Πρῶτος ὁ κῶνος τοῦ ὄρους, προσβάλλων τὰς ὄψεις τοῦ πρὸ τῆς Λήμνου, ἀνυψούμενος οὐρανογείτων νομίζει τις ὅτι ψαύει τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου... νομίζω, θαυμάζων τὸν γυ- μνὸν καὶ οὐρανομήκη κῶνον, ὅτι ἔχω οὕτω ταῖς αἰσθήσεσι ληπτὸν τὸν τύπον τοῦ μοναχικοῦ βίου...». (Μ. Γεδεών, "Αθως). Στ. 6: Τὰ δά- τὸν ἀρχίζουν ἀπ' τὴ μέση καὶ κάτω, ἐνῶ στὴ κορφή του πολλὰς φο- ρὲς ὑπάρχουν σύννεφα. Στ. 9—10: "Ελαβε τὴ ζωὴ του πολὺ παλιά, ὅσο παλιὸς εἶναι κι ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος. Κι ἐνῶ ὁ παλιὸς ἄνθρωπος ἔχει πάψει ἀπὸ χιλιάδες χρόνια νὰ ὑπάρχη, ὁ "Αθωνας ὅμως ζῇ... (Μήπως θέλετε καὶ τὸν πρῶτο ἐκεῖνο ἄνθρωπο νὰ σᾶς παρουσιά- σουμε; Μάλιστα! τὸν ἔχετε: Τὸν Σεπ)ῆρη τοῦ 1959 ἕνας νέος ἀγρό- της, ξύπνιος καὶ περίεργος ἄνθρωπος, ὁ Χρῆστος Σαριγιαννίδης, ἀ- πὸ τὰ Πετράλωνα τῆς Χαλκιδικῆς, θρῆκε στὸ σπήλαιο τῶν Πετρα- λῶνων, πού ἀνακάλυψε τυχαῖα ὁ Φίλιππος Χατζαρίδης, ἄλλος Πε- τραλωνακιώτης, θρῆκε, λέγω, ἕνα κεφάλι «Παλαιανθρώπου»! Τοῦ- τραλωνακιώτης, θρῆκε, λέγω, ἕνα κεφάλι «Παλαιανθρώπου»! Τοῦ- το εἶναι τὸ πρῶτο κεφάλι Παλαιανθρώπου (Νεάντερντάλ), πού ἐ- βρέθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀποδεικνύει περίτρανα ὅτι ἡ περιοχὴ ἔ- ἀνέτρεφε ἀνθρώπους ἐδῶ καὶ 100.000 π.Χ. Τὸ κεφάλι τοῦτο τὸ ἔ- χουν ἐξετάσει καθηγηταὶ (Βιολόγοι, Γεωλόγοι, Παλαιοντολόγοι, Ὁδοντογιατροί, Ἀνθρωπολόγοι) τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεο)νί-

κης). Στ. 12: 'Η σκόνη τῶν αἰώνων, δηλ. ἀπὸ ὅ,τι προϋπῆρχε, δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ σκόνη, τίποτα! 'Ενῶ ὁ "Αθωνας ζῇ καὶ «βασιλεύει». Στ. 13. "Οσος κι ἂν εἶναι ὁ κατακλυσμός, ποτέ δὲ θὰ φθάσῃ στὴν κορφή τοῦ "Αθωνα, γι' αὐτὸ σὲ πολλοὺς συγγραφεῖς, σὲ παραδόσεις, μύθους ἢ παραμύθια βλέπουμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταφεύγουν πότε στὰ βουνά, ἐπειδὴ ἄκουσαν κάποιον ψευτοπροφήτη πὺ εἶπε ὅτι στίς... τοῦ μηνός... θὰ γίνῃ κατακλυσμός. Καὶ δὲν εἶναι παράξενο, πὺ βρίσκονται πολλοὶ καὶ τοὺς πιστεύουν καὶ πέρνουν τὰ βουνά... (Παρθλ.: ἡ Κιβωτὸς τοῦ Νῶε στάθηκε πάνω στὸ γινωστὸ βουνό). Στ. 14: Μόλις τελειώνῃ αὐτὸ τὸ στίχο, ὁ 'Οδοιπὸρος στέκει γιὰ λίγο, βλέπει γύρω του καὶ δείχνοντας τὰ ἀπέθαντα βράχια συνεχίζει τὸ ποίημά του (τὸ λόγο του).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: 'Επίθετα: 'Αδαμάντινον, βροντερή, ἀρχαῖος, πρῶτος, τελευταῖος, αἰμοθόρον, μέγα, αἰωνία. Σύνθετα: Διάδημα, χεῖμαρρος, ἀνεμοστρόβιλος, προσφέρει, αἰμοθόρον, κατακλυσμός. Μεταφορές: κρυσταλλωμένε, πόδες, σκότη, διάδημα, ἀδαμάντινον, στέφει, ζώνην, κόμην, αἰμοθόρον, κόνις, ἔλουσε, ἀσπάζεται, τέκνα, ζῶσι. Προσωποποιήσεις: "Ολο τὸ ποίημα εἶναι μιὰ μεγάλη, ποιητικὴ προσωποποίησι. Περιφράσεις: τὴν δεξιὰν τοῦ Πλάστου (ἀντὶ τὸν Πλάστην), τὸ φῶς τ' οὐρανοῦ (ἀντὶ τοῦ ἡλίου). 'Επιφώνησι: Κρυσταλλωμένε "Αθωνα!

Κεντρικὴ ἰδέα: 'Ο "Αθωνας εἶναι ἓνα ἀξιοθαύμαστο τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ἡ οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι: 'Η φύσι καὶ τὰ δημιουργήματά της, τὰ βουνά καὶ τὰ βράχια, ἂν κι εἶναι χωρὶς αἰσθήσεις, ζοῦνε αἰώνια!... 'Απὸ παλιὰ ὁ ἄνθρωπος ζηλεύει τὰ βουνά, πὺ ζοῦνε αἰώνια, ἐνῶ αὐτὸς ἔρχεται καὶ φεύγει γρήγορα γρήγορα... 'Ο Παλαμᾶς ἔχει γράψει ἓνα ἐμπνευσμένο ὕμνο γιὰ τὰ βουνά: «...βουνά ψηλά, βουνά γυμνά, βουνά πρασινισμένα... πῶχετε τὴ λαμπράδα τῆς αὐγῆς γιὰ χαμογέλιο, / γιὰ στολὴ τὰ χιόνια... Πὺ χύνετε θυμὸ σας φλογερό / τὴν ἀστραπὴν, τὸ μαῦρο νέφος θλίψι / καὶ μίλημά σας τὸ γοργὸ νερό, / πὺ μὲ βοή κατρακυλᾷ ἀπ' τὰ ὕψη...». Τόσο τὰ ζήλεψε τὰ βουνά, πὺ ἔχει καὶ πολλὰς ἐκφράσεις γύρω ἀπ' αὐτά: «Νὰ ζῆστε σὰν τὰ βουνά», «ἔχει τύχη βουνό», «πῆρε τὰ βουνά» κλπ.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὕψηλὸ καὶ μεγαλόπρεπο. Μὲ κατάλληλες ἐκφράσεις (ἐπίθετα, μεταφορές κ.ἄ.) μᾶς κάνει νὰ νιώθουμε ἔξαρσι καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὸ θέμα, πὺ πραγματεύεται ὁ ποιητής.

ΓΛΩΣΣΑ: 'Η γλῶσσα εἶναι ἀπλὴ καθαρεύουσα, δροσερὴ καὶ χα-

ταξίδι του στην Κάλυμνο. Ἐνῶ πλησιάζουν νὰ ἀγκυροβολήσουν, μὲ ἔκπληξί του βλέπει παιδιὰ σὲ σειρά νὰ κολυμποῦν ἐπιδέξια· πληροφορεῖται ὅτι προγυμνάζονται γιὰ τὴν τόσο δύσκολη τέχνη τοῦ δύτε πού εἶναι τὸ κυριώτερο ἐπάγγελμα τῶν Καλυμνίων. Ἡ περίπτωσι τῶν παιδιῶν τοῦ θυμίζει πῶς κάνουν τὴν ἐπικίνδυνη ἐπιχείρησί τους οἱ δύτες μὲ σκάφανδρο καὶ οἱ γυμνοί· γιὰ τὴν ἐπιδεξιότητα αὐτῶν τῶν τελευταίων ἐκφράζει τὸν θαυμασμό του. "Ὑστερα μᾶς λέει γιὰ τὴν ἀποθεωτικὴ ὑποδοχὴ καὶ τὰ θερμότερα αἰσθήματα πού τοὺς ἔδειξαν οἱ Καλύμνιοι στὸ πολεμικὸ πλοῖο «Σαλαμινία» (εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ τὰ νησιά εἶναι σὲ ἰταλικὴ κατοχή). "Ὅλοι ἤθελαν νὰ τοὺς φιλοξενήσουν στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς ἔδωσαν πολλὰ δῶρα, μέλι τῆς Καλύμνου, πού θεωρεῖται καλύτερο ἀπὸ τοῦ Ὑμηττοῦ, καὶ τοὺς στόλισαν τὸ πλοῖο μὲ πολλὰ ἄνθη. Τέλος, ἀναφέρει γιὰ τὴν ἔκπληξί του, πού κυνήγησε στὸ πλησίον νησάκι Ψέρημον ἄσπρες πέρδικες, πού εἶναι εἶδος σπανιώτατο.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Παρατηροῦμε τὴν ἐξῆς πορεία: α') «Πλησιάζομεν... τοῦ δύτε»· Οἱ πάπιες πού τελικὰ ἦσαν... παιδιὰ πού κολυμποῦσαν (πρόλογος). β') «Ἀλλὰ τί ἐπάγγελμα... τῆς προκυμαίας»· Τὸ ἐπικίνδυνο ἐπάγγελμα τῶν δυτῶν, βατραχανθρώπων! γ') «Οὐχὶ ἐμοῦ... τρόφιμα»· Ἡ συγκινητικὴ ὑποδοχὴ (ἐδῶ εἶναι καὶ τὸ κεντρικὸ θέμα). δ) «Εἰς τὴν Κάλυμνον... ἐπιχωριάζει»· Κυνήγι στὶς ἄσπρες πέρδικες (ἐπίλογος, καὶ μάλιστα ἄσχετος ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν κύρια ὑπόθεσι).

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: ζωόφυτον: ὀργανισμὸς μετὰ ζώου καὶ φυτοῦ, π.χ. ὁ σπόγγος. ἀγκυροβόλιον: τὸ μέρος τοῦ λιμανιοῦ πού ἀράζει τὸ πλοῖο, τὸ ἀραξοβόλι, ἡ ἀποβάθρα. νῆσσα, ἡ: ἡ πάπια. βουτηχτέλι = ὑδρόβιο πτηνὸ, ἀγριόπαπια. ἀμφίβιος = αὐτὸς πού ζῇ καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὸ νερό. προπομπή = τὸ τιμητικὸ τμήμα πού προπορεύεται μιᾶς τελετῆς. ποντίζω = ἀγκυροβολῶ (πόντος=θάλασσα). πρῶραιον=τῆς πρῶρας, πλώρης (μπροστινὸ μέρος τοῦ πλοίου). ὄρμος = λιμανάκι. στικτὸς (ἐπίθ. ἀπὸ τὸ στίζω)= αὐτὸς πού ἔχει βούλες, στίγματα. ἐπιχωριάζω = ἀπαντῶ σὲ κάποιον τόπον μόνιμα.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Προσβολὴ γενικῆς παραλύσεως (ἀλλοίως «ἡ νόσος τῶν δυτῶν»). Ἐπειδὴ αὐτοὶ κατεβαίνουν πολὺ βαθειά, λόγω τῆς μεγάλης πιέσεως, τὸ ἄζωτο διαλύεται μέσα στὸ αἷμα. Ὑστερα ὅμως, ἀπὸ τὴν ἀπότομη πτῶσι τῆς πιέσεως, ὅταν ἀνε-

θαίνουν γρήγορα, αυτό το άζωτο θέλει να ελευθερωθῇ κι ἔτσι πα-
θαίνουν ζημιές στα αίμοφόρα άγγεία. όργυιά (άπό τό ρ. όρέγω =
τεντώνω, όρεξις) = μέτρο μήκους όσο τό όριζόντιο άνοιγμα τών
δύο χεριών μας. όρνιθολόγος: οί έπιστήμονες, οί μελετητές πού ά-
σχολοῦνται συστηματικά μέ τίς όρνιθες. «Σαλαμινία»: αυτό τό πο-
λεμικό έφερε τό όνομα ένός άπό τά δύο ιερά πλοία τών άρχαίων
Ἀθηναίων (τό άλλο ήταν ή Πάραλος). Στράβων: ό μεγαλύτερος
γεωγράφος τής άρχαιότητος (67 π.Χ. — 23 μ.Χ.). Σήμερα λέμε τό
έξης ώράίο λογοπαίγνιο: «είσαι Στράβων στή γεωγραφία», δηλα-
δή γιά ένα πού εἶναι άνίδεος στή γεωγραφία, μιά και οί σύγχρο-
νοι «Έλληνες έχουν συνήθως... «μεσάνυχτα» σ' αυτή.

Καλολογικά στοιχεία: Πολλά και χτυπητά φραστικά στολίδια
ύπάρχουν, καθώς βέβαια ταιριάζει σέ θέμα πού ξετυλίγεται σέ ά-
νοιχτό όρίζαντα. Διακρίνομαι τίς παρομοιώσεις: ως εις πρόστα-
γμα, ως είδος έθνικοῦ άγιασμοῦ, ως τοῦ παγωτοῦ. Ἀρκετά άσύν-
δετα, μέ χτυπητότερο τό «δώρα παντοειδή... και μέλι τής Καλύμνου».
Ἄλλ' οί εἰκόνες, οί εἰκόνες οί όπτικές και άκουστικές, δίνουν τό-
ση κίνησι και χρώμα. Και πρέπει νά τονίσουμε τέλος ότι νά άλλο
ένα κείμενο μέ δειγματολόγιο έντυπωσιακῶν έπιθέτων: βραχῶδη,
σκιεροῦ, γαληνιαίας, κεραμόχρουν, κινδυνωδέστερα (βετ. βαθμός τό
κινδυνῶδες), φρικιαστικά, δικτυωτής, καλλίμορφον, παντοειδή, κα-
τάφορτοι, όμώνυμον, φαιόν, σικτόν.

Κεντρική ιδέα: Οί υπόδουλοι Καλύμνιοι (όπως βέβαια και όλοι
οί Δωδεκανήσιοι), έχοντας άκμαία έθνική συνείδησι υποδέχονται
πατριῶτες άπό τή Μεγάλη Μάννα μέ συγκινητική ύποδοχή και πο-
λύ έγκάρδιες έκδηλώσεις.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιá πολύ καλλιεργημένη καθαρεύουσα, λαμπι-
καρισμένη, πολύχρωμη, πού ό συγγραφέας μας τή χειρίζεται μέ τό-
ση άνεσι και γνώσι.

ΥΦΟΣ: Τό ύφος γλαφυρό, παραστατικό, πολύχρωμο, δουλεμένο
μέ φροντίδα, ποτέ όμως άφύσικο και ύπερβολικό. γιατί έχει φυσι-
κότητα και άφέλεια.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Δυνατά και πηγαία συναισθήματα μάς κατέ-
χουν σέ τοῦτες τίς σελίδες, γιατί γευόμαστε άπό τόσο κοντά τήν
άπλότητα, τήν άγνότητα και τόν έθνικό ένθουσιασμό αὐτῶν τών
άδελφῶν μας. Ἀλλά κι αυτό πού λέμε φυσιολατρικό συναισθημα

μᾶς πλημμυρίζει, γιατί βρισκόμαστε μέσα στην πανώρια ελληνική φύσι καὶ μάλιστα σὲ ἄρκετὰ «ἀλλοιώτικα», ποὺ μᾶς ξαφνιάζουν πολὺ εὐχάριστα.

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Σκεφτόμαστε πόσο ὠφέλιμο καὶ μὀρφωτικὸ νὰ κατέχωμε τὰ κάπως ἀποκλειστικά, τὰ «σπεσιαλιτέ» ἃς ποῦμε τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν τόπων μας. Κι ἐδῶ, γιὰ τὴν Κάλυμνο τουλάχιστον, διακρίναμε ἁμέσως τρία: Τὸ ἐκλεκτότερο μέλι, τὶς ἄσπρες πέρδικες (πράμα σπάνιο, λένε οἱ εἰδικοί) καὶ τὸ τρίτο καὶ σπουδαιότερο, οἱ Καλύμνιοι (καὶ γενικὰ οἱ Δωδεκανήσιοι)... ἐπιδέξιοι δύτες, μὲ σκάφανδρο καὶ χωρίς.

β) Μὲ τὴν εὐκαιρία θὰ πρέπει νὰ καταστοῦμε πολὺ καλύτερο στὴν ἐργασία τῶν δυτῶν καὶ σπογγαλιέων, αὐτῶν τῶν θαυμαστῶν τρυγητᾶδων τοῦ θαλασσίου βυθοῦ. Κι εὐτυχῶς κατὰ καιροῦς ἡ μικρὴ ὀθόνη δείχνει θαυμάσιες σκηνές (ντοκυμαντέρ) ἀπ' αὐτὴ τὴ δύσκολη, τὴν γιὰ πολὺ λίγους ἐργασία. γ) Ἀλλὰ καὶ κάτι στὴ γλῶσσα· βέβαια ὅπως προείπαμε ὑπάρχει ἐντυπωσιακὴ ποικιλία ἐπιθέτων, ἀλλὰ τούτῃ τὴ φορὰ ἃς σταθοῦμε σ' αὐτὰ τὰ κάπως σπάνια, τοῦ τύπου: γαληνιαία. Πλουτίζουμε τὸ λεξιλόγιό μας σὰν θυμηθοῦμε: ἀστραπιαῖος (α, ον), ἀκαριαῖος, πηχιαῖος, σπιθαμιαῖος, ἑδαφιαῖος κλπ.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι περιγραφικὴ διήγησι, ἀλλὰ γενικώτερα τὴν τοποθετοῦμε στὸ εἶδος «ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση».

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ: Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς πεζογραφίας θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι πολὺ «μοντέρνο»· καὶ μ' αὐτὸ βέβαια δὲν ἐννοοῦμε ὅτι ἔχει ἐμφανιστῇ τελευταῖα —γιατὶ σὰ μακρυνό του πρόδρομο ὅπωςδήποτε πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε τὶς ἀρχαῖες περιηγήσεις καὶ στὴ συνέχεια τὶς ἐντυπώσεις τῶν κατοπινῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν— ἀλλ' ὅτι ἐνδιαφέρει πολὺ τοὺς ἀναγνώστες «ἔχει μεγάλη πέρασι». Αὐτὸ δὲν ἰσχύει μόνο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ σὲ παγκόσμια κλίμακα.

Στὴ χώρα μας ἔχουν ἀναδειχτῇ δημιουργοὶ στὸ εἶδος οἱ: Ζαχαρ. Παπαντωνίου (ἝΑγιον Ὄρος), Ἄλ. Μωραϊτίδης (μὲ τοῦ βοριᾶ τὰ κύματα), Χρ. Ζαλοκώστας (γύρω στὴν Ἑλλάδα), Ἀθηνᾶ Ταρσούλη (ἝΑσπρα νησιά), Ἐμμ. Λυκούδης (ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις), Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος (Δώδεκα κεφάλαια λυρικῆς γεωγραφίας), Κ. Οὐράνης (γλαυκοὶ δρόμοι, ἥλιος καὶ σκιά —ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἰσπανία—, ταξίδια στὴν Ἑλλάδα, Ἰταλία, Γαλλία) κ.ἄ. Ἀδελφικὸ εἶδος, σχεδὸν παρόμοιο, εἶναι αὐτὸ ποὺ λέμε «ὁδοιπορικὸ» (π.χ. λυ-

ρικό ὁδοιπορικό, θρησκευτικό, ἀρχαιολογικό). Πάντως, ἡ ταξιδιωτική ἐντύπωσι εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ ἀπολαυστικὸ ἀνάγνωσμα, γιατί μᾶς μορφώνει καὶ μᾶς ψυχαγωγεῖ («τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου»).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ξέρομε βέβαια πὼς ἔχομε τόσα κείμενα ποὺ μᾶς μεταφέρουν στὰ ἑλληνικὰ τοπία, γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὴ γῆ μας καὶ τὴ φυλὴ μας· ἓνα ἀπ' αὐτά εἶναι καὶ τοῦτο. Ἡ ἀθάνατη λοιπὸν ρωμιοσύνη κι ἐδῶ, μὲ τὴ φυσικὴ τῆς ὁμορφιά, τὴ λεβεντιά, τὴ ζεστασιά, τὴν ἐργατικότητα, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸν πατριωτικὸ ἐνθουσιασμὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 10 τοῦ «Κοινωνικοῦ βίου».

II. ΖΩΑ — ΠΤΗΝΑ

(Διηγήσεις - Περιγραφαι)

Ὁ Κρασσοπούλος

(ἢ Ὁ Ἀμπελουργός)

(Ἀπόσπασμα)

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 237)

Ἀνδρέα Καρκαδίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Γιὰ τὶς παραδόσεις βλέπε «Μεταμορφώσεις» Γ. Βι-
ζηνοῦ, τ. Β' σελ. 3.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας κάθεταί στὸν ἴσκιο μιᾶς καλύβας καὶ
περίμενε νὰ δροσίση, γιὰ νὰ φύγη. Ἀπὸ τὸ διήγημα βγαίνει ὅτι εἶ-
ναι ἔξω, κάπου σὲ κάμπο ἢ πλαγιά καὶ σὲ μιὰ ἄκρη ἀμπελιοῦ. Κον-
τά του εἶναι ὁ δραγάτης, πού γιὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥρα του, σκαλίζει
ἓνα καλάμι μὲ τὸ μαχαιράκι του. Δὲν κουνιόταν φύλλο κι ἡ ζέστη
εἶχε ζαλίσει κάθε ζωντανό. Ξαφνικά ὁ δραγάτης πέταξε μιὰ ἀπει-
λητικὴ - περιπαιχτικὴ κουβέντα· ὁ συγγραφέας ξαφνιαστέθηκε καὶ ζή-
τησε νὰ μάθῃ σὲ ποιὸν τὸ λέει. Ὁ δραγάτης τότε τοῦ ἐξήγησε ὅτι
τὸ λέει γιὰ τὸν Κρασσοπούλο, τὸ πουλάκι, πού κελαδοῦσε πιὸ κεῖ
στεκούμενο πάνω σ' ἓνα σβῶλο χῶμα.

Ὁ Κρασσοπούλος, λέει, ἦταν κάποτε ἄνθρωπος, ἀμπελουργός, μὲ
πολλὰ ἀμπέλια. Μιὰ χρονιά τ' ἀμπέλια του ἔκαναν πολλὰ σταφύλια,
κι ἀφοῦ τῶν ἄλλων τὰ ἀμπέλια δὲν ἔκαναν σταφύλια, σκέφτηκε νὰ
γίνῃ Κρασσοπούλος. Δὲν πούλησε μούστο, σ' ὅσους ἦρθαν νὰ ἀγο-
ράσουν καὶ τὸν ἔβαλε στὰ βαρέλια του, νὰ γίνῃ κρασί καὶ νὰ τὸν
μοσχοπουλήσῃ. Ἀλλὰ καὶ κρασί πού ἔγινε, πάλι δὲν τὸ πουλοῦσε,
γιατὶ ἤθελε νὰ ἀκριθῇ, νὰ πάῃ, ὅπως ἔλεγε, ὁκᾶ καὶ λίρα. Τοῦ ζη-
τοῦσαν νὰ τοὺς δώσῃ φέτος μισὴ ὁκᾶ καὶ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν τοῦ
χρόνου 10 ὁκάδες! Μὰ αὐτὸς οὔτε συζήτησι δὲ δεχόταν. Ἐφτασε κι
ὁ ἄλλος χρόνος. Τ' ἀμπέλια ἔδειχναν ὅτι θὰ ὑπάρχῃ πολὺ κρασί σ'
ὅλο τὸ χωριό. Καὶ μιὰ καὶ χρειάστηκαν κρασί γιὰ τὸν τρύγο, τὸν
παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς δώσῃ νὰ πιοῦν, ἀφοῦ σὲ λίγο θὰ βγῇ τὸ δικό
τους. Ἀλλὰ καὶ τότε ὁ Κρασσοπούλος δὲν ἀξιοποίησε τὴν εὐκαιρία!

Τὸν καινούργιο μῦστο τοῦ τὸν ἔβαλε σὲ νέα βαρέλια... Ἄλλα καὶ τὸν ἄλλο χρόνο ἔγιναν πολλὰ σταφύλια καὶ τὸ κρασί τοῦ Κρασπούου ἔμεινε πιὰ ἀζήτητο κι ἄρχισε νὰ χαλάῃ. Ἀποφάσισε τότε νὰ τὸ πουλήσῃ, ἀλλὰ ποῖος τὸ ἔπαιρνε; Ἔκανε μόνο γιὰ τουρσί!... Οἱ χωριανοὶ ἄρχισαν νὰ τὸν εἰρωνεύωνται καθὼς γύριζε στὴν ἀγορὰ καὶ στὶς γειτονιὲς καὶ διαλαλοῦσε ὅτι πουλᾷ φτηνὸ κρασί! Στὸ τέλος ἀπ' τὴ στενοχώρια τοῦ κι ἀπ' τὴ κοροϊδία τῶν συχωριανῶν τοῦ παρακάλεσε τὸ θεὸ νὰ πάρῃ ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ! Κι ὁ θεὸς τὸν λυπαράκαλεσε καὶ τὸν ἔκανε πουλὶ κι ἀπὸ τότε γυρίζει στ' ἀμπέλια καὶ διαλαλεῖ τὸ κρασί του... Μόλις τέλειωσε ὁ δραγάτης τὸ παραμῦθι, ἀσυναίσθητα, πῆρε μιὰ πέτρα καὶ τὴν πέταξε στὸ πουλί, ἀλλὰ ἐκεῖνο φυλάχτηκε κι ἄφησε πίσω τοῦ τὸν δραγάτη πικρὰ μετανιωμένον γιὰ τὴν κακὴ τοῦ πράξι... (Στὴ συνέχεια ὁ Καρκαβίτσας ἀσχολεῖται μὲ τὴ φωλιά καὶ τὸν πολλαπλασιασμό τοῦ κρασσοπούλου καὶ τὶς ὠφέλειες, πρὸ παρέχει στὴ γεωργία καὶ γενικώτερα στὴ φύσιν καὶ στὸν ἄνθρωπον).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο μπορεῖ νὰ χωριστῇ σὲ τρεῖς ἐνότητες. Α' «Καθόμουν στὸν ἴσκιο τῆς... συνηθίζει νὰ κάθεται στὴν πέτρα» «Τὸ πουλί, ὁ Κρασσοπούλος». Β' «Μιά φορὰ κι ἕναν καιρό... ἀνεβαίνει στὶς ψηλές πέτρες... παρᾶδες τὸ κρασί!» «Ὁ μῦθος τοῦ Κρασσοπούλου». Γ' «Νόστιμο παραμῦθι... συλλογίστηκα γιατί τὸ ἔκαμα!» «Ἀπερισκεψία τοῦ δραγατῆ».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεία: Δραγάτης, ὁ: (ξ. λ.) ὁ ἀμπελοφύλακας. Παράς, ὁ: (ξ. λ.) τὸ χρῆμα. Τσαμπί, τό: (ξ. λ.) σταφύλι, Μοῦστος, ὁ: ὁ χυμὸς τοῦ σταφυλίου ποὺ βγαίνει μὲ τὸ «πάτημα». Ὁκά, ἡ: (ξ. λ.) μέτρο βάρους (δράμια 400 ἢ γραμμάρια 1280). Πεντάρα, ἡ (πέντε+κατ. -άρα): νόμισμα 5 λεπτῶν. Τουρσί, τό: (ξ. λ.) λαχανικὸ σὲ ἄρμη.

Πραγματικῶν - Πολιτιστικῶν ἑρμηνεῖα: Δραγάτης: Στὰ χωριά, μόλις ἀρχίσουν τὰ σταφύλια νὰ γίνωνται, νὰ «παρδολίζουν», οἱ χωριανοὶ γιὰ νὰ εἶναι σίγουροι γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς σοδειᾶς τους, ἀπὸ κοινοῦ σὲ κάθε μεγάλη περιφέρεια ἀμπελιῶν, πληρώνουν ἕνα συχωριανό τους, γιὰ νὰ φυλάη τ' ἀμπέλια ἀπὸ τὰ σκυλιά, τοὺς διασχωριανούς, γιὰ νὰ φυλάη τ' ἀμπέλια ἀπὸ τὰ πουλιά. Ὁ δραγάτης ἔχει ἕνα τουφέκι καὶ κάπου κάπου ρίχνει καὶ καμμιὰ μπαταριά στὸν «ἄερα», ἔτσι γιὰ νὰ λέη «ἐδῶ εἶμαι». Μὲ τὶς τουφεκιές καὶ μὲ τοὺς περιπάτους, ποὺ κάνει δεξιὰ ἀριστερὰ στ' ἀμπέλια δὲν πατάει κανένας «ἐχθρός». Καθάριζε μὲ τὸ μαχαिरάκι: Κάποιος, ποὺ ἡ δουλειὰ του δὲν εἶναι χειρωνακτικὴ (δραγάτης, τσοπάνης, φρουρός κ.ἄ.),

για νά περάση τήν ώρα του ἀσχολεῖται, παράλληλα μέ τήν ἀγρυπνη προσοχή του στήν κύρια δουλειά του, ἔχει καί κάτι στά χέρια του, ἕνα ἐργόχειρο, πού πλέκει, ἕνα ξύλο, πού «γλύφει» μέ τὸ μαχαίρακι του γιά νά φτειάξη κουτάλια, γκλίτσες, μαγγούρες, στυλιάρια γιά τσαπιά κ.ἄ. Ἐδῶ ἔχει τή βάση της ἡ χειροτεχνία καί στή συνέχεια ἡ βιοτεχνία. Τὸν λένε πετρουλῖδα: ἀπὸ ἕνα χαρακτηριστικό γνώρισμα, ἀπὸ μιὰ ιδιόμορφη συνήθεια, ἀπὸ ἕνα σημάδι στὸ πρόσωπο ἢ καί στὸ ἄλλο σῶμα κ.ἄ. ὁ λαὸς συνηθίζει πάραυτα νά δίνει, νά «κολλάη» κι ἕνα παρώνυμο, πού πολλές φορές τοῦτο γίνεται ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸ ὄνομα καί σέ λίγο τὸ ἀντικαθιστᾷ.

Πολλές φορές οἱ χωριανοὶ βοηθοῦν τοὺς συχωριανούς τους, πού βρίσκονται σέ δύσκολη θέσι, μέ τὴ μέθοδο τοῦ δανεισμοῦ. Θά δανείσουν τώρα αὐτοί, πού ἔχουν, καί θά πάρουν ἀργότερα τὸ αὐτὸ εἶδος ἢ καί αὐξημένο, κατὰ τὴ συμφωνία, γιά λόγους τοκισμοῦ. Βλαστολογοῦν: "Ὅταν οἱ βλαστοὶ τοῦ ἀμπελιοῦ φτάσουν τὰ εἴκοσι ἑκατοστά, περίπου, ἔχουν δείξει, ἂν φέρουν σταφύλια ἢ ὄχι. Τότε οἱ ἀμπελουργοί, μέ ἐργατιές, κόβουν μερικοὺς ἀχρηστους βλαστοὺς καί γιά νά δυναμώσουν οἱ καρποφόροι βλαστοὶ καί γιά νά πάρη «ἀέρα» τὸ κλῆμα. Ὁ κόσμος τὸν κοροῖδευε: Τὸν κακὸ ἄνθρωπο (κλέφτη, πλεονέκτη, κ.ἄ.) οἱ χωριανοὶ τὸν τιμωροῦν' κι ἔχουν πολλοὺς τρόπους οἱ χωριανοὶ νά τιμωροῦν: Ἀδιαφορία, δηλ. δὲν τοῦ λένε οὔτε «Καλημέρα», κοροϊδία, διαπόμπευσι κ.ἄ. κι εἶναι βαριά ἡ τιμωρία, πού ἐπιβάλλει ἡ κοινωνία τοῦ χωριοῦ στοὺς κακοὺς χαρακτη-ρες τόσο, πού πολλές φορές ἀναγκάστηκαν οἱ κακοὶ νά «πάρουν τὰ μάτια τους» καί νά φύγουν γιά ἄλλες πόλεις, χωριά ἢ, γιατί ὄχι, καί κράτη. Παρόμοιες τιμωρίες γίνονταν καί στήν Ἀρχαία Σπάρτη, στήν Ἀθήνα κ.ἄ., γι' αὐτὸ καί καθένας σκεφτόταν καί σκέφτεται νά προκαλέσῃ τὸ δημόσιο αἰσθημα, ἀφοῦ «θὰ τὸν κρίνῃ ἡ κοινωνία»! Ὁ θεὸς τὸν ἄκουσε...: Ἀπὸ τὴν παλιά ἐποχὴ μέχρι σήμερα (καί τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν συνέχεια τῆς ἐλληνικῆς Φυλῆς) ὁ κακὸς δὲν θά ἐξοντωθῇ, ἂν δὲν εἶναι τόσο βαρὺ τὸ παράπτωμά του, ἀλλὰ οἱ θεοὶ ἢ ὁ θεὸς φρόντιζε νά τὸν κάνῃ πουλὶ (Ἀλκυονίδα, Κρασοποῦλος κ.ἄ.), πέτρα (Νιόβη, Φλανδρῶ κ.ἄ.) ἢ κάποιον ζῶο (ἀράχνη, σκαντζόχοιρος κ.ἄ.). Νὰ διαλαλήσουν: "Ὅταν κάποιος ἤθελε νά πουλήσῃ τὰ προϊόντα του, πλήρωνε κάποιον καί γύριζε σ' ὄλο τὸ χωριὸ καί φώναζε τὰ προϊόντα του, γιά νά τ' ἀκούσουν ὅλοι. Τὸ ἴδιο ἔκανε κι ὁποῖος ξένος πέρναγε ἀπ' τὸ χωριὸ μέ πολλέςπραμάτιες. Αὐτός, πού διαλαλοῦσε μέ πληρωμὴ τὰ προϊόντα τοῦ ἄλλου, λεγόταν τε-λάλης ἢ διαλατήης. Τούτῃ ἡ συνήθεια δὲ γίνεται πιά στὰ χωριά, ἀφοῦ σήμερα ὑπάρχουν οἱ τοπικοὶ ραδιοσταθμοί, οἱ τοπικὲς ἐφημε-ρίδες, τὰ διαφημιστικὰ ἄλλα ἔντυπα (φέιγ - βολάν).

Καλολογικά στοιχεία: Ἐπίθετα: χοντρά, μαῦρα, ἀσπρόμαυρη, κόκκινα, ἀπαράλλαχτο, ἄφθονος, χειρότερο, μισόξινο, παλιό, νόστιμο, ξενόστιμο. Σύνθετα: Πρασινοντυμένα, ἀσπρόμαυρη, ἀμπελουρμός, κρασοπούλος, παραφορτώθηκαν, βλαστολογούν, μισόξινα, ξενόστιμο. Μεταφορές: νὰ κινήσω, καθάριζε, νὰ δροσίση, ἔχυνε, φύλλο δὲ σάλευε, ψήθηκε. Ἐπαναλήψεις: Τρεῖς, τρεῖς — σέ, σέ, σέ Ἐπιφωνήσεις: ὡς τὸ βράδυ! κι ἀπαράλλαχτο τραγούδι! τίρι λίρι τιριλί! κ.ἄ. Ἐρωτήσεις: Δὲν ἀκούς; Ἔχει καὶ κρασί; τὸ ἄθῳ πουλάκι; τί μοῦ φταίει; Παρήχησι: πὼς πουλεῖ παλιὸ κρασί. Εἰρωνεῖες: Γιὰ τουρσί, κουμπάρε, δὲ βρίσκει ταίρι. Οὔτε τρεῖς οὔτε χάρισμα. Ὅκα καὶ λίρα! Δὲ σὲ συμφέρει, ζημιώνεσαι, κουμπάρε.

Νοήματα: 1) Ὁ ἄνθρωπος τοῦ χωριοῦ νιώθει σὰν σύντροφο κάθε ζωὸ κι ἀνοίγει κουβέντα μαζί του.

2) Μέσα στὴ φύσι ὁ ἀπλοϊκὸς ἀγρότης βλέπει παντοῦ τὴν παρουσία τοῦ θεοῦ ἢ τῶν δημιουργημάτων του.

3) Τὸ χαμόγελο τῆς τύχης συνήθως ἀκολουθεῖ ὁ ἐγωισμός.

4) Ὁποῖος δὲ δίνει τοῦ «ἀγγέλου του» νερό, δὲν εἶναι καλὸς χαρακτήρας.

5) Ὁ πλεονέκτης πάντοτε στὸ τέλος βγαίνει ζημιωμένος.

6) «Ὁ πλεονέκτης πιστεύει πὼς ὁ κόσμος ἔγινε γι' αὐτὸν κι ὄχι αὐτὸς γιὰ τὸν κόσμο».

7) Ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος ἔχει δυὸ μεγάλα ὅπλα κατὰ τῶν ἀδίκων: Τὴν περιφρόνησι καὶ τὴν εἰρωνεία!

8) Ὁ Θεὸς μᾶς δίνει καὶ τὴν τελευταία στιγμή καιρὸ νὰ σωθῇ ὁ ἄδικος.

9) Πολλὲς φορές κάνουμε ἀπερισκεψίες κι ὕστερα ντρεπόμαστε.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Ὁ πλεονέκτης πάντοτε στὸ τέλος βγαίνει ζημιωμένος.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λογοτεχνήματος τούτου εἶναι ἀπλό, ἰσχνό· εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὰ στολίδια τοῦ λόγου καὶ φαντάζει σὰ μιὰ ἀπλὴ καθημερινὴ ὁμιλία.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ, μιὰ δημοτικὴ ἀπλὴ καὶ ρεοῦσα καὶ φυσικὴ, γιατί πραγματικὰ ὁ Καρκαθίτσας χρησιμοποίησε τὴν δημοτικὴ, τὴν πηγαία καὶ δυνατὴ γλῶσσα, ποὺ τὴ διδάχτηκε κατ' εὐθεία ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴ διηγηματικὴ περιγραφή.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ὁ λογοτέχνης μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς γεμίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ συναισθήματα λύπης ἀλλὰ καὶ χαρᾶς, γιατί δὲν ἐγκρίνομε τὴν τακτικὴ, ποὺ ἔβαλε σ' ἐφαρμογὴ ὁ Κρασοποῦλος. Ἰκανοποιήσι αἰσθανόμαστε, ὅταν βλέπουμε νὰ τιμωρῆται στὸ τέλος ὁ ἄδικος, χωρὶς ὅμως καὶ νᾶμαστε χαιρέκακοι. Ἀκόμη αἰσθανόμαστε χαρὰ κι ἱκανοποιήσι γιὰ τὸ λαό μας, ποὺ μπορεῖ τόσο δυναμικὰ κι ἀναίμακτα νὰ τιμωρῇ τὸν πλεονέκτη καὶ νὰ τὸν ὠθῇ στὴν αὐτοτιμωρία.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 209.

Πτερωτοὶ μετανάσται

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 239)

Ἑμμ. Λυκούδη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὅταν βλέπουμε ἓνα τίτλο ποὺ λέει «μετανάστες», ἐμεῖς σὰν Ἕλληνες λαχταρίζομε καὶ ἡ σκέψι μας φτερουγίζει μακριὰ σὲ δικά μας ἀγαπημένα πρόσωπα· γιατί τῷχομε τονίσει συχνὰ κι ἄλλοῦ, Ἑλλάδα θὰ πεῖ καὶ μετανάστευσι κι ἀποδημία καὶ ξενιτειά. Θέλομε δὲ θέλομε θυμόμαστε ὅτι τώρα τελευταῖα ὅτι τόσο βαθεῖα ἐντύπωσι κάνουν στὸ λαό μας τὰ πέρα γιὰ πέρα «ρωμέϊκα» τραγούδια «οἱ μετανάστες». Τώρα στὸ ἀνάγνωσμά μας βλέπομε ὅτι πρόκειται γιὰ «πτερωτοὺς μετανάστες» καὶ μᾶς γεννιέται ζωηρὴ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσωμε τὴν τόσο... ἐλληνικὴ αὐτὴ περιπέτεια τῶν πουλῶν.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας ἀρχίζει μὲ τὴν ἀπορία του γιὰ τ' ἀποδημητικὰ πτηνὰ ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν ὅπως τὰ ἄλλα ἤδη τοῦ ζωικοῦ βασιλείου, ἀλλὰ περιπλανῶνται σὲ τόσο μακρινὲς ἀποστάσεις. Ἔτσι ἄλλα ἀπ' αὐτὰ τὸ χειμῶνα τραβοῦν γιὰ τὶς τροπικὲς χῶρες κι ἄλλα στὴ θερμοκρασίᾳ τῆς Β. Ἀφρικῆς. Πολὺ λίγα παραμένουν στὴν πατρίδα μας μόνιμα. Τὰ ταξίδια ὅμως αὐτὰ εἶναι πολὺ κουραστικὰ καὶ ἐπικίνδυνα. Ἀλλὰ πέφτουν στὴ θάλασσα ἐξαντλημένα κι ἄλλα τ' ἀφανίζουν οἱ καταιγίδες, οἱ τυφῶνες καὶ τὸ χαλάζι. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει ἓνα περιστατικὸ μὲ χιλιάδες ὀρτύκια ψόφια στὴ θάλασσα κοντὰ στὴ Ρόδο, ποὺ ὁ ἴδιος εἶδε ταξιδεύοντας. Στὸ τέλος ἐκφράζει τὴν ἔκπληξί του πῶς τὰ μικροῦτσικα πτηνὰ —

καλὰ τὰ μεγάλα πάει κι ἔρχεται — αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ὅμως ὄντα τῆς δημιουργίας πῶς κάνουν αὐτοὺς τοὺς ἐκπληκτικοὺς ἄθλους, μέσα στὶς χιλιάδες μίλια! Τὸ ἔνστικτο ὅμως εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τὰ κατευθύνει καὶ τὰ ἰσχυροποιεῖ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μπορούμε νά τὸ διαιρέ-
σωμε σὲ 3 ἐνότητες: α) «Εἶναι αὐτοί... ὅπου βροῦν»: Ἡ περιπέτεια
καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν ἀποδημητικῶν πτηνῶν. β) «Καὶ διὰ μίαν... ἀτε-
λείωτη βροχή»: Τὸ ἐπεισόδιο μὲ τὰ ψόφια ὀρτύκια στὴ θάλασσα. γ)
«Ἀλλὰ δι' ἐμέ... τὸ ἔνστικτον»: Τὸ θαῦμα τοῦ νὰ κατορθώνουν τὰ
μικρὰ πουλιά τέτοια χιλιομετρικὴ (χιλιάδες μίλια) μετανάστευσι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσική έρμηνεία - πραγματικά: αποδημη-
τικός= αυτός που φεύγει μακριά από τον τόπο του (από+δήμος).
μαστοφόρα= τὰ θηλαστικά. κατσιλιέρης= ό κορυδαλλός, ή σιταρή-
θρα. θέλγητρα, τὰ= ή εύχαρίστησι, ή λάμψι, ή δύναμι που σέ έλκει,
ή γοητεία (από τὸ ρ. θέλγω). έστία= κατοικία, έδρα. τυφών= άνε-
μοστρόβιλος. περιδινῶ= περιστρέφω, στριφογυρίζω κάτι (π.χ. ή σκο-
τοδίνη= ζαλάδα). τσιμπούκι= μικρό ξύλινο κοντάρι που μεγαλώνει
τὸ κατάρτι. πηδαλιούχία, ή= τὸ τιμόνισμα (πηδάλιον+έχω= κρα-
τῶ τὸ πηδάλιον). άθρός= τρυφερός, άπαλός, εύγενικός. σίφων= με-
γάλη σήλη νεροῦ πάνω από τή θάλασσα ή τήν ξηρά προχωρεί πε-
ριστροφικά. κελευστής= βαθμοφόρος (ύπαξ/κός) στο πολεμικό
ναυτικό.

Καλολογικά στοιχεία: Ἐκφραστικά μέσα ὑπάρχουν πολλά, ποὺ δίνουν κίνησι, ζωντάνια καὶ φυσικότητα. Διακρίνομε τὶς παρομοιώσεις: σὰ σύννεφο πυκνὸ, σὰ στρωμένη μὲ ψάθες, σὰν πούπουλα, σὰν πεταλουδίτσες, σὰν ψιλὲς χονδρίτσες. Ἔπειτα τὰ ἀσύνδετα εἶναι πολὺ ἐντυπωσιακά: «ἐπάνω σὲ καράβια... στὰ τιμπούκια», «ὅπως ἡ πέρδικα... κι ὀλίγα ἄλλα», «ἡ χάλαζα... οἱ τυφῶνες». Χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ ἐπίθετα: σφοδρότατος, ὑπερπόντιοι ἔμψυχα μικρὰ χρωματιστὰ (λουλουδάκια), ἐδῶ ἔχομε καὶ ὁμορφὴ μεταφορά. Σφοδρότατος, ἄθρᾶ, φτερωτοῦ, μικροσκοπικοί, ἄθρᾶ (παιγνιδάκια), εἶναι ὑπέροχη μεταφορά. Ἀλλὰ οἱ εἰκόνες εἶναι πολύχρωμες, πολύηχες, φυσικὲς, μὲ πρώτη ἐκείνη τῆς καταστροφῆς τῶν πουλιῶν, ποὺ εἶναι μιὰ ἀπέραντη θλίψι.

Κεντρική ιδέα: Τὸ φαινόμενο τοῦ φτερωτοῦ κόσμου ποὺ μεταναστεύει, ιδίως τῶν πολὺ μικρῶν πουλιῶν, εἶναι στ' ἀλήθεια ἀπὸ τὰ θαυμασιώτερα καὶ πιὸ ἀξιοπερίεργα δείγματα τῆς δημιουργίας.

ΑΛΛΗ ΙΔΕΑ (ισότιμη με την πρώτη): "Όλες τις άλλες ελλείψεις τους και αδυναμίες τους τὰ ζῶα, καὶ πρὸ πρὸ πάντων τὰ ταξιδιάρικα πουλιά, τὶς ἀναπληρῶνουν μὲ τὸ δυνατό τους ἔνστικτο.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι καθαρεύουσα, λογοτεχνική ὁμως καὶ ὄχι ξηρή καὶ ἀλύγιστη· ἐξ ἄλλου ὅλο καὶ πονάει πρὸς τὴ δημοτική.

ΥΦΟΣ: Παραστατικό, γλαφυρό, πολύχρωμο, πυκνὸ καὶ πολὺ φυσικό· ἂν καὶ πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς στὶς 10 πρῶτες γραμμὲς ἡ ἔκφρασι ἦταν κάπως μπερδεμένη καὶ ὁ λόγος κουραστικός.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ - ΣΚΕΨΕΙΣ - ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ: Ἀλήθεια, δὲν εἶναι μόνον ὁ συγγραφέας μας Λυκούδης ποὺ ἀπορεῖ καὶ προβληματίζεται, ἀλλὰ καὶ μεῖς νοιώθομε ἀμηχανία ἐκπληξι καὶ θαυμασμό μπροστὰ στὰ θαύματα τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ καὶ στοὺς σκληρὺς καὶ πεισματικούς ἀγῶνες τῶν ὄντων —ὄχι μόνο τῶν ἀνθρώπων— γιὰ νὰ ζήσουν. "Επειτα θέλομε δὲ θέλομε θυμόμαστε τούτη τὴν ὥρα τὰ ὠραῖα καὶ παρηγορητικὰ τοῦ Εὐαγγελίου· «ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἃ οὐ σπεῖρει καὶ θερίζει, καὶ ὁ πατήρ ὁ οὐράνιος μεριμνᾷ αὐτῶν...». "Ὡστε ἡ θεία πρόνοια φαίνεται κι ἐδῶ τόσο καθαρά!

"Ἄλλο σημεῖο ἀξιοπρόσεχτο εἶναι τὸ ἰσχυρὸ ὄπλο, τὸ ἔνστικτο τῶν ζώων· καὶ βεβαιωνόμαστε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ πὼς, ἀφοῦ τὰ ζῶα δὲν ἔχουν λογικὸ, εἶναι ὀπλισμένα μὲ ἰκανότητες ποὺ δὲν τὶς ἔχουν οἱ ἄνθρωποι!...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μερικὲς φράσεις ἀξίζει νὰ τὶς κρατήσωμε: «τὰ πουλιά ἔμψυχα μικρὰ χρωματιστὰ λουλουδάκια», «σχίζουν τὸν ἀέρα ὑπερπόντιοι (πάνω ἀπὸ τὶς θάλασσες), «ἀθρὰ παιγνιδάκια τῆς δημιουργίας», «μάτια σὰν ψιλὲς χανδρίτσες». β) Εἰκόνες ἐντυπωσιακὲς μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνῃ· π.χ. τὸ ὁμαδικὸ πέταγμα τῶν πουλιῶν πάνω ἀπὸ στεριὲς καὶ θάλασσες, καὶ πρὸ πάντων κεῖνο τὸ σπαραχτικὸ θέαμα μὲ τ' ἀμέτρητα κατεστραμμένα ὀρτύκια ποὺ βρωμοῦσαν, σωστὸ πλωτὸ νεκροταφεῖο!...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤ.: Ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ κάτι ποὺ ἴσως εἶναι καὶ χρονογράφημα· ἀλλὰ τέτοια ἀναγνώσματα πιὸ σωστὰ τὰ λέμε «φυσικὰ μελετήματα».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ὅπωςδὴποτε μᾶς δημιουργήθηκαν σκέψεις καὶ ἀπορίες, μᾶς ἔμειναν διδάγματα καὶ μιὰ ἀπέραντη τρυφερότη·

τα γιὰ τὶς καταπληκτικὲς δεξιότητες, ἀλλὰ καὶ κακουχίες, σωστὲς «δύσσειες», τοῦ φτερωτοῦ μας κόσμου, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ μικροσκοπικοῦ. Ὅμως ἄς προσέξωμε τοῦτο· αἰσιοδοξία, θάρρος καὶ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ ἀντλούμε ἀπ' ἐδῶ. Γι' ἄλλη μιὰ φορὰ ἀνεβαίνει στὰ χεῖλη μας τὸ «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε το προηγούμενο ανάγνωσμα «Εἰς τὴν Κύλυνον».

Ο κόσμος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 241).

Στ. Γρανίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Τὸ λένε οἱ κοῦκοι στὰ βουνά / κι οἱ πέρδικες στὰ
πλάγια / τὸ λέει κι ὁ πετροκότσυφας / 'πὸ μέσα ἀπ' τὴ φωλιά του»
(Δημοτικό). Ὁ κότσυφας εἶναι γνωστὸ κι ἀγαπητὸ πουλὶ στοὺς ἄρ-
χαίους "Ἕλληνες, ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα κ ὀ ψ ι χ ο ς" «κοψίχεια» τὰ τῶν
κοσσύφων κρέα»· καὶ σήμερα εἶναι ἀγαπητὸς στοὺς "Ἕλληνες" ἔρχε-
ται στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Σεπτέμβρη μέχρι τὸν Ἀπρίλη γιὰ νὰ ξε-
χειμωνιάσῃ, ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸ χρόνο μποροῦμε νὰ δοῦμε κοτσύφια
σὲ παραποτάμιες περιοχές. Μετὰ τὸ κελάδημα τοῦ ἀηδονιοῦ ὁ κό-
σὲ παραποτάμιες περιοχές. Μετὰ τὸ κελάδημα τοῦ ἀηδονιοῦ ὁ κό-
τσυφας εἶναι τὸ πιὸ καλλικέλαδο πουλὶ τῆς πατρίδας μας. Ὑπάρχουν
δυσὸ εἶδη κοτσύφων: Κόσσυφος ὁ κοινὸς ἢ ἀριστοτέλειος κι ὁ κόσσυ-
φος ὁ λευκότερνος (κ. πετροκότσυφας), ποὺ εἶναι μικρότερος ἀπὸ
τὸν κοινό, μὲ μικρότερη οὐρά, χρῶμα σταχτί καὶ μιὰ κηλίδα στὸ
στήθος του (σὲ σχῆμα μισοφέγγαρου). λέγεται καὶ κόσσυφος ὁ
στρεπτοφόρος, γιατί φέρει «περιδέрайо». Μπορεῖ νὰ βρεθῇ κι ὁλό-
σπερος κότσυφας, ἀλλὰ τοῦτο ὀφείλεται σὲ ἓνα εἶδος δερματοπά-
θειας (ἀλφισμός). Ὄνόματα του: κότσυφας, κοτσύφι, κόσσυφας, κοσ-
σύφι (καὶ κόσσυφος).

ΝΟΗΜΑ: "Αν απ' τὸ λόγγο ἔλειπε ὁ κότσυφας, τότε τὸ δάσος θὰ ἦταν ἓνα πανηγύρι ἀρχοντοχωριατῶν μουγγῶν. Νὰ πῆς γιὰ χρώματα; "Άλλο τίποτε. Ὑπάρχουν πολλὰ πουλιά (δρυκολάπτης, τσαλα- πετεινός, συκοφαγᾶς), ποὺ ἔχουν πολλὰ χρώματα καὶ φαντάζουν σὰν πολύχρωμες ἐφημερίδες. "Αν ὅμως κάνουν ν' ἀνοίξουν τὸ στόμα τους, θὰ μείνουμε ἐκπληκτοὶ ἀπὸ τήν... παραφωνία τους! Μέσα σ' ὅλες αὐτές τίς γελοιογραφίες ζῇ καὶ κινεῖται ὁ κότσυφας. Αὐστη- ρός, σοβαρός, μαῦρος σὰν ἔβενος, μὲ τὸ κίτρινο ράμφος του, σὰν νὰ κρατῇ κεχριμπαρένια πίπα! "Ό,τι εἶναι ἡ μυγδαλιὰ γιὰ τὰ φυτὰ εἶναι ὁ κότσυφας γιὰ τὰ πουλιά. Αὐτὸς θὰ πρωτοχαιρετήσῃ τὴν ἄ-

νοιξι 1—2 μήνες νωρίτερα κι από τὸν κοῦκκο καὶ τ' ἀηδόνι.

Ἡ κατασκευὴ τῆς φωλιάς τοῦ εἶναι θαῦμα ὑπομονῆς, τέχνης καὶ φιλοδουλειᾶς. Μὲ τὸ ράμφος τοῦ θὰ τὴν φτειάξῃ, θὰ τὴν λεπτοουργήσῃ σὰν πῆλινο τάσι καλοδεμένο μὲ πολυτρίχια καὶ ρίζες καὶ χαλίκια καὶ φρύγανα καὶ μὲ ἐσωτερικὴ ἐπάλειψι. Πράγματι ἡ τέχνη τῆς φωλιάς μερικῶν πουλιῶν εἶναι ἀξιοπερίεργη. Ὑπάρχουν πουλιά, πού φτειάχνουν τόσο ἐπιδέξια τὴ φωλιά τους, ὥστε κι ἄνθρωπος θὰ τὴν ζήλευε, ὅπως ἡ φωλιά τ' ἀηδονιοῦ, τῆς ποταμίδας, τοῦ κότσουφα κ.ἄ. Στὴ συνέχεια ἡ διήγησι περιστρέφεται γύρω ἀπ' τὸ περιστατικὸ τοῦ κότσουφα καὶ τοῦ μικροῦ ἀηδονιοῦ, πού ὁ κότσουφας τὸ δέχτηκε μικρὸ - μικρὸ μὲς στὸ κλουβί του, τὸ περιποιήθηκε μέχρι πού μεγάλωσε καὶ μπόρεσε μόνο του νὰ τρώγῃ.

Ἀπὸ τὸν Ἰούλιο ὅμως ὁ κότσουφας εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀμπελιοῦ. Τρώει μὲ βουλιμία τὶς ρόγες τοῦ σταφυλιοῦ τόσο, πού οἱ χωριανοὶ σκέπτονται, ἂν ἀξίζῃ πιὸ πολὺ τὸ κακὸ ἢ τὸ καλὸ τοῦ κότσουφα. Ἔχουν βέβαια δίκιο οἱ ἄνθρωποι, γιατί συμβαίνει μερικὲς φορές νὰ μὴν ἀφήνῃ πάνω στὰ κλήματα καὶ στὶς συκιὲς παρὰ τσάμπουρα καὶ συκόφλουδες. Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ... ἄθλια ἡ κίσσα καὶ τ' ἄλλα σταφυλοχαρῇ πουλιά φαίνονται σὰ νὰ βγῆκαν ἀπ' τὸ πατητήρι, ὁ κότσουφας σὰν θέαμα εἶναι χαρὰ θεοῦ! Ἀξιοπρεπής, κύριος, μαυρογυαλίζων σὰν ἀτσάλι μὲ τὴν κεχριμπαρένια πίπα του, κατακάθαρος. Προσέχει πολὺ σ' αὐτά! Ἐννοεῖ νὰ κάνῃ κάθε μέρα τὸ λουτρόν του!

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Α' «Πολλοὶ πιστεύουν... εἰς τὰ λαρύγγια των» (Πρόλογος). Β' «Ἐν μέσῳ αὐτῶν... πάντοτε καλόκαρδοι» «Ἡ ἄνωτερότητα τοῦ κότσουφα». Γ' «Κάμετε τὸν κόπον... μουσικὴν συμφωνίαν» «Τὰ φιλόζωα αἰσθήματα τοῦ κότσουφα». Δ' «Ἀπὸ τὸν μῆνα Ἰούλιον... τὸ λουτρόν του κάθε μέρα» «Ἡ... ἀμοιβὴ τοῦ κότσουφα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν ἐρμηνειᾶ: Μουγγός, ἢ, ὁ: βουθός. Ἐβενος, ὁ: (ξ. λ.) μαῦρο καὶ γυαλιστερό ξύλο, πολῦτιμο. Λεπτοργῶ: φτειάχνω ξύλινα ἰδιαίτερα) ἀντικείμενα μὲ ἀξιοθαύμαστη τέχνη. Τάσι, τό: (ξ. λ.) κύπελλο, κοῦπα (χωρὶς χέρι) μεταλλικὴ τὸ βρῖσκουμε συνήθως μέσα στὰ μοναστήρια πάνω στὸ πεζούλι τῆς βρύσης, γιὰ νὰ πίνουν νερὸ οἱ ἐπισκέφτες. Γαρνίρω: (ξ. λ.) στολίζω μὲ κάτι πρόσθετο, διανδίζω. Ἡδὸν (ἄδω): κελαδοῦσαν. Ἀκανθώδης, ἡς, ες: δύσκολο, δυσεπίλυτο.

Πραγματικῶν ἐρμηνεΐα: Πολυτρίχια, τά: φυτὰ ὕδροχαρῇ. Πλούταρχος, ὁ: ἀρχαῖος Ἑλληνας βιογράφος (46—127 μ.Χ.). Καρπενήσι, τό: Πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ Εὐρυτανίας.

Καλολογικά στοιχεία: 'Επίθετα: Μουγγών, πολύχρωμοι, αύστη-
ρός, σοβαρός, μαῦρος, κατακίτρινο, κεχριμπαρένια, πτερωτόν, πη-
λινον, καταστρόγγυλον, κατεβατά, άτυχές, άκανθώδους, σταφυλο-
χαρή, άξιοπρεπής, κύριος, κατακάθαρος, κ.ά. Σύνθετα: Πανηγύρι,
άρχοντοχωριατών, γελοιογραφιών, πολύχρωμοι, πρωτοχαιρετίση,
πρωτολαλεϊ, πρωτοξευγαρώνεται πρωτοφωλιάζει, καταστρόγγυλον,
πολυτρίχια, περίεργον, άποζημιώσεως, σταφυλοχαρή, μαυρογαλί-
ζων κ.ά. Μεταφορές: Πανηγύρι, γελοιογραφιών, χρυσάφι, ύφαινουν,
τετραγωνικοί, έθώπευσε, ή πληγή του κήπου άποζημιώσεως, να συ-
γυρίση, χαρά θεοῦ.

Παρομοιώσεις: σάν πολύχρωμοι έφημερίδες, ως έθενος, ως κού-
νιαν, σάν άτσάλι. 'Υπερβολές: να εύχεσθε να μην είσθε εκεί. Θα έ-
ζήλευε και χείρ. 'Αντονομασία: 'Ο "Υψιστος (άντι ό Θεός). 'Ασύν-
δετα: 'Υπάρχουν μάλιστα... να μην είσθε εκεί. Πρωτολαλεϊ... πρωτο-
φωλιάζει. Πότε αυτό το πουλί... που είναι ή φωλιά του; Ποτέ, ποτέ..
χνούδια και* φτερά, κ.ά.

'Ερωτήσεις: χρώματα: που είναι ή φωλιά του; 'Επιφώνησι: τών
περισσοτέρων ώδικών πτηνών! Είκόνες ύπάρχουν πολλές και πα-
ραστατικές κι υπέροχες: (πανηγύρι άρχοντοχωριατών — τά διάφο-
ρα πουλιά — ό κότσυφας — ή φωλιά του — τά δυο πουλιά στο ίδιο
κλουβί).

Νοήματα: 1) 'Ο κότσυφας είναι το μελωδικώτερο πουλί του λόγ-
γου. 2) Τά πουλιά, και γενικώτερα τά ζώα, έχουν αισθησι της τέ-
χνης. 3) Πολλά από τά ζώα ζοῦν μαζί άρμονικώτερα κι άπ' τούς
άνθρώπους. 4) 'Ο κότσυφας, παρά τις ζημιές που κάνει στη γεωρ-
γία, είναι πουλί ώφέλιμο σ' αυτήν και στον άνθρωπο.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: 'Ο κότσυφας, παρά τις ζημιές, που κάνει στη
γεωργία, είναι πουλί ώφέλιμο σ' αυτή και στον άνθρωπο.

ΥΦΟΣ: Το ύφος του λογοτεχνήματος είναι γλαφυρό με κομψές και
ζωηρές εκφράσεις, παραστατικές εικόνες και δυνατές περιγραφές.

ΓΛΩΣΣΑ: 'Η γλώσσα είναι καθαρεύουσα' μιά καθαρεύουσα δ-
μως στρωτή κι άθίαστη, που προσφέρει πράγματι μιά αισθητική ά-
πόλαυσι πρωτόφαντη.

ΕΙΔΟΣ: Το πεζογράφημα τουτο άνήκει στις 'Ιστορίες τών ζώων'
πολλοί λογοτέχνες έχουν δουλέψει πάνω σ' αυτό το είδος (Ποταμιά-
νος, Λυκούδης, Καρκαθίτσας κι ιδιαίτερα ό Γρανίτσας)' "Όλοι αυ-

τοί, καθέννας μὲ τις δυνάμεις του πάνω σὰ θέματα αὐτά, καὶ μὲ τρόπο σαφῆ καὶ παραστατικὸ μᾶς παρουσίασαν τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιβίωσίν τους.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Τὸ πεζογράφημα τοῦτο μᾶς δίνει μιὰ πλούσια κι ἀνεπάντεχη αἰσθητικὴ καὶ ψυχικὴ ἀπόλαυσι. Μᾶς κάνει νὰ νιώσουμε ἀγάπη καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὰ πουλιά, γιατί καὶ ἱκανότητες πρωτόφαντες, ἀλλὰ καὶ αἰσθήματα ἀνώτερα ἔχουν νὰ μᾶς παρουσιάσουν κι ὠφέλειες πολλές δίνουν στὸν ἄνθρωπο. Μᾶς διδάσκει πολλὰ ἡ ζωὴ τῶν διαφόρων, γενικά, ζώων! Ἀρκεῖ κανεῖς νὰ σκύψῃ πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους καὶ νὰ τὰ ἐξετάσῃ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές. Ἄς σκεφτῇ κάποιος τί θὰ ἦταν ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς τὴν πολύτιμη αὐτὴ παρουσία τῶν ζώων καὶ τότε ἀμέσως, μὰ ἀμέσως θὰ μπορέσῃ νὰ ἐκτιμῇ τὴν ὠφέλιμη ὑπαρξί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Στέφανος Γρανίτσας (1880—1915) γεννήθηκε στὴ Γρανίτσα τῆς Εὐρυτανίας καὶ πέθανε ἀπὸ τύφο στὴν Ἀθήνα. Ἦταν λογοτέχνης καὶ δημοσιογράφος. Τὸ 1911 βγῆκε βουλευτὴς στὴν πατρίδα του καὶ τὸ 1912 ἔλαβε μέρος σὰν ἐθελοντὴς στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους. Ὁ Γρανίτσας μὲ τὸ ἔργο του «τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἥμερα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου» πῆρε τὴ θέσι τοῦ λαογράφου στὴ νεώτερη ἐλληνικὴ λογοτεχνία.

Οἱ πονηριὲς τῆς σουπιᾶς

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 243)

Ἄνδρ. Καρκαθίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Δὲν ὑπάρχουν μόνο ποιήματα, διηγήματα, μελετήματα καὶ γενικῶς ἀναγνώσματα μὲ κέντρο τὸν ἄνθρωπο, «ἀνθρωποκεντρικὰ καὶ ἀνθρωπολογικὰ» ἃς ποῦμε. Μὰ ἔχομε —εὐτυχῶς πού ἔκαμε τὴν παλιά ἐποχὴ τὴν ἀρχὴ ἐκεῖνος ὁ τετραπέρατος ὁ Αἰσώπος μὲ τοὺς μύθους του γιὰ τὰ ζῶα!— κι ἄλλα ἀναγνώσματα γιὰ νὰ μᾶς «τέρψουν καὶ διδάξουν, νὰ μᾶς δώσουν γνώσεις, ἀπορίες, νὰ μᾶς δημιουργήσουν συγκινήσεις. Θὰ ἦταν ἀδικία ἂν δὲν σκεφτώμαστε ὅτι ὑπάρχει κι ὁ κόσμος τοῦ βυθοῦ, ὁ ψαρόκοσμος, τμῆμα κι αὐτὸς τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἃς ρίξωμε... τὰ δίχτυα μας κι ἐδῶ.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ἐδῶ ὁ συγγραφέας μᾶς δίνει μὲ χάρι, φυσικότητα καὶ πρωτοτυπία μερικὲς σκηνές, πού μιὰ σουπιὰ —πολὺ πεινασμένη, ἐπειδὴ δὲ μποροῦσε νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν κακοκαιρία— κυνηγáει μὲ λαίμαργία τὴν τροφὴ της. Ἔτσι κατὰ-

Σουπιιά: Ποιὸς δὲν τὴν ξέρει ἢ δὲν ἔχει γευτῇ τὴ νοστιμάδα τῆς στὸ πιάτο; Μικρὸ θαλασσινὸ ποὺ ἀνήκει στὸ «κεφαλόποδα»· γιατί ἔχει τὰ πλοκάμια γύρω στὸ κεφάλι τῆς. Ἐπίσης πίσω φέρνει μελανοφόρο σακκουλάκι, ποὺ βέβαια ὅλοι ξέρομε τί τὸ θέλει· φυσικά, ὄχι νά... γράφῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀμύνεται. μύδι: μικρὸ θαλασσινὸ, ὁστρακοφόρο μὲ δύο κοκκαλένια καπάκια (πολὺ πικάντικος μεζές). στρείδι: ὁστρακοφόρο θαλασσινὸ μ' ἓνα καπάκι, ζῆ κολλημένο στὶς πέτρες (κι αὐτὸ ὀρεκτικώτατο φαγώσιμο). ἄστακός: θαλασσινὸ ὁστρακόδερμο μὲ δέκα πόδια καὶ μακριὰ οὐρά. Ἐκλεκτὸ θαλασσινὸ γιατί εἶναι πικάντικος μεζές. Μεγάλος ἐχθρὸς τοῦ τὸ χταπόδι, ποὺ ἀκόμη κι ἀπ' τὴ μυρωδιά τοῦ λιποθυμáει. Δὲ νομίζομε ὅτι φοβάται περισσότερο... ὁ διάβολος τὸ λιθάνι ἀπ' ὅ,τι τρέμει ὁ ἄστακός τῇ μυρωδιά τοῦ χταποδιοῦ... θαλάμι: Θάλαμος, κρύπτη, φωλιά. τρίφτης (τρίβω): "Ὅλοι ξέρομε αὐτὸ τὸ ἀπλούστατὸ ἀντικείμενο τῆς νοικοκυρᾶς ποὺ τρίβει τὸ σκληρὸ τυρί.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: "Α, ἐδῶ ὑπάρχει χάρι, σπιρτάδα, καταπληκτικὴ παραστατικότητα καὶ οἱ μονόλογοι τῆς σουπιᾶς, καθὼς καὶ οἱ διάλογοί τῆς μὲ τ' ἀδέρφια καὶ ξαδέρφια... ψάρια εἶναι φυσικώτατοι καὶ ἀπολαυστικοί. Διακρίνομε τὰ σχήματα: σὰ φτυάρια, σωστὸς τρίφτης: παρομοιώσεις. χρυσώθηκαν οἱ ἀκρογιαλιές, ἄστακοὶ ἄρματωμένοι, ἄστακοὶ λιγοθύμησαν: μεταφορές. Ξεχωρίζομε καὶ τὰ ἐπίθετα: κίτρινη, κόκκινη, γαλάζια, γοργοκίνητο, παιχνιδιάρικο, ἄρματωμένοι. Δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν ἐπίθετα· ὑπάρχουν ὅμως ρήματα ἐκφραστικά· κι αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο γιατί ὁ συγγραφέας δίνει μ' αὐτὸ τόση κίνησι κι εὐλυγισία καὶ τὸ πάλαιμα αὐτῶν τῶν ὄντων τοῦ βυθοῦ, αὐτοῦ «τοῦ θαυμαστοῦ κόσμου τῶν ζώων», τῶν ἀλλιώτικων ὅμως. Ἐπειτα τὰ στιχάκια ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἀλληλοπειράζονται τὰ ψάρια, εἶναι ἀπόλαυσι· βέβαια αὐτὰ δὲν εἶναι τοῦ συγγραφέα, ἀλλὰ κι αὐτὸς τὰ πῆρε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χαριτωμένου λαοῦ μας.

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΝΟΗΜΑ: Τὰ πλάσματα τῆς θάλασσας, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ζήσουν, ἔχουν καταπληκτικὲς ὁμοιότητες μὲ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία· πρόγραμμα, σχέδια, πικρίες, ἐπιθετικότητα κλπ.

ἈΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Δυστυχῶς στὴν κοινωνία τοῦ βυθοῦ δὲν ὑπάρχει ἔλεος, ἐπικρατεῖ τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου. β) Πάντοτε οἱ ἀδύνατοι, οἱ κουτοὶ καὶ οἱ δειλοὶ «τὴν πληρώνουν». (Μήπως ἔτσι, δυστυχῶς, δὲν συμβαίνει καὶ στὴ ζωή;). γ) Παρατηροῦμε ὅτι καὶ σ' αὐτὸ τὸν κόσμο ἡ ἐξυπνάδα καὶ ἡ μέθοδος καλύπτουν πολλὰς φορὲς τὴν ἀδυναμία.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὡραία δημοτική γλῶσσα ἀπλή, καθαρή, ξάστερη, ὅπως τὴν ἀκούμε ἀνάμεσα στὸ λαό· σωστή ἀπόλαυσι στ' αὐτὶ μας καὶ στὸ μάτι μας.

ΥΦΟΣ: Μάλιστα αὐτὸ εἶναι ὄνομα καὶ πράμα ὕφος γλαφυρό, συναρπαστικό, πολὺ φυσικὸ καὶ παραστατικό.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ — ΣΚΕΨΕΙΣ — ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ: Παρακολουθώντας γραμμὴ πρὸς γραμμὴ τοῦτο τὸ θέατρο κάτω ἀπὸ τὴ θαλασσινὴ ἐπιφάνεια, ἢ καλύτερα τοῦτο τὸν ἀνελέητο καὶ ἀσταμάτητο πόλεμο, δοκιμάζομε σίγουρα αὐτά: περιέργεια, ἀνησυχία, ἐκπληξι, φόβο, ἀγανάκτησι, ἱκανοποίησι. Ἀλήθεια θὰ ἦταν γιὰ μᾶς σὰν παρατηρητὴ ξεκαρδιστικὸ θέαμα καὶ σωστὴ ψυχαγωγία τοῦτες οἱ σελίδες, ἂν κλείνοντάς τες δὲν μᾶς θύμιζαν τίποτε ἀπὸ τὴ δική μας τὴν κοινωνία... Ἄλλ' ἄς σοβαρευτοῦμε, τὸ πράμα δὲν εἶναι γιὰ γέλια· γιατί δυστυχῶς γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος πρέπει νὰ τὸ παραδεχτοῦμε δὲν εἶναι «κόσμος ὁμορφος, ἀγγελικὰ πλασμένος» (καθὼς λέει ὁ ποιητής), τουλάχιστον ὅλες τὶς φορές, ἀλλὰ ὅπως καὶ γιὰ τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς βασιλεύει ὁ νόμος τῆς ζούγκλας, ἔτσι καὶ στίς... «πολιτισμένες» ἀνθρώπινες κοινωνίες ἐπικρατεῖ «τὸ δίκιο τοῦ ἰσχυροτέρου». Ἔτσι πὺν κάνομε τὴ λογικὴ σκέψι: Ποιὸς ν' ἀντίγραψε τὸν ἄλλο; Ἐμεῖς τὰ ζῶα ἢ ἐμᾶς ἐκεῖνα; Καὶ κάτι ἄλλο, πὺν νομίζομε ὅτι τὸ νοιώθει καὶ τὸ θέλει κάθε ἀναγνώστης· ἔσπασε ἡ ὑπομονή μας πὺν ἢ σουπιὰ ὅλο κυριαρχεῖ, ὅλο θριαμβεύει, ἀφανίζει, ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἔπαθε τίποτε. Δὲν εἶναι δίκιο αὐτό· περιμέναμε ἔστω τὴν τελευταία γραμμὴ νὰ χαροῦμε γιὰ τὸν ἀφανισμό της, ἀλλὰ τίποτε. Καλὰ, ξέρομε θέβαια ὅτι ἔχει τὸ γνωστὸ ἄσπρο μακρουλὸ κόκκαλο, ἀλλὰ δὲν περιμέναμε νᾶχη καί... «τὸ κοκκαλάκι τῆς νυχτερίδας» ἢ «τὸ τίμιο ξύλο ἐπάνω της»!... Κι ὅμως πρέπει νᾶμάστε θέβαιοι πὺς ἂν ὁ θαυμασιὸς Καρκαθίτσας μας συνέχιζε αὐτό... τὸ σήριαλ τὸ θαλασσινό, θὰ βλέπαμε καὶ τὴν παμπόνηρη σουπιὰ στὸ στόμα ἐνὸς ἰσχυροτέρου...

Ὡστε ἀλληλοεξόντωσι καὶ πόλεμος χωρὶς λεπτοῦ ἀνακωχῇ. Κι ὅμως ἀφθονία μεγάλῃ καὶ θαυμαστὴ ἰσορροπία στὰ θαλασσινὰ ζωντανά. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει παντοῦ θεία πρόνοια καὶ γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ διαπιστώνομε τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας καὶ τὴ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀμέσως μᾶς γεννιέται τὸ ἐνδιαφέρον ἂν ὑπάρχουν ἄλλα τέτοια κείμενα μὲ φερσίματα καὶ συμπεριφορὰ τῶν ψαριῶν. Καὶ θέβαια ὑπάρχουν. Εἶναι

ή θαυμάσια συλλογή τοῦ Θέμου Ποταμιάνου «ἐδῶ βυθός», ὅπου βρίσκει κανεῖς ἀπολαυστικές σελίδες γιὰ τὸ θέμα ποὺ θέλομε. β) Νομίζομε ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ψαριῶν, ποὺ εἶδαμε, μᾶς φέρνει στὸ νοῦ ἔξυπνα λόγια τοῦ λαοῦ, γεμάτα γνῶσι καὶ θάθος, καὶ παροιμίες π.χ. «ἔχει ὁ ἀφέντης μας ἀφέντη κι ἡ κυρά μας ἄλλο ἄντρα...», «τὸ μεγάλο ψάρι τρώει τὸ μικρό», «ὁ θάνατός σου ἡ ζωὴ μου», «ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω», «γελάει καλὰ, ὅποιος γελάει τελευταῖος» κλπ. γ) Μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ μᾶς δίνεται ἡ λαϊκὴ ὀνομασία μερικῶν ψαριῶν, θὰ θέλαμε νὰ συγκεντρῶναμε ὅλες τὶς ὀνομασίες τῶν ψαριῶν.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμά μας σὲ μορφή διηγηματικῆς περιγραφῆς ἀνήκει εἰδικότερα σὲ κείμενα ποὺ λέγονται «ζωοβιογραφίες» ἢ «λογοτεχνικὲς —ἐδῶ— θαλασσογραφίες».

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ὦταν ἓνα ἀπολαυστικὸ καὶ εὐχάριστο κείμενο, ποὺ δὲν μᾶς ψυχαγώγησε μόνον, ἀλλὰ μᾶς ἔβαλε καὶ σὲ σκέψεις, μᾶς ἔφησε καὶ διδάγματα. Καὶ θέλομε νὰ πιστεῦωμε πῶς, ὕστερα ἀπὸ τὴ μελέτη του, θὰ μᾶς γεννηθῇ ἡ ἐπιθυμία τὴν παμπόνηρη σουπιὰ νὰ τὴν εἶχαμε μαγειρεμένη στὸ πιάτο μας... Ἀλλ' ὅς θελήσωμε καὶ κάτι ὠφελιμώτερο· δὲν ἔχομε νὰ χάσωμε, ἂν κοιτάξωμε γιὰ τὴ σουπιὰ στὴ ζωολογία μας γιὰ νὰ μάθωμε ὅτι ἄλλο μᾶς ἐνδιαφέρει.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ παραπάνω πεζογράφημα «ὁ κρασοποῦλος».

Τὸ ἀγριομελίσσι

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 247)

Στ. Γρανίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «....Αὐτὸς δὲ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· ἡ δὲ τροφή ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον...» (Ματθ. 3, 4). «...καὶ ὥσάν μελίσσια στριμωκτὰ μέσ' ἀπὸ κούφιον βράχον / βλέπεις νὰ βγαίνουν ἄπειρα καὶ πάντοτε ἀναθρύζουν / κι ἐδῶ πολλὰ κι ἐκεῖ πολλὰ, πετώντας τριγυρίζουν / καὶ στ' ἄνθη τ' ἀνοιξιάτικα σταφυλωτὰ κρεμιῶνται...» (Ἰλιάδα Β 87—90 μετ. Πολυλᾶ). Ἡ βλογιμένη ἀπὸ τὸ θεὸ μέλισσα πολλὰς φορὲς χρησιμεύει γιὰ παράδειγμα πρὸς μίμησι, γιατί σ' ὅλη τὴ ζωὴ της ἐργάζεται ἀποδοτικὰ καὶ προσφέρει τὰ δυὸ πολύτιμα προϊόντα της, τὸ μέλι καὶ τὸ κερί. Καὶ

τὸ κερὶ μᾶς χρησιμεύει γιὰ νὰ στέλνουμε στὸν "Υψιστο, μαζί μὲ τὶς λαμπάδες, καὶ τὶς προσευχὲς καὶ τὶς παρακλήσεις μας... Τὸ μέλι εἶναι γιὰ τὸν ἄνθρωπο μιὰ τ έ λ ε ι α τροφή. Τὸ μέλι περιέχει πολλὲς βιταμῖνες, μεταλλικὰ ἄλατα, νερό, σάκχαρο κ.ἄ. χρήσιμα γιὰ τὸν ὀργανισμό μας θρεπτικὰ στοιχεῖα μεγάλης βιολογικῆς ἀξίας. Τὸ Ἑλληνικὸ μάλιστα μέλι, τὸ θ υ μ α ρ ῖ σ ι ο εἶναι μοναδικὸ στὸν κόσμον καὶ γι' αὐτὸ περιζήτητο.

ΝΟΗΜΑ: Στις ὄχθες τοῦ Ἀσπροπόταμου τῆς Εὐρυτανίας, μέσα σὲ σπηλιές, ὑπάρχουν πολλὰ ἀγριομέλισσα. Γι' αὐτὸ κάθε πρωὶ καὶ κάθε θράδου σμήνη ἀπὸ πουλιὰ περιφέρονται πάνω ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ Ἀσπροπόταμου γιὰ νὰ ἀρπάξουν τὰ πετούμενα μελίσσια καὶ νὰ τὰ φάγουν. Τὰ μελίσσια ἀλλάζουν κάθε τόσο δρομολόγια ἀλλὰ καὶ τὰ πουλιὰ, τὰ μελισσοφάγα, τὰ ἀκολουθοῦν κι ἀρχίζουν πάλι τὸ κυνήγι... Τὰ μελίσσια, ὅπως καὶ τὰ πρόβατα, ἔχουν τὴ συνήθεια νὰ ἀκολουθοῦν τὸ πρῶτο, ὅπου κι ἂν πάη, ὅς πάη καὶ στὸν γκρεμό!... Οἱ μελισσοκόμοι, ποὺ γνωρίζουν αὐτὴ τὴν... ἡλίθια ἀφοσίωσι τῶν μελλισσιῶν, πρωὶ πρωὶ ρίχνουν κάμποσες τουφεκιές, γιὰ νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς μελισσοφάγους ἀπὸ τὴν μελισσοπορεία. Κι ἔτσι τὰ μελίσσια πᾶνε μακριὰ καὶ σκορπίζονται πάνω στὰ λουλούδια, χωρὶς νὰ κινδυνεύουν ἀπ' τοὺς μελισσοφάγους, ἀφοῦ σκόρπια δὲν μποροῦν νὰ τὰ πιάσουν καὶ γυρίζουν φορτωμένα στὴν κυψέλη τους.

“Άλλοι ἐχθροὶ τοῦ μελισσιοῦ εἶναι τὰ κουνάβια κι ἡ ἄλεποῦ. Τὰ κουνάβια εἶναι συστηματικοὶ ἐκμεταλλευτὲς τῶν κυψελῶν, ἐνῶ ἡ ἄλεποῦ σὲ δύσκολες ὥρες διακινδυνεύει τὸ κινῆγι τοῦ μελιοῦ. Γιατί; Γιατὶ κάποτε προσπαθώντας νὰ θγάλῃ τὸ μέλι, ἔπεσε στὸ ποτάμι! Γύρω γύρω ἔθλεπε τὶς ψηλὲς ὄχθες καὶ τὸ μάταιο νὰ προσπαθῇ ν’ ἀνεβῇ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι δὲν τὰ καταφέρνει, εἶπε φιλοσοφημένα ὅτι θαριέται τὰ κλωθογυρίσματα... Ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς ὅμως τοῦ μελισσιοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος! Καὶ μάλιστα τὰ ἀγριομέλισσα τὰ κυνηγοῦν πολὺ, γιατί ἔχουν μέλι πολὺ κι ἀζύγιστο κερί! Στὶς ἀρχὲς ὅμως τὰ κυνηγοῦσαν ἄνθρωποι ἀδέξιοι κι ἀχόρταγοι, ποὺ δὲν ἄφηναν καθόλου μέλι γιὰ νάχη τὸ χειμῶνα τὸ μελίσιγοι, καὶ ἔτσι πέθαινε ὅλο τὸ μελισσολόι. Πάθανε ὅμως πολλὲς ζημιὲς οἱ ἀδέξιοι αὐτοὶ μελισσοκυνηγοὶ κι ἀντελήφθηκαν ὅτι δὲν εἶναι ὅλοι ἱκανοὶ γιὰ ὅλες τὶς δουλειὲς κι ἄφησαν πιά ἡσυχὰ τὰ μελίσιγα νὰ τρυγοῦν οἱ μελισσοκόμοι. Αὐτοὶ ἔχουν τὸν τρόπο τους γιὰ νὰ κατεβοῦν στὸν γκρεμὸ καὶ ξέρουν πόσο μέλι νὰ πάρουν, πόσο ν’ ἀφήσουν καὶ πῶς νὰ φυλαχτοῦν ἀπὸ τὶς μέλισσες. Ὅπως δὴποτε ὅμως κι αὐτοὶ ἀποφεύγουν νὰ τρυγοῦν τὰ μελίσιγα, ποὺ πῆγαν καὶ σκάλωσαν σὲ τόπους ἱερούς. Πιστεύουν πῶς φτειάχνουν τοῦ ἁγίου

τὸ κερὶ καὶ δὲν τὰ πειράζουσιν.

Στὴ συνέχεια διηγεῖται τὸ περιστατικὸ μὲ τὸν ἀσεβῆ, ποὺ τουφέκισε τὸν καταρράκτη τοῦ μελιοῦ κι ἔσπασε τὸ τουφέκι του μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τοῦ κοποῦν τὰ χέρια, καὶ μὲ τὸν παπᾶ, ποὺ κατέθηκε μὲ σκοινὶ γιὰ νὰ τρυγήσῃ τὸ πολὺ μέλι, ἀλλὰ κι αὐτὸς δὲν εἶχε καλύτερη τύχη. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀτυχήματα ἔπαψαν οἱ χωριανοὶ νὰ σκέπτονται τὸν τρύγο αὐτῶν τῶν μελισσιῶν.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ — ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Α' «Σχεδὸν τὰ περισσότερα... τὸ μελίσσι ἀπὸ τὴν πείνα» «Τὸ ἀγριομέλισσο' συνήθειες κι ἔχθροί του». Β' «Μ' ὄλα ταῦτα... καὶ τὰ χεῖλη τῆς σπηλιάς» «Τὰ μελίσσια τοῦ ἁγίου καὶ τῶν στοιχειῶν».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ — ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεία: Ἀλτροῦισμός, ὁ: (ξ. λ.) Φιλαλληλία. Γκεσέμι, τὸ (καὶ κεσέμι): (ξ. λ.) κριάρι, ποὺ προπορεύεται τοῦ κοπαδιοῦ. Γκλίτσα, ἡ (καὶ κλίτσα): (ξ. λ.) ἀγκλίτσα ἢ ἀγκλούτσα: ἡ ποιμενικὴ ράβδος μὲ λεπτοφυγμένη κεφαλὴ. Μάννα, τό: (ξ. λ.) Θεόπεμπτος τροφὴ τῶν Ἑβραίων στὴν ἔρημο, πολυτίμη θρεπτικὴ οὐσία πάνω στὸν ἀνθὸ τοῦ ἔλατιοῦ. Βόλια, τά: (βόλι, τό' βόλος) σφαιρίδια μολύβδινά γιὰ τὸ κυνήγι τῶν θηραμάτων.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία - Λαογραφικά: Εὐρυτανία, ἡ: Περιοχὴ τῆς. Δυτ. Στερ. Ἑλλάδας ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ὁμώνυμο νομὸ μὲ πρωτεύουσα τὸ Καρπενήσι. Ἀσπροπόταμος, ὁ (Ἀχελῷος): Τὸ σπουδαιότερο ποτάμι τῆς Δυτ. Στερεᾶς. Τοῦτο πηγάζει ἀπὸ τὸ βουνὸ Λάκμο, κοντὰ στὸ Μέτσοβο. Εἶναι τὸ τρίτο ποτάμι, σὲ μῆκος, στὴν Ἑλλάδα κι ἔχει πολλὰ νερά. Ἔχει πολλὰ παραποτάμια Ταυρωπὸς (Μέγδοθας), Ἀγραφιῶτης κι ἔχουν γίνει τὰ ὑδροηλεκτρικὰ ἔργα Ταυρωποῦ καὶ Κρεμαστῶν. Αἰτωλικό, τό: Πόλι τῆς Δυτ. Στερ. Ἑλλάδας. Εἶναι γνωστὸ ἀπ' τὰ ψάρια, τὸ ἀγνὸ λάδι τῆς ἐλιᾶς, τὸ περίφημα ὕφαντά, ποὺ εἶναι χειροποίητα, τὶς τσιποῦρες καὶ τοὺς κεφάλους, ἀλλὰ ἰδιαίτερα εἶναι γνωστὸ ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ τῆς Παναγίας (15 αἰ.), ποὺ ἔχει τοιχογραφίες, καλλιτεχνικὸ ἐπιτάφιο (τὸν εἶχε πάρει ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης ἀλλὰ ἐπαναφέρθηκε στὸ ναὸ ἀπὸ ἄγνωστο Πρεβεζιᾶνο). Ἐκεῖ μέσα στὴν ἐκκλησιὰ ἔγινε ἡ δίκη τοῦ Καραϊσκάκη, ποὺ σκάρωσε ὁ Μαυροκορδάτος... Ἐγιναν ἀκόμη δυὸ τοπικὲς ἐθνοσυνελεύσεις μὲ πρόεδρο τὸ Μαυροκορδάτο. Ἀκόμη ἔχει καὶ τὴν ἐκκλησιὰ τῶν Ταξιαρχῶν μὲ τὸ πηγαδάκι, ποὺ ἔγινε ἀπὸ βόμβα τούρκικη, ὅταν εἶχαν κόψει τὸ νερὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ (1823). Ἰσκοκαπνός, ὁ: Ἰσκα εἶδος μανιταριοῦ. Τὸ ξέραιναν πα-

λιότερα και τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νὰ ἀνάβουν τὰ τσακμάκια. Τὸ μανιτάρι τοῦτο τὸ χρησιμοποιοῦν ἀκόμη οἱ μελισσοκόμοι, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τρυγήσουν ἢ νὰ περιποιηθοῦν τὰ μελίσσια. Τὸ μανιτάρι ἀναμμένο σιγοκαίγεται χωρὶς φλόγα. Τὸ βάζουν μέσα σ' ἓνα μεταλλικὸ ἐργαλεῖο (φουσερό), ποῦ ἔχει μικρὴ τρύπα. "Όταν πλησιάσουν τὰ μελίσσια μὲ τὸ φουσερό, τὰ φυσοῦν. Μαζὶ μὲ τὸν ἀέρα πηγαίνει κι ὁ καπνὸς τῆς ἴσκας. Τὰ μελίσσια ναρκώνονται κι ἡσυχάζουν μὲ τὸν καπνὸ καὶ δὲν κάνουν κακὸ στὸ μελισσοκόμο οὔτε στὸν ἑαυτὸ τους. 'Ο λαὸς δίνει μεγάλη σημασία στὶς παραδόσεις· τὶς πιστεύει καὶ ἀποφεύγει νὰ τὶς καταπατᾷ. Τόσο μάλιστα τὶς θεωρεῖ ἀληθινές, ποῦ δημιουργεῖ ἔτσι τὸν ἐξωτερικὸ κι ἰδιαίτερα τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ πολλές φορές νὰ βγῇ ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια, ποῦ χαράζει ἡ παράδοσι, μὲ ὁδυνηρὰ συνήθως ἀποτελέσματα. Τὰ «στοιχεῖα» εἶναι καλὰ ἢ κακὰ πνεύματα, ποῦ φυλάττει ἕναν τόπο, ἓνα σπίτι, ἓνα γεφύρι, μιὰ θρύσι, ἓνα πηγάδι κ.ἄ. 'Απὸ παλιὰ εἶναι γνωστὰ στοὺς προγόνους μας τὰ στοιχεῖα, λ.χ. ὁ «οἰκουρὸς ὄφις» τῆς Ἀθηνᾶς, δηλ. τὸ φίδι ποῦ φύλαγε τὴν Ἀικρόπολι κ.ἄ. 'Ο παπᾶς ὅσο κι ἂν προσπάθησε νὰ «σπάσῃ» τὸν πάγο, ποῦ εἶχαν οἱ χωριανοὶ γιὰ τὰ στοιχεῖα, δὲ μπόρεσε ὁ καημένος. "Επεισε κι αὐτὸς θυμὰ τῆς Παράδοσης. 'Ο λαὸς πιστεύει τὴν ἀλεποῦ σὰν πιὸ ἔξυπνο καὶ πονηρὸ μαζὶ ζῶο· γι' αὐτὸ καὶ τῆς ἀναθέτει κάθε δύσκολη ἀποστολή, ποῦ ὅπωςδήποτε θὰ τὴν τελειώσῃ μὲ ἐπιτυχία! Μόνο ποῦ μερικὲς φορές ἡ ἀλεποῦ χάνει ὀλοκληρωτικὰ στὸν ἀγῶνα τῆς (λ.χ. ἡ πονηρὴ ἀλεποῦ πιάνεται κι ἀπὸ τὰ τέσσερα). Π ρ ο σ ο χ ῆ: 'Ο μελισσοφάγος γιὰ νὰ φάῃ τὶς μέλισσες ἐφαρμόζει τὸ σχέδιο τῆς ἐνέδρας. Μπρὸς ἀπ' τὴ φωλιά τους σχηματίζει τρομερὸ κλοιὸ (διασταυρωμένα πυρά!) κι ἔτσι δὲ μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ τὸ κοπάδι τῶν μελισσιῶν! Τὰ μελίσσια ὅμως διαθέτουν... ἀντικατασκοπεῖα, μαθαίνουν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ κι ἀλλάζουν πορεία! Οἱ μελισσοφάγοι ὅμως ἔχουν καλλίτερες ὑπηρεσίες ἀναγνωρίσεως τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ... Καὶ νᾶτους μπρὸς στὶς μέλισσες... Πάντα τὸ κακὸ ἔχει δύναμι πιὸ μεγάλη!... Νά ὅμως ποῦ ὁ... ἀπὸ μηχανῆς θεός, ὁ μελισσοκόμος, ποῦ τὰ «μυρίζεται» κάτι τέτοια καμῶματα τοῦ μελισσοφάγου καὶ παίρνει τὴν καραμπίνα ἢ τὴν κουμπούρα κι ἀρχίζει τὶς μπαταρίες· μπορεῖ νὰ ρίξῃ καὶ κάποιον πάνω στή... μάχη! Καὶ τότε οἱ ἄλλοι «τὰ μαζεῦουν καὶ φεύγουν» γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν ἀργότερα... Τί ἀγῶνας ἀλήθεια γιὰ τὴν ἐπιβίωσι...

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Εὐρυτανικῶν, ἰσχυράν, κακόμοιρα, ἀποκρήμνους, ἐπικινδύνους, ἀποτόμους, ἐπικερδέστερο, ἀν-οργάνωτον, αὐτοσχέδιοι, τολμηροί, ξανθός, μελιτώδη, στοιχειωμέ-

νο κ.ἄ. Σύνθετα: ἀγριομελίσι, παραφροσύνην, μελισσοφάγοι, μελισσομάνδρια, μελισσογραμμὴν, κακόμοιρα, ἐστρογγυλοκάθισεν, κλωθογυρίσματα, ἰσκοκαπνόν, συρματοδεμένα κ.ἄ. Μεταφορές: ριζωμένα, ἐπιτίθενται, νὰ σπάση γκλίτσες, ἀλυσίδα, βυζάξη, ἐρήμαζαν, κρούει, ἔσκασε τὸ τουφέκι, ἐδούλευε κ.ἄ. Παρομοιώσεις: Σύννεφα πουλιῶν, ὡς ξανθὸς καταρράκτης. Ἑρωτήσεις: εἰς ἓνα γκρεμόν, αὐτὸν τὸν δρόμον, στὸ παχὺ στρῶμα. Ἀποσιώπησι: ἀλλὰ θαρροῦμαι τὰ κλωθογυρίσματα... Εἰκόνες: τὸ κοπάδι μὲ τὸν γκρεμό· τὸ σμήνος τῶν μελισσῶν - ἡ ἄλεπού στὸ ποτάμι - ὁ παπᾶς μὲ τὸ ἀγριομελίσι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1. Μεγάλος εἶναι ὁ ἀγώνας τῶν διαφόρων ζώων γιὰ πῆν ἐπιβίωσι. 2. Γιὰ τὴν ἀλληλοεξόντωσι καὶ τὰ ζῶα χρησιμοποιοῦν στρατηγικὰ σχέδια. 3. Πολλοὶ κι ἀδίστακτοι εἶναι οἱ ἐχροὶ τοῦ μελισσιοῦ. 4. Πολύτιμα εἶναι τὰ ἀγαθὰ ποὺ προσφέρει στὸν ἄνθρωπο τὸ μελίσι. 5. Ἡ ἄλεπού θεωρεῖται ἀπὸ τὸ λαὸ ὡς τὸ ἐξυπνότερο ζῶο. 6. Οἱ ἀδέξιοι ἄνθρωποι δὲν ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνη. 7. Μεγάλη κι ἀχτύπητη εἶναι ἡ δύναμι τῆς προλήψεως.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: Τὸ ἀγριομέλισσο· οἱ συνήθειες κι οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἢ «μεγάλος εἶναι ὁ ἀγώνας τῶν ζώων γιὰ τὴν ἐπιβίωσι».

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι πότε γλαφυρὸ καὶ πότε ἀδρό, (μικτό). Στὸ τέλος ἐπέρχεται κι ἡ κάθαρσι μὲ τὸ δύστυχο τὸν παπᾶ...

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα· μιὰ καθαρεύουσα ἀθίαστη καὶ κατανοητή, ποὺ δημιουργεῖ ἓνα κλίμα γιὰ πνευματικὴ ἀπόλαυσι.

ΕΙΔΟΣ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα τοῦ Γρανίτσα «κόσσυφας».

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Τὸ πεζογράφημα τοῦτο σκοπὸ ἔχει νὰ μᾶς διδάξη. Καὶ γιὰ νὰ πετύχη τὸ σκοπὸ τοῦ χρησιμοποιεῖ γνώσεις καὶ πληροφορίες, ποὺ διάθασε ἀλλὰ καὶ παρατήρησε ὁ ἴδιος ὁ Γρανίτσας σὰν ἄνθρωπος τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς ἐξοχῆς. Μᾶς κάνει, παράλληλα μὲ τὴ διδασκαλία του, νὰ νιώσουμε καὶ πολλὰ συναισθήματα: Θαυμασμὸ γιὰ τὸν ἀγώνα τῶν διαφόρων ζώων, (χαρὰ καὶ λύπη, ἀνάλογα μὲ τὶς προσπάθειες καὶ τὶς ἀποτυχίες τους), ἀγανάκτησι κι ἀποστροφή γιὰ τοὺς κακοὺς κι ἀχόρταγους ἀνθρώπους, ποὺ συντελοῦν στὴν καταστροφή τῶν ὠφελίμων ζώων, ἀλλὰ ἰδιαίτερα αἰσθανόμαστε θλίψι κι ὀδύνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποὺ δὲν μπόρεσε ἄ-

κόμη νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ δίχτυα τῆς προλήψεως καὶ τῆς δεισιδαιμονίας!...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα τοῦ Γρανίτσα «Κότσυφας».

Ὁ ταλαίπωρος ἀπόμαχος

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 250)

Διήγημα Ἑμμ. Λυκούδη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Θὰ μᾶς ἔχη δοθῇ ἀσφαλῶς πολλές φορές ἡ εὐκαιρία νὰ διαπιστώσωμε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες σὲ πολλές τους ἐκδηλώσεις ἦσαν «ἀνθρωπινώτεροι», ἡμερώτεροι καὶ πιὸ πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς σύγχρονους πολιτισμένους καί... χριστιανούς. Εἰδικὰ σχετικὰ μὲ τὴ φροντίδα καὶ τὸ σεβασμὸ πρὸς τὰ χρήσιμα ζῶα, ἐμεῖς πρέπει νὰ ντρεπώμαστε μπροστὰ σ' ἐκείνους. "Ένας σπουδαῖος σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Πλούταρχος (46–127 μ.Χ.) μᾶς ἄφησε ἓνα ὑπέροχο παράγγελμα· «ἵππων ἀπειρηκότων ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ γηροκομία τῷ χρηστῷ (ἀνθρώπῳ) προσήκουσι= ὁ καλὸς ἄνθρωπος ἀρμόζει νὰ προσφέρῃ τροφή καὶ γηροκομιὴ στὰ ἀποκαμωμένα ἄλογα». Δυστυχῶς ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο γιὰ ἓνα τέτοιο καί... πολὺ καλύτερο ἵππο στὴν ἐποχὴ μας περίπου, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἀνάγνωσμα ποὺ ἀκολουθεῖ...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας μας διηγεῖται ἓνα γεγονὸς ποὺ τὸ ἔζησε ὁ ἴδιος καὶ τοῦ ἔδωσε δυνατὴ συγκίνησι. Στὴ λεωφόρο Πατησίων καὶ στὸ σημεῖο ποὺ ἀρχίζει τὸ «πεδῖον τοῦ "Ἀρεῶς» (ὅπως εἶναι καὶ σήμερα) ἦταν χῶρος στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Ἐκεῖ λοιπὸν ἓνα πρωινὸ ὁ ἀφηγητὴς μας συνάντησε, μὲ ἀναβάτη ἓνα καλόγερο, ἓνα κοκκαλιάρικο καὶ ἀξιοθρήνητο ἄλογο, ποὺ βάδιζε πολὺ ἀργὰ καὶ τρέμοντας. Τὸ θέαμα προξένησε βαθειὰ λύπη. Ἀλλὰ ξαφνικά, μὲ σάλπισμά του καὶ θορύβους, ἔφθασε καλπάζοντας ἀκάθεκτη φάλαγγα στρατιωτικοῦ ἱππικοῦ. Καὶ τότε, καὶ τότε τί μεταμόρφωσι καὶ τί θαῦμα! Τὸ ἄθλιο ἄλογό μας, ἀνῆκε ἄλλοτε στὸ ἐνδοξο ἱππικό, θρῆκε φοβερὴ δύναμι καὶ ὀρθώθηκε ὑπερήφανο, ξανάνιωσε καὶ χλιμιντρίζοντας χύθηκε σὰ θέλος πρὸς τὸ στρατιωτικὸ ἱππικὸ σῶμα, ὁπότε καὶ ὁ ἀναβάτης του ξαφνιασμένος, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ βρέθηκε στὸ πλευρὸ αὐτῆς τῆς ἱππικῆς ἐφόδου, δίνοντας τὴν ἐντύπωσι ὅτι εἶναι... ὁ παπὰς τοῦ καλπάζοντος συντάγματος. Τὸ γεγὸνός κατασυγκίνησε κι ἔφερε δάκρυα συμπαθείας στὸ θεατὴ συγγραφέα μας καὶ τὸν ἔκαμε νὰ συλλογισθῇ τοῦτα: Αὐτὸς ὁ ἀπόμα-

χος ἵππος (πολεμιστής), σίγουρα ἔζησε κάποτε ἔντονα καὶ χαρούμενα τὴ ζωντανὴ καὶ ἔνδοξη ζωὴ τοῦ στρατώνα· ἀσκήσεις, σάλπιγγες ἀλλὰ καὶ περιποιήσεις καὶ χάδια ἀπὸ τὸν ἀναβάτη του. Γέρασε ὁμως καὶ κάποια μέρα θὰ τὸ σημάδεψαν μὲ τὴ στάμπα «τῆς ἀχρηστίας», θὰ τὸν ἔβγαλαν στὴ δημοπρασσία γιὰ ἀχθοφορικὲς δουλειές. Καὶ μόνον αὐτό; ποιό θλιβερό τέλος τὸν περιμένει; Μὰ θὰ φοβήσῃ ἀγνοημένος καὶ τὸ τομάρι τοῦ πωλημένο στὸν βυρσοδέψη θᾶναι ἢ τελευταία του ἱστορία.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφή αὐτῶν: Ἔχομε τὴν ἀπλὴ πορεία τῆς διηγέσεως: Εἰσαγωγή ἢ α' ἐνότητα «Ἐνῶ... ἀναβάτου τους»: Ἦ ἐκθεσι ἢ β' ἐνότητα «αἴφνης... γέροντα ἵππον»: Ἦ μεταμόρφωσι καὶ ξανάνιωμα τὸ προσωρινό. Καὶ ἢ γ' ἐνότητα ὁ ἐπίλογος: «Ταλαίπωρος... τὸ δέρμα του»: Ἦ παρακμὴ, τὸ ξεπούλημα, ἢ καταφρόνια. Τὴν ἐπεξεργασία ὁμως πρέπει νὰ τὴν κάνωμε ἀδιάσπαστη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: οἶκτος= λύπησι, εὐσπλαγχνία. ὄθεν= ἀπ' ὅπου. λιπόσαρκος= ἀδύνατος, κοκκαλιάρης. ὀζῶδης (ο, η, τὸ ὀζῶδες)= ροζιάρικος. ἀκάθεκτος= ἀσυγκράτητος κατεσκληκῶς= σκελτωμένος (πρχ. τοῦ ρ κατασκέλλω= ἀποξηραίνω). μένος, τό= μεγάλη δύναμι, μανία. αἶγλη= ἀκτινοβολία, λάμψι. αὐχὴν= σθέρκος. μυκτὴρ= ρουθοῦνι (τὸ ρ μυκτηρίζω= κοροϊδεύω πολύ. τανύω= τεντώνων ἔρρηξε χλιμιντριισμό (τὸ ρ ρήγνυμι καὶ ρηγνύω)= χλιμιντριζῶ δυνατὰ καὶ ἀπότομα. παραμυθία, ἢ= παρηγοριά. καταυλισμός= τόπος διαμονῆς στρατοῦ, στρατώνας. δαψιλὴς= ἀφθονος, ἀχρησία= ἀχρηστία. καθαίρεσις= ὑποβίθασμός, κατάργησι, «ἐξήλωμα». ἀχθοφόρος= χαμάλης. χρεμετισμός= χλιμιντρισμα. φρενιτιώδης= πολὺ ἐνθουσιαστικός, ἔξαλλος.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Ὁδὸς Πατησίων: μιὰ ἀπὸ τὶς κεντρικώτερες λεωφόρους τῶν Ἀθηνῶν, πὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Ὀμόνοια καὶ καταλήγει στὰ Πατήσια (περίπου ἀπόστασι 6 χιλιόμε.). Πεδίον τοῦ Ἄρεως: Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ ὁμορφότερα ἄλση μέσα στὴν Ἀθῆνα. Παλιότερα ἦταν ἐκεῖ τόπος ἀσκήσεως τοῦ ἵππικοῦ. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε ἀφιερωθῇ στὸν Ἄρη, τὸ θεὸ τοῦ πολέμου. σφῦρα δημοπρασσίας: Δημοπρασίες (πλειστηριασμοὶ) εἶναι κατὰ λέξι πωλήσεις στὸ λαό. Ἦ σφῦρα, τὸ σφυρὶ τὸ χρειάζοταν (θέβαια παλιότερος, «πρωτόγονος» τρόπος) ὁ ὑπάλληλος πὺ ἔκανε τὴ δημοπρασσία, γιὰ νὰ τὸ χτυπᾷ στὸ τραπέζι κάθε φορὰ πὺ κάθε «πλειοδότης» πρόσφερε ἕνα ποσὸν (σ' αὐτὸ τὸ συναγωνισμό). Σήμερα λέει ὁ λαὸς γιὰ ἕναν πὺ χρεωκόπησε καὶ χρωστάει στὸ

δημόσιο ότι «τοῦ τὰ ἔθγαλαν στό σφυρί». Σφριγῶντα (μετ. τοῦ ρ. σφριγῶ - ὦ= ἔχω σφρίγος, μεγάλη ζωντάνια).

Καλολογικά στοιχεία: Πολλά καὶ διαλεχτὰ ἐκφραστικά μέσα καὶ ἐξωτερικά στολίδια, ἀνάλογα μὲ τὴ σύντομη ἔκτασι τοῦ πεζογραφήματος. Διακρίνομε πολλά σχήματα π.χ. ἐσθεσμένους ὀφθαλμούς καὶ μορφήν, μεταφοράς ὡς θέλος, παρομοίωσις. Ἄλλὰ (πράμα σπάνιο στὰ κείμενα) καὶ ἐντυπωσιακὰ ὀξύμωρα θλέπομε: κραυγὴ ὀδύνης καὶ χαρμόσυνος μουσική, θρῆνος καὶ λυγμὸς παραμυθίας, δακρύγελως (γέλια καὶ δάκρυα μαζί). Ὁξύμωρο νὰ ξέρωμε ὅτι τέλος, ὅταν ἔχωμε μεγάλη παράξενη, ἀσυνήθιστη ἀντίθεση π.χ. ὑπάρχουν μερικά γνωστὰ καὶ πολὺ ἐντυπωσιακὰ ποὺ λέει ὁ κόσμος: «βίος ἀβίωτος, ἐλεύθεροι πολιορκημένοι, σπεῦδε βραδέως, πάω ἄργα γιατί θιάζομαι κλπ.

Ἄλλὰ καὶ τὸ «ταλαίπωρος ἀπόμαχος» εἶναι ἡ πιὸ πετυχημένη προσωποποίησι τοῦ ἵππου. Τὸν ἐμέθυον τὰ σαλπίσματα, μεταφοράς, ὡς ἄδικον στρατιωτικὴν καθαίρεσιν, παρομοίωσις. Ἄλλὰ οἱ εἰκόνες οἱ δυνατές, οἱ ἔντονος καὶ τόσο χτυπητὲς, (καὶ ὑπάρχουν τόσες τέτοιες ὀπτικοακουστικὲς) δίνουν ὅλη τὴν καταπληκτικὴ κίνησι, ζωντάνια καὶ παραστατικότητά στοῦ πεζογράφου μας π.χ. ἡ σκηνὴ τῆς μεταμορφώσεως εἶναι ὑπέροχη καὶ σπάνια. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφύγη εἶναι τὰ τόσο δυνατὰ, πολύχρωμα καὶ ἐκφραστικά ἐπίθετα καὶ ὁ πλοῦτος τῶν μετοχῶν: ἔφιππον, λιπόσαρκος, ὀζώδους, ἀκάθεκτος, χαρμόσυνος, φρενιτώδους, ἀπόμαχος. Καὶ ἡ ποικιλία τῶν μετοχῶν τώρα: ἐσθεσμένους, μετρουμένας, τρέμοντας, κατεσκληκῶς, παρατεταμένον, σφριγῶντα, πεπυρακτωμένου.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὅταν συμβῇ καὶ τὰ ζῶα (καὶ βέβαια περισσότερο οἱ ἄνθρωποι) θυμηθοῦν τὴν περασμένη ἀκμὴ καὶ δόξα τους, τότε ὅσο καὶ νὰ φαίνεται δύσκολο, ἔστω προσωρινὰ νοιώθουν πῶς τὰ ἄθλια γηρατεῖά τους θρῖσκουν τὴν πρώτη νεανικὴ ὁρμὴ καὶ λάμψι.

ἈΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἀλήθεια, εἶναι πολὺ φριχτὸ κατάντημα νὰ ξεπέφτῃ κανεὶς ἀπὸ μιὰ ὠραία καὶ ἔντονη ζωὴ σὲ ξευτιλιστικὸ καὶ καταφρονεμένα γεράματα. β) Εἶναι μεγάλη ἀπανθρωπιὰ καὶ βαρβαρότητα ἢ κακομεταχείρισι τῶν γερασμένων ζώων (ἀλλὰ γιατί ὄχι καὶ τῶν ἀπομάχων ἀνθρώπων τῆς ζωῆς;).

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα αὐστηρὴ καθαρεύουσα, τόσο ποὺ ἔχει ἀρχαί-

ους τύπους· π.χ. ἐκεῖνο τὸ κατεσκληκῶς, ὀζώδους, δαψιλῶς, πόσο δύσκολα! "Ὁμῶς αὐτὴ ἡ γλῶσσα πόσο καλλιεργημένη καὶ λαμπερὴ καὶ μὲ πόση ἄνεσι καὶ γνῶσι τὴ χειρίζεται ὁ συγγραφέας!

ΥΦΟΣ: "Υφος πολὺ παραστατικὸ καὶ γλαφυρό, πυκνὸ, μὲ τόνους εὐγένειας καὶ σοβαρότητας.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ — ΣΚΕΨΕΙΣ: Σαράντα γραμμὲς περίπου κείμενο καθαρευσιάνικο, ἀλλὰ πόσες σκηνές, πόση ζωὴ καὶ πόσες περισσότερες ἀναμνήσεις! Ἀλήθεια πῶς καὶ στὴν πιὸ ψυχρὴ καὶ ἀδιάφορη καρδιὰ ξεσηκώνονται ἀπαντῶντα ἔντονα καὶ δυνατὰ συναισθήματα: ἔκπληξι, συμπάθεια, θαυμασμός, οἶκτος, τρυφερότητα κι αὐτὸ ποὺ λέμε «ἀνθρωπιά». Πάντως εὐκόλα διακρίνει κανεῖς δῶ μέσα τραγικὰ καὶ κάποια κωμικὰ στοιχεῖα· καὶ πόσο χιοῦμορ ποὺ στιγμὲς στιγμὲς καταντᾷ σὲ σαρκασμὸ καὶ πικρὴ εἰρωνεία γιὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων! π.χ. ἐκεῖνο τὸ «στῖγμα τῆς ἀχρησίας καὶ τὸ σφυρὶ τῆς δημοπρασίας πόσα δὲν κρύβουν! Καὶ πόσες σοβαρὲς σκέψεις δὲν μᾶς ἀπασχολοῦν τούτῃ τὴν ὥρᾳ! Γιατί πῶς νὰ τὸ κάνουμε; Ἡ θλίψι μας δὲ μένει μόνο στὸ ἄδοξο καὶ καταφρονημένο τέλος ἑνὸς κάποτε ἀξίου καὶ πολὺ χρησίου ζώου· ἀλλὰ σκεφτόμαστε τὴ μοῖρα πολλῶν σπουδαίων ἀνθρώπων σὰν ἡ κοινωνία τοὺς περάσῃ στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς καὶ τοὺς κάμῃ θλιβεροὺς «συνταξιούχους τῆς»! Ἀλλὰ καὶ στ' ἀνθρώπινα νὰ μὴ περάσωμε τὸ θέμα μας καὶ νὰ τὸ κρατήσωμε στὸ ἐπίπεδο τῶν ζώων, πάλι σφίγγεται ἡ καρδιὰ μας γιὰ τὴ σκληρότητα τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντί τους. "Ετσι καταλήγομε ὅτι, παρὰ τὰ τόσα σωματεῖα καὶ ἑταιρεῖες «προστασίας τῶν ζώων», αὐτὴ ἡ ζωοφιλία εἶναι τὶς περισσότερες φορὲς δυστυχῶς ἄλλη μιὰ μορφή τῆς ἀνθρώπινης ὑποκρισίας...

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Μερικὲς φράσεις εἶναι τόσο ὠραῖες ποὺ μᾶς ζητοῦν νὰ τὶς κρατήσωμε καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιοῦμε ἀνάλογα· π.χ. κατεσκληκῶς ἵππος, ὠσφράνθη διὰ τῶν μυκτῆρων τὸν ἄερα, λυγμὸς παραμυθίας, δακρύγελως, τὸ στῖγμα τῆς ἀχρησίας, εἰς τὴν σφύραν τῆς δημοπρασίας. β) Μὲ τὴν εὐκαιρίᾳ θάξιζε νὰ μαζέψωμε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λογοτεχνία περιπτώσεις ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν φερθῇ θάρβαρα ἢ ἄσπλαχνα (ἢ τουλάχιστον ἀδιάφορα) σὲ ἀξία ζωᾶ· ἀλλὰ καὶ περιπτώσεις ποὺ τοὺς φέρθηκαν μὲ πραγματικὴ λατρεία καὶ εὐγνωμοσύνη· π.χ. μᾶς συγκινεῖ καὶ μᾶς ἐντυπωσιάζει τόσο, σὰν μάθωμε πῶς ἓνα μουλάρι ποὺ γιὰ 20 περίπου χρόνια κου-

βαλοῦσε μάρμαρα γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ Παρθενώνα, οἱ Ἀθηναῖοι μέχρι τὸ θάνατό του τὸ ἔτρεφαν «δημοσία δαπάνη», ἦταν «ἡ ἱερὰ ἡμίονος»! γ) ὅμως καί... τῇ γραμματικῇ μας μποροῦμε νὰ ἐνισχύσωμε σ' αὐτὸ τὸ δυνατὸ κείμενο π.χ. ὑπάρχουν τριτόκλιτα οὐσιαστικὰ σὲ ποικιλία, γιὰ νὰ τὰ μεταφέρωμε στὸν ἄλλο ἀριθμὸ: μένους, εὐχένα, μυκτῆρων, σεῖνος, στίγμα. Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ κάνωμε καὶ στὰ ἐπίθετα καὶ στὶς μετοχές. Ἀλλὰ καὶ μὲ συνώνυμα καὶ ἀντίθετα μποροῦμε νὰ δουλέψωμε σὲ πολλές λέξεις. δ) Καὶ τώρα κάτι σπουδαιότερο· ἂν τύχη κι ἔχωμε ἀκούσει πὼς ἓνα ὥραῖο διήγημα, «τὸ ἄλογο», τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου, τὸ ἔχουν γυρίσει κινηματογραφικὸ ἔργο, τότε φανταζόμαστε τί ὁμορφὴ ἱστορία στὴ μεγάλη ἢ στὴ μικρὴ ὁθόνη γίνεται ἡ περιπέτεια (ἡ δόξα του κι ὁ ξεπεσμός του) αὐτοῦ τοῦ ἀλόγου μας!

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Ἐδῶ ἔχομε ἓνα μικρὸ διήγημα, στὴ μορφὴ κάπως τοῦ χρονογραφήματος.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Σύντομο ἀνάγνωσμα, ἀλλὰ τόσον ἐνδιαφέρον στὸ περιεχόμενο καὶ στὴ μορφὴ ἔτσι ποὺ μᾶς ἔφερε τόσες σκέψεις καὶ μᾶς κίνησε τόσες συγκινήσεις. Λένε οἱ εἰδικοί, καὶ δὲ φαίνεται νὰ ἔχουν ἄδικο, ὅτι αὐτὸ τὸ πυκνογραμμένο ἀφήγημα τοῦ Λυκούδη, ὕστερα ἀπὸ ἓνα ἄλλο του, «τὸ μαρασμό», εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα τῆς λογοτεχνίας μας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πρὶν ἀπάνω τὸ πεζογράφημα «πτερωτοὶ μετανάσται».

Τὸ ἐλάφι

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 251)

Στέφ. Γρανίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Ἐλαφος ὄφιν νικᾷ, κατὰ τινὰ τῆς φύσεως δωρεάν... Ἦδη μέντοι τις καὶ κέρας ἐλάφου ξέσας, εἶτα τὸ ξέσμα εἰς πῦρ, ἐνέβαλε, καὶ ὁ καπνὸς ἀνιών διώκει τοὺς ὄφεις πανταχόθεν, μηδὲ τὴν ὁσμήν ὑπομένοντας» (Αἰλιανός). Τὸ ἐλάφι εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπητὰ ζῶα στοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες. Χρυσοκέρατο ἐλάφι εἶχε ἡ Ἄρτεμι, ποὺ θρῆκε, τὸ σκότωσε ὁ Ἀγαμέμνωνας, πρὶν σαλπάρῃ γιὰ τὴν Τροία, καὶ τοῦτο θὰ τὸ πληρώσῃ ἀκριβῶς σὲ λίγο... Πολλὲς φορὲς κι ὁ Ὅμηρος πῆρε τὸ ἐλάφι γιὰ νὰ στολίσῃ τ' ἀθάνατα ἔργα του, εἴτε γιὰ νὰ παρομοιάσῃ κάποιον ἢ κάποιους μὲ τὴν δειλία του, («...καὶ ὅπως λεοντάρι ἂν ἔπεσε στὴν κοίτην ἐλαφίνας, / μὲ τ' ἀνδρειωμένα δόντια του συντρίβει τὰ μικρά της / ...κι αὐτὴ καὶ ἂν τύχῃ αὐτοῦ σιμὰ νὰ εἶναι, τόσος τρόμος / τὴν πιάνει ὅπου δὲν δύναται σ' αὐτὰ βοηθὸς νὰ γίνῃ.» Λ. 113—116, «...ὥς ξανθόλυκοι στὰ ὄρη / κερατοφόρο τριγυρνοῦν ἐλάφι λαθωμένο / ποὺ ξέφυγε τοῦ κυνηγοῦ καὶ τρέχει ὅσον ἀκόμῃ / τὸ αἷμα του εἶναι χλωρὸ κι ἔχει ἐλαφριά τὰ πόδια / καὶ ὅταν πέσῃ ἀπ' τὴν πληγὴν μὲς στὴν σκιὰν τοῦ λόγγου / τὰ ὠμοφάγα ἀγριόσκυλα τὸ τρώγουν...» Λ. 475 κ. ἑ. (μεταφρ. Πολυλᾶ) ἢ γιὰ νὰ χρησιμοποίησῃ γιὰ νὰ χορτάσῃ νηστικούς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσεᾶ («...κάποιος θεὸς συμπόνεσε τὴν ἔρημιά μου τότε, / καὶ μοῦ ἔβαλε ὀρθοκέρατο μεγάλο λάφι ἐμπρὸς μου. / Νερὸ κατέβαινε νὰ πιῇ στὸ ρέμα ἀπὸ λαγκάδι / γιὰ τὶ ἀπὸ τώρα τ' ἀναθεὶ τὸ καφερὸ λιοπύρι. / Κι ὥς πρόβαλε, τὸ χτύπησα στὸ ραχοκόκκαλό του, / κι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος πέρασε τὸ χάλκινο κοντάρι. / Στὴ γῇ θογγώντας ἔπεσε καὶ πέταξε ἡ ψυχὴ του..» κ' 159 κ. ἑ. Μετφρ. Ζ. ΣΙΔΕΡΗ).

ΝΟΗΜΑ: «Προπορεύονται τὰ δάση, ἀκολουθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔπεται ἡ ἐρήμωσις» εἶχε ἔπει κάποτε ὁ Σατωβριάνδος καὶ δὲν εἶχε ἄδικο. Τοῦτο ἀποδεικνύουν τὰ δάση τῆς Εὐρυτανίας, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἱχθυὸς πιά ἐλαφιοῦ, ὅσο κι ἂν ὑπάρχουν πολλὰ τοπωνύμια, ποὺ θυμίζουν τὰ ἐλάφια (λαφοπατησιά, λαφοπήδημα, λαφοδιάσελο) καὶ παρ' ὅλο ποὺ σὲ πολλὰ σπίτια ὑπάρχουν ἐλαφοκέρατα, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τῶν φιδιῶν. Παραδόσεις πολλὲς, μῦθοι, τραγούδια, γιὰ ἐλάφια ὑπάρχουν καὶ λέγονται σήμερα, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν ἐλάφια. Ὁ λαὸς μας ἀκολουθώντας τὴν παράδοσι τῶν προγόνων μας ἀγάπησε τὸ ἐλάφι. Μὲ αὐτὸ συμβόλισαν οἱ Ἕλληνες τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ παθήματά της στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας. Στὴ

χαμένη επανάστασι τοῦ Λ. Κατσώνη συμβολίστηκε μετὴ τῇ «Λαφίνα» ἢ Ἑλλάδα κι ἡ ἀπόπειρα τοῦ Κατσώνη, ποὺ βοηθήθηκε ἀπ' τὴν Αἰκατερίνη ὀνομάστηκε «ἐλαφομόσκι».

α' Ποιήματος νόημα: "Ένας κυνηγὸς βγήκε βαθιὰ χαράματα στὸ βουνὸ κι ἐνῶ εἶδε τὰ λάφια νὰ βόσκουν ἀντάμα μετὰ τὰ ἐλαφάκια, εἶδε καὶ μιὰ λαφίνα ποὺ περπατοῦσε μόνη της κι ὅπου εὑρίσκει νερὸ γάργαρο τὸ θόλωνε γιὰ νὰ τὸ πιῇ! Ὁ ἥλιος σὰν τὴν εἶδε τὴν ρώτησε, γιατί δὲν πάει μαζί μετ' ἄλλα καὶ γιατί πίνει θολωμένο τὸ νερό. Κι ἡ λαφίνα γεμάτη παράπονο καὶ θλίψι τοῦ ἀπαντᾷ, ὅτι δώδεκα χρόνια ἔμεινε χωρὶς ἐλαφάκι, χωρὶς παιδί. Μετὰ τὰ δώδεκα ἀπόχτησε ἐλαφάκι κι ὁ κυνηγὸς τ' ἀπάντησε καὶ τὸ σκότωσε κι ἔμεινε ἡ δόλια χωρὶς παιδί, χωρὶς ἄντρα...

β' Ποιήματος νόημα: Σ' αὐτὸ συμβολίζεται ὁ "Έλληνας μετὰ ἐλάφι, ὁ κλέφτης μετὰ ζαρκάδι κι ὁ Τοῦρκος μετὰ σκυλιά: Πέρα κεῖ στὸν Ὀλυμπο βόσκει ἓνας γερόλαφος κι ὅλο κλαῖν τὰ μάτια του καὶ βγάζει γαλάζια δάκρυα. Περνοῦσε ἓνα ζαρκάδι καὶ τὸν ρωτᾷ γιατί κλαίει κι ἐκεῖνος τοῦ ἀπαντᾷ: "Ὅτι μπήκανε σκυλιὰ στὸ χωριό, νὰ γιατί κλαίει! Τὸ ζαρκάδι τοῦ ὑπόσχεται νὰ παρασύρῃ τὰ σκυλιὰ στὸ δάσος, στὰ βουνά. Ἀλλὰ δυστυχῶς μέχρι τὸ μεσημέρι σκότωσαν οἱ Τοῦρκοι τὸ ζαρκάδι κι ὥς τ' ἀπόγευμα πιάσανε καὶ τὸ γερόλαφο. Κι ἀφοῦ δὲν ἔμεινε κανεὶς γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀδύναμους, συνεχίζει τὸ **γ' ποίημα:** Δυὸ παιδιὰ ἐλληνόπουλα ἀπ' τὴν περιοχὴ τῶν Γρεβενῶν δούλευαν σὲ μιὰ χήρα Τουρκάλα. "Ὅλη μέρα στὸ ζευγάρι καὶ τὸ βράδυ... Ἡ Τουρκάλα προσπαθεῖ νὰ κάνῃ τὰ παιδιὰ ν' ἀσπαστοῦν τὴν Τουρκιά, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιὰ γιὰ ἀπάντησι τῆς λένε νὰ γίνῃ Ρωμιὰ γιὰ νὰ χαρῇ τὴν ἐλληνικὴ θρησκεία καὶ τ' ὁμορφόπασχα μετὰ τὰ κόκκινα τ' αὐγά.

Ὁ λογοτέχνης στὴ συνέχεια ἀσχολεῖται μετὰ τὴ συμβολὴ τῶν Ἀγρωφωτῶν Ἑλλήνων στὴ σύνθεσι δημοτικῶν τραγουδιῶν μετὰ ἐέμα τὸ ἐλάφι. Οἱ Σαρακατσάνοι, ποὺ εἶναι ἀπὸ τοὺς «καταλαγαρώτερους» Ἕλληνες ἔχουν πολλὰ κι ὁμορφα τραγούδια. Οἱ Σαρακατσάνοι ἔδωσαν πολλοὺς ἀγωνιστὲς στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ λαὸς πιστεύει (κι εἶναι βέβαιο) ὅτι τὸ ἐλάφι στὴ στενοχώρια του καὶ στὸν πόνο του κλαίει μετὰ δάκρυ «κορόμηλο». Ἀφοῦ τοῦτο συμβαίνει μετὰ τὸ ἐλάφι, πὶὸ ζῶο θάβρισκε ὁ "Έλληνας νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ, νὰ τὸν συμβολίσῃ;

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Σὰν πρώτη ἐνότητα θὰ πάρουμε ὅλα τὰ πεζὰ κομμάτια, ποὺ μποροῦν νὰ χωριστοῦν καὶ σὲ ὑποενότητες,

μέ επιγραφή: «Τὸ ἐλάφι μέσα στὸν ἐλληνικὸ ὠρὸ» καὶ ὅλα τὰ ποιήματα - τραγούδια σὰν δευτέρη ἐνότητᾳ μέ επιγραφή: «τὸ ἐλάφι κι ὁ συμβολισμὸς τοῦ δουλωμένου "Ἑλληνα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΑΣ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: Δασό-βιος, ὅς, ὄν: αὐτὸς ποὺ ζῇ μέσα στὰ δάση. Βότανα, τά: φύλλα, καρποί, ἄνθη ἢ ρίζες διαφόρων φυτῶν, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος τῆς ὑπαίθρου γιὰ διάφορες ἀρρώστιες. Σήμερα ἐπειδὴ τὰ περισσότερα φάρμακα προέρχονται ἀπὸ τὰ βότανα, εἰδικοί ἐπιστήμονες, οἱ βοτανολόγοι, ἀσχολοῦνται μέ τὴ συλλογὴ τῶν βοτάνων. «Νὰ βρίσκονται κι ἀγύρευτα νὰ ἵναι: νὰ ὑπάρχουν μέσα στοῦ μπαούλου τῆς γιαιγιάς κι ἄς εἴμαστε γεροῖ νὰ μὴ μᾶς χρειαστοῦν. Ἀλεξικέραυ-νον, τό: Εἶναι τὸ γνωστὸ σύστημα μέ τίς πλατῖνες, ποὺ ἔλκει τὸν κεραυνὸ καὶ τὸν διοχετεύει στὴ γῆ ἔδῳ ὁ λογοτέχνης μεταφορικὰ ἀλεξικέραυνο ἐννοεῖ τὸ ἐλαφοκέρατο, ποὺ εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς ἀπὸ τὴ μυρουδιά του, ὅταν καίγεται, διώχνει τὰ φίδια ἀπὸ τὰ γύρω μέρη ἢ ἀπὸ τὰ σπίτια (κι ἄλλα μέσα διώχνουν τὰ φίδια: τὸ θειάφι, τὸ καουτσούκ, ὅταν καίονται).

Μαντολογήματα, τά: τὰ πρακτικὰ μέσα, ποὺ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ κακοῦ (ἀρρώστιας, φιδιῶν, στοιχειῶν κ.ἄ.), γιαιτροσόφια. Μελισσομάντρι, τό: ὁ ὠρος ὅπου εἶναι τοποθετημένες οἱ κυφέλες τῶν μελισσιῶν. Σκηνίτης, ὁ: ὁ ἄνθρωπος, ποὺ διαμένει σὲ σκηνές (ὁ βοσκός). Ράτσα, ἡ: (ξ. λ.) γένος, γενιά.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Μαδρίτη, ἡ: ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰσπανίας. Σατωβριάνδος, (Φραγκίσκος - Ρενέ) ὁ: Γάλλος συγγραφέας (1768—1848). Εὐρυτανία, ἡ: Περιοχὴ τῆς Δ. Στερ. Ἑλλάδας & Νομὸς μέ πρωτεύουσα τὸ Καρπενήσι. Λάμπρος Κατσώνης, ὁ: Ἑλληνας ναυτικὸς (1752—1804), λοχαγὸς τοῦ Ρωσικοῦ στρατοῦ, ποὺ στάλθηκε ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη τὴ Μεγάλῃ (Αἰκατ. ἢ Β' αὐτοκράτειρα 1729—1796) τῆς Ρωσίας, γιὰ νὰ κἀν ἐπανάστασι κατὰ τῆς τουρκιάς. Κατέθηκε στοῦ Αἰγαίου. Νίκησε τὸν τουρκικὸ στόλο κι ἔφτασε στὰ Δαρδανέλια. Σ' ἄλλῃ ὅμως ναυμαχία στὸ στενὸ τῆς Ἀνδρου (1790) νικήθηκε κι ἔχασε τὸ στόλο του. Συνέχισε τίς προσπάθειες του γιὰ πολὺ ἀκόμη, χωρὶς ὅμως νὰ καταφέρῃ τίποτα σημαντικὸ, γιαιτὶ ἡ τουρκία ἦταν ἀμετρη σὰν τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας. Ἀγροφῶτες, οἱ: οἱ Ἑλληνες ποὺ κατοικοῦσαν γύρω κι ἐπάνω στ' Ἀγραφα (ὑπάρχει καὶ χωριὸ Ἀγραφα (ὕψ. 880 μ.) πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς Ἀγραφῶν, ποὺ ὠνομάστηκε ἔτσι, γιαιτὶ ἀπὸ τὴ φτώχεια τῆς περιοχῆς σῆστήκε ἀπὸ τοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῶν Πυζαντινῶν: Ἀγραφα). Στὰ χρόνια τῆς τουρκιάς ἡ περιοχὴ ἔγινε πε-

ριζήτητο Ἀρματωλίκι. Κατσαντώνης, ὁ: γυιὸς ἀρχιτσέλιγκα ἀπὸ τὸ χωριὸ τῶν Ἰωαννίνων Βασταθῆται, ἀπὸ τῇ γενιᾷ τῶν Σαρακατσάνων. Ἀπὸ συκοφαντίες πιάστηκε μαζὶ μ' ἐτὸν πατέρα του κι ὠδηγήθηκαν στὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ἀπὸ ὅπου μὲ πληρωμὴ πολλῶν χρημάτων ἔμειναν ἐλεύθεροι. Ὁ Κατσαντώνης ἄφησε τὰ πάντα κι ἀνέβηκε στὸ βουνὸ Κλέφτης. Ὁ Ἀλῆς γιὰ τοῦτο ἔπιασε τὸν πατέρα του κι ἄλλους συγγενεῖς, τοὺς φυλάκισε καὶ πέθαναν στὴ φυλακὴ. Οἱ Τουρκαλθανοὶ ὅμως θὰ πληρώσουν πολὺ ἀκριβὰ αὐτὰ τοὺς τὰ καμώματα ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη, ποὺ ἔγινε ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τοὺς. Ὁ Κατσαντώνης ἔγινε ὁ νέος ἐθνικὸς ἥρωας τοῦ σκλαβωμένου ἐλληνισμοῦ. Στὴ Λευκάδα (1806—1808) ποὺ ὁ Καποδίστριας ἐτοίμαζε ἐπαναστατικὸ κίνημα στὴ στεριανὴ Ἑλλάδα ἀνεκήρυξαν τὸν Κατσαντώνη Πολεμάρχου. (Βλέπε περισσότερα: "Ἀπαντα Κ. Κρυστάλλη, τ. Β' σελ. 692 κ.ἐ. ἔκδ. Βαλέτα ἐκεῖ ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὸ ἀνάγνωσμά μας: γιὰ τοὺς Ποιμένες τῆς Πίνδου, γιὰ τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτες τῆς περιοχῆς).

Νοήματα Α' ἐνότητος: 1) «Προπορεύονται τὰ δάση, ἀκολουθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἔπεται ἡ ἐρήμωσις»!

2) «Ὅπου ἐπάτησεν ὁ ἄνθρωπος τὸ ἐλάφι ἔφυγε».

3) «Τὸ δάσος ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἀνήκη στὴν ἱστορίαν».

4) Τὰ "Ἀγραφα στὸν καιρὸ τῆς τουρκικᾶς ἔγιναν πολύτιμο φυτῶριο ἐθνικῶν ἡρώων.

5) Οἱ Σαρακατσάνοι εἶναι οἱ «καταλαγαρώτεροι» Ἕλληνες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΑΣ: Γλωσσικῶν ἐρμηνεῖα: Λαφούσκια, τά: τὰ μοσχάρια (τὰ μικρά) τοῦ ἐλαφιοῦ. Λαφίνα, ἡ: τὸ θηλυκὸ τοῦ ἐλαφιοῦ. (ἐδῶ) ἡ Ἑλλάδα. Ἀπόσκια, τά: τὰ μέρη ὅπου ἔχουν σκιά (λαγκαδιές, ρεματιές, ριζώματα τοῦ βουνοῦ) (ἐδῶ) τὰ ἀπόμερα, τὰ ἐρημικά. Ζερβά, τά: τὰ ἀριστερά, (ἐδῶ) τὰ ἀπόσκια, τὰ ἀνήλια μέρη τοῦ βουνοῦ (δηλ. πηγαίνει στὰ μέρη, ποὺ δὲν ἔχουν ἥλιο, ποὺ δὲν ἔχουν χαρά). Γάργαρο (νερό): ξάστερο, πηγαῖο νερό. Στέρφος, η, ο: (στέριφος): στείρος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ παιδιὰ (νεογνά). Γιόμα, τὸ (γεῦμα): τὸ μεσημέρι. Πουςαλοζεύγαρα, τά: ζευγάρια βουβαλιῶν γιὰ ὄργωμα. Σκιντιό, τό: φτωχοκαλύβι. "Ἰσως ἀπὸ τό: ἡ σκίτις (σκῆτη) = τὸ στενὸ δωματιάκι τῶν μοναχῶν. Γρίθος, α, ο (ὁ γρίθας): τὸ ἄσπρο ἄλογο. Λαμπρά, ἡ (ἀντὶ Λαμπρή, ἡ): τὸ Πάσχα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: Ταπεινὴ, ἀπόσκια, ζερβά,

γάργαρο, στέρφη, γαλάζια, καταγάλαζα, καλό, Ρωμιόπουλα, Γρε-
 θενιτόπουλα, τουρκόπουλα, γρίθα, κόκκινα. Σύνθετα: Χαραυγή,
 κορφοβούνια, λαφομούσκια, απόσκια, γάργαρο, κοντοέλατα, γερό-
 λαφος, καταγάλαζα, βουβολοζεύγαρο, Πολυσύνθετα: (α') στ. 1-
 7. (β) στ. 1-6. 'Ασύνδετο: (γ) στ. 8-10, 11-14. Μεταφορές: γέλασε,
 βροντούν, στέκει, ρίχνει, παίρνω (άντι παρασύρω), πιάσανε, Προσω-
 ποποιήσεις: ηα') στ. 1, 8. 'Ερωτήσεις: (α') 10, (β) 10. 'Αλληγορί-
 ες: Τά (α & β) τραγούδια είναι δυο αλληγορίες, άφου Λαφίνα εί-
 ναι ή 'Ελλάδα, έλαφομόσκι είναι ή προσπάθεια επαναστάσεως του
 Κατσώνη, κυνηγός ό Τουρκός, γερόλαφος είναι ό "Ελληνας, Ζάρ-
 καδος είναι ό Κλέφτης, σκυλιά είναι ό Τουρκός. Εικόνες: Καί τά
 τρία τραγούδια είναι γεμάτα εικόνες παραστατικές κι έντονες, γε-
 μάτες φως καί θλίψι, λευτεριά καί σκλαβιά. Διάλογοι: 'Υπάρχουν
 έντονοι, χαρακτηριστικοί, τραγικοί διάλογοι, πού άποπνέουν θλίψι
 κι άπόγνωσι αλλά κι ένθουσιασμό κι έλπίδα για μία λεύτερη χα-
 ραυγή...

Νοήματα Β' ένότητας: 1) 'Η θλίψι μās άπομακρύνει άπό τη χα-
 ρά καί τó ξεφάντωμα.

2) Τά θολά (σκοῦρα & μαῦρα) ταιριάζουν πιό πολύ στη θλίψι.

3) 'Ο πόνος τών 'Ελλήνων μετά την άποτυχία του Κατσώνη ήταν
 άμέτρητος.

4) Οί "Ελληνες όχι μόνο δέν τούρκευαν, αλλά φρόντιζαν νά φέρ-
 νουν στο Χριστιανισμό καί Τούρκους.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: «Τό έλάφι έπάξια συμβόλισε τούς πόνους, τούς
 καημούς καί τά βάσανα του δουλωμένου έλληνικού γένους».

ΥΦΟΣ: Στο πεζογράφημα τó ύφος είναι γλαφυρό καί στά τρα-
 γούδια ύψηλό καί μεγαλόπρεπο. Τό ύψηλό ύφος εκφράζει τις ιδέ-
 ες καί τά νοήματα τά μεγάλα καί τά θεσπέσια, την τραγική κι ά-
 νυπόφορη κατάστασι πού βρίσκεται ό σκλαβωμένος Ρωμιός. Οί ώ-
 δίνες τών 'Ελλήνων, παρά τó μέγεθος τους, υποφέρονται μέ αξιο-
 πρέπεια κι άνθρωπιά, μέ ήρωική καρτερία, χωρίς εϋτελισμό, χωρίς
 καν άγανάκτησι. Κί ό πόνος κι ή άμετρη θλίψι φέρονται μέ στωική
 καρτερία, αλλά καί μέ υπεράνθρωπες προσπάθειες πασχίζουν νά
 βγοῦν άπ' τη σκλαβιά καί τη βαρβαρότητα τού άνατολίτη βάρ-
 θαραου.

ΜΕΤΡΟ: (α)= 15σύλλαβος, τομή σταθερή. (β)= τροχαίος έφτα-
 σύλλαβος. (γ)= τροχαίος έφτασύλλαβος. Συνηχήσεις είναι άπα-
 ραίτητες.

ΓΛΩΣΣΑ: Στὸ πεζογράφημα ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα, χωρίς ἀκρότητες. Στὰ τραγούδια ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ πηγαία κι ὁμορφη δημοτική. Ἡ δημοτική ποὺ συγκλονίζει τὸ εἶναι μας.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ πεζογράφημα τοῦτο, ὅσο κι ἂν ἔχη τὴν ἐπιφάνεια τῆς περιγραφῆς, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μικρὴ πραγματεία γύρω ἀπ' τὸ συμβολισμό τοῦ ἐλαφιοῦ. Ὁ λογοτέχνης πρόσεξε καὶ κατέγραψε τὶς περιπτώσεις, ποὺ τὸ ἐλάφι συμβολίζει τὸν σκλαβωμένο κι ἀγωνιζόμενο ἑλληνικὸ λαὸ ἐνάντια στὸ βάρβαρο κατακτητὴ καὶ γιὰ νὰ μπορῇ νὰ τραγουδῇ τὰ βάσανά του, βρῆκε τὸ ἐλάφι καὶ τοῦ «φόρτωσε» ὅλα κι ἔτσι ὁ βάρβαρος, ποὺ τὸν ἄκουγε νὰ τραγουδῇ, δὲν μποροῦσε νὰ ἀντιληφθῇ (καὶ μὲ τὴν ἔλλειψη νοημοσύνης τῇ χαρακτηριστικῇ: ὅτι αὐτὰ τὰ τραγούδια, κάτω ἀπὸ τὸ τσόφλι τὸ ἐπιφανειακό, ἔκρυβαν τόσο μῖσος καὶ τόση φλόγα ἐνάντια σ' αὐτόν, τὸν πρωτόγνωρο δυνάστη.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Τὸ ἔργο τοῦτο μᾶς θυμίζει τὸ συνθηματικὸ ἐκεῖνο ΙΧΘΥΣ τῶν πρώτων χριστιανῶν, ποὺ τὸ ζωγράφιζαν στὸ χῶμα, στὴν ἀμμουδιά, στοὺς τοίχους, γιὰ νὰ συνεννοοῦνται οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ κάτω ἀπὸ τ' ἄγρυπνα μάτια τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ διωκτῶν τοῦ Χριστοῦ. Μᾶς γεμίζει θαυμασμό κι ἐνθουσιασμό γιὰ τοὺς ἀτέλειωτους ἀγῶνες τῶν προγόνων μας ἐνάντια στὴν τουρκικὴ βαρβαρότητα. Μελαγχολία καὶ θλίψη δοκιμάζουμε, ὅταν ἀκοῦμε τὰ συμβολικὰ λόγια τῆς Λαφίνας γιὰ τὸ παιδί της, ποὺ σκότωσε ὁ λαφοκυνηγός... Χαρὰ κι ὑπερηφάνεια νιώθουμε ἀκούγοντας τὴν καθοδήγησι, ποὺ κάνουν τὰ χριστιανόπουλα — Ρωμιόπουλα στὴν τουρκάλα χήρα!...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὸ πεζογράφημα τοῦ Γρανίτσα «Κόσσυφας».

Αὐτοθυσία μάννας

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 255)

Διήγημα Ἀνδρ. Καρκαβίτσα

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Γιὰ συγκινητικές αὐτοθυσίες μαννάδων ἔχομε διαβάσει ἢ ἀκούσει ἢ δεῖ μὲ τὰ ἴδια μας τὰ μάτια. Ἀλλὰ τὸ ὑπέροχο αὐτὸ φαινόμενο δὲν παρατηρεῖται μόνο στὶς ἀνθρώπινες μάννες, μὰ καὶ στὸν κόσμον τῶν ζώων· μάλιστα ἐκεῖ πιὸ φυσικὰ καὶ αὐθόρμητα. Ἔτσι ἴσως ἔχομε διαβάσει γιὰ τὴν πελαργίνα ποὺ κήκε γιὰ νὰ σώσῃ τὰ μικρά της. Πιθανὸν ὅμως νὰ μὴ φανταζώμαστε ὅτι μιὰ μάννα, ποὺ ἀνήκει στὰ συμπαθητικὰ τετράποδα τῆς... μεγάλης ὑπομονῆς, μιὰ γαϊδουρίτσα ἔπεσε ἥρωικὰ καὶ ἔσωσε τὸ μικρὸ της· ἀλλ' ἡ συνέχεια στὸ κείμενο.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Εἴμαστε στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουλίου σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ἠλείας· ἔχει γίνεи ὁ θερισμὸς καὶ τὰ ζῶα τᾶχουν ἀφήσει νὰ βόσκουν ἀπολυτὰ. Κι ὅμως ἡ γυναίκα κάποιου χαλκιᾶ ἀνησυχεῖ (ὁ ἄνδρας τῆς ὄχι), γιὰτὶ μακριὰ ἔχουν τὴ γαϊδουρίτσα μὲ τὸ πουλαράκι της, ἐπειδὴ εἶχαν ἀκούσει σ' ἄλλο χωριό, στοῦ Λάλα, εἶχε πέσει λύκος κι εἶχε κάμει ζημιὰ. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια δυὸ λύκοι, κοθοδηγούμενοι μάλιστα ἀπὸ τὴν... ξαδέρφη τους ἀλεπού, εἶχαν κάνει ὀργανωμένα τὸ κακὸ. Ἔτσι ἀφοῦ ὁ ἓνας λύκος «έκοψε» μπόλικά ἀρνιά (ὁ τσοπάνος δυστυχῶς κοιμόταν βαθειὰ) καὶ ἔπια αἷμα, ὕστερα καταδιώχτηκε καὶ πληγώθηκε ἀπὸ τοὺς ξεσηκωμένους τσοπάνους καὶ τὸ σκύλο τους. Ξέπεσε πεινασμένος κι ἔτρωγε σκουλήκια κι ἓνα κατσικάκι. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ φοβερὸς καὶ ἀχόρταγος λύκος ἔφθασε σ' ἓνα ψήλωμα ποὺ ἦσαν ἀρκετὰ ζῶα, κυρίως βόδια καὶ ἄλογα κι ἐπειδὴ τὰ μεγάλα ἀπ' αὐτὰ, ποὺ δὲν ἦσαν εὐκόλα γιὰ τὸ λύκο, ἔκαναν προστατευτικὴ ζώνη γύρω ἀπὸ τὰ μικρά καὶ τ' ἀδύναμα, τότε αὐτὸς ξεμονάχιασε μιὰ γαϊδουρίτσι μὲ τὸ πουλαράκι της, ποὺ δὲν πρόλαβαν νὰ κατηφορίσουν πρὸς τὸ προστατευτικὸ τεῖχος. Καὶ τώρα ἀρχίζει ἓνας ἀπελπισμένος, ἀλλὰ καὶ τόσο πεισματικὸς, ὑπέροχος καὶ ἀνατριχιαστικὸς ἀγὼνας τῆς μάννας κατὰ τοῦ αἱμοβόρου θηρίου. Μὲ κλωτσιὰς προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ συγχρόνως μὲ τὸ στήθος της σπρώχνει τὸ μικρὸ της στὴ δίπλα ἐλάτινη κουφάλα. Τὰ κατάφερε, ἀλλ' ἔχει χάσει πολὺ αἷμα καταπληγωμένη, ὅπως ἄλλωστε κι ὁ λύκος ἔχει πληγωθῇ καὶ κουρασθῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ μικρὸ σκυλάκι ἔχει φύγει τρέχοντας γιὰ τὸ χωριό, ξεσηκώνει τὸν Ἀράπη, τὸ μεγάλο σκύλο τοῦ χαλκιᾶ, κι αὐτὸς τὸ ἀφεντικό· ὅλοι τώρα τρέχουν στὸ σημεῖο τῆς ἀνίσης καὶ δραματικῆς πάλης. Ὁ

αίμοβόρος ἐχθρὸς καταλαβαίνει τὶ τὸν περιμένει καὶ μὲ λιγοστὲς δυνάμεις φεύγει, ὁ Ἀράπης τοῦ φράζει τὸ δρόμο καὶ ὁ νοικοκύρης τὸν τουφεκίζει σκοτώνοντάς τον. Ὁ θαυμαστὸς σκύλος θριαμβευτικὰ τὸν σέρνει στὰ πόδια τοῦ ἀφεντικοῦ. Σὲ λίγο μαζεύτηκαν ἐκεῖ οἱ περισσότεροι χωριανοὶ τρομαγμένοι, καὶ τὶ φριχτό, παραθρέθηκαν ἀλλοίμονο στὸ ψυχομάχημα τῆς αὐτοθυσιασμένης μάννας, πού δὲν ἄφησε τὴν τελευταία τῆς πνοή, προτοῦ νὰ δεῖ τὸν φονά τῆς ἄθλιο κουφάρι καὶ τὸ πουλαράκι τῆς ὑστεροχαϊδεμένο ἀπὸ τὴν ἴδια, σωσμένο. Καὶ τὸ ὑπέροχο τέλος! Κάποιος πρότεινε νὰ τὴ θάψουν· «Τέτοια μάννα δὲν πρέπει νὰ τὴ φᾶνε τὰ κοράκια κι οἱ ἄλεπούδες». Καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὠνομάστηκε «Τὸ μνήμα τῆς μάννας».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Ἔχομε ἐδῶ τεχνικώτατη πλοκή· ἡ α' ἐνότητα πού εἶναι ἡ εἰσαγωγή: «Εἶχαν θερίσει τοῦ Μοριᾶ»: Ἀνησυχία οἰκογενείας γιὰ τὴν τύχη τοῦ ζωντανοῦ τῆς. Οἱ β', γ', δ' ἐνότητες εἶναι τὸ κύριο θέμα: β' ἐνότη.: «Ἀλήθεια τὸ σύντροφό του». Ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ λύκου. γ') ἐνότη.: «Ἐπειτα... τὴν κοιλιά»: Τὰ μεγάλα ζῶα φτειάχνουν προστατευτικὸ τεῖχος γιὰ τ' ἀδύναμα. δ') ἐνότη.: «Μάκρυνε... ἀφέντη του»: Ἡ συγκλονιστικὴ αὐτοθυσία τῆς μάννας. Ἡ ε' καὶ τελευταία ἐνότητα εἶναι ἡ ἔκβασι: «Στὸ μεταξύ... μάννας»: Τὸ θάψιμο τῆς ἡρώιδας.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Ἀξιοπαρατήρητο εἶναι ὅτι τόσο μεγάλο κείμενο καὶ δὲν ἔχει καμμία «ἄγνωστη λέξι». Ἀλλὰ καὶ τὰ «πραγματικά» εἶναι πολὺ λίγα: Λάλα: ἱστορικὸ χωριὸ (ἀπὸ τὸ '21) τῆς Ἡλείας, ΒΔ τῆς Ὀλυμπίας. Τότε στὴν ἐπανάστασι οἱ κάτοικοί του, οἱ Λαλαῖοι ἦσαν Τουρκαλβανοί, εὐποροὶ νοικοκυραῖοι, πού ἐνωχλοῦσαν καὶ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Τούρκους. Πάντως, τὸν Ἰούνιο 1821 ἔχομε ἐδῶ σπουδαία μάχη πού ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωριὸ τους οἱ Λαλαῖοι καὶ νὰ κλειστοῦ στὴν Πάτρα. Γαλαξίας: Ἐναστρὴ πλατεῖα ζώνη στὸν οὐρανὸ (ἔχει ἑκατομμύρια ἀστέρια, ἀλλ' ὑπάρχουν καί... ἑκατομμύρια τέτοιοι γαλαξίες ἔξω ἀπὸ τὸ δικό μας πλανητικὸ σύστημα. Ὁ λαὸς μας τὸν λέει καὶ «Ἰορδάνη ποταμὸ». Φλοκάτα: μάλινη κουβέρτα, πολὺ ζεστή, ἔχουν τέτοιες καὶ σήμερα στὰ ὄρεινά χωριά μας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ πεζογράφημά μας παρουσιάζει παραστατικότητα, κίνησι, ζωντάνια, στοιχεῖα πού ὀφείλονται στὴν ἀφηγηματικὴ χάρι, στοὺς φυσικώτατους διαλόγους, στὴ ζωγραφικὴ δεξιότητά τοῦ συγγραφέα μας. Ἀλλ' ἄς καταμετρήσωμε τώρα τὰ

ἐκφραστικά στολίδια· παρομοιώσεις: σὰν ἀσημόστρωτο ποτάμι, σὰν καπέλλα, σὰ σφήνα. Ἀρκετὰ τὰ ἀσύνδετα καὶ πολυσύνδετα· π.χ. «ὁ Ἀράπης ἔτρεξε... τὸν πῆρε κι ἔτρεξε». Ἐπίσης ὑπάρχουν ἀρκετὲς κλιμακώσεις καὶ κορυφώσεις, ἔτσι λέγονται ὅταν προχωροῦμε ἀπὸ τὰ κατώτερα στὰ ἀνώτερα κι ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα στὰ συνθετώτερα). Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι ὅτι ἔχουμε πολλὰ ρήματα καὶ οὐσιαστικά, πράμα πὺ δίνει τὴ δρᾶσι καὶ τὴν κίνησι. Τὰ ἐπίθετα εἶναι λιγώτερα, ἀλλὰ χαρακτηριστικά: ἀσημόστρωτο, στραβοθαλμένο, ὄψιμα, γέρικες, ἀτσαλένιες, φουντωτές, λαχανιασμένο. Ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο πὺ κυρίως γοητεύει καὶ συναρπάζει δῶ μέσα εἶναι οἱ πολλὰ καὶ ἐξαίσιες ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες. Ἔχουν νὰ λένε ὅτι ὁ Καρκαθίτσας εἶχε τὸ ταλέντο ζωγράφου. Γι' αὐτὸ τὸ κείμενό μας δὲν ἀφήνει καμμιὰ ἀμφιβολία.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἀκόμη καὶ στὰ ζῶα —μάλιστα σ' αὐτὰ πολὺ πιὸ ἔντονα— ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φροντίδα τῆς μάνας γιὰ τὰ παιδιὰ της φθάνει ὡς τὴν πιὸ συγκινητικὴ αὐταπάρνησι καὶ αὐτοθυσία.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ ἀπρονοησία γίνεται τὶς περισσότερες φορὲς πρόξενος συμφορῶν· ὁ λαὸς πολὺ σοφὰ λέει τό· «κάλλιο γαϊδουρόδενο παρὰ γαϊδουρογύρευε». β) Τῶν δύο αἰμοθόρων λύκων ἡ ὀργανωμένη ἐπίθεσι καὶ «στρατηγικὴ» θυμίζει ἀνάλογες ἐνέργειες ἀνθρώπων κακοποιῶν, σωστοὶ «κομμάντος τοῦ θανάτου» μοιάζουν καθὼς ἐνεργοῦν μέσα στὴν εἰρηνικὴ ἀστροφεγγιὰ τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου. γ') Εὐτυχῶς ὅμως πὺ τέτοιου εἶδους ἐπιδρομὲς καταλήγουν σὲ κακὸ τέλος γιὰ τοὺς ἐκτελεστές τους. δ') Πάνω στὸν κίνδυνο κι ὁ μικρὸς καὶ ἀσήμαντος μπορεῖ νὰ παίξῃ τὸ σωτήριο ρόλο του (π.χ. τὸ σκυλάκι πὺ εἰδοποίησε). ε') Γι' ἄλλη μιὰ φορὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ὁμαδικὴ ἄμυνα φέρνει σωτήριο ἀποτέλεσμα.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα, ὅπως ξέρεи νὰ τὴν χειρίζεται μὲ ἄνεσι καὶ γνῶσι ὁ προικισμένος συγγραφέας μας· πλοῦσι σὲ ἀποχρώσεις, δύναμι ἐκφράσεως καὶ χάρι· σωστὴ ἀπόλαυσι εἶναι στὴν ἀκοὴ τοῦ ἀναγνώστη καὶ ἀκροατῆ.

ΥΦΟΣ: Φυσικό, παραστατικό καὶ στιγμὲς στιγμὲς συναρπαστικό. Ὁ Καρκαθίτσας ξέρεи καὶ μπορεῖ μὲ τὴν κοντὴ κοφτὴ φράσι νὰ γοητεύῃ, ἀλλὰ καὶ ὅπου ὁ λόγος εἶναι μακροπερίοδος, πάλι δὲν κουραζόμαστε.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ - ΣΚΕΨΕΙΣ: Ἄ, ἐδῶ δὲν εἶναι ἀστεῖα πρά-

ματα' από την πρώτη ως την τελευταία γραμμή σωστή δοκιμασία παθαίνει ή καρδιά μας, αλλά και τὰ νεῦρα μας' δοκιμάζομε συγκινήσεις σ' ὅλη την κλίμακα. Πάντως, ἡ ταχυπαλμία οὔτε στιγμή δὲ μᾶς ἀφήνει... Ἀνησυχία, ἀγωνία, φόβος, πανικός, ἀλλὰ καὶ συμπάθεια καὶ πόνος καὶ λύπη καὶ θαυμασμός. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἀστεία πράγματα. Δραματικές καταστάσεις ξετυλίγονται μέσα σὲ πανέμορφη ἑλληνικὴ βραδυά! Ἐνας ὁλόκληρος κόσμος (κόσμος ζῶν καὶ ἀνθρώπων) ἀναστατωμένος καὶ σὲ συναγερμό, χωρισμένος στὰ δύο αἰώνια στρατόπεδα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Καὶ μεῖς, ποὺ ὁ συγγραφέας καταφέρνει νὰ μᾶς κουβαλήσῃ μὲ τὴν ψυχὴ στὰ δόντια ἐκεῖ στὸ Γεροντόβραχο, ἐκεῖ ποὺ γίνεται ὁ πιὸ ἀπελπισμένος ἀγώνας ἀνάμεσα στὴ μητέρα γαϊδουρίτσα καὶ τὸ ἀπαίσιο ἀγρίμι γιὰ τὸ πουλαράκι, καὶ μεῖς μὲ κομμένη τὴν ἀνάσα παρακολουθοῦμε ἂν θὰ θριαμβεύσῃ τὸ καλὸ! Καὶ βέβαια τὸ μικρὸ σῶθηκε, ἀλλ' ἡ καταπληγωμένη μάννα τὸ ἄφησε ὀρφανὸ· ὅμως καὶ ὁ δράστης πῆγε κατὰ διαθόλου... Καὶ ὅμως θὰ θέλαμε, γιὰ νὰ μὴν εἶναι μισὴ ἡ χαρὰ καὶ νὰ εἶναι ἀκέριος ὁ θρίαμβος, νὰ σωθῇ ἡ ὑπέροχη μάννα. Ἀλλὰ ὁ συγγραφέας θέλησε νὰ εἶναι σκληρότερος ἀλλ' ἀληθινώτερος. Λύκος εἶναι αὐτὸς καὶ φέρνει ἀπαίσιες δαγκωματιές... Ἔτσι συγκλονίζεται πιὸ βαθειὰ ὁ θεατὴς καὶ δὲν ἔχομε ἐδῶ ὑπόθεσι σὰν κάποια νερόθραστα, καὶ «μελὸ» ποὺ λέμε, κινηματογραφικὰ ἑλληνικὰ ἔργα, ποὺ «ὅλοι ζῆσαν καλὰ καὶ μεῖς καλύτερα».

Ἀλλὰ καὶ πόσες ἄλλες ὠφέλιμες σκέψεις καὶ καυτὰ διδάγματα παίρνει κανεὶς ἀπὸ τούτῃ τῇ σωστῇ τραγωδίᾳ! π.χ. θὰ ἀποτολήσωμε κάτι τολμηρό· τούτῃ ἡ γαϊδουρίτσα, ποὺ ὅπως λέμε ἀνήκει στὰ «ἄλογα», ἔκαμε τὴ μεγάλη πρᾶξι τῆς ζωῆς της, θυσιάστηκε γιὰ τὸ παιδί της, ἐνῶ —τί ἀντίθεσι!— μητέρες, γυναῖκες, ἄτομα τῆς ὑπερπολιτισμένης κοινωνίας μας (εὐτυχῶς, πολὺ λίγες φορές ὅμως) σχετικὰ μὲ τὴ φροντίδα πρὸς τὰ παιδιά τους γίνονται αὐτὲς γ...οὔρες!

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἐνδιαφέρον εἶναι νὰ συγκεντρώναμε περιπτώσεις ἀπὸ τὰ διαθάσματά μας, ποὺ κι ἄλλα ζῶα ἔχουν θυσιαστῇ γιὰ τὰ μικρά τους. β) Μιὰ κι ἔχομε νὰ κάνωμε μὲ τὸ λύκο ἐδῶ καὶ τὶς κακουργίες του, θὰ μπορούσαμε νὰ μαζέψωμε ἀνέκδοτα, μύθους, παροιμίες κλπ. σχετικὰ μὲ αὐτόν· π.χ. «ὁ λύκος στὴν ἀναμπουμπούλα χαίρεται», «ἔπεσε ὁ λύκος στὴν κοπὴ, ἀλλ' τοῦ πῶχει τὸ ἔνα», «λύκε, γιατί εἶναι ὁ σθέρκος σου χοντρός; γιατί κάνω τὶς δουλειές μου μοναχός». Ἐπίσης ξεκαρδιστικὰ καὶ διδακτικώτατα εἶναι ὅσα λέει ὁ λαὸς στὰ παραμύθια του γιὰ τὶς σχέσεις λύκου - ἀλεπούς (ἡ κυρὰ Μάρω κι ὁ κύρ Νικολός!).

γ') Ἀξίζει τοὺς πρωταγωνιστὲς καί... κομπάρσους τοῦ ἔργου νὰ

τούς ἀραδιάσωμε ἐδῶ καὶ νὰ τοὺς θυμούμαστε· γιατί εἶναι τόσο ἀληθινὰ καὶ φυσικὰ δοσμένοι, πού καὶ τὰ ζῶα κάπως ἔχουν τὴν συμπεριφορὰ τῶν προσώπων: π.χ. ἡ μάννα γαϊδουρίτσα (ἡ τραγικὴ πρωταγωνίστρια), τὸ πουλαράκι τῆς, ὁ χαλκὰς Τσιρίμπασης, ἡ γυναικὰ του Σμαράγδα, ὁ λύκος, ὁ ἄλλος λύκος πού τὸν ἔφαγαν τὰ ὄρνια; ὁ Ἀράπης (ὁ σκύλος), τὸ μικρὸ σκυλάκι κλπ. δ') Ἀλλὰ προεῖπαμε πῶς ὁ Καρκαθίτσας εἶναι ἑξοχος ζωγράφος μὲ ὕλικό τὸ λόγο (ἐξ ἄλλου καὶ μὲ τὸ χέρι ἦταν). "Εἶσι μᾶς δίνονται ἀφορμὲς νὰ δώσωμε δυνατὲς καὶ ἐξαίσιες εἰκόνες· π.χ. τὴν συνδυασμένη ἐπίδρομὴ τῶν δύο λύκων, τὸ οὐράνιο ἀσημένιο ποτάμι τοῦ Γαλαξία, τὸ μαντρί, πού δλα κοιμοῦνται μακάρια (ἀλήθεια τί τέχνη καὶ τί ὁμορφιά στὴν περιγραφὴ τῶν λεπτομερειῶν! - στὰ μισὰ τῆς δεύτερης σελίδας), τ' ἀπομεινάρια τ' ἄθλια τοῦ σκοτωμένου λύκου, τὸ προστατευτικὸ τεῖχος τῶν μεγάλων ζώων. Ἀλλὰ τέλος τὸ κεντρικὸ συγκλονιστικὸ θέμα· ἡ ἀπελπισμένη πάλῃ γαϊδουρίτσας καὶ λύκου καὶ τὸ θάψιμο τῆς ὑπέροχης θυσιασμένης... ε') Τέλος, ὑποστηρίζομε ὅτι τὸ ἔργο, ἐπειδὴ ἔχει κινηματογραφικὰ προσόντα, θὰ εἶναι τόσο διδαχτικὸ νὰ δοθῇ ἀπὸ τὴν ὁθόνη. Καὶ τί ὠραῖα, τί ταιριαστὸ θὰ ἦταν νὰ τελείωνε ἔτσι! Λυπημένη μουσικὴ, καὶ γύρω ἀπὸ «τὸ μνῆμα τῆς μάννας» οἱ ἄνθρωποι συγκλονισμένοι, κλαμένοι καὶ ξεσκούφωτοι...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἓνα διήγημα, μάλιστα μὲ δλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ καλοῦ διηγήματος: τόπο, χρόνο, πρόσωπα, πλοκή (μὲ εἰσαγωγή, κύριο θέμα, ἐκθασί).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἀξίζει νὰ διαβάζωμε καὶ νὰ συγκρατοῦμε τὰ ἐπεισόδια τέτοιων πεζογραφημάτων, γιατί καὶ μᾶς συγκινοῦν καὶ μᾶς γεννοῦν σκέψεις γύρω ἀπὸ τὰ καθήκοντά μας, ἀλλὰ καὶ διδάγματα μᾶς ἀφήνουν γύρω ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακόν.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πιὸ πάνω τὸ ἀνάγνωσμα «ὁ κρασσοπούλος».

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ, ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ, ΜΥΘΟΙ

Παροιμίες (παρά+οἶμος: δρόμος) είναι εκφράσεις σύντομες κι αποφθεγματικές, που διατυπώθηκαν από τον λαό για να εκφράσουν πρακτικές αλήθειες, χρήσιμες στις ενέργειες του ανθρώπου. Αποτελούν το σύντομο, το ολιγόλογο καταστάλαγμα της λαϊκής σοφίας και πείρας.

Οι παροιμίες διδάσκουν άμεσα (τὰ παθήματα γίνονται μαθήματα) ή έμμεσα κι αλληγορικά ή μεταφορικά (τὸ μῆλο πέφτει κάτω ἀπ' τὴ μηλιά· ὅπως στρώσης, θὰ κοιμηθῆς). Εἶναι λαϊκές εκφράσεις, ιδιαίτερα ἀστεῖες καὶ σκωπτικές, κι ἔχουν σκοπὸ μὲ δεξιότητα καὶ εὐστροφία νὰ διδάξουν καὶ νὰ νουθετήσουν ή νὰ τέρψουν καὶ νὰ διασκεδάσουν ἀπλᾶ καὶ χωρὶς κακία τὸν ἀκροατῆ.

Οἱ παροιμίες ἔρχονται ἀπὸ πολὺ μακριά· μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Ἔχουμε τὶς «Παροιμίες τοῦ Σολομῶντος», τὶς ἀρχαῖες ἐλληνικές παροιμίες, πὺ ἐνσωμάτωσαν μέσα στὰ ἔργα τους οἱ ἀρχαῖοι ποιητὲς (Θέογνις, Εὐριπίδης κ.ά.), διάφοροι λεξικογράφοι ή, τελευταῖα, διάφοροι συλλογεῖς παροιμιῶν μὲ κορυφαῖο τὸν Ν. Πολίτη, πὺ ἀσχολήθηκε ιδιαίτερα μὲ τὴ συλλογὴ καὶ κατάταξι τῶν νεώτερων παροιμιῶν.

Οἱ παροιμίες λαμβάνονται:

- 1) Ἀπὸ τὸν φυσικὸ κόσμο, τὴ ζωὴ τῶν ζῶων καὶ τῶν ἀνθρώπων:
«Ἄφραγος κῆπος, ἔρμα τὰ λάχανα».
«Ἀγάλια ἀγάλια γίνεται ή ἀγουρίδα μέλι».
«Ὁ λύκος στὴν ἀναμπουμπούλα χαίρεται».
«Πότε πρόκοφτ' ή καημένη, τὸ Σαθῶάτο πὺ σημαίνει».
- 2) Ἀπὸ ἔθιμα καὶ συνήθειες τῆς ζωῆς:
«Τὸ ἔρριξε στὰ κουκιά» (στὴ μαντική).
«Ἄν εἶσαι καὶ παπᾶς, μὲ τὴν ἀράδα σου θὰ πᾶς».
- 3) Ἀπὸ παροιμιώδεις μύθους, πὺ ἔγιναν συνοπτικὰ παροιμίες:
«Σὰν τὸν λύκο καὶ τὴν ἀλεπού μὲ τὸν καρπὸ καὶ τ' ἄχερο».
«Μπρὸς στὰ κάλλη τί εἶν' ὁ πόνος».
- 4) Ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν ζῶων:
«Κατὰ πὺ πουλᾶς, ἀγοράζεις».

- 5) Ἀπὸ πειράγματα τῶν χωριῶν:
«Ἁγιοπετρίτικη ψευτιά, Καστρίτικη ψεῖρα κι Ἀγιαννίτικη πε-
ρηφάνεια».
- 6) Ἀπὸ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα τοπικοῦ ἢ γενικοῦ χαρα-
κτῆρα:
«Τρωικὸς πόλεμος». «Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος». «Σὰν σ' ἀρέ-
ση μπάρμπα Λάμπρο ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἕνδρον».
- 7) Ἀπὸ λόγια μεγάλων ἀνδρῶν: «Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ».
- 8) Ἀπὸ ἱερὰ βιβλία: «Ἐἶπον ἄρον».
- 9) Ἀπὸ τραγούδια, ἀφοῦ ἀποκόπτονται στίχοι:
«Βοηθᾶ σε ὁ τόπος Διγενῆ καὶ βγαίνεις ἀντρειωμένος».

Οἱ παροιμίες χρωστοῦν τ' ὄνομά τους στὴ θέσι ποῦ ἦταν γραμ-
μένες· «Παροιμία» βιωφελὴς λόγος παρὰ τὴν ὁδὸν λεγόμενος, οἶον
παροδία. Οἶμος γὰρ ἡ ὁδὸς» (Ἡσύχιος). Ὅπου ἐσύχναζον πιὸ πολὺ
οἱ νέοι, σὲ δρόμους, ἄλση κλπ. εἶχαν ἀναγράψει πολλὰ παροιμίες
κι ἐδιδάσκονταν οἱ νέοι σὲ ὧρες ἐλεύθερες μὲ τὴ σοφία τῶν προ-
γόνων τους.

Παραδόσεις

Παράδοσι σὰν εἶδος λαϊκῆς φιλολογίας εἶναι διήγησι μυθικὴ σχε-
τισμένη μὲ ὠρισμένο τόπο, χρόνον ἢ ὠρισμένα ἱστορικὰ πρόσωπα, φυ-
σικὰ φαινόμενα καὶ ὄντα, ποῦ ὁ λαὸς πιστεύει σὰν ἀληθινές.

Ἡ παράδοσι εἶναι δημιουργημα τῆς μυθοπλαστικῆς φαντασίας τοῦ
λαοῦ καὶ δέχεται τὰ πράγματα σὰν πιστευτὰ καὶ εἶναι πιστευτὴ, ἐνῶ
τὸ παραμῦθι δὲν τὰ δέχεται σὰν πιστευτὰ καὶ πραγματικά. Ἡ πα-
ράδοσι εἶναι πρωτόγονη στὴ μορφή, ἐνῶ τὸ παραμῦθι ἔχει τεχνικὴ
μορφή. Καὶ τὰ δυὸ βέβαια εἶναι πρωτόγονα στὸ περιεχόμενο.

Δημιουργία τῶν Παραδόσεων

1) Ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ μνήμη τοῦ λαοῦ δημιουργοῦνται παραδόσεις
μὲ συγκεχυμένη βέβαια τὴν ἀνάμνησι τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

2) Ἀπὸ τὰ διάφορα φυσικὰ παράδοξα. Οἱ βράχοι λ.χ. μὲ τὰ πα-
ράξενα σχήματα, τὰ βαθουλώματα κλπ. γίνονται ἀφορμὲς γιὰ τὴ
δημιουργία μιᾶς παραδόσεως.

3) 'Από τὰ ὄνειρα μποροῦν νὰ δημιουργηθοῦν παραδόσεις (λ.χ. ὁ νεκρὸς πατέρας ποὺ ἐμφανίζεται στὸν ὕπνο τοῦ γυιοῦ καὶ τοῦ ἀποκαλύπτει κάποιο μυστικὸ γιὰ χαμένο θησαυρὸ κλπ.).

Εἶδη παραδόσεων

1) Γνήσιες μυθολογικές. Ὁ λαὸς ἐφτείαξε δική του μυθολογικὴ ἐρμηνεία γιὰ τὴν προέλευσι τοῦ κόσμου παράλληλα μὲ τὶς φιλοσοφικές, τὶς φυσικὲς ἢ θρησκευτικὲς ἐρμηνεῖες.

2) Αἰτιολογικὲς παραδόσεις: Ἐδῶ ἀνήκουν οἱ μεταμορφώσεις διαφόρων ἀνθρώπων σὲ ζῶα λ.χ. ἡ ἀράχνη, ἡ μέλισσα, ὁ σκαντζόχοιρος κλπ.

3) Ἱστορικὲς παραδόσεις: Τὰ διάφορα Κάστρα, ποὺ φέρονται μὲ τὸ ὄνομα Κάστρο τῆς Ὠριᾶς (Ὠραίας), ὁ Μαραθωνοδρόμος, Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ κλπ.

4) Θρησκευτικὲς Παραδόσεις: Ἐδῶ ἀνήκουν οἱ παραδόσεις, ποὺ λέγονται γιὰ θρησκευτικὰ πρόσωπα: Ὁ Ἅγιος Γεώργιος μὲ τὸν δράκοντα, τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἀδάμ κλπ.

Μῦθοι

Ὁ Μῦθος ἀνήκει στὴ μυθολοπλαστικὴ φαντασία τοῦ λαοῦ κι εἶναι διήγησι μιᾶς πλαστῆς κι ἀλληγορικῆς πράξεως, ποὺ ἔχει σκοπὸ νὰ διδάξῃ ἢ νὰ τέρψῃ. Στὸ τέλος κάθε μύθου ὑπάρχει τὸ ἐπιμύθιο, κάτι σὰν συμπέρασμα, σὰν δίδαγμα. Οἱ μῦθοι ἔχουν παροιμιακὸ χαρακτῆρα καὶ προέρχονται ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ζώων, γιὰτὶ καὶ στὰ ζῶα δίνει πρόσωπο κι ὁμιλία ὁ λαός, γιὰ νὰ μπορέσῃ πιὸ ἐλεύθερα νὰ χαρακτηρίσῃ παραστατικώτερα πράξεις καὶ λόγους.

Εἶδη μύθου

1) Παραβολὴ λέγεται ὁ μῦθος, ποὺ ἔχει γιὰ ἥρωες ἔμψυχα ὄντα, ἀνθρώπους.

2) Ἀλληγορία λέγεται ὁ μῦθος, ποὺ ἔχει γιὰ ἥρωες ἄψυχα ὄντα ἢ ζῶα.

3) Μικτός είναι ο μύθος, που έχει για ήρωες ανθρώπους, ζώα ή πράγματα. Έφευρέτης τῶν Μύθων θεωρεῖται ὁ Αἰσωπος, που γεννήθηκε στή Φρυγία τῆς Μ. Ἀσίας (6ον αἰ. π.Χ.) κι ἦταν δοῦλος τοῦ Σάμιου φιλόσοφου Ἰάδμονα. Ὅταν ὁ Αἰσωπος ἦρθε στήν Ἑλλάδα, ἔγινε ἐλεύθερος ἀπό τὸν Ἰάδμονα. Οἱ μῦθοι τοῦ Αἰσώπου εἶναι ἐπιτυχημένοι. Διαπνέονται ἀπὸ σπινθηροδόλο πνεῦμα, εἶναι ζωηροί, εὐχάριστοι καὶ πρὸ παντὸς ἄλλου διδακτικοί. Τὸν Αἰσωπο μιμήθηκαν κι ἄλλοι Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ Ρωμαῖοι κλπ.

Παροιμίες

(Ἀναγνωστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 263)

Ν. Γ. Πολίτη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βέπε πιό πάνω «Παροιμίες».

Ἀδιὰκριτος (κι ἡ πρᾶξι του ἀδιακρισία) εἶναι ὅποιος δὲν ἔχει καλὴ συμπεριφορά, δὲν ἔχει ντροπὴ ἢ σεβασμό.

ΝΟΗΜΑ: Χάρισε σὲ μένα, στὸ παιδί μου κι ὁ ἄντρας μου περιμένει στὴν πόρτα.

ΔΙΔΑΓΜΑ: Νὰ μὴ εἴμαστε ἀδιάκριτοι.

Ἀλήθεια εἶναι ἡ ἀκριβὴς πραγματικότητα γιὰ τὴν ἀλήθεια πασχίζει ὁ ἄνθρωπος εἴτε εἶναι δικαστής, ἐπιστήμονας, φιλόσοφος ἢ κι ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος. Ὅσο πικρὴ κι ἂν εἶναι πρέπει νὰ τὴ λέμε ἢ νὰ τὴν ἀποζητοῦμε. Χωρὶς αὐτὴ ὁ κόσμος θὰ ζοῦσε μέσα σ' ἓνα τρομερὸ ψέμα!... Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀποκρύψουν, ἀλλὰ θάρρη στιγμή, ποὺ θὰ φανερωθῇ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες νοιάστηκαν πολὺ γιὰ τὴν εὖρεσι τῆς ἀλήθειας κι ἔχουν καὶ πολλὰ γνωμικὰ γι' αὐτήν: "Ἀγει πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν ὁ χρόνος. Οὐδὲν κρυπτόν, ὃ μὴ φανερόν γενήσεται κλπ.

Οἱ μῆνες ἔχουν ἀπασχολήσει πολὺ τὸ λαό μας, γιὰτι ἀπ' αὐτοὺς ἐξαρτᾶται κι ἡ οἰκονομία τους. Ὁ λαὸς ἔχει προσωποποιήσει τοὺς μῆνες κι ἔχει φτειάζει γι' αὐτοὺς καὶ μύθους π.χ. ὁ μῦθος τῆς καλῆς γριάς μὲ τοὺς 12 μῆνες ποὺ βρῆκε στὴ σπηλιά, ποὺ ἔτρεξε γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ βροχή. Τὴν ρώτησαν γιὰ τοὺς μῆνες καὶ πῶς βλέπει τὸν καθένα, κι ἀφοῦ ἐκεῖνη εἶπε καλὰ λόγια γιὰ ὅλους, τῆς ἔβαλαν μὲς στὸ σακκουλάκι της πολλὰ δῶρα. Σὰν ἔφτασε ἡ γριά στὸ σπίτι κι εἶδε τὰ δῶρα, τῷπε στὴ γειτόνισσα. Ἐτρεξε κι ἡ γειτόνισσα στὴ σπηλιά κι οἱ μῆνες τὴ ρώτησαν τὰ ἴδια: Τί ἔχει νὰ εἰπῇ γιὰ τοὺς μῆνες. Ἡ ἄτυχη γριά ἄρχισε νὰ βρίζῃ κάθε μῆνα χωριστὰ μὲ τίς χειρότερες βρισιές, χωρὶς βέβαια νὰ γνωρίζῃ ποιοὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ νέοι. Τότε τῆς ἔβαλαν μὲς στὸ σακκουλάκι τὰ... δῶρα κι ἔπρεπε στὸ σπίτι νὰ τ' ἀνοίξῃ. Στὸ σπίτι ποὺ τ' ἀνοίξε ξεπετάχτηκαν ἀπ' τὸ σακκούλι φίδια, σκορπιοὶ κ.ἄ. ἐρπετά... Ἡ τιμωρία αὐτὴ μᾶς θυμίζει τὸν παλιὸ μῦθο τοῦ Ἑρμῆ καὶ τοῦ ξυλοκόπου μὲ τὰ τσεκούρια. Τὸ βιβλίό μας ἔχει παροιμίες γιὰ τοὺς μῆνες: Ἀπρίλη, Αὐγουστο καὶ Γενάρη. Κι οἱ τρεῖς αὐτοὶ μῆνες εἶναι πολὺ σημαντικοὶ γιὰ τὴ γεωργία καὶ τὴν οἰκονομία τοῦ τόπου καὶ τοῦ σπιτιοῦ.

ΓΕΝΑΡΗΣ: «Χιόνι ἔβρεξε ὁ Γενάρης, ὅλοι οἱ μύλοι μας ἀλέθουν».

«Τὴν Γέννηση ἄθρεχῃ, τὰ Φῶτα χιονισμένα καὶ τὴ Λαμπρὴ βρεχοῦ-
μενῃ τ' ἀμπάρια γεμισμένα». «Γενάρη μῆνα κλάδευε κρασί πολὺ νά
κάνῃς».

ΦΛΕΒΑΡΗΣ: «Χιόνι τὸ Φλεβάρη, βάλε στᾶρι στὸ κελλάρι». «Ὁ
Φλεβάρης μὲ νερὸ κουτσὸς μπαίνει στὸ χορό». «Ὁ Φλεβάρης κι ἂν
φλεβίσῃ καλοκαίρι βὰ μυρίση».

ΜΑΡΤΗΣ: «Ἄν ρίξῃ ὁ Μάρτης δυὸ νερὰ κι ὁ Ἀπρίλης ἄλλο ἓνα,
χαρὰς τονεσ τὸν γεωργὸ πῶχει πολλὰ σπαρμένα». «Κάλλιο Μάρτης
στὶς γωνιὲς παρὰ ἔξω στὶς αὐλές». «Μάρτης εἶναι χάδια κάνει». «Μάρ-
της γδάρτης καὶ παλουκοκάφτης». «Κάλλιο Μάρτης στὰ δαυλιὰ πα-
ρὰ στὰ προσηλιακά». «Ὁ Μάρτης ὁ πεντάγνωμος πέντε φορὲς ἐχί-
ωσε καὶ πάλι τὸ μετάνιωσε πῶς δὲν ἐξαναχίονισε».

ΜΑΗΣ: «Στὸν ποντισμένο τὸν καιρὸ τὸν Μάη τὸ μῆνα βρέχει».
«Μάης ἄθρεχος, τρυγητὴς χαρούμενος». «Μάης βρεμένος, μοῦστος
μετρημένος, Μάης ἄθρεχος μοῦστος ἄμετρος». «Στὸν καταραμένο
τόπο τὸ Μάη τὸν μῆναβρέχει».

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ: «Ἦρθε τὸ καλοκαιράκι, στρίθει ὁ γέρος τὸ μου-
στάκι». «Ἀπὸ τὸ θέρος ὡς τὶς ἐλιές δὲν ἀπολείπουν οἱ δουλειές».
«Τῆς Ἁγία - Μαρίνας ρόγα, τ' Ἁγιο - Λιὸς σταφύλι καὶ τῆς Πανα-
γιάς κοφίνι».

ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ: «Τὸ τραγούδι μὲ τὸν τρύγο, τὸν Δεκέμβρη πα-
ραμύδι».

Ἀχάριστος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει τὴ χάρι, δὲ
γνωρίζει εὐγνωμοσύνη σὲ κάποιον ποὺ τὸν ἐξυπηρέτησε, ὁ ἀγνώμων.

«Ἀγαπᾶς ἓναν μηδαμινόν, ὅταν ἀγαπᾶς ἓναν ἀχάριστο». «Μὴ ρί-
χνῃς πέτρα στὸ πηγάδι, ποὺ σὲ πότισε». «Ἀχάριστον εὐεργετεῖν καὶ
νεκρὸν μυρίζειν (νά ἀλείφῃς μῦρα), ὅφιν τρέφειν καὶ πονηρὸν εὐερ-
γετεῖν ταῦτόν ἔστιν» (Πλούταρχος). «Ἀχάριστος ἀνὴρ πίθος ἔστι
τετρημένος, ἐφ' οὗ ἀπάσας ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐκχέεις»
(Κλεόβουλος).

Γείτονας εἶναι ὅποιος κάθεται κοντά μας στὸ σπίτι, στὸ γρα-
φεῖο, στὸ χωριὸ κ.ἄ., ὁ ὄρμος. Ὁ γείτονας εἶναι σημαντικὸ πρόσω-
πο γιὰ μᾶς, ἀφοῦ πρὶν δοῦμε τὸν ἥλιο, θ' ἀντικρύσουμε τὸν γείτο-
να...». Ἄν ἔχῃ ἡ νύφη μας βηχίό, ρωτᾶτε τοὺς γειτόνους» δηλ. κα-
νένα μυστικὸ δὲν εἶναι εὐκολο νά διαφύγῃ τοῦ γείτονα. «Ὁ κακὸς
γείτονας κάνει τὸν καλὸ νοικοκύρη», δηλ. ὅποιος δὲ βρίσκει ἐνίσχυ-

σι από άλλους φροντίζει ἔγκαιρα μόνος του γιὰ τίς ἀνάγκες του. «Βλέπει ὁ θεὸς ἀπὸ ψηλὰ τὸ σφάλμα σου καὶ κλαίει, ὁ γείτονάς σου τίποτα δὲ βλέπει κι ὄλο λέει!» (Σααδῆς, Πέρσης ποιητῆς 1184—1291).

Ἡ δουλειὰ (καὶ ποιὸς δὲν τὸ ξέρει;) εἶναι ὅ,τι τὸ ἄριστο γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ δουλειὰ εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ Πολιτισμοῦ. Σχετικές ἄλλες παροιμίες: «Ἀπὸ βραδὺς στὸ σπίτι σου, τὴ νύχτα στὴ δουλειὰ σου», δηλ. ὁ ἐργάτης ὁ καλὸς (κι εἴμαστε ὅλοι ἐργάτες) πρέπει νὰ γυρίζει σπίτι του νωρὶς καὶ νὰ πηγαίνει πρῶι (ἔγκαιρα) στὴ δουλειὰ του. «Γλήγορος στὸ χουλιάρι κι ἄργος στὴ δουλειὰ», δηλ. οἱ ὀκνηροὶ καὶ λαίμαργοι ἔχουν... τὸν λόγο! «Ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τίς ἐλιές δὲν ἀπολείπουν οἱ δουλειές», δηλ. ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ ἔχει συνέχεια δουλειὰ. «Κόβε, ράβε, ξύλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη», δηλ. ἀναφέρεται σ' αὐτοὺς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ κάτι ἀνώφελο ἢ μ' ἀδέξιο τρόπο.♦

Πλεονεξία εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ πλεονέκτη, τοῦ ἀχόρταγου, τοῦ ἀπληστου. Ἡ πλεονεξία, μετὰ τὴν ἀχαριστία, εἶναι ἡ πιὸ βάρβαρη συνήθεια γιὰ ἕναν ἄνθρωπο. «Ὁ πλεονέκτης ζῇ σὰν ὁ κόσμος νὰ ἐγινε γι' αὐτὸν κι ὄχι αὐτὸς γιὰ τὸν κόσμο». «Ὁ πλεονέκτης στεναχωριέται στὸν πλοῦτο του, ὅπως ὁ Τάνταλος διψοῦσε τὸ ξέχειλο νερό»!

Πρόνοια εἶναι ἡ ἀπὸ πρὶν φροντίδα, ἡ μέριμνα γιὰ κάτι, ποὺ θὰ γίνη ἢ ποὺ ἐνδέχεται νὰ γίνη. «Καλλίτερα νὰ προλαβαίνης, παρὰ νὰ θεραπεύης».

Φιλάργυρι εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη γιὰ τὸ χρῆμα, ἡ τσιγκουνιά. «Στὸ φιλάργυρο τὰ γρόσα καθὼς στὸ νεκρὸ ἢ γλῶσσα», δηλ. μὴν περιμένῃς ἀπ' τὸ νεκρὸ κουθέντα οὔτε ἀπ' τὸ φιλάργυρο λεφτά.

«Οἱ πλούσιοι φιλάργυροι μοιάζουν μὲ ὑποζύγια, ποὺ σηκώνουν χρυσάφι καὶ τρώγουν ἄχυρα»! (Σααδῆς). «Ἡ φτώχεια στερεῖται ἀπὸ πολλά, ἡ δὲ φιλαργυρία ἀπὸ ὅλα».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικ. Πολίτης (1852—1921) γεννήθηκε στὴν Καλαμάτα καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε φιλολογία καὶ νομικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Γερμανία. Ἦταν βαθὺς μελετητὴς τῆς Νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ κάθε εἶδους δημιουργίας τοῦ λαοῦ (παραδόσεις, μύθους, τραγούδια, ἔθιμα). Ἐγινε ὁ ἱδρυτὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας. Τόσο ἦταν πηγαία καὶ βαθειὰ ἡ ἀγάπη τοῦ Πολίτη στὴς Λαογραφικὲς μελέτες, ὥστε ἀπὸ 13 χρόνων ἐρευνᾷ τὰ θέματα, ποὺ θὰ τὸν ἀπασχολήσουν σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἔργα του: «Παροιμίες καὶ παραδόσεις», «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἡ Λαογραφία στὴν Ἑλλάδα μπαίνει μὲ τὸν Νικ. Πολίτη. Αὐτὸς τῆς ἔδωσε τὰ πάντα: ὄνομα «Λαογραφία», ὀρισμὸ, διάγραμμα ἐρευνῶν καὶ κατάταξι, μιὰ μέθοδο...» (Σπ. Μελάς).

Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθῶνα

(Ἀναγνώστ. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 266)

Ν. Πολίτου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ μας πόσες καὶ πόσες φορές δὲν ἀκοῦμε (κυρίως ὅταν τελοῦνται διεθνεῖς Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ πανελλήνιοι) «μαραθώνιος δρόμος», «μαραθωνοδρόμος» κλπ., κλπ. Εἶναι τὸ ἀγώνισμα, τὸ τόσο δύσκολο καὶ ζηλευτό, τοῦ δρόμου τῆς μεγαλυτέρας ἀποστάσεως, γιατί 42 χιόμ. εἶναι ἀπὸ τὸ Μαραθῶνα (καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν ἔνδοξο Τύμβο) ὡς τὸ κέντρο τῆς Ἀθήνας. Κι ἀμέσως τὸ μυαλό μας πηγαίνει στὸν θρυλικὸ ἐκεῖνο ἀγγελιοφόρο Φειδιππίδη (ἄλλοι τὸν λένε Θέρσιππο κι ἄλλοι Εὐκλέα), πού, τρέχοντας μ' ὅλη του τὴ δύναμι, ἔφερε στὴν Ἀθήνα τὸ χαρμόσυνο νέο τοῦ θριάμβου στὸ Μαραθῶνα (490 π.Χ.) μὲ τὸ θρυλικὸ ἐκεῖνο «νενικήκαμεν» καὶ σωριάστηκε νεκρός. Νὰ δοῦμε τώρα πῶς θέλει αὐτὸ τὸ κοσμοϊστορικὸ γεγονὸς μιὰ νεοελληνικὴ παράδοσι.

ΝΟΗΜΑ: Κάποτε στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε φοθερὴ μάχη μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, πού ὕστερα ἀπὸ πεισματικὸ ἀγῶνα μιᾶς ἡμέρας οἱ λίγοι δικοὶ μας ἀφάνισαν τοὺς ἀμέτρητους Τούρκους, πού ἔτρεξαν νὰ γλυτώσουν στὰ πλοῖα τους, ἀλλὰ δὲν γλύτωσε κανεὶς τους. Τὸ αἷμα ἔτρεξε ποτάμι κι ἔφθασε ὡς τὴ ρίζα τῆς τοποθεσίας Βρανὸ καὶ τὸ χωριὸ Μαραθῶνα. Κατὰ τὴν παράδοσι δυὸ ταχυδρόμοι ἔτρεξαν νὰ φέρουν τὴν εἶδησι στὴν Ἀθήνα, ἓνας καθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνας ἀρματωμένος πεζός. Στὸν δρομέα σὲ μιὰ τοποθεσία οἱ γυναῖκες γιὰ νὰ μάθουν φώναζαν «σταμάτα, σταμάτα!». Πολὺ πιὸ κάτω ὁ φτερωτὸς ταχυδρόμος μας παρ' ὀλίγο νὰ ξεψυχήσῃ ἀπὸ τὴν κούρασι· στάθηκε ὅμως πῆρε μιὰ βαθειὰ ἀνάσα, πῆρε δύναμι κι ἔφερε στὴν Ἀθήνα τὸ χαρμόσυνο ἀγγελμα. Τώρα ἄφησε πιά καὶ τὴν τελευταία πνοή του. Ὅσο γιὰ τὸν ἄλλο, τὸν καθ' ἑαυτοῦ ἦρθε δεύτερος, ἀργοπορημένος... καὶ καταϊδρωμένος. Τὸ μέρος πού σταμάτησε ὁ ἥρωάς μας τὸ εἶπαν «Σταμάτα» καὶ κεῖ πού πῆρε ἀνάσα καὶ δύναμι ἢ ψυχὴ του «Ψυχικό».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Ἐχομε 4 ἐνότητες: α) «Στὸν κάμπο... νὰ φύγουν». Αὐτὸ τὸ μέρος ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγή. Τὸ κύριο θέμα τὸ ἀποτελοῦν ἢ β) «Ἐπολέμησαν... πίσω» καὶ ἢ γ' ἐνότη.: «Ἐτρεξαν... δὲν ἐφάνηκε». Καὶ ἐπίλογος εἶναι ἢ δ' ἐνότη.: «Ἐκεῖ... Ψυχικό».

Ἐμεῖς ὅμως θεωροῦμε προτιμότερο νὰ τὸ ἐπεξεργαστοῦμε ἀδιαιρέτο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικῶν καὶ πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Μα-
ραθῶνας: Γί' αὐτὴ τὴ δοξασμένη γῇ, καὶ ὅσοι δὲν τὴν ἔχουν ἐπι-
σκεφτῇ, πρέπει νὰ ξέρουν ὅτι κατέχει τὸ Β.Α. ἄκρο τῆς Ἀττικῆς (6
χιλιόμε. μῆκος καὶ 3 πλάτος). Ἐδῶ ἡ ἀποφασιστικὴ νίκη τῶν Ἑλ-
λῆνων κατὰ τῶν Περσῶν τὸ 490 π.χ., καὶ ὄχι βέβαια κατὰ τῶν... Τούρ-
κων, ὅπως τὸ θέλει ἡ παράδοσι τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος τὴν ἐδημιούρ-
γησε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῆς Τουρκικῆς σκλαβιάς. Μὲ τὴν εὐ-
καιρίαν λέμε ὅτι αὐτὸ τὸ φαινόμενο λέγεται «μεταχρονισμὸς ἢ ἀνα-
χρονισμὸς» (ὅταν δηλαδὴ ἓνα παλιότερο γεγονός τὸ μεταφέρομε σὲ
μεταγενέστερη ἐποχὴ)· καὶ ὑπάρχουν δὴ μέσα ἀρκετοὶ τέτοιοι με-
ταχρονισμοί. Π.χ. τρικάταρτα πλοῖα (μὲ τρία κατάρτια δηλαδὴ),
ἐνῶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν ἔχομε τέτοια πλεούμενα, ἀλλ' αὐτὰ
εἶναι στὸ 21 (π.χ. οἱ γολέττες, τὰ μπρίκια, οἱ βρατσέρες). Αἱγοὶ Ἑλ-
ληνες, ἀμέτρητοι Τούρκοι: Ἐδῶ ὁ λαὸς μας δὲν ἔπρεε ξέω, γιατί
σύμφωνα μὲ τίς πληροφορίες τοῦ Ἡροδότου 11000 ἦσαν οἱ Ἑλλη-
νες (Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς) καὶ 100.000 οἱ Πέρσες.

«Τὸ αἶμα πῆγε ποτ' ἀμῖ»: Κατὰ τὴν ἱστορίαν σκοτώθηκαν 6.
400 ἔχθροὶ καὶ 192 Ἑλληνες καὶ κυριεύτηκαν 7 πλοῖα. Ὅλοι μας
ἀπὸ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο ἔχομε διαβάσει τὸ συγκλονιστικὸ τὸ πρω-
τάκουστο ποῦ ὁ γενναῖος μας Κυνέγειρος, ὁ ἀδερφὸς τοῦ ποιητῆ Αἰ-
σχύλου, στὸ πείσμα του νὰ κρατήσῃ μὲ τὰ δόντια τὸ ἐχθρικὸ πλοῖον
ἔχασε καὶ τὸ κεφάλι του...

Ἔτρεξαν τότε δύο: Βέβαια ἱστορικὰ ἓνας εἶναι ὁ θρυλικὸς
δρομέας μανταντοφόρος, ἀλλ' ὁ λαὸς μας πρέπει νὰ πρόσθεσε καὶ
τὸν δεύτερο, τὸν καθαλλάρη, ἴσως ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Φειδιππίδης ἦ
Θέροσιππος ἔχει β' συνθετικὸ τὴ λέξι ἱππος: Ἄλλος λόγος εἶναι
ἀκόμα ποῦ ὑπῆρχε ἡ πολὺ λογικὴ συνήθεια νὰ στέλνουν δύο ἀγγε-
λιαφόρους, ὥστε, σὲ περίπτωσι ἀτυχήματος, νὰ μπορέσῃ νὰ φτάσῃ
ὁ ἓνας. Βρανὸς= ὄρεινός χωρὸς στὴν ἄκρῃ τοῦ Μαραθωνίου κάμπου
(τὸ λένε καὶ Κοτρώνι). Ἀφορεσμὸς: ὄρεινὴ τοποθεσία τῆς βορεινῆς
Πεντέλης. Ἀλλὰ σίγουρα εἶναι λάθος ποῦ λέει ὅτι τὴν ἀνέθηκε ὁ
καθαλλάρης, ὁ πεζὸς τὴν ἀνέθηκε, γιατί ἐξ ἄλλου δὲ γίνεται λόγος
γιά τὴν πορεία τοῦ πρώτου. Σταμάτα: σημερινὸ χωριὸ ἀνατολικά ἀ-
πὸ τὸ Μπογιατί. Ὅσο γιὰ τὸ ὠραῖο προάστειο Ψυχικὸ (παλιὸ καὶ
Νέο), μεταξύ Χαλανδρίου καὶ Ἀθηνῶν, ἀπ' ἐδῶ κι ἀπ' ἐκεῖ τῆς λεω-
φόρου Κηφισίας, ὅλοι τὸ ἔχομε ἀκούσει ἢ τὸ ξέρομε. «Ἐνίκησαμεν»:
Κατ' ἄλλες πληροφορίες εἶπε «νενίκηκαμεν» ἢ «χαίρετε, χαίρομεν»
ἢ «χαίρετε, νικῶμεν».

Χρήσιμες παρατηρήσεις: Γιὰ τὸν ξακουστὸ αὐτὸν ἀγ-
γελιαφόρο κάνουν λόγο οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς Πλούταρχος, Λου-

κιανός. "Επειτα σχετικὰ μὲ τὶς δυὸ τοποθεσίεσ Σταμάτα καὶ Ψυχικὸ πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι στὴν πραγματικότητα ἡ ὀνομασία τους δὲν ὀφείλεται σὲ ὅ,τι θέλει ἡ παράδοσί μας, ἀλλὰ λένε ὅτι τὴν τοποθεσίαν τὴν κατεῖχε παλιότερα μιὰ γυναίκα, Σταμάτα· ὅσο γιὰ τὸ Ψυχικὸ ἦταν τοιφίλι ἐνὸς καλοῦ Χριστιανοῦ, ποὺ γιὰ τὴν ψυχὴν του τὸ δώρισε σὲ μοναστήρι.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ξέρωμε ὅτι ὁ πρῶτος μαραθώνιος δρόμος τελέστηκε στοὺς πρῶτους Ὀλυμπιακοὺς διεθνεῖς ἀγῶνες στὴν Ἀθήνα τὸ 1896, ποὺ ἦρθε πρῶτος ὁ Σπ. Λούης.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ ἀνάγνωσμά μας δὲν ἔχει πολλὰ ἐξωτερικὰ στολίδια· θάλεγε κανεὶς ὅτι στολίδια του εἶναι ἡ ἀπλότητα καὶ ἡ λακωνικότητα ποὺ ἔχει. Ὡστόσο διακρίνουμε τὰ σχήματα: αἶμα ποτάμι, ἔθαψε τὰ κύματα: ὑπερβολές. ὁ καθαλάρης ἀκόμα δὲ φάνηκε: εἰρωνεῖα. Ἀξιοπρόσεχτο εἶναι ὅτι ρήματα καὶ οὐσιαστικὰ κυριαρχοῦν καὶ εἶναι λιγοστὰ τὰ ἐπίθετα· πράμα, ποὺ ἅμα συμβαίνει στὰ κείμενα, δείχνει κίνησι καὶ δράσι.

Ἄλλ' ἄς ἐκτιμήσωμε τὶς ὀπτικοακουστικὰς εἰκόνες ποὺ εἶναι δυνατὲς καὶ συγκλονιστικὰς π.χ. ἡ μάχη καὶ οἱ ἀπανωτὲς σκηνὲς ποὺ δημιουργοῦνται στὴ δραματικὴ πορεία τοῦ ἥρωά μας μέχρι τὸ ξεψύχισμά του.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ πιὸ γνήσια καὶ σίγουρη διατήρησι τῆς δόξας καὶ τῶν κατορθωμάτων τῆς θαυμαστῆς φυλῆς μας γίνεται μὲ τὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ ὑπέροχη δημοτικὴ μας, ξάστερη καὶ ἐκφραστικὴ ὅπως τὴν ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι φυσικώτατο καὶ παραστατικώτατο· ἐπιγραμματικὸ καὶ λακωνικὸ μαρτυράει τόση ἀλήθεια καὶ ἀφέλεια, ὅπως ὅλα ἐξ ἄλλου τὰ γνήσια λαϊκὰ δημιουργήματα. Ὁ κοφτὸς σύντομος λόγος δίνει ὅλη τὴν ὁμορφιά. Νομίζομε ὅτι εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεχτο τὸ ὅτι στὶς 30 γραμμὲς τοῦ κειμένου μετρήσαμε 32 περιόδους καὶ ἡμιπερίόδους!...

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Δυνατὰ συναισθήματα κυριαρχοῦν στὴν ψυχὴ μας, καθὼς ξετυλίγονται στὰ μάτια μας σελίδες ἀθάνατης δόξας τῆς φυλῆς μας: ἐθνικὴ ὑπερηφάνια καὶ ρίγη πατριωτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μᾶς διαπερνοῦν ποὺ ξανὰ βλέπομε τὴ συντριβὴ τῶν Τούρκων... Περσῶν τὸ ἴδιο κάνει. Φοθερὴ ἀγωνία καὶ θαυμασμὸ δοκιμάζομε γιὰ

τὴν κατάληξι πού θάχῃ ὁ πεζοδρόμος μας. Κι ὅταν ἔφερε στοὺς Ἀθηναίους τὴν ὠραιότερη εἶδησι τῶν αἰώνων κι ἄμέσως ἄφησε τὴν τελευταία πνοή του, ἡμεῖς κατάπληκτοι καμαρώνομε καὶ συνάμα ζηλεύομε τέτοιο τέλος. (Ἦταν ἡ καλύτερη, ἡ ἀνεπανάληπτη εὐθανασία!).

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΑΣΚΗΣΙ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: α) Ἀφοῦ μιλάμε γιὰ ὠραίους θανάτους καὶ «εὐθανασίες», θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ φέρναμε στὴ μνήμη μας τέτοιους πού τυχὸν εἶδαμε στὴν ἱστορία ἢ στὰ λογοτεχνικά κείμενα. β) Ἐπίσης νὰ συγκεντρώνωμε κι ἄλλες τέτοιες περιπτώσεις ὀνομάτων τοποθεσιῶν πού βέβαια σ' ἄλλο λόγο ὀφείλονται, ἀλλ' ἡ λαϊκὴ παράδοσι ἀλλιῶτικα τίς θέλει. γ) Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειώνομε ὅτι τὸ συνταραχτικὸ αὐτὸ ἐπεισόδι τοῦ μαρathonοδρόμου ὅλων τῶν αἰώνων ἔχει ἐμπνεύσει πολλοὺς ξένους καὶ Ἕλληνες καλλιτέχνες· π.χ. οἱ ποιητές μας Ἀρ. Προβελέγγιος καὶ Στ. Δάφνης ἔχουν δώσει ὁμορφα ποιήματα, καθὼς ὁ Ἀγγλος ποιητὴς Μπράουνινγκ, ὁ Γάλλος γλύπτης Ζὰν Κορτώ.

ΕΙΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΟΣ: Εἶναι μιὰ λαϊκὴ ἱστορικὴ παράδοσι καὶ εἰδικὰ ἀπ' ἐκεῖνες πού λέμε — ὅπως θὰ δοῦμε καὶ πιὸ κάτω — «αἰτιολογικές», γιατί προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν κάτι. Αὕτῃ τὴν παράδοσι τὴν περιλαμβάνει ὁ μεγάλος μας Πολίτης Ν. στὸ β' τόμο τοῦ ἔργου του «παροιμίες καὶ παραδόσεις». Πρῶτος ὁμῶς τὴν ἀκουσε ἀπὸ τὸ στόμα χωρικῶν τῆς Ἀττικῆς καὶ τὴν κατάγραψε ὁ διηγηματογράφος μας Ἀνδρ. Καρκαβίτσας.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἐξοχες γραμμές, γιατί καὶ τὴν καταπληκτικὴ μυθοπλαστικὴ δύναμι τοῦ λαοῦ μας καὶ τὴν ποιητικὴ του διάθεσι βλέπομε, ἀλλὰ καὶ περασμένα μεγαλεῖα τῆς φυλῆς μας ξαναζοῦμε. Νομίζομε μάλιστα ὅτι, καθὼς ὁ δημιουργὸς καὶ ἀνώνυμος λαὸς ἀπὸ ἀφέλεια ἢ ἄγνοια μπερδεψε τοὺς Πέρσες μὲ τοὺς Τούρκους, εἶναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ ἐπίδρασι, γιατί ἡ μνήμη μας καὶ ἡ φαντασία μας προχωροῦν συνδυαστικά καὶ βλέπουν κατασυντριμμένους στὸ μαρathonιο πεδίο καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Τούρκους... Τὸ ἴδιο κάνει, Ἀσιᾶτες βάρβαροι καὶ ληστρικοὶ ἐπιδρομεῖς, Ἕλληνομάχοι καὶ χριστιανομάχοι εἶναι κι οἱ δύο... Ὅσο γιὰ «τίς παραδόσεις» γενικὰ καὶ τὰ βιογραφικά τοῦ Ν. Πολίτη βλέπε τὸ ἀμέσως προηγούμενο.

Ὁ θάνατος τοῦ ἀμπελουργοῦ

(Ἀναγν. Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 267)

Ποίημα Ἰω. Πολέμη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Θάνατος! Λέξι πού δὲν ἔχει ταίρι ἄλλο στὴ σκληρότητα καὶ στὴ θλίψι... Εἶναι ἡ λέξι, πού σπαράζει τὴν καρδιά ὁποιοῦ ἀνθρώπου γιὰ ὅποιον ἄνθρωπο κι ἂν ἀκουστῇ, ἀκόμη καὶ γιὰ ἐχθρό!... Ἡ προσωπικὴ κι ἡ ἀπρόσωπη λογοτεχνία ἔχει ἐρηνώσει μὲ τὰ πιὸ μαῦρα δάκρυα, ἔχει ζωγραφίσει μὲ τοὺς πιὸ μαύρους τόνους τὸ θάνατο καὶ τὰ ἐπακόλουθά του. «Λεβέντης ἐροδόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια / μὲ τὸ μαντήλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο. / Εἶχε τὸ φέσι του στραβά καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα, / κι ἔστριψτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε. / Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα, / καρτέρι πάει καὶ τῷβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι. / ... — Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου. / — Χωρὶς ἀνάγκη κι ἄρρωστιά ψυχὴ δὲν παραδίνω. / Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἁλώνι, / κι ἂν μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου, κι ἂν σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πῆγαινε στὸ καλὸ σου. / Πιαστήκαν καὶ παλεύανε ἀπ' τὸ πουρνὸ ὡς τὸ βράδυ, / κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, πού τρέμ' νὰ βασιλέψῃ, / ἀκοῦν τὸ νιὸ πού βόγγιζε καὶ βαριαναστενάζει. — "Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω / τί ἔχω γυναῖκα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει, / τί ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει. / — Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται / καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυθερνιέται». (Δημοτικό).

ΝΟΗΜΑ: "Ενας ἀμπελουργὸς εἶναι βαριά ἄρρωστος καὶ πρόκειται ν' ἀποβάνῃ. Τὰ παιδιὰ του μαζεύτηκαν γύρω του καὶ κλαίγανε γιὰ τὸ κακό, πού τὰ βρῆκε... Στὴ σκέψι ὅτι θὰ μείνουν τώρα ἔρημα, ἀπροστάτευτα κι ὀρφανὰ κλαῖνε ἀσταμάτητα καὶ ρωτοῦν τὸν πατέρα τους τί θὰ γίνουν μόνα κι ἀπροστάτευτα. Ὁ μελλοθάνατος πατέρας τοὺς ἀποκαλύπτει τὸ μυστικό: Κάπου βαθιὰ στ' ἀμπέλι τοὺς ἔχει κρύψει ἓνα θησαυρὸ κι ὅποιος θέλει, ἄς πάει νὰ σκάψῃ νὰ τὸν βρῇ. Γιατὶ ἔτσι εἶναι ὅλοι οἱ θησαυροὶ: Πρέπει νὰ σκάψῃ, νὰ κουραστῇ κανεὶς γιὰ νὰ τοὺς βρῇ. Πέθανε ὁ πατέρας, θάφτηκε ἀπ' τὰ παιδιὰ του. Κι ὕστερα ἄρχισαν τὰ παιδιὰ του νὰ σκάθουν τ' ἀμπέλι χωρὶς νὰ ξεκουράζονται, χωρὶς νὰ χάνουν στιγμή, ἀλλὰ δὲ βρῆκαν τίποτε κι ἐπῆγαν χαμένοι οἱ κόποι τοὺς· μὰ ἄς εἶναι συχωρεμένος κι ἄς μᾶς γέλασε ὁ πατέρας! Μὰ ὅταν ἔφτασεν ὁ τρύγος ἀπ' τὸ πολὺ τὸ σκάψιμο τὸ ἀμπέλι ἦταν γεμάτο καρπούς.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ: Α' στ. 1—4 «ὁ πατέρας πεθαίνει». Β'

στ. 5—10 «τελευταίες συμβουλές τοῦ ἑτοιμοθάνατου πατέρα». Γ' στ 11—16 «Οἱ συμβουλές τοῦ πατέρα φέρανε τὴν εὐτυχία στὰ παιδιά».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ: Γλωσσικῶν ἑρμηνεία: Συνάζονται: μαζεύονται. Πέφτει τοῦ θανάτου: πεθαίνει, ἀργοπεθαίνει, δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα γιὰ ζωὴ. Δέρνονται: χτυποῦνται, στερνοκοποῦνται, χτυποῦν τὸ στήθος τους. Στ. 10: "Οἱ οἱ θησαυροὶ εἶναι κρυμμένοι. Τοὺς βρίσκει ὁποῖος ψάξη. Γέλασε: ἐξηπάτησε.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία - Ἔθιμα: Στ. 3: Τὸ ἔθιμο νὰ χτυποῦν τὸ στέρνο σὲ περίπτωσι μεγάλῃς ὠδίνῃς ἔρχεται ἀπὸ πολὺ βαθιά, ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα. Στ. 7—10: 'Ο πατέρας πεθαίνοντας, ἂν μπορεῖ, ἂν ἔχει τὴ δύναμι, δίνει στὰ παιδιά καὶ στὴ γυναίκα του τὶς τελευταῖες ἐντολές, τὶς τελευταῖες συμβουλές κι ὁδηγίες. Τοῦτο συμβαίνει σὲ μεγαλύτερη κλίμακα ἀπὸ τὴ μάνα, ποὺ φεύγει στὰ παιδιά της, ποὺ μένουν, ἢ ἀπὸ τὴ γυναίκα στοῦ σύζυγο, ποὺ μένει (λ.χ. ἡ "Ἀλκηστι τοῦ Εὐρύπιδῃ στον ἄντρα της "Ἀδμητο «... ἀγάπα τὰ παιδιά μας / ὅχι λιγώτερο ἀπὸ μέ, μυαλὸ σὰν ἔχῃς. / Αὐτὰ ἀφεντάδες κάνε μὲς στοῦ σπιτικὸ μου / καὶ μὴ μητριά σὺ παντρευτῆς γιὰ συμφορὰ τους, / ποὺ ἀπὸ μέ κατώτερη θὰ εἶναι κι ἀπὸ φθόνον, / θὰ τὰ παραγκωνίσῃ τὰ δικὰ παιδιά μας. / Μὴ κάνεις τοῦτα, ὅχι, ἐγὼ παρακαλῶ σε. / Ἡ μητριά, ποὺ θάρῃ στὰ παιδιά τῆς ἄλλῃς, / κακιά κι ἀπ' τὴν ὀχιά πικρότερη ἀκόμα...» (Στάσιμον Α', Μετφρ. Ἀγγ. Πανωφοροπούλου - Σιγάλα). Στ. 14: Πρέπει νὰ προσέξουμε τὴν ἀγάπη ποὺ ἔχουν πρὸς τὸν πατέρα τὰ παιδιά (ἐξ ἄλλου «ὁ ἀποθανὼν δεδικαίωται»). Δὲν ξεστομίζουν βαρεῖες κουβέντες, ποὺ νὰ ταράξουν τὸν ὕπνον τοῦ πατέρα! Καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ προσμένουν τὸ καλλίτερον. Τὸ πῆραν ἀπόφασι. Πάει πιά! ψάξανε καλὰ. Δὲν προσμένουν νὰ βγῇ ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ πατέρα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν πιά τὸ δικαίωμα νὰ τὸν κρίνουν, πόσο μᾶλλον νὰ τὸν ἐλέγξουν! Αὐτὸς πάει πιά... "Εμεινε μόνο στὴν ἀνάμνησι, ἔμεινε μέρα στὴν ψυχὴ τους, ἀλλὰ καὶ στοῦ κορμὶ τους καὶ στοῦ «εἶναι» τους, ἀφοῦ εἶναι παιδιά του. Καὶ μὴ μοῦ πῆτε πὼς κατηγορεῖ τὸ «εἶναι» του!

Ἡ δουλειὰ ὅμως ἡ πολλὴ κι ἡ μάνα γῇ ποὺ μᾶς θρέφει, ἔδωσαν τὸ θησαυρὸ τοῦ πατέρα! Νὰ λοιπόν! Τὸ ἀμπέλι, ποὺ σκάφηκε, γιόμισε σταφύλια! Τότε κατάλαβαν τοῦ πατέρα τὰ λόγια, τοῦ πατέρα τὶς συμβουλές... "Οἱ πῆγαν καλὰ, ὅλα, μὰ ὅλα... "Ἀς εἶχαν καὶ τὸν πατέρα τους μαζὶ τους! "Ἀς τὸν εἶχαν σὲ κάποια ἄκρη, γεροντάκι κι ἐκεῖνος ν' ἀποθαύμαζε τῶν παιδιῶν του τὴν εὐτυχία!... ("Υπάρχει κι ἓνας μῦθος στοῦ Ἀναγν. τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης Γ. Ζούκη, μὲ ἀριθμὸ 33, καὶ θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς τὸ ποίημα τοῦτο

βγί, κε ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν μῦθο. "Ἴσως! 'Αλλὰ ἐκεῖ ὁ μυθογράφος εἶχε ἄλλοῦ τὸ στόχο του, ἄς μὴ τὰ μπερδεύουμε. Τὰ παιδιὰ τοῦ ποιήματος εἶναι καλὰ κι ὑπάκουα καὶ σεμνὰ κι ἀγαποῦν τὸν πατέρα κι ἀγαπιοῦνται καὶ κλαῖνε, πού χάνουν τὸν πατέρα καὶ δὲ βρῖζουν, δὲ βαρυγχομοῦν, πού δὲ βρῆκαν τὸ θησαυρό...

Καλολογικὰ στοιχεῖα: 'Επίθετα: "Ερημα, ἀπροστάτευτα, φτωχά. Τὰ τρία αὐτὰ ἐπίθετα μὲ συνδρομὴ δυὸ μετοχῶν: ἀπελπισμένα, ὠρφανεμένα κι ἓνα ρῆμα: δέρνονται, κρατοῦν ὅλο τὸ βάρος τῶν 2 πρώτων μερῶν τοῦ ποιήματος. Αὐτὲς οἱ λέξεις δείχνουν τὴν τραγικότητα τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ καὶ κάθε μελλοντικῆς στιγμῆς, χαρούμενης ἢ θλιθερῆς, γιατί δὲ θάταν παράτολμο νὰ πῇ κανεὶς ὅτι πιότερη ἀνάγκη ἔχουμε ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν γονιῶν μας στὶς στιγμὲς τὶς χαρούμενες, πού θάρβουν ὅπωςδήποτε στὴ ζωὴ μας κάποια μέρα... Σύνθετα: ἀμπελουργός, βαριαρρωστᾶ, συνάζονται, ἀπροστάτευτα, συχωρεμένος. Μεταφορές: πέφτει τοῦ θανάτου, δέρνονται. 'Επιφωνήσεις: ὠρφανεμένα! συχωρεμένος νᾶναι! 'Επαναφορά: χωρίς, χωρίς.

Νοήματα: 1) 'Ο θάνατος μαζεύει τὴν οἰκογένεια ἀπ' τὴν ἄκρη τῆς γῆς. 2) Οἱ γονεῖς αἰσθάνονται ἱκανοποίησι, ὅταν στὰ τελευταῖα τους νιώθουν γύρω τους τὰ παιδιὰ τους. 3) 'Ο θάνατος τοῦ ἢ τῶν γονιῶν, καὶ μάλιστα γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ, εἶναι ἀγιάτρευτη πληγὴ. 4) 'Ο γονιὸς καὶ τὴν τελευταῖα του στιγμὴ σκέφτεται τὰ παιδιὰ του. 5) Οἱ γονεῖς ποτὲ δὲν ἐξαπατοῦν τὰ παιδιὰ τους. 6) 'Η φροντισμένη δουλειὰ δημιουργεῖ θησαυρούς.

Κεντρικὴ ἰδέα: 'Η φροντισμένη δουλειὰ δημιουργεῖ θησαυρούς.

ΥΦΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει γλαφυρὸ ὕφος. Μὲ διαλεγμένες ἐκφράσεις κι ἐλαφροὺς τόνους μᾶς παρουσιάζει τὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος καὶ προσπαθεῖ κι ἐπιτυχᾶναι νὰ μᾶς συγκινήσῃ.

ΓΛΩΣΣΑ: 'Η γλῶσσα τοῦ ποιήματος εἶναι δημοτικὴ, χωρὶς ἀκρότητες. Μιὰ δημοτικὴ μὲ πλαστικότητα κι εὐκαμψία, μιὰ δημοτικὴ δροσερή.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ 16 στίχους (α' στρ.: 4 στ., β' στρ.: 6 στ., γ' στρ. 4 στ., δ' στρ.: 2 στ.). Τὸ μέτρο εἶναι ἱαμβός. Οἱ στ. 3, 4 εἶναι 7σύλλαβοι, καταληκτικοί, παροξύτονοι καὶ οἱ 9, 10 8σύλλαβοι, ἀκατάληκτοι, ὀξύτονοι. Οἱ λοιποὶ στίχοι εἶναι 15σύλλα-

βοι καταληκτικοί, παροξύτονοι. Συνηχήσεις: Στ. 9 ἄς π(άη), στ. 10: γιαι(ι ἔ)το(ι εἶν') ὄλ(οι οἱ) θησαυροί. Στ. 15 (Μὰ δ)ταν, τ' ἄμπέλ(ι ἔ)πάν(ω ὥς) κάτω. Στ. 16 σταφύλ(ια ἦ)ταν. Ὅμοιοκαταληξία: Ζευγαρωτή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο ἀνήκει στὴ διδακτικὴ ποίησι. Κι εἶναι πολύτιμη ἢ συμβολὴ του στὸν τομέα τοῦτο, ποὺ δὲν ἔχει τὸν τελευταῖο καιρὸ παρουσιασθῇ καὶ μεγάλη προσφορά.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΑ: Ὁ ποιητὴς τῶν «Χειμονανθῶν» καὶ τοῦ «παλιοῦ βιολιοῦ» μᾶς ἔκανε νὰ μελαγχολήσουμε γιὰ «ὅσα φεύγουν», «γιὰ ὅσα πίσω δὲ γυρνοῦν»... Μᾶς συνεκλόνησε μὲ τὸν ὁμαδικὸ θρῆνο τῶν παιδιῶν. Τὶ νὰ τὴν κἀνὴ τὴν παρουσία τῆς μάνας; Δὲν εἶχε σκοπὸ ὁ ποιητὴς νὰ δώσῃ τροπὴ κι ἐξέλιξι τραγωδίας, γιὰτὶ ἂν παρουσιαζόταν κι ἡ μάνα, ὅπωςδήποτε θὰ εἶχαμε μιὰ τραγωδίαν σὲ μικρογραφία... Μᾶς δίνει δύναμι καὶ κουράγιο κι ἐλπίδα μαζί ἡ τελευταία σαγηνευτικὴ ἐντολὴ τοῦ πατέρα! «... "Ἄς πάη νὰ ψάξῃ νὰ τὸν βρῇ! ἐκεῖνος ποὺ τὸν θέλει» ... Μὰ τί εἶναι αὐτά, πατέρα; Μπορεῖς ἐσύ νὰ μοῦ δείξης κάποιον παιδί, κάποιον ἄνθρωπο, ποὺ δὲ θέλει τὸν θησαυρό; Μὰ θὰ μοῦ πῆς, ὅτι κι ἐσύ, γι' αὐτὸ τῶρες! Μεγαλόψυχε, πατέρα! Πόσο ξέρεις νὰ ὀδηγῇς τὰ παιδιὰ σου... Μᾶς δίνει χαρὰ κι αἰσιοδοξία ἡ συγκρατημένη σοβαρότητα καὶ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν, μόλις ἔπαψαν πιά νὰ ἐλπίζουν γιὰ τὸν θησαυρό. Κι ἡ χαρὰ μας κορυφώνεται, ὅταν βλέπουμε στὸ τέλος πὼς ὁ λόγος τοῦ πατέρα βγῆκε ἀληθινός, σὰν κάθε λόγος τοῦ πατέρα ποὺ λέγεται στὰ παιδιὰ του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τ. Α' σελ. 60.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Μεταμορφώσεις — Γ. Βιζυηνοῦ	σελ. 3
2. Νύχτα Χριστουγεννιάτικη — Γ. Δροσίνη	» 6
3. Χριστούγεννα — Κ. Κρυστάλλη	» 9
4. Ὁ Αἰνεῖας καὶ ὁ πατήρ του — Λ. Μελα̃	» 13
5. Εἰς τὸν Γολγοθᾶν — Ἀρ. Προβελεγγίου	» 16
6. Παιδικὴ Πασχαλιά — Ἀλ. Παπαδιαμάντη	» 18
7. Ἐξοχικὴ Λαμπρὴ — Ἀλ. Παπαδιαμάντη	» 22
8. Ἡ ἡμέρα τῆς Χαμπρῆς — Διον. Σολωμοῦ	» 26
9. Θεὸς καὶ θάνατος — Ἰω. Καρασούτσα	» 30
10. Κουπὶ καὶ τιμόνι — Ἰω. Πολέμη	» 32
11. Εἰς τὴν ὁδὸν Ἀδριανοῦ — Ἐμμ. Ροῦδη	» 37
12. Τὸ χωριὸ μας — Γεωργ. Δροσίνη	» 40
13. Τὸ χωριὸ — Κ. Παλαμᾶ	» 43
14. Οἱ σπογγαλιεῖς τοῦ Αἰγαίου — Ἀγγ. Τανάγρα	» 47
15. Ἡ ψαρόθαρκα — Γ. Δροσίνη	» 52
16. Ἡ βαρκούλα — Γ. Περιγιαλίτη	» 54
17. Στὸ ψαρολίμανο — Γ. Δροσίνη	» 58
18. Στὴ φουρτούνα — Γ. Βιζυηνοῦ	» 61
19. Μὲ τὸ παραγάδι — Ἐμμ. Λυκούδη	» 63
20. Ἐπιστροφή τοῦ ναύτη — Ἀρ. Προβελεγγίου	» 66
21. Τὸ ἀλώνισμα — Ἀλ. Μωραϊτίδη	» 69
22. Ψωμί — Γ. Δροσίνη	» 72
23. Ἡ θημωνιά — Γ. Στρατήγη	» 75
24. Οἱ δυὸ μικροὶ — Μ. Μητσάκη	» 79
25. Ἡ ὠραιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς φορεσιὰς — Ἀρ. Κουρτίδη	» 85
26. Ἡ σταφίδα τοῦ γείτονα — Ν. Ἐλατου	» 90
27. Ὁ Φοῖνιξ — Ἐμμ. Λυκούδη	» 94
28. Ἀετὸς στὸ κοτέτσι — Ἀλ. Φωτιάδη	» 96
29. Ὁ ἀναποδιασμένος — Ἀλ. Μωραϊτίδη	» 99
30. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν — Ἰω. Πολέμη	» 103
31. Ἡ Ἀθηνᾶ προστάτις — Κ. Παλαμᾶ	» 106
32. Ἡ ζωὴ καὶ τὰ μαθήματα εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Κενταύρου Χείρωνος — Μετφρ. Μ. Κωνσταντινίδου	» 111
33. Ὁ Πρίαμος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς — Μετάφρ. Μ. Στασινοπούλου	» 115

34. Ἀγών ἄρματοδρομίας εἰς τὴν Τρωάδα — Π. Ι. Θεοδω- ροπούλου	σελ. » 122
35. Ἐκτωρ καὶ Ἀνδρομάχη — Ἀλ. Πάλλη	» 125
36. Ἡ Ἀρχαία Ὀλυμπία — Δ. Βικέλα	» 131
37. Ἀγῶνες πανελλήνιοι καὶ διεθνεῖς Ὀλυμπιάδες — Ἀντ. Κεραμοπούλου	» 135
38. Ὕμνος Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων — Κ. Παλαμᾶ	» 138
39. Ὁ στέφανος τῆς νίκης — Ἰω. Πολέμη	» 140
40. Ἡ ἔρις Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος — Ἀλ. Ραγκαβῇ	» 143
41. Φαέθων, υἱὸς Ἀπόλλωνος — Ἀλ. Ραγκαβῇ	» 148
42. Λυκοῦργος — Λ. Μελᾶ	» 154
43. Ἀριστείδης ὁ δίκαιος — Λ. Μελᾶ	» 158
44. Ὁ Βόσπορος καὶ τὸ Βυζάντιον — Ἀδ. Ἀδαμαντίου	» 163
45. Ὁ Βυζαντινὸς Στρατιώτης — Ἀδ. Ἀδαμαντίου	» 166
46. Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας — Κ. Παλαμᾶ	» 169
47. Τὸ προσκῆνμα τοῦ Βουλγαροκτόνου — Χρ. Τσουντα	» 173
48. Ὁ Λουδοβίκος Παστέρ — Δ. Κακλαμάνου	» 178
49. Ἡ χαρὰ — Ἀλ. Ραγκαβῇ	» 181
50. Εὐάγγελος Ζάππας — Ἀρ. Κουρτίδου	» 185
51. Νικόλαος Γύζης — Στ. Σπεράντσα	» 190
52. Τὸ μάγος σας τὸ φῶς — Κ. Παλαμᾶ	» 195
53. Ὁ Καπετὰν Καλόγερος — Χρ. Χριστοθασίλη	» 198
54. Ὁ Κολοκοτρώνης μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας — Σπ. Μελᾶ	» 205
55. Μισοῦλης καὶ Νέλσων — Σπ. Μελᾶ	» 211
56. Εὐαγγελίζου γῇ — Σπ. Σπεράντσα	» 216
57. Πῶς ἐσώθη τὸ Μεσολόγγιον — Ἀνδρ. Καρκαθίτσα	» 219
58. Ὑδραῖοι, Σπετιοῦται, Ψαριανοὶ — Κ. Παπαρ/λου	» 223
59. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν — Δ. Σολωμοῦ	» 226
60. Τὸ τραγούδι τοῦ ἡλίου — Κ. Μάνου	» 230
61. Ἡ κοιλὰς τῶν Τεμπῶν — Ἐμμ. Λυκούδλ	» 235
62. Ἡλιοφῶτα μεσάνυχτα — Ἀν. Πεζοπόρου	» 240
63. Ἡ Ἀγία Λαύρα — Σπ. Παγανέλη	» 243
64. Τὸ Ἅγιον Ὄρος — Γ. Μόδη	» 247
65. Ὁ Ἄθως — Π. Σούτσου	» 251
66. Εἰς τὴν Κάλυμνον — Ἐμμ. Λυκούδη	» 255
67. Ὁ Κρασσοπούλος — Ἀνδρ. Καρκαθίτσα	» 260
68. Πτερωτοὶ μετανάσται — Ἐμμ. Λυκούδη	» 264
69. Ὁ κόσσυφας — Στ. Γρανίτσα	» 267
70. Οἱ πονηριεὲς τῆς σουπιᾶς — Ἀνδρ. Καρκαθίτσα	» 270
71. Τὸ ἀγριομελίσσι — Στ. Γρανίτσα	» 274
72. Ὁ ταλαίπωρος ἀπόμαχος — Ἐμμ. Λυκούδη	» 279

73. Τὸ ἐλάφι — Στ. Γρανίτσα	σελ. 284
74. Αὐτοθυσία μάνας — Ἄνδρ. Καρκαθίτσα	» 290
75. Παροιμίαι — Ν. Πολίτη	» 299
76. Ὁ πεζοδρόμος τοῦ Μαραθῶνα — Ν. Πολίτη	» 302
77. Ὁ θάνατος τοῦ ἀμπελουργοῦ — Ἰω. Πολέμη	» 306
Περιεχόμενα	» 310

Σημειώσεις: Οἱ ἀναλύσεις τῶν λογοτεχνημάτων ἀπὸ τὸν ἀριθμ. 35 ὥς καὶ 77 ἀνήκουν στοὺς Φιλολόγους: Ν. Α. Βλαχάκην καὶ Γ. Ν. Μητσόπουλον, ὥς καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1.

0020637603

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ
Χλ. Παν. Πανεπιστημίου
Πανεπιστημίου 21 - Αθήνα
Τηλ. 35 45 593

